وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا ؕ
وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِیْنَ ۝

کتاب مستطاب

شرح زبدة الحقایق

المعروف بہ

شرح تمہیدات

عارف ربانی قاضی عین القضات ہمدانی قدس اللہ سرہ العزیز

از افادات

امام العارفین قدوة الواصلین شہباز بلند پرواز لامکان غواص بحر لاتناہی
عشق و عرفان قطب الاقطاب فرد الاحباب جعفر ثانی حضرت خواجہ

صدر الدین ابو الفتح سید محمد حسینی گیسودراز چشتی

رحمۃ اللہ علیہ رحمۃ واسعۃ

بتصحیح و اہتمام

مولوی حافظ سید عطا حسین صاحب ام اے سی ای
ناظم وظیفہ یاب سررشتہ تعمیرات سرکار عالی

در معین پریس واقع بازار عیسی میاں حیدرآباد دکن طبع شد

و بسلسلۂ برکات عہد عثمانی ادامہ اللہ تبارک و تعالی
از کتب خانۂ روضتین گلبرگہ شریف شایع شد

رمضان المبارک ١٣٦٤ھ

بسم الله الرحمن الرحیم

جل من لیس غیرہ شیئا وحدہٗ لا شریک لہ ابدا
قال قل لا الٰہ الا ھو غیر حق نیست در جہاں یک مو
حال ما لا الٰہ الا اللہ قال ما لا الٰہ الا اللہ
ذکر ما لا الٰہ الا اللہ فکر ما لا الٰہ الا اللہ

۱- الحمد للہ الواحد الاحد الازلی الابدی الذی لا الٰہ غیرہ ولا موجوداً سواہ تعالیٰ جدہٗ جل ثناءہٗ وعم نوالہٗ۔ والصلوٰۃ والسلام الازلی الابدی السرمدی علی التعین الاول والنور الاقدم والمظہر الاتم سید الانبیاء والمرسلین نور قلوب الواصلین المقربین ملاذ الاولیاء العارفین کہف العشاق الوالھین شفیع المذنبین سیدنا احمد المجتبیٰ محمد المصطفیٰ وعلی الہٖ وعترتہ الطیبین الطاھرین وازواجہ امھات المومنین وخلفاءہٗ الراشدین الھادین المھدیین واصحابہ اجمعین۔

۲- حضرت قدوۃ الاولیاء الکاملین از خود فانی و بحق باقی **قاضی عین القضات ہمدانی** قدس اللہ سرہ کی علوم معارف و حقایق میں نہایت بلند پایہ کتاب مسمی بہ **زبدۃ الحقایق** صوفیائے کرام میں ہمیشہ نہایت مقبول رہتی آئی ہے۔ اپنے طرز کی یہ پہلی کتاب ہے جو تصنیف کی گئی ہے۔ اس کی بلند پایگی اور اولیاء و اکابر صوفیہ میں اس کی مقبولیت کا اندازہ کرنے کے لئے صرف یہی کافی ہے کہ اوس کی شرح حضرت قطب الوقت قدوۃ الواصلین الکاملین **خواجہ بندہ نواز سید محمد حسینی گیسودراز** رحمۃ اللہ علیہ نے کی ہے یہ کتاب چونکہ دس تمہیدوں میں مرتب کی گئی ہے اس لئے **تمہیدات عین القضات ہمدانی** کے نام سے مشہور ہے **کتب خانہ روضتین گلبرگہ شریف** کی جانب سے یہ شرح حامل المتن طبع کرائی گئی اور شایع کی جا رہی ہے۔ حضرت خواجہ بندہ نواز کی شرح

حال المتن نہیں ہے۔ بلکہ اصل کتاب کے صرف تین چار الفاظ "قولہ" کے بعد لکھ دئے ہیں۔ اور شرح شروع کردی ہے۔ اس لئے مطالعہ کرنے والوں کے سامنے جب تک اصل کتاب تمہیدات نہ ہو محض شرح سے مطالب کو پوری طرح سمجھ نہیں سکتے۔ اس لئے اردو ترجمہ شرح کے ساتھ اصل کتاب کا پورا متن بھی طبع کرادیا گیا۔ ہر صفحہ میں اوپر واضح قلم سے متن کی عبارت لکھی گئی ہے اور نیچے کسی قدر باریک قلم سے شرح کی۔ شرح کے جتنے قلمی نسخے میرے پاس موجود تھے ان میں تمہید دہم کی ایک طویل عبارت کی شرح مرقوم نہیں ہے۔ معلوم نہ ہوسکا کہ آیا حضرت مخدوم بندہ نواز نے ہی اوس کی شرح تحریر نہیں کی یا اون کی املا سے جو شرح لکھی گئی تھی اوس کی نقل کرتے وقت کاتب کی غلطی اور سہل انگاری سے متن کی اس طویل عبارت کی شرح نقل کرنے سے رہ گئی اور بعد کے کاتب اوسی طرح نقل در نقل کرتے آئے اور یہی زیادہ قرین قیاس ہے۔ کتاب میں متن کی اس عبارت کا شریک کرنا ضروری تھا اس لئے شریک کردی گئی۔ اور صفحہ ۴۰۲ سے ۴۱۵ تک مسلسل طبع کرادی گئی۔ حضرات مطالعہ کنندگان کی آسانی کے لئے ہر تمہید کی شرح میں لفظ "قولہ" پر ابتدا سے آخر تک مسلسل نمبر دیدے گئے ہیں۔ اور وہی نمبر متن کی عبارت میں بھی مسلسل یکے بعد دیگرے دیدے گئے تاکہ کتاب کو پڑھتے وقت شرح کی متن سے مطابقت آسانی سے ہوسکے۔ حضرت خواجہ صاحب نے چند مقام پر متن کی بعد کی عبارت کی شرح پہلے لکھی ہے اور قبل کی عبارت کی شرح اوس کے بعد۔ نمبروں کا سلسلہ شرح میں مسلسل رکھا گیا ہے۔ اس لئے متن میں ایسے مقامات پر اول کا نمبر بعد کی عبارت پر اور بعد کا نمبر سابق کی عبارت پر آیا ہے۔ حضرات مطالعہ کنندگان اس کا لحاظ رکھیں۔

۳۔ حضرت خواجہ بندہ نواز قدس سرہ کی رحلت ۸۲۵ھ میں ہوئی۔ اس سانحہ کو اب ۵۳۶ سال ہوچکے۔ خداوند تبارک تعالی جل وعلا نے اپنی علم ومشیت ازلی میں اون کی تصانیف کی اشاعت کو عہد مبارک عثمانی کے لئے مختص فرمادیا تھا کہ تقریباً گزشتہ دس سال سے ان کی طباعت واشاعت کا سلسلہ جاری ہے اور بیس کتابیں شائع ہوچکی ہیں اور یہ بیش بہا کتابیں تلف اور مفقود ہونے سے بچ گئیں۔ ان کتابوں میں بعض کا صرف ایک ہی نسخہ دنیا میں باقی رہ گیا تھا۔ حق سبحانہ تبارک تعالی اس عہد مبارک اور اس کے برکات کو دائماً قائم رکھے۔

۴۔ پانچویں اور چھٹیں صدی ہجری میں اسلام عروج واقبال کے دائرہ نصف النہار تک پہنچ گیا تھا۔ سرحد چین سے مراقش اور اندلس اور بحر اوقیانوس تک ساری زمین اسلام کے زیر نگیں تھی۔ بڑی بڑی زبردست اور قاہرہ سلطنتیں قائم تھیں۔ علوم وفنون بھی انتہائے درجہ کمال کو پہنچ گئے تھے ہر قسم کے علوم منقول ومعقول سے ساری اسلامی دنیا بھری ہوئی تھی۔ اور غیر اسلامی ممالک بھی ان کے دریائے فیض سے سیراب ہورہے تھے۔ علما فضلا محققین وائمہ کبار کثیر تعداد میں ہر ملک اور ہر خطہ میں موجود تھے۔ اور اپنے دریائے فیض سے تشنگان علم کو سیراب کرتے رہتے تھے۔ صوفیائے کرام اور اکابر طریقت اور اولیائے عظام کی بھی کمی نہیں تھی ہر خطہ ان بزرگوں سے بھرا ہوا تھا۔ اور معرفت وعرفان الہی کے چشمے اور دریا ابل رہے تھے۔ اسی مردم خیز زمانہ میں حضرت **قاضی عین القضات** ہمدانیؒ کی ولادت نشو ونما اور رحلت ہوی۔ انھوں نے گو عمر کم پائی لیکن تمامی علوم منقول ومعقول اور فقر وتصوف اور معرفت الہی میں اپنے زمانہ کے بڑے بڑے علما اور اولیا کے صف اول میں کھڑے ہوے اور ان کی شہرت چاردانگ عالم میں پھیل گئی۔ ایسے مردم خیز زمانہ میں باوجود کم عمری کے ان کی مقبولیت اون کے ہر جہتی کمال اتم کو نہایت واضح طور پر ظاہر کرتی ہے۔ بڑے بڑے اکابر ان کی صفت وثنا میں رطب اللسان رہے ہیں۔ امام تفسیر وحدیث وتاریخ حضرت عبد اللہ یافعی قطب قدس سرہ نے مرآۃ الجنان میں جہاں ان کا تذکرہ کیا ہے ان کے نام کو اس طرح لکھا ہے:۔

عین القضات ابو المعالی محمد الہمدانی الفقیہ العلامۃ الادیب واحد من یضرب بہ المثل فی الذکاء البارع النجیب ......"۔ حضرت مخدوم الملک شرف الدین احمد یحیی منیری قدس اللہ سرہ نے اپنی تصنیفات ومکتوبات میں قاضی صاحب کا ذکر عظمت ومحبت کے ساتھ کیا ہے۔ اور جا بجا ان کے کلام سے اقتباس فرمایا ہے اور بقول ایک بزرگ کے "در کلمات خود او را بسیار ستودہ است" ایک جگہ ان کو "آن عاشق فانی قاضی عین القضات ہمدانی" لکھا ہے۔ دوسری جگہ "شست الست بزد ای قاضی عین القضات ہمدانی" کے الفاظ سے تحریر فرمایا ہے۔ اپنے ملفوظات مسمی بہ معدن المعانی میں ایک جگہ فرمایا ہے "اگرچہ ہر کسے در علم و

معرفت چیزے چیزے نوشتہ اند فاما چناں کہ عین القضات نوشتہ است بر قانون و مقتضائے تمہیدات اصول دین کم کسے نوشتہ است و مشکلات بسیار ازاں حل میشود۔" مولانا جامی علیہ الرحمہ نے نفحات الانس میں لکھا ہے "فضائل و کمالات صوری و معنوی وے از مصنفات وے ظاہر است چہ عربی و چہ فارسی۔ آں قدر کشف حقایق کہ وے کردہ است کم کسے کردہ و از وے خوارق عادات چوں احیا و اماتت بظہور آمدہ است ......"

۵۔ اکثر اکابر صوفیہ کے عمر کا ابتدائی زمانہ چونکہ دنیا اور خلائق سے بالکل علیحدہ ہو کر مجاہدہ اور ریاضت شاقہ میں صرف ہوا کرتا تھا اس لئے بجز معدودے چند بزرگوں کے ان کے زندگی کے حالات اون کے ہم عصروں کو بھی بہت کم معلوم ہو سکے لامحالہ تذکروں کی کتابوں میں بھی بہت کم لکھے گئے۔ قاضی صاحب کے سوانح حیات بھی بہت کم منقول ہیں۔ زبدۃ الحقائق میں انھوں نے چند اہم واقعات جستہ جستہ لکھے ہیں۔ بہر حال تذکروں کی کتابوں مثلاً نفحات الانس مولانا جامیؒ اور مرات الاسرار مولانا عبد الرحمن چشتیؒ اور زبدۃ الحقائق سے جو حالات مل سکے میں قلمبند کرتا ہوں۔

۶۔ قاضی صاحب کا نام مبارک اور اصلیت **عبد اللہ بن محمد میانجی کنیت ابو الفضائل** اور لقب **عین القضات ہمدانی** ہے اور **قاضی عین القضات ہمدانی** کے نام سے وہ مشہور ہیں۔ حضرت خواجہ بندہ نواز نے فرط محبت سے ان کو عموماً قاضی لکھا ہے۔ ہمدان اور تبریز کے درمیان میانج ایک قصبہ ہے وہاں پیدا ہوئے۔ اس لئے میانجی کہے جاتے ہیں۔ مبدا فیاض سے انہیں نہایت غیر معمولی اور فوق العادت ذہن و ذکا اور حافظہ دیا گیا تھا تقریباً پانچ سال کی عمر میں انھوں نے کلام اللہ شریف حفظ کیا اور گیارہ بارہ سال کی عمر میں تمام علوم منقول و معقول کی تحصیل سے فارغ ہوگئے۔ ان کے والد ماجد ہمدان کے قاضی تھے اس لئے ہمدان میں سکونت اختیار کی اور "ہمدانی" کے لقب سے مشہور ہوئے۔ والد کی نیابت میں قضاوت اور فصل خصومات کی خدمت بھی ہمدان میں چند سال انجام دی۔ زبدۃ الحقائق میں انھوں نے لکھا ہے کہ جب تمام علوم درسیہ کو میں حاصل کر چکا تو امام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ کی تصانیف کا

مطالعہ شروع کیا۔ اور چار سال اس میں صرف کئے اور جب ان کتابوں پر عبور کر چکا تو خیال کیا کہ "بمقصود خود واصل شدم و خود یک بود کہ ازین طلب یعنی طلب علوم باطن و طلب حق باز آیم و با آنچہ حاصل کردہ بودم از علوم اقتصار ورزیم و مدت یک سال درین ماندم تا ناگاہ حضرت سلطان الطریقت احمد غزالی علیہ الرحمہ ہمدان تشریف لائے۔ میں ان کی خدمت میں حاضر ہوا اور صرف بیس روز کی خدمت میں برمن چیزے ظاہر شد کہ از من و غیر خود ہیچ باقی نگذاشت الا ماشاء اللہ" حضرت احمد غزالی سے مرید ہوئے اور چند سال ان کی صحبت میں رہ کر کمالات باطنی کی تکمیل کی۔ حضرت محمد بن حمویہؒ اور حضرت خواجہ مودود چشتیؒ کی صحبت میں بھی رہے، اور فیوضات باطنی سے مستفید ہوئے۔ خواجہ مودود چشتیؒ کا "شیخ ما مودود" کے الفاظ سے ذکر کیا ہے۔ ان تین بزرگوں کے علاوہ اور بھی دوسرے بزرگوں کی اور امام محمد غزالی کی صحبت اٹھائی۔ زبدۃ الحقائق (صفحہ ۲۰۳) میں لکھتے ہیں "اے دوست در تنہا بود کہ تن از علمائے راسخ معلوم بودند امشب کہ شب آدینہ کہ ایام کتابت وحی کتابت این کتاب) بود یکے را معلوم من کردند و آں امام محمد غزالی بود و ما احمد را ابدالستم محمد را دانستم محمد نیز از آں ما است۔"

۷۔ امام عبد اللہ یافعی نے قاضی صاحب کی شہادت (اس دردناک سانحہ کی تفصیل بعد میں بیان کی جائیگی) کا سال ۵۲۵ھ لکھا ہے لیکن ولادت کا سال کہیں منقول نہیں ہے اس پر سب کا اتفاق ہے کہ شہادت کے وقت وہ جوان تھے۔ اور ان کی زیادہ عمر نہیں ہونے پائی تھی بعضوں نے ان کی عمر صرف پچیس سال لکھی ہے امام محمد غزالی سے جب ان کی ملاقات ہوئی ہے اس وقت ان کی عمر بیس سال سے یقیناً کم نہیں ہوگی امام غزالی کی رحلت ۵۰۵ھ میں ہوئی۔ اس لئے قاضی صاحب کی ولادت ۴۸۵ھ یا ۴۹۰ھ کے درمیان واقع ہوئی ہوگی۔ اور شہادت کے وقت ان کی عمر چالیس سال یا اس سے کچھ کم ہوگی۔ بہر حال وہ اس وقت اگر نوجوان نہیں تو جوان ضرور تھے

۸۔ زبدۃ الحقائق کو قاضی صاحب نے رحلت سے دو چار سال ہی قبل ختم کیا ہوگا۔ حقایق و معارف کے بیان میں فارسی زبان میں غالباً یہ پہلی کتاب تھی جو تصنیف ہوئی۔ اور اکابر صوفیہ میں

فوراً مقبول ہوگئی لیکن بمقتضائے فَوْقَ كُلِّ ذِيْ عِلْمٍ عَلِيْمٌ بعض بہت بلند پایہ بزرگوں نے اس کے بعض مضامین سے اتفاق نہیں کیا اور خامیوں کو قاضی صاحب کے حداثت سن پر محمول کیا ہے۔ مؤلف کتاب سراج العارفین نے حضرت سلطان المشائخ محبوب الٰہی نظام الدین اولیا قدس اللہ سرہٗ کا قول نقل کیا ہے "عین القضات قاضی بچہ ہمدان بود ور وفور علم او چہ تواں گفت علم ہنوز کشش شود وفا ما دریست سائگی درویشی از کجا شود۔ در مکتوبات او کہ از سر حال نوشتہ است الفاظ بسیار است و عین القضات عارف بود فاما چوں کودک بود وقت ہستی او ہنوز بمحل فنا نرسیدہ بود" حضرت خواجہ بندہ نوازؒ نے بھی اس کتاب زبدۃ الحقائق کی شرح میں چند مقامات پر قاضی صاحب کے اقوال پر شدت سے اعتراض کیا ہے اور ان اقوال کو ان کی حداثت سن اور ان کے غلبۂ حال کا نتیجہ بتایا ہے۔ یہ بہت جگہ لکھا ہے "قاضی ما دیوانہ است"۔ "تمہید ہشتم کی شرح (صفحہ ۲۹۳ سے ۳۰۱) میں لکھا ہے "بسیار فوائد علوم قاضی بچہ راہست و خام کار است مرد پختہ نیست" تمہید دہم (صفحہ ۲۰۵ تا ۲۲۶) میں لکھا ہے "بحکم اگر قاضی پیش من بودے تعلیم حقائق می کردم آں مسکین بچہ راہ بابودہ است کارش بکمال نرسیدہ بود وگرنہ ایں چنگیہا نکردے" خواجہ صاحب نے جہاں جہاں قاضی صاحب سے اختلاف کیا ہے کہیں کہیں اس طرح کے سخت جملے لکھ دئے ہیں لیکن اُن کی بزرگی اور کمالات کے ہمیشہ معترف رہے۔ شرح تمہیدات کو دعا پر ختم کیا ہے اور فرمایا ہے "اگر عیاذ باللہ خطائے و سہوے از ما رفت آمرزش بخش بروح قاضی"۔ ساتویں صدی ہجری کی ابتدا میں یہ کتاب ہندوستان پہنچی اور صوفیوں میں بہت جلد مقبول ہوگئی لیکن اکابر صوفیہ نے اس میں چند جگہ ایسے مضامین دیکھے جن سے وہ اتفاق نہ کرسکے اور ان کو قاضی صاحب کے حداثت سن اور غلبۂ حال پر محمول کیا۔ اور ضرورت محسوس کی کہ ایسے مضامین کی توضیح کرکے ان کی خامیوں کو ظاہر کردیا جائے۔ اس کام کو خواجہ بندہ نواز سید محمد حسینی گیسو دراز قدس سرہ نے انجام دیا۔ اور زبدۃ الحقائق المعروف بہ تمہیدات کی نہایت مکمل اور نہایت محققانہ شرح لکھی۔ جس پایہ کا مصنف ہوتا ہے اسی پایہ کی تصنیف ہوتی ہے۔ اس شرح کی بلند پایگی کا اندازہ

اسی سے کرلیا جاسکتا ہے کہ وہ ان کی تصنیف ہے۔ تمہیدات نہایت مغلق کتاب ہے جس میں حضرت خواجہ بندہ نواز نے نہایت خوبی سے مشکلات کو حل فرمایا ہے لیکن بمقتضائے خیر الکلام ما قلّ ودلّ اختصار کا بہت خیال رکھا ہے اور مطالب کثیرہ کو بہت تھوڑے الفاظ میں ادا کیا ہے اور جس قدر ممکن ہوسکا تکرار سے احتراز فرمایا ہے۔ حضرت خواجہ صاحب نے ہر جگہ یہی ملحوظ رکھا ہے کہ یہ کتاب حقائق و معارف میں ہے۔ ان باتوں کے علاوہ ان کی تحریر کا طرز بھی خاص ہے اس لئے گو یہ شرح ہے لیکن بادی النظر میں متن کی طرح غامض اور دشوار ہوگئی ہے۔ بزرگوں اور دوستوں کی خدمت میں ہماری درخواست ہے کہ جب اس کا مطالعہ کریں تو بہت غور و خوض سے کریں اور اگر کہیں مفہوم صاف نہ معلوم ہو تو جلدی کرکے کتابت و طباعت کی غلطیوں پر محمول نہ فرمائیں۔

۹۔ حدیث نبوی ہے (صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) تکلموا الناس علی قدر عقولھم

اس حدیث کا شمار ان میں ہے جن کو محدثین جوامع الکلم کہتے ہیں یعنی الفاظ بہت کم لیکن معانی بیان کرنے کے لئے دفتر بھی کافی نہ ہو۔ ظاہر ہے کہ کوئی بات اگر کسی کے فہم سے بالاتر ہو اس سے کہنا محض لاحاصل ہی نہیں بلکہ بسا اوقات (خصوصاً مذہبی مسائل میں) باعث فتنہ و فساد ہوسکتا ہے اس لئے عموماً بزرگوں نے بہت احتیاط سے کام لیا ہے اور معارف و حقایق و اسرار الٰہیہ کو صاف صاف برملا بیان کرنے سے بہت احتراز کیا ہے۔ صحاح میں ابوہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ سے مروی ہے کہ اونھوں نے فرمایا کہ حضرت رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سے مجھے دو علم ملے ایک وہ جس کو تم سب کے سامنے بیان کرتا ہوں۔ دوسرا وہ ہے اگر اوس علم سے کچھ تمھارے سامنے بیان کروں تو تم ہمارا بلعوم (گلا) کاٹ ڈالوگے۔ حضرت امام ہمام زین العابدین علیہ وعلی آبائہ الصلوٰۃ والسلام سے بھی اسی قسم کی روایت ہے اونھوں نے فرمایا کہ مجھے ایک علم دیا گیا ہے اگر اوس سے کچھ بیان کروں تو تم لوگ مجھے قتل کردوگے علوم معارف و حقایق و اسرار الٰہیہ جو کشف و الہام سے اولیا کو حاصل ہوتے ہیں عوام تو درکنار علمائے ظاہر کے فہم سے بھی بہت بلند و بالاتر ہیں اور ان کی ظاہر بین نظر وہاں تک نہیں پہنچ سکتی۔ علمائے ربانی اور اولیائے کاملین نے عوام کے سامنے ان حقایق کو

بیان کرنے کی سخت ممانعت کی ہے۔ حضرت مخدوم الملک شرف الدین احمد یحییٰ منیری قدس سرہٗ نے
اپنے مکتوبات میں خلیفہ خاص حضرت مظفر شمس بلخیؒ کو جنھیں وہ امام مظفرؒ کے الفاظ سے یاد فرمایا کرتے
تھے بار بار یہ دو شعر لکھے ہیں

قطعہ

زنہار مگو تو سر مجمع — گر عاشق صادقی ز اسرار
دیدی کہ بسکر عشق رمزے — حلاجؒ بگفت و رفت بردار

لیکن بعض اکابر پر جذبہ اور عشق الٰہی کا غلبہ بعض وقتوں میں اس شدت سے ہوتا تھا
کہ عنان اختیار ان کے ہاتھوں سے چھوٹ جاتا تھا اور مغلوب الحال ہو کر اس قسم کی باتیں بیان
کر دیتے یا لکھ دیا کرتے تھے۔ فقہائے محققین اور علمائے ربانیین کا پاس ہی کیا اون کی وضع و
قطع کی نقالی کرنے والے ناقص العلم۔ ظاہر بین۔ کور باطن۔ جہل مرکب و کبر نخوت غرور
خود بینی خود پرستی اور حسد سے مملو۔ دنیا پرست۔ جاہ طلب۔ امرا و سلاطین کے تقرب کے
ہیجان و دل خواہاں و جویاں کافرگر مسلم کش بے دینوں کی جماعت اسلام میں پہلی ہی صدی کے
اواخر میں پیدا ہو گئی تھی اور ہر زمانہ میں پیدا ہوتی چلی آئی ہے اور یہ جماعت علمائے ربانی
ائمۂ دین اکابر طریقت اور اولیائے کرام کی ہر زمانہ میں دشمن رہی ہے۔ ان بزرگوں میں بجز
اون کے جن کے سلاطین وقت معتقد تھے۔ اور اس جماعت کے افراد اس لئے خوف زدہ
رہتے تھے ایک بھی ایسا نہیں ہے جو ان کور باطن دشمنان دین کے کفر کے فتوی سے بچا ہو
عشق الٰہی کی شدت سے مغلوب الحال ہو کر جب کبھی کسی عارف کی زبان یا قلم سے اسرار الٰہیہ
میں سے کوئی بات نکل جاتی یا اون سے کوئی کرامت ظاہر ہو جاتی اس جماعت میں شدید
ہیجان پیدا ہو جاتا اور اون مرفوع القلم پر فوراً کفر کا فتوی دیدیا جاتا اور اگر دسترس
ہوتا تو نہایت بیرحمی بیدردی اور درندگی سے قتل کرا دیا جاتا۔ تاریخ اور تذکروں کی
کتابیں ایسے صدہا واقعات سے منقول ہیں حسینؒ بن منصور حلاج علیہ الرحمۃ کا واقعہ آج تک زبان زد
خاص و عام ہے جس درندگی سے وہ قتل کرائے گئے تاریخ عالم میں اس کی نظیر شاید ہی ملسکیگی۔

ابن الندیم نے کتاب الفہرست میں اور علامہ ابن اثیر جزریؒ نے تاریخ کامل میں اس واقعہ کو تفصیل سے
لکھا ہے جس کا خلاصہ یہ ہے کہ حسین منصورؒ حلاج بسا اوقات مغلوب الحال ہوا کرتے تھے اور نہایت
بے باکی سے معارف و حقایق کی باتیں بیان کرتا اور نہایت بے تکلفی سے کرامتیں ظاہر کرتے رہتے تھے
بہت کثرت سے خلایق انکی معتقد تھی مگر وہ علماء انکی جماعت سخت دشمن ہو گئی۔ خلیفہ مقتدر باللہ
عباسی کا حاجب نصر نامی اون کا معتقد تھا لیکن خلیفہ کا وزیر حامد مولویوں کے زیر اثر اون کا شدید
دشمن ہو گیا تھا۔ حامد نے خلیفہ سے حسین منصور کے خلاف کہا اور درخواست کی وہ اس کے حوالہ کر دئے
جائیں لیکن نصر حاجب نے سفارش کی اور روکا۔ آخر وزیر کا غلبہ ہوا اور خلیفہ نے حکم دیدیا کہ حسین منصور
گرفتار کر کے حامد کے حوالہ کر دئے جائیں۔ حامد نے ابو عمرو اور ابو جعفر بن بہلول اور چند دوسرے
فضلا کو (جو درحقیقت پاکباز اور دیندار اور خدا ترس عالم تھے) بلایا اور ان سے حسین منصور کے
کفر کے فتوی کی درخواست کی ان بزرگوں نے صاف انکار کر دیا۔ حامد اپنے ارادہ سے باز نہ
آیا جب موجبات کفر میں سے کوئی بات ثابت نہ ہو سکی تو ان پر قرامطہ ہونے کا الزام لگائے
گئے۔ اپنی برات میں اونھوں نے جتنے بیان دئے کسی پر توجہ نہیں کی گئی۔ اور قاضی صاحب نے
اون پر "حلال الدم" کا فتوی دے ہی دیا۔ اور اس فتوی پر دوسرے بہت سے مولویوں کی تصحیح
کرائی گئی۔ اور فتوی خلیفہ کے سامنے پیش کر کے قتل کا حکم لے لیا گیا۔ قتل اس طرح کرائے گئے کہ پہلے
پانسو کوڑے مارے گئے نہ مرے تو پانسو کوڑے اور مارے گئے۔ پھر ایک پاؤں اور ہاتھ پھر دوسرا
پاؤں اور ہاتھ کاٹا گیا وہ اس قدر سخت جان تھے کہ اب بھی نہ مرے تو سر کاٹا گیا۔ اون کے قاتلین
کا غیظ و غضب اب بھی کم نہ ہوا اور ان کی نعش جلا دی گئی اور خاک دجلہ میں ڈالدی گئی۔ سر
گیا تھا وہ نیزہ پر لٹکا گیا پہلے بغداد کے گلی کوچوں میں پھرایا گیا۔ پھر خراسان بھیجا گیا۔ اور وہاں
جس جس جگہ ان کے اعزہ اقربا و معتقدین تھے۔ وہاں کے گلی کوچوں میں بھی نیزہ پر سر کی تشہیر
کی گئی۔ یہ واقعہ بغداد کا تھا۔ ایک واقعہ ہندوستان کا بھی سن لیجئے۔ احمدؒ بہاری قصبہ بہار کے
ادھر کا کوئی کاکو کے (جو بہار سے چند میل پر ایک قریہ ہے) وہ مغلوب الحال بزرگ تھے

حضرت مخدوم الملک شرف الدین احمد یحییٰ منیری علیہ الرحمہ کے دوستوں میں تھے اور ان سے استفادہ کیا کرتے تھے۔ بہار سے یہ دونوں دہلی گئے اور چند سال وہاں رہے۔ دونوں مجذوب صفت اور مغلوب الحال رہا کرتے تھے۔ یہ زمانہ فیروز تغلق کی بادشاہی کا تھا۔ اور حضرت خواجہ بندہ نواز ہنوز دہلی میں تھے۔ ان دونوں سے ان کی ملاقات تھی۔ ایک کتاب میں ایک موقع پر انھوں نے لکھا ہے کہ "احمد بہاری را دیدم کہ تا دوازدہ سال ہیچ نہ خوردہ"۔ غلبۂ حال اور عالم سکر و بے اختیاری میں دونوں کی زبان سے ایسے کلمات نکل جاتے تھے جن سے مولویوں میں ہیجان پیدا ہو جاتا تھا آخر دونوں کے کفر و قتل کا فتویٰ ہوا۔ فیروز تغلق سمجھدار درویش دوست اور درویشوں کی حالت سے باخبر بادشاہ تھا لیکن مولویوں کی قوت اس قدر غالب تھی کہ کچھ نہ کر سکا۔ اور نہایت بیدردی سے دونوں قتل کر دیے گئے۔ یہ خبر جب بہار پہنچی اور حضرت شرف الدین احمد یحییٰ منیری نے سنا انھیں نہایت رنج ہوا اور فرمایا کہ دہلی میں ایک بھی ایسا نہ تھا جو دیوانگی کے عذر پر ان کی برات کرتا تعجب ہے کہ جس شہر میں ایسے لوگ قتل کیے جائیں وہ آباد رہے۔ ویسا ہی ہوا فیروز تغلق مر گیا اور ملک میں اختلال پیدا ہو گیا اور چند ہی سال بعد تیمور نے آکر دہلی کی تمام آبادی کو فنا کر دیا۔

۱۰۔ قاضی عین القضات بھی اپنے پیشرو حسین منصور حلاج کی طرح حقایق کے بیان کرنے میں نہایت بے تکلف اور بے خوف تھے۔ زبدۃ الحقایق و تمہیدات میں بھی ایسی بہت باتیں لکھدی ہیں اور جا بجا یہ بھی فرماتے گئے ہیں کہ میں جانتا ہوں کہ لوگ مجھے ایک دن قتل کر دیں گے لیکن مجھے اس کی مطلق پروا نہیں ہے بلکہ میں تو یہ چاہتا ہوں کہ وہ دن جلد آئے تاکہ پردۂ ناسوتی اٹھ جائے اور شہادت کی موت کے ساتھ میں معشوق و مطلوب حقیقی سے مل جاؤں۔ تمہید نہم میں ایک جگہ (صفحہ ۳۵۰) میں لکھا ہے "من خود این قتل بدعا میخواہم و ریحا ہنوز دور است کجے باشد وَمَا ذٰلِکَ عَلَی اللّٰہِ بِعَزِیْزٍ۔ تمہید دہم (صفحہ ۳۰۹) میں لکھا ہے "اگر چہ خونم بخواہند ریختن اما دریغ ندارم آخر شنیدہ کہ شر الناس من اکل واحدہ را حوالہ کہ از او باز خود برہم ہنوز دور است" یعنی گو میں جانتا ہوں کہ میں قتل کر دیا جاؤں گا۔ پھر بھی جو اسرار الٰہیہ مجھ پر کشف ہوتے ہیں

میں دوسروں پر ظاہر کر دیا کرتا ہوں کہ وہ بھی مستفید ہوں۔ اس لئے کہ حدیث ہے کہ وہ برا آدمی ہے جو تنہا خوری کرے۔

۱۱۔ حسین منصور حلاج کی طرح قاضی صاحب کرامات کے اظہار میں بھی نہایت بے باک تھے ان کے صاحب کشف و کرامت ہونے میں کسی کو اختلاف نہیں ہے مولانا جامی نے نفحات الانس میں لکھا ہے "از وے خوارق عادات چون احیا و اماتت بظہور آمدہ است"۔ علوم اور حقایق دینیہ سے بے خبر اور بے عقیدہ اور یورپ کے علوم رسمیہ اور خیالات و عقائد سے خیرہ چشم اور معتزلی الخیال اور نیچری العقیدہ لوگوں میں معجزہ اور کرامت کے نام سے ہیجان پیدا ہو جاتا ہے لیکن وہ مسلمان جس کو قرآن اور حدیث پر بلا تاویلات رکیکہ و تاویلات باطلہ ایمان ہے انبیا کے معجزات اور اولیا کے کرامات پر شک کر ہی نہیں سکتا۔ اہل سنت کی عقائد کی مستند کتابوں میں صاف بیان کیا گیا ہے "کرامات الاولیا حق" قرآن پاک اور احادیث نبویہ میں نہ صرف انبیا کے معجزات بیان کئے گئے ہیں بلکہ اولیا کی کرامات کے بھی تذکرے موجود ہیں۔ حضرت سلیمان علیہ السلام کے وزیر آصف بن برخیا کا بلقیس کے تخت کو ان کے پاس سے بیت المقدس میں حضرت سلیمان کے پاس چشم زدن میں حاضر کر دینے کا واقعہ صراحت سے سورۂ نمل میں منقول ہے۔ حدیث کی کتابوں میں صحابہ سے بہت سی کرامتیں منقول ہیں یا ساریۃ الجبل الجبل کی روایت صحاح میں صراحت سے موجود ہے۔ حضرت ساریہ صحابی عراق و شام کے درمیان مسلمانوں کی فوج کے ساتھ جہاد کر رہے تھے ایک روز مصروف کارزار تھے ان کے عقب میں ایک پہاڑی تھی کافر ہو تدبیر کر انکی نظر بچا کر عقب کی جانب سے اس پر چڑھ گئے اور مسلمانوں پر پشت کی جانب سے حملہ کرنا چاہا۔ قریب تھا کہ مسلمانوں کو شکست ہو جائے۔ حضرت ساریہ اس سے بے خبر تھے۔ وہ جمعہ کا دن تھا۔ اور اس وقت حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ جمعہ کا خطبہ مسجد نبوی میں دے رہے تھے یکایک یہ حالت ان پر کشف ہوئی اور اس کو دیکھا اور اس جانب رخ کر کے بآواز بلند پکارا یا ساریۃ الجبل الجبل۔ حضرت ساریہ نے یہ آواز سنی اور پہچانا کہ خلیفہ کی آواز ہے۔ پلٹ کر دیکھا اور حقیقت حال سے واقف ہو کر فوج کو ادھر کر دیا۔ تم غور کرو حضرت عمر نے مدینہ منورہ سے اس کو دیکھا اور وہاں سے حضرت ساریہ کو

پکارا انہوں نے ہزار بارہ سو میل کے فاصلہ پر خلیفہ کی آواز سنی اور متنبہ ہوئے صحابہ کی متعدد کرامتیں تاریخ اور سیر کی کتابوں میں منقول ہیں۔ حضرت مولانا روم علیہ الرحمہ نے بہت صحیح فرمایا۔ **بیت**

اولیا را ہست قدرت از اِلٰہ ۔۔۔ تیر جستہ باز گردانند ز راہ

۱۲۔ اولیائے کبار جس طرح کتمان اسرار الٰہیہ کے پابند رہے ہیں اوسی طرح کرامات کے اظہار سے بھی احتراز کیا ہے۔ قاضی صاحب مغلوب الحال رہا کرتے تھے اور بڑی بڑی کرامتوں کے اظہار میں بھی بے تکلف تھے زبدۃ الحقائق و تمہیدات صفحہ ۳۴۹ میں ایک کرامت کا ذکر کیا ہے۔ اپنے مخاطب مرید کو لکھتے ہیں۔

"دانم کہ شنیدہ باشی این حکایت کہ من دیدم و جماعتے از ائمہ شہر حاضر بودند در خانہ مقدم صوفی پس ما رقص میکردیم و ابوسعید ترمذی بیتے میگفت پدرم در نظر بیست پس گفت کہ خواجہ احمد غزالی را دیدم با ما رقص میکرد و لباس او چنین و چنین بود و نشان میداد شیخ ابوسعید گفت نمی یارم گفت کہ مرگم آرزو میکند گفتم بمیر ابوسعید در ساعت بیہوش شد و بمرد و مفتی وقت دانی کہ بود کہ باشد گفت چوں زندہ را مردہ کردی مردہ را نیز زندہ کن گفتم مردہ کیست گفت فقیہ محمود گفتم خداوندا فقیہ محمود را زندہ کن در ساعت زندہ شد کمال الدولہ نوشتہ بود کہ در شہر میگویند عین القضات دعویٰ خدائی میکند بقتل من فتویٰ دادند" "علما" اپنے کام سے نہ چوکے اور کفر و قتل کا فتویٰ دیدیا لیکن حاکم وقت کمال الدولہ کے (جو قاضی صاحب کے معتقد تھے) اوس وقت ان کی جان بچ گئی۔ اسی قسم کا دوسرا واقعہ قاضی صاحب کی موت کا باعث ہوا۔ مرات الاسرار میں حضرت عبدالرحمن چشتی نے اس کو تفصیل سے بیان کیا ہے۔ جہاں کے حاکم کا ایک خدمتگار جو اوس کو نہایت محبوب تھا مر گیا۔ وہ رنج و غم سے نہایت بیتاب ہوا۔ اوس شہر کے جمیع علمائے عصر کو بلا کر کہا کہ تم کہا کرتے ہو کہ حضرت رسالت مآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نے فرمایا ہے کہ علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل انبیائے بنی اسرائیل مردوں کو زندہ کیا کرتے تھے تم علماء خود کو اون کا وارث کہتے ہو پس میرے اس خدمتگار کو زندہ کرو اور اگر نہیں کرسکتے تو "بگوئید کہ این حدیث دروغ است" یہ لوگ نہایت حیران پریشان قاضی عین القضات کے پاس آئے اور نہایت عجز و الحاح سے کہا کہ "وارث علم انبیا فی الحقیقت شمائید دریں باب توجہ نمائید و الا خلل در دین محمدی صلی اللہ علیہ وعلی آلہ واصحابہ وسلم پدید می آید۔"

قاضی صاحب نے جواب دیا کہ فقرا کے نزدیک یہ چیزیں مشکل نہیں ہیں لیکن "بعد از وقوع ایں واقعہ بشما بجہت قتل من فتویٰ خواہید داد۔" ان لوگوں نے بہت عجز و الحاح سے عرض کیا کہ معاذ اللہ یہ کیسے ممکن ہو سکتا ہے "پس عین القضات از سر وجد برخاست و نزدیک ایں میت برفت حالے عجیب بروے اظہار شد و بزبانش بے اختیار گذشت کہ قم باذنی در ساعت محبوب خلیفہ زندہ شد شور در عالم افتاد و علمائے ظاہر بین بشدت پیش آمدند کہ عیسیٰ علیہ السلام قم باذن اللہ می گفت و مردہ را زندہ میکرد و شما چرا قم باذنی گفتید دعویٰ الوہیت ثابت می شود پس ہمہ باتفاق برائے کشتن عین القضات فتویٰ نوشتند" اور اس فتویٰ پر عمل اس طرح کیا گیا کہ ایک بوریا لائی گئی قاضی صاحب اوس میں لپیٹ کر مضبوط باندھ دئے گئے اس پر روغن نفط (مٹی کا تیل) خوب ڈالا گیا۔ اور زندہ جلا دئے گئے۔ اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ رحمۃ اللہ علیہ رحمۃً واسعۃً مصرعہ

چنیں بود انجام عشق اے پسر

شعر

عشق ازیں بسیار کردست و کند
سبحہ را زنار کردست و کند

اس سانحہ کی پیشین گوئی قاضی صاحب نے ایک رباعی میں پہلے ہی کر دی تھی۔

رباعی

ما مرگ شہید از خدا خواستہ ایم ۔۔۔ از حق دو سہ چیز کم بہا خواستہ ایم
گر یار چنان کشد کہ ما خواستہ ایم ۔۔۔ آتش و نفط و بوریا خواستہ ایم

مولانا عبدالرحمن چشتی نے لکھا ہے کہ جب قاضی صاحب کو جلا چکے جس جگہ اون کو جلایا تھا وہاں ایک سربمہر حقہ (ڈبیا) برآمد ہوا جب اوس کو کھولا اوس میں یہی رباعی ایک کاغذ پر لکھی ہوئی ملی۔

۱۳- زبدۃ الحقائق (تمہیدات) کے قلمی نسخے جو مجھے ملے حسب ذیل تھے۔ (۱) میرا نسخہ نوشتہ عہد عالمگیری (۱۰۹۶ھ) (۲) میرے پاس کا دوسرا نسخہ بلا تاریخ مگر [illegible] کا (۳) نواب معشوق یار جنگ بہادر کا کتب خانہ روضتین میں داخل کیا ہوا نسخہ بلا تاریخ مگر غالباً سنہ ۱۱۰۰ سے کچھ بعد کا لکھا ہوا۔ (۴) کتب خانہ روضتین کا ایک نسخہ اور ایک نسخہ مولوی محمد سلیمان صاحب کا۔ یہ دونوں نسخہ ۳ کی نقل ہیں اور چند سال ہوئے نقل کیے ہوئے ہیں۔ کتب خانہ آصفیہ میں ایک نسخہ سنہ ۱۰۰۰ سے کچھ بعد کا لکھا ہوا ہے اور تین نسخے حال کے نقل کیے ہوئے ہیں۔ جدید الخط نسخوں سے کوئی مدد نہیں مل سکتی تھی۔ بقیہ تین نسخے میں نے ۱ تا ۳ کو باہم مقابلہ کرکے جس قدر ممکن ہوا تصحیح کی گئی تصحیح میں بہت دشواری اس لئے پیش آئی کہ جا بجا تحریریں مختلف تھیں اور حضرت خواجہ بندہ نواز کے پیش نظر جو نسخہ تھا اوس میں بھی بہت مقامات میں ان نسخوں سے الفاظ کی مطابقت نہیں تھی تمہیدات کے نسخوں میں دیباچہ کی عبارتیں بھی ایک دوسرے سے مختلف تھیں اور حضرت بندہ نواز نے جس دیباچہ کی شرح لکھی ہے وہ صرف کتب خانہ آصفیہ کے نسخہ میں ملا اور اوسی سے نقل کرکے کتاب میں شریک کیا گیا۔ شرح تمہیدات کے تین نسخے ملے۔ (۱) ایک میرا نسخہ جو سنہ ۱۱۰۰ سے چند سال قبل کا لکھا ہوا ہے (۲) دوسرا نواب معشوق یار جنگ بہادر کا کتب خانہ روضتین میں داخل کیا ہوا جو سنہ ۱۲۰۰ھ کا لکھا ہوا ہے (۳) تیسرا نسخہ حضرت مولانا علاء الدین جسشید مکی سجادہ نشین خانقاہ و روضہ حضرت سراج الدین جنیدی قدس سرہ کا جو سنہ ۱۱۰۰ کے چند سال بعد کا لکھا ہوا ہے۔ (۴) چوتھا جدید الخط نسخہ مولانا محمد سلیمان صاحب کا جو نسخہ نمبر ۲ کی نقل ہے۔ متن اور شرح کے باہم مقابلہ سے نہایت محنت و مشقت کے بعد جس قدر تصحیح ممکن ہو سکی کی گئی۔ اور کتاب طبع کرا دی گئی۔ والحمد للہ علی ذالک۔

۱۴- شرح تمہیدات کے مذکورہ بالا زیر مقابلہ و مطالعہ تینوں نسخوں کے ختم پر ایک رباعی لکھی ہوئی ہے۔ غالباً معلوم ہوتا ہے کہ حضرت خواجہ سید محمد حسینی گیسو دراز قدس سرہ نے لکھی یا اون کے بعد کسی دوسرے بزرگ نے اس کا اضافہ کیا اور بعد کے نسخوں میں نقل ہوتی چلی آئی۔ بہرحال چونکہ تینوں نسخوں میں لکھی ہوئی تھی۔ اس لئے طبع کر دی گئی۔

۱۴- اس کتاب کے متعلق کاتبوں اور مطابع دونوں نے بہت لاپروائی اور بدعہدی ظاہر کی۔ کتابت کرتے کرتے کاتب بغیر اطلاع دیئے بیکار کام چھوڑ دیتے۔ دوسرے کاتب کی تلاش میں وقت بہت ضائع ہوتا۔ اور وقت پیش آتی یہی حال

مطابع کا ہے مختصر یہ کہ اس کتاب کی کاپی نویسی یکے بعد دیگرے سات کاتبوں نے کی اور یکے بعد دیگرے اس کے اجزاء چار مطابع میں طبع ہوئے۔ طباعت کی تفصیل یہ ہے:- (۱) اعظم اسٹیم پریس از صفحہ ۱ تا صفحہ ۱۴۴ (۲) انتظام دکن پریس از صفحہ ۱۴۵ تا ۱۹۸ (۳) مکہ پریس از صفحہ ۱۹۹ تا ۲۰۰ و از صفحہ ۱۹۹ تا صفحہ ۲۱۲ (۴) معین پریس از صفحہ ۲۱۳ تا آخر کتاب یعنی صفحہ ۲۲۴ اور مقدمہ مع فہرست بالکل۔ چونکہ معین پریس ہی نے طبع کیا ہے اس لئے اس مطبع کا نام اس پر طبع ہوا ہے۔ میں دوست سید جلال الدین الٰہی صاحب کا ممنون و شکر گزار ہوں کہ اونہوں نے اس کتاب کی کاپیوں اور پروفوں کے مقابلہ اور تصحیح میں مجھے مدد دی اور آخر ثلث حصہ کی کتابت و طباعت میں بہت توجہ مبذول کی۔ حضرت خواجہ بندہ نواز کی ذات پاک سے اونہیں خاص عقیدت ہے اور ان کی تصانیف کی طباعت میں خالصاً مخلصاً لوجہ اللہ وہ ابتدا سے میری امداد کرتے رہے ہیں۔ جزاہ اللہ تعالیٰ خیر الجزاء۔

۱۵- حضرت خواجہ بندہ نواز سید محمد حسینی گیسو دراز رحمۃ اللہ علیہ کی تصانیف کی طباعت کے اخراجات جاگیرات روضتین کی رقم سے مہیا کیے جاتے رہتے ہیں۔ نواب عجب یار جنگ بہادر سابق صوبہ دار نے میری تحریک پر یہ سلسلہ شروع کیا۔ اور ان کے بعد کے صوبہ دار صاحبوں نے اس سلسلہ کو جاری رکھا۔ شرح تمہیدات کی طباعت کے اخراجات کا انتظام نواب محمد امیر علی خاں صاحب نے کر دیا تھا مگر اون کا تبادلہ ہو گیا۔ اور مجھے رقم نہ مل سکی اون کے جانشین راجہ رائے برکت رائے صاحب نے خاص دلچسپی لی اور رقم فراہم کرکے میرے پاس بھیجدی۔ مولانا حافظ قاری محمد حامد صدیقی صاحب پروفیسر عربی و دینیات گلبرگہ کالج و رکن کمیٹی کتب خانہ روضتین کو بھی خداوند تبارک و تعالیٰ جزائے خیر دے کہ اونہوں نے بھی بہت دلچسپی اور توجہ ظاہر فرمائی۔ اب یہ کتاب طبع ہو کر کتب خانہ روضتین گلبرگہ شریف سے بزمانۂ صوبہ داری میرے عزیز دوست نواب عبد الحمید خانصاحب شائع کی جا رہی ہے۔ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ۔

خاکسار

سید عطا حسین عفی اللہ عنہ

۹ رمضان المبارک ۱۳۶۲ھ

فہرست تمہیدات کتاب مستطاب شرح زبدۃ الحقایق

وَالَّذِیْنَ جَاھَدُوْا فِیْنَا لَنَھْدِیَنَّھُمْ سُبُلَنَا ط
وَاِنَّ اللّٰہَ لَمَعَ الْمُحْسِنِیْنَ

شرحِ زُبدۃ الحقَایق

المعروف بہ

شرحِ تمہیدات

عارف ربانی قاضی عین القضاۃ ہمدانی
قدس اللہ سرہ العزیز

از افادات

امام العارفین قدوۃ الواصلین شہباز بلند پرواز لامکان
غواص بحر لامتناہی عشق و عرفان قطب الاقطاب
فرد الاحباب جعفر ثانی حضرت خواجہ
صدر الدین ابو الفتح سید محمد حسینی گیسو دراز چشتی
رحمۃ اللہ علیہ رحمۃً وسعۃً

مطبوعہ عہد آفریں برقی پریس

بسم الله الرحمن الرحیم

سپاس بجد و ثنائے بعد مر حضرت آن خدائے راکہ در بیداے الوہیت او دیدۂ عقل حیران است و آن واجب الوجود یکہ فیض فضلش بر جملہ مخلوقات فراوان است و آن فردیکہ تعین موجودات و ابداع موضوعات بر وحدانیت او برہان است و آن منزہیکہ خالی از مشابہت اغراض و مناسبت اعراض و مکان است و آن جا کہ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ صفت اوست و آن صانعیکہ اطباق سماوات مزین از دست و آن بادشاہیکہ استحقاق عبادات و اطاعت و خضوع جز او را ثابت نہ و آن دائمیکہ دلیل دوامش كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ است و آن مقدریکہ دلیل تقدیرش يَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَآءُ وَيُثْبِتُ شد و آن محمودیکہ حمد جز او را ثابت نیست کہ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْاُوْلٰى وَالْاٰخِرَةِ و آن خداوندیکہ اعتماد سالکان و صادقان مستعبدان بفضل اوست کہ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ۔

بسم الله الرحمن الرحیم

والله الموفق وعلیہ الاعتماد۔ آن خداوندیکہ اعتماد سالکان و صادقان مستعبدان بفضل اوست۔ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ۔

قولہ آن محمودیکہ حمد جز او را نیست کہ لہ الحمد فی الاولیٰ والاخرة۔ الاولیٰ برائے آن کہ حمد جز او را نیست لہ الحمد فی الاولیٰ والاخرة۔ الاولیٰ استشہاد آورد و معنی آیت این است حمد ستودن خاصۂ خدائے است در دنیا و آخرت یعنی جز او را نیست۔ در الحمد لام برائے اختصاص است۔ خاصۃ الشیٔ لا توجد فی غیرہ۔

و تعبد کفار و عبدۃ الاصنام کہ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ جل جلالہ و عم نوالہ۔ و صلوٰۃ بے غایات و تحیات بے نہایات بر روضۂ مطہر و مرقد معطر و روح منور محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و رضوان بسیار و مغفرت بے شمار بر آل و اصحاب و اتباع او باد رضوان اللہ علیہم اجمعین وسلم کثیرا کثیرا برحمتک یا ارحم الراحمین۔

آین کتاب تصنیف کردم بر دہ تمہید و نام این کتاب زبدۃ الحقائق نہادہ ام از برائے عارفان و اصحاب ایقان تا درین کتاب تامل شافی کنند و تفکر صافی نمایند و تذکرہ ایشان را حاصل آید انشاء اللہ تعالےٰ۔ و بہ نستعین و علیہ نتوکل۔

تمہید اصل اول در بیان ابصار و بصیرت

بدان کہ در حق صورت بینان و ظاہر جویان با مصطفےٰ علیہ السلام خطاب این آمد کہ تَرٰىهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ ای عزیز مگر ایم بدانکہ مگر این آیت از قرآن نخواندہ و یا ندیدہ کہ قَدْ جَآءَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ نُوْرٌ وَّكِتٰبٌ مُّبِيْنٌ محمد را نور می خوانند و

قولہ و تعبد کفار یعنی کہ تقابل بفضل او گفتن بقہر او نیست تا و الکفار نار جہنم درست شیند و اگر نہ ضایع افتد۔

تمہید اصل اول

قولہ تَرٰىهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ معنی این آیت محمد را می بینند و حال این است کہ حق دیدن نمی بینند حق دیدن آن ست کہ ہرچہ اوست او را بدانند

قولہ یا ندیدہ و یا نخواندہ شکے زیادہ است۔

قولہ قَدْ جَآءَكُمْ تا معنی از نور محمد را می بینند و حقیقت نمی دانند و نمی بینند اثبات این معنا این آیت آورد قَدْ جَآءَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ نُوْرٌ وَّكِتٰبٌ مُّبِيْنٌ و دیگری خواہد قاضی علیہ الرحمۃ کتاب را و محمد را در یک لباس بیک صورت باز آورد۔

قرآن کہ کلام خدائے است نوری خواندند کہ فَاتَّبِعُوا النُّوْرَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ
تو از قرآن حروف وسیاہی بینی بر کاغذ سپید پس کاغذ و مداد و سطرہا نوشتہ است پس القرآن
کلام اللہ غیر مخلوق کدام است قومے از محمد علیہ السلام صورتے و تنے و شخصے دیدند
و بشر و بشریتے بہ بندگان ظاہر می نمودند کہ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ تا ایشان درین مقام
گفتند قَالُوا مَا لِهَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ اما جان
او را بحقیقت باہل بصیرت نمودند و بجان و دل و قالب حقیقت
او را بدیدند و قومے گفتند۔ اللّٰھم اجعلنا من امۃ محمد
و قومے گفتند اللھم ارزقنا شفاعۃ محمد و اگر درین حالت و درین
ولایت او را بشریت خوانند و یا او را بشر جویند کافر شوند بر خوان

قولہ فَاتَّبِعُوا النُّوْرَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ او را نور خواند و کتاب را ہم نور خواند و ہمہ را
پیروی آن کتاب فرمود و پیروی کتاب پیروی محمد کرد پس ہمہ را بیکے صورت و بیکے جا
بیرون آورد۔ محمد نور۔ کتاب نور۔ و آن کہ متبع محمد بود او نیز۔ پس نور در نور باشد۔ تو گوش دار ذہن را
صاف کردہ یکبار سخن لطیف و نازکتر می رود و آن کہ می گوییم می دانی چہ می گوید قرآن از خدا آمد
محمد از خدا آمد بدان وضع کہ قرآن آمد ہم بدان وصف محمد آمد یکے را چی گوئی غیر مخلوق آن مہرہ
بگذر ازین مہرہ بدانکہ نکتہ قشیلے است پس تو مردے عارفی دل را پیشتر بر اکنون بدانکہ
چنانکہ از قرآن کاغذے و سیاہی و حروفے دیدی و آن قرآن نیست ورائے آن قرآنے
و این نشان آن است و ہمچنین است محمد علیہ السلام را جسمے و پائے و تنے و آن محمد نیست
ورائے آن محمد است و آن عین رحمن است۔ این گفتار ما را قاضی علیہ الرحمۃ خود تطبیق داد۔
دیگر علمائے در دل و جان می کنند کہ محمد را فرمان شد قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ بدین چگونہ درست شود
کہ أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا اگر اکثر مفسران گفتہ اند کہ بطریق انکار است قاضی درین دعوی
مشہور بجگر کشود و اثبات توحید را اعجاز سے میکند و إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ تحقیق و تحدید را اظہار بیان آورد

این آیت فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا تا ازین نیز بیان کرد کہ الی لَسْتُ
كَأَحَدٍ مِّنْكُمْ و حقیقت قرآن کہ صفت مقدس است کہ مقرون و منوط و لباسے انبیا و

محمد را فرمودند نہ او محمد است اگر تمامی را نیاد او در ورائے و راء است و
محمد گفت أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ خود را با شما برابر داد و ما با محمد یکے باشیم تحقیق وحدت حق این است
چنانکہ مطلوب قوم است و بر نقطۂ اعتدال درست ترشیات است فافہم واغتنم۔ گفتار
موسیٰ علیہ السلام اللّٰھم اجعلنی من امۃ محمد کہ عجب آن بود کہ نظرش بود ورائے ورا
افتاد تمنائے آن کرد و از غیب الغیب بجان جان او ندا دادند کہ این مقام مخصوص محمد و اشان او است
بضرورت گوید اللّٰھم اجعلنی من امۃ محمد۔ ۲؎ قولہ أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا
این قدر می باید دانست کہ کفر از روئے لغت ستر باشد باز ایم ازین جا کافر خوانند زیرا چہ او
ساتر بذر است۔ صوفیان محقق و محققان بحقیقت ہر جا کہ در قرآن و در احادیث و در کلام ایشان
کسے را کافر نامند بدین معنی کہ او شرعا کافر است انکاری کردہ ایمان را نہ و گفت باید انچہ
علما مر ما را کافر خوانند بدین معنی گویند کہ بر ایشان ستر حقیقت است بر ایشان حقیقت
کشف نیست ساتر کافر گوئی و ایشان اند کہ در طلب آن نماندند و لکن الحق بوضوحہ ظاہر۔
۳؎ قولہ لست کاحد کم دو معنی احتمال می برد یکے لست کاحدکم یعنی چنانکہ شما فیستم یعنی من نہ ام
کہ خود را نخود و نشناختہ ام و بحقیقت خویش مطلع نہ ام چنانکہ شما۔ دوم من میدانم کہ ہر یکے را ظاہرے
باطنے ہست من بشرم و با من بشریتے ہست و از خدائے قوم و در وشن و منورم بحقیقت این
میدانم و بر این مطلع ام۔ ۴؎ قولہ و حقیقت قرآن کلام نفسی دست تعالیٰ و این از صفات
قرآن است این را غیر گفتن صواب نہ باشد چون محب کلام محبوب را بغیر واسطہ استماع کند اکنون
روح و راحت او باشد و حیات جان او باشد یا نہ پس حیات آن باستماع آن کلام باشد

۱؎ بذر از بذر است بذر تخم را گویند و با ذر پاشندہ تخم در زمین۔ ح ح

اولیا است که حیات این فرقه بدان آمد که در کتاب صورت نیست وهم در کتاب می‌طلب که بیابی ما بین الدفتین کلام الله هر دو طرف گرفت است اما طالبان قرآن را در کتاب بدیشان نمود که ان للقرآن ظهراً و بطناً و لبطنه بطناً الی تسعة ابطن گفت هر آیتی را از قرآن ظاهری هست و باطنی و پس از ظاهر باطنی تا به بطن شود

این کلام نفسی در اوراق و سطور کتاب نیست وهم درین صورت است این هم درین است چند معنی دارد یکی آن که اگر این کلام نفسی را بجوئی و معنی بخواهی که دانی همه درین حروف و همه درین سطور و همه درین کاغذ بیابی. و دیگر این کلام الله بدان شرطیکه باید خواند بخوانی همین کلام را از او تعالی بغیر واسطه کسی بشنوی. دیگر اگر او خواهد تعالی ترا کلام خود بشنواند بنوع دیگر مگر آنکه همین صورت حرفی و صوتی اما تو این چنین بشنوی او این چنین نه گوید او بغیر حرف و بغیر صوت بغیر مخرج میگوید. یکی شکی دیگر برآمد برین دقیقه چون مطلع شدی کلام او چه چیز شنوی کلام دیگر را تو از و چه دانی. ای عزیز تو به تحقیق دانی اگر وقتی این کلام گفت بدانی و اگر نه قابل اطلاع نه. و دیگر کلام او حرف و صوت نیست و غیر حرف و صوت نه این مذهب محققین است امام سید جعفر صادق رضی الله عنه همچنین می رود فحسبی هذا این سخن درست آید که آن کلام در کتاب تو نیست وهم در کتاب می‌طلب. **قوله ما بین الدفتین کلام الله هر دو طرف گرفته است** احتمال دو معنی دارد و بالا قاضی ازین سخن فرمود که در کتاب نیست وهم در کتاب می‌طلب برای این که هم در کتاب است این سخن استشهاد آورد که ما بین الدفتین کلام الله طلب دریافت همیدان معنی که بالا گفته ام و معنی دوم که ما بین الدفتین احتمال دارد و ما نافیه باشد و محتمل که خبریه بود قاضی هر دو را در عمل میدارد و باعتبار مختلف می گوید اگر ما را نافیه بالا داری بدان معنی آید که در کتاب نیست و اگر خبریه گوئی بر آنچه گفته ام برین معنی هر دو طرف لحو دارد و اگر هم بالا درست است. سبحان الله زهی بیان قاضی کجا این سخن که قرآن کلام نفسی است

و الم که تفسیرهای ظاهر را که مدرک شده و تفسیرهای باطن را که دانست و که رسید جای دیگر گفت انزل القرآن علی سبعة احرف کلها شاف و کاف رباعی

قرآن که بلفظ و معنی آن بی بدل است ٭ بر هفت حروفش این نزول ازل است
امر است و دگر نهی و پس آنگه رجا است ٭ پس وعد و وعید و قصص و پس مثل است

عروس جمال قرآن چون خود را باهل قرآن نماید هفت صورتش بینند و همه صورتها با معانی تمام بود مگر از این جا که اهل القرآن اهل الله خاصه چون مقربی بجناب وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ رسید یعنی امر الله قرآن برسد جمال پرتو قرآن او را چنان از وجود محو کند

و کلام نفسی موجب حیات اهل البصیرت است محمد علیه السلام صورت بشریت یعنی تا کیست این رمز می فرماید ان للقرآن ظهراً و بطناً در این ظهر و بطن اختلاف تفاسیر را بیان می کند تفسیرهای ظاهر را اکنون قاضی دیوانه است لا یکون المجانین اسلوب و قوانین. **قوله تفسیرهای باطن.** قاضی در نظاره شهود باطنی که از قرآن و از تلاوت آن دریا اطلاع آن حقایق آن تجلی رو نماید و ثبوت تجلی پیش آید بیانی کرده است و آن را بلطیف ترین بیانها بیان می کند قدس الله جانهای طالبان فدای آن بیان باد گفت ان للقرآن ظهراً و بطناً و لبطنه بطناً الی سبعة ابطن تجلیات قرآن را نهایتی و غایتی نیست هر حرفی صورتی دارد و یعلمه الله تا چه صورت است هر حرفی را کذلک کلمات و تراکیب و صورت هر یکی را و هر نقطه را اکنون هر بطنی را بطنی است و آن بطون را نهایتی نیست اما غایت فهم طالب را الی سبعة گفته است و در هر صورت اطلاع بر معنی و تفسیری قیمی و علمی باشد اهل القرآن اهل الله خاصة برین کنایت کرد که اطلاع یابد آن که از اهل قرآن باشد و از اهل قرآن که باشد آن که کلام نفسی را از حروف و اصوات خارج نه بیند و تمامه همان اهل قرآن اند خاصة الشئ لا توجد فی غیره ایشان اجزا باخدا نیابی.

کہ نہ قرآن ماند و نہ قاری و نہ کتاب بلکہ ہمہ مُقرّو بود و ہمہ مکتوب اما مقصود آن ست کہ جز این بشریت بشریتے دیگر و جز این حقیقت حقیقتے ۔ دیگر جز این معنی معنے دیگر و جز این جہان جہان دیگر نظم

ما را بجز این جہاں جہانے دگر است	جز دوزخ و فردوس مکانے دگر است
آزادہ نسب زندہ بجانے دگر است	وان گوہر پاکیزہ زکانے دگر است
قلاشی و رندیست سرمایۂ عشق	قرائی و زاہدی جہانے دگر است
ما را گویند کہ این نشانے دگر است	زیرا کہ جز این زبان بانے دگر است

اما این ایت وَمَا مِنَّا اِلَّا لَهٗ مَقَامٌ مَّعْلُوْمٌ بیان و شرح این ہمہ کردہ است

قولہ ہمہ مقرو بود و ہمہ مکتوب باشد مجموع معنی آن کہ ماورا کتابت او دریم و قاضی عبارت دیگر بیان آورد ۔ قولہ وَمَا مِنَّا اِلَّا لَهٗ مَقَامٌ مَّعْلُوْمٌ قاضی در کلام ماضی فرمود کہ کسے ہم بظاہر ماند و کسے ہم بظاہر و باطن رسید و آنکہ بحقیقت و بصیرت خویش محمد را دید ہر آئینہ او نور اللہ دانست مقام او و مقام امثال او ورائے ورا و دید ہر آئینہ بگفت اللہم اجعلنی من امت محمد ۔ و آن کہ محمد را بہ بشر و بشریت دید بضرورت گفت اَبَشَرٌ یَّهْدُوْنَنَا فلقووا ۔ ہر یکے مقامے معلومے مخصوصے ۔ آن کہ کار نظر او بظاہر محمد بہر کردہ است البتہ بہ باطن او رسیدنی نیست و آنکہ او را بہ باطن او اطلاع دادہ است ہرگز از ان بس افتادنی نیست وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ رزق ہر یکے نصیب ہر یکے بر اندازۂ او کہ او تعین کردہ است ہماں قدر است لا یزید ولا ینقص نظر ہر کہ بظاہر است او از ان ظاہر البتہ نگذرد و اگر گذرد بقدر وحصہ ۔ غایت ما فی الباب التفاوت کند کہ ورائے این ہمہ شخص جہانے است این شخص را از ان غافل ہمہ فضلے نتوان نہاد و آنکہ بہ باطن رسید و باطن را الی تسعة البطون وما این را غایت از کثرت کردیم تا ہر یکے را بقدرے و تسمیہ کہ نصیب او است و ہند علی ہذا و زظاہر و باطن ہمہ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ عذر این ہمہ خواستہ است تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ عذر پدید کردہ است وَفَوْقَ كُلِّ ذِىْ عِلْمٍ عَلِيْمٌ ظاہر شدہ است این ہمہ حیثیت و چہ معنی دارد یعنی وَمَا يَعْلَمُ تَاْوِيْلَهٗۤ اِلَّا اللّٰهُ ۘ وَالرّٰسِخُوْنَ فِى الْعِلْمِ این تاویل کہ خدا داند و راسخ در علم کدام و راسخ در علم چہ باشد برخوان بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِىْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ این صدر کجا طلبند

درست آید ۔ عجب یکے از بس عمر کال غرق دریا است و دیگر چیز روئے حرال نہ بیند و دیگرے را وجود آن چیز و دال چیز در خطرہ نیاید ۔ اسے یکے را بھی در روزی اگر گرسنگی میرود و دیگر از سیری ۔ قولہ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ موحی التفضیل بود کہ بادو این کلام بود ویکے را تفضیل بود کہ بواسطہ آن کہ او بے پدر آمدہ محمد را تفضیل بر ہمہ کہ او نیا ہمہ مقامات گزشتہ است واگر گوئی محمد را پدرے بود جائے دیگر فی گوید مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَاۤ اَحَدٍ و این ایت را در آن بنوت بہ وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ بہ عبارت ازلاک ویکے واثبات محمد بیر بنا قیاس بر قولہ وَفَوْقَ كُلِّ ذِىْ عِلْمٍ عَلِيْمٌ این ہمہ حیثیت و فوق چہ معنی دارد ۔ در بیان تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ گفتیم تا معنی من قبل نرسد فَوْقَ كُلِّ ذِىْ عِلْمٍ عَلِيْمٌ بر تر بر خدا و ندیکے عالمے اورد بیشتر بیست لفظ فوق اشارت بدان دارد بیشتر از کجا نہم شود کہ صیغۂ علیم فعیل است برائے مبالغت را است کہ ملازمت و مداومت نماید ۔ قولہ وَمَا يَعْلَمُ تَاْوِيْلَهٗۤ اِلَّا اللّٰهُ نداند تاویل متشابہ مگر خداوندان کہ در علم استوار اند یعنی بعلم حق و حق حقیقت رسیدہ ، و بدین معنی کہ والراسخون معطوف است ابتدائے کلام نیست و برالله وقف نیست قاضی بدان اشارت گفت کہ آن تاویل خدا داند کہ راسخ در علم کدام باشد برخوان ۔ قولہ بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِىْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ بلکہ قرآن ایاتیست ظاہر معنے پیدا است مراد او ثابت و متمکن است در سینۂ کسانیکہ از خدا علم باشد یافتہ اند و متشابہات در علم عالم باشد و راسخ در علم ایات بینات باشد

که نه قرآن ماند و نه قاری و نه کتاب بلکه همه مقروء بود و همه مکتوب اما مقصود آن ست که جز این
بشریت بشریتی دیگر و جز این حقیقت حقیقتی، و دگر جز این معنی معنی دیگر و جز این جهان جهان
دیگر. نظم

ما را بجز این جهان جهانی دگر است ⁂ جز دوزخ و فردوس مکانی دگر است
آزاده نسب زنده بجانی دگر است ⁂ وان گوهر پاکیزه ز کانی دگر است
قلاشی و رندیست سرمایهٔ عشق ⁂ قرائی و زاهدی جهانی دگر است
ما را گویند که این نشانی دگر است ⁂ زیرا که جز این زبان زبانی دگر است

اما این آیت وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ بیان و شرح این همه کرده است

قوله همه مقروء بود و همه مکتوب باشد مجموع معنی آن که ما در کتابت آوردیم و قاضی عبارت دیگر بیان آورد.
قوله وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ قاضی در کلام باطنی فرمود که کسی هم بظاهر ماند و کسی هم بظاهر و باطن
رسید و آنکه بحقیقت و بصیرت خویش محمد را دید هر آئینه او نور الله دانست مقام او و مقام اشتان
او و رای و راه دید هر آئینه گفت اللهم اجعلنی من امت محمد و آن که محمد را به بشر و بشریت
دید بضرورت گفت أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فکفروا - هر یکے مقامے معلومے مخصوصے - آن که کار
نظر او بظاهر محمد بسر کرده است البته به باطن او رسیدنی نیست و آنکه او را به باطن او اطلاع
داده است هرگز از ان بیرون آمدنی نیست وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ رزق
هر یکے نصیب هر یکے باندازهٔ او که او تعیین کرده است همان قدر است لا یزید و لا ینقص
نظر هر که بظاهر است او از ان ظاهر البته نگذرد و اگر گذرد بقدر وسعت - غایت ما فی الباب
اعتقادے کند که ورای این شخص جهانے است این شخص را از ان غافل به فضلے نتوان نهاد و آن که
به باطن رسید و باطن را الی سعة البطن و ما این را عنایت از کثرت کردیم تا هر یکے را بقدر
وسعتے که نصیب اوست و بهر علی هذا و ظاهر و باطن به فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ عذر این همه خواسته است تِلْكَ الرُّسُلُ
فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ عذر پدید کرده است وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ظاهر شده
است این همه چیست و چه معنی دارد دانی وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ
فِي الْعِلْمِ این تأویل که خدا داند و راسخ در علم کدام و راسخ در علم چه باشد برخوان
بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ این صدر کجا طلبند

درست آید - عجب کسے از بس عشق غرق دریا است و دیگرے چیزے روئے قرآن
نه بیند و دیگرے را وجود آن چیز و دال چیز و خطره نیاید - از سے یکے را هیچ در روزی اگر گرسنگی میرد و
دیگر از سیری. قوله تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ موسی را تفضیل بروے که با او
این کلام بود و عیسی را تفضیل بر و که بواسطه آن که او بے پدر آمده و محمد را تفضیل بر همه که ازین همه مقامات
گذشته است و اگر گوی محمد را پدرے بود جاے دیگر می گوید مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ و این اثبات
را بر آن بنوت بنه وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ عبارت از هلاک عیسی و اثبات محمد هم برین قیاس بر
قوله فَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ این همه چیست و فوق چه معنی دارد - در بیان تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا
بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ گفتیم قاضی همین قبل فرمود فَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ برتر بر خداوند علیمے عالمے از و
بیشتر هست لفظ فوق اشارت بدان دارد و بیشتر از کجا فهم شود که صیغه علیم فعیل است
برائے مبالغت را است که ملازمت و مداومت نماید - قوله وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ
ندانند تاویل متشابه مگر خداوندان که در علم استوارند یعنی بعلم حق و حق حقیقت رسیده اند برین معنی که
والراسخون معطوف است ابتدائے کلام نیست و بر الله وقف نیست قاضی بدان اشارت گفت
که آن تاویل خدا داند که راسخ در علم کدام باشد برخوان - قوله بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي
صُدُورِ الَّذِينَ بلکه قرآن آیاتیست ظاهر معنے پیدا است مراد او ثابت و متمثل است
در سینه کسانیکه از خدا علم یافته اند و متشابهات در علم عالم باشد و راسخ در علم آیات بینات باشد

آن نور خدا از کجا جوئید أفمن شرح الله صدره للاسلام فهو على نور من ربه إنّ في ذلك لذكرى لمن كان له قلب گمراه راه نمائی این همه شده است و گمراه را راه تمامتر این همه شده است و از برای این گفت مصطفی صلعم انّ من العلم کهیئة المکنون لا یعلمه الّا العلماء بالله فاذا نطقوا به لم ینکره الّا اهل الغرة بالله علمها بر سه قسم اند قسم اول علم بنی آدم و قسم دویم علم فرشتگان و قسم سیوم علم مخلوقات و موجودات اند اما علم چهارم علم خداست عزّ وجلّ که علم مکنون و مخزون می خوانند گفت این علم خدای مکنون را جز خدای عالم بجز آکس نداند اما ندانم که هر گروه فرشته

قوله آن نور خدا از کجا طلب کنند یعنی منبع و مصدر و مورد و حیثیت نور گفت بتحقیق آن علم ما تاست که راست کار و راقتبی منبع مستقی متجلاء کشوفی است قلب. گفته است نکره ورد غنی اثبات اختصاص تقاضا کند و قلب گفته یعنی قلب کشوف معلم پس تنوین برای تعظیم بود. قوله لا یعلمه الّا العلماء بالله یا الّا گفت که علم مخصوص بچنین بندے است و علم در آن دل پس دل فلان علم آید کهیئة المکنون درست روئے نمود. قوله اهل الغرة بالله قومے اند که بوهم و گمان خویش چنین دانند خدای را چنانکه بایستی شناخت بیچان شناخته ایم و لعمری ان ظن فاسد و متاع کاسد هیهات هیهات لما توعدون. قوله علمها بر سه قسم است این کلام دو معنی احتمال دارد. علم بنی آدم و فرشتگان و سایر موجودات یعنی علم بحقیقت انسان و بحقیقت فرشته و موجودات دیگر و آنچه ایشان اند و مرجع و منبع ایشان. دوم علمے که آدم با سی دارند و علمے که هر موجودے دارد و هر شئے دارد و تقاضی ابتدا اند گفت چهار بخش علم بود گذشت بعد از آن گفت اما چهارم اقتصار کرد برای اظهار شرف عزت آن علم را شاید برای آن که آن علم با این علوم هیچ نسبتے ندارد.

که علم خدای چیست و عالم بخدای کیست اطلبوا العلم ولو کان بالصین. ترا بچین و ماچین باید رفت آنگاه علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل بیانی بر کدام راه باید رفت بر راه عمل. عمل تن نمی گویم عمل دل می گویم و علوم می کنم که گفته است من عمل بما علم ورّثه الله علم ما لم یعلم دریغا افمن شرح الله صدره للاسلام

قوله اطلبوا العلم عزت علم و عالم آن علم جز بعد مقامات شداید و مجاهدات شاقه کسے را دست نداده است گر آن که برین کار بجائے استوار ایستاده است و از سیرے و سلوکے با این همه که منزل دور و دراز است نه ایستاده است تا نزول در مقعد صدق کرده است. قوله عمل دل تا مخفی گوید عمل تن نمی گوید عمل تن تلاوت و نماز و روزه و زکوة و حج و غیر آن و عمل دل محاضره و مراقبه و مشاهده و معاینه و تخلیه و تجلیه منازلات و موارد دات با شرائط تقلیل غذا و ترک چند روز تقلیل نوم الا بقسمة و حصة آب بیشتر کم از طعام صحبت و کلی انقطاع و ذهن را هرزه و جز بضرورت حاجت با کسے نگوید آن عمل دل را اگر برین نمط ملازمت کند محقق که بدان خاصه دولت رسد. قوله ورّثه الله یعنی علمے خاصه از آن باری تعالی و آن علم خاصه جز علم ذات و صفات نیست ورّثه الله گفته و وارثان را از مورث عند انچه رسد همه از خاصه او باشد اگر نظر بحقیقت افتد علم غیر ذات صفات را علم مجازی نامند چنانکه باتفاق محققان است. قوله دریغا افمن شرح الله صدره للاسلام شرح صدر بچند معنی اعتبار یافته است یکے آنها که از رسول الله مرویست صلی الله علیه و آله و سلم باختلاف الروایات فلا حاجة الی ذکرها لشهرتها دیگر کسے را در خواب هم ما شد و خواب ایشان بیداری ایشان است میان خواب و بیداری تفاوت نیست و دیگر میان خواب و بیداری هم می باشد که این را صوفیان واقعه نامند و دیگر هر که با همه هوش خویش بیند کسانے آید شق صدر او کنند چنانکه مروی است همچون صورت بیند

درین حدیث که امرنا ان نکلم الناس علی قدر عقولهم پندے تمام است
اما درین ورقها بعضے سخنان گفته شد که نه مقصود آن عزیز است بلکه بعضے دیگر از محبان باشند که

به تمامه با وے مرتب شود و باز بجوید هیچ از ان مردم با وے نه اما دل منشرح
منبسط عارف تجلی معقول. دیگر وے باشد در اصل خلقت چنانکه آفریده است که او با اهتمام تمام خود و مقصود
به جد و جهد خود چیز نظام موجه حق باشد بر خطوط حق دید شد بخود و او نیز مشروح الصدر باشد تحمل کسے این را بالاترین
دو انا گیرد و رسول الله را بهمه انواع بوده است. قوله کلم الناس[۲۴] علی قدر عقولهم تا معنی درین
کلام که کلم الناس علی قدر عقولهم معنی و بیانے فرمود بقدر فهم و عقل خود یعنے با هر یکے سخن بر اندازه
فهم عقل او گوید. یا طالب سخن از طلب باشد یا متوسط معتقد و معتقد سخن هم ازین جنس بود یا عارفان
سخن از معارف و حقایق. با هر یکے یک مقصد سخن یک کلام نتوان گفت و این معنی علی العموم
اکثر مردم گفته اند اما اینجا سخن می گویم تو هم خود اصطلاحے در سیتے کن معنی کلم الناس علی قدر عقولهم
سخن با مردان بر اندازه عقل ایشان چه باشد یعنے گفتنے بر طریقه فهم او گو و بر بیانے گو که بفهم سامع
نزدیک باشد او بداند و فهم کند. مثلا کافرے را دعوت به اسلام کنی مقدمات عقلی از
منطق و اصول کلام و ریاضی و طبیعی و الٰهی چه سود مند آید که سخن بر اندازه فهم او گو تا او فهم کند که
بت پرستی بر غلط است و خدا پرستی بر صواب ضرورة بیانے کن و حکایتے گو که بفهم او نزدیکے
باشد قال الله و قال الرسول و معقولات اینجا سود مند نیاید. علی کرم الله وجهه با دهریه مناظره
می کرد قطع مناظره برین کلمه شد فرمود انکار آنچه تو می گوئی حق است و آنچه من می گویم باطل است
این معتقدی تو مرا چه زیان دارد اما این معتقدے که من می گویم اگر حق آن است تو کجائی دهریه ملزم شد
ملزم گشت. مرد دانشمند را خواهی دعوت بحقایق و معارف کنی نخست از احوال مقامات انتهاے
صوفیان گوئی در ساعت انکار کند تا تکفیر کند تخطئه کند و غیره بر روے عبارتے کن که بطوع و رغبت
اطاعت تو کند و درین ره قدم استوار نهد. در معنی سخن قاضی پندے تمام است برین ترجمه باشد

در وقت[۲۵] نوشتن حاضر نباشد ایشان[۲۶] را نیز نصیبے باشد تا نپنداری که همه مقصود تو لی
زیرا که هر که چیزے نبشته شود که نه مقام او بود و نه در قدر فهم وے باشد او در اک وے حاصل
نکند تو اے عزیز پنداری که قرآن مجید خطاب است با یک گروه یا با صد هزار طائفه
بلکه هر آیتے و هر حرف خطاب است با شخصے دیگر و مقصود[۲۷] شخصے دیگر بلکه عالمے دیگر و
آنچه درین ورقها نبشته شد هر سطرے مقامے و حالتے دیگر است و از هر کلمه مقصود و
مرادے دیگر و با هر طائفه خطابے دیگر که آنچه با زید[۲۸] گفته شود نه آن باشد که با عمر گفته شود
و آن چه خالد بیند بکر اصلا نه بیند و تو پنداری که الحمد لله رب العالمین ابوجهل شنید مقصود
او بود او از قرآن قل یا ایها الکافرون شنید نصیبش ازین بود و اما الحمد لله نصیب محمد بود
محمد شنید و اگر باور[۲۹] نمی کنی از عمر خطاب[۳۰] بشنو که گفت مصطفی علیه السلام با ابوبکر
سخن گفتے که گاه گاه گفتے که شنیدم و دانستم و گاه گفتے که شنیدم و ندانستم چه گوئی که از عمر دریغ میداشت

که می تو انم تا با هر کسے سخن بطریقه که از فهم من در آید بگویم بقدر درست گوے آورده
می نویسم چه می گوئی تو گفتی هر یکے بقدر فهم او پس بدین چه نه راست آید با کافر سخن گویم اگرچه گویم آنچه
مفهوم و معلوم اوست مفهوم و معلوم او کفر و بت پرستی است پس هر چه بقدر هر کدام باشد بگویم پس
این سخن هیچگونه راست آید. قوله در وقت[۲۵] نوشتن حاضر نباشد یعنی مخاطب نباشد موجود بود
قوله ایشان[۲۶] را نیز نصیبے باشد تا نپنداری که مقصود تو لی درین عبارت یا فزاید او در کند
یا پس مقصود را هم زیاده کند. قوله مقصود[۲۷] شخصے دیگر کا نیست شاید همین مقصود باشد
مخصوص که اینجا جز فهم او نرسد تا شاید بخشے باشد که بقدر فهم خویش نصیبه گیرد. قوله آنچه[۲۸] با زید گفته
شود نه آن باشد که با عمرو بالا سخن برین رفت که یک سخن گوید و هر حرفے و آیتے و خطابے و
مقصود دیگر و هر یکے از و بقدر فهم خویش نصیبه گیرد و اینجا این چنین آمد که با زید چیزے دیگر و با عمرو چیزے
دیگر. قوله اگر باور[۲۹] نمی کنی و اری یعنی آنچه با زید گفت شود نه آن باشد که با عمرو گویند.

لیکن[30] فرزند طفل را که رضیع بود از بره وبریان وحلوائے
که ما شار کلا از وے دریغ نمی داشت شکر نگاه دارند که او را معده احتمال نکند تا رسیده روزگار شود آنگاه ماکولات ومشروبات
هرچه خورد مضر او نشود عبد الله[31] ابن عباس می گوید اگر این آیت را تفسیر کنم اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي
خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ تفسیر گویم مرا رجم کنند
بالحجارة یعنی صحابه رضی الله عنهم مرا سنگسار کنند ابو هریره رضی الله عنه گوید اگر این آیت
را شرح کنم اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ
للکفر نی یعنی خلق مرا کافر خوانند عبد الله بن عباس[32] می گوید شبی با علی بن ابی طالب
کرم الله وجهه بودم تا روزے شرح بائے بسم الله می کرد فرایت نفسی عنده کالجرة
عند البحر العظیم خود را از روے چناں دیدم که سبوے نزد دریائے عظیم

قوله لیکن[30] فرزند طفل قاضی رحمه الله را از حرف سخن گویند کار حرف و آیتی بقدر حوصله خویش هزار در هزار
نفع گیرد اما بره وبریان چو اینکه از شیر کودکے اینجا دریغ داشتن نیست بلکه مانده نهاده ذکر کرد آن زیاده زیرا که
هر یکے موجود است هر یکے بقدر فهم خویش و بقدر حوصله خویش غذائے خویش خواهد گرفت اما این که باز بیه
سخے گویند کار عمر و کسے فهم نه کند در صد این چیز دیگر است این فهم علاوه است فما طلب محتاج آن
نیست که را واضح کند کشاده کنند گویند بنماید تا به فهمش رسد کنایت غایت مجاز اعجاز اینجا جال
نماند. قوله عبد الله[31] بن عباس معنی تفسیر ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ قاضی می گوید صحابه رضی الله
عنهم سنگسار کنند یعنی این سخن بران نازکی است که صحابه نمی رسد و دیگران خود چه حساب اند و همچنین
ابو هریره می گوید اگر تفسیر يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ بیان کنم مرا صحابه بکفر نسبت کنند. قوله عبد الله[32] بن
عباس گوید شبے با علی ابن ابی طالب چنین گویند که از خلق با مرتضی از مجلس بیرون آمد عبد الله ابن عباس
التماس تفسیر فاتحه کرد علی مرتضی کرم الله وجهه را اینجا بخود آورد و شرح از تفسیر نقطه بائے بسم الله آغاز کرد صبح دمید
تمام نشد ابن عباس گفت فوجدت نفسی عنده کالجرة عند البحر العظیم یعنی خود را نزدیک اینچنان دیدم چنانکه سبوئی نزد دریا

از دریا[33] چه برتواں گرفت تا ساکن دریا شوی هر شب افزوده دست گیری هرچه یابی قدرے
وحدے دارد و طلاع[34] از دریا چه حد وصف کند وچه برگیرد زیرا که هرچه برگیرد باز بریزد که مقام[35]
در بحر دارد اما از بحر چه خبر دارد ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ هرچه آموخته[36] الحق
باشد بر وبری بود وهرچه آموخته خدائے تعالی باشد که اَلرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ[37] بحری بود

قوله[33] از دریا چه برتواں گرفت چوں علی مرتضی رضی الله عنه دریا باشد وابن عباس سبوئے بود
از دریا چه گیرد پر شد تمام گشت هرچه یابی قدرے وحدے دارد وهمین معنی دارد.
قوله[34] طلاع از دریا چه حد وصف کند قاضی شرح ساده آن کرد که طلاع راه خیزیت این قدرت که از
دریا همت اش نے محتارے برگیرد فهم و اختیار خود سکین او غرق است جائے تفرقه و تمیز و جائے برگرفتن
وگرد آوردن رفته تا بر بود دریا چون شود و دریائی چون بری شود از دریا بری چه برگیرد که بر شود.
قوله[35] مقام در بحر دارد تا مقام در بحر است از تر بود در است وچون دریا است از بحر بدر آید
و بحر از خود چیزے نه او هرچه کند کو کند بداد و خرد و بر وقطع حدے کند باو کے را چه مجال ملتفا قاضی
همین معنی تطبیق داد که ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ از بحر بر بر تواں رفت ونه از بر به
بحر نه بر و بری را از بحر و بحری آگه نه بحر و بحری را از بر و بری آگه. قوله[36] هرچه آموخته خدا باشد
قاضی اظهار عنایت کرد و فرمود هرچه آموخته خدا باشد هر آئینه آن عالم باشد که او را بحری نامند و عالم
بود هر آئینه او را عالم باشد گویند و بحری بود و عالم ربانی خوانند و دیگر هر که آموخته خدا باشد
هر کسے را چیزے آموزد بحقیقت آموخته آنست آن چه خاصه اوست آن آموزد والله سبحانه
تعالی خاصه ذات وصفات آموزد یگانگی بیگانگی برود هر آئینه متحقق این بحر شود چون این بحر شود
بحر کلهم باشد خوک و ماهی هم بحری است بحری اما بصورت متحقق نام دیگر یا نیست.
قوله[37] اَلرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ قاضی عنایت بحر بیرون داد و گفت از آن بحر بحری علم الله و
ذات الرب واو چه بدو نسبت دارد مراد وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖٓ اِلَّا بِمَا شَآءَ بیان تطبیق دارد.

دو بحر

در معلوم

باشد و بجز نهایت ندارد وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وچه می شنوی ای
عزیز این حدیث که المؤمن مرآة المؤمن که بدان جا لایق است بشنو که هر که چیزی
نداند و خواهد که بداند او را دو راه است اوّل آن که با دل خود رجوع کند بتفکر و تدبر
باشد که واسطهٔ دل خود بجست آرد و مصطفی از این جا گفت استفت قلبک فان
افتوک فاقبل والا فاتوک گفت هرچه پیش آید باید که تو خاصه و مفتی صدق آن دل با
اگر دل فتوی می دهد امر خدای باشد بکن و اگر نه و هم ترک کن و اعراض پیش گیر که
حدیث ان للملک لمة وان للشیطان لمة هرچه دل قبول کند و فتوی دهد خدایی
باشد و هرچه رد کند شیطانی بود و نصیب وهم در همه چیزها است از اهل کفر و اسلام
و کار ما دشوار از آن است که نفس ما نفس اماره است که ان النفس لامارة بالسوء و هر که اتقی است و متقی و ...

قوله ای عزیز چه می شنوی قاضی ماند که است از عالم تحقیق جا علم تذکیر افتاده فرمود و در حدیث
المؤمن مرآة المؤمن این سخن دو احتمال دارد هر یکی آینهٔ دیگری است پس هر یکی در دیگری
خود را می بیند و او را می بیند و دوم آن که یکی بدل باز گردد و هرچه دل فرماید آن کند این خطاب
استفت قلبک برین جمله کسی است این چنین دلی هرچه فرماید آن فرمان خدا باشد
بر آن نفس ضرورت است و این دل آن دل بود که نفس اماره مزاحم او نباشد که نفس اماره فرمان آن
دل امتثال پذیرد حاصل معنی قاضی این است - قوله تدبر و تفکر سخن گفته می آید این جا تفکر و تدبر یا
ان جا رسد ... باید تا هرچه او فرماید همان فرمان خدا باشد - قوله وان افتوک فاقبل جای
دیگر چنین دیدم وان افتاک فافت به قوله اعراض پیش گیر بجای اعراض اغماض نیز گفته
قوله متقی وحید است قاضی رحمه الله می فرماید که مفتی جز اهل دل نباشد و ما ورای او هم
در معرض شقاوت اند حاصل کلام قاضی جمله همین است نفس اماره بالسوء چه باشد
هرچه دل را متعلق و پریشان دارد همان نفس اماره است -

و هر که اتقی نفس است او فاسق و شقی است و اگر شخصی این اهلیت است او ندارد که
بواسطهٔ آن دل خود را بداند از دل کسی دیگر پرسد که این اهلیت یافته باشد فاسئلوا
اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون تا دل آن غیر آینهٔ تو باشد ای دوست دلها منقسم
است بر دو قسم قسمی خود در مقابلهٔ قلم الله است بر دل نبشته شده و یمین الله
کاتب باشد پس هرچه نداند با خود رجوع کند بدین سبب بداند قسم دوم هنوز نا
رسیده باشد و خام که در مقابلهٔ قلم الله نبود و چون از یکی که دلش آینه و لوح قلم الله باشد

قوله از دل کسی دیگر بپرسد این هم گفته از نفس و دل در روح و سر خفی یکی تن افزا که صفت
به نامی دیگر می خوانند و اکثر محققان هر یکی را تجلی گویند ... و احد عجب کمال که در آن است
با نواع صور و اشکال تجلی می شود از دل دیگر بپرسد این بیان دوم است - قوله دلها منقسم
است قسمی در مقابلهٔ قلم الله است یعنی یک دل آن است که خداوند سبحانه بید قدرت خود
بغیر واسطهٔ کسی حقیقت ایمان را ثبت آن در روی حق منقش کرده است آن دل هر چیز
که پیش آن دل آید آن را ... باید گفت و آن سخن پیشتر بسیار جا کار آید
اهل کشف را دو دل است یک دل قلم الله در وی کتابت کرده است و آن کتابت به ید الله
بود و ید الله تصور کن حال کشف هرچه کشف او بود تجربه دل نوشته چنانکه تو دانسته
که در خط و کتابت خطا و غلط را مساغ بود و این جا امکان بود - دلی دیگر که صاحبش صیقل تصفیه
کرده است نقشی و صورتی در آن میان نبود و شفاف صاف عکس پذیر است هرچه
مقابلهٔ آن دل آید عکس آن در و ظاهر گردد و این عزیز را غلطی و خطایی نیفتد زیرا چه در عکوسات
غلطی و خطایی نیست هرچه مقابل افتد همان برآید و دیگری نه - این هر دو دل اهل دل و اهل
عیان و اهل تحقیق است - و دوم جان دل است که آن را دو دل گویند نادیده ... صورت
کار رسانیده و تدبیر او استفسار و استکشاف باشد با اهل دل تحقیق کرده کشف کند -

پرسد و معلوم کند آن را از آن جا بدانم که خدای را در آئینهٔ جان پیر دیدن
چه بود و پیر در جان مرید خود را بیند اما مرید در جان پیر خدا را بیند و

دل اول را که لوح محفوظ نامند یَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ این جا نتیجه تقسیم شود میران نسختی که گفته‌ام در کتاب غلطی و خطائی باشد و دوم را لبته بعلم لغتی کشند و ام الکتاب گویند بدین معنی که لوح محفوظ نسخهٔ اوست - **قوله** این جا بدانم که خدا را در آئینهٔ جان پیر دیدن چه بود قاضی رحمة الله دیدار را دو قسم کرده رسیده و نارسیده - نارسیده را گفت پرسیدنی و استفسار کند تا بر آن مطلع گردم اینجا نسبت آمد که مرید را باید که متوجه بدل پیر شود در آئینهٔ جان پیر خدا را بیند دل پیر روشن مانند آب صافی و آئینهٔ شفاف منعکسات قدوسی و سبوحی بر دل او لایح و لامع عکس آن در ظاهر گشته چون این دل مرید بمقابل دل آن پیر نشیند چون عکس عکس بر دلش آید مثال دیوارے مقابله آبے صافی باشد عکس آفتاب بر آب بر آید و عکس عکس بر دیوار نماید هیچ خبر کار مرد هنوز صفائے و جلائے نکرده و دلش بر مثال دیوار تاریکے بیکارے مقابله وے شد که او منور و مصفا است از آن صفا نور این کدر و تاریک منظلم نصیبے تمام گرفت عجائب تا که سبکے بے نگے را می که هم اینجا فریاد بر آورد که انا الحق و سبحانی **قوله** پیر در جان مرید خود را بیند اما مرید در جان پیر خدا را بیند - هر دو مقابلهٔ دل پیر و دل مرید - مرید در دل پیر خدا را می بیند و پیر مکشوفات منعکسات قدوسی و سبوحی در روئے دل مرید متوجه منتظر او و عکس خود را در مرید بیند پیر در جان مرید خود را بیند و مرید در جان پیر خدا را بیند سخنے است بگویم چون پیر درین واسطه ایستاد که همه سمع و بصره و بصره دیده بدین معنی او را اتحاد دستهٔ یگانگی پیش افتاد پس چون این اتحاد تحقق خود را در دل و سینه جان باشد که مرید خدا را در دل پیر بیند - فهم کن از این جا گذار اعتقادے که بر سخن قاضی کرده ایم یک سخن همین است او هر چه گفته بد نسبت عیان و کشف خود گوید در کشف عیان نسبت که آنچه این اقرب و اعلی است -

واز آنجا

مثال این همه که گفتیم اینست که جماعتی بیماران برخیزند و نزد یک طبیب شوند علاج خود بجویند طبیب بدست هر یکے نسخهٔ بر خلاف یکدیگر دهد و باز محرارهٔ دیگر علت خود با همان طبیب گوید طبیب بجز آن نسخهٔ حرارت باز دهد تا تسکین امراض حاصل آید و اگر کسے گوید این از جهل طبیب است غلط گفته باشد و جاهل این گوینده باشد که این اختلاف نسخها که افتاد از اختلاف علل افتاد پس علتها گونان گون است نسخه همه علتها بیک علت باز دادن نشان جهل و خطا باشد آنها که دانند دانند که چه گفته می شود و خود دانند اکنون علت دین و اسلام در قالب یک رنگ باشد بنی الاسلام علی خمس اشهد ان لا اله الا الله خود نسخها معین داده است که پنج نسخه است که علاج و دعائے جمله مومنان است و دوائے این پنج ظاهر است اما کار باطن و روش قلب ضبطے و اندازه ندارد لاجرم بجهره ادوست پیرے باید که طبیب حاذق باشد که مرید

در معنی

قوله مثال این همه که گفتیم آنست این مثال طبیب و مریض و مرض مریض و اختلاف امراض و ادویه با مقابل بالا نسبتے ندارد اما می خواهم که گوید که چه مریدان را بر پیران یک ره نیست طرق مختلف است و پیران بر آن مطلع و عارف اند هر یکے را طریقے و تربیتے فرمایند اگر مردم مرطوب است طبیب او را داروے حاره گوید که موافق مزاج او باشد که انما الادواء بالاضداد و اگر حار المزاج باشد او را داروے سرد فرماید مردم را در فرمایش او اختلاف نماید و داند که طبیب حاذق نیست اما امراض مختلف و ادویه بر حساب آن هر آئینه هر یکے را فرمایشے دیگر بود و همه چون بمقصود رسند بدانچه مطلب ایشان است همه یک رنگ و یک سنگ باشند و همه را یک آهنگ و یک رنگ بود - قاضی علیه الرحمه همه را تطبیق داده گفت که بنی الاسلام علی خمس هر چند که پنج اند اما هر پنج یک رنگ اند که بآل همه یکجا باز گردند - **قوله** اما کار باطن و روش قلب ضبطے ندارد آن پنج نسخه که قاضی فرمود بکار باطن و روش قلب بکار نیاید مگر آن که شخصے مجاهده است اگر خدائے قبول فرماید قوله

آن را مصالحت کنند و از هر دردے مختلف را درمانے مختلف فرماید و آنہا کہ ترک علاج و طبیب کردہ اند خود آن بہتر باشد کہ در غفلت فرو شوند زیرا کہ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ پس چون بمتابعت طبیب حاذق در راہ رو ندہ بیاید باجماع مشایخ قدس اللہ ارواحہم طلب چنین فریضہ باشد و از ینجا گفتہ اند من لا شیخ لہ لا دین لہ و مرید

اگر عمل باطن درویشان ایشان را رہبر بود بجائے رساند و کار باطن ضبطے و حصرے ندارد و اگر خدائے را انتہائے بودے عمل باطن را پایان بودے این دل متعلق بہ و منقلب در تقلبات دارد و او را در کار او را پایانے نہ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ لا يتجلى في صورة مرتين کار او ضبط اندازہ گذشت و آنکہ تمامی می فرماید لاجرم بہر دارد و ہر یکے باید امرے معتبر است برائے ہر چیزے را بیرون از کجا یابد نفسے می گذرد و رگے می جنبد بغیر صادر دے و وارد و خلق ہمہ امیان و در چیزے بکے باید کہ بدست مرید و بہر بار کہ وارد و صادر دے می آید بآن مقابلہ می کند و آن کلی است کہ جملہ جزئیات را محیط است و آن کلی پیر را در وے کہ بیاید خیر و شر آن بدان مطلع شود و باز ماندان از آن و ترقی از آن علوم کند یا آن کہ بر جزوی و بعضی از مطلع باشی البتہ از مرقد و مضجع او و مجلس یا وجدانش. قولہ و آنہا کہ ترک علاج طبیب کردہ اند دو قسم اند یکے آنست کہ بمرادات دل رسیدہ و بدرد و بلائے خود گرفتار ماندہ و ہر چہ آید آید پس انداختہ بیک کار مستغرق است و دوم در راہ رو ی لیکن ماندہ در یافت مرشد و ہادی نشدہ این ہر دو را ہمان بہتر کہ بدرد خویش در سازند این مرد در وصلہ و آن و اصل از چند نفسے باشد کہ ہر دو را در یک مقعد صدق و شود او ہم تنالہا گر از دو دو این ہم گر یہ گر از درد. قولہ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ اگر در علم خدا بودے کہ ایشان مخلوق برائے خیر اند ایشان را آن حق بودے شنوانیدے. باجماع مشایخ است کہ ادراک مرشد و دریافت ہادی فریضہ است کسے بے این راہ رفتہ است و نرود و بہر جا درست است. من لا شیخ لہ لا دین لہ آن کہ استاد نیافت رہ دین ندانست.

را ہم فریضہ باشد و شیخ را نیز فریضہ بود خلافت قبول کردن و تربیت مرید کردن فرض راہ بود اگر تماشہ خواہی از خدائے تعالیٰ بشنو کہ گفت وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ در بیان خلافت باطن جائے دیگر گفت لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ابیات

کسی را کہ از نہان دل خبر نتوان رسد احوال دل خویش عذر نتوان کرد این عالم شرح را زیر نتوان کرد کافسانہ ای راز خود بدر نتوان کرد مجوبان را بدین نظر نتوان کرد و خویش بکوئے گذر نتوان کرد تو زینہا قفل بشریت بر دلہا است و بند غفلت بر فکر ہا است یعنی أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا این باشد چون فتوح فتح و نصرت خدا در آید کہ

قولہ خلافت قبول کردن یعنی چنانکہ طلب بر طالب تا وجدان مطلوب فریضہ است ہمچنان مرشد را تربیت طالب بر حسب استعداد او فریضہ است. خلافت قبول کردن چہ بودے یعنی چنانچہ حق سبحانہ بندہ را ہدایت و تربیت میکند شیخ خلیفہ او است و خلافت کرا و یافتہ است ہمین یافتہ است کہ از پس ہدایت خدا تربیت او کند. قولہ اگر تماشہ خواہی یعنی اگر خواہی تا سر و ظاہر تر خواہی بدانی و بشنوی از کلام اللہ بشنو هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ ہم اوست کہ کرد شما را از پس یکدیگر بیافرید وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ و بلند کرد بعضے را بر بعضے در درجہا بخشید پس ہر یکے را پس دیگرے او آورد و یکے را او برگزید بدیگر و فایق باشد آنکہ او در درون است او برفعت و بلو چگونہ میرسد مگر آنکہ رفع بدان رسے کہ رفتہ است و دولت و رفعت یافتہ این را آن راہ نماید و بدان درجہ رساند پس شیخ لابدی باشد و طالب را طلب ضروری و اگر نہ او بر نقصان اند و این مرد مقیم بود صفت خدا در وے نباشد. قولہ چون فتوح و نصرت نخست فرمود قفل بر دلہا است و قفل برگردنہا است یعنی سبب انعدام بشریت است کہ از و محروم اند چون فتوح و نصرت خدائے تعالیٰ اور اک بندہ کرد آیات باری و علامات وحدانیت و یگانگی او را ادراک کند میگوید سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ این نقش از دل بر دارد که سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ پدید آید و نبات أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا حاصل شود از خود بدر آید ملکوت و ملک ببیند و مالک ملک شود وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ از خود بدر آید مهتر عیسی ازین واقعه چنین خبر داد لا یدخل ملکوت السموات من لم یولد مرتین گفت بملکوت نرسد هر که دو بار نزاید یعنی هر که

یعنی نمائیم آیات خویش ایشان را در کنارهای جهان و در انفس ایشان چون قفل ... هر دو روی دل صاف شود خدای تعالی را در خویش و جمله اشیا نظاره کند. قوله اذا جاء نصر الله کا مجاهده تحقیق آورده بطریق استشهاد اذا جاء نصر الله طریق شرط انداخت و سنریهم طریق جزا. قوله سنریهم آیاتنا آیات لانهایت دلیل بر وحدانیت و فردانیت کند و دلیل بر وجود صانع و دلیل بر تشبیه و تنزیه و آنچه بدینها باشد آن را آیات لانهایت شمرند و آن که هر یکی صورتی دارد و تعبیری و لطفی و این صور در علم غیب که بر من و تو مستتر است همه شاهد و موجود از مثال ایشان است که درین جهان ظاهر شد باطلاع شدن بر ظواهر آیات اطلاع شود بر بواطن ایشان و دیگر هر یکی از آیات اگر از عارفان پرسی ایشان تشکلی و تمثلی نامند و هر تشکلی بصفتی در معنا اشارت می کند و اثبات می نماید خود هر یکی کو که اشارات تمثلات و تشکلات را نهم تو اذکر. قوله والله انبتکم من الارض نباتا دل بر مثال زمینی است که در روی نباتات روید و آن دل نخل بشریت ماست و دل اصفا و نور پذیرفت ماست و درست و قابل گشت دانهای ... مدلول هر آیتی آثار وحدت و توحید و اثبات وحدت و ازو فردانیت از هر طرفی و از هر جهتی نماید قوله از خود بدر آمدن شرط کار این است که این چیزی در پیش نیست اما وقتی یکی گفته ام از گرداب ابن حیرت درین چیزی اشارتی رفته است ۵

از شکم مادر بدر آید این جهان ببیند و هر که از خود بدر آید آن جهان ببیند

---

۵ را گرگی بیابی بر سر راه یکه از خود خود را به اطاعت انجم گردن و ای شرط ولایت خود را خود دیگر گدازند و از خود بدر چون شوند و درین مجموعه گفتار اشارات ... مفهوم شود که مراد این چیست. قوله هر که از شکم (مادر) بدر آید این سخن بدو معنی است یکی صورتی است درین کار که نهاده اند شخصی را بیابند که او طالب مرشدات یکی او را در شکم کشد دیگری بیاید و شیر بخشد او را از شکم او اخراج کند در بر دیگری و هر که این دایه و این شیر خواهد داد این را ولادت دنیا و ولادت ظاهری گویند. دوم رابطه در آمدی خواهد شخصی را و دران رابطه در آرند و از طرفی بطرفی بیرون کشند آن را که رابطه نام نهاده اند تختی است درازی قیاسی و نیم گز او از آن سفته سنگی و دارو این مرد از آن سفته بیرون کشند چنانکه از آهن تار می کشند برین صفت او را بیرون آرند این را ولادت ثانیه خوانند این کار میان ارواح خلاصه است و این تربیت میان مردان غیب است هر که در تربیت ایشان بوده باشد این کار پیش او کرده باشند او را پس این حال جای از ملکوت و جبروت و از لاهوت و آفاق و اطراف هیچ بر وی مستتر نماند. نوع دیگر ولادت صوری آنکه مردم هر یکی احساس می کند مادری که بچه می زاید. و ولادت معنوی بچه معنی باشد و حکیم صوفی محقق عالم بعلم سلوک گوید که بریاضت و مجاهده و بمقاسات مشاق و تهذیب اخلاق کند از حد افراط و تفریط بحد اعتدال آرد هیچ که مزاجی بصفتی شود نفس جذب کرده و دل صقل عکس پذیرد حق تا گردد این ولادت دوم باشد و این را ولادت معنوی خوانند. دیگر ولادت اول و این ولادت ثانیه گوئیم همه در یک جهد رسیده و این ولادت را صوری نامند که همه صورت است با همه کشوفات و تجلیات ده جهد هم بعد بعد آن که ازین همه بدر آید از خود بیخود شود و در خود با خود باشد جهانی ظاهر گردد که آن جا اسمی و رسمی و صفاتی و نمائی و دو کانی و زمانی و از جمعی و همانی نشان نه همه و ولادت معنوی محققان این را نامند گر دلج ... و تعالی این معنی باشد.

ابداً انهم فی الدنیا وقلوبهم فی الاخرة این معنی باشد آیت یَعْلَمُ[۶۰]
السِّرَّ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وآیت اَلَّا یَسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِیْ
یُخْرِجُ الْخَبْءَ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ کتاب[۶۱] وقت او شود ومن عرف[۶۲]
نفسه فقد عرف ربه او را بروی نماید از یَوْمَ[۶۳] تُبَدَّلُ الْاَرْضُ

قوله[۵۹] ابداً انهم فی الدنیا وقلوبهم فی الاخرة بچند معنی احتمال دارد تنهای ایشان
در دنیا بود که در بشریت و به بشریت دیگر مشغول می باشند و دلهای ایشان بکار حق و حضور حق و شهود حق مستغرق اند
ابداً انهم فی الدنیا تنهای ایشان در دنیا می نماید و ایشان در دنیا نه اند که ایشان را دنیا و آخرت هیچ
شده است وقلوبهم فی الاخرة دل رئیس اعضا سلطان ولایت هر طرفی که او میل کرد رعایا بفرمان
در تبع او رفته اند. و معنی دیگر بر جهان تمثل و تمثل است ابدان متمثل بدن اند و بدن را از بدن گرفته اند و مد تمثل
بدن و بدانت فرق را اگر نه بذر الرجل لے صلب و تربی سبب ثقل ایشان بود ایشان را بدن
نام کرد ورنه عین نور است که گفته بودم بیت

معشوق من از نسل آدم نیست ٭ حور است پری است یا خود آن هم نیست
روح القدس است یا روح است ٭ نورے متمثل است مجسم نیست
در وصف چگونگی و چونی ٭ جز نقطهٔ سر اسم اعظم نیست

شنیده که جبرئیل بر رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بصورت دحیهٔ کلبی ظاهر شدے و جبرئیل را آن دحیه کلبی
را مجاز نمودے. قوله یعلم السر فی السموات والارض باطن است ملکوت السموات والارض. ملکوت
کل شیء باطنه و سر عبارت هم از آن است قوله کتاب وقت او باشد و این علم بروے چنان بود چنانکه کسی
بهشتے بود هرچه خواهد که معلوم کند در آن کتاب نوشته بود آن بیند و آن را اند یک نفسی و یک ساعتی از علم
آن خالی نباشد قوله من عرف نفسه فقد عرف ربه او را رونماید نفس او یا تو و سر وجود او مستور بران سر تو
مطلع هر آینه آن چیز نقد وقت او گردد. قوله یوم تبدل الارض عبارت از چیست

درگذشته بود و بغیر الارض رسیده باشد[۶۴] رای قلبی ربی[۶۵] بمعنی
ابیت عند ربی یطعمنی ویسقینی بچشد فَاَوْحٰی[۶۶] اِلٰی عَبْدِهٖ مَا اَوْحٰی
بشنو ای عزیز خواهی که جمال این اسرار بر تو جلوه کند.

تصحیف و ترکیب که من قبل بیان کردیم همان تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَیْرَ
الْاَرْضِ است بصفتے مذموم بود آن صفت مذموم ممدوح گشت یا همان صفت مذموم بصفت
تبدیل ممدوح شد با این همه رفت بجاے او حمیده آمد پس معنی یَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَیْرَ الْاَرْضِ
درست شد. قوله من عرف نفسه فقد عرف ربه هر که نفس خود را دانست که
متشکل است خدای خود را دانست که این متشکل از کار او است عرفت ربه گفت عرفت الله
نگفت یعنی از کسیکه تربیت گرفتی و به چیزے که تربیت گرفتی تربیت بحقیقت با رب جا یگرد و متشکل آن
چیز را آن کس. قوله[۶۴] رای قلبی ربی یعنی مصطفی بدل دید و گفت رای قلبی دل جای دیدن دل چه باشد
یا عبارت از اعتقاد کنند یا آنکه حواس همه بیکار باشند چنانکه خفته را و آن که خفته بود مشاهده شود
نمودارے بود آن را دیدن دل گویند و آنکه خدای را در خواب دید خدای را در خویش دید زیرا که
که مرد مجهول و محبوب را در آن نمودارے بخود شهودے هست و رویتے هست نه آنچنان چیزے است
که قابل باشد که درهم چیزے دیگر رود و تحقق و تثبت که عین التفات عبارت از آن کند و جمال تجلی و تماشا
تجلی نیست چشم از قبیل حواس است و در حس غلط است و از آن حالت که اشارت کردیم آن جا
غلط و خطا روا نیست قوله[۶۵] ابیت عند ربی یطعمنی از عبارت قاضی معلوم می شود که
شهودے معنے و عیانے لذت و محظوظ آن محظوظ را چشیدن از تمام و کمال او این عبارت کرد که یطعمنی و یسقینی
و آن را طعام و سقی نام نهاده اند زیرا که این معنی آن صوری را سبقت باشد بلکه کار بجاے میرسد که معنی خود
و این بیان آن راشده است پس مراد قاضی از این نه معنی تحقیق است و اگر معنی گویم آن معنی از این معنی جدا نباشد میان دو عبارت
که متکاریت تمثل گذاشته است. قوله[۶۶] فاوحی الی عبده ما اوحی از بقاے بعد فناے دعوے بود که آیت

از عادت پرستی دست بدار که عادت پرستی بت پرستی بود نه بینی که قوم این
جماعت چگونه می کنند. وَاِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلٰى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰى آثَارِهِمْ مُقْتَدُوْنَ

فَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدِهٖ مَا اَوْحٰى بعد قرب حقیقی و اتحاد رسمی حکایتے و رازے در میان
رود و دیگرے بر آن مطلع نباشد و هرچه بر تنهائے یکدیگر بود در میان نهند فَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدِهٖ مَا اَوْحٰى
این همه که گفتیم کلا ما ازین ایمائے تمام گفته است اِلٰى عَبْدِهٖ گفت عجب نکته اشارت بدان که
که بعد همه فنا همه عبودیت بقائے عبودیت در میان است حرف اتحاد بر خوانیم ذکر که وحدت را تحقیق کنیم
وکار عبودیت هرچه مبالغت ترنا نکه تو انیم بسر بریم قوله از عادت پرستی دست بدار عادت
پرستی چه باشد مثلاً اگر بت پرستے بچه است بدان عادت گرفته است و آن خوے شده و ازان بدر شود اگر
کارے در وے روزگارے پیش آید بهمین قیاس بر هرچه تو قرار گرفته و چیزے دانسته و از مولائے
ذکر شنیده و از معلم عقلا که تعلیم می کند و عوام انناس امام شده است همین قیاس مفسر و محدث
فقیه و مفتی و مجتهد همه را با همه که ایشان اند در زاویه و خلوت خانه فراموشی حبس کن و همه را از خود بدر کرده
بیرون آے کارے بسر شود. اے دوست حکایت مشتقانے سرفرازے با سر و قدے گلعذارے شنیده
که آن دیوانه چه یافت و از چها خاست همین قیاس طلب حق را تصور کن. قوله که عادت پرستی
بت پرستی باشد زیرا چه هرچه ترا از مقصود باز دارد آن بت تو باشد پس عادت پرستی که ترا
از خدا باز می دارد بت پرستی بود. قوله در قدح و مذمت این قوم این است که ایشان را خود هیچ
در کار تمیزے نیست هرچه آبائے ایشان کرده اند و آنچه بوده اند ایشان هم بغیر تمیزے و تحقیقے همان
کرده اند و همان می کنند عادت پرستان بدین مانند که ایشان از خدا باز مانده و عادت پرست از مقصود
خود باز مانده است چون باشد دوستے با وقتے و قالبے نشسته سروے با آبروئے یا ذکرے و نامے عاشق یکے ریگانے
اگر کریم عادت خویش بیرون نمی آید سوا ضیحت فی الخود بمقصود ورنی رسد فافهم و انتم انجا تر بیے را و هم زند که قوم
ابا حتیان ازین شرب خبرے ندارند لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم این تحقیق عبودیت است و آن تذلیل ربوبیت.

و هرچه شنیده از مخلوقات فراموش کن که بئس مطیة الرجل زعموا و هرچه
شنیده نا شنیده گیر که انهم لا یدخل الجنة و هرچه بناید نا دیده گیر وَلَا تَجَسَّسُوْا
وَلَا یَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا و هرچه بر تو مشکل شود جز بزبان دل سوال مکن و صبر کن تا بری
وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَیْهِمْ لَكَانَ خَیْرًا لَّهُمْ

قوله بئس مطیة الرجل زعموا شے است در عرف شخصے که بچیزے اعتماد کند و آن معتمد لایق
اعتماد و نبود او را گویند بئس مطیة الرجل زعموا تقریر و تطبیق گفتار تا نی که ما گفتیم درست تر می آید که
گفتار نباشد مخلوقات را گمانے بزند که از اعداد انبیا در حسابے و احتسابے اند این متاع کاسد را این خیال آن
آن بئس مطیة الرجل زعموا. قوله هرچه شنود نا شنوده گیر شنیده را از حزن حافظ کرد را
روائے از وے در آید که بدر آر از گوش در آید که شنیده و اگر نه با خود باز گردانی دریچه آن شوی
تمام باشی تمام آنکه باز آرد و از جائے بجائے سخن بر دارین چنین کسے در بهشت آرام و قرار هرگز جائے گیرد و اگر
شنیده را نا شنیده نه انکار رد و غیره خیال یا صورت سر رسانی تخیل جمع می شود و در حضور توجه مزاحمے کرد یا باشد
قوله هرچه بناید گوش را هم بچه چشم را هم بر بند شنیده را نا شنیده و دیده را نا دیده گیر در بند مسموع باشی در بند
مرئی از هر دو تر امی باید گذشت و اگر در راه سلوک چیزے پیش می آید مشاهده و لوامع و هواتف دیدنی و شنیدنی
و نا گفتنی اگر آن دیده را نا دیده نکند و آن مشنیده نا شنیده نکند در قید آن ماند و برائے چیزے قدم در سلوک نهاده است از آن
محروم گردد. قوله جز بزبان دل سوال مکن سوال بزبان دل چه باشد تعلق توجه تمام برائے ادراک
مقصود و همه وقت دل منتظر آن مقصود باشد بطلب و رعایت اسباب و عبادات این سوال بدل باشد دیگر
قلب را سمعے و بصرے است که بدان بصری بیند و بدان سمع می شنود این شیدی قلب آیت دیده قلب الذی یعنی اگر دل
شده که او سمعے و بصرے دارد سوال هم بزبان آن دل کن و آن را که این سوال است مقصود او هم با شغل خود
حضرت آید براے آن در این آیت بعض داد وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَیْهِمْ لَكَانَ خَیْرًا لَّهُمْ
هر که بزبان دل سوال کند او بمید ... انتظار دارد مقصود با خود آید و دیگر کار دل و دیگر و بعد دل این کار

نصیحت خضر قبول کن فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ
ذِكْرًا چون وقت بود خود نماید سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ دمی طلب کن زود یابی
لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا چون برون آیی بینی هرگز تا ندروی [illegible] بینی أَفَلَمْ
يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا

هم گوید چنان که ذکر نمی چیزی آرزوی [illegible] متوقفی در دل دارد عجب آن همه روز همه وقت
هم بدان مشغولی کند و آرزوی چیره در [illegible] با خود گرفته است اکنون تا کارش بکجا رسد این نوع را هم حوال
زبان دل گویند و اگر چیره را کاری در راه بیند دانش بدان [illegible] است انجا جای صبر نیست قطع آن [illegible]
بزبان ظاهر چیره رسد و بفراغت وقت خویش مشغول شود. قوله نصیحت خضر قبول کن تا معنی که گوید نصیحت
خضر قبول کن تا ابیات این چنین گوید آنچه خضر با تو نصیحت کرد آن را بیاد دار و سخن قبول کرد و لیکن صبر نبود. دیگر
گوید احداث و احداث است یکی آن چیز را او گفت و دوم آن چیز را او نمود در قصه موسی و خضر حاجت نیست
زیرا چه هر [illegible] ذکری [illegible] مقصود انجا است که آنچه ترا پیش آید و آنچه خواهی بینی و بدانی آنرا بدل پرس بدل
قصه آن کن تا کج او نرسی. قوله چون وقت بود خود نماید دل صاف شده و توجه با مقصود و محاذات آمد ضرورت
بخواهد با نموداد عکس و در دل پیدا شود هر آینه این سخن درست آید که چون وقت شود خود نماید سَأُرِيكُمْ آيَاتِي
همین مرتبت است آیات را گفتم و نوع آن تعجیل بیان شده است تا آنگه صاف شود و شفاف عکس پذیر شود و دیگر
حالت استعجال شود که او بیاید چون برسد خود بیاید فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ این چنین معنی شاید. قوله دمی طلب این زمان
بگوید که مراد این جز [illegible] که [illegible] زبان [illegible] بیکار [illegible] ساکت گردی گوید که کار بود [illegible] کن و طلب کن
طلب بجا نماید اورست [illegible] و استواری باش و ما [illegible] چیزی [illegible] آن خود پیدا نخواهد شد و برای آن آگاه
[illegible] قریب تر شود الزام و اجتهاد زیاده کن. قوله [illegible] دارد [illegible] بیکار بود [illegible] عمل [illegible]
جهد مجاهد و شرط او است قوله أَفَلَمْ يَسِيرُوا در [illegible] سیر و سلوک [illegible] چند [illegible] تجربه شود [illegible] حقیقت [illegible]
[illegible] مقصود چون [illegible] در حقایق و معارف [illegible] اسرار [illegible] کشف [illegible]

أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا امر است بسیر و سفر با گردش و سفر کن
عجائب جهان ببینی در هر منزلی وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا
كَثِيرًا وَسَعَةً و در هر منزلی ترا پندی دهند و پند گیری وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنْفَعُ
الْمُؤْمِنِينَ این همه آیتها جز بمثل توانی مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تا بجای رساند که
سدها و کوهها چون پشم رنگین شود وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ - إِنَّ يَأْجُوجَ وَ
مَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ ترا نمایند بدانی که این همه در تن آدمی کدام صفتهاست

قوله أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً تجلیات و کشوفات را بطریق نسبت ارض الله آن وسعت شد و که
سیر و سلوک ادراک و ادراک کننده احاطات را وهم تا اندر و قوله در هر منزلی ترا پندی دهند چون او هم
منزل نظاره مخصوص اطلاع خاصی کشف مرتبی شود هر آینه در هر مرتبه پندی باشد و در هر یک چیزی باید
هر یکی گوئی ترا پندی می دهند که بیشتر متابعی کند و دیگر گواهی دهد. قوله جز بمثل ندانی یعنی با تو گفتی ندانی
با خود این همه را مثل بدانی بالنسبة الی الحقیقة بهشت گفتم که در و باغ چنین و قصر چنین و شراب چنین
چنین و حور چنین و چنین اگر ضرب مثل کنی بجای آن است که این همه بالفعل و آن مقصود موجود چنین و کیفیت
همه محفوظ اگر دوئی بس مثل او چه باشد او در حکایت و بیان نیست و از وهم و گمان بیرون است او در کتابت
و خط و قلم و نقشی در نیاید الا آنکه ضرب مثلی که او جوان و عرفان او بدین ماند. قوله لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ
دلیل بر تحقیق کننده را بر زوار شد. قوله إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ چون مرد به تحقیق رسد [illegible] صور موجودات
اشکال ایشان علوم و کشوف او شود [illegible] و [illegible] او خود بیند و کذلک تجلیات و کشوفات و

پس دجال نفس اماره را بر پای اعدی عدوک نفسک التی بین جنبیک
بدانی پس جذبة من جذبات الحق درآید و ترا بر اندو فانی شوی من اراد ان
ینظر الی میت یمشی علی وجه الارض فلینظر الی ابن ابی قحافة پس زنده شوی
او من کان میتا فاحییناه و چون باقی شدی تا گویند که چنین و چه باید کرد
والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا

ایشان را خراب می کنند مثل یاجوج و ماجوج اند ایشان که باشند از خدا [illegible]
یاجوج و ماجوج شد محقق باشد. قوله پس دجال یعنی کند خیر را شر نماید و شر را خیر دجال نفس تو همین کند [illegible]
و آزرده و در جهان پیش تو می نماید که هیچ از آن بهتر نباشد. قوله اعدی عدوک از این نظر [illegible]
گمان نبری که چیزی خارج است بلکه آن دشمن و غیر تو همان توئی تو نفس تست. قوله جذبة
من جذبات الله جذبه عبارت از جمعیت همه آن حقیقت شود که توئی تو با توجه [illegible]
دوست تعالی سه تو از خودی [illegible] ؛ جان برسی [illegible]
میرانیدن [illegible] قوله ابی بکر بن ابی قحافه رضی الله عنه
و همین مرگ بیان کرده مرگ است اعتباری و حیات است اعتباری بحقیقت وجود او تعالی باعتباری گفت
الی میت دوم اعتباری یمشی علی وجه الارض قاضی هم بدین دو اعتبار گفت [illegible]
فانی شود دوم گفت تا زنده شوی. قوله او من کان میتا فاحییناه هم بدین اعتبار محقق شد قاضی [illegible]
این حیات ابدی است [illegible] حیات و ممات او اعتباری شد بحقیقت یک وجود [illegible]
طریان فنا [illegible] باقی ابدی [illegible] باشد. قوله والذین جاهدوا فینا قاضی [illegible]
اتحاد [illegible] این دولت دست داد [illegible]
بقائی بعد فنائی صحوی بعد سکری جمع بعد تفرقه [illegible] مثبت و محقق باشد [illegible]
والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا از این جاهدوا معلوم شد که [illegible]

آنگاه ترا در بوتهٔ قهر نهند و هر زمان گویند وجاهدوا فی الله حق جهاده تا آتش
عشق ترا سوخته نگرداند چون سوخته شدی آنگه نور باشی نور علی نور یهدی الله
لنوره من یشاء و وجود نور تو باطل شد او حق است چون حقیقت نور او تاختن آرد
نور تو مضمحل و باطل شود و باطل گردد و همه نور وی باشی کذلک یضرب الله الحق و
الباطل فاما الزبد فیذهب جفاء و اما ما ینفع الناس فیمکث
فی الارض بل نقذف بالحق علی الباطل فیدمغه فاذا هو زاهق

رسیده است البته ره رسیدن آن بود که او مقامات شاق مجاهدات شاق نفس
خود نماید و دل را تصفیه و تجلیه کند پس آن بدین دولت رسید دوم مرگ اینجا رسید کار [illegible] مجاهده
در خدا کند عزیز گفته است لنا گفته فینا [illegible]
در من اگر چشیده بدانی که من چه می گویم [illegible] قوله آنگاه ترا در بوتهٔ قهر نهند
تجلیات بر دو نوعین و قسمین است قهری و لطفی جمالی و جلالی [illegible] اشارت کرد [illegible]
گفت آنگاه ترا در بوتهٔ قهر نهند و هر زمان گویند جاهدوا فی الله [illegible]
توان کرد ای دوست [illegible] آتش تجلی قهر و جلال سوخته [illegible]
گرد چنانکه پروانه در آتش [illegible] باشد این هم سوخت [illegible]
شمع هم [illegible] قوله وجود نور تو باطل است [illegible]
که [illegible]
قوله و یضرب الله [illegible] مثال [illegible]
خواجه [illegible] قوله تعالی والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا [illegible]
چنانکه [illegible] بیان است [illegible]
مجاهدها کنند برای ما کنند [illegible] ایشان الائمه فینا

پس اگر پیر[۹۲] نشان نتوان دادن این بود فهو علی نور من ربه ای خود می گوید که کار نیست
وچون باشد کار را باش اگر سر کارے داری وگرنه بخود مشغول باش مگر از ذو النون مصری نشنیده
که چه گفت ان قدرت علی بذل الروح فتعال والا فلا تشتغل بترهات
الصوفیة اگر برگ آن داری که اول قدم جان در بازی بر ساز باش واگر نتوانی ترا مجاز و
کلیمات صوفیانه ترا چه سود کند که خواجه ابو علی سرخسی این بیتها را گفت. وارد و لایق گفته است

لنا ولاجلنا گفت برائے شدت اتصال وتحقیق امتزاج را است تسبلنا گفت
سبیلی، سبیلنا نگفت راه بر مخاطب که چنین عظیمے ره بر کشائیم وچنین عظیمے ره بنمائیم که آن از آن
ما است ضبلنا جمع گفت یعنی انواع تجلیات واجناس کشوفات از هر نوع واز هر جنس بروے کشائیم
واو را بدین رسانیم. اکنون تسبلنا گفت اضافت کرد اضافت دلیل تخصیص بر دره خاصه حق چه باشد
چنانچه بدو تحقق است. وآن نباشد تا آن انوار ازل وابد تا ضحی نیارد بدین نور مقید واین را نیست
نابود ومضمحل گرداند آنگاه وین آفتاب از مطلع عنایت بر آید اسرار کونین روشن شود. قوله واگر پیر[۹۲] نشان
داشتن نتوان قاضی سلامت دلیل می کند فهو علی نور من ربه مستدل وجح قاضی است[۹۳] قوله خود
می گوید که ازین کار این مراد آید یعنی حاصل وعاقبت ومقصود وپیش آن می گیرم وکار ما می باش اگر سر آن داری
کار عمل وجهد اجتهاد ومراد می دارد وقاضی چون در برائے بیان اقتدا ازین غوطها بسیار خورد واز گوشه گوشه
از کنجه کنجے واگر دلے گرد لے گرد مقصود قاضی اشارت بدین کرد وهر چه گفتیم به یکبارگی شود وما ورای ذالک من
جاهد فلنهدینهم این بیان کردیم قاضی این شغل بدین باز آورد که این شغل برائے خدائے را چیست که بذل
روح خویش کنی وجان خود را در بازی اینجا در تحیه چوگان اهل طلب است این گوے بازی چوگان سر فرازی کار
ایشان است گر این چنین توانی کرد کمترین این بازی جان بازی است بکلمات ایشان که مرغوب دل
میلان ایشان گویند که ما در مجلس خاص ایم با همنشین خدائیم چه سال است آنچه می فرمائیم خدا آن می کند شیخ
نظام الدین کشته سیزده بار پیش جنید به صفت غزوان می گویند سیزده بار است که عرش را می دیدیم وآدم

درین معنی در سفته است **بیت**

در آ اے یار[۹۴] بکارم اگر مرا یاری ٭ وگرنه رو بسلامت که بر سر کاری
نه هر چه تو مرا راه خویش گیر و برو ٭ ترا سلامت باد مرا نگونساری
مرا نگاه نه خمار بده و بسیار ٭ وگر مرا بغم روز نسپاری
ببین چند مرا ده برائے مستی را ٭ که سیر گشتم ازین زیرکی و هشیاری

با تو گفتم اگر مخاطب تو ئی آنا مقصود وفائده دیگرے وفا بیچ خواهند گرفت ازان
بزرگ نشنیده که گفت شصتی[۹۵] سال[۹۶] است که ما با خدا سخن می گوئیم وخلق می پندارند

اکنون علمائے ظاهر وزاهدان متعبد وصالحان کنج نشین که مقصود جز فوز فوج جنات و
درجات بهشت چیزے دیگر ندانسته اند ودر خاطر ایشان این جنس چه آید که وقتے در خطره در خاطرش نگذشته است
جز آنکه ترهات. ذو النون می گوید اگر توانی که حقیر چیز را بذل کردن که آن نشان طالبان است وهو هیچ بے بذل
روح مستقیم نیست والا فلا تشتغل بترهات الصوفیه والا اگر نتوانی که سهل جانبازی آنچه
درین کار رود آیه زینی ترهات صوفیه گوش بر بدان مشغول شو یعنی ازان احتراز کن که ترا برائے آن آفریده اند
این عقیده به هیچ چیز مشو یا بالقا من اشد ویا تب را نصیحت قوم. قوله درآ اے یار[۹۴] بکارم اگر مرا یاری
قاضی ابیات شیخ ابو علی سرخسی را بنقیض بعاد ور وهمی کار من کار نیست که تو سر آن کار نداری آنکار این است در تمام
نمار روند تو مرا امیدوار بسیاری من این اختیار کردم اگر این چنین ترا سلامت است آنگاه تو بدان که نگونسارم
لے کاش که این نگونساری مزید ترباشد تر از زیرکی هشیاری درین وجها انداخته هر چه (?) مرا امتحان کن که من
ازین طالبم. قوله با تو گفتم[۹۵] مے گوئیم بحکم آنکه تو می خواهی پریشانے است عجب کارے است ما را دیوانه میداده
دیوانگی او ما را گر می باید آورد بر کتب اهلیت می گوید مخاطب تو ئی ومقصود وفائده دیگرے خواهد گرفت برے این
تعلیق مهیا کردیم سال است که با خدا می گوئیم وخلق می دانند که با خلق می گوید قوله شتی[۹۶] سال است که با حقه ای می گوئیم
این سخن شنیده است اے عزیز تر آنکه این حال کشف و میان شد. انقضا فخشنا سخن جز با خدائے می گوید

که با ایشان می‌گویم ای عزیز معذور دار، قاضی[۹۴] فضول همدانی از کجا و این سخنهای اسرار از کجا؛ گوینده[۹۵] نمی‌داند که چه می‌گوید و شنونده چه داند که چه می‌شنود. بسیار رسالها به روزگار دراز بقاضی امام[۹۶] سعد الدین بغدادی و خواجه امام کامل الدوله والدین و خواجه عز الدین و امام ضیاء الدین بنبشتم که مجلدات بود اما این ساعت مدتی شد که عزم نبشتن نمی‌داشتم و تقصیر می‌بود و می‌افتاد و چنان قصد که در ایام ماضی بود اکنون نمی‌بود و از بهر آن که مدتی باشد که دل این شیفته از زبان شخصی که زبان قایل بودی و دل مستمع در آن وقت قصد و عزم نبشتن

سخن او چیز با خدا امی شنود از منه حال و ماضی و استقبال را بر یک گره بر بسته است گوید

بیت: امروز پری رو دی و فردا ⁂ هر چهار یکی بود تو فرو دآ

پس تعین مدت چه معنی دارد ابداً کشف این حال را مدتی نهاده پس آنکه آن پیش نهاده و نهفت تا بوده و ام با خدای بوده ام و با خدا گفته ام و از خدای می‌شنوم ـ **قوله[۹۴] قاضی همدانی فضول از کجا و این سخنهای اسرار از کجا** یعنی یقین این کار من نیست که من نسبت ندارد و ازین رو که من هم مرا اینجا چه مجال نطق اما من از خود بدرم و دیگری سخن گوید و شاید که من نیابت در میان باشم ـ **قوله[۹۵] گوینده نمی‌داند** یعنی من خود رفته‌ام زبان حال شاهد و ناطق ما است شنونده چه داند که چه می‌شنود شنونده را میان این و صفت یکی است اگر هیچ قاضی است او نیز نمی‌داند که چه می‌شنود چنانکه قاضی نمی‌داند که چه می‌گوید و اگر ازین دایره خارج است خود اجنبی است و در او ازین فهم چه نصیب ـ **قوله[۹۶] قاضی سعد الدین فلان** و همچنان امام و خواجه که نبشته است که با ایشان رسایل و مکتوب نبشتم آن را عبارت ازین می‌کند که زبان گفتی و دل شنودی یعنی سخن مستدل مجتهد و متفکر بیرون آورده از آن زبان حکایت توان کرد آن عبارت ازین شده که زبان بگوید دل بشنود اگرچه هر چه زبان گویا آن دل شنود آنگه گویا اما باعتباری این هم می‌توان گفت و آن که دل می‌گوید و زبان می‌شنود یعنی هر چه بر آیینه دل لایح شده و پیدا از آن شنوده شود اگر حکایت او دل هر آیینه از آن که دل از زبان شنود گوید سخنی می‌گویم تو بگوش هوش بشنو همین چشم است که چشم دل می‌شنود و همین زبان است که زبان انگیزه دلدار آب و مندرج گه بر سر درخت باشد تازگی پذیرد ـ

بسیار[۱۰۰] می‌افتاد و اکنون مدتی باشد که زبانم از دل می‌شنود و دل قایل است و زبان مستمع و این بیچاره در اوقات و حالات بوالعجب روی می‌نماید و این حالت پس از مدتها و وقتها می‌باشد اما سید[۱۰۱] عالم صلوات الله علیه را هر لحظه و هر لمحه خود هر دو حالت که گفته شد بودی وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ[۱۰۲] خبر داد این معنی است چون[۱۰۳] خواستی که زبانش از دل بشنود گفتی ارحنی یا بلال ما را از خود بی خود ساعتی با حقیقت ده و چون خواستی که دل مستمع زبان باشد گفتی کلمینی یا حمیرا یا عایشه مرا از حقیقت ساعتی با خود ده و مرا با خود آر تا خلق[۱۰۴] عالم فائده یابند تا دی این عبارت فرمود که ـ

قوله[۱۰۰] بسیار می‌افتاد هر آینه گفتار راست چون در گفتار و مجاهدات مستغرق شود و جنون کم گردد و اگر گفته اندازه سکرات میان که ناطق است محال است ـ **قوله[۱۰۱] و سید را** یعنی انبیا علیهم السلام را هر دو وقت یعنی گاهی زبان گفتی دل شنیدی و گاهی دل گفتی زبان شنیدی چنانچه بیان هر دو گفتیم ـ **قوله[۱۰۲] وما ینطق عن الهوی** نطق از زبان است یعنی از دل شنیده گفتی و چون دل شنیده زبان هم ان گفتی پس از زبان هم شنیدی چو گفتیم که این زبان از زبان دل می‌شود و همین چشم چشم دل ای عزیز وما ینطق نازک سخنی است وقتی می‌باشد که کسی را از ایشان در هیچ چیز می‌طلبد ما عقیده داریم که ما ینطق عن الهوی برین قیاس جمله نطق او با نازیحی کن جمله کار را جز این نیست بالله تجمع عنه بنفسه و قایم عنه بربه ـ **قوله[۱۰۳] چون خواستی که زبانش از دل بشنود** سبحان الله در آن دریا گم که یک نفسی از او باز نماند و بی او نبود تا محو الایام را حکایت از انکشاف و استتار می‌گوید چون خواستی زبانش از دل شنود گفتی ارحنی یا بلال یعنی ای بلال زبان از دل بشنود که از من بلال مرا با دل و قلب با حضرت خطاب باد و راست یعنی ای دل مرا از خود محو کن و چون خواستی که دل مستمع زبان باشد آنگاه گفتی کلمینی یا حمیرا از این حیز نفس وا تو چون خواست که در عالم بشریت با حقیقت کار کشف و جلا می‌یابد در عالم بشریت بیند و لذت در آن نگیرد گفتی کلمینی یا حمیرا ـ **قوله[۱۰۴] تا جهانیان فائده یابند** ... من با شما باشد و اقتدا نمایند ـ

بعثت لاتمم مکارم الاخلاق این خود رفت مقصود امشب کہ آنچه آن عزیز را

سوالها پرسید من درجواب آن دستورے با بہاد وحقیقت خود بردم وحقیقتم و بہادم کز

بدل بردو دلم دستوری با جان مصطفیٰ برد و در روح مصطفیٰ از حق تعالیٰ دستوری یافت و

دلم از جانم دستوری یافت وحقیقت بہادم از دلم دستوری یافت و زبانم از

حقیقت بہادم دستوری یافت پس ہرچہ در مکتوب از دل من شنیده باشی از روح

مصطفیٰ شنیده باشی و ہرچہ از روح مصطفیٰ شنیده باشی از خدا شنیده باشی وَمَا يَنْطِقُ

عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ بیان کرد اگر کسے کہ فرمان برداری می کند رسول

خدائے تعالیٰ را پس تحقیق فرمان برداری می کند خدائے تعالیٰ را مگر بیان دیگر شنو

در آن

قوله بعثت لاتمم بہ وصفت اتمام مکارم اخلاق کرده است خود بنابر کہ حق اتمام مکارم اخلاق

خویش کرد و آن نمونہ برائے ایشان شد۔ قوله بجواب آن دستور بہادم وحقیقت خود بردم از آن حقیقت

جان بہاد وحقیقت مراد است یعنی آنچه ذات اوست نہ حقیقت خود حق حقیقت نہ آنست کہ از کسے پرسد و کسے بداند

خویش ذات تعالیٰ و آنکہ قاضی می فرماید کہ بہاد حقیقتم دستورے یا دل دل برد الی آخره و ترتیب بجوش موجود اینها از کسے

اسرار و بجر اینها ترتیب کار ہیچ نحن از خود با دل استوار و دل با جان است و از جان با روح مصطفیٰ و از

مصطفیٰ بحضرت تعالیٰ ولیکن چون مرد عارف حقیقت رسید و حق را بجز شناخت صورت این است

کہ این از دو رسید او از دو و او از دو او از خود مگر ہرچہ گوید از خود گوید با خود گوید او محتاج درین جہان و در آن جہان

ہیچ کس نباشد۔ قوله وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ دو بار باز گردانید برائے تطبیق آن سخن را کہ

می گوید علیہ السلام از خدائے تعالیٰ می گوید پس گفتار من از خدائے باشد۔ قوله بیان دیگر مَنْ يُطِعِ

و إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ الآخر بیان بالا تر از آن کہ بالا گفته بودم کہ او از دو و او از دو او از آن سخن

بود چنانکہ من بالا گفته بودم مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ ہمان معنی باشد کہ من بالا بیان کردم

درین مقام و درین جا رسول اللہ از خدائے تعالیٰ پرسد کہ ہرچہ او گوید ہم گفتار خدا بود و آنچه این جا

صورت او دست

ہم بود

وَمَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ ۔ إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا

يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ہمین سخن دارد وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ

الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ہم این اسرار شده است ای عزیز

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۔

محمد از خود و رفت و باقی ازلی و ابدی باشد و ماند و ہرکہ اطاعت محمد کند اطاعت خدا

کرده باشد و ہرکہ بیعت با محمد کرد بیعت با خدا کرده باشد و ہمچنین ہرچہ ہر چہ شیخ فرماید خدا فرموده

باشد و ہرچہ شیخ کند خدا کرده باشد۔ درین آیت إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ

اللَّهَ نظاره می کن کہ إِنَّمَا با تو چہ می بازد و کدام معجزه می سازد و چہ اشتباه و خرابیها است کہ بر دل

شکستگان در و افتادگان می کند۔ قوله وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ

أَمْرِ رَبِّي ہم این اسرار شده است یعنی وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ منطوی و محتوی

بر دو بیان است و شامل ہر دو طریق است یکے آنکہ بتدریج و مہلت بمقصود رسید چنانکہ گفت

بہاد وحقیقت من از دل پرسید الی آخره و دوم اشارت بر مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ

اللَّهَ کہ جائے پرسد احتیاج پرسیدن نماند ہرچہ کند خود کند زیرا چہ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ

صریحا پرسیدنیست و جواب با فعل است و دیگر فرمان شد قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي

اسے من شانہ و عظمتہ و کبریاہ و جلالہ فرمان آمد کہ بگو مِنْ أَمْرِ رَبِّي یعنی امرے عظیمے و شانے عجیبے

دارد و از عظمت و عزت و کبریائے من است چنانکہ گفت خلق الروح من ہیبة الجلال

والجمال بیدا در اک او منحصر باشد از نکو جلال عظمت و در منظر ما و نظاره ما نیست چون روح را این

عظمت شد اکنون او ہرچہ گوید کند از ہیچ کس نپرسد گفت الروح امر من امر اللہ تعالیٰ بود و میاقت خوانده با

باید اول از روح اسم اعظم او است تحقیق قدیمی طلب باشد این جا آرزو کہ شناخت اسرار می کند و حدت

را در نیابد ما سیدان عظمت و جلالت فرزین و بہ میدان جوش باش کہ جہ مگیم فہم بر کسے سخن می رود ۔

ازینی[110] گستاخیی داده است سخن گفتن و واقف نمودن پیران با مریدان وکلا[111]
نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ گفت ما قصهٔ
انبیا و رسل بر تو می‌خوانیم و مقصود از آن همه آرام و آسایش دل تو می‌خواهیم چون حال چنین آمد

قوله[110] ازین گستاخیی داده است قاضی رحمه الله باشارت لطیف این عبارت در تحقیق در میان
نهاد یعنی این اسرار و این کلمات که گفتم و می‌گویم نه از آن است که در حقیقت تقریر آید یا ورزا و یا تقریر گنجد
خلی بدا گفتن زیاده باشد و شاید گفتن که ممنوع بود اما قول الله سبحانه لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عبرة
گستاخی اجازتی فرموده است چون این چنین کند مرید را اجازت باشد که با پیر گوید و از پیر پرسد.
قوله[111] وکلا بیان کرد قاضی این فرمود که این مقصود از این آیت است که تثبیت و تثبت دل مرید از پرسیدن
مرید جواب را از پیر باشد و تطبیق آیت که با رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم گفت که نثبت به فؤادک
این آمد رسول علیه السلام را خدای تعالی به جای شیخ است و رسول الله مرید این جا پرسد و او بیان می‌کند
این را چیزی پیش آید که آن چیز جای پرسیدن پیش از آن که آدمی پرسد او خود می‌گوید تعالی نکو سخن است
این اما رسول الله را اگر ابتدا و انتها عنایت کنی درست آید و اگر نه او را مرید گوئی هنوز یعنی طالب باشد و
محتاج است هنوز به انتهای کار نرسیده و احتیاج از بیان هنوز بخواست ثبات دل یافته است
چندان سخن نباشد قاضی بدین تطبیق آورده و تقاضای این آیت بدین جمله است که رسول الله حبیب الله
و محب الله محبوب و محب خود نتیجه داشتن رسم است چون محب بصورت زجری و تبری
نتیجه پیش آید محب و محبوب گویند شده کار این بود در میان دو دوستان چنین شاید بود از آن باوی می‌گو
کر رسم کار چنین رفته است به جهت میان محب و محبوب یکدیگر بطریق تشبیه و مثلی باشد و یکدیگر گویند
نسبت با وی که یکدیگر همی چنین است اما از یکی با دیگری بود گویند رسم کار بدین رفته است بیچاره را
دیگر همی رفته تو هم دوستی با تو هم جان ما کم شنیده که میان ایشان مرده و بیگانگی افتد که هر یکی با نام
منت فرستد و او هم از کار آن کردی باشد وکلا نقص علیک من انباء الرسل ما نثبت به فؤادک این است

که گفتم من نیز چنانکه[112] باید گویم و آنچه دهند من نیز از آن زنده برخوان که تا بهم و ترتیب[113]
نگاه نتوان داشت که سالک رونده اگر متلون بود در تلوین بماند متوقف شود و سالک گردد
و سخن گفتن حجاب راه او شود اما اگر سخن گوید و اگر نه با خطر باشد اما ترتیب نظم و عبارت و کرتنی
زیباتر توان آوردن این هنوز نصیب خاص باشد من عرف الله[114] کل لسانه این سخنی را از
این سخن[115] هنوز نصیب اهل تحقیق و حکمت باشد اما خاص الخاص در راه رسیده خود آن باشد و نباشد

قوله[112] چنان که باید چنانکه خدای تعالی با مصطفی علیه السلام گفت ما هم می‌گوییم با تو آنچه بدان تثبیت دل تو باشد
قوله[113] اما ترتیب نتوان نگاه داشت قاضی انقطاع ترتیب را تلون موجب داشت متلون را هیچ حالت
نه وقتی زیاده وقتی کم در شب چهار دهم همه لیالی بیض تمام و کمال نور و صفا یابد که در شب
بیست و ششم و بیست و هفتم نیست اکنون این تلون دارد و یک صفت نه سخن او هم از آن جهت بی ترتیب بود و او را
سخن گفتن زبان وقت او باشد هنوز هر روز نه ایستاده و هر روزی در زیادتی و کمی است بعد از آن که زبان
سخن گشاید نه آنکه همه را ماند اما سخن مثالش آفتاب که در ضیا و جلای او زیادتی و کمی نیست و در جرم
وجود او کلف آنکه بدین مثال است او سخن گوید در ترتیب نگاه دارد و شاید و از وی ترتیب نگاه داشتن
آید و آنکه قاضی گوید که آن نیز بر خطر است مثال خطرش بدین ماند چون اثر منیر شود در جرم گرد و آفتاب به صورت
نورش و جلال عظمت خویش نماند و اگر از آن صوافتد و بطش قوی شود سبب آنکه او تجاوز کند مثالش
کسفی به وی تاریکی طاری شود و او بدایت تجلی و منور است. قوله[114] من عرف الله کل لسانه قاضی گفتار
مخصوص بقوم خواص مختصر کرد من عرف الله کل لسانه بدین تطبیق نهاد و حدیث بدین دلیل کرد که عارف
و اصل را به حال خبر بدارد هر چه او سخن گوید زبانش به کام او باز گردد از آنچه معروف او در گفتار و کردار آید
چه می‌گوئی آن را که ابتدائی و انتهائی و بسطی و جهتی و صورتی و مثلی و شانی و اشاری مساغ ندارد و مقال هیچ
نسبت ره نیابد اما قاضی این حکایت کرد که اگر گویند که فهم به عبارت لطیف و طریق بهتر این چنان گویند که قوم
یکدیگر شناسند و بیگانه را آنجا آشنا نباشد. قوله[115] این سخن بتحقیق و حکمت باشد. حاصل این سخن

که او را با خود نه بیند و اگر هر چند روزگار خود بحساب گذارند و خود باز بجائے نماند که آنگاه
از ان وصف کند مقام بے نهایت دارد و اگر بدستوری یا بد از خداے باہل این سخن ہاے
چند از بهر اقتدا و ابتداے مریدان بگوید و ترتیب نگاه نتوان داشتن اما اصل سخن سخت
قوی در جاے باشد اما هر کس خود فهم نکند زیرا که در کسوتے عبارتے دیگر باشد که عیان آن
در عین هر کس نیاید درین مقام من عرف الله طال لسانه بود که چون خود را غایب
بینیم گوییم مرا خود اختیار نباشد و آن چه بوقت اختیار دهند خود نبشته شود

هم بدان دو سطرے که این دم نوشته ایم باز گشت درین مجموع بیان قاضی
معلوم شد یکے این گفتار و آن که دار اہل تلوین باشد دوم خواص که ایشان در مقام جمع اند سیوم اخص
خواص ایشان در مقام جمع الجمع اند آن که او براے تربیت مریدان اقتدار را گوید و در جمع الجمع است اگر
او اجازت باید و از ین پایه او در جمع است و آنکه نام تربیت از دست او فرو هشته است از مشغولان است
فهم آن اگر چه ما شرح ها می نویسیم براے این شرح راه ے باید که افمن شرح الله صدره للاسلام صفت
شمول و لازم او بود. قوله روزگارے بحساب گذارد هر آینه چو او در جمع است این جمعیت خویش را
نمی گذارد که در صورت افتد احتساب حساب کار ضروری است و اگر نه چنین شود از بهر بدو دار زیاده گردد
قوله ترتیب نگاه نتوان داشت و لیکن این چنین نماید نه این چنین باشد تا آنکه قاضی فرموده اصل سخن
بر جاے مستقیم. قوله نگاه نتوان داشت نیست که این امرے متعذر است و یا مشکل است و یا کسے نگاه داشت
است اما قاضی دیوانه است تدبیر و ترتیب کار او نیست چنانکه می بینیم در میان کلام او که سخن جسته و پیدا
قوله من عرف الله طال لسانه من اللا ابین کل لسانه تفرقه گوییم طال لسانه در بیان ربوبیت یا
کل لسانه در بیان عبودیت الحق مر حقیقی که اعتبار فرد فرد بود او در عبارت نتوان کرد ما ربوبیت لا یتناهی است
کل یوم هو فی شان و التجلی بهر آنکه طال لسانه باشد اما قاضی در میان تفرقه نهاده است و هم آن می گوید
که هر دو یکے اند لا حول ولا قوة الا بالله هر گز یکے نباشد. قوله چون خود را غایب بینیم آنچه گوییم ما را خود اختیار

ن روزگار

والله غالب علی امره یعنی علی امر عباده. یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید. و

تمهید اصل الثانی در طالب و مطلوب

بدان اے عزیز بزرگوار که اوّل چیزے که از مرد طالب و مهم ترین مقصود از مرید صادق
طلب است و ارادت یعنی که طلب حق و حقیقت کند و جوید و پیوسته در راه طلب می باشد

درین سخن احتمال دارد که چه می گوید و ے اختیار نیست و یا نه گفتار است و نه اختیار گفتار و نه چه بوقت اختیار
دهند نبشته شود و آنچه گفتن اختیاری است و آن نبشتن غیر اختیاری میان هر دو تو دور بیشی و صرفی اندیشی کن که چه مقصود و چه باشد
غایت سخن گوید بنا یابد که او می گوید و دانست که او می گوید شاید درین باره هیچ باشی چه رو با زبان و یاری آوازی کرده
سخن نگوید نظارگیان نادان گمان برند که گوینده آن صورت است و آنکه اختیار در حقیقت مرجع هر دو یکے می شود اما حیث
حضور تفرقه است و اگر او هر که حاضر شد غایب شد و هر که غایب شد حاضر شد علیه الاسلام کلی است قوله والله غالب
خداے تعالی بر کار اے بندگان خویش قادر و متصرف است یفعل الله ما یشاء هر چه خواهد و هر چه خواهد بشود
کند لیکن او و ارادت باشد اما مشاکلت یعنی صورت که غایب می کند هم صورت که باز می آرد و بوقت

تمهید اصل دوم

یعنی دوم تمهید آمد معلوم شد که آن اصل کدام بود و تمهید چه باشد تا معنی آنچه طریق فصلے باب گفته است
آنچه در بعضے نسخه دیده ام در هر تمهیدے اصلے می گوید بشرح تا گوی که کاتب را چه شده بود این چنین سخن در کتاب محمود
قوله اوّل چیزے قاضی در عبارت خویش در هب عنایت کرد که طلب که به تکلّف و تصنع بود هر چند که در دیدهٔ ازین
طالبان دور در طالبان نیست اما او طالب این درد و این سوز است خود را بستر برین می بند و وی خواهد را بعد این خود
چنانکه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم گفت اجمعوا علی الله هموم الکائنین فان الصدق مقطعة و عند
هم درین چیزے اشارت می کند. بیت: اے دل تحفهٔ اگر بخرابات : خود را بستر برافگند

تا مطلوب روی باز نماید که چون مطلوب نقاب عزت از روی جمال خود برگیرد و بر فقیر غریب
برقع طلعت بی علت بگشاید بهجی را او چنان بجارت دهد که آن سر و طالب چندان نماید که او تمیز
نکند که طالب است یا نیل مطلوب او را قبول کند من طلب شیئا وجد وجد این حالت
باشد اما ای عزیز طالبان از روی صورت بدو قسم آیند طالبان و مطلوبان طالب آن باشد
که روی حقیقت را جوینده بود تا بیابد و مطلوب آن باشد که حقیقت وی را جوید تا بدان انس یابد
انبیا جمع از سالکان طالب خدا بودند سر ایشان ابراهیم خلیل و موسی کلیم صلوات الله علیهما بودند

و مطلوب

و این کار است وقتی گفته بودم. بیت

و دیده بی ادبی خواست کرد ... مرید و هم کار به پیکار نیست

آن طلب بجایی کشد که طلب کنی حقیقت خویش رو نماید قرص آفتاب که در پرده سحاب بود با و خفا
ازین بیان زرده و عروس خورشید جمال خویش برآمد و کمال خود روی نمود و برآمد گفته اند مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَ
جَدَّ وَجَدَ و این گفتار هم محقق است الطالب والواجد ان تواما فی بدین تقدیر شده قدر ا
معنی کن این را بصورت اثبات آر و صفت تاکید موکد کن و تحقیق گردان و گو من طلب شیئا جد
وجد و ثانی گوید بیت

هر چیز را تا نجویی نیابی ÷ جز آن دوست که تا نیابی نجویی

قوله ای عزیز طالبان از روی صورت بدو قسم آیند یکی طالبی است که او طالب حق است
دوم آنست که حقیقت طالب او است یعنی کسی را حقیقت طالب است عبارت ازین باشد که یکی
را خدا خواهد طالب خویش گرداند این طالب را مطلوب نامند که طلب او مطلوب خداست –
قوله تا بدان انس یابد یعنی خدا می خواهد که طالب من شود و حقیقت کشف گردد و در این بدان انس یابد
طالب خدا بودند یعنی ایشان طالبان از که طلب ایشان خواست خدا است تا حقیقت برایشان کشف
شود و خدا او را و ایشان را یکی گردا انس باشد.

نعت ایشان باشد. وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ یعنی آمد با موسی و
این طالب باشد وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا یعنی ابراهیم را دوست گرفت و در اصل دوست
بوده باشد آن کس که دوستش گیرند چنان نباشد که خود در اصل دوست بوده باشد این طلب را
فقر گویند او گفتش الفقر فخری بود با اصطلاح دیگر فنا خوانند انتهای طلب را آن بوده

و خوانند

قوله وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا موسی را طلبیدن آمد لمیقاتنا دلیل بر آن کرد ابراهیم صلوات الله علیه
دوست خدا است خدا او را بدوستی گرفته است یعنی ابراهیم که دوست خدا باشد خدا دوست گرفت. قاضی القضاة
جاء و اتخذ را دلیل بر آن نهاد یعنی آمد او را نیاورده خدا او دوست گیرد و لکن دوست گرفته است قاضی
قاضی می کند و سخن آنست که ما تحقیق کردیم از یک لفظ کلام مرتب نمی شود در کمال ابدا آن موسی علیه السلام و گر در حق
ابراهیم علیه السلام را محبت باید که او را برده و او در اصل دوست بوده است فقر تمامی اگر این حکایت
بیکی چیزی دیگر است انما الشیء یعتبر بخاتمته. قوله فقر خوانند یعنی آن طلب از طرف تو نیست
از آن طرف آمده است فقر خوانند زیرا چه فقر از آن طرف دادن از آن طرف اخذ و احتیاج. ازین طرف
الفقر فخری هم ازین گفت این احتیاج من که من کشیده برای ادراک حال مرا تا دوست خدا و استغنا بخشد
را باصطلاح دیگر فنا خوانند و اگر فقر نیستی شود فقر فنا شود هم ازین جا گویند اهل اصطلاح فنا گویند قومی از
صوفیه صفت ایشان هیچ کار است ... و روح آورند و انا فی الصفت نامند و آن فنا است که قوم گویند
هم در بیان قاضی اشاره الله تعالی بیرون شو ... صاحب قرب عوارف ... فنا قایل اند —
قوله و انتهای او آن باشد که اذا تم الفقر فهو الله یعنی چون ... فانی الصفت شد ... صفت
فانی گردد و ذات خود را بین صفات ثانی یافت و در بیان ... فقر تمام شد ... صفت ... و صفت
ذات از میان فانی شد باقی ماند یک ذات تعالی و تقدس فهو الله ...
غربت چون فقر تمام رسد بقا بر خدای را ... است چنانکه گویند اذا تم الفقر ...
این تمام شد او مردان ... بسیار گفت ...

در جای دیگر

در غربت

اذا تم الفقر فهو الله نقد وقت او شود اما گروهے از مطلوبان و پیشوائے ایشان مصطفی
آمده است او تجیبت او که یحبهم و یحبونه محمد اصل وجود ایشان بود و دیگر تبع موسی
را گفت جاء آمد مصطفی را گفتند اسری او را بیاوردیم آورده چون آمده نباشد آمده چون
آورده نباشد انبیا با جاه و صفات خدای تعالی سوگند خورند اما خدای بجان و سر و موی
و روی او سوگند خورد لعمرك والضحى والليل اذا سجى موسی را گفتند انظر
الى الجبل بکوه نگر مصطفی را گفت ما تو گرانیم و تو نیز گرانی اشتر الم تر الى ربك كيف مد الظل

کے راکتب اذا تم الفقر یعنی از چیزے نماند یعنی تمام شد چون نیستی تمام شد هیچ چیزے نماند که
نفس وجودات با جهان در رسد فهو الله جز خدا دیگر نماند ضمیر فهو عاید بر فقر یعنی در قول اذا تم الفقر بود بود تمام شے
بر وے است اتمام فقر شد فهو الله شود. قوله اذا تم الفقر فهو الله فنا و بقا در تے است اذا تم
الفقر فهو فناء النفس عن وجوده و تشخصه متغير فهو الله وهو بقاء القلوب بالبقاء الله
بل بقائه فهو الله. قوله اما گروهے یعنی اما گروه خود تعالی یحبهم محبه و محبوب برگزیده است
سر ایشان محمد است بتبع او پس روان او پیرو باهمه پیرو است اما این همی گوید که آن چه پیش او را است
و تجیبت او پس روان او دیگر همان است عقیده باشی که متعلقان گوید رب شی ثبت عزناه لا اثبت قط
صلی الله علیه و آله وسلم هم از این قبیل است تا همی بگوید موسی آمد و محمد را بردند علی ما آمدن کار طالب باشد و بردن
هم مطلوب. قوله اصل وجود ایشان به او بود و دیگران تبع یحبهم مقدم داشت یحبونه مؤخر
بر اعتبار اختیار ایشان او حق آمد ابتدا بالسبب و ثبت دوم وصف یحبونه کرد پس این قدر بدان که تقدم و تأخر
بوصف محبوبی و محبی بود و تقدیم او در رتبه مرد مرد این شهت جز خدا که ذات نبی ماست والله اعلم تا میان متابعان اکرا
نصیب چه. قوله انبیا با جاه حق تعالی انبیا را بجے سوگند خورند بصفات و ذات باری سوگند خورند محمد علیه السلام بصفت و ذات
باری تعالی سوگند خورد حق تعالی از روی والضحى والليل اذا سجى یعنی سوگند بروی محمد و اللیل سوگند بموی گیسوی محمد علیه السلام
غرض این که هر که طالب تر بود ... حق تعالی سوگند برده جان و سر و موی و روی محمد سوگند خورد
ذات او جز انبیا ... الله ... قوله موسی را گفتند بسوے کوه این محمد گفت

جائے است او را بیان کرد من تقرب الى شبرا تقربت اليه ذراعا ومن تقرب الى
ذراعا تقربت اليه باعا ومن اتانى يمشى اتيته هرولة تا اگر یک کشش طالب را بود دو کشش مطلوب
را بود اما از آن جا که حقیقت است آن طالب خود مطلوب بود که مرد طالب نه کفر دارد و نه

بطریق ملاطفت و مجالست ربوبیت وانحلال الم تر الى ربك از این التفات کرد و گفت
كيف مد الظل فقد و یک در یک گفته مد الظل نکارد شد در این خطاب باشد با موسی این که سبب که درین گر
کوه بر قرار ماند مرا امید دیدار ما بود که ان استقر مکانه فسوف ترانی تو قابل دید و دیدار ما نیستی اما محمد از خانه وجود بیرون شد است در
محل وحدت تعالی الذات والصفت گشته است او را چه گوید انظر الى الجبل او را همی گوید تمام شد
اکنون همین ماند که من و تو ما تو گرانیم تا معنی این سخن از کجا آورد از سیاق آیت معلوم نیست که از آیت دیگر گو
که ما را درین محل است جائے با او همی گوید واصبر لحكم ربك فانك باعيننا حاصل این آیت که ما با تو
گرانیم و تو با ما گران باش. قوله جماعت است او را بیان کرد حالت ایشان گفت و بیان کرد و آ
ایشان است آن را بیان کرد و فرمود که من تقرب الى شبرا تقربت اليه ذراعا این اگر از یک کشش
باشد و طرف ما از سوی ما سوی تو دو چندان بود زیرا که کشش تو حادث و فانی است و از ما کشش
تقرب بحق ام ازلی است ما خواسته ایم که قدم تقرب در راه نهی آنگاه درین آن تحقیق یا فتی این نهایت
این کرد که یک بدستے بما نزدیک شوی ما یک گز بتو نزدیک شویم و درین کلام معنی دیگر هم چیزی خیزد من تقرب استغنا
طریق الکار گذاشت که او یک دستے تو انست نزدیک شد ما که اباه و تو قریب تریم از آن نهایت تر
زانما **بیت** گر در ره عاشقی قدم راست نهی ٭ معشوقه باول قدمت پیش آید
در تمام قدمی که حق معلوم شد که هر چه صحبت از ذات و بجا است. قوله اما از آن جا که حقیقت است
در معنی احتمال دارد چون طالب بر وفق طلب شد بحقیقت مطلوب بود که او طالب گشت. دیگر طالب که
سرانجام مطلوب شود پس طالب بحقیقت مطلوب باشد چون ما آل و مرجع هم بدان است. دیگر در حقیقت جز وجود
حقیقی موجود نیست پس هر آئینه مطلوب طالب را طالب مطلوب باشد.

خواستی در دعا اللهم انی اسالک العفو والعافیة ابداً[22] ای عزیز شرطهای طالب
بسیار است در راه خدا که جمله خود مجمل گفته اند[23] اما یکی مفصل است و مفصل آنست که جمله
مذاهب هفتاد و دو که معروف اند اول در راه سلوک در دیدهٔ او یکی بود و یکی نماید و اگر زیر
و اندیشه فرق کند نه باشد نه طالب این فرق هنوز طالب را حجاب راه بود و
مقصود از مذاهب آنست که باشد که آن مذهب اختیار کند که او را بمقصود رساند
و هیچ مذهب در ابتدای حالت بهتر از ترک عادت[25] نداند چنانچه از جملهٔ ایشان یکی گفت

توجیه و بیانی صحیح است. گوئی خود از خود یا خود می گوید و خود از خود با خود سخن می
ایشان را و عافیت ایشان را از آن سخن که بیان افتاد. **قوله** ابداً[22] ای عزیز شرطهای طالبان بسیار
است قاضی علیه الرحمه در تحلیل جای مطلوبی گفت این سخن مناسب طلب قاضی بیان دیگر کرد و طلب
شرط طلب بیان کرده است **قوله** مجمل گفته[23] اند مجمل آن است که الاعراض عما سوی المقصود الاقبال الی
همین تجلی است و همین تجلی القاضی خواست که در این محل شرطی کلی لابدی است و
قاضی آن را بیان کرد گفت طالب را اعتقاد در دیگر نیست یکی بود و یکی نماید چه باشد یکی بود و
را میان این مذاهب تمیز و تعیین کرده و آن مقصود و مطلوب کلی را دانست که همه روز و همه شب
در اثبات آن در رنج غیر آن کوشیده ترا از همی باید گذشت تا مقصود خود را پیش نهی که
ساخت و چون آن مطلوب رساند و تو چنان است در شرع تو هم چنان است ما را حقیقت حق شد که
هر که مشغول و مرتضی است و آنچه شرع مصطفی است نجد در ساند قبا الصغر دست اختیار ما جان
لا الی القصد نمی الکرم که این چنین بود که جز بدین ره رسی است که بدان رسیده و اگر
در رنج است و در حق است اختیار طالب همان بود. **قوله** ترک عادت[25] نداند یعنی
یعنی تو اصل او آنست برای شربی و غیر آن عادتی داشت ترک آن عادت باید اگر
بر هم گرفته است روز است افطار هم کند و اگر با افطار گرفته روزه صائم هم شود و اگر عادت

بالقادسیة فتنة ما ان یرون العار عارا[26]
لا مسلم ولا مجوس ولا یهود ولا نصارا
چون بآخر طلب رسد خود هیچ مذهب جز مطلوب ندارد و حسین منصور را پرسیدند
که بر کدام مذهبی گفت انا علی مذهب ربی گفت من بر مذهب خدایم زیرا که هر که بر مذهبی

البته مختصر گرداند و دیگر اگر عادت بر وجاهت و عزت گرفته است البته بشکند چه چه مرد بی محابا از خانه
بیرون نیاید و یک دو چاکری و خادم ایشان هم برابر بیایند تا اثبات وجاهت برپا دارد. این مرد طالب
در سرافتاد و رعایت سنت را فوطه و ریزه کن خرقه در پوشش کوچه و بازار شهری گرد تا اول در احتیاجات
و اگر نفس تو بر راه بازار کوچه گردی و بیاده ماندن الفت گرفته است طالب بحقی تحرز کن نفس چنانکه در
جاه فروشی دارد و در خشت هم لذت دارد و اگر مرا استغفار نی داری برو از مریدان پرس و دیگر اگر
خوی تو بر مذهب حنفی شده است و در مذهب شافعی بهر کاری فرماید که آن کار مذهب امام دوم است
در تحلی تو ترک عادت همان اختیار کن که آنجا او به مقصود میرد چنانکه سماع و ذکر و تجلی لعبادة.
قوله بالقادسیة[26] فتنة ما ان یرون العار عارا
لا المسلم ولا المجوس ولا الیهود ولا النصاری الی آخره
یعنی کار بدین مبالغه است که اگر طالب را بی وجدان مطلوب از عادت پرستی ازین بر ی درین
و بعضی دیگر باید آمدن که آنجا بیقین داند که این مقصود آنجا خواهم یافت یکی نیست که از دین گردد.
در مجاز حکایت امین الدین و عطار و در رسایل شنیده باشی در دو جوانان که با خود علوم در شیخی ختم کردند
که اگر در بهشت هم یکجا اگر در دوزخ هم یکجا. **قوله** حسین[27] منصور را پرسیدند که بر کدام مذهبی
در مذهبی گفت انا علی مذهب الحق[28] این سخن چند احتمال دارد یعنی در هر مذهب که خدای را یابند من هم
بر آن مذهب انا علی مذهب الحق یعنی مذهب من حق و ثابت و مستقیم است و در پی پیروی
تطبیق می باید که من بر مذهبی ام که بر وجود تربیت من از ان است. دیگر انا علی مذهب الحق و مذهب

بود آن مذهب[۲۸] پیروی باشد مختلف باشد مخلص و بزرگان طریقت را پیر خود خدا باشد
پس بر مذهب خدا باشد مخلص[۲۹] باشند و مختلفا از اختلافات[۳۰] توقف است و اخلاص ترقی و — د: اما مختلفا
اخلاص خود در دل طالب ثمرات من[۳۱] اخلص لله اربعین صباحا ظهرت له ینابیع الحکمة — د: باشد

کل مذاهب است مقید به قید نام چنانکه او به صفت اطلاق است من غیر هم بر صفت او یم انا علی قدم
الحق جز بر مذهب حق یعنی بر مذهبی که او بر وی من هم در آن ره روم و هر چه او کند من همان کنم دیگر من علیهم
من با ذوی ام هر چه مرا در فرماید من همان کنم. قوله این[۲۸] مذهب پیر او باشد این مذهب سلوک
با او به اضافت یعنی آن ره که او بجای پیر و پیر او باشد چنانکه پیر پیشوا است آن مذهب رهبر و پیشوای
او باشد الحق این مذهب پیر بوده است هادی و مرشد پیر است چون ره نمای گرد او را بدان مذهب
پیر و این مذهب بدین اعتبار پیر او باشد صوفیان گویند که هدایت من الله عبارت از این است که ز ما تا قدماً
سالوک ناخنة باری عزوعلا بنده را با خود کرده و افعال و اقوال او آفریده که هم چنان ره راست
می رود تا غرض چون معتزلی گوید که هدایت نمودن ره است پس چنانکه یکی را بر سر رهی ایستاده کنند
گویند که این ره راست برو این رفتن او از جهت او و رسیدن او از جهت او. قوله مخلص[۲۹] باشد
گوئی مخلص است که هم خطره غیر در خاطر او نباشد این کار طالب است و اگر مطلوب را عنایت کنی
گوئی و هم خطره وجود غیر در دلش نبود قوله[۳۰] اختلافات توقف است و اخلاص ترقی هر آینه رونده را
خاطر در پا خلده بدان چیزی روش بماند و اگر پیش روی طرف بخاطر در پیش بخود طلب و اراده آنچه
باید مردم است که بشریت جان در بند صید او و واقف می گردد از آنچه پای رفتن کند شد
قوله من[۳۱] اخلص لله اربعین صباحا این حدیث جز برای اثبات اخلاص نباشد و برای همین چنانچه
را تعبد با اخلاص شرط است اربعین صباحا چه معنی دارد و دلیل بر دوام و ثبوت است هر کاری که در
چهل روز کند دلیل بر استقامت آن کار باشد معنی این حدیث هر که همراه او به اخلاص و تقیید
ینابیع حکمت از دل او بر زبان او جاری گردد ولا گفته است معنی این باشد یعنی ریای و نفاق

من قلبه علی لسانه و از[۳۲] مذهب او و در راست ایشان از خود نیز دور باشند. رباعی

آنکس که هزار عالم از رنگ نگاشت / رنگ من و تو کجا خرد ای ناداشت
این رنگ همه هوس بود یا پنداشت / او بی رنگست رنگ او باید داشت

اگر مذهب مرد را بخدا رساند اسلام[۳۳] است و اگر هیچ آگاهی ندهند طالب را نیز دولتی
از کفر بتر باشد اسلام نزد روندگان آن است که مرد را بخدای رساند و کفر[۳۴] آن باشد که
طالب را منعی یا تقصیری پدید آید که از مطلوب باز دارد و طالب را بازبیند که مذهب کار است

در میان نیست تصفیه و تزکیه مطلوب است چنانکه عطا گفته اند برای ادراک دیده و دولت دیدار
رسیدن به لقای خداوند تعالی فی قلبه علی لسانه دلیل بر این کند که حکم او بخزون و مکنون است یا در آن با
آن چنانکه دل خود از آن غافل است پس آنکه تعبد با اخلاص کند آن پرده از روی دل بخیزد و ینابیع حکمت
از چشمه دلش فواره زند هر آینه از راه زبان جاری گردد. قوله او[۳۲] از مذهب دور است یعنی از
خالق مذاهب و جمیع مذاهب مخلوق او و خلوت او بی مباشرت و ملاقات خلق به او از مذهب دور باشد
و آنکه از ان او گروه با وی یکی بود و نیز از جمله مذاهب بیرون باشد یعنی وضع همه مذاهب او باشد و مطلع بر
هر یکی اگر چه روش پیرت در مذهب اختیار کرده و مسالک دیگر جهان است اما او عارف و عالم بود
و گفتم خود او و واضح است قوله[۳۳] اسلام است بحقیقت این است که موصل بحق اسلام است اگر از حق
گیرم که این چنین نبود که اسلام هم بجاست دور جانب غیرت وجدان و عرفان در مسالک کفر است و
آن طالب بدبخت و او مسکین روز بگرفته بر روش جز این چو روی که جان مذهب اختیار و شده
قوله کفر[۳۴] آن باشد اکنون کفر و اسلام تصور کن بحسب طالب و کفر و اسلام چنان است که
مسلمان بر آن مطلع اند اما اطوارت روندگان و عالیان کفرے و اسلامے حکایت کنند هر چه ایشان را
بخدا رساند از ایمان و اسلام باشد و هر چه مانع وصول حق بود آن را کفر خوانند. کفر از روی لغت
د: [illegible] — ستر باشد با ورود او از [illegible] الغوی کافر خوانند از آنجا که بنده ستری کنند بدین سبب هر چه ایشان را از

نه بامذهب - رباعی

آتش بزنم بسوزم این مذهب و کیش ‏؛ عشقت بنهم بجای مذهب در پیش

تا کی دارم نهان عشق در دل ریش ‏؛ مقصود رهِ تو بُوَد نه دین است نه کیش

چه دانی که چه می‌گویم طالب باید خدا را دوست و در دنیا و در آخرت نطلبد و در

بهشت بجوید راه طالب خود اندر دل اوست راه باید که در اندرون خود طلب کند.

وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ همه موجودات طالب دل روند داشت که هیچ راه بخدا

نیست بهتر از راه دل که القلب بیت الله همین معنی دارد - رباعی

ای آنکه همیشه در جهان می‌پوئی ‏؛ این سعی ترا چه سود دارد گوئی

چیزی که تو جویای نشان اوئی ‏؛ با تست همین تو جای دیگر جوئی

خدای باز دارد و ایشان آن کار را کفر خوانند و اسلام اصل مسلمانی است تا آنکه رسول الله علیه السلام

فرمود أَسْلِمْ تَسْلَمْ و سلامتی آن بود که با خدا رسی و بر مکان او و خزائن او مطلع گردی بدین معنی لغوی

هرچه بخدا رساند اسلام نامند قوله آتش بزنم بسوزم مقصود از این دین و کیش اطلاع و تجلی اسرار

جمال و جلال اوست پس مقصود دین و کیش نیست مقصود اوست قوله راه در خود جوید او در

از همه راه باید و آن یافت و ست که راه تا ره خود را بحق شناختن نا شناخته باشد در همه رهی بدوست

از آن و یا حق را بواسطهٔ حق این راه - خدا را در بهشت بجوید پس هر آئینه هم در بهشت جوید و اما در

بهشت در آید آنکه بجوید در بهشت در دنیا باید تا اکتساب خود کنند و معرفت خود نشناخته باشند

پس سر همه راه‌ها معرفت هر روش شناخت خود شود - قوله وَفِي أَنْفُسِكُمْ اگر ربط با لا دهی

درست مرتب قرار یابد و اگر دور ربط دهی یعنی همه موجودات در انفس شما موجود است -

قوله هیچ راهی بخدا بهتر از راه دل نیست مگر که بهتر از ره دل نیست بگو چیزی ره دل ره و در حدیث

القلب بیت الله بدین معنی است که معرفت او متعلق بدو جهت او در حضور او بدو و تقرب بدو

داود پیغمبر علیه السلام گفت الهی ترا کجا طلب کنم و تو کجا باشی جواب آمد أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ

لِأَجْلِي از بهر آنست هر که چیزی را دوست دارد و ذکر آن بسیار کند مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا

فَأَكْثَرَ ذِكْرَهُ أَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي همین معنی دارد لَا يَسَعُنِي أَرْضِي وَلَا سَمَائِي

وَلَكِنْ يَسَعُنِي قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ آسمان با و چه معرفت دارد که حائل او باشد و زمین با او

چه قربت دارد که موضع او بود او هم مونس اوست و هم محب اوست و هم موضع او است

و دید او بچرد و شنید و در چنانکه در درون تو هدا است و خانهٔ عشق او و حقایق و معارف

خدا در دل و دل محیط به ایشان و عرش الله همین معنی بلکه لطیفه دیگر است و لطیفه

دیگر افتد که گفته اند ره دل رفتن چه باشد یعنی هرچه جوئی هم در دل جو - قوله أَنَا

عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ لِأَجْلِي از اجلی دو معنی دارد یعنی شکسته دلان اند بهر من شکسته دلانند

بجا من اگر بهر من باشد یعنی هر جا که شکستگی خاطر که بدوستی و محبت باشد و اگر بر

من باشد یعنی هر جا که شکسته است شکسته بر من است و آن که بهر او شکسته اند هم در این شکستگی بدل

او بی دخل اند و یک معنی دیگر هم اینجا داشته شکستگان برای من و بهر من در برای تقرب نازک است برای من

یعنی از کرده و دیدار من اندکند و وصال من اما بهر من یعنی بحضور من بدین معنی خاص و مشهور

و انچه میان محب و محبوب رود از محبوب معاملتی با محب رود و شکستگی گروه شان این را تحمل و ناز

بازی گویند و غمزه حکایت کنند - قوله از بهر آنست چون این عشق شد که ره دوست هم در دل

نیست و قدر طلب هم از تو چیزی در تو با خود کار بود و این یا دو طلب او هم از تو سر بکند ذکر بسیار

است بضرورت هر که هست خود را خود دوست تر دارد و اگر او در دل تو و تو دوست او این در است

أَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي هم نشین است که در میان این دو هم نشین دوئی نیست قوله لَا يَسَعُنِي

أَرْضِي وَلَا سَمَائِي اگر بجای ابرا حدیث بدارش را بقدریت گیرند او را عرفانی و محبتی تا

نیست و اگر گویم العالم انسان کبیر و الانسان عالم صغیر و باعتبار الانسان عالم کبیر و العالم

قلب المؤمن عرش الله تعالی[۴۳] هر که توان قلب کرد مقصود یافت و هر که راه دل
غلط کرد چنان دور افتاد که هرگز خود را باز نیابد شبی در ابتدای حال ابویزید گفت
الهی ره تو چگونه است گفت[۴۵] ارفع عن الطریق فقد وصلت تو از راه
بر خاستی رسیدی چون[۴۶] بمطلوب رسید طالب نیز حجاب راه او بود و از کش واپس شد

انسان صغیر کلی و ما بیان ایشان تلازمی کلی است پس هر چه انسان دانست و همه را او نسبت او را هم
نسبت فعلی از اسمه دانسته بطفیل انسان - **قوله[۴۳] عرش الله** بیان بیت الله و عرش الله قلب المؤمن
بیت الله قلب خواص باشد و قلب المؤمن عرش الله قلب اخص خواص باشد عرش دلیل بر عظمت و عزت و
انکشاف ظهور و جلال و بیت دلیل بر احاطت و استتار و بینهما فرق فارق و بون بین - **قوله[۴۴] هر که**
توان دل کند یعنی تزکیه و تصفیه دل و اصلاح کار او بطیفه و تربیت خاصه چون این چنین شود دل آئینه
گرد و در است باشد که تجلی و فراری در دست نه جلای درستی یابد که احساس صورت چه در آئینه نشود که او
کند که هیچ در پیش آن دل نماند چه باشد یعنی منعکس همه وجودات گردد و موجد موجودات است و تعالی باید باشد
است بدان جلق که آن اشیا یا او دارند و بدان صفت که تجلی او بر آن اشیا است عکس او در چنین دل پیدا آید
و ذلک هو الدولة العظمی الکبری - **قوله[۴۵] راه دل** گم کرد یعنی راه تصفیه دل نیافت و طریقه تزکیه ندانست
و از مرشدی محقق نگرفت و بر آن کار استقامت نکرد اگر چه بسیار نماز گذارد و روزه دارد و تصدق کند و تلاوت[۴۶]
انجیل است نصیب نیست بسیار در مجلس خود چون این محل آید این بیت بخوانم ؎

ترسم نرسی بکعبه اعرابی ٭ این ره که تو می روی بترکستان است

قوله[۴۶] ارفع عن الطریق ای من الطریق الذی جمعت السلوک فیه و اخذت عادته و کسبا و طریق
سلوک ذ طریق القلب رفع من الطریق می گوید که از مجاهده و کار سالک و آن راه چیزی چند است و این قدر بمیان
مقصود رسید یعنی صورت عادت و صوم و صلوة و تصفیات قلب ند اما بشرط الاستمال بشرط فقد وصلت ای
المتعسف عن الطریق لعادة و اخذت فی السلوک مسالک القلب فقد وصلت قرب الوصال و العرفان بالله - قوله

گفتم ملکا ترا کجا جویم من ٭ و از ملت تو وصف کجا جویم من
گفتا که مرا مجوی بر عرش و بهشت ٭ نزد دل خود جو که نزد او یم من

باش تا از خود بدر آئی تا بدانی که راه دل رفتن چه بود و لو تواردوا لاختلفتم فی المیعاد و لا عدة
زینهار تا نپنداری که قاضی می گوید که کفر نیک است و اسلام چنان نیست که مدح[۴۷] کفری کند و قدح
اسلام هر چه مرد را بخدای رساند اسلام است و هر چه مرد را از راه خدا باز دارد کفر است و حقیقت
آنست که مرد سالک را نه کفر باز دارد و نه اسلام که کفر و اسلام هر دو حالت است که از آن
لابدیست مادام که با خود باشی کفر است که چون[۴۸] از خودی خود خلاص یافتی کفر و ایمان نیز گر ترا

چون المطلوب رسید ای مرد محب ای مسکین مبتلا تحفه ذوق در هجران گرفته و تحفه لذت طرد و
فقدان یافته تا عجب مقدرت خویش این بیت بخوانی - **بیت**

هجران خواهم صنما وصل نخواهم ٭ کن تجربه کرده ام که هجران خوشتر

این عاشق مقته بلذت درد طلب است و لذت سوز و سوختگی گرفته است طلب
این حجاب راه او است چنان که ابویزید گوید **اهل المحبة محجوبون بمحبتهم** این جا تو شیطان
یاد آمده بود اما در خاطر گذاشت مرد یه پرده وسوسه صورت تلبیس پیش آرند لعنت بر ایشان گفت
خذلهم الله بنفقد ایشان سپردیم و بکار خود مشغول شدیم - **قوله[۴۷] مدح** کفری کند و قدح اسلام از
کلام بالا هیچ فهم نشد ازین سخن که قاضی گفت بیان سخنان تمامی که ما کردیم از کجا این معنی فهم شود
بار بار اندیشی - گفتم ملکا میان بیان ما و میانه که قاضی آورد آسمان و زمین باشد اما الکلام قاضی
مناسبت قلب المؤمن عرش الله دارد محب یکی رسد او را نیاید جز به نزدیک وی - دل تحفه دیگر چون
دل بر و مطلع شد آن در هر چه نظر کند همه را بیند اندیشه کن که چه می گویم **قوله[۴۸] چون** از خود خلاص
یافتی چه می گوئی بیخبر شدی دیوانه گشتی اگر چنین است خود نقیب می گوید بر این چنین کسی نه دین است
نه کفر است و اگر این مراد داری از خود رفتن صوفیان عبارت ازین کنند که نظر مرد سالک شود از قول

آزادی بیابی تا پشت بر هر دو عالم کنی با آدم و آدمیت نرسی و تا از خود نگریزی بخدا نرسی و اگر خود را در راه خدا تعالی اندازی و فدای او کنی مقبول حضرت گردی و تا همه را پشت بر همه نکنی همه نشوی و بجز راه خیال و تا فقیر نشوی غنی نباشی و تا فانی نشوی باقی نباشی. رباعی

تا هر چه علایق است بر هم نزنی ❊ در دایرهٔ محققان دم نزنی
تا آتش در عالم و آدم نزنی ❊ یک روز میان کم زنان کم نزنی

قوله آزادی بیابی یعنی از قید بندگی بیرون آئی هر چه کنی به بندگی کنی بندگی تا هر چه کنی به پند کنی هر چه در حضور او کنی یعنی در مباشرت افعال خود باشی و مباشرت او را نگری. قوله تا پشت بر هر دو عالم کنی پشت دادن با عالم عبارت ازین است که توجه که ترا با عالم است که همه مقصود سوی او شده است از ایشان ببری و اعراض کنی. قوله با آدم و آدمیت نرسی آدم سر اعظم است تا که گوید خلقت بیدی و گوید الانسان سری و جمع اسامی همه سر او. پس او مجمع اسرار باشد. آدمیت آن است که خلقت برای آن چیز است مقصود و ازین فواید جان است آن آدم و آدمیت آنگه کشتی که وجود کائنات هیچ چیز خطره نکنی و توجه و نیاری. قوله مقبول حضرت نشوی هر آینه گفته‌اند نظم

عیاران را از خار رباشد مفرش ❊ عیار نه پای ازین راه بکش
تا در نزنی هر چه داری آتش ❊ هرگز نشود حقیقت عیش تو خوش

قوله همه نشوی یعنی مطلع بر اسرار همه نگردی و همه را در خود نبینی و با همه متحد نشوی. قوله تا فقیر نباشی میان فقر و غنا و فنا و بقا تلازم کلی است هر که را افتقار باشد رشد غنا باشد هر که را بقا است او را فنا است هر که را فنا است او را بقا است بلکه کما بقی فنی و کما فنی بقی در عین فنا بقا است و در عین بقا فنا. تا هم دانم هذا السر الاعظم. قوله تا هر چه علایق است بر هم نزنی یعنی هیچ تعلقی ترا پای بند نباشد. قوله تا آتش در عالم و آدم نزنی تا در دایرهٔ محققان دم نزنی. قوله میان کم زنان یعنی آنکه فنا را اندام

علیه در بیاید. رباعی

در بتکده گر خیال معشوقهٔ ماست ❊ رفتن بطواف کعبه از عقل خطاست
کعبه که از او بوی ندارد کنشت است ❊ با بوی وصال او کنشت کعبهٔ ماست

تا از خود پرستی فارغ نشوی خداپرست نشوی و نتوانی بود تا بنده نشوی

فعل در وجود و همه نظر بغیر حقیقی و احدی که به اعتبار واحدیت بود اکنون از راه گویی که کفر و اسلام هر دو یکسان است بدان معنی باشد کفر من حیث موجود و اسلام من حیث هو هو هر دو حال ظاهری باشد بحقیقت نسبتی ندارد حقیقت عبارت از هو هو است. قوله در بتکده گر خیال معشوقهٔ ماست اگر در بتکده خیالی درستی است آنگه چه میگوئی در کعبه هم باشد جان خیال در بتکده یار استی و انسی که در کعبه است اما فرض است بر فرض اگر این چنین نگیریم که از خیال باشد و آنجا نباشد کلام درست نشود یعنی مرتب شود ہیں معنی گفتیم در دوم بیت محقق گردان و هم مردمان را در خاطر نشد گوید مراد شاعر این است اگر در بتکده نقدی یافت در کعبه برای چه کار روی آری تا خیمت که در کعبه چه تجلی و در بتکده نقدی چه و اگر در هر دو یکی است محو شاد اختلاف چه باشد آن که وجه روی آینه و پشت آینه دیده این مثال برای بیان نمیاند آن. قوله تا از بت پرستی یعنی تا ما سوی که نسبت به بشریت و هوای انسانیت دارد و خود پرست تو خود پرست هم اگر برای نجات کار میکنی یا برای فوز مثوبات و برای رعایت حقیقت نبود برای دیدار نقد او دعای این همه برای خود باشد و خودپرستی باشد تا آنکه بد مستی و بلادت و محبت در خدا پرست نباشی و آنکه گوئی خود را در میان نبینی آن کار دیگر است. این کاری است از وجه و این کار انبیا و اصفیاء است. قوله تا بنده نشوی یعنی تا عبادت بحق عبودیت بجا نیاری از روی آزادی نه بجای یعنی بذل مجهود شود و موجود و مفقود دگر و تو به و تا هر آنی این پرستیدن عبارت از خود رفتن وا او را پرستیدن است.

ای عزیز[۹۰] آشنائی درون را اسبابی است و پختگی او را اوقاتی است چنانکه پختگی
میوه را اسبابی است آنست که آشنای درون را چنان پدید آید بروزگار که پختگی
در میوه و سپیدی در موی سیاه و طول[۹۲] عرض در آدمی که بروزگار زیادت می شود و
قوی میگردد و اما فراوانی و زیادتی بحس بصر و چشم سر آنرا ادراک نتوان کرد الا بحس — در فزونی
اندرون و بچشم دل و آن زیادتی خفی التدریج بود و در هر نفسی ترقی باشد چون سپیدی
در موی و پختگی در میوه پدید آید و شیرینی در انگور اما بیک ساعت پیدا[۹۳] نشود بلکه
هر ساعتی از نو افزونی و زیادتی پذیرد و اما پختگی که در میوه پدید آید آن را اسبابیست
خاک و آب و هوا و تابش آفتاب و ماهتاب بباید و اختلاف لیل و نهار بباید
همه اسباب ظاهر است و اسبابی دیگر بباید چون زحل و مشتری و ستارگان
آسمان و ثوابت و هفت آسمان بعضی از عالم ملکوت بباید چون فرشتگان مثل ملک الریح

قوله[۹۰] ای عزیز اسباب را رعایت کنند بدان ظافر و فائز باشند قوله[۹۱] آشنائی درون چو
خواهی که یابی درون آشنا باشی اسباب دارد و تخلی و تقلیل و غیر آن و اختیار کردن و مستعد بر
گرفتن و تحمل کردن باید اما این قدر است که مقابله بیکی دل صاف می گردد و کدورتها بر می خیزد
در تا — پختگی عبارت ازین است یعنی چنانکه با اختلاف هوا درخت بار میگیرد و قوی می شود و اندک
اندک میوه را پخته میگرداند — قوله طول[۹۲] عمر و عرض انسان باشد و راست نه زیادت و نقصان
ادراک نکنند اما چون بمقدارے باشد پدید آید قوله[۹۳] پیدا نشود آری آری آنرا تصعید
اندک اندک پیدا شود و حاسه بصر ادراک می کند اما پختگی میوه و انگور و سپیدی موی سیاه و زیادت
قامت ما چندان بسیار گوئی کرده است چنانکه برای هر شئے فیضی و مددی چندین چیزے می باید
و کذالک برای تصفیه باطن چندین چیزی می باید تا چیزے شود و حضور شهود این را ملکوتی نام نهند که
بنا برینکه ملکوت کل شیء باطنه خلاصه تمام نماز حضور است این ملکوتی شد و آن ملکی بود نیت

فرشته باد و فرشته زمین و فرشته باران و فرشته آسمان و مبود و این همه یکیست که
اگر نه او بودے همه موجودات محو بودے و جمله معدومات بتقدیر وجود موجود و جمله
موجودات بتقدیر عدم معدوم بودے همچنان که پختگی میوه را اسبابیست بعضی ملکی
و بعضی ملکوتی همچنین آشنائی درون را اسبابیست هم ملکوتی و هم ملکی هر چه بظاهر قالب
تعلق دارد آن ملکی بود چون نماز و روزه و خواندن قرآن و تسبیح و اذکار و آنچه اعمال
قالب بود که ثواب بر آن حاصل شود و هر چه بباطن و دل تعلق دارد بعضی ملکوتی باشد
چون خضوع و خشوع و محبت و شوق و نیت صافی و صدق همچنین دل آدمی بروزگار
آشنا گردد و این اسباب چنانکه باید بدست فراهم[۹۴] نه بد الا در صحبت پیری پخته
که مَن[۹۵] لا شیخ له لا دین له که پیران را صفت[۹۶] یهدی به من یشاء باشد صفت

صادق بغیر شائبه ملکوتی است و تلاوت که شد ملکی است. قوله[۹۴] دست فراهم نه بد این چیز با میسر ولیکن
میسر نیاید هر کسے به روی پیر رود بمقصود رسد گفته اند مرغ را بیضه کورک شیر شریعت را استاد
باید طریقت را پیر و اگر کسی دست دهد این چیز بیان این است که این جا جز پیر کسی مطلع نباشد
در مخفی — ازین ساحران پرس که از جادو کردن و تسخیرات و طلسمات خود اندک مخفی و اندک شرطی
فوت شد تمام خراب گشت هیچ اثر نکرد. قوله من[۹۵] لا شیخ له لا دین له معنی آن که خواهد که
دین را بحق در شناسد بے ارشاد پیر نه شود. قوله صفت[۹۶] یهدی من یشاء
باشد یعنی خداوند سبحانه تعالی زمام بدست ایشان داده است —
هر کرا خدای تعالی هدایت دهد ایشان او را راه راست نمایند و آن که
موصوف بصفت یهدی من یشاء گشته اند یعنی با او یکی شده اند هر کرا
خدای تعالی هدایت شود ایشان نموده هر کرا ایشان هدایت کنند خدای تعالی هدایت
کرده و هر چه بصفت هدایت تجلی کرد ضلالت هم بود و در شده —

يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ و در بار شد وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ
يَعْدِلُونَ تربیت و آداب دادن ایشانست اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم
اهتدیتم احوال پیران و مریدانست که در دنیا که این جمال خود را بخلق نموده تا خلق
همه از حقیقت آگاه شده‌اند. رباعی

آنرا که[69] دلیل ره رخے چون نیست ÷ او در خطر است و خلق ازو آگه نیست
از خود بخود آمدن ره کوته نیست ÷ بیرون ز سر دو زلف شاهد ره نیست

قوله[67] وَمِمَّنْ خَلَقْنَا يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ همان است وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ همان است
قوله[68] اصحابی کالنجوم بصفت من اند بصحبت ایشان راست یعنی هر که ایشان
اقتدا کند ره راست یابد که هم بصفت من اند بهم کالاقتدا کمن اقتدا کرده باشی معنی حدیث
این گمان نبری که هر که از سیاق ایشان منحرف شد و در هوای اقتدا و اقتدا کنی ره راست
یابی حاشا و کلا ـ قوله[69] آنرا که دلیل ره رخے چون نیست مقصود هر دو بیت در
عمل اعتبار راست آنرا که خداوند سبحانه تعالی رهبر نشد رفتن او در خطر است و خلق این
سر آگاه نیست ـه

آنرا که دلیل ره رخے چون نیست ÷ او در خطر است و خلق ازو آگه نیست
از خود بخود آمدن ره کوته نیست ÷ بیرون ز سر دو زلف شاهد ره نیست

ویا او خود در خطر است از خطر او کسے آگه نه اینکه مردم گویند از خود بیرون شو با
خدائے تعالی یکے گرد از خود بدر آ لہٰذا بجز بکارے است و یقین است اگر این راه را به
درازی نیست کسی شاید هو ازل تا ابد تمام نشود و جمال رخ شاهد آن جمال نیست که بیک نظر
انوار عظمت او ادراک کرد تا بعدے از جمال او تمام بر نتوان خورد او آن درازی ندارد که کسے
بپایان رسیده باشد ـ احتمال دیگر بر خلاف آن فروهم جیب این معنی درست تر آید آنرا که خدا تعالی

چه دانی اے عزیز که این شاهد کدامست وز زلف شاهد چیست خد و خال در که ام

بصفت ذات خود که جمال و جلال خود را دوست که را بسوے خود رهنمونی کرد و یا او برین راه
نیافت او بمقصود نرسید و هر چه او را پیش افتاد ظنون و خیالات نیست و درین بیت اقتدا است

«بیرون ز سر دو زلف شاهد ره نیست»

من هم اینچنین دانم مگر گوینده را چنین می بایست گفت ـه

«بیرون ز خد و دو زلف شاهد ره نیست»

زلف را بظلمت و قهر و جلال نسبت کنند رخ را بحسن و جمال برابر نهند و ره دوست
هم بجمال و هم بجلال و خد و قاضی بیلنے خواهد کردن ـ همین زلف و خال میگو و زلف و خال
یک نسبت دارند هر دو را عبارت از حجاب کنند هر دو را نسبت بقهر برند هر دو را ازین و حسن
گویند بسبب امتزاج نقطه قهر بر صورت حسن و جمال هر دو را یک اعتبار رحیه حال ـ قوله[70] چه دانی
اے عزیز اکنون گویم المعنی فی قلب الشاعر اما آنجا که احتمال اعتبار باشد مارا بیان لا بدی است
ذات واجب الوجود را شاهد عنایت که واجب الوجود دایم الشهود است لا یستتر عرش ولا سماء ولا
ارض ولا هوا و وجودات را بجنب آن وجود تعالی بحسب احاطت و اشتمال بر آن مالم بر کاذبه جارة
خورده ترین پرکاله در میان دریائے محیط نه آنکه این پرکاله جمیع اجزاے وجود او را در یافته است
زنهار تداخل و امتزاج گمان نبری من و تو از این عالم ایم تحفے که کنیم بر رو و از این عالم نباشد تا گمان
این مرد و هو تعالی لا یتداخل ولا یمتزج ولا یتصل ولا ینفصل ـ و دیگر در مقال قاضی این قال خواهد شد
از شاهد غایبی خواهد گفت تمثیل و تشکل را اشارات تو اهد شد و آن را با این ربطے خواهم داد علی هذا این شاهد
جمال شاهد قاضی باشد و زینتے و جمالے که آن شاهد داشت نباشد صوفی که چنین شاهدے بحسن و جمال
خود بجمیع آنش جلوه کند اما اگر بدان به نظر تیز کند الاول لک والثانی علیک پاینده باشد چنان که این
شاهد را رخ و خالے و زلفے که لک واجب الوجود دایم الشهود را جمالے و جلالے لطفے و قهرے

مقام است مرد رونده را مقامها و معانیها است که چون آن را در عالم صورت و جسمانیت عرض خیال و مونس روزگار میکنی جز در کسوت حروف و عبارت شاهد دیده و خد و خال و زلف نمی توان کرد و مثلو دیگر این بیتها نشنیده . رباعی

آن خال سیه که بر رخ دلدارم ❊ مهریست زمشک بر شکر پندارم
گر شاه حبش دهد بجان زنهارم ❊ من شکنم آن مهر شکر بر دارم

ای عزیز چه می شنوی خال سیاه مهر محمد رسول الله است میدان که بر چهره لا اله الا الله ختم زده شده است که خد شاهد هرگز بی خال کمال ندارد و خد جمال لا اله الا الله

از و آورده است بد و خشان می رو قاضی میگوید نقش کرده است . بیت

آن که آمد بحرم مجلسیان در دست و دست ❊ گرچه غلط کرده است نیست غلط او دست او

قاضی را هم بدین سبب زندیق گفتند او مسلمان است کافر است از بجزی . قوله مرد رونده اسرار او بیت و حکایت از تجلیات خواهی که در بیان آری جز استعاره و تمثیل میسر نیست از شاهر شنیده در حسن معشوق تحیر چه میکند از تحیر خویش رخ را بنسبت می کند قد را بسرو و کلاه کاکل باقی حرکات و اعتقاد او که کف مرد عارف گر از آن بیان خواهد کند جز در کسوت حروف و عبارت نباشد اما شرط کار آن است که از همه جا و زنده کند شنیده و این کل ما شیء و جهی الله ها جهها اکنون اگر کسی در می نگرد در آید چه نیکو اکنون این بیگانگی است اگر در می نگرد در آید چون کسی بو شاید تو چه بیت اینجا حظ و نصیبی است تحفه است چنان که از آتش نصیب نگیری اگر در آتش در آئی بینی خود چون باشد همین مثال است بیت

من شکنم آن مهر و شکر بر دارم ❊ بر خود گیرم هرچه شود گو شو گو شو

قوله خال سیاه مهر محمد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سیدان آمدن محمد از قوت بقیل میدان چه باشد یکی در چهره بر فراغ و امان بیگانگی درست راست آسوده و آرامیده بود هر چه مقصود و اعتقاد او از آن رهنیست صورت روی گردانید و گرا زین ذات همی اتفاق کرد مهر محمد علیه السلام بر چهره لا اله الا الله

بی خال کمال محمد رسول الله هرگز کمال نداشتی و خود مشهور نبودی و صد هزار جان عاشقان در سر آن خال شهید شده است میان این مرد مان و میان لقاء الله یک حجاب دیگر مانده باشد چون از این حجاب درگذری جز جمال لقاء الله یک حجاب دیگر نباشد و آن یک حجاب کدام است . مصرعه

بیرون ز سر دو زلف شاهد ره نیست

ختم زده شده است اگر محمد علیه السلام را از محمد بیاوردند زنده و جمال روی تو شاهد بی خال کمال ندارد و جمال بی جلال صفت ذو الجلال تمام ثبوت نیابد با این سپیدی نقطه سیاهی می بایست تا جمال با کمال رونماید جمال الوهیت . نقطه محمدیت صلی الله علیه و آله و سلم یکی شد اگر او نبودی جهان چه گفت اند لولاک لما خلقت الافلاک رنجا بیلی کلا چند در کتاب آمد عشق در خلوت خانه شهود به یک وجود آرمیده آسوده بود ذوق حمزه کی او را در رقص آرد و بر در میخانه شهود رقص کنان دو به هر دو رکی گشت صورتی دیگری میدهد ذوق دیگر چشیده دیبتی دیگری بود بیشتر چه شنیدیم بر چه گنائی می ماند . قوله خود مقصود نبودی آری عشقبازی است تا دو بی در میان نباشد لذتی و ذوقی نباشد

قوله بیرون ز سر و زلف قاضی را در گفت " سر و دو زلف " تا بی بایستی اگر چه مراد وی همین زلف است بیچاره همه زلف است ره دیگر نیست یعنی فر رسید ن او چنان ره که بدو نیست است اگر به در رسیدم بدین رسید مستی دیده وام شاهدی از طالب خود بر وی کش گرم تر می رفت از حجبش جهانش گرفت کشید لب لبینها و هم او در رسیده جز این دگر رهی نبود هر چه تو از راه خدای تعالی باز داده و آن ابلیس است باز ماندن و در راه خود افتادن تو کسل تو هم حرمان تو و اعتقاد تو برین که کسی نیافت و نرسید این همه ابلیس است و آلت ابلیس و آلت ابلیس که قاضی عنایت کرد مشخصی و شخصی خدای تعالی او را رانده است با این مطرودی و مردودی است با این همه طرد و لعنت روی از وی گردانیده و اگر وقتی این صورت مگر نشست چشم جان سوگوران است . و دیگر عاشق را در رضای معشوق و تجلی بر آن صفت نظاره کرده است

این آن مقام است ای عزیز چه دانی که شاه جیش که است پرده دار درگاه
الا الله است که او را ابلیس خوانی که اغواء پیشه گرفته است و لعنت غذای وی آمده

در آمدن او و نمودن صورت قهر و عزت و جلال و جمال دارد نظاره دیگر است در صورت خود
خیال خود در آن تجلی پیدا آن تصور کن چون امرد خوب صورتی کمر بسته و جعد در میان یک
کرده و آستینها بالا کشیده و نیزه به دست گرفته بر اسپ اشهبی سوار قصد سینه کرده چه حال است
آنجا که از نظاره آن گردد باکی یا در خیال نموده باشی تا کس چه می گویم آن بدبخت در جلال و قهر او گرفتار
یافت بی آن گرفتار روحش و لعنت اختیار کرد بر سر و دیده گرفت اگر چه تنگ می آید می گرید و می نالد
می زارد اما اسیر و بند است چه کند گرفتار است بدبخت ملعونی و مردودی در افتاده از همه راه بازمانده
با همه بیچارگی **قوله پرده دار** او را دربان پرده داری گوید یعنی هم دربان است که دافع و مانع باشد
آری یک طرف رعایت درست است اما طرف دوم پرده دار کار او این است که او خود محرم و
غیر محرم را باز دارد و در کشش بسته خواه آن بدبخت غیر محرم را باز گذارد و محرم را بس نمی آید و به محرمیت
خویش عنایتی که با وی است او بجز در خود ره دادن و این او را مانع شدن نتواند اگر چه قصد باز داشتن
او هم دارد و دور شده نظاره کند و حسرت خورد و در عذاب باشد. **قوله لعنت**
خدای تعالی غذای او آمد چون غذای او قهر است او مقهور است و لعنت و بعد عین قهر اند
هر آینه ماهی از دریا قوت خورد و قهری از قهر خدا یابد سمندر از آتش غذا گیرد اینجا سخن مشکل است
غلی بدانکه عذاب نماند آری نماند اگر با یار پیوند دارد و این شخص مرکب است ناری که هم هست و هوائی
هم هست ارضی هم مائی هم ابلیس از آتش است ترکیبی که او یافته است و وجودیکه او را
در این جهان است از اشیای مختلف فیض گرفته است او را با آتش عذاب کند وجودی و ترکیبی که
او راست متالم و متاذی گردد و لیکن اشارات تالم و اشارات تاذی او و عذاب بر وی سخت است یکی
از جمال برسی نخورده و دوم محنت مقام نبی یا به میدانی لا آنکه جولانگاه و لا آنکه جولانگاه چه بلاست

فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ۝

قوله فبعزتك سه معنی دارد یا با او قسم است و یا با سبب و یا با مصاحبت است اگر با سبب
باشد معنی چنین بود به سبب عزتی و جلالی که تو داری بر تحقیق من اغوا کنم از تو بد و دارم عزت و جلالت
را چه دو دارم عزت و جلالت تو حجاب هم آید طاعت است و معصیت است و در طاعت تجلی جمال
او است و در معصیت فیض قهر او است بندگان را در معصیت اندازم بفیض قهر تو ایشان را اغوا کنم
فخر تنگ علما را و صلحا را و زهاد را و عباد را و مومنان را در رول اقاکنم تا که امید نیابند کسانیه
که او را انجا امید برین بندگی خود ثابت باشید نجات طلبید شما را با خدای تعالی چه کار ایشان بدین
محروم و محجوب گردند گوینده جواب سخن کجا و ما کجا او گفته و دور مهیب با این حضرت چکاره بیچاره محروم شد
بر علما نیز معقول کنند که هر کسی این حکم کنند که خانه ای قدیم واجب را جنید اگر در این جهانش و
اگر در آنجهان علما خالی از این دو نشانه کنون عزت او را سبب داشت برای اغوای بندگان او
یک شیوه دیگر می باز رو بندگان را میگوید که تو پیش گرفته ره دراز است ره یار رسی
درین نقد است ذوق بکمال و تمام در روی ایک من عبادت چند هزار سال در باخته ام عدو زمره
عاشق صادق طالب نایسته اما او این دو دفعه کشته در بین آرزو ما گویم آری دو درستی عزیزات
اما با همه وجد این نار درد و سوز و هجران باقی است تا نظم اختم **بیت**

عجبی نیست که گرگشته بود طالب دوست ۞ عجب اینست که من واصل سرگردانم

آدم جان صورتی و در وی که از اول کار به وجود عزت او پیچ انسان کم نشد بلی بزد او فیز او دشمن داد — این
و اگر با قسم باشد خود ظاهر است میگوید سوگند بعزت تو که همه را از تو به دور برم و غیرت عشق این تقاضا
کرد که به معشوق را بشهود وی و بوجود وی ندیده و اگر او هم ازین ره در عاشق تماما این سوگند و این اغوا دلیل — از آن
بر انکار وی کان بدبخت عاشق سوخته درد مند فراق زده و دور افتاده با همه طرد و خذلان ساخته است
موجب طرد و خذلان ساخته است یا بی باکست با عصیان و طغیان با جهیز کیمیا بان عاشق

چه گوئی شاهدی زلف زیبائی دارد و شاهدی خد و خال و زلف صورت
نه بندد و چون رونده بدان مقام رسد او را دو حالت بود ـ

معشوق رود این همه دلیل بر آن کند که آن بدبخت روزگاری و کاروباری داشت همان عزت داند و هرگز نگذارد هم بعزت بخورد که دیگران را هم بدان داشتیم و در باش این درگاه جز عزت و جلالت نیست الکبریاء ردائی این حرف درست تر بشنو است اگر عزت در میان تو و او خود بخود است و اگر با و مصاحبت اختیار کنیم یعنی بندگان ترا با این همه قربتی که با ایشانست و ایشان را با تو هم با این مصاحبت ایشان را از تو به دور دارم وقت را مشوش کنم ذوق را از ایشان برهم برخوردار کوی تو نخواهد شد ای مرد عارف اگر چشیده یا یقین شنیده اگر نچشیده دانی و نکو فهم کن و اگر نه سخن نازک است ـ **قوله چه گوئی شاهد ربوبیت** عبارت هم از ورود قبول و از حسن و تیغ صولت این وجه این ربوبیت همین است این را در صورت ظاهر شخص جمال و حسن او و کمال او در چهره باشد روی مهوش خال سیاهی در رخش کردی چنین وقتی چنان که ال عبودیت جز بدین نیست و کمال ربوبیت هم بدان که بیان کردیم حسن معنوی و کمال معنوی اگر در صورت ظاهر تمثیل و تخییل کنی چه گوئی حسن بی خط و خالی و چاهی و شوخی بهترین قیاس معنی دیگر این معنی بدین صورت متبین و ظاهر گردد چنانکه شاعری گوید ؎

الوجه مثل الصبح مبیض ٭ والخال مثل اللیل مسود
ضدان لما استجمعا حسنا ٭ والضد یظهر حسنه الضد

این قدر باید دانست که این جا ملازمت کلی نیست اگر خوبروی را خال نبود در رخ نقصانی هم باشد و اگر خال را ملاحظه و تصور کنی اگر چه چیکوئی در نظر بگو نماید گوئی نقطهٔ سیاهی که جز منظم و عاشق بود آثار اجتماع ایشان مزید حسن باشد و تجربه هم بدین است، با تحقیق سخن این است که ابلیس هم تلبیس است کارش است که در میان رود و دل وانداختن و اقدم و دل که کدام عجیب است که این جا

دو نور فرا پیش آید که عبارت از آن یکی خال و یکی زلف و یکی نور مصطفی ﷺ است و دیگر نور ابلیس و تا بدین دو مقام کار راست ای عزیز این جا ترا معلوم شود که نشان پیر راه رفته آن باشد که جمله افعال و اقوال مرید از ابتدا تا انتها داند و معلوم وی باشد زیرا که پیری که هنوز بلوغ نیافته باشد و تمام نرسیده

مکمون است بشنو چشم اکحل و ابروی هم کشیده که گوئی درستی پس اگر این روی چه محتاج آن خال است اگر بر صفحهٔ رخسار نقطهٔ خال مزاحمتی کند زیادتی نبود مزید حسن شود تا آن در شاعران این صورت بسیار نموده اند حکما گفته تمام الحسن طول الشعر حسن موجود شده است اما تمام او این است قصه آنست هم پس دراز است بسیار آن گرفتار آن حلقه اند و اسیر آن دام گشته اند البته نتوانستند که از این کمند برکشند ـ **قوله دو نور فرا پیش آید** عجایب های است قاضی ظلمت را نور بگو از زلف و خال سیاه نسبت بظلمت و گمراهی دارد با جلا و صفا و روشنائی و رو راست چه نسبت اما مقصود قاضی این است این را که یکی زلف و دوم خال یکی نور محمد علیه السلام دوم نور ابلیس چنانکه ابلیس و اتباع او و اقتدا به وی هم چو او بود نه از راه دور افتادن است و از مقصود دور افتادن است و حرمان در حرمان است که ذلک محمد ﷺ و محمدیت حجاب است علیه السلام از احادیث شنیده که همه بیان حجاب معنی است در نفی نیست ـ با این هر دو نور تا ابد کار است اهل ضلال و حرمان و خذلان را و پیروی کسی اگر چه او کسی باشد یا سگی باشد و پیروی محمد و اتباع او همه البته او بودن و ماندن از احادیث دور افتاده است از فاو ابد اما از این هر دو چاره نیست **قوله ترا این جا معلوم شود** چو بر سر محمد علیه السلام اطلاع شد که این محیط همه طالبان و رسیدگان است اول و آخر مرید بداند و اگر نداند ارشاد چه کند علم بکلیات احوال مرید لابد است اما جزئیات در حد انحصار داخل نیست تا آنکه فلسفی در علم باری هم نهایت جزئیات را سخن گوید

او پیر سوز عاشق و مرید باشد پیر کار را نشاید مرید که جان پیر دیده باشد و
پیر آینهٔ مرید است که در وی خدا را بیند و مرید آینهٔ پیر است که در جان
او خود را بیند همه پیر آنست را تمنای ارادت مرید آنست . دریغا ای عزیز
هر که بی‌راه طریق پیر رود مرید باشد مرید پیر راه هر که بطریق ارادت و مراد خود در رود
مرید مراد خود باشد مرید کی پیر پرستی باشد و زنار داشتن در راه خدا و رسول او

قوله مرید طالب جان عزیزی که سالک این مقام نشده بود کارش در صدد خطر باشد [illegible]
قوله مرید جان پیر دیدن باشد یعنی جان پیر جان مرید باشد و او طالب جان جانان پیر است پیر را
بیند جان پیر را بیند جان جان را دیده باشد تا آنکه بگوید پیر آینهٔ مرید است و خدا را بیند و پیر در مرید خود را بیند
[illegible] پیر مرید را مراد باشد و مراد او معرفت خدا و تجلی حق بود و آن باید پیر و مرید پیر را آینهٔ مرید جز آن که
[illegible] طالب [illegible] و آن [illegible] خود را بیند قوله پیر آنست را تمنای ارادت
[illegible] در احتمال دارد [illegible] تمنا بر ذوق ارادت و ابتدای طلب را اگر [illegible]
[illegible] عاشقان مجازی [illegible] عشق عاشق [illegible] ذوق از منتهی [illegible] انتظار
[illegible] ارادت که این حالت پیران که مریدان را تمنا بر [illegible] دیگر چون [illegible] آید که مرید آینه
[illegible] پیر مرید آن [illegible] بسیار طلبید [illegible]
[illegible] زنده [illegible] زمان [illegible] کار شود [illegible] پیران [illegible] صحبت
[illegible] عاشقان گفته‌اند .

[illegible] وصل نخواهم * من تجربه کرده‌ام که هجران خوشتر

[illegible]
[illegible]
[illegible] قوله مرید پیر پرستی [illegible]

مرید را در راه ارادت این باشد اما مرید را بها است یکی ادب آنست که از پیر
معصوی و طاعت نجوید چنان که دانستی و دیگر آن که او را بصورت و عبادت
طلب نکند و او را بچشم پیر نبیند که آنگاه قالب مجرد بیند از پوست و
گوشت بلکه بچشم حقیقت و علم و معرفت او بیند بچشم

چون پیر را در این مرتبه بنهاد که در آینهٔ جان او خدا را بیند پیر پرستی ضرورت آمد زنار بندی
لابد گلوگیر شود ای عزیز اینجا پای بندی گران است چه‌لئی این جا اسیر مانده است اما بجان و
سر تو این پیش آید اما گذشتن لابد است قوله یکی این باشد که از پیر معصوی و طاعت بسیار
نجوید البته فهم مردم برین است که پیر آن کسی بود که حرکتی از حرکات ناشایست از وی در وجود
نیاید او همه شب و همه روز مستغرق کار خدای تعالی بود نماز و روزه و تلاوت و کلمات و غیره اگر این
صفت مردمان احساس نکنند چیزی در نیست در دل آن محروم مانده‌اند بلکه از دولت ارشاد او محروم شوند قاضی برای آن مقدم میگوید که نخواهم از پیر عصمت طلبی که پیر غرق
دریای الوهیت است هم او را بخود گرفت وهو تعالیٰ یفعل الخیر والشر فلعله
ینظر من الشیخ شیء ما لیست الیٰ هذا الامر پس ترا نشاید که بدین نظر گمانی کنی .
خیال بد بری بگویم با تو اگر این چنین شود اگر پیر در مشهدی غایب را شهید بیند و آن شاهد با مریدی
دعوت کند هل تیسر له ان یصبر عنده بالا جرم بر پیر خود را مقابله کن و او را در پیش خود مسخ او
صورتی دیگر پذیرفت و تو از معتقدی دیگر مولانا محی الدین ابن عربی حکایتی در رسالهٔ آداب
پیر و مرید آورده و مرا خوش می‌آید که این حکایت آرم اما تو آنجا مطالعه کن اینجا این قدر اندیشه
باید کرد و معنی فهم باید که خضر علیه السلام کودکی را گرفت و کشت کشتن قبیح است در جوار دیان
خضر علیه السلام را طاعت رب بود که او مامور بدین گشته بود همچنین عارف دیگر را قیاس کن
چنین کاری از وی براید از کبیره و کبیره تفاوتی نیست قوله از گوشت پیر را این نظر کن از گوشت ن: او گوشت

دل چه گوئی بوجهل و بولهب و عتبه مصطفے را ظاهر میدیدند بچشم سر همچنان که ابوبکر و عمر و
عثمان و علی رضی الله عنهم میدیدند اما دیدهٔ دل نداشتند تا قرآن بیان نادیدن
ایشان کرد وَتَرٰىهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ آنچه حقیقت مصطفے
بود نه دانستند دیدِ مقصود آن ست که از پیر حقیقت و معنی باز باید طلبیدن و جستن نه

و پستے و لمحے و غلطے درے است ار ما الا ال نور واحدیت است و حتے چند بیت بدین معنی
گفته بودم ابیات حضرت آنجلی سه

من رفته ام ز خویش درون و برون نه ام ٭ از من مرا طلب تو مکن من کنون نه ام
چون لحم و دم شد است مرا عشق تو بدانکه ٭ من مغز و استخوان و دگر پوست و خون نه ام
با دوست چون یکے شده ام حیث وصل تو ٭ هستم جهان چه بودم زان کم فزون نه ام
کس پرسد از محمد چونی چگونهٔ ٭ بیچون بگو نه گوید چونم چگو نه ام

برائے غذائے تعالے را این سخن بشنو کس مارا در مقابله دل از خود نه بحسب خویش آن را نمی بدان
مردے بستند که از من و تو از خودی خود بدر شده اند ایشان این جا راه برند و مع ذلک والله
عزیز حکیم قوله چه گوئی بوجهل یعنے پیر را این چنین حیوانیت با خود تسویه مده و را امتیاز کن ذو خود
که آن خاصهٔ اوست و دیگر سه را بادے در ان ثابت اشتراکے نیست و آن چیز را دو بسیار عمل باید
که هر دم آن را دران جویند بعزت المطلوب و حسن المحل پس مقصود می مطلب و پیر را بدان نظر ببین
در عین حیوانیت است و در و صورت تجلی اوست و کشف حقیقی است یعرف الجد این قدر تعلّق بیچ نه است
تا در عقت تحقیق روے نماید پس تو تیز با مردم پیر سخن گوے و مرد مال را هم بتقلید آر می به نه درین تقلید
الی شده است و تو بشر دنا تو بشری این بشری را با ابی تیاس میبر در آن بشری که او با تو
مشترک است هم در آن بشری او در ابشر تو نیفته و حاصل حاضر است قوله يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ نه شب
الی البشریت و صورت التجانسة ببصر رهم لا یبصرون حقیقتہ و ما هو هو -

قالب و صورت نیز اگر مرید آن باشد که در مشاهده پیر صد هزار فائده بیند و آداب
دیگر آنست که احوال جمله با پیر گوید تا پیر او را روز بروز ساعت بساعت تربیت
می کند و او را از خطرها و روشهای مختلف آگاه کند نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ
الْقَصَصِ ازین کلمه نشان دارد از بهر آن که راستے است بخدا و نه نشان دراه نه دلها
دارد و آن چه به پیر تعلق دارد آن باشد که بیاموزد و راه نماید بخدا او آن چه

قوله صد هزار فائده یابد سخن عامیانه می گوید پس آن که گوئی که در جان پیر غذائے را بیند
فائده یا به چه معنی دارد و اگر مرد شناسنده شد بچشم بینا بیننده گشت پیر را مثال سبوے فرض کن که
پر آب بود آنکه او ره یافته است از ورائے سبو طوبت و لطافت آب را احساس می کند
هم بدین قدر که نظر بظاهر کرد ابجه کشتی ای از باطن مشاهده شد گفته اند الاسرة تلوح بها
فی السریرة صورت مشهد و مظهر و عکس اوست الکول جه می گوئی بران پیکے که در وارد انوار قدوس گاه
و سبوحی است بظاهر آن قالب گوئی رنگ و اثرے باقی ماند یا نه کا فهم و اغتنم پس بدان که پیران
چه اند و تو را از پیران چه و اگر فنی است قوله احوال جمله با پیر گوید آرے گوید و گفتن ضرورت باشد
خصوصا مبتدی و متوسط اما منتهی اگر گوید کتابے با کتابے مقابله کند تا صحت رسے یابد و اگر منتقم الی اوله
و تقابله امثله دوم آن شده مشوّه و متوسط را باید که هر واقعه و دیدنی که دیده باشد از آن نسبت به پیر ادراک
از فتح پیر و معدن پیر آمده آید و بگوید و اگر دیدنی است که از در ما و در ما او است گفتن به پیر صحت نسبت تا در شش
جا باید گفته الفرض تا در کار است تا گمان رود متوسط بوده و اد رسیده منتهی شد متوسط را انگیز که در و بیاز آید و حالت
کون صفت ذات اوست منتهی مهیدان دیگر است تا مجتبے را چاره نیست چون میتی آید البته پیش پیر بگذار اند نادیده واقه است
و ناشناخته و نارفته و اقتباسے و دیدن خویش بر حسب فهم خود و با خود و خیال نبرد و گفتن که موجب حرمان او
شود مولانا نصیر الدین سالار پوری شخصے با خود از علم حدیث از خدمت ایشان شنوده مرد مشغول با کجا جو واصلا صفت
بجا لفت بود و طالب صادق اما پیرے بر سر نه با من می گفت خواست که امشب شیطان مرا حرکت داد

مرید تعلق دارد آن باشد که واقعه چیزی کس را نگوید و زیادت و نقصان نگذارد واقعه یوسف صدیق اذ قال یوسف لابیه یا ابت انی رأیت احد عشر کوکبا واقعه گفتن مرید آنست. پیران پس یعقوب گفت یا بنی لا تقصص رؤیاک علی اخوتک اول وصیت که پیر مریدان را کند آنست که گوید ای مرید واقعه خود با کسی مگوی هرچه فرا پیش مرید آید باید که آن را احتمال کند و آن را خود از راه مصلحت در راه مرید

ای مجم نور سے نکے رسے بر شان محو سے پیش من است و باد ستها در آمده است ادعای مجم و کرم و چنگی آن را اعتبار و ستیهای من می رسد و از صورت لا اله الا انا برمن آمد با خود گفتم لا حول و لا قوة الا بالله مرا می خواهد شیطان بدبخت در وسوسه بیندازد و من بجز و باز آمدم خواستم تا این سخن بگویم که این وصیت مقدمه چیزی هست ما که غیرت مردان در کار است با خود گفتم مرید پیر من نیست من هم با این نگویم مقصود مبتدی را چاره نیست که هر چه پیش آید با پیر گفتن **قوله** نحن نقص علیک برسول علیه السلام قصص می شود مقصود تنبیه تثبیت دل رسول الله علیه السلام تجربه و تعلم حکایت گفتن به پیر مرید باشد زیرا چه خداوند بر رسول علیه السلام قصه می کرد او تعالی بجای پیر است و رسول بجای مرید او تعالی مطلع بر اسرار و ضمائر هر چه رسول الله را مشکلی پیش آمد قص قصص قصه بر مناسب حال آن می کرد و حل مشکل او **قوله** واقعه یوسف علیه السلام ازین جا معلوم شد که یوسف علیه السلام بمنزله مرید بود و یعقوب بجای پیر یوسف علیه السلام واقعه خود بدو گفت و تعبیر کرد و منعش فرمود که بر کسی نگوئی پس آنست که مریدان با پیر حکایت کنند و پیر تعبیر می فرماید و منع می کند **قوله** پس هر چه فرا پیش مرید آید یعنی اگر چیزی پیش آید که آن موجب ترقی و تشنیع او است بدان احتمال کند جمله را با پیران نه نهد سبکبار نگردد و انگه منع و زجر است و نامناسب پیش آید آن را احتمال بکند باز گفتن شرط کار نیست والیه آن همه تصرفات پیر است چیزی دم و از آن باز آرد و مستزد و متعلق دارد تا عجب پیش نیاید عجب عبارت از چیست چیزی بر زبان بوده نماند و پنداره در آن خود دار وقت بجد برین قدر را از مقصود باز ماند سبب این مصلحت بر وره راه

در همه چیز واکرم

از خود در راه نه هم بکار گو

در پیروی

نهاده باشد تا مرید را عجب در نیاید پس چون مرید از همه فارغ گردد پیر با نشان با مریدان باشد کذلک یجتبیک ربک و یعلمک من تأویل الاحادیث یعنی راه مقصود مرید با نماید تا او را پیر نیز استادی در آموزد و یعلمهم ما لم تکونوا تعلمون چون تخلق باخلاق شیخ حاصل آید کار به جایی رسد و رفع ابویه علی العرش و خروا له سجدا ادب دیگر آنست که مرید مبتدی حضور و غیبت ادب پیر نگاه دارد در حضور او بصورت

گوسفند مخی دارد تا او را کم خورد در او را بجزو بار شناسد و خود را خوار دارد **قوله** یجتبیک ربک پیر گفت پیش قبل این فرمود لا تقصص رؤیاک علی اخوتک فیکیدوا لک کیدا ان الشیطان للانسان عدو مبین بعد از نصیحت بعد از چه اطلاع بر اسرار واقعه یافته او را بشارت داد و حال او را بکمال و مقام او را باز دید **قوله** یجتبیک اجتبا امر عام است اصطلاح کان منها المقصود و منها الشهود و منها الوجود و اما دیگر می گویم مقصود را ای باشم و یعلمک من تأویل الاحادیث جزوی از آن کلیات است **قوله** تا او را پیر استادی آموزد و استادی بیاموزد یا مرد احوال او را می گوید استادی در او چیزها است یعنی خارج از مقصود که مراد او است چون تخلق باخلاق شیخ حاصل آید یعنی یوسف علیه السلام مرید یعقوب علیه السلام چون پیر مرید ره بجان برد با پیر یکی گشت پیر خود و او مرید پیر گرفت چنانکه مرید در پیر خدای تعالی را می دید این جا سزد که مرید پیر را سجود آرد و بدین معنی که او را میان خدا دیده مقصود خود را عیان در رسد اتحاد و این جا حرف بازگونه نویسد و جز بازگونه خوانند بیت

ای این جا ازل یعنی ازل این جا ابد یابی * بیابی جمله را باقی نیابی هیچ را فانی

تا معنی عبارت تخلقوا باخلاق الله و تخلقوا باخلاق شیخ می آرد چنانکه کسی این باب رسائل واوراد
قوله حضور و غیبت نگاه دارد یعنی اگر حضور صورت پیر است با ادبی که شرط کار باشد بر آن او را از صورت پیر غیبت صوری چون اتحاد است صوری و باشد یعنی بجان ادبی که در حضور بظاهر بود بجان او در حضور غیبت با این تصور او تصویر با اثر باشد دارد کارها مریدان چنین کرده اند و هم بدین پیران شده اند الحق تا معنی نیز ازخواجگان

از بچه

در پیر چو با سر

در دو دانسته

مودت باشد و بغیبت بصورت مراقب باشد و پیر را همچنان حاظر داند که امام را در
امامت اما مرید منتهی را غیبت و حضور یکسان باشد شنیده که آن روز که جان
پاک مصطفی عم را وعده در رسید تا پیش خدا برند عبدالله بن زید انصاری را فرزندی بود
نزدیک او رفت و از بیرون رفتن مصطفی ازین جهان خبر داد پدر را گفت نخواهم که
بعد از مصطفی عم این دیده من کس را بیند دعا کرد و گفت اللهم اعم عینی خداوندا چشم من
کور گردان حق تعالی دعای وی اجابت کرد فعمیت عیناه پس در ساعت کور شد

قاضی اشارتی در رمزی می گوید بخبر مریدی که تقدم تمکن یافته است مرید بود منتهی شده است غیبت و
حضور یکسان داند غیبت مردمان راست او جان را در حضر است اگر خواهد باز ماندن نخواهد. بیت

حسن رخ زنگ در عالم فرو گرفت ۞ بیچاره کراز تو گریز و کجا رود

قوله عبدالله زید انصاری شنیده که رسول علیه السلام وفات یافت بخواست که این چشم ظاهر که
از صورت ظاهر او خلل میگرفت بدان چشم روی دیگری نه بیند خود را دعای بد کرد و اللهم اعم عینی
حتی لا اری [illegible] فعمیت عیناه چنانچه کور شد ازین جا این بباید که او از حضور
در غلبهٔ عشق — نسبت ظاهر داشت تا این خواست و دیگران نخواستند این عشق غلبه است این صولت محبت
عاشق را چنانکه از باطن معشوق و از حسن نهانی او کمالاتی که او دارد این را عشق و ابتلای است
وکذلک بصورت ظاهر او دیوانه چشم اوست و دیوانه پیشانی اوست و مبتلای ابروی
اوست محمد صلی الله علیه و آله وسلم و همه حرکات و سکنات محبوب عبدالله است این ظاهر از آن
ظاهر [illegible] چنانچه گفته است پس آید که ابوبکر و عمر و عثمان و علی
بیشتر از عبدالله [illegible] از عبدالله پرس که این گفتار با آن مسکین چه بلاها است
نتوان گفت [illegible] عشق ابوبکر [illegible] همچنان شود لاحول ولا قوة الا بالله حکایت عاشقان است دریغا
در سماع — مثال بیان در مرتبه نیست قوله مفهوم است [illegible] فیهات غیر معلوم است و آنکه گوئی که ایشان

که عشق ابوبکر و عمر و عثمان و علی رضوان الله علیهم با مصطفی عم هزار چندان بیشتر بود
چرا این معنی برخاطر ایشان نگذشت ای عزیز عبدالله زید قوت از ظاهر صورت سید عالم
میخورد و می چشید چون غیب صورت آمد چشم را همیت حاصل آمد [illegible] صورت و غذای
ابوبکر و آن دیگر صحابه از دل و جان مصطفی بود ما صب الله فی صدری [illegible]

قاضی افزاید این عالم عالم عشق است چه دانم تا صبح کدام دل لخت لخت کند. قوله چون عشق ابوبکر غیر
دیوانگی جای چون و چرا نباشد قوله عبدالله زید آنکه در پرده می دید آنچه درون پرده است
در تعبیر از درون — و آنکه داخل پرده است از درون خود بیرون پرده می شود و جای حسن جز آن پرده نباشد
پس فقدان در افتاد و این پرده در افتاد و این در افتاده باشد که نظاره این شعبده گری می شده است
مرد شعبده جامه گرد بر گرد دیگر و شکل بزرگ می افزود و در آن چرخه گرده و بدان صورت ها آن را هم میدید
در پرده نهاده آن چرخ را می گرداند مردم ورای این جا رشده صورتی زیبا لطیف می بیند
و اگر بین او را نظاره کند این ملاحت و جمال نباشد و این لذت و ذوق نبود قوت این ملاحت [illegible]
زید را کو و کرو اما فضل ابوبکر رضی الله عنه گویند آری و کذلک فضل عمر و عثمان و علی و ابوبکر ما گویدها
صب الله فی صدری شیئا الا صببته فی صدر ابی بکر [illegible] نصیب ابوبکر در همه صحابه نبود
گر در بحق ابوبکر آن جز در بحر دل در راه ملکوت نیست عمر را بگوید ان الحق لینطق علی لسان عمر و
می فرماید اتقوا کم فی دین الله عمر ابن الخطاب وله یقال امام الجنة [illegible] عثمان را فرماید
چون از کسی شرم ندارم که خدای تعالی و فرشتگان ازوی شرم دارند و از اوست جیش العسرة گویند
علی را گوید انا مدینة العلم و علی بابها و این در معنی در شهر در آید بره و هر چه از شهر بیرون آید
بره در بیرون آید سخن تا سخن است فهم کن و او را می گوید انت منی بمنزلة هارون من موسی و دیگر با
او می گوید سباق الامم ثلثة منهم علی ابن ابی طالب و او را می گوید انا و علی من نور واحد
قبل ان خلق الله تعالی آدم علیه السلام باربعة آلاف سنة و علی هذا القیاس

الاوصبّتہ فی صدر ابی بکر ابوبکر را چنین فدائے جان میداد اے عزیز مصطفےٰ ہم آن روز
کہ از دنیا بیرون رفتن خواست اشارتے لطیف کرد این معنی گفت الیوم سدوا کل
خوخة الاخوخة ابی بکر گفت امروز روزنہا بستہ گردد مگر روزن ابوبکر ابوبکر صفات ہمچنان این
سکشادہ بود کشادہ باشد اویس قرنی رم چون مصطفےٰ م را ندید بحقیقت صورت را بصورت
نمود زیرا کہ مقصود از دیدن صورت معنی بود چون دیدن معنی حاصل باشد صورت حجاب آید

ہر یکے را آن مناقب است کہ از حد حصر متجاوز است فضل ایشان من و تو چہ گویم اولیٰ این بیک زبان این سخن گویند
واند اما سخن در عشق است سلطان محمود با ہر عورت شطفے کہ داشت یار دادہ است بار حیا را شخصے کہ این کرہ
بر سر گرفت میان بازار فریاد کنان میگردد می گوید نمک بہائے گرفتند پیش سلطان بردند فرمود این چہ شوخی و
گستاخی است کہ در حضرت سلاطین میکنی نمک فروش گفت قصہ مختصر از نمک فروختن بہانہ است با
ایاز مرا کارے دارم سلطان فرمود کہ با این عورت و سلطنت کہ مراست و با این چہرہ کہ من دارم پائے
ہمت نمی توانم استوار ایستادن تو بدین حد جاہل این خود خامی است گفت این ہمہ کہ تو گفتی راہ وصال است
و آن چہ من دارم ساز و سوز است باز کیے وصل باشد کار ہر شخص دیگر و باطن او را عاشق درد و مند و
مبتلا شخصے دیگر است قولہ بحقیقت میدید چہ باشد بحقیقت میدید یعنی این صور و اجسام و میانے کہ
درمیان حجاب بود تا خود و عارض شد اویس ابن عامر قرنی رضی اللہ عنہ حجاب تجلی می کرد تا با
او محمد علیہ السلام بصورت اتحاد نمودند تا خود معنی محمد علیہ السلام مخزن و صورت بود کہ محمد علیہ السلام صورت حجاب
نبودہ اند تا خود معنی محمد علیہ السلام نورے و یگانگی یافتہ بود چون این چنین بود
است احتیاج بدان از میان کرانے کار بر داشتہ است اما ترا میگویم
با این ہمہ ایصال حسی رویت صوری و ذوقے علاحدہ و راحتے دیگر است اگر اویس را آن شد
کہ ابوبکر او عمر را دادہ اند عجب نباشد شمار کن ایشان افضل اصحاب اویس از تابعین
است ۔

عالمان نار سیدہ و روزگار عذر مادر پیش نہند گویند مادر بود اما ام اصلی بود کہ عشاق ام الکتاب
مادر اصلی را چگونہ گذاشتی کہ آمدی کہ او خود مادر اصلی بود کہ چون مادر را میدید کہ صورت فرزند
او باشد کہ محمد است و ہم تیغ آن باشد گر آن نشنیدہ کہ مجنون را گفتند لیلیٰ آمد گفت من خود
لیلیٰ ام و سر بگریبان فرو برد یعنی کہ لیلیٰ با من است و من با لیلیٰ اے دوست بدانکہ

قولہ ام الکتاب یعنی در علم خفی اوست یا آنکہ در لوح مرقوم است خواستہ او بود کہ اویس او را ببیند
این سخن ... تا بالغ لقاء وقتے ندارد و در ام الکتاب خواست کہ اویس رسول علیہ السلام را نہ بیند ام مشہور
است سبب باز داشت او شد و خواجہ ابو محمد فضل نامدی در مجالس خود نوشتہ اویس رضی اللہ عنہ
ہر چند ابتلا و اشتیاق بر حسب فوران شوق و محبت خود داشت با رسول علیہ السلام اما رعایت رضائے
او را کہ او حفظ حقوق مادر را فریضہ داشتے ایمان ہر چند محب را فراق محبوب سخت ترین بلا ہاست
اما برائے رضائے محبوب را خواست اختیار کند یار سائے گوید **بیت**

اگر مراد تو اے دوست نامرادی ماست ÷ مراد خویش من از تو دگر نخواہم خواست

اریدلہ وصالہ و یرید ہجری ÷ فاترک ما ارید لما یرید

تا ہمی و اماندن اویس از دیدار رسول اللہ علیہ السلام برین حمل فرمود کہ قوت از باطن رسول اللہ
فیضے ... از ظاہر استغنا باشد برین کید و اعتبار ما گفتیم با وجود قوت باطن بود و قوت ظاہر ہم بعجز
بود قولہ سر بگریبان کرد صورت خیال لیلیٰ در وجہ و خیال مجنون منقش شد کہ خیال با خیالے یکے گشت
ہم از ین مقال سر بر کرد کہ من خود لیلیٰ ام سر بگریبان بر تا آن خود خیال تو با خیال او یکے گردد خیال از
میان بخیزد یکے بحقیقت خویش ثبوت یابد قطعہ گفتہ بودم **بیت**

خیالست این کہ راہ وصل یار است ÷ خیالی شو خیالش اہل کار است

خیال را ہم بخیال حقیقی تعلق دہ تا بخیال رو ... حقیقت ماند قولہ لیلیٰ با من است یعنی
با لیلیٰ را بلا عشق ہر دو یک محضر حاضر آورد لیلیٰ با مجنون است و مجنون با لیلیٰ اندیشہ کن ہر چہ گفتہ

هر کارے کہ پیر مرید را فرماید علتے باشد الٰہی کہ بدو دهند و هر جا کہ مرید باشد در حمایت آن علت باشد کہ فرمان پیر فرمان خداست مَنْ یُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰہَ ہمین تواند بود وَجَعَلْنَا اَئِمَّۃً یَّھْدُوْنَ بِاَمْرِنَا این ہمہ شده است و این شیفتہ را هستے بود کہ حالے و رفعتے روے نموده کہ چند سال و چند اوقات نام خداے تعالی بزبان نتوانستم راندن تا جمال نٓ وَالْقَلَمِ

قولہ ہر کارے کہ پیر کلمات قاضی ہم برین مرتبط می شود کہ مرید در جان پیر خدا را می جوید ہم برین است کہ ہر کارے کہ پیر مرید را فرماید خدا فرمودہ باشد مَنْ یُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰہَ ہر چہ رسول اللہ علیہ السلام فرماید پس اطاعت رسول اطاعت خداے تعالی باشد کہ کلک پیر رسول با خدا یکے شده است میان شان صورت قاب قوسین رہ نیافتہ گرفتہ است او ادنی قرار جا گشتہ است ہر آئینہ اطاعت رسول اللہ اطاعت خدا بود و پیر را ہم ہمچنین میدان این حدیث از رسول علیہ السلام مرویست من اطاع امیری فقد اطاعنی ومن اطاعنی فقد اطاع اللہ درین دو مرتبہ ہر سہ را اتحاد دادہ است اطاعت امیر کہ اطاعت من زیرا چہ او و من یکی یا و با من یکے است و اطاعت او اطاعت خداست زیرا چہ من از خدا نگویم و با خدا یکے ام پس آن امیر من با خدا یکے باشد اے دوست از زبان بندگی خواجہ شنیدہ ام و آن یار ان او حاکی نیست قدس سرہ نظم

گفتم کہ ہمیسری تو با پیر ٭ گفتا کہ دوئی ز راه برگیر

چون نیک بدیدم آن نکو بود ٭ من او و پیر ہر سہ او بود

قولہ نام خداے را بزبان نتوانم راندن بیانے چند موجب کار بجاے کشید جمال سخن نماند وقت دیگر تقاضا کند کہ سخن بگویم در حضور نام بیگانگی ترک ادب است و غیرت این تقاضا کند کہ زبانش بنام او عزیز است او جل و اعلم من کدام کسم کہ نام او بستانم من نام او گویم دیگر او را ہم چیز بیگانہ گیرند من چون تو ام نام زبان بگیرے و دل ما او موجب اظہار شعاع شیرواست آن چہ نقطہ آمد نفسم قولہ تا جمال نٓ وَالْقَلَمِ

وَمَا یَسْطُرُوْنَ این بیچارہ را بنواخت و قبول کرد و گفت بگو قُلْ ھُوَ اللّٰہُ اَحَدٌ تو چہ توانی دانستن کہ این کدام مقام باشد و در کدام حالت باشد گفتن و خواندن اقرأ حقیقی آن باشد کہ خداے را بخداے خوانی قدیم را بزبان محدث و آفریدہ خواندن قرآن

این بیچارہ را بنواخت و قبول کرد قاضی علیہ الرحمہ نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا یَسْطُرُوْنَ در صحراے کتابت می آرد کہ چہ جمال و چہ قبول و چہ فرمایش بود اگر می نویسم این مستورہ مخدرہ در نظارہ ہر محرم و نامحرم می شود اما این قدر لابدیست کہ من نیز شرح با شارتے کنم اعلم بعرفۃ حق سبحانہ تعالی نٓ گفت بقلم وما یسطرون خورد عزت و عظمت قلم را داد ازین جا معلوم شد نبشتن و خواندن و گفتن نزد اہل تحقیق عزتے و اعتبارے دارد و حجاب راه ایشان نیست چون بدین معنی اجازت شد باز بحسب وقت زبان کشودیم نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا یَسْطُرُوْنَ جمال خویش را تجلی کرد و نون نشان او ادنی مشاہد و شد و در القلم بیان آمد محمد علیہ السلام از قوت بفعل چہ شد او احد لا یعبد الا الذی چندین سخن گویند و یک معنی مراد اول ما خلق اللہ نوری اول ما خلق اللہ القلم اول ما خلق اللہ الروح اول ما خلق اللہ العقل شئے واحد است بچندین نام او تسمیہ شدہ است نور گفتے از ان چہ نور ظاہر مظہر است آن شئی واحد را ہر مظہر است عقل گفت او ممیز است او عارف است روح گفت قوام اشیا بدوست قلم گفت ہر چیز بدو مرقوم و ہر چیز از و معلوم است این جمال چو قاضی تجلی کرد اکنون چہ جمال است کہ رقم دارد و تسلیم دارد و تنبیہ میکند تحقیق میکند این صورت بدین جمال تجلی کرد قاضی را اشارت کتابت و تنبیہ بیان آمد در یافتے را این جا تجلی برین آمد درین بکثر چند و در شطط یا بد ہر چند کہ یکے اندیکے آمدہ و یکے در یکے جز یکے نباشد او احدی و یکتا و یکے شدنی ہست قاضی را این سو برد یکے را بر یکے انداخت قولہ بگو قُلْ ھُوَ اللّٰہُ اَحَدٌ این احد در احد بودہ است فرمان آمد در تکثر محمد و محمد ی علیہ السلام پیش آمد گفت قُلْ ھُوَ اللّٰہُ اَحَدٌ بگو در تکثر قولہ چہ توان دانستن کہ این در کدام مقام باشد منحصر شود پیش آن زبان کشاید عجب درآید

حقیقی نبود از آن بزرگ نشنیدهٔ که گفت من عرف الله لا یقول الله ومن
قال الله ما عرف الله بگوش تا بدانی که چه میگوید گفت هر که خدای را شناخت
هرگز نگوید الله هر که الله گفت خدای را نشناخت و لشناسد چه دانی که خدای را
بجز الله چگونه توان خواندن تا نقطه نشوی الله نگفت نباشی جمله آن که پیر مرید را فرماید
در او ادیے آنکه گوید که پیوسته می گوئی لا اله الا الله چون ازین مقام در گذرد گوید

تحقیق پیر و مرید بود در صورت ظاهر و معنی باطن بود یک آغاز کرد که این شیفته را مدتی رحمتی بود
الی آخره اگر گفته را عذر آن بخواهد مراد خواست ساخت این با گویم تا مدتی از این گفتار مانده دوام
چون مهم برآورد اگر چند سخنے گفته ام ربط دیگر بالا سخن بدین معرفت که اویس و امثال او حقیقت
محمد علیه السلام داشتند تا بظاهر نه پیدا اختند همی گوید این شیفته را هم مدتی بود که پیر را حق
نداشت یعنے بحقیقت مستغرق بود بیان ظاهر را و صورت را تعلق نداشت تا آن که هم بصورت
جمال خود نمود مارا اشارتے بدین فرمود قوله ندانم چه گفت من عرف الله در تمت حقیقت
کار سے زیادت است و بے شبہ که هم چنین است فائده می دارد بزرگے گفته است
من عرف الله لا یقول الله بازا این سخن را ترقی میکنند که اگر کسے گوید چرا نباشد که از خدای تعالی
بخدا گوید سخن را قبول می فرماید اما می گوید هر کسے را میسر نیست چه دانی که خدای تعالی بخدای تعالی چگونه
توان خواندن آن که گفت من عرف الله لا یقول الله بدین معنی گفت که در جمع است و آنکه
از خدای تعالی بخدا گوید او در جمع الجمع است قوله تا نقطه نشوی تا کارت بدان یک نشان اگر
همچنین نگردی که او بجز یه و تقسیم پذیر نیست و جهت نماند بدانی خدای را بخدای تعالی
گفتن چه باشد قوله پیوسته گوئی داخل اوراد نیست پیوسته گفتن در دوام دارد و او را دادت
داده لا اله الا الله قصه دراز سے بود خیالات زواید را از لا ببرد و الله را اثبات کرد معنی فنا
لا را در پیش معنی دارد و رخصت در ضمیر الا الله نهد یعنے بهان جا قرار گیرد چون الله که اسم

الله نفی و فنا جمله در لا بگذارد و رخت الله چون در ضمیر الله نهد چون نقطه میان دو — نقطه حروف
حرف هو شود و مقام که در میان دو لا است واپس گذارد که این دو مقام و این
دو ولایت که مسکن و معاد جمله سالکان راه خداست واپس گذاشته باشد او را
فرماید تا پیوسته گوید هو هو هو در میان این دو مقام الله فرماید گفتن چون از همه
اعراض باشد جز هو دیگر هیچ نشاید گفتن قل هو الله احد این مقام توحید و خواندن باید که در آن توحید باشد

مزه ذاتے را و عجب این تسمیه کرده اند و هیچ معنی از صورت کسوت بیرون نیاید و بحقیقت از او
عنایت توان کرد از هو هم استفاده و شود حرکتے که بر جا او زیر و زبر گردد اگر داند که معاد است
خشک و صاف شد نقطه حرف ماند اکنون این با نقطه حرف شود اکنون بیان تامعنی ببین که جا نے
این است که شرح کند - قوله دو تی ازمیان دو لا است لا الا که نفی از میان دو لا ثبوت درست
شود تو مر منطقی نفی و نفی اثبات تقاضا کند ثبوتے است که تصور وجود ندارد همه اعتبار هم نفی کنی پس
چه شد نفی نفی شد اثبات بر ثبوت خویش ثابت ماند که منتفی است این لا الا نفی با استقلال وجود
الا الله اثبات با استقلال عدم هر دو را بیک دور باش از همه وجودات ذات او را منزه
و مبرا کردند نقطه که اشارت کردیم حال ثبوت را است قوله الله فرماید گفتن تجربه است
از مردمان دیگر که ذکر او را می گوید چهار ماه اگر چه کار این بالله رسیده بود و این الله بهو هو است
از لا الله عبارت از آمدن و ترقی از آن کلام نیست در سیر است از افعال بصفات و از صفات
بذات و در ذات همه حیر این جا گفتار نیست هر چه می شود این جا او هم گفتن لا اله الا الله
مشغول است بچنان نماز و صوم و تلاوت و دروے و فات سالکے
تجلی شود عجب آن در گفتار چنان گوید تا قال با حال برابر آید اگر ذاکرے پیش از آن که گفتن لا اله
الا الله یعنی با الله و بهو هو نرسیده است هم اثبات الا الله و بالله و یا هو هو می گوید شاید و — معنے بعین الله
عجب نباشد عجب گفتار او اگر چه آن شهود نیست بر حقیقت و غفلت او را در اک کند.

ای عزیز گوئی[۱۷] و تشنیع این رمزها در رسک این سخن ها که خواهد بود که فراگیرد و ذوق این را چشانند
و فهم این خلعت در کدام قالب بمطالعه کننده پوشانند اما فراگیر این وردها که این ضعیف
بیچاره بسیارے فتوح روحی دیده است ازین وردها اگرچه اذکار و اوراد هاے خداے خود همه
مرتبه بلند دارد اما این اذکار خصوصیتے دیگر دارد ابتدا کرده شد۔

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والصلوٰة علی سیدنا
محمد و آله اجمعین و در همه اوقات این دعاے مجرب و مروی از ائمه کبار است۔
اللهم انی ادعوك باسمك المكنون المخزون السلام المبارك المنزل القدوس
المقدس المطهر الطاهر یا دهر یا دیهار یا دیهور یا ازل یا ابد یا من لم
یزل ولا یزال یا من لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفوا احد یا هو یا هو یا هو یا
لا اله الا هو یا من لا هو الا هو یا من لا یعلم ما هو الا هو یا من لا یعلم این هو

ن درنیابی ای عزیز

ن الطهور

قوله[۱۷] تشنیع آن رمزها قاضی علیه الرحمة اشارت بسالک مجذوب می کند عمرے دراز کار و
اوراد گذرانید بعد از آن بار و فقه من ریاض الجنه قرارگاه ساخت تا اشارت می کند که او تجربه
کرده است بنفس خویش پس قاضی اثرها که در آن دعا دیده رحمة للعالمین و اشفاق المسلمین
در کتاب آورد وقتے پیش خواجه می گفتم گوئی در خواب کسے دعائی گوید و آن مرا تمام
یاد نمانده است در و لفظ یا دیهور و دیهار و دهر است و چیزے الفاظ سریانی
اسم گفت آرے دعائے است که در تمهیدات عین القضات می گوید نخوانی آنرا
درین دعا اثرها دیدم مولانا سلیمان رودولی یار ما می گفت پیش خواجه می گفتم گوئی در
خواب عرضه داشتم که در تمهیدات دعائے است و در آن مبالغه می کند که در او اثرها
بسیار است گفت تو بنویس بیار بردم بعد چند روزے فرمود مولانا درین دعا مزید ها دیدم
و کسی بعضے خاصه اصحاب خود این دعا تلقین کرده ام و آن همه از قاضی یافتم۔

الا هو یا من لا یعلم کیف هو الا هو یا کان یا کینان یا کینون یا بارها
کائن قبل کل کون یا کائن بعد کل کون یا مکون لکل کون اهیا شراهیا
اذونی اصباووت ایل شدای یا مجلی عظائم الامور سبحانك علی
حلمك بعد علمك سبحانك علی عفوك بعد قدرتك فان
تولوا فقل حسبی الله لا اله الا هو علیه توکلت وهو رب العرش
العظیم لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر اللهم صل علی محمد و
علی آل محمد بعدد کل شیء کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم
ربنا انك حمید مجید. دریغا نمانم ای عزیز که قدر این دعا دانی یا نه
دریاب که این دعا بر صد لوح محفوظ نبشته است و قاری این دعا بر محمد رسول الله
نسبت دیگران طفیلی باشد خداے تعالی ما را از ثواب[۱۸] این دعا محروم نگرداند
بکرم خویش۔ والله اعلم بالصواب۔

تمهید اصل ثالث در بیان خلق این جهان

بدان اے عزیز که خلق جهان بر سه قسم آمدند و خداے تعالی ایجاد ایشان بر سه گونه
فطرت و خلقت آفرید قسم اول بصورت شکل آدمی دارند اما از حقیقت و معانی
آدمی خالی باشد قرآن در حق این طایفه خبر چنین میدهد اولٰئک کالانعام
بل هم اضل چرا چنین اند زیرا که اولٰئک هم الغافلون این قوم را ذکر و
شرح کردن بیچ مهم نیست ذکر ایشان در قرآن که کرد از براے دوستان کرد
تا دوستان بدانند که با ایشان چه کرامت کرده است با مصطفی گفتند را براے

ن بهم

قوله[۱۸] ثواب این دعا بیچ آثارے و اسرارے که درین دعا نهاده است بر ما آشکار است.

سلمان پارسی و صہیب رومی و ابی بن کعب و بلال و ہلال و سالم و ابو ہریرہ
و انس بن مالک و عبد اللہ مسعود رضوان اللہ علیہم فرستادیم نہ از برای ابو جہل
و ابو لہب و عتبہ و شیبہ و عبد اللہ بن ابی سلول یا محمد ترا با ایشان چہ کار
ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ و جای دیگر گفت فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا
وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ای محمد با مدبران بگوی قُلْ
يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ شکل آدم شما را و حقیقت آدم با ما شما در عالم حیوانی می باشید
فارغ و ما در عالم روحانی بی زحمت شما طلب ایشان مکنید که این خلعت نہ از
برای ایشان نہادہ اند فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ
عَادٍ وَثَمُودَ و اگر کذبوک فَقُل لِّي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنتُم بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ
وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ اگر خواست ما بودی جملہ در فطرت یکسان بودندی
وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ہمین معنی دارد و
جای دیگر گفت وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا
أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ای محمد رسالت تو ایشان را
دباغت نتواند کرد کیمیاگری ارادت ایشان را از بوتہ نبوت تو محروم کردہ است
ای محمد لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ کہ متفاوت آمدند
در فطرت چہ شاید کردن كَذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ ہمین معنی دارد
تو ایشان را مرنجان کہ دانی سپیدہ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ اگر بندی

تمہید اصل ثالث

قولہ ہمین معنی دارد یعنی کار مختوم است قابل تحویل و تبدیل نیست .

ایشان را و اگر ندہی کہ اہلیت نیابند و اہل ایمان حقیقت نشوند سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ
أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ زیرا کہ پردہ غفلت در ازل بر دیدہ دل ایشان
فرو ہشتہ است چون بینند وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ
وَقْرًا جای دیگر گفت وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُورًا این حجاب دانی کہ چہ حجاب است بعد است
از قرب أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ہمین گواہی می دہد آنا قسم دوم ہم صورت
و شکل آدم دارند و ہم حقیقت از آدم آمدہ و حقیقت آدم دارند وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي
آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ
مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا تفضیلی کہ دارند نہ از جہت زر و سیم دارند بلکہ از جہت معنی دارند

قولہ چہ بینند این ہمہ گفتار در باب کفار است نہ برای طالبان دیگر ... و اگر طالب این کار
نیند معرفت درست می کند **قولہ** حِجَابًا مَّسْتُورًا این حجاب در نظر ایشان ساتر است و مستور است
کہ از عالم ایشان بیرون است ایشان از این حجاب غافل و دیگر عجب حجابی نیست وجود ایشان وجود
وجود ایشان حجاب ایشان مستور است کہ از عالم ایشان مردود است پس ایشان دیگر چہ دانند
کہ ما در چہ حجابیم و محجوبیم می نماید کہ این حجاب از لا و اید آبریز و تا نیک صاف و لطیف شود
و از حجاب جمال صورت معشوق ہمہ حسن و ملاحت خود جلوہ کند و این سو عاشق ہمہ زیبائی
جز نظارہ شود با خود تو بگو حجاب اعتبار است خدای تعالی شود بخشد **قولہ** بعد است از
قرب یعنی قرب از پس بعد است و ادراک نمی شود **بیت**

از بعد مکن شکایت ای خستہ جگر ٭ کز غایت قرب ست نمی بینی ما را

کسی را از پس کہ بعید است نتوان دید و دیگر را از پیش کہ قریب است دیدن نتوان کرد اگر دور شود ... اقرب
گردد **قولہ** أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ ہر چہ ایشان را ندا می کنند ... برای بعد است اگر نہ

که گوهر حقیقت ایشان در غیبت نباید چنان که آدم را مزین کردند بروح قدسی
ونفخت فیه من روحی که مسجود ملائک آمد و جان هر یکی را از روح قدسی
ملوک کردند وایّدناه بروح القدس این آن طائفه اول در دنیا خود در دوزخ
بودند کلا بل ران علی قلوبهم ما کانوا یکسبون کلا انهم عن ربهم یومئذ
لمحجوبون امروز از معرفت در حجاب باشند فردا از حضرت رویت مشاهده خدا

قریب بودند ... آن قرب ... گفته ام عبارت از چیست قوله زر و سیم چه عبارت
است که معانی با چندان آزاد ... زر و سیم بزبان راندن عبارت ها بسیار است برای
این بیان معانی را آنچه می گویا ... گوید گر سیم و زر برای مناسبت گوهر قیمت با گرفته است
قوله بروح قدسی یعنی تحفه در آدم علیه السلام و آدمیان نهاده اند و بهای دارد که قیمت
مقیمی نباید و از جمع ارزان بیرون است قوله ونفخت فیه من روحی نفخ است
درین بیان من روحی و نفخت می گوید خود نفخ کردم و دوم روح خویش را نفخ کردم این دلیل کرد که
از وجود اثری با آدم علیه السلام نیست و آن اثر با فیض ... روح اعظم از فیض قسمتی گرفته است فیض او هم
صفت او دارد اینجا اگر توحید گوئی درست است بلکه وحدت هم از آن او فرشتگان را سجده
او فرمود یعنی اثر فیض من است سجاده و سجده بمن است و هر که او را سجده می کند الحق آن
سجده با اثر فیض اوست و هو را او گل در او یقین جهت هم برین دلیل کرده است فسویته
بیان نفخ که وجد از آن سجده فرمود که تسویه تحقق نفخ شده بر نفخ استحقاق سجده او حکیم است و نفخ
مراقبها کنند عیسی علیه السلام صورت را نفخ کرد حیات داد و خدای تعالی هم صورت از گل ساخت و او را
نفخ حیات داد ... بیان کردن آن ... اگر ان نماید ... این خاکساران ...
لوث کند قوله ملوک کرده اند آدم علیه السلام را نفخ شده و درین عالم آدم علیه السلام با آدم علیه السلام آن نفخ
همه سجده هر جانب با ایّدناه بروح القدس متصف شد قوله در دوزخ بودند خدا را او

محروم باشند در هر دو جهان در دوزخ باشند طائفه دوم امروز با حقیقت و
معرفت باشند و در قیامت با رویت و وصلت باشند در هر دو جهان
در بهشت باشند ان الابرار لفی نعیم وان الفجار لفی جحیم معهد
مقام این طائفه علیین باشد کلا ان کتاب الابرار لفی علیین وما ادراک
ما علیون کتاب مرقوم یشهده المقربون بقربت و معرفت رفعت
علو یابند ان لله عبادا اخلقهم لمنافع الناس این گروهی باشند در
خاصگان حضرت باشند مقام شفاعت دارند ولا یشفعون الا لمن ارتضی

دوزخ است دوزخ در دنیا هر که بهوا و پریشانی مبتلا است در دوزخ افتاده است همین دوزخ نقد
فردا هم برین عذاب باشد موجب او موجب دوزخ آخرت باشد همین وجدان الم که تن را می شود
و تمام و کمال هم ازین روی ... دوزخ درست است اما عجائب این که دل ترا کو آفریده
است احساس می کند در دنیا در دوزخ معنوی بر دو فردا در هر دو همچنین بهشت معرفت
خدای تعالی برین وصف ... که تو با ... و هم از دو هم باشی و فردا آتش و صد ...
فی قرار و فراغ و تمتع دلستان و باغ و توحید و تفرد اینک بهشت قوله ان الابرار لفی نعیم
ای فی نعیم القلب والوجدان والعرفان والارتحال بالله ... غذا ار فی توحید و تفرد کما قلنا
از روی صورت معنی آن دانست است سبح اسم ربک الاعلی ترا بان اعلی ...
... که تو در عکس باشی قوله مقام شفاعت دارند آری ایشان آنند که معرفت بحقیقت
دارند و تخلق باخلاق ... اخلاق او رزق است و احیا است ... رحمت است
هر آینه منافع خلق باشند ... ایشان اند ... واعتدال ... واعتدال هم چنان
نفخ است قوله شفاعت دارند شفاعت ... کتاب ... عکس ...
... قوله لا یشفعون

خلق از وجود ایشان بسیارے معرفت دنیوی و اخروی بیابند و بر گیرند قسم سیوم طائفه
باشند که بدین رسیده باشند و بحقیقت یقین رسیده و در حمایت غیرت الهی باشند
اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری تمامی ازین طایفه حدیث کردن
ممکن نبود زیرا که خود عبارت ازان قاصر آید و افهام خلق آن را احتمال نکنند و جز به
پرده و رمزے نتوان گفت و نصیب خلق از معرفت این طایفه جز تشبیه و
تمثیلے نباشد. وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا

آنکه هر که پرتوے ازان نور رسید نصیبے از شفاعت بدو رسید دنیوی صفت و دنیاوی اخلاق و
اعمال ایشان چنانچه اتباع کنند بمقاصد دینی رسند ازین منفعت دنیا کدام بهتر باشد اخروی
آنچه در آخرت است و آن بواسطه اتباع ایشان در دنیا فقد باشد **قوله** تشبیه و تمثیل نباشد
یعنی بحقیقت ایشان نرسند هم چنین دے ظاهر ایشان گمان برند بر اعمال و احوال ایشان بدان
دلیل کنند اما بحقیقت ایشان کما هو هو معلوم نشود و جز ایشان را دیگر نباشد **قوله** وما یتبع اکثرهم
تا آن که دانستے و شعورے بوجود ایشان هست بحقیقت آن ظن است بحقیقت آن خیالات آن
صفت از عرفان حق مانع شود جز این شخص که او از وصل و اتصال خارج آمده است همه در علو
مرتبات نهایات جنید این جا می گفت و این تمام این جا بولائی کرده است و درین نادی که در دو شعر
الهم علی ظنون و خیالات الی هو و ذلک الا ان نهایات نهایات بر دو تحقق شده است
قوله اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری یعنی کما هم هم و دیگر آن که ادنای کمال
ازان است که ایشان یکے است و ایشان جز ما نشناسد چنانکه از غیرت دایم از دیگر غیرت دایم
... که ایشان را اولیای در میان نهاده و اسامی در میان کرده
آنچه در حدیث ... اخص خاص اولیا کبریا ... داعی حق اند ...
در دنیا ... است ... که دیدم ...

اے عزیز ما خود هم در تشبیه گرفتاریم و تشبیه را صفت کنیم قوله تکونون منافق ال الکم
وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ رمزے در قرآن ذکر این طایفه چنین کرده اند که رِجَالٌ صَدَقُوا
مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ازان عهد چه بیان توان کردن و چه نشان توان دادن
اگر گفته شود که فهم نکنند و جاے دیگر گفت إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَ
الْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ازهمه

حسن جمالے دیدارے در پرده گیسو در پیشانی با من مقابله کرده بود و چشم داشته بر من
او جمالے دارد که چشم از نظاره اش باز نمی ماند آمد نزدیک روی من نشسته و منزوی گردد که
همه با من جهان را شگفتگی و جماعے بخشید با من گفت صل علی محمد بگوی این را که ظاهر شد که این
گیسو عظیم پرده ایست این شخص غیور معشوق بدین لباس مستتر اند **قوله** فستذکرون الایة
سر انجام شما باز گشته بدانید که این سخن این است من میگویم تفویض کار بخدا کرده ایم از جهت
مصالح عباد که ایشان را دران بقائے و بیشتر نورے و صفائے بهر چه لایق باشد ایشان را
آن کنند کار بحکم سپارند همه امید خیر باشد **قوله** صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ مدح طایفه که
که آنچه با خدا عهد کرده اند آن را بسر بردند هر چه در ازل آورده بودند همان در ابد پیدا شد و حقیقت
آن عهد هم کسی داند **قوله** که فهم کنند آے فهم که در غایت دقت و لطافت است
الا رمزے و اشارتے چاره نیست با هیچ گفته ایم اگر شرح کنیم آنچنین باشد در اصل خلقت از
ازل مقتضائے وجود و در استعداد ایشان آن صفت بود که ان چه از ازل باشد تا ابد دایم آن صفت
محقق نه باشد **قوله** اولی الالباب اولی الالباب ان مردم اند که از جمله رسیدگان
و رسیدگان به عبارت چیز باشد أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا
يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ
يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ گر صفت تمام است

رسند چون بلب رسند چه شاید گفت و از لب جز
چیزی شرح توان کردن تا اب
خاموشی نتوان نمود و در حق این طایفه برمز با مصطفی خطاب این آمد که سلام علی
اخوانی پس برادران سید باشند که نعت لولاک لما خلقت الکونین
دارند و اگر وجود او و این طایفه نبودی موجودات متصور و مبین نبودی
قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله چنان که رسول صلعم فرمود

وقت و حالت خلوت ایشان بیان کرد ساجداً و قائماً و موجب سلوک و عمل ایشان گفت
که طالبان ساجد او قائم اند پس آن واصلان را گفت یعلمون والذین لایعلمون
چه ثبوت چندین درجات و مقامات بر سر ایشان آمد از آن این قدر توان گفت تا که
ترا است زیارات خاصیتهای خوب دارد و لذید است پس هم این است علی هذا آنچه
آنچه او دست از آن حکایت نتوان هم حکایت . **نظم**

روزی دو که اندرین جهانم زنده ۔ شرمم باد اگر بی جانم زنده
آن لحظه شوم زنده که پیش میرم ۔ وان دم میرم که بی تو مانم زنده

از خاصه او شد اکنون این قدر باید دانست از هر چه حکایت میکنی جز از خاصه او حکایت
نیست الانسان حیوان ناطق هر چند ناطق را جزو ذاتی خواهی گفت و ضاحک را خاصه جز
ذاتی بهتر هم انسان آمد که خاصه او غایت بحثی فرق میان خاصه و جزو ذاتی بده میان این ناطق
حیوان انسانیت که او انسان دیده است خلاصه صورت ماهیت انسان همو قوام انسان
هم بود اما اگر او وجود ظاهر کرد پس کجا بینی حیوان ناطق است **قوله** اگر وجود او و این طایفه نبودی
جهان کلمات است آنچه خدا اوند سبحانه تعالی آن ذات شریف را مصطفی بخشید هر چند که آن صورت او از
جهان انتقال کرد معنی او طالب اند آن قوی که نسبت بذات و دارند در صفا و نور و جلا این معنی بدان صورت متعلق
پس رسول علیه السلام شمار در دنیا باقی است تقاء ابد تمام دنیا آنها و اولیا علما باشد انعدام دنیا شد فی نیت **قوله** قل

لیتنی لقیت اخوانی این گروه باشند ارنا الاشیاء کما هی از این جهت
پایه کشف در میان دارد و مصطفی علیه السلام از این طایفه خبر چنین داد ان لله
عباداً قلوبهم انور من الشمس وفعلهم کفعل الانبیاء ولهم عند الله
بمنزلة الشهداء گفت دل ایشان از آفتاب منورتر باشد چه جای
آفتاب باشد اما شایی و تشبیهی که می نماید نور دل ایشان است که در آن عالم
آفتابی می نماید و آفتاب دنیا را نسبت به آفتاب دل هم چنان که نور چراغ
در جنب آفتاب دنیا فعل ایشان فعل انبیا باشد و معجزه نباشد اما کرامت دارند

ان کنتم اتباع محبوب از دوستی محبوب است اگر شما خدای را عز و جل دوست
میدارید و سر با خدای تعالی یکی جمع الجمع چون این چنین دوست دارند خدای تعالی نیز شما را
دوست می دارد **قوله** لیتنی لقیت پس آن ذات شریف در جهان اختیار ارتحال کرد و آن تمنا
در خاطر او بود که قومی که با من یکی اند و لایق و هم نشین من اند و با من فرد آمثیل ایشان با
تمنا در دنیا کنند کاسی کاشکی امروز می بودند و مرا مونس و همدم و با من یکجا و یک قدم اگر چه
با وی دیگران هستند اما چه فایده که هر جهان الیف وانیس تو باشند **قوله** ارنا الاشیاء کما هی
شی از روی اخوان و آرزوی بود بدون لقای ایشان بنا بر اتحاد جنسی است و نه جهت
بلکه صفت آن معنی هم جنسیت که او را نهایت حقایق اشیا کند ارنا الاشیاء کشف
همین باشد و دوستان که انبیا چه اتحاد ایشان با ایشان باعتبار این کشف کرده میان حقایق و معانی که ایشان در عین وطن
اشارت بدین معنی شد که دوستی ایشان با جمله معنی اگر چه هر دو دارند هم بدان معنی دوست دارند که خاص رسول الله
علیه السلام را گفت قرم انور من شمس خدا این می خواهد که با شمس چه نسبت دارد و آدمی او صحوب ان
حقیقی داد اضافی **قوله** اما کرامت دارند چون ثابت کرد که ذات ایشان با ذات انبیاء نسبت و در رجا کرامت
هم آید و آن که کرامت را منکر شود او کسی است که منکر اولیا و بزرگان او را خدای تعالی کرامت نماید

که مناسب معجزات باشد و درجهٔ شهیدان دارند و شهید نباشند شهید را مقام
این است که مثل احیاءٌ عند ربهم گر حدیث دیگر نشنیده که گفت انّ
اعرابی اقوام منزلتهم منزلتی عند الله ما هم بانبیاء ولا شهداء
یغبطهم الانبیاء والشهداء لمکانتهم عند الله هم المتحابون
فی روح الله تعالی گفت جماعتی از امت من مرا معلوم کردند که منزلت ایشان
نزد خدای تعالی همچو منزلت من باشد پیغامبران و شهیدان نباشند بلکه انبیا و
شهیدان را غبطت و آرزوی مقام منزلت ایشان باشد و از بهر خدا با یکدیگر

قوله درجهٔ شهیدان دارند یعنی آن درجه دارند ایشان شاهد او شهود یا او شاهد ایشان مشهود.
قوله احیاءٌ عند ربهم آری فرزند حیات ابدی و بقای ازلی دارند اما فنای
صورت ظاهری چنان که رسم او آمده است زیرا که الموجود لا یصیر معدوماً بل
ینتقل من صورة الی صورة ومن هیئة الی هیئة ومن مادة الی مادة زیرا که
با محمد علیه السلام دادند آن نور با دیگر دادند هم در دنیا داشتند اما بصورتی بهیئتی منتقل می شود.
بلا حول ولا حال ولا مباشرة و امتزاج از مشاهده خالی نباشد چگونه خالی باشند که هم بوده اندازه
بخواهند خالی شدن ممکن نباشد قوله انّ لله الحدیث رسول الله علیه السلام می فرماید من
بحرمت خدای تعالی می شناسم بانبیاء انهم منزلتی ایشان نزدیک خدای تعالی در مرتبهٔ منه بحرمت
من اند یعنی چنانکه من محبوبم ایشان نیز محبوب اند و رسول الله علیه السلام مغبوط جمیع انبیا و شهدا
است از آن جهت که دیگران را آن صفت و آن صورت نیست هر آینه مغبوط باشد این مقصود را
طرح را گفت آن که معجزات من باشد ایشان مغبوط انبیا و شهدا باشند و ایشان شهدا و انبیا نه
قوله المتحابون ... این است که هم المتحابون فی الله ایشان دوستان خدای تعالی
اند ایشان در عطای خدای تعالی مستغرق ... کرده فی نیست قاضی می گوید از بهر خدای تعالی

دوستی کنند. ای عزیز اگر منزلت و مقام مصطفی توان دانستن آنگاه ممکن باشد که منزلت
این طایفه رجال صدقوا دریابی و کجا هرگز توانی دریافتن اینجا ترا در خاطر آید
که کار ولایت بهتر و عالی تر از نبوت است اما ای عزیز درجهٔ آن حضرت درجهٔ
رسالت دیگر است و منقبت و قربت ولایت دیگر است اما رسالت را
سه خاصیت است اوّل آن که چیزی قادر باشد که دیگری نباشد
چون شق قمر و احیای موتی و آب از انگشتان بدر آمدن و بهایم با ایشان بنطق آمدن
و معجزات بسیار که خوانده. خاصیت دوم آنست که احوال آخرت جمله را
بطریق مشاهده و معاینه معلوم باشد چنانکه بهشت و دوزخ و صراط و میزان و عذاب
قبر و صورت ملائکه و جمیعت ارواح. خاصیت سیوم آنست که هر چه عموم
عالمیان را معتقد است و مشاهدت در خواب از ادراک عالم غیب است صریح و اما
در خیال او را در بیداری آن ادراک و دانستن حاصل باشد این از شه

باید که دیگر کرامتی کنند بیان آن نیست در گفتار خود کردیم آن که دوست خدای تعالی باشد و
او را باید که دیگر دوستی کردن هیچ معنی دارد و دیگر از آن دوستی در دوستی یک دیگر چیزی دیگر در آید فصل را
مرتع سر بکلام ما باشد قوله که ولایت بهتر و عالی تر معنی چون مغبوط انبیا علیهم السلام باشند
و مرتبهٔ رسول الله علیه السلام رسند پس فضل ولایت بر نبوت باشد که انبیا علیهم السلام
غبطه می برند که در مقام محمد علیه السلام اند می گوید هر چه تمامی در ولایت بیان فرمود و همیشه
در نقطهٔ ولایت رسالت موجود تا این مرا یکاری اختیار کرده اند و العیاذ بالله مقصد
دوست قرب و ارتقا و سماع و غیر آن که آنجا اولیا جمله وی ترقی کرده حاشا که مرتبهٔ
با شهدای را خصوصاً رسل اولوا العزم اما بعضی انبیا اصفیا بوده اند و رسل رسل بوده اند این جا
بعضی مریدان افتادگان در تفضیل اولیا سخن گفته اند اما تفضیل که قاضی بیان می کند چه و این

خاصیت انبیا و رسل است و اولیا را ۳ خاصیت است که آن را
کرامات خوانند و فتوح و واقعه اوّل حالت ایشان است و اگر ولی و صاحب
سلوک درین ۳ خاصیت متوقف شود و ساکن ماند هم آن باشد که از قربت
بیفتد و حجاب راه او شود باید که ولی ازین خاصیتها درگذرد و از قربت تا برسالت ن واگر
چندان است که از عرش تا ثری در بینا ابراهیم و موسی از رسل اولو العزم
بودند یکی از ایشان چرا گفت وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ و آن
دیگر گفت اللهم اجعلني من امة محمد گر از آن بزرگ نشنیده که گفت
رسولان در زیر سایهٔ عرش خدا باشند و خاصگان امت محمد در سایهٔ لطف و
قرب و مشاهدت خداے باشند زیرا که مقام آدم بهشت آمد و مقام ادریس
همچنان مقام موسی کوه طور و مقام عیسی چهارم آسمان و مقام و وطن خواص فی

تفضیل را شبهه نیست اما از حقیقت این بیان قاضی غفلت می خورد و کلام محقق است ثبوت
یثبت ضمناً ولا یثبت قصداً ایراد آن محمد علیه السلام با محمد علیه السلام شبهه آینه از قسم او نصیبه
گیرند بزرگی شایسته مرا بر خود جهان طلبه با دوے چندین باشند هر آینه باده ایشان
همه در دل شوند و در اکثر اطعمه و اشربه مجلس و مکان بخور و شراب و شاهد هر چه در آن
مجلس است از نصیبه خالی نباشد ازین جا تفضیل ایشان بر رسل و انبیا نباید غبطهٔ ایشان
بحقیقت از رسول علیه السلام باشد ایشان در طبع ایشان سرانند پیشرو مانند سلطان
وقت خویش اند اولیا را با ایشان چه نسبت می شود تحقیق است اول ولایت بکمال شود
بعد از آن بدایت نبوت باشد. قوله مقام موسی علیه السلام کوه طور آمد مقام
موسی علیه السلام کوه طور است اما چگونه شخصی حجره که یکی فرو افتاد و تاریکی دارد و شاید
چراغ در حجره نمی سوزد چندان در بیابان مزاحم او باشد او در آن حجره اما در تاریکی

مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ پیدا آمد معلوم شد که این بزرگ چه گفت یعنی
انبیا و رسولان بیرون پردهٔ الهیت باشند و گدایان امت محمد در درون پردهٔ صمدیت
باشند ای عزیز اگر ترا فضیل بن عیاض ازین جهت گفت که ما من نبی الا و له
نظیر فی امته گفت هیچ پیغامبرے نباشد که چون خودے و هم نظیرے در قوم
خویش ندارد و این نظیر پیغامبر در رسالت محالست اما اگر او در رسالت باشد

ن گدایان است هیچ را جولان میکند و بسر فرازی چوگان می بازد قوله او گدایان امت درون پردهٔ
صمدیت جل جلاله باشند سخنے می گویم که درون صمدیت جل و علا کسے نیست اگر او ان صمدیت
ن هیچ جل و علا گوی سبق نهم باشد از اوصاف صمدیت است که لا وجد ولا فقد ولا قرب
ولا بعد کلا بل هو الله الواحد القهار پرده که صمدیت جل و علا که درون که بیرون
المعرفت حقیقت صمدیت را عبارت این گروه که درون صمدیت جل و علا اند قوله
بیرون آن پردهٔ الوهیت باشند صمدیت جل و علا هم از الوهیت است و لیکن الیچه که
از جمله جهات و اعتبارات و مقالات منزه بوده اند و در الهیت خلاف بودن در
ن رمز صمدیت جل و علا نیست اما بودن ز منظر انان الوهیت او را بجائے میدارند و آن قدر که
ن هو پیشتر برند قصد بهم است انبیا علیه السلام بے شبهه در الهیت اند کار ایشان در
ن بعد الهیت است اثبات الهیت است اما لیقد تحقیق مقام صمدیت جل و علا و بالجمله
قربت در مسند آید شنید و کار روانی ملک کنند و با این همه کار روانی با ملکی باشد
ن خفایای او با همه رموز او خفایا را برو مطلع آرے چون کسے با اتباع محمد علیه السلام بجائے بدو رسد که تمامت
آن بیان نتوان کرد لا بد تقاضاے آن کند که سر با چکار آید اتباع نتواند کرد لا بد تقاضاے
آن کند که سر با چکار آید اتباع او را راهست قوله الا و له نظیر فی امته یعنی گویم
این ولی متابع آن نبی هست یا نه و اگر هست پس ولایت او ممتاز از رسالت نیست

یکے از ذات او را ولایت باشد اگر او را علامت مشافہ باشد او را امارات مخاطبت باشد اگر او را جبرئیل رسول باشد وے را یک جذبة من جذبات الحق توازی عمل الثقلین باشد بگذار سلسلہ دیوانگان مجنبان ودع الشریعة

بلکہ تبع رسالت اوست اما این سخن باشد کہ بدانچہ نبی مخصوص است البتہ متابع او را کرم بدان مخصوص بود اما محتمل خدا است و درین میان حکایت محبے و محبوبے و عاشقے و معشوقے ہم ہست محتمل شہنشاہ را با غلام کودک در سر و نہانی چیزے باشد کہ در فہم و وہم کسے نگذشتہ است و نگذرد و قربت از روے ذات ہر کہ مقرب می شود او را قرب گفت و اما درجات و خفایا کہ دارد آن را نہایت کجاست تا ہر مقربے نزد یکے دیگر با ہر فرقے واحدے حکایتے و سخنے دیگر است اینک درویشان البتہ یکدیگر سخن می گفتند البتہ می خواہد از دیگرے بشنود ہمین غرض است اینجا نہایت ہا ست کہ مطلع شود کہ رسید کہ تو را رسید ان قصہ برزخ رضی اللہ عنہ و موسی علیہ السلام شنیدہ اینجا مردمان برزخ را بصورت کلام برزخے نفعے نہند اما ہمان کہ گفتم سرے و نہانے باشد با او و خلے نبود **قولہ** امارات مخاطبت باشد قاضی میان مخاطبہ و مشافہ این تفرقہ می نہد کہ لفظ مخاطب کہ تعیین شخص تسمیہ بلقب او را گو فلان فلان چنین و چنین است و مشافہ ازان ساکن است و من نمیدانم مگر آن کہ در مشافہ شہود و در مشافہ یعنے اولیا در پردہ نبوت کہ آن حجاب است اما حجابے لطیفے صافے شفافے کہ ہر چہ در روی آن باشد درست تر زیبا تر تمام تر نماید ہمان بیند کہ انبیا علیہم السلام در کشف و ظہور **قولہ** جذبة من جذبات الحق بر جبرئیل آیے اما قاضی امر محقق است نیکو میداند کہ جبرئیل تشبیہ بود کہ محمد علیہ السلام آمدہ و نقل آن اما سر کسے بگو ید جذبة من جذبات الرحمن یعنی چہ می گوئی نبی را جذبہ و تجلے بود و نباشد نمی بود این کلمات تدی و حکایتے کہ انجیل و توریت گذشتہ من جذبات الرحمن نبودہ است اما قاضی اسما اول این گو ید کہ اینجا ہم نصیبہ اولیا ازان دارند و آن نصیب چیزے از مقامات حقیقت است **قولہ** بگذار سلسلہ

ولا تحرک سلاسل المجانین اے عزیز گوش دار این آیت را ثم اورثنا الکتاب الذین اصطفینا من عبادنا فمنهم ظالم لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخیرات باذن الله این گروہ فرقت سہگانہ و طائفہ گذشتہ را درین آیت بجمع خود بیان کردہ است آن را کہ نہ کفر دارد و نہ اسلام او را ظالم خواند کہ اہل ہمت

دیوانگان مجنبان آرے راست می گوید قاضی او دیوانہ است چون جنون آمد قید شرع را بگسست در خدائے تعالی باش و شریعت ترک دہ زنجیرے کہ در گوش ازان مجنبان کہ در دیوانگی زیادہ شود او ہر زبان بیشتر خواہد گفت اے در دستیع سخن مرا گوش دار بشنو کہ من چہ گفتم **قولہ** ثم اورثنا الکتاب الذین اصطفینا من عبادنا کہ این قدر باید دانست کہ در صحبت میراث و تحقق آن صورت آورد تا صحبت سبب اثبات نیابند گان را با مداد صحبت سبب حق و آنچہ عبادت و توجہ و حضور تام و نسبت چہ فیض قدسی نور محمد ان بادے است بجلا و صفا بر نتیجہ برو ے تجلی کند فیض ہم ازان او ست با او یکے گر د و صحبت نسب ہم درست شد پس آن مرد کہ ہم سبب و ہم نسب دارد میراث کامل برد و این مرد باشد کہ از عباد مصطفین بود و تفسیر آن عباد بر سہ قسم آید یکے ظالم دوم مقتصد سیوم سابق ظالم آن کہ بر نفس خویش ستمی کردہ تا بار تکالیف کہ ایشان تحمل نتوانند و دیگر رنج بسیار پس ظالم بر نفس خویش را باشد و بعضے مقتصد اند کہ از شدت مستحق مجاہدہ و صورت خلاصے و بسطے شدہ است چیزے از روح و ریحان آن عالم و بشام جان و آمدہ بدان فرحان و خوشان است سوے مجاہدہ ہم گراید و سوے روح و ریحان ہم گشتے و تماشائے می کنند و ازان دو قسم وسطے می گیرد و سابق بالخیرات باذن او کہ از ثقل بشریت بر رشدہ است صفت روح و سکر دمی دل با وے ثبوت یافتہ است قرار گرفتہ است احتیاج اتصال او جا نماند و ہر یکے از دائرہ اصطفا خارج نیست اما یکے مرکز است و کسے دو دائرہ است و کسے دیگر است دیگر اما اصطفا ہمہ را ہست قاضی فمنهم ظالم لنفسه را بالا متعلق می گوید کہ بندگان را

أَفَرَأَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوَاهُ معبود
جز دنیا نباشد و معبود او هوای او بود
او هوای دنیا وجود اوست او می پندارد که بنده خداست او محجبان خود را بجو
میخوانند وَاللّٰهُ یَدْعُوا إِلَیٰ دَارِ السَّلَامِ و این مدبر ظالم در تمنای آن که
مرا نیز می خوانند و بر تمنا تکیه زده و خدا با ایشان بزبان حال می گوید **نظم**

باصطفا گزیده است و بندگان علی العموم و الاطلاق بر سه قسم اند کفری و ایمانی که قاضی در میان نهاده است یک دو بار گفته ام هم طالب سالک در خطر است هست از کفر طریقت و حقیقت در گذشته است و بقرار و آرام خویش روی اسلام ندیده است بدین صفت قاضی می گوید کفر و اسلام چه باشد و می گوید که تو چه دانی که چه باشد **قوله أَفَرَأَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوَاهُ** قاضی هوا پرست را بت پرست میخواند هوا را اله خواند بدین نسبت هر سو که او را هوا برد او هم بدان طرف می رود چنان که حق سبحانه تعالی بنده را در کاری می دارد و از کاری باز می دارد و معنی دیگر چنین که خدا هوا پیش گرفته است پس چنان آید که او با الهیت گرفت قاضی این آیت را که نحن بصدده در آن در طرف بیان کرد که صوفیان که رهروان اند ایشان **قوله دنیا وجود اوست** گفت هرچه در بند آنی بنده آنی مقصود که معبود کیست از خوف دوزخ و طمع بهشت می پرستد و خدای را نمی پرستد دوزخ و بهشت را می پرستد کار با خدای خود یکی شده باقی همه هست پرستند. **قوله دار السلام** دار السلام بهشت گفته اند دار السلام سرای سلامتی آن باشد که وهم رجوع نماند آن روز که آن باشد آن را دار السلام گوید آنچه دار السلام از اسلام خدای تعالی مراد می دارد و زیرا چه نامی از نامهای خدای تعالی بدین صفت چه معنی باشد بحسب فهم صوفیان دار الله عبارت از شهود تنوعات تجلیات و اسرار صفات و ذات او و از ربیت او واسع باید۔

من بر سر کوی آستین می جنبانم ⁂ تو پنداری که من ترا می خوانم
نی نی غلطی که من ترا کی خوانم ⁂ خود رسم من است آستین جنبانم

وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ کافرا می خوانند مقتصد در بیان چه فهم خواهی کرد که کفر مرتبه عبودیت است واو وسط طریق حالت است زیرا که هدایت جز نصفی نیست با ضافت با ضلالت و ضلالت همچنین نیست با هدایت یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ وَیَهْدِی مَنْ یَشَاءُ شیخ ما یک روز نمازی کرد بوقت نیت گفت کافر شدم

قوله آستین جنبانم آستین جنبانیدن هر چند عادت دوست است طبعی و اقتضائی را باختیار کرجنبانید اکنون مصطفی باید او را که نظر بر آن افتد و مرا می خواند از آن باشد که بعلامت اهانت شناخته است جنبانیدن آستین او را قاطع کرده روی سوی او کرده و بدین حالت لیکن چه کند که گمان مند نشود **قوله اوسط طریق** گفتم چون توسط نه ابتدا و نه انتها را توسط طریق با

بیت۔ ایمان تا کفر و کفر ایمان نشود ⁂ یک بنده حق بحق مسلمان نشود

ایمانی داشت بحسب آن ایمان بدان محل رسید نظرش پیشتر افتاد آن ایمان عین کفر نمود فهلم جرا الی ان ینتهی الی الاحد الفرد الصمد **قوله زیرا که** هدایت جز نصفی نیست با ضلالت یعنی از یک ذات دو چیز آید از یک ذات یکی زاید و از دوم آید اضلالی و هدایتی و لطفی و قهری و جمالی و جلالی یُضِلُّ را نسبت بقهر و هدایت را بلطف **قوله کافر شدم** او بنده ای در پای مید آرد از احوال به تفصیل می آید و از اطلاق بتقیید در غلبه وقت این سخن بر زبان رفت کافر شدم زنار بستم الله اکبر و در صحرا اگر نماز گذارند سترهٔ در پیش دارند که صحرا دلیل بر اطلاق می کرد قاضی ذکر مقتصدان طرح کرده اکتفا کرد که مقتصد دو طرف دارد و در میان آن هر دو طرف بیان جنبان می شود و اگر این جا گویند که قاضی در میان عوام مؤمنان و خواص و اخص خواص هم وجهی چنین باشد و در آنجا طرف افراط است

زنار بر خود بستم الله اکبر چون از نماز فارغ شد با خود گفت ای محمد هنوز تو
بیابان عبودیت نرسیده و بر پردهٔ آن نور سیاه پرده داران فبعزتک
لاغوینهم اجمعین ترا ره نداده اند باش تا راه دهند رباعی

بی دیده ره قلندری نتوان رفت ٭ در دیده بکوی مدبری نتوان رفت
کفر اندر خود قاعدهٔ ایمان است ٭ آسان آسان بکافری نتوان رفت

از کفر هیچ فهم کرده کفرها بسیار است زیرا که منزلهای سالک بسیار است
کفر و ایمان هر ساعتی رونده را شرط لازم باشد چنانکه سالک را چیزی[49] باشد

قوله[46] چون از نماز فارغ شد بیان کافر شدن و زنار بستن می کند هنوز بمیان عبودیت نرسیده
هنوز این معنی فهم نکرده که موجب اغواء او هم غیرت اوست این حبل و این استتار کفر او باشد
می گوید کافر شدم زنار بستم بالا که گفته ام باین سخن بسته تمام است غیرت نسبت بقهر و جلال دارد
اغوا و اضلال هم بدان حبل المتین بر بسته اند قوله ای محمد با نفس خود حکایت می کند و یا خطاب
حاضری دارد و یا رسول علیه السلام را حکایت می کند محمد علیه السلام مشرب او همه جمال و لطف و آرام
و آسودگی را آسودگی در طور ابلیس همه اضطراب و انتقام و گمراهی و بیادگی و با این همه در وی سری است
مناسب آن محمد علیه السلام را بدین الطاف و رحمت اطلاع کلی داده اند می گوید از آن هم نصیب باید
انشاء الله تعالی تا از سر مدانی این مدان که شیخ معنی بگوید او در آن حالت از گفتار کسی میگوید
زبان او مترجم مقال کسی است که او خطاب بر محمد علیه السلام می کند و این سر
در میان کلام بیند نور سیاه را نسبت از جلال و قهر است نوری سیاه دیگر گوید نور سیاه است و
نوری ابیض است نوری احمر است نوری اصفر است و این همه مرکب از نور ابیض و نور سیاه است الا
اینجا مراد نیست قوله کفر و ایمان هر ساعتی هر آینه چون در ترقی باشد اولی کفر باشد و اعلی ایمان
قوله[49] چیزی داری ما بیان سخن می گوید آن معنی باشد از خودی داری و از اوی بدر شده بود

هنوز خود را بی چیزی چیزی پندارد و از دشت راه زن ولاضلنهم خلاص نیابد
تا بسدرة المنتهی رسد که او را در آن راه وا ندارد اما چون خلاص یافت و بسدرة المنتهی
رسید از انتها و ابتدا وجود و عدم و امر و نهی و آسمانها و زمینها و عرش و فرش
جملهٔ موجودات واپس گذاشت و از بند رسیدن و نارسیدن خود برخاست و
از توقع دیدن و نادیدن پاک شد و از همه آفتها و بلاها رست و هیچ بلائی سخت تر
از وجود تو در این راه نیست و هیچ زهر قاتل تر در این راه از تمنای مریدان نیست

از خود خبری دارد پس اولی از خود رفته است قوله از دشت راه زن هر آینه راه است
انسان و حیوان می آید و هر مقامی و هر ایستادی و هر ترددی کفر راه باشد قوله تا بسدرة المنتهی
استعاره می کند یا خود بحقیقت میسر است بصفت معراج چون بسدرة رسید از مزاحمات و
تشویشات خلاص یابد بیشتر از آن جز قضای الوهیت و مکان لامکان چیزی دیگر نیست
اکنون دخل شیطان و تشویش باز ماندن نبود و سدرة المنتهی هم از آن نام کرده بیشتر کشف
در کشف است ظهور در ظهور است عین در عین است عیان در عیان است این عیان
را بیان نیست و بر عین نقطهٔ غین نیست ما در این بیان سدره را که منتهای سیر بر آن
بوده است و آن استعاره که کرده بودیم از روی معنی بدان هم استعاره می کن قوله[52] از بند
رسیدن و نارسیدن حاصل این برین آمد تا با تو وهم تو ای تست غرق دریای بعد و
هجرانی و اگر این وهم تو ای تو از میان خواست غرق دریای عرفانی رجوعی نیست و ماندگی
نیست قوله تمنای مریدان یعنی تمنا است که طالبان کنند از این مشاهدات و کشف بیاید
و شاید هم اگر کسی میان محققان آرزوی آن برد که مریدان بسیار باشد برای آن که مزید علم
در کائنات شود و در ارشادگی کشفی و حاصل نقد هر مریدی را ببیند دیگر که پیر را و تجنود این جا به
چشم پیر گذارد اند پیر خود واقف است تمثل او اما این باز خصوصیتی دارد و در این جز و خصوصیت

از ہمہ بر باید خاست رباعی

مارا خواہی تن بجہان اندر دہ ٭ چون شیفتگان سر بجہان اندر دہ

دل پر خون کن بدیدگان اندر دہ ٭ وانگہ ز پی دو دیدہ جان اندر دہ

اے عزیز اگر تمام سر گفتم ازین سہ طائفہ بیان و شرح خواہی گوش دار

ز خونابہ دل

ز اگر تمام ترا بگو

واز مصطفیٰ بشنو که گفت الناس علی ثلثة اقسام قسم یشبہون البہائم وقسم

یشبہون الملائکة وقسم یشبہون الانبیاء گفت بنی آدم بر سہ قسم شدہ اند بعضے مانند

بہائم باشند ہمت ایشان اکل و شرب و خواب باشد اُولٰئِكَ كَالْاَنْعَامِ

بَلْ هُمْ اَضَلُّ این گروہ باشند و بعضے مانند فرشتگان ہمت ایشان تسبیح و

تہلیل و نماز و روزہ باشد فرشتہ صفت باشند و بعضے مانند پیغمبران و رسولان

ہمت ایشان عشق و محبت و شوق و رضا و تسلیم باشد زہے حدیث جامع و مانع

گروہ سوم را کسے شناسد کہ این جملہ دیدہ باشد و از ہمہ اعراض کردہ تو ہنوز یک مقام

علاحدہ است پس اگر این دست دہد علم حاصل کند پس ہجوم مریدان سبب مزید تجلی و کشوفات

باشد کہ اعتبارے کردہ ایم یا این جسم مرحوم ظاہر بین حمل بر طالب جاہ و منزلت کنند۔

قولہ بعضے مانند بہائم بعضے عوام کہ ہوائے ایشان منحصر بر اکل و شرب امثال چہار پایانند

اُولٰئِكَ كَالْاَنْعَامِ ایشان ہمچو چہار پایانند و قومے مانند فرشتگان اند چنانکہ فرشتہ را

سرشت بر عبادت و طاعت است جز این کار ایشان نباید قومے متزہدان و متعبدان

و صالحان و مومنان فرشتگانند قومے دیگر کہ منتہائی شان ایشان در وہم و عقل نمی آید و

غایت مقر و منزل در فہم نمی گنجد ایشان را چند نام خوانند عبد نام خوانند انبیا گویند

رسل گویند خص خواص گویند مقربان گویند ایشان را جز این نتوان گفت اما آنچہ ایشانند

در فہم نمی آید ایشان محبان خدائے تعالیٰ اند ہر چہ باشد خدائے تعالیٰ دوست می دارد خدائے تعالیٰ

نادیدہ این را چگونہ فہم توانی کرد چون عنایت ازلی خواہد کہ مرد سالک را بعد از

طلب در کار آرد شعاعے از آتش عشق نَارُ اللّٰهِ الْمُوْقَدَةُ الَّتِیْ شعلہ بر زند آن

شعاع بر مرد سالک زند آید مر دل را از پوست بشریت و عالم آدمیت بدر آرد

درین حالت سالک را معلوم شود کہ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ چہ باشد کہ درین

موت آگاہ می کند كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ روے نماید تا جائے رسد کہ يَوْمَ

تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ باز گذارد تا بسر حد فنا رسد چون بسر حد فنا رسید

راہ کار افتادہ است از وے چہ می خواہد این را با او چہ نسبت و راے این فہم فہمے دوم اقتضای

این کار اینکہ گفتم بر حسب فہم مرد متعلم است اما این قوم ہجنین گویند محبت را نہایتے

نیست و مرتبہ و درجہ محبان کس نہ اند و آنچہ نقد وقت ایشان است قاضی ہر دو بیان

چیزے رمزے می کند قولہ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ چہ باشد حاصل عبارت قاضی چون

عنایت حضرت جل عزتہ بندہ را دریابد شوق و ذوق در دل بندہ القا شود از ان سو

او را ادراک پیش آید او را از وے برند این جا معلوم کند صوفیان کہ فنا گویند آن فنا عبارت از

چیست ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ہمین عنایت کہ فنا را موت نام نہاد و عنایت درست است

زیرا چہ فنا موتے است بلکہ موت حقیقی ہمین است و موت دوم مجاز نیست و مراد

دوم ای ازین موت آن است از توہم وجود و ہستی خویش خلاص می یابد و وجود حقیقی تحقیق و

توحید ثبوت می یابد مرد سالک را معراج طلب در کار آرد یعنے شوق و ذوق و طلب

خیزد و ہمت عروج بر معنی پرواز کند نَارُ اللّٰهِ الْمُوْقَدَةُ الَّتِیْ سوز طلب و آتش عشق را نار اللہ نام کرد

و عنایت درست قولہ درین موت فوت راہ می کند گفتہ ام کہ وجود دوئی با وہم می برد و وجود

حقیقت تحقیق توحید خویش ثبوت می یابد قولہ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ باز گذارد

تبدل الارض غیر الارض ہمین مباین بود فناست غیر آن کہ بحقیقت موجود و باو دو

رحمت ممات را عرضه کنند پس ابتدا آن را قلع کنند چنانچه بسته ذبح
بی اختیار را از جمله خلق ببرد من أراد أن ینظر إلی میت یمشی علی وجه
الارض فلینظر الی ابن ابی قحافه این واقعه صدیق باشد که هرچه
از وی بود مرده بود از هرچه از خدا بود زنده بود من مات فقد قامت قیامته
این بود آنگاه احوال قیامت بروی عرضه دهند پس بدایت توحید مرد را
پیدا گردد و مرد از دائرهٔ این قوم بدر آید که ومن الناس من یقول آمنا بالله و
بالیوم الآخر وما هم بمؤمنین نامش در جریدهٔ آنها ثبت گردد که

هو دارست وجود و ثبوت شیئی است که تو او را جای این و مقدار دانستی و بهمه وجه او را تصور
کردی روزی آمد مرد سالک معتقد اینها هویت بود آن روزگار آمد که همه هویت عبادت و
طاعت شد تبدل الارض غیر الارض شد که این همه بود و عجائب تبدل الارض غیر
الارض درست آمد قوله و بذبح بے اختیاری خلق جمله ببرد یعنی آن نه این است که او حیات
دید و غیر دید این حالت است که کل وجودات محو و نیست و نابود می بیند و یکے از نیاز
او این است آسمان و زمین و عرش و کرسی کل من علیها فان بعضهم بعضا پس بار لشود این
معنی را لطیفه فی کنند که بذبح بے اختیار همه را خلق ببرد قوله من اراد ان ینظر در عبارت حضرت رسالة
علیه السلام هر دو چیز بیان کرد فنا و بقا و موت و حشر من اراد ان ینظر الی میت اشارت بفنا یمشی
علی وجه الارض اشارة ببقا از خود مرده بخدا زنده شد یکبار مرده و رفت دوم بار حشر شد.
قوله من مات فقد قامت قیامته یعنی هر کرا این حال پیش آمد هرچه در قیامت خواهد بود مشاهده
کرد قوله بدایت توحید مرد را پیدا گردد و قیامت ظهور تجلیات قدرت وارد آن عالم عالم
قدرت است و این عالم عالم حکمت چون مشاهدهٔ قدرت شود بدایت توحید باشد.
قوله و من الناس من یقول چون احوال قیامت مشاهده شد ایمانے باشد که

وبالآخرة هم یوقنون زیرا که از یؤمنون بالغیب گذشته باشد و بعالم
یقین رسیده و یقین در شهادت باشد و ایمان در غیب بے هجران باشد از اینجا
ترا معلوم شود که چرا با مصطفی علیه السلام خطاب کردند که ما کنت تدری ما الکتاب ولا
الایمان اورا بارگاه بعالم کتاب و ایمان کشیدند از بهر انتفاع خلق و رحمت ایمان او
خلق قبول کرد و زیرا که صفت رحمت داشت وما ارسلناک الا رحمة للعالمین

آن را عین الیقین نامند و بالآخرة هم یوقنون این معنی دارد یؤمنون بالغیب
گذشته باشد نه در گذشته باشد غیب بروی شاهد شده باشد یعنی غیب است غیب از
وی گذشته یؤمنون بالغیب دو احتمال دارد مومن غیب است یا مومن نه اگر مومن
غایب ایمان آورده است این حال که او از خود غایب است بمشهود حقیقت او است
و با این ایمان آورده است از غیب بعلم رسیده است مومن نه از خود غایب است او
علم از خود درست حاصل کرده است یؤمنون بالغیب مرتب است قوله ایمان در غیب
بے هجران باشد لا حول ولا قوة الا بالله چنانکه گفتیم ایمان معرفت در غیب و هجران هم باشد
و ایمان در شهود و عیان هم باشد قوله ما کنت تدری ما الکتاب ولا الایمان
ما کنت تدری دو معنی احتمال دارد تو نه آن که کتابت و ایمان را شناسی و بدانی
ما ترا شناسا کردیم و ما ترا تعلیم کردیم از آن که تو قولی شنیدی یا کتابت و ایمان چکار
ما کنت تدری ما الکتاب ولا الایمان تو با جان غرق مستغرق می بودی
ترا از کتاب و ایمان ... ما ترا از سکر شهود باز آوردیم و بکتاب و ایمان اطلاع دادیم
و در آن بے مطلوب ... ماست تا معنی این را گوید که بارگاه با عالم کتاب و ایمان آورده اند
ما کنت تدری ما الکتاب ولا الایمان تو حقیقت ... حقیقت واحد دانستی همه
اعتبارات با تو ایمان و کتاب نسبت ندارد و اقتضاے ذات این تقاضا کرد که با ثبوت

این معنی میدان که اورا با کتاب عِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ داده بود واما ایمان
واسلام را بخود راه داد وبرای نصیب جهانیان را وگرنه او از کجا ورسالت و
غیبت از ان حضور از کجا دریغا اگر سالک در عالم الیقین وحقیقت خود را
محو بیند خدای تعالی را ماحی بیند یَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَاءُ . ای دوست گذاشت

این احدیت تا ورای آن فهمی وعلمی زاید باشد ومردم آن را نگیرد وشرکت نامند
ودر عین احدیت فردانیت باشی زهی کار وبار زهی آبادانی روزگار ای عزیز دریغا
اثبات یافت با همه احدیت موت وحشر ودوزخ وبهشت اثبات یافت با همه فردانیت
فافهم نازک سخن باریک بیان است تا کرا نصیبه دهند قاضی نیز در بیان خویش بطریق ن سخن
گفتار اشارتی می فرماید زیرا چه محو بقای وصحو وسکر تعلق میدهم این را اگر در بیان
ارندی آید قوله درجات نامتناهی یکی این است مرد در کاری باشد از مقصود خویش محروم
نباشد اما هم در تنهائی صورت خاص است که در جمع نیست ودیگر چه زمانی خود را بخلق میدهم
باز در ساعت ثانی بمقصود می ایستد وایشان مزاحم وقت نه بینند ودیگر در هر کاری که است د نمیند
در حرف مقصود خویش است جائی رواز بیرون افتاده یا وه گوئی این سخن گفته است . بیت

تخته را نو گرشها خدائی را گذارشها ÷ خدا اندر قلندر وان قلندر خدا جویی

که این سری است بس پنهان بدان اکنون ودم درکش

قلم بشکن ورق بسوز ودیا بزن دم درکش ÷ حمید این قصه عشق است در دفتر نمی گنجد

قوله گر سالک در عالم الیقین خویش خوش وقت قاضی حقیقتاً فاقد و محو نیست اما شاید این جا
حکایت کند آن چیزی که بوهم خویش حقیقت دانست آن چیز محو شود قوله وخدای تعالی را
ماحی یعنی آن وجود فرد واحد صمد بفردانیت ویگانگی خود ظهور کرد ومحو هم شد پس ماحی هم آمد
یَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَاءُ هر چه جز ان محو کند ومثبت ازل وابد این است که جز خود را همه را محو ساز

وَيُثْبِتُ را اثبات کرده باشد انگاه بقا را مقام وی سازند وانگاه اهل اثبات
واهل حقیقت را برو دیده او عرض دهند مرد این جا اثباتی شود نه محوی واهل محو
واپس گذاشته باشد اما درین همه مقامات درجات نامتناهی باشند تا خود هر
کسی در کدام درجه فرود آید وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ بیان این
همی کند دریغا که چه خوف دارد این آیت با خود اگر خواهی از مصطفی بشنو که
گفت اِنَّ فی قلب ابن آدم اودیة واسعة عظیمة فی کل واد شعبة

چنین گفت لطیفی بدل شدگان بیت

غیر ترش غیر در جهان نگذاشت ÷ لاجرم عین جمله اشیا شد

قوله وَيُثْبِتُ اثبات کرده او را محو کرد وجود چیزی که ذاتی وارد بدان ثابت ماند قوله مقام
وی سازند ترهات رفت وجودات خاست توبات وخیالات نجوت مقام بقا باشد .
قوله اهل اثبات یعنی آنانکه فانی شده اند وبخدای تعالی اثبات یافته اند وچشم وگوش
وزبان ایشان خدای تعالی شده است فبی یسمع وبی یبصر وبی ینطق از ان حکایت کرده است این هم
بقا است وبحقیقت معرفت خدای تعالی قوله بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ قاضی میان فنا وبقا مقامات
می نهد اما سخن تحقیق آن است من فنی بحق ومن بقی بحق واسطه در میان نیست چون ترهات
نا بقا باشد چنانکه قاضی تقریر فرموده پس این تا هر کسی بکدام فنا فانی شده است ودیگری بکدام بقا باقی
گشته وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ هم این معنی باشد اما ترهات وتجلیات وتکثرات کثرت
اگر مقامات ودرجات نام نهند فعله ذلك ما جد ترهات را یک سخن گفته ایم قاضی اورا در تعداد
آورده قاضی ماند که هم بود بر منبر بر آمد چنانکه رسم مذکران است کلام ایشان خالی از زیر وبلطف نباشد
وبزرگ گفته است که لا باس به انما من ایاته بیر الجنة قوله وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ
أَرْضٍ تَمُوتُ تا هر نفسی بکدام تجلی جهان را خالی کند این که عارفان بجهان از عاقبت رسیده

فی اودیة قلبه الشعب لو یبال الله فی ای واد اهلك گفت در دل بنی آدم اودیها فراخ و عظیم است هرکه متابع آن وادیها باشد بیم آن بود که هلاک شود و جائے دیگر گفت مثل القلب کمثل ریشة فی ارض فلاة یقلبها الریاح کیف یشاء باد عشق لایزال دل را در وادیهاء خود می گرداند تا جائے ساکن شود و سکون یابد و قلب خود منقلب است گردنده است و از گردیدن نه ایستد اے عزیز اذا اراد الله

هم بدین معنی باشد قوله ان فی قلب ابن آدم اودیة بتحقیق در دل فرزند آدم وادیهاست در هر وادی که شعبه بطرحی بیرون شده دل هرکه پس این شعب رود که بطرفے رفته است خدائے تعالی را در باب او هر واد که هلاک شود رحمتے نباشد عجب سخنے قاضی بالائے مقامات آورده درجات آورده و گفت هرکسے تا کدام مقام فرود آید این سخن فی ای واد اهلکت چه معنی دارد مناسب این گفت قوله اگرچه خوف دارد و معنی درین آیت خوف آنست که سالک بکدام مقام فرود آید شاید از آنجا باشد که آن در وقع موجب هلاک او باشد تجلیات و کشوفات موجب هلاک نیند اگر کسے نابود را بود آن موجب هلاک او باشد قوله باد رحمت لایزالی رحمت باشد و باد بے نیازی باشد و باد قهر باشد قاضی از جمله باد رحمت حکایت کرده و در ولایتها معنی حدیث آنست که هیچ در رحمت وارد گاهے بر غم دارد و بر یک حال بودن ندهد و آن که قلب را گویند که قرار نگرفت ازین سبب که تقلب او در یک محل است قوله تا جائے ساکن شود و زبان هم میرود گر هر جا که خوش آید آنجا ساکن شود نه هر جا که او را ... سوخته دارند افروخته دارند شکسته دارند بشکسته دارند سرافراشته دارند اما اگر قاضی این گوید که طالب صادق را هم چه از ان سوا ... و عاشق است او محب است همه رحمت بر و رحمت است که هرچه معشوق با عاشق جفا کند و از ضرب و ستم خالی نه باشد او با دمان ... و شر ... و بلاے بود اگر ... عاشق شود همین قوله اذا اراد الله قبض عبد بارض قصه سلیمان و آمدن عزرائیل بحضور ... بحضرت سلیمان برائے قبض روح آن جوان مشهور است قاضی ظاهر ...

قبض روح عبد بارض جعل فیها حاجة چون خواهد که در ولایت نیاز دل سالک را آن جا متوقف گرداند و قبض روح او کند ... آن مقام او را محتاج و مشتاق آن زمین و آن مقام گرداند تا سر بدان مقام فرود آرد و چون بدان فانی شود در عالم فنا همه سالکان هم طریق و هم راه اند کل من علیها فان اما خود بعالم بقا کرا رسانند و کرا باز بیند و تا خود هر کسے کجا فرود آید و یبقی وجه ربك همین معنی دارد و ما منا الا له مقام معلوم همین معنی دارد و یبقی وجه ربك قدم سالکان خواسته است و نهایت هر یکے پدید کرده اے عزیز از اضطراب هم سبکی و لقد کتبنا فی الزبور ان الارض یرثها من یشاء من عباده این زمین خاک نباشد که زمین خاک فنا دارد و خالق خلق را بباقی را نشاید زمین بهشت و زمین دل را می خواهد که چون فردا که درین مقام رسی بر تو لازم شود گفتن که قالوا الحمد لله الذی صدقنا وعده و اورثنا الارض نتبوأ من الجنة حیث نشاء فنعم اجر العاملین و جائے دیگر بیان می کند و لقد کتبنا

برین گواه آورد چون خدائے تعالی خواهد بنده را در مقام و درجه آرد و آن مقام او را تجاب او باشد و قصد او حال گرداند و ما منا الا له مقام معلوم هر یکے را در آن جا بدارد قوله و یبقی وجه ربك درین قدم که این فانی شود و او بقاے خویش روے باقی بماند بعزت این سخن در وقت او باشد الحمد لله الذی صدقنا وعده الآیه اهل ... کرده بود راست کرد و زمین را میراث کرد در جنت هر جا که خوش آید مقام گیریم ... که ما را در مقام بقا داده است که ما از بود خود تسلیم هرچه خوش آید کنیم زیرا چه در بهشتیم خرد بیت هرچه روز بمیرم بحکم ... هرچه امروز نگویم بحکم عدم قوله و لقد کتبنا تبلیغ در ذیل ... فائده جدید در میان نیست.

فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ چون
زمین فنا قالب است بزمین بقا که دل است مبدل شود مرو را بجائے رساند
که عرش مجید را ذره و در هر ذره عرش مجید را بیند از آن بزرگ شنیده که
گفت در هر ذره سیصد و شصت حکمت است که خدای آفریده اما من
می گویم که در هر ذره صد هزار حکمت نامتناهی تعبیه است و آن ذره در موجودات
نگنجد و جمله موجودات به نسبت آن ذره ذره نماید فَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا
يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ همین معنی دارد در فنا که منتهی در ذره هفت آسمان و هفت

قوله عرش مجید را که ذره بیند هر آینه الا همه موجودات فانی گشت عرش مجید را تا
هیچ نه بیند اما ذره تصور کند ذره پیش شمس است چه باشد لا شیء بود چنان علی هذا
همه ذرات شدند ولیکن این چنین ذرات که گفتم هیچ ذره از شعاع شمس خالی نیست
و تجلی ها ایشان را هم خالی دید او را با ایشان هم یافت تا این ذره چرا می نماید زیرا که فیض
او است زنهار نخواهم طریقه محی الدین ای مرید سخن گوئی و هست بشکنم قوله صد هزار
حکمت بجد است تا می عرض داریم که بزرگوار تعین حد و حصر مطلوب ندارد اما حکایت از تعداد
ذکر قاضی این میگوید که او تعدد ذکر گفت من نامتناهی گویم فعلی هذا قاضی بیشتر رفت بوهمے اما
ره ویش ره درویشان است هر دو بیکی ایستاده اند قوله ذره نماید همه فیض اوست تعالی از
ابدی و علوی و سفلی همه موجودات را محیط است ظاهر ایشان را و باطن ایشان را
میان اگر سالک گوید خدای تعالی با من است راست باشد و در من است راست باشد
بدان که حلول بمکن و ظرف نگوئیم ایشان را چند هزار ذره تصور کن آن ذرات درونی او با همچنین
اگر گوید خدای تعالی در من است راست گفته باشد نه آن که حلول بمکن باشد قوله فَإِنْ مِنْ شَيْءٍ
إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ این چون فیض قدسی با هم هیچ چیز نباشد تسبیح اگر بدین سخن زبان نه گرا آرایش میدید قوله

زمین بیند ندانم که در موجودات چه بیند سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي
أَنْفُسِهِمْ قول است مَا نَظَرْتُ فِي شَيْءٍ إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ فِيهِ
همین معنی دارد که همه چیز آینهٔ معانی او شود و از همه چیز فائده و معرفت یابد
سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ و از همه بیان کرده شد
یک کرده است

در اینجا این را مثالی گویم یعنی در چشم نظرے که از وجه نظاره روشن می شود که چون
وجودات را ساخته با هم ساختگی و تعلقی که دارد عکس آن ذرات نقطه سیاه که در چشم او است
همه پیدا می آید ذرات که آئینهٔ جمله وجودات است قوله سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا گفتم و سه چهار بار باز گردیم
اما سخن خواجه محمد واسع است رحمه الله ما رأيت شيئا إلا رأيت الله فيه او در
هیچ چیز ندیدم مگر آن که خدای تعالی را در و دیدم مولانا فقیه تقسیم سخنے درست می گوید در هر
چیزے نظارهٔ صنع اوست و نظارهٔ توحید اوست ما رأيت شيئا إلا رأيت
الله فيه درست آید و دیگر جمله موجودات آئینه اوست که در آن خدای تعالی را بیند
چون چشم دل روشن گردد با صفا و جلا شود هر چه بیند در و خدای تعالی را بیند و اگر تا در وی جدا
مشکل آید این را بالا گفته ام بارے نظر بالا کن این در وقت سخن ما فزوده شود هم از خواجه محمد
ما رأيت شيئا إلا رأيت الله معه وما رأيت شيئا إلا ورأيت الله قبله
وما رأيت شيئا إلا رأيت الله بعده لا همه معنی مترادف اند العبارات مختلف اگر هیچ
را می نویسم این مختصر دراز می شود و آن معنی که بالا گفته ام جامع همه آمده است. قوله
سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ همان بیان وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ است
که دیگر گونه اینجا هر چه در آسمان و زمین آمد بر توحید و یگانگی او اشارتی کند تسبیح از سباحت گرفته اند آن
بسے جواهر و لعل و لؤلؤ بدست آید همه سخن بسیار است. الاختصار والاختصار

تمهید اصل رابع در معرفت نفس

ای عزیز بزرگوار گوش دار که خبر من عرف نفسه فقد عرف ربه را اگر رسیده احوال مختلف می گذارد که ترتیب کتاب حاصل آید تا چه کنم و الله غالب علی امره بعضی از معرفت نفس خود شنیدی در تمهیدهای گذشته و بعضی در تمهید دهم گفته شود بتمامی. شمه و قدری چنانکه دهند و چنانکه آید این جا گفته شود ای عزیز چون مرید بدان مقام رسد که از شراب معرفت مست شود چون بکمال مستی رسد و بنهایت انتها رسد نفس محمد که لقد جاءکم رسول من انفسکم بروی جلوه کند طلعت من رآنی فقد رای الحق بر طراز روزگار وی سازند و لقبی یابد که ورای آن دولتی دیگر نباشد هر که معرفت نفس خود حاصل کرد معرفت نفس محمد حاصل کرد و هر که معرفت نفس محمد حاصل کرد پای همت در بساط معرفت ذات الله نهاد من رآنی فقد رای الحق می گوید عمر که مراد دید خدا را دیده باشد

تمهید الرابع

قوله من عرف نفسه قال معنی من عرف نفسه اینجا بیان نکرد و هم گفت هر که معرفت نفس محمد علیه الصلوة والسلام حاصل آید نصیب او را معرفت خدای تعالی حاصل شود محمد علیه السلام را بیند و در حضرت محمد علیه السلام خدای تعالی را شناسد این سخن درست من رآنی فقد رای الحق ای الله و در کلام وی اشارت کیفیت معرفت محمد نیست تا هم در بیان غایت معرفت زیادت آورده است

هر که خود شناس نیست محمد شناس نیست پس خدای شناس خود چگونه باشد چون معرفت (ن عارف خدا) نور محمد حاصل آید و بیعت ان الذین یبایعونک انما یبایعون الله سر شود کار این سالک از دنیا و آخرت تمام شود الیوم اکملت لکم دینکم با وی گویند نعت معرفت تو کمالیت یافت برسیدن و حاصل آمدن معرفت نفس محمد که خاص هم بر تو نیست برای عموم و شمول را آمده است لقد من الله علی المومنین اذ بعث فیهم رسولا من انفسهم بدین مرد سالک را شکر واجب آید

قوله هر که خود شناس نیست محمد شناس نیست حقیقت انسانیت و احدیت مرتبهٔ ذات او گویند و وحدت مرتبه صفات و واحدیت مرتبه اسما و احدیت در عالم لاهوت استعمال کنند و وحدت را در عالم جبروت و واحدیت را در عالم ملکوت پس احدیت مطلق و وحدت اجمال و احدیت تفصیل احدیت چون ذات آمد صرف وحدت اوست عالم اجمال و واحدیت عالم تفصیل چون محمد علیه السلام و آن شناسنده یک نفس اند خود را شناخت محمد علیه السلام را شناخت لقد جاءکم رسول من انفسکم مثال نفس او از نفس شماست یعنی هم از شما است نفس محمد علیه السلام و نفس عارف یکی باشد من انفسکم مثل من انفسکم

قوله سر شود و این بیان دوم با بیان بالا فرقی ندارد همان بیان است بعبارت دیگر محمد علیه السلام با خدای تعالی یکی انما یبایعون الله آن کسانی که بیعت با محمد علیه السلام کرده اند کرده اند گویا با خدای تعالی دست او دست او نبود و زبان او زبان او نبود محمد علیه السلام با خدا بود بلکه خود بل بود بلند تراز که گفت همان سخن بحقیقت یافت در بیعت حق است (ن خود) بدان نسبت می گویند که بسته شود هر آینه چون با خدای تعالی یکی شود کمال دین باشد بگوید الیوم اکملت لکم دینکم قوله لقد من الله خدای تعالی منت نهاد بر مومنان که پیغمبری را از نفس (ن چه گویند) ایشان بر ایشان فرستاد فاطمه رضی الله تعالی عنها من انفسهم خوانده است خلاصه ترین را خلاصه تر کرده است

شکر نتوان کرد از بهر وے شکر کنند معرفت رب مرد را چندان معرفت [illegible]
دهند که در آن معرفت معارف را شناسند نه معروف را مگر ابوبکر صدیق از این جا
گفت العجز عن درک الادراک ادراک یعنی معرفت آن باشد [illegible]
همگی عارف را بجز و تا عارف ادراک نتواند کرد که مدرک است یا نه سبحان
من لم یجعل للخلق سبیلا الی معرفته الا بالعجز عن معرفته
هیچ کس را راه نداد بمعرفت ذات بیچون او پس هر که راه معرفت او طلب
نفس حقیقت خود را آینه سازد و در آن آینه نگرد و نفس محمد را شناسد پس
نفس محمد را آینه سازد که رایت ربی لیلة المعراج فی احسن صورة

(ن شکر شکر) قوله از بهر وے شکر کنند چون معرفت خداے تعالی حاصل شود هر آینه شکر گوید [illegible]
(ن مثل) شکر کند خود را خود شکر گوید قاضی می گوید چون عارف بیند محمد علیه السلام [illegible]
بدین شکرے می آید و شکر از وے می کنند یعنی خود را با خود می کند قوله چندان معنے [illegible]
معرفت اسراریست و حقایقی است که بر آن مرد مطلع می شود پس گوئی معرفت میدهد [illegible]
عارف با معروف یکے باشد عارف معروف باشد و معروف عارف گشت چنانکه [illegible]
(ن رفتن) و آن از بس لطیف است پاک و پاک رفتند تا یکے چند سخن دراز کنی هر بار توحید [illegible]
(ن بکنند) بکثرت می روی چنانکه مسلمان بیان می آید که از کثرت بوحدت آیند و از وحدت [illegible]
گرایند قوله مدرک است یا نه یعنی سخن این است که چیزے [illegible] الادراک [illegible]
خواهی ازان ادراک که خود را باز داری معرفت عارف بدین رسد اگر خواهد او ادراک [illegible]
کر شناسد قاضی می گوید کدام باید یا وه بگیرد اللهم ادرکه چنانکه گویند المقصد [illegible]
(ن اصدار الامر عن القصور) القصور ای عاجز اصادر اتصاد را عن القعود قوله سبحان [illegible]
للخلق سبیلا الی معرفته که راه بود و مگر آن که آن پیش آید که عاجز شود [illegible]

نشان این آینه آمده است و در این آینه معرفت وجوه یومئذ ناضرة
الی ربها ناظرة می یابد خدا در عالم می ده که ما قدروا الله حق قدره
ای ما عرفوا الله حق معرفته و این مقام عالی و نادر است این جا
هر کسے نرسد و هر کسے این را نداند اے عزیز معرفت خدا را ساخته کن در
معرفت در دنیا تخم لقاء الله است در آخرت چه گاه می گویم هر که امروز
با معرفت است فردا با رویت است از خدا بشنو من کان فی هذه

کرده اند نتواند که داند و معنی دیگر هم گفته اند یعنی عرفان سالک و وجدان عارف تا بجے رسد
که پیش معرفت را مساغ نماند در بیان و در گفت رشید نیاید می گوید لا احصی ثناء
علیک انت کما اثنیت علی نفسک قوله نشان آن آینه آمده است
قاضی طریق تحصیل این دولت می نماید نخست خود را بریاضت و مجاهده دل خویش را آینه کرده با شد
در آینه دل خود محمد علیه السلام را بیند و در آینه دل محمد علیه السلام خدائے تعالی را بیند و چون در
مظهر محمد علیه السلام بیند و مظهر محمد علیه السلام رحمة للعالمین است پس مظهر محمد علیه السلام
بصورت رحمت تجلی کند از معنی رایت ربی لیلة المعراج فی احسن صورة
(ن ذوات عابدان و تافتن) معامله کند قوله وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة ذوات عابدان و تافتن
و هر چشم شده و همه صاف شده و همه صاف و تازه گشته بدین صفت ایشان را چشم دیگر
شده و ذات دیگر شده الی ربها ناضرة این ظاهر قرآن شده را بدین صفت بیند
قوله ما قدروا الله حق قدره با آن همه [illegible] و منتهی [illegible]
[illegible] گشتی چه شناسی [illegible] خود را [illegible]
ما عرفوا الله حق قدره این باشد که تو او را شناسی قوله من کان فی هذه اعمی
فهو فی الآخرة اعمی قاضی [illegible] بالا اثبات کرده اند [illegible]

أَعْمٰى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمٰى وَأَضَلُّ سَبِيلًا[۱۳] ہر کہ در دنیا نابینا است از معرفت خدا در آخرت نابینا است از رویت خدا از مصطفےٰ جاے دیگر بشنو کہ گفت یکے در قیامت گوید یارب ندا آید کہ مرا مخوان کہ تو در دنیا[۱۴] مرا نشناختی لا فانك لم تعرفني في دار الدنيا پس در آخرت چگونہ شناسی ۔

شد إِنَّمَا يَعْبُدُ ... اللّٰهَ یگانگی و اتحاد باشد امروز چہ آنچنان باشد کہ ہر کہ امروز با معرفت فردا با رؤیت باشد رویت شرکت در شرکت است معرفت کذلک محبت کذلک بعد خوت وحدت مساوی سخن است کہ تو زبان درازی میکنی آرے رسم کار بر این آمدہ است کہ چون در اخبار شنیدہ

شجون الحدیث شجون در میان سخن از ہر جنس آرند قولہ[۱۵] ہر کہ امروز با معرفت است ازین معرفت کدام معرفت مراد است معرفت مالی کہ طلب جملہ خلق روا نیست

یا معرفت کماہی یا معرفت ما اوی کماہی اگر از ان معرفت مراد جملہ مومنان و علماے معرفت دارند چنانکہ برین وعدہ رفتہ است ہر آئینہ ہمہ را رویت باشد اما معرفت خاصہ او ازین وسط کار بیشتر بردہ است اما ہمہ وقت نظارہ خود دارد دیدار گاہ او را با معرفت در رویت جمع دارد قولہ[۱۶] کہ تو مرا در دنیا نشناختی آنکہ در دنیا خداے تعالی را نشناخت در آخرت نیز نشناسد زیرا کہ دنیا و آخرت ہر دو بر مثال دو خواہر اند از یک مادر و پدر یکے بزرگ و یکے خورد البتہ ہر یکے ما با دیگرے نسبت درست ہست این فانی از ان باقی قسمے و نسبتے آوردہ است آنکہ بآن نیز ہم روے بقامی نماید و صورت وجود پیدا کردہ است مثلے ظاہر کہ چیزے این جا یافت در آن جا نیابد تا آن کہ گفت اند الدنیا مزرعة العقبیٰ

لعنت گویند راست را فراغت نام کردہ اند المجاز قنطرة الحقیقة گویند مَنْ كَانَ فِي هٰذِهِ أَعْمٰى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمٰى بدین معنی است ازین اعمی بصر مراد یا بصیرت مراد است آرے کہ این جا کور شدہ بود این کور مراد را باز بصیرت نیست ہم بچنان کور مرد ار برکنند و اگر چشم

ابلید و معرفت باشد عذاب بر و محقق نشود و آن وے است کہ چشم شہود جہان قدسی چنانکہ بایا

نَسُوا اللّٰهَ فَأَنْسٰهُمْ أَنْفُسَهُمْ[۱۷] ہمین معنی دارد و ہر کہ نفس خود را فراموش کند او را فراموش کردہ باشد ہر کہ نفس خود را یاد دارد او را یاد آوردہ باشد من عرف نفسه فقد عرف ربه و من عجز عن معرفة نفسه فاجدر[۱۸] ان يعجز عن معرفة ربه سعادت آید در معرفت مرو بستہ اند بقدر معرفت خود ہر یک را از سعادت نصیب خواہد بود و معرفت خداے تعالی این سہ نوع است یکے معرفت ذات

در بر سہ دویم معرفت صفات و سیوم معرفت افعال و احکام خدا اما اے عزیز تا معرفت افعال الله و احکام از معرفت[۱۹] نفس خود حاصل شود کہ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ ہر کہ معرفت نفس خود کامل تر معرفت افعال او

دیدن آن دل را مرگ نیست حشر ہم نباشد شنیدی از مردمان عوام و رعنا زیارتہا روند گویند سرہا خفتہ و دلہا بیدار است یعنے دل مردہ زندہ است و اگر او مردہ است قابل حیات نیست انکہ گوید إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ اگر ایشان را دے زندہ باشد این سخن گویند نہ آن کہ بکلی مردہ است ہمہ بر مردار ی خویش ماند قولہ[۲۰] نَسُوا اللّٰهَ فَأَنْسٰهُمْ ایشان نفوس خویش را ہمان نسیان خداے تعالی بود نفوس ایشان را نَسُوا اللّٰهَ فراموش کردن خداے تعالی چہ باشد یعنے فراموش کرد خداے تعالے نفس ایشان را قولہ[۲۱] فاجدر ان يعجز عن معرفته ہدایت معرفت نفس معرفت بدیہی و معرفت رب معرفت کسے آن کہ او معرفت بدیہی ندارد معرفت کسے کے حاصل تواند کرد قولہ[۲۲] از معرفت نفس خود حاصل شود چنانکہ متکلمان گفتہ اند کہ افعال حادث را مثال سازند بر افعال قدیم و یا آن کہ چنان کہ تو باختیار خویش چیزے میکنی او ہم باختیار میکند تا آن کہ طریقہ یونانیان کہ او خواہانند و این آید آن حرکت و سکنے کہ از نفس مردم می نماید آن ہمہ بحکم طبیعت او است ازین جا معلوم شود کہ افعال او با قتضاے ذات او است و دیگر تو در افعال و اعمال خویش مشاہد خالق خود باشی افعال و اعمال تو مثل فعل او باشد

کامل‌تر و معرفت صفات خدای تعالی آنگاه حاصل آید که معرفت[۱۸] نفس محمد کرد
لقد جاءکم رسول من انفسکم حاصل آید و معرفت[۱۹] ذات او تعالی کرا زهره آن
باشد که خود گوید تفکروا فی آلاء الله ولا تفکروا فی ذات الله جز برمزی معرفت
خدای حرام[۲۰] است شرح کردن ای عزیز بدان که افعال خدای تعالی دو قسمت آمد
ملک و ملکوت یعنی این جهان و آن جهان و هر چه درین جهان است ملک خوانند

این جا افعال او شناسی تو آنچه در میانی در منظر تو هر چه می‌کند او می‌کند چنانکه یکی گفته است انا
کالباب لا تحرکت الا اذا الحرکت درین بیان یک نظاره است که هر چه می‌کند
بنظر تو آلات تو اما تو مباشر او مباشر نیست قوله[۱۸] معرفت نفس محمد علیه السلام مظهر صفت
است هر صفتی از الله معنی او مناسبت است یعنی که او را موافقت است او تجلی می‌کند چون محمد علیه السلام
را شناختی معرفت صفات شد که علیه السلام مثل معنی صفت رحمت بدان وما ارسلناک الا
رحمة للعالمین حضرت کند شخصی خواب بیند که عورتی او را شکری دهد معبر تعبیر کند از دنیاش
چیزی برسد آری او رسید دنیا را خداوند تعالی بمثل عورت و شکر کرده نمود محمد علیه السلام والذین
معه صورت رحمت از صفت رحمت است که بدیشان متمثل شده است قوله[۱۹] و معرفت
ذات کرا زهره باشد ای قاضی معرفت ذات حاصل اما ادراک ذات حاصل نه بزرگ و روی
بخدا حجابی است کثیف پرده ایست تاریک مانعی که حجاب ذات او جمال ذات اوست
قدرت امکان نی که آن حجاب را زجهان برگیرد اگر کسی گوید او برگیرد من گویم ان الله لا یوصف بالمحال
قوله[۲۰] حرام است شرح کردن قاضی می‌گوید شرح کردن حرام است گمان مبرد و اطلاعی هست با گفتار مساغ
نیست من نگویم قابل اطلاع نیست.

الحمد لله علی انی ؞ کضفادع تسکن فی الیم
ان هی فاهت ملئت ماء ؞ وان سکتت ماتت من الغم

و هر چه در آن جهان است ملکوت خوانند و هر چه درین[۲۱] جهان و آن جهان باشد جبروت
گویند تا ملک را نشناسی در واپس نگذاری بملکوت نرسی و تا ملکوت را نشناسی در واپس
نگذاری بجبروت نرسی و خدای تبارک را در هر عالمی ازین عالمهاست [illegible]

عو... خواست که از دریا خبری دهد سر از دریا بیرون کشید فریاد بر آمد و امان داد دریا قابل گفتار نیست
قوله[۲۱] یعنی آنجهان و اینجهان ایما الیهما هر چه تراد خاطر می‌آید ضبط و ربط در بیان می‌آری الغرض
سخن مضبوط گویم ملک است و ملکوت است و جبروت است و لاهوت ملک عبارت از عالم شهادت
است این را ناسوت هم گویند یعنی ظاهر که تو می‌بینی اشیا وجود است و کائنات که هستند ملکوت
باطن آن ملک است و آنچه این ملک بدان قایم است آن ملکوت است این از عالم علو یا آن مثل
ربط داده اند که این بدان مانده است جبروت آنچه هر سه جمع آید هر سه را یک جا جمع کند جبروت
نام هست لاهوت خلاصه الطف لطائف از عالم الهی و الوهیت چنانکه شیر و دوغ و مسکه و جغرات
و روغن مثال دوغ ملک است و مثال مسکه ملکوت مثال جغرات جبروت است و مثال روغن
لاهوت و این هر سه یکدیگر متصل اند هیچ یکی از دیگری خالی نیست در دوغ قسم روغن هست در
مسکه خود ظاهر تر روغن خلاصه خلاصه این هر سه در جغرات جمع اند دوغ همچو ملک مسکه همچو ملکوت
روغن همچو لاهوت جغرات جبروت است جوز هم همین مثال دارد و پوست او مثال ملک مغز
که درون دارد او را هم پوسته است آن مثال مسکه و روغن که در میان اوست آن مثال لاهوت
و آن جوز با تمام خویش پوست و مغز و مغز مغز عبارت ز جبروت است آمدیم بر بیان سخن
قاضی می‌گوید ملک یعنی اول مرتبه جهان است از او چون بگذشتی بملکوت رسند یعنی بر باطن اطلاع یافت
ازین ترقی کند بجبروت رسد ملک و ملکوت با لاهوت جمع کند این نادره کار نیست تا کدام صاحب
دولت باشد که او را تعین و تشخیص اطلاع درست شود این قدر سخن باید دانست اگر در ملک با لاهوت
نسبتی نبودی هیچ یکی را با ملک اتصال نبودی قوله[۲۲] عزیزنا است یعنی بیک جای نماید تا کرسد

است که وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ولکن هر کسے نداند اے عزیز بجلال
قدرت لم یزل که چندان سلوک می باید کرد که از ملک بملکوت رسی و از ملکوت اسفل
چندان سلوک باید کرد تا بملکوت اعلی رسی پس آنگاه سلوک باید کرد که تا جمال این از
جز روے نماید. فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ در بیرون
جمال خالق ملکوت را بیند عرف ربه او را روے نموده اما عرف ربه

وکدام محروم باشد تا برین خزینه اطلاع یابد یعنی دیگر یعنے هر یکے خزینهٔ خداست عزوجل اوا هم وراک
یابلی درهم و در جبروت ولاهوت ولاهوت است یعنی لاهوت میدانی که جهت لاهوت لاهوت
است جز خداے تعالی نیست دایم الله خود و جز او نیست اما عالمے پیش افتد که صورت و شکل
و دست و عادت و رسم و حق و ناحق و کذب و صدق ندارد و جهانیست جهان نے قوله چندان
سلوک می باید کرد که این چندان هم چندان نهایتے ندارد و قسم و تاکید شاید که قابل بجند براے تحقیق
و حسن اصفاے او و تحقیق تصمیم عزم او و سخن همین قدر است که تا البته سلوک بشرط آن یکی از ملک
بملکوت رسی و شرط لفظے شامل و جامع است قوله از ملکوت اسفل بملکوت اعلی گفته ام ملکوت
شیے باطنه در عالم سفل هم ملکوت هست و در عالم علو این باطنے و ظاهرے دارد و او هم ظاهرے
و باطنے ظاهر این در نهایت کثافت و غلیظ و باطن این در نهایت رقت و قلت ظاهر
آن عالم روشن و صاف و همچنین که باطن او از روے ظاهر او نموده است با این همه باطن
دست و روئی دارد که بدان تمام اطلاع نمی شود قوله جمال خالق ملکوت را بیند می گوید بِيَدِهِ
مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ بید او بدست او و باطن هر چیزے است هر رابطه که هست آن نسبت
بود و دارد همه در قبضه اوست و هم ازو تمام شده است بازگشت مگر جزید و نفسے بدا اطلاع بر باطن هر چیز
شهود او که بازگشت او بخداوند است تعالی پس اطلاع بر باطن اطلاع بر او شد که هر وی
را نسبت بود و دارد تا ضمیر هم این لطیفه می گوید قوله عرف ربه یعنے الیه ترجعون

تمام نباشد تا از پردهٔ ربوبیت بپردهٔ جمال الوهیت نرسد و از پردهٔ الوهیت
بپردهٔ عزت نرسد و از پردهٔ عزت بپردهٔ عظمت نرسد و از پردهٔ عظمت به
پردهٔ کبریا نرسد چون در پردهٔ کبریا الله رسد دنیا و آخرت محو بیند كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا
فَانٍ با او گوید انظر الی وجه الله تعالی همه وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ باشد اینجا هیچ از
عارف نمانده باشد و معرفت نیز محو شده باشد همه معروف باشد أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ
الْأُمُورُ همین می گوید درین مقام يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ یکے نماید پس این نقطه خود را بجوے

جانست که عرف ربه گفته ام قوله تا از پردهٔ ربوبیت چند پرده و اقامتی آورد
و آن اعتبار است و هر پرده را نامے است که کبریا جلال است و جلال کبریا است عظمت
عزت است و عزت عظمت زیرا که فیهما تلازم کلی است تا از صفات جمال و جلال
نگذری محو ذات نشوی قوله كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ یعنے او جهت که همه را یعین عیان در عرض
فناے حقیقی بینی و جز خداے تعالی را حق ندانی تقاضے وجه رب باشد این جا روے نماید
بدان حسن و جمالے که آن وجه دارد و ازین وجه روشن می شود که این وجه را دو وجه است و آن که وجه
جهه الیه و وجه منه اے وجه الکریم آن که بسوے اوست آن فانی و آن که از وجه کریم او
باقی است تحفه دیگر این است در هر جه فنا از نا و ابد احد صمد بقا قوله أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ
بدان که کارها باز می گردد بسوے خداے تعالی هر کارے که کنیم و کردیم آن همه بخداے
تعالی باز می گردد یعنی بدین باز می گردد که او می کند. قوله یکے نماید چرا چون بدو محقق و
بدین شد يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ یکے شدند فانی بفناے خود رفت و باقی ببقاے خود ماند
ضرورت يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ یکے باشد قوله پس این نقطه گفته ام این صورت فانی بفناے
خود رفت و آن باقی ببقاے خود مانده است سالک نماند جز خداے تعالی ماند این جا بایزید
رضی الله عنه نیابت خداے تعالی چنین فرماید سبحانی ما اعظم شانی و لی ...

است که وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ولیکن ہر کسے ندانداے عزیز بجلال و قدرت لم یزل کہ چندان سلوک می باید کرد کہ از ملک بملکوت رسی و از ملکوت اسفل چندان سلوک باید کرد تا بملکوت اعلیٰ رسی پس انگاہ سلوک باید کرد کہ تا جمال این آیت بتو روے نماید فَسُبْحَانَ الَّذِیْ بِیَدِهٖ مَلَکُوْتُ کُلِّ شَیْءٍ وَّاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ درین مقام جمال خالق ملکوت را بیند عرف ربہ از روے نمودہ اما عرف ربہ

وکدام محروم باشد تا برین خزینہ اطلاع یابد معنی دیگر یعنے ہر یکے خزینۂ خداست عزوجل اورا ہم در ملک یابی و ہم در جبروت و لاہوت است معنی لاہوت بیدانی کہ چیست لاہوت جائے است جز خداے تعالیٰ نیست و ایم الله خود جز او نیست اما طلے پیش الله کہ صورت و شکل و جہت و سمت و عمارت و رسم وحق و ناحق و کذب و صدق ندارد و جہانیست جہان نے قولہ چندان سلوک می باید کرد کہ این چند اسم چندان بہا نیستے ندارد قسم و تاکید شاید کہ قابل بجنبد براے تحقیق فہم سامع و حسن اصغاے او و تحقیق تعمیم عزم او و سخن ہمیں قدر است کہ تا البتہ سلوک بشرطہا آن نکنی از ملک بملکوت نرسی و شرط لفظے شامل و جامع است قولہ از ملکوت اسفل ملکوت اعلیٰ گفتہ ام ملکوت کل شے باطن در عالم سفل ہم کثرت ہست و در عالم علو این باطنے و ظاہرے دارد و او ہم ظاہرے و باطنے ظاہر این در غایت کساف و غلیظ و باطن این در غایت دقت و قلت ظاہر آن عالم روشن و صاف و ہمچنین کہ باطن او از روے ظاہر او نمودہ است با این ہمہ باطن است و وی وازو کہ بدان تمام اطلاع نمی شود قولہ جمال خالق ملکوت را بیند می گوید بیدہ ملکوت کل شیء بید او ہست او و باطن ہر چیزے است ہر رابطہ کہ ہست آن نسبت بدو دارد ہمہ در قبضۂ اوست و ہم تماشا ہست بازگشت گرچہ و خیلے بدا اطلاع بر باطن ہر چیزے نشود و کہ بازگشت او بخدا وند است تعالیٰ پس اطلاع بر باطن اطلاع بر او شد کہ ہمہ باطن را نسبت بدو دارد قائم ہم اما لطیفہ می گوید قولہ عرف ربہ یعنے اِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ

تمام نباشد تا از پردہ ربوبیت بہ پردۂ جمال الوہیت نرسد و از پردۂ الوہیت بہ پردۂ عزت نرسد و از پردۂ عزت بہ پردۂ عظمت نرسد و از پردۂ عظمت بہ پردۂ کبریا نرسد چون در پردۂ کبریا بالله رسد دنیا و آخرت محو بیند کُلُّ مَنْ عَلَیْهَا فَانٍ با او گوید الظاہر الحی وجہ الله تعالیٰ ہمہ وَیَبْقٰی وَجْهُ رَبِّكَ باشد اینجا ہیچ از عارف نماندہ باشد و معرفت نیز محو شدہ باشد ہمہ معروف باشد اَلَا اِلَی اللّٰهِ تَصِیْرُ الْاُمُوْرُ ہمیں می گوید درین مقام یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهٗ ذَٰلِکَ نماید پس آن لفظ خود را بجوے

بیافت کہ عرف ربہ را گفتہ ام قولہ تا از پردہ ربوبیت چند پردہ را تا می آرد و آن اعتبارات و ہر پردہ را نامے است کہ کبریا جلال است و جلال کبریا است عزت عزت است و عزت عظمت زیرا کہ غیر تقاضا تمام کلی است تا از صفات جمال و جلال نگذری محو ذات نشوی قولہ کُلُّ مَنْ عَلَیْهَا فَانٍ یعنے او چیست کہ ہمہ را ہمین جہان در عرض فناے حقیقی یعنی وجہ خداے تعالیٰ را حق ندانی بقاے وجہ رب باشد این جا روے نماید جمال حسن و جمالے کہ آن وجہ دارد و ازین وجہ روشن می شود کہ این وجہ را دو دوست دارد کہ وجہ الیہ و وجہ اسے وجہ الکریم آن کہ بسوے اوست آن فانی و آن کہ از وجہ کریم او باقی است تحفہ دیگر این است در ہر چہ فنا از نا و ابد اوست صدر بقا قولہ اَلَا اِلَی اللّٰهِ تَصِیْرُ الْاُمُوْرُ بدان کہ کارہاے باز می گردد و گر سوے خداے تعالیٰ ہر کارے کہ کنیم و کردیم آن ہمہ بخداے تعالیٰ باز می گردد یعنی بدین باز می گردد کہ او می کند۔ قولہ یحبہم نماید ہرآئینہ چون بہ دو محقق بمین شد یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهٗ یکے شدند فانی بفناے خود رفت و باقی ببقاے خود ماند فرموت یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهٗ یکے باشد قولہ پس این سخن گفتہ ام این صورت فانی بفناے خود رفت و آن باقی ببقاے خود ماندہ است سالک نماند ہمہ خداے تعالیٰ ماند این جا بایزید رضی الله عنہ بنیابت خداے تعالیٰ چنین فرماید سبحانی ما اعظم شانی و لیس فی جبتی سوی الله باشد چنین گفت

جبروت جلوه دهد چه حسین حلاج جز انا الحق و بایزید جز سبحانی دگر چه گوید اینجا سالک شیخ خود خالق ما
وراء این مقام چه مقام باشد و بالاتر این دولت کدام دولت بود و از برای عذر
او ملک و ملکوت در دهند که وَاِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا اَمْثَالَهُمْ تَبْدِیْلًا بود
دریغا ای عزیز چه شنوی دگر نه آنستی که هنوز وقت زیر و زبر شدن بشریت نیست

در خطای — باحسین منصور در بیان انا الحق همین معنی است و هر که جز این گمانی برد و بیچه حکایتی کرده باشد
و او را از حقیقت خبری نبوده باشد بیت

چشمی دارم همه پر از صورت دوست ÷ با دیده مرا خوش است چون دوست دروست
از دیده و دوست فرق کردن نه نکوست ÷ یا اوست بجای دیده یا دیده خود اوست

امثال گفتار بایزید و جنید و حسین رضی الله عنهم یابند و دگر گفتند همه عکس انوار لاهوت بر آیینه دل
تجلی گشت آن را در خود شاهد یافت و بس غلبه شوق و شهود در خود این کلمه بر زبانش رود یا سبحانی یا
در گفته اند — انا الحق و لیس فی جبتی سوی الله بدین معنی هم گفتار. نظم

دل درد وصل تو نجوید چکند ÷ جان دولت وصل تو نجوید چکند
هر گاه که بر آیینه تابد خورشید ÷ آیینه انا الشمس نه گوید چکند

قوله بدلنا امثالهم تبدیلا الآیة اگر امر ایشان را دگر گردانم هر آنچه بوده اند هم بدان باز آیم
بیت. تو او نشوی گر چه بکوشی دوست ÷ آن روز که تو نبوده او بود کی —
قوله دریغا که این دریغا محل اینجاست و دریغا در وقت چیزی گویند البته دست نمی آید و با حسرت
تمام چنانکه افسوس گویند قوله اگر نه آنستی که هنوز زیر و زبر شدن بشریت نیست
چنان که گفتم معنی بدلنا امثالهم تبدیلا از آن که زیر او زیر است و زبر او زبر چنانکه
در است — زیر شریعت است عین حقیقت و آن که زبر شریعت است آن زیر حقیقت است زیرا او زیر شود و او
زبر شود او زبر باشد زیر او زبر او باشد لکن گوید مقلوب شود نیکو می گوید مسلوب نیست مقلوب است

والا همه آن است که حقیقت این معنی شریعت را مقلوب کند دریغا ای عزیز تشنیدی
که وَاِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا اَمْثَالَهُمْ تَبْدِیْلًا چه معنی دارد یک ساعت مرا باش
دانی که تبدیل چه بود نور الله که باشد که پرتو او بنده پیدا آید هر چند که رسد تا بد از عرد
چندان بنماید که خود را با خود بیند بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَی الْبَاطِلِ فَیَدْمَغُهُ فَاِذَا
هُوَ زَاهِقٌ زهی کیمیاگری از کجا تا کجا قَدِمْنَا عَلٰی نُوْرٍ مِنْ حَبِیْبٍ نور با نور شود تا راز
میان برخیزد که چون شعاع آفتاب بتابد و هیچ ستارگان آید ستارگان را
مجلی نماند این جا حال کس مرا و خود را همه مرا وی در باز دو دیده خود را همه دیده

شی بعضی از روی خود به صفت دیگر غالب آید و بیچه دگر روی خود حق و دیگر مغلوب شود یعنی
در صور — بواو حقیقت به ثبوت توانی و تجدد تجلی کند قطره آدم بحر حقیقت او را در حیطه و غلبه در تغییر و تصحیح
کند هر آینه غالب کرا او را برین تقلبات میدارد. قوله دانی که تبدیل چه باشد یعنی اگر گفتیم درین
هر دو قوان تو تفکر صادق کن و عمری تا قاضی عامیانه و چند یانه گفته است و ما سخن بحقیقت گفته ایم
و اگر چه خواهیم گفتار قاضی را در بیان خود آریم هم می آید. قوله پرتو او بنده پیدا آید نه آنکه
در خارج وجود — خارج تعبیه باین که این پرتو ذات فانی پیدا آید نقطه که با او است هر با او تجلی کند پیدا آمدن این نور فانی
درجات و مراتب نهاده است متولی آید و هستم پیدا آید و اراد و بستان یعنی آنکه او خود را هم
خود وجودی و شهودی تصور می کرد و آنچه با وی بود هم بروی پیدا آید. قوله چندان بنماید
در گفته — تا بداند این چندان برزبان گفته است این چندان نیست این چندان نیست این چندان است
قوله بل نقذف بالحق چون حق حقیقت خویش پیدا آید باطل هر آینه باطل بود فاذا هو
زاهق خود رونده است او را وجودی خود حاجت نیست که کرم حق آمد پس آن او رفت و هیچ
چیز نبوده است مثبت ذوق حقیقت اوست قوله زهی کیمیاگری تا قاضی کیمیاگری گفته است چیزی
را چیزی دیگر برد مثلا مس را زر سازد و تجلی نور که آن را مس باشد بار دیگر است نبوده و بوده نابوده. قوله

در بازد تا همه دیده شود ابو العباس قصاب در سماع پیوسته این بیتها گفتی **رباعی**

در دیدهٔ دیده دیده را بنهادیم ❊ وانگه ز ره دیده غذا می دادیم

ناگه به سر کوی کمال افتادیم ❊ از دیده و دیدنی کنون آزادیم

رباعی

رو دیده به بند تا دلت دیده شود ❊ زان دیده جهان دگرت دیده شود

گر دیده و دل بذکر حق باز کنی ❊ بر پشت فلک آنچه بود دیده شود

رباعی

در دیدهٔ دیده دیدهٔ می باید ❊ دامن ز جهان کشیدهٔ می باید

تو دیده نداری که ببینی او را ❊ عالم همه اوست دیدهٔ می باید

ای عزیز مناظر قالب بینی که با دل چه می گوید از بهر آنکه قالب چه می داند که دل را چه افتاده است که بیشتر آنست که دل بر قالب بپوشاند و دل قالب را

ستارگان را عکسی بمانند آری ستارگان باشند اما نماید ایشان هستند و نور دارند و نور ایشان با نور آفتاب یکی شده و جلالش تافته بدان ستارگان همه را قیاس بکنی که او خود نوری دارد —

قوله در دیدهٔ دیده حاصل هر دو بیت چیزی که دیده شده بود جهان را به دیده دیدیم آن دیده و دیده خود آنچه واز نیک و جهان یاد داد **قوله** مناظرهٔ قالب آن مناظره بچه مانند چنانچه شاعر مقالات دیده علم و احتمال آن می نویسد یعنی حالت آن دو صفت و آن در وا این حکایت می کند بزبان حال این ناگوید قالب با دل **قوله** بیشتر آنست که دل بر قالب بپوشاند قالب با دل می گوید ترا چه افتاده که با یکی چنین چنین است و تو خوش می کنی و از من بگذری و این سودای و می گوید ای دل بچه زهره از طرف قالب خطاب مر قلب را ای دل بچه زهره ای آخره هم مانند این است **بیت**

با دل گفتم مرا ز بر بروی او ❊ کو خشم است من ندارم سر او

چه جواب گوید گوشش دار **رباعی**

ای دل بچه زهره خواستی یاری را ❊ کو چون تو هلاک کرد بسیاری را

دل گفت که تا همی شوم یکتایی ❊ این خواستم از بهر چنین کاری را

این سخن خود در جهان که داند الا محرمان انس الهیت که از اوصاف بشریت باوصاف الهیت رسیده باشند و حقیقت ایشان با بشریت این بیت با می گوید رباعی

دل گفت که این حدیث بیهوده گو ❊ یاد بر او کشند یا بر دو او

دیگر هم هست **بیت**

با دل گفتم که راز با یار مگو ❊ زین بیش حدیث عشق زنهار مگو

دل گفت که این سخن دگر بار بگو ❊ جان را بلا بسیار و بسیار بگو

این سخن عشق بازی با بیان حقیقت نسبتی ندارد و اما محبان محقق عارفان عاشق با همه معرفت و با همه اطلاع و دقایق اسرار نقطهٔ محبت بر سویدای دل ایشان از لا و ابداً منقش است هم بران می آرند همان می گویند چنانکه صاحب سوانح شیخ احمد غزالی رحمة الله ما و متابعان ایشان قاضی رباعی را بر بیان حقیقت این چنین آرند و این مقالات را بر حقیقت برین صفت بیان کنند که این وجود وهمی را در خزانهٔ خیال خود صورتی منقش کن و او را جانی و کلامی و اطلاعی ده و هم خوبش حقیقت را با وی مقابل کن حال چه آمد گوئی او چنین می گوید من وجودی دارم او مرا چرا تافی ز ایدی سید اری او می گوید ترا حقیقتی نیست همه خیال محض تو حقیقتی و معنی با خود نیست **قوله** باوصاف الوهیت اشارت بانعدام تحقق می کند ما سخن در تمنا و رقا گفت ایم قاضی ما اخلاق در کار بسیار دارد و اگر ما را بالطف کلام بدست نباشد بیان سخن قاضی نیک مشکل باشد —

قوله محرمان انس یعنی محرمی در مقام انس بسر برده باشد و انس بر ایشان غالب شده باشد

هر دو قیقه دقیقه اطلاعی شود که اگر معشوق خواهد که چیزی از خفیه و دقیقه از عاشق نهان دارد نتواند

در عشق حدیث آدم و حوا نیست ¦ ای هر که از آدم است وازانا نیست

مارا گوید این سخن ریانیست ¦ خورشید نه مجرم ار کسی بینا نیست

زیاده ازین ساعت نمی توان گفت بعد ما که جمله تمهیدات خود بیان من عرف نفسه فقد عرف ربه آمده است نیک طلب می کن و باز می یاب و می دار و ازین شنیده می باش تا دانی۔

کی او خود مطلع شده است موسی علیه السلام را برهنه کرده اند بنی اسرائیل نموده محمد علیه السلام را برهنه کرده اند قریش نموده اکنون این عاشق معشوق را برین صفت دیده است یگانگی و این سخن نخواهم گفت لاحول ولا قوة الا بالله **قوله** آدم و حوا نیست۔ در گلشن

آدم علیه السلام و حوا در قضاے او نیست از کره ابر صورتے بر نیست و را ثار الله همان آب مست که بر بسته است آن غرالد که گداخته است همان آب بود هم دالا است حوا و آدم علیه السلام صورتے میش درمیانه نموده اند لاحول ولا قوة الا بالله طلے برسری اگر می خواهم چند سخنے بگویم از خواجه دستگیر با باش رحمتے چند بیتے گفته مناسب این مقام است **بیت**۔

معشوق ما ز نسل آدم نیست ¦ حور است فرشته یا خود آن هم نیست

روح قدس است روح روح است ¦ نورے متشکل است مجسم نیست

در وصف چگونگی و چه چونی ¦ جز نقطهٔ سر اعظم نیست

خال و لب او شب است و روز است ¦ دیدی شب و روز را فراهم نیست

شادی ز پس غم و غم از پس اوست ¦ هر یک ز دگر جدا و با هم نیست

مارا همه غم است شادی نیست ¦ او را همه خرمی است غم نیست

تمهید اصل خامس در بیان علم و عرفان

اے عزیز مصطفی ﷺ گفت طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة جاے دیگر گفت اطلبوا العلم ولو بالصین طلب علم فریضه است طلب باید کردن اگرچه در چین و ماچین باید رفتن براے این علم عشق بحر کرم است که کان عرش الرحمن علی اللیل والنهار والارض والسما کدام بحر اول ما خلق الله نوری

تمهید اصل الخامس

قوله طلب العلم فریضة و اطلبوا العلم ولو بالصین اطلبوا امر است فریضه باشد و فریضه مرتبع بر دوست **ولو بالصین** اگرچه حصول علم بمقامات شدید و مسافرات بعید حاصل شود هم بر هر مومن طلب علم فریضه باشد۔ **قوله** این مسلم صاد مبین یا صاد است اگر علم صاد است عنایت کرده است از آیه کلام الله کتاب الله ص والقرآن ذی الذکر و اگر صین است در حدیث آمده است **ولو بالصین** این چنین تشخیصے و تعینے در عبارت خویش می کند یعنی از انجرے تصور کن که بحر را عبارت ازین کست **وکان عرشه علی الماء وکان الرب فی عماء** این علم درین بحر مثال جیفه ریزه است۔ **قوله** بحر کرم است که را صورة الارض گویند و این جهان را افراد دال نور است که گفته است اول ما خلق الله نوری **اول ما اظهر الله فی خلقه نوری** این علم را دران دریا جویند و ازین دریا قطره است همی نام دریا یابد و با دریا یکے باشد تا هی این جا نکو مثالے خوب است ره در بیان بیاوده اے عزیز تحقیق دانی هر چند حقایق و معارف را گشاده تو کن مشکل تر شود سیدا ازین سخن هم سخنے باشد گوی گوید **بیت**

تا دل تو از علایق شسته نشود که اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ دل پاز نور علم و نور معرفت
اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰی نُوْرٍ مِّنْ رَّبِّهٖ منور نباشد علم حقیقی
علم حق وَالْقُرْاٰنِ ذِی الذِّكْرِ است قرآن در ارض که آمد تو نیز کی شوی تا تو نیز عربی باشی که
مَنْ اَسْلَمَ فَهُوَ عَرَبِیٌّ وَقَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرَبِیٌّ اَلْكَوْنَ ای عزیز علم بر دو نوع است
یکی آن است که بدانی رضا و ارادت او در چیست دوم آنکه سخط و غضب او در چه آنچه مامور باشد

غرقش غیرت و جهان نگذاشت ؛ لاجرم عین جمله اشیا شد

ولیکن هیچ کس فهم نکرد قوله تا دل تو از علایق چنانست که کسی از قاضی می پرسید که
که تحصیل این دولت و نور این برکت بکدام ره و بکدام سلوک دهد قاضی مردم مرشد و سلوک
می نماید و مختصر کرده می گوید تا دل تو از علایق شسته نشود یعنی هر چه ماسوی الله تصور کن
بیان هیچ برائے بیان ماسوا اگر جزئیات او بیان کنم شاید مجلدات شود این بدان حق لفظ وحدت
همه وجودات است فلیتحد بها فلیتحد معها ان کنت نقدر علیها قوله اَفَمَنْ
شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهٗ دو احتمال بیر دخل در ان علایق عبارت از شرح صدر است دوم بعد
تهذیب اخلاق و تصفیه دین دولت دست دهد که شرح صدر او کند دل او را کشاده کنند
انچنانکه انوار الوهیت در آن گنجد این دل را عرش الرحمن نامند فهو علی نور من ربه
محقق تر باشد او مستقل باشد بر نور قادر باشد سیر باشد قوله تو نیز یکی شو چون وحدانیت
و فردانیت آید کار هندی با امام قریشی یک مقعد جلوس فرمود هر دو با هم یکی گشتند الکون هر کی
عربی باشد قلب المومن عربی گشت و هر که به تحقیق ایمان رسید او با محمد عربی هم دم و همقدم شد
یکی است گمان مبری که با اهل ارض محاوات و گذر زمین قید ده این جا همه یکی آمیخته اند که وی
در میان نمانده است من و تو رفته ایم خود چه رویم نه ایم نبوده ایم قوله علم بر دو نوع است قاضی علم
بر دو نوع کرده یکی علم شرایع دوم علم حقایق تحقیق علم شرایع فرموده آنچه مامور و منهی است بدانی یکی مامور باشی

در آن جای که انوار

در فردانیت یکی شده

در عمل آری و آنچه منهی باشد ترک کنی پس هر علم که نه این صفت دارد حجاب باشد
میان مرد و میان معلوم زیرا که حد علم این است که معرفت معلوم علی ما هو به باشد
چه گوئی ذات و صفات خدای تعالی در علم آید یا نه بلکه جز بتحقق علم الٰهی حاصل نشود که
تَخَلَّقُوْا بِاَخْلَاقِ اللّٰهِ نصیبی از قطره کز قطرت قطرة فی نفسی فعلمت بها علم الاولین
والاٰخرین در وهن دل او چکانند یا اٰتَیْنٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنٰهُ مِنْ
لَّدُنَّا عِلْمًا پدید آید

در اخلاق الله

و از دیگر منهی اینجا معلوم شد ارادت و رضا در چیست و غضب و سخط در چه رضا و ارادت در امر و سخط و
غضب در نهی قاضی اینجا یک سخن از مذهب بیرون افتاده است که گوید ارادت و رضا دیگر و اخته است
دیگر اند بر فهم اهل تحقیق رضا دیگر ارادت دیگر ارادت هم در منهی باشد هم در مامور اما رضا نباشد
مگر در مامور قوله پس هر علم که نه این حقیقت دارد یعنی اگر این علم با تسلیم و انقیاد نیارد حجاب باشد و باعث
حجاب باشد اگر عمل آرد حجاب باشد اما شاید سبب رفع حجاب شود این طریق ارشاد سلوک است چون آن
هنر میسر کند محقق که رفع حجاب شود اما او خود بے خبر حجاب است اما سبب میتواند که شود قوله حجاب باشد
میان علم مرد و میان معلوم یعنی معلوم او و سلوک بود و سیر و عرفان طریق بود اگر این علم بدین عمل نداشت و هم بوهم
مشغول شد چنانکه دیده که ره چنین و سلوک چنین گویند و کار نکنند این علم مر این عالم را میان معلوم حجاب شد
قوله چه گوئی سوال از امر امکان آن و جواب بر حسب آن معنی هست که شخصے بمعرفت الٰهی رسد جواب میگوید
آرے شود و بر حسب درج طالب و امکان چون تخلق با خلاق شد و اتصاف بصفات ذات شد شیئا ما از علم
الٰهی بے جهت و بے کمیت و بے کیفیت و نقطه وحدت است شیئا ما معلوم شد سوال قاضی و بے قاضی هم بر جا
بر جا است. قوله علم الٰهی نصیبے از قطره الی آخره یا قطره آب الٰهی است و الٰهیات تجزیه و تقسیم نه دو هر که قطره در
کام کسی چکانند چنانکه دل او معدن اسرار منبع انوار الٰهی شد چه آن دریائے گشته است گفتم آن دریا تقصود تجزیه
ندارد و علم الاولین و الآخرین گفته ام و نبین که خیال است که در دل قطره تمکن شده است و اولین و آخرین هم آمد
گم شده علم این حاصل شد ایشان متوهم و متخیل بوده اند که آن دانستم که گرد جوے دارند و ما هم دانستم و ایشانند چون این علم

ان من العلم کهیئة المکنون لا یعلمه الا العلماء بالله [13] این باشد که آن را لدنی [14] خوانند این
علم خدا باشد بر همه خلق پوشیده باشد و موذب [15] این علم خدا باشد ادبنی ربی فاحسن تادیبی معلم
این علم الرحمن علّم القرآن [16] است ای عزیز بدانکه مصطفی ع می گوید. بنی الاسلام [17] علی خمسة و
ایمان را پنج دیوار پدید کرده است اسلام چیست و ایمان کدام ست

محقق شد نا المدینة الشمل همه دریا بوجود و قرار خویش یافته است قوله آتیناه رحمة [12] کدام رحمت از پنج
و کدام رحمت از این پنج که علم اولین و آخرین بدان دل او پیوستند و علّمناه من لدنا علماً چه را افعال
مطلع شد علمی که او دارد خاصه بر آن وقوف یافت این عبارت از علّمناه و من لدنا علماً عبارت هم از این
است قوله [13] ان من العلم او تعالی در حجاب عزت در پرده غیرت لا یطلع احد الا هو تعالی چون آن
رده باو یکی شد و از خود چیزی یافت علما بالله همین کس ست که خبر یافت همین علم بالله است. قوله [14] لدنی
خوانند عنده لدن نزدیک یعنی علمی که مخصوص بحضرت است بدان عالم گردد قوله [15] موذب این علم یعنی معلم این علم
قاضی برای تطبیق حدیث ادبنی موذب میگردد و اگرنه محل لفظ تادیب نیست ادب همین آمده او را بر جفا یا
او اطلاع شد بدان مینز که گویی مولانا حفص کودکی را پیش می داند چیزی بترغیب چیزی بترهیب او را بر علم
واقف می کند. قوله [16] الرحمن علّم القرآن آنگاه اگر عنایت ازلی بجنت در باب طالب و سالک نکند او کجا
و اطلاع برین علم از کجا بر آید علّم القرآن سر این کتب باشد یعنی این کتاب که معلم حق این بنده را این عنوان
آن کتاب است قوله [17] بنی الاسلام این جا بایستی پنج ستون گوید زیرا که یکی را می گوید الصلوة عماد الدین پس
او هر پنج را عمود داشته است و قاضی بند دیوارها می گیرد پنج دیوار پدید کرده است یعنی اسلام بر مثال خانه میگردد
که بر پنج دیوار بر آورده باشد این جا چهار دیوار است اما قاضی پنج می گیرد. شاید برای استقامت
بعد جانبی دیگر تر دیوار دیگر باشد و اصل حدیث و عبارت قاضی برین حکایت می کند که استقامت بنای
دین بر پنج چیز است لا محن در تعیین استعارت رفته.

ان الدین عند الله الاسلام [18] دین خود اسلام است و اسلام خود دین اما مجمل [19] متفاوت میشود
و اسبغ [20] علیکم نعمه ظاهرة و باطنة اسلام نعمت قالب و ظاهر است چون نماز و روزه و حج
و ایمان نعمت دل و باطن است چون ایمان بخدا و رسول و کتاب و فرشتگان و روز قیامت و آنچه
بدین ماند. ای عزیز مگر مصطفی ع ازین جا گفت من اسلم [21] فهو منی کار دل مسلمان دارد قیامت
هیچ چیز بهتر از قلب سلیم نباشد یوم لا ینفع مال و لا بنون الا من [22] اتی الله بقلب سلیم با
ابراهیم خلیل الله صلوات الله علیه همین خطاب است که دل مسلمان کن در بدایت اذ قال له ربه
اسلم [23] قال اسلمت لرب العالمین گفت دل مسلمان کردم ای عزیز. قالت الاعراب آمنا
قل لم تؤمنوا ولکن قولوا اسلمنا همه مرتبه مسلمان باشند

قوله [18] ان الدین عند الله الاسلام دین تواضع است خضوع است یقال دان الرجل اذا خضع
و اسلام استسلام و انقیاد است علی هذا دین و اسلام هر دو یکی باشد دین شامل است مر ایمان را و اسلام شامل
است مر ایمان و دین را ایمان اصل همه است اکنون اعتبارات مختلف است گاهی بر وی گاهی ایمان را باعتبار
باختلاف اعتبارات قوله [19] اما مجمل متفاوت میشود اسلام و استسلام در اعمال و افعال آمد دین همین
تواضع مجرد هر یکی محل خویش ظاهر میشود قوله [20] اسبغ علیکم نعمه نعمت ظاهر اسلام نعمت باطن ایمان اسلام
استسلام انقیاد و گفت هر اعمال و افعال است ایمان عمل قلب است تصدیق و اقرار او مرتب است یکی باعتقاد را
دارد و یکی بمعاملات ایمان دارد و دیگری دل بر آن داشته است و یقین درست دارد آن نیز ایمان است دارد آنکه بآخرت و
قیامت شخصی است که آخرت بروی بجمال خود تجلی کرده است و دیگری آنکه از مخبر صادق شنیده است قوله [21]
من اسلم فهو منی ایمان دارد اسلام باو جمع گردد بر آینه او بسیرت رسول علیه السلام باشد چون از وی
کسی بهتر باشد که او در مشاهده حق است و در محاضره ربوبیت است قوله [22] الا من اتی الله بقلب سلیم دل محاضره
سالم باشد از عوارض و حوادث و از وسواس و هواجس صاف و شفاف نورانی منور چون آن دل بدان حضرت که
نخ گیرد که سود مند آید و دیگر سلیم یعنی دردیغ باشد یعنی مضطرب اشتیاق چون مار گزیده باشد قوله [23] اسلم گفت مسلمان
نشوی گفت بدین صفت که هستی بدان باش ابداً و از آن گفت همیشه هم برین دائم باشم قوله [24] در بدایت این ریاضتی

اما ہمہ مسلماناں مومن نہ باشند. ایمان کدام است و اسلام چیست فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا
باشد ہر کہ از ما دون اللہ [26] سلامتی و رستگاری یافت مسلم باشد و ہر کہ از ہمہ مرادات و مقصودہاے
خود ایمن [27] گردید در دو جہاں امن یافت او مومن است مگر نشنیدۂ از آں بزرگ کہ گفت جملہ خلائق [28]
بندۂ ما آمدند مگر بایزید فَاِنَّہٗ اَخِیْ کہ او برادر ما آمدہ است المومن اخ المومن العزیز شمۂ از آں
بشنو کہ خدا مومن [29] و بندہ مومن العزیز مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ

افتادہ است ناقص از رجا ہمچنیں شدہ است چنانکہ یکے را اول گرفتہ شود آہ آہ بگوید قولہ [25] ہمہ مسلماناں مومن نباشند
ہرجا کہ مسلم موجب سلام او ایمان اوست ہر کہ ایمان است بتحقیق خویش اسلام در ذیل مومن مسلم است اما بعض
جہاں این ہر دو معنا نسبے باشد اخص [illegible] معنی سوائے تحقق مومنے بحقیقت اما فی ہر بیان نظر بظاہر
لیکن بگو چہ ایمان ہست اسلام نیست قولہ [26] ہر کہ ما دون اللہ سلام است یعنی ملوث بہوائے [illegible] واللہ خیلے نکتہ است
قولہ [27] ایمن گردید یعنی ایمان یعنی امن و یعنی تصدیق ہم است میان رستگاری و میان امن فرق چیست رستگاری یعنی نجو
گرفتاری [illegible] رستگاری گرفتاری آں کہ رستگار است اما دوام و خلود اوست بروح و راحت و شہود و عیان ہم
خطابات کہ بگویم میان مسلم است مسلم جان مومن [illegible] و دیگر است قولہ [28] خلائق بندۂ ما آمدند کہ تصنیف صفات
[illegible] بندۂ ما آمدند [illegible] بایزید رحمۃ اللہ علیہ کہ برادر ماست یعنی ہم قدم
[illegible] بتکلیف است [illegible] خلق بندہ و شہباز [illegible]
[illegible] ایشاں باز است و اگر [illegible] گوید کہ [illegible]
[illegible] باشد و این سخن روا باشد [illegible] او وجود [illegible]
قولہ [29] خدا تعالی مومن و بندہ مومن یکے از صفات باری المومن آمدہ است المومن المہیمن و بندہ ہم مومن
کہ مصدق و شاہد [illegible] است واللہ تعالیٰ [illegible] کہ بیندہ امن دہندہ و قرار بخشندہ است و تجلیات و کشوف
[illegible] مراد از مومن اول بندہ [illegible] خداوند سبحانہ و تعالی جمال لا یزالی خود را خواست نظارہ کند و
[illegible] آئینہ [illegible] دل مومن آئینہ است در دل مومن کہ صاف و شفاف [illegible] عکس
[illegible] آئینہ صاف عکس [illegible] جمال خود را نظارہ کرد.

حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ گفت مومن نہ باشد مرد تا خبیث را از طیب پاک نگرداند
خبیث جرم آدمیت و بشریت و طیب جان و دل کہ از ہمہ طہارت یافتہ است دانی کہ جمال
اسلام [31] چرا نمی بینیم آنکہ بت پرستیم و ازیں قوم شدیم هٰٓؤُلَآءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً
بت نفس امارہ را معبود خود ساختہ ایم اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ ہمیں معنی دارد و جمال
اسلام آنگاہ بینیم کہ [32] رخت از معبود ہوائی بمعبود خدائی کشیم عادت پرستی را سلامی چوں جمالی
اسلام آں باشد کہ خداے را منقاد باشی و او را پرستی بندہ [33] ہوا نباشی چوں نفس و ہوا را پرستی بندہ ہوا
از مصطفی علیہ السلام بشنو کہ چہ گوید [34] اَبْغَضُ اِلٰهٍ عُبِدَ فِي الْاَرْضِ الْهَوٰى دشمن ترین خداے در زمین
پرستندۂ ہوا و نفس ایشاں باشند و جائے دیگر گفت

قولہ [30] حتی یمیز الخبیث من الطیب از اصل حساب بد شود این قید [illegible] او بگسلد چنانکہ پرندہ در قفس
افتادہ است فرج خلاص یابد در فضائے ہوائے خویش پرواز کند [illegible] آں خبیث [illegible] چوں آں خبیث
بلند شد اوست بخبث [illegible] ہر آئینہ نفس پاک شود و روح از قفس خلاص یابد [illegible] آں چنین است چنانکہ
پرندۂ [illegible] او [illegible] باشد ہر چند کہ مزاحم او نیست اما با و تعلق او میرود باو ہر جا کہ میرود در دیگر قفس
آں بندہ شدہ با او می پرد ہر جا کہ او می پرد ہمانجا رود آنجا کہ در رود قولہ [31] چرا نمی بینیم زیرا کہ ما ہم پرستی عبادت
این کردہ کہ خداے تعالیٰ را گذاشتہ و ہوا را در میان مراد گرفتہ کہ ہوا را بخدائی گرفتہ باشد افرءیت من اتخذ الهه
هواه درست ہمیں معنی است قولہ [32] رخت از معبود ہوائی یعنی چشم خدا بین و خدا شناس آنگاہ باشد کہ از بشریت و
بشریت بیروں آئیم و بالہ و الوہیت مشغول شویم قولہ [33] بندہ او باشی بندہ حقیقت این است کہ دل در پس او
و خواہان اوست و بہ ہمہ جہت خویش جویان اوست [illegible] بندگی است چوں [illegible] اختیار کردہ [illegible] خدا
[illegible] بیت

بادہ و قبلہ در رہ توحید نتوان رفت راست | یا رضاے دوست باید یا ہواے خویشتن را

قولہ [35] ابغض الہ عبد فی الارض یعنی ہوا [illegible] است خداے تعالی [illegible] بندگی ہوا [illegible]
[illegible] ایشاں ہوا پرستند [illegible] بندہ [illegible]

تَعِسَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ وَعَبْدُ الدِّینَارِ وَالزَّوْجَةِ ابراہیم خلیل را بین که از بت پرستی شکایت میکند
وَاجْنُبْنِی وَبَنِیَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ از آن می ترسید که مبادا شرک شود وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِینَ
او بری کرد از نفس و ہوا پرستی تا شکر کرد اِنِّی وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِی فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ
چون مسلمان شد او حنیفا مسلما درست آید مگر که مصطفی ازین جا گفت مَنْ أَسْلَمَ فَهُوَ مِنِّی اے
عزیز خداے تعالی ہمہ اہل اسلام را با خود می خواند که وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ
صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِی مِنَ الْمُسْلِمِینَ و جاے دیگر گفت یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِی السِّلْمِ
كَافَّةً و از جملہ مومنان یکے حارث است گوش دار روزے پیغمبر حارث را گفت کَیْفَ أَصْبَحْتَ یَا حَارِثُ — حارثه

قوله تعس عبد الدراہم الخ تعس بفتحه و کسر عین یکی آنکه ریشه درم است و معنی دوم آنکه تعس بمعنی دعا باشد یا کی
باد بندهٔ درم الی آخره قوله از بت پرستی شکایت می کند بت پرستی و شرک بدو معنی است یکے جلی و یکے خفی جلی
بجود و کفار بتها را می پرستند و با آن منقادان که کافران دیگر انسان را خدا می دانند این از این اجتناب کنند و یگانگی
خدائے تعالی آرد و خداے تعالی را بیگانگی پرستند این شرک جلی این ایمان جلی دیگر است بت پرستی خفی ہوا پرستی است
خود بینی است و خود دوستی و خیالی است اکنون ———— این وہم و خیال را نہایتے نیست این شرک آن شرک نیست
که کسے ازین شرک نجات یافته باشد الا بفضل ذات او وجود غیرے شد بضرورت دوئی و اثبات بوت ثبوت یافت و
ہرگز نبود و نشده و نبوده را عدم دیدن است و ابراہیم علیه السلام ہمیں شرک خفی داشت و اجنبہ ہمہ اصنام بوده اند جب ما — اجنبہ
او و اتباع از شرک این شرک خروج مخرج بضرورت بمانند بسے گفت وَاجْنُبْنِی قوله ما کان من المشرکین یعنی از
سید بہ که از شرک جلی نداشت و اما از شرک خفی خلاص نبوده اما از خلوص و صفای جست قوله حنیفا یعنی مسلمانے خاشع خاضع
مطیع منقاد سے قوله من اسلم فہو منی ہر که از شرک جلی و خفی مہما امکن خلاص یافت مومن کامل شد قوله ومن
احسن قولا یعنے بہتر بہترین کار ہا این است که بندگان خداے تعالی را سوے خداے تعالی خوانند پس اینان
را بسوے خود خوانند قوله یا ایها الذین آمنوا ادخلوا ناقص و کامل و متوسط ہمہ را می گوید — حارثه
در سلم در آئید در سلامتی کشاده است راه سلامتی کشاده است تو بسلامتی در آئی قوله حارث بن — حارثه
الله عنه گفت کیف اصبحت رسول الله حارث را روزے پرسید که چه صفت صبح کردی گفت بچه صفت که مومن

قال اصبحت مومنا حقا مصطفی صلی الله علیه وسلم او را آزمودن کرد گفت ما تقول فان لکل حق حقیقة فما
حقیقة ایمانک یا حارث حارث بلسان قالب این جواب داد عزفت نفسی عن الدنیا — عزفت
واسهرت لیلی واظمات نهاری واستوی عندی ذهب الدنیا ومدرها وحجرها
این نشان صورت بود از حقیقت و از جان چه نشان داد گفت کانی انظر الی عرش الله بارزا و
کانی انظر الی اهل الجنة یتزاورون واهل النار یتعادون مصطفی صلی الله علیه وسلم چون این نشان
ازو شنید دانست که مومن است گفت اصبت فالزم سه بار گفت حکم دار و ملازم ایمان باش این
بیانات خود منتهی مومن مبتدی را باشد و مومن منتهی را این ایمان بایمان دیگر ... مبتدی چنانکه
یا ایها الذین آمنوا آمنوا بالله ورسوله مومن منتهی مرغے است که در عالم آخرت میپرد و بے

یعنی اول رسول علیه السلام فرمود که اندیشه کن که چه میگوئی ہر حقے را حقیقتے است حقیقت ایمان تو چیست حقیقت
کشف راه سلوک طریق ایمان که گفت عزفت نفسی عن الدنیا و اسهرت لیلی شبها بیدارم و اظمات نهاری
روزها تشنه ام بودم این عمل برای آن و چنانکه که عرش پروردگار خویش را آشکارا بینم رسول الله فرمود چنانکه کسے که
در کار ... آمده است امید دار و منتظر مباش و ہم درین که ... حارث ...
گذشت که معنی ہم می گوید که ایمان مبتدیان شیخ روزبهان شیرازی رحمة الله میگوید اصبت الطریق والسداد فالزم
هذا الطریق حتی تصل المقصود من میگویم کلام حارث اشارت بعین کشف مطلوب و ظہور مقصود کرده است
ادب را نگاه داشت کانی انظر الی عرش ربی بارزا گفت کانی انظر الی عرش ربی در خصوص حضرت مرور انبیاء و مرشدان
که بر ایشان رسول علیه السلام گفت کانی انظر الی عرش ربی بارزا شنیده باشی مردان گویند در حضرت
... چنین بود و چنین ... گذشت ... پادشاه باشد ... آمد ... پادشاه باشد و حارث
ہم ... گفت کانی انظر الی عرش ربی بارزا قوله آمنوا بالله ... که معنی میگوید و ایمان حارث
کرده است که مردم خاص ... یا ایها الذین آمنوا باعتبارے ... گفت که ایمان ... ایمان حارث
که منتهی کمال ایمان باشد قوله مومن منتهی حاصل ... است و ... است که مرغے است که ...

سببی و حیلتی روزی به و میرسد از مصطفی بشنو که گفت المؤمن بمنزلة الطیر فی اوکارها والله
یرزقها بغیر حیلة این رزق چه باشد لقاء الله باشد که لا راحة للمؤمنین دون لقاء الله و با
تصدیق باش العزیز اول درجات این تصدیق آن باشد که باعث باشد مرد را امتثال اوامر و
اجتناب نواهی چون مایه این تصدیق حاصل آید مرد را بدان دارد که حرکات و سکنات خود بحکم شرع
کند چون در فرمان شرع محکم و راسخ آید او را بخودی خود راه نماید و ان تطیعوه تهتدوا او را طاعت
جز هدایت نخیزد

کس ندارد و مرغ است که در بال او جز یک خیال صورت نه بسته است که هوای او فضای اوست این جهان و آن
جهان هم برای اوست قوله لقاء الله باشد او خود بخود شد با همه جهان یکی شد و این همه کامها می چشد و همه دعا
میگوید و همه با با میرود فهم کن چه می گویم محی الدین اعرابی این جا بسیار سخن کرده است قوله لا راحة للمؤمنین تا بجهد
خویش همه بالله تعالی نه شده باشد راحت نباشد بیت

با هر که تو می سازی میدان که نیاسائی — زیر و زبرت سازم زیرا که تو از مائی

قوله اول درجات این تصدیق عمل بموجب آنست در ایمان چند چیز را تصدیق ضروریست وحدانیت با صفات
کمال و صدق نبوت نبی و قیام قیامت با ثبوت حساب و صراط و بهشت و دوزخ و دیدار چون این همه در دل محقق شد
آنچنان شد که همه کالشاهد الواقع می بینند هر آئینه موجب آن عمل کند که از آن محذورات بحذر شود و از آن هذه واجبة
و رغبات متلذذ و محظوظ بود پس عمل ضروری آمد قوله چون در شرع صوم تقلیل طعام و آب است و لذت حس دیگر آن
بر صفای دل و تزکیه نفس است و صلوة قیام بین یدی الله تمام خود توجه بود علی هذا زکوة اخراج مال که نفوس الرجال
بدان متعلق است بهر آن یکی است قصد آن است پس چون دل مصفی شد و نفس مزکی شد حق بحقیقت خویش بدان
تجلی کرد و شرط سالک آنکه هم از آن حقیقت که شارع بر او فریضه کرده است تو جان را زیاده کن او دیری کرده است قوم
همچنین [illegible] بیشتر کوش که رسول علیه السلام از آن حکایت می کند لا یزال العبد یتقرب بالنوافل و نوافل
آنچه بر فریضه زیاده باشد قوله ان تطیعوه تهتدوا یعنی اگر آنچه خدای تعالی فرمود بکنید ره راست بیابید

والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا چون این هدایت پدید آید تصدیق دل یقین گردد علی بن
ابی طالب کرم الله وجهه ازین حالت خبر چنین داد لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا این ترتیب صورت
باشد اهل دین را در راه دین و اهل سلوک را تصدیق چندان باعث شده که عمل صالح موثر شد حق خود
مرد را به یقین رساند چون بیقین رسید یوم تبدل الارض غیر الارض بر دیده او عرض کنند آخرت
و احوال آن عالم و علوم و معارف آن جهان او را ذوق گردد تا اکنون در تشبیه بود که فلا تعلم نفس
ما اخفی لهم من قرة اعین چون از شک و تشبیه فارغ شد نفس برنگ دل او گردد از این
قوم شود که ابدانهم فی الدنیا و قلوبهم فی الآخرة تن و قالب در دنیا باشد که چون او را بسیار [illegible]
علم الیقین نقد باشد و هر چه در آینه بیند عین الیقین باشد باش تا آخرت نیز گذشته شود تا خود چه

قوله والذین جاهدوا فینا بیان بالا کرده ام اشارت جاهدوا بجای دیگر گفت بشرع رو این جا گفت والذین
جاهدوا فینا یعنی آنچه در شرع و گفته اند چون را زیادت کن که آن مجاهده است قوله ما ازددت یقینا این سخن
چندان احتمال دارد یعنی امروز بوجود احوال و شهود صفات آنچنان دل الحق و متیقن است آن حجب که امروز موجود
کشف آن حجب خاطره است چون آن روز بیاید آنچه امروز میدانم فردا زیادت کشف حجاب نباشد یعنی دیگر آنچه
مردان را معلوم است آن بالنقد وقت است آن حجب که بر روی دل مردم است اگر وجود آن حجب ایشان پیش دل
ایشان است و وجود آن حجب و عدم آن آنجا که مرتبه ایشان است که من در عین عیانم و دیگر از عیان دور [illegible] در مقام
خویش یقین باشد من در مقام تمکینم آن نماند است که او را مزید شود قوله تا اکنون در تشبیه بود هر چه در حجاب بود
بود [illegible] مآل حال تجود چون بذوق و عیان رسد تشبیه از میان خاست و آنگه [illegible] ایشان [illegible] دنیا [illegible] دل
ایشان بعضی از این عین تشبیه است [illegible] آخرت شد و آخرت ایشان دنیا شد هم در دنیا ایشان در آخرت
شدند و اگر یوم تبدل الارض غیر الارض شود قوله هر چه در آینه بیند [illegible] این سخن جامع است [illegible] شریعت عبارت از
گفت انسان کامل است طریقت عبارت از کردن انسان کامل است و حقیقت عبارت از دیدن انسان کامل است و
حق الحقیقة عبارت از [illegible] انسان کامل است و حق الحق [illegible] است لا یخطر ببال احد

حق الیقین باشد و حق الیقین کارے عظیم و مرتبتے بلند حمد علم باحق الیقین همچنان باشد که چنبر ماه

مرد تخیل با صورتها که بواسطهٔ آینه یا غیر آن باشد رباعی:

که خیال مردِ تخیل بغیر دیده

در دیده رہے از تو خیالے بنگاشت | بر دیدن آں خیال عمرے بگذاشت

چوں طلعت خورشید عیاں سر برداشت | در دیده غلط نماند و در سر پنداشت

ایعزیز از این حدیث چه فهم کرده که مصطفیٰ گفت الایمان تسع و سبعون بابا ادناها اماطة الاذی عن الطریق و اعلیها شهادة ان لا اله الا الله گفت کمترین درجات ایمان ترک کردن دنیا باشد و اعلیٰ درجه ترش گفتن لا اله الا الله باشد ایعزیز مصطفیٰ فرمود خلق و مردم را کشند تا لا اله الا الله قبول کنند چوں این کلمه گفتند مال و خون ایشان معصوم شد ایعزیز هر که بدنیا مشغول باشد و این کلمه را از زبان گوید فائده از این لا اله الا الله جز نگهداشت مال و تن نباشد از کشتن غیر

مرسل و لا ملک مقرب و لا یجری علیها قلم و لا یجری خط و لا قدر و لا وقت و لا حال

قاضی و لوازمی مرتبه در عرب و بے تغیر میگوید اما این گفتار مرا بمقال قاضی مقابل کن هر سخنے را بر محل معنی باز گفتم حق الیقین عبارت از بود است چوں بود آمد اکنوں چه کم شد و چه زیاده اما قاضی مسلمان از جهت خویش در دیلمے میزند مرد مذکر است شیوهٔ مذکران همیں است قوله در دیده غلط نماند آرے عمرے بود در وهم و خیال که مرد را وشاهد را او وجود سے و همے و خیالے و یا بحقیقت آں آفتاب بطلعت خویش جمال حقیقت خود نمود این همه پنداشت ها کارها نے کشید و گفت و شنید همه رخت بربست قوله الایمان مصنف یک معنی حدیث این است که قاضی گفت معنی دیگر لطیف که فهم کرده اینجا رسید اماطة الاذی عن الطریق یعنی الاذی نفس از راه حقیقت بدور انداز و چونکه خلاص نگهدارد و ادنیٰ مراتب ایمان حاضر شدن لا اله الا الله است یعنی لا اله الا الله شاهد وقت او باشد تو بود که شهادت لا اله الا الله شاهد شد آں لا اله الا الله یعنی لا اله الا الله لا اله نفی با شغال وجود و الا الله اثبات اشغال عدم این معنی شاهد وقت او باشد و همه شعر اعلیٰ مراتب ایمان بود قوله و نگهداشتن تن از کشتن نجات از دوزخ

ایعزیز دروغ گفتن شرط نیست و دروغ خود حرام است و هر گاه از دروغ عصمت مال و خون مسلمانے حاصل شود که بطریق دیگر حاصل نشود آں دروغ گفتن واجب باشد و دروغ نه نهند در شرع لا اله الا الله گفتن بزبان که دل از آن خبر ندارد دروغ باشد و دروغ حرام است اما عصمت مال و خون جز بدین کلمات حاصل نمی آید این دروغ مباح باشد در شریعت نزدیک مختصر همان و قاصر دیدگان مقصور شده است که این کلمات گفتن بزبان راست آید گوش دار و بشنو که این کلمات نزدیک ارباب بصائر چه ذوق دارد و گفتن ایشان چگونه باشد ایعزیز ندانم که تو از لا اله الا الله چه ذوق داری جهد آں کن که لا اله الا الله و اپس گذاری و بحقیقت الا الله رسی این بابی و این شوی لا اله الا الله

قوله دروغ باشد معنی دروغ چه میگوئی حکایت از خدائے تعالیٰ دو وقع و امثال آں اگر بدیں یکے را بمعنی اینجا است گوید ایں از و عاقل است قاضی چه می فرماید بلکه که دروغ میگوید و گر او را پرسند و این خود ایں با آید ایں جواب داده گوید آنکه قاضی گوید یقین بادیدن برابر باشد بهتر میگوید و همیں مطلوب و همیں مقصود اگر گوید دروغ چرا باشد که این حکایت که هم از تحقیق شد قوله دروغ باشد نمی گوید مگر می گوید بدیں وصف بگو و اگر در ابتدا این وصف نباشد هم می باید گفت تا بیقین اسلام نگر دروغ بدیں معنی باشد چوں صادر آن تحقیق دل بعیان نیست پس دروغ نماند قوله لا اله و اپس گذاری یعنی نفی را بایکرد هر آینه نفی نه مقصود است این راه بیں گذاری چه مقصود نیست قوله و بحقیقت الا الله رسی که جز مشهود و مقصود و موجود نه یعنی قوله و بحقیقت لا اله الا الله حصه تحتی هر آینه چوں این چنیں باشد او دیگر را در میانه چه حاجت حرف است تا گوئی که او این شد این را جز این عبارت نیست که گوئی قرار و قرار سکون در سکون این کلمات چه ذوق دارد گفتن چیزے که تو مباشر آں چیزی شوا شکر دو همیں داری حکایت از خبر بی و مطالعت و شنگی او میگوئی لا اله گفتن نفی ماسوی الله است هر آینه تصور ماسوی الله کنی سپس آں نفی کنی پس از آں معنی لا اباتی نفی و اپس کنی الا الله بغیر مزاحمت اثبات فرمائی یعنی نفی را پس پشت اندازی و نفی را این معنی از لا اله برانستی آمدی الله را این ثبوت کن زوا و اوّل همه است جز او نیست یار ما و دوست ما جمال الدین عربی دو بیتے نکو گفته است: بیت

القائل والسامع والباصر هو | العالم بالباطن والظاهر هو

الغایب ماسواه والحاضر هو | الاوّل والدائم والآخر هو

در حاشیه: تحقیق کرده

حصنی فمن دخل حصنی امن من عذابی العزیز چون نقطہ کبریائی اللہ از ذات احدیت در دور لم یزل و لا یزال نہاد بہیچ نزول نکرد تا بصحرای صفات خود در عالم ذات باز گسترانید و آن صحرای اجمال وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ و جلال وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ دریغا از دست خود نمیدانم کہ چہ گفتہ می شود لا الٰہ عالم عبودیت است و فطرت است و الا اللہ عالم الہیت است و ولایت عزت دریغا روش سالکان در دور لا الٰہ باشد کہ ان اللہ خلق الخلق فی ظلمۃ پس چون بدور الا اللہ رسند در دائرہ اللہ آیند ثم رش علیہم من نورہ این بادیہ بہنا است در آید لا دائرہ نفی است اول قدم درین دائرہ باید نہاد لیکن متوقف و ساکن نباید شد کہ اگر درین مقام سالک را توقف و سکون افتد۔

قولہ و این نیست الا جمال اللہ را یعنی باقتضای ذات خود ارادت شد اول وجود و جود محمد علیہ السلام و گفت اول ما خلق اللہ نوری و ہم بدین اشارہ کرد وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ قولہ صحرای صفات اعتبار وجودی شد اظہار صفت خود کرد اول ظہور مشتمل شد صفت او بمثال جمال و لیست ظہور ہمیں بود قولہ لا الٰہ عالم عبودیت ہر آئینہ لا الٰہ نفی است از ماسوا اللہ مقصود و ماسوا اللہ ہمین بندہ و بندگی است قولہ الا اللہ عالم الہیت اثبات یک معبود و یک مقصود و یک مشہود و یک موجود قولہ روش سالکان سالک سلوک درین دو می کند یعنی وجود دست بوجودی موجود دست ہر بار کہ از طریق اعراض کردہ بود بار دیگر اقبال ہمان ہوکند و ہر بار کہ اقبال بود بار دیگر اعراض کند کہ از وی آن دو ماسوی اللہ باشد قولہ خلق الخلق فی ظلمۃ یعنی در تاریکی لا الٰہ گرد آمد کہ بوی نشست عبد و عبادت نبود بہم درین دور لا الٰہ الا اللہ گردند قولہ پس چون بدور الا الٰہ الا اللہ رسند سالک نفی ماسوی اللہ را اثبات کرد و یک حقیقت ہمہ عقیدہ و فردانیت تحقیق کرد از وجہ عبارت شد قولہ ثم رش علیہم من نورہ از ین ظلمت کہ در دائرہ بود بجز راہ وار قولہ اگر درین مقام سالک را سکون من این فہم نکرد و ام طالب یک چیز را نگیرد دیگر سکون و قرار گرفتن چہ معنی دارد پس او طالب نیست و اگر ہمچنین گویند کہ ازین مراد ہمت کہ مطالب بسیار است از دست بسیار حظ گیری در ہوا جستہ یک دو نازیکو ست احت ایشکہ او جستہ دانکہ او وید مقصود او بود رسیدہ نقصان است

زنار و شرک روی نماید و از الا اللہ چہ خبر دارد و صد ہزار سالک و طالب الا اللہ را بی کہ در دائرہ لا قدم نہادند ہیچ گوہر الا اللہ چون بادیہ لا دون اللہ بپایان برند پاسبان حضرت الا اللہ ایشان را بدشت سرگردان و حیران بمانند دانی کہ پاسبان حضرت کیست غلام صفت قہر است کہ قد الف دارد ابلیس در پیش راہ آید کہ راہ بر ایشان بزند تا این بیچارگان در عالم نفی لا بمانند ہوا پرست و نفس پرست باشند أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ ہمین معنی دارد مگر این بیت نشنیدۀ۔ رباعی

گر آب زنی بدیدہ این میدان را	در پی بجزہ در گہ این سلطان را
صد جان بدہی برشوت این دربان را	گوید خطر چہ باشد این جاجان را

العزیز دانی کہ دائرہ لا چہ خطر دارد علی الدوام دائرہ لا بداشتہ اند و صد ہزار جان را بیجان کردہ درین راہ جان آن باشد کہ بالا الٰہ رسد آن جای کہ گذرش نہ دہند با الا اللہ کمالیت ندارد چون کشش

از عمر کار ایست و اگر ماندن او چہ نسبت دارد و صفت طالبان نشنیدۀ۔ بیت

عجب نیست کہ سرگشتہ بود طالب دوست	عجب اینست کہ من واصل و سرگردانم

دریغنا قولہ زنار و شرک روی نماید یعنی چیز از دوست باز ماند زنار و شرک باشد قولہ صد ہزار سالک درین و در حضرت قہر است و بدست حبیب راستی درست ہمچو الف است اکنون ابلیس صورت آن قہر و غیرت او بدست آن ابلیس چند نوع وسوسہ میکند او را جمال است برہم جمالہا از جمال اوست لقا رہ نقد را باش کجا افتادہ ماہیچ پیش آید بار سوی جمال الٰہی پیش آمدہ است اندک بر توری تا نکر ہمہ دیدم مردمان و صوفیان و مشایخ کہ درین بیشتا اندوہ اند جز او نیست کہ بہ بخت چہ الف صفت را پیش داشتہ یعنی اگر ہمچو این الف دستی قوای مرا امید از وسوسہ دیگر کند کہ من عبادت ہشتاد ہزار سال بیاد دادہ ام عزت قربت زدہ ختم ام و درد خریدہ ام اکنون درد نقد است پیش تو بجاوی و مجاہدہ و خنادق است بیا با من بساز درد را باش کجا تو کجا وصال گفتہ انا المقتدر خیر منہ آ

بیت ہمہ در رہان طالبان زدرد او محروم اند	کیس درد بطالبان درمان ندہند

اتحاد آن بیچارہ طالب تحمل بی ہمہ فریفتہ شود ہمچو دیگر عبارتہ چند گاہ این قدم ہم رود در آن درد ابہمہ وجدان توحید اتحاد

جذبۃ من جذبات الحق درآید مرد از دست او خلاص یابد وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ گر
گردشود توقع نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِیْبٌ باود ہند رباعی

افگندہ دلم رخت بمنزل گاہے	کانجا نبرد بصد دلیل آں راہے
چوں من کہ ہزار عاشق اندر ماہے	میکشتہ شود کہ برنیاید آہے

ن دو ہزار

سلطنت او برابطال و کاہلاں باشد واگرنہ بامخلصاں چہ کار دارد اِنَّمَا سُلْطٰنُهٗ عَلَى الَّذِيْنَ
يَتَوَلَّوْنَهٗ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِهٖ مُشْرِكُوْنَ ہمیں معنی دارد بندگان مخلص آنگاہ باشند کہ از و برگزرند
کہ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ وعبادت مخلص پس از یں باشد وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ
مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ایعزیز سالک مخلص بجائے رسانند کہ نور محمد رسول اللہ برو عرضہ کنند کہ سالک این نور
الا اللہ بیند چہ باشد عرف نفس محمد حاصل شود عرف ربہ نقد وقت او گردد ایعزیز اگر نور محمد رسول

سو طالب ازمیدان کم شود و وسوسہ دیگر کند تنگے و تنگے پیش آمدہ تاگہاں شال ... در جہاں شاہد شد ہر چیز گذشت
دنبال او شد واگر گوید مقصود است تو کجا میروی ابستان کہ در ہر تو خود آمدہ است اگر من جمیع جزئیات مختصر معلول گرد
قولہ مخلصے را بار ہ و اولیاء خشہ است ہمہ اولاانہا نیست کہ ہر کہ از وے خلاص یافتہ است ہزار در ہزار عہد در ہلاک
خدا کے خلاص یافت قولہ توقع نصر من اللہ ہر استعدادے کہ قاضی میکند حاصل ہمہ استعدادات ایں است از
ماسوی اللہ بگذرد و در وصال ثبوت باید و ایں سخن مختصر شرح او نہایتے ندارد زیرا چہ ماسوی را اندازہ نیست
قولہ من دو ہزار عاشق حاصل ایں است کہ فانی الاصل کم بصورتے بالغرض می نمود آں عوض از میان رفت
ہمیشہ آدم کم شد و ہیچ نماند دلیل را کجا برد اگر صد مرد فانی شود چہ برآید چنانکہ ایشان کجا اند. قولہ اما سلطنت او
برکاہلاں است استغفر اللہ بر کاہلاں چہ سلطنت او را سلطنت بر ہیچ قاضی ہمہ دانی باشد و یا احمدیت و محمدیت کامل
ازکجا بکجا آمد قاضی کا ہیچ خطرہ گذشت تا بیان آمد قولہ مخلصین بر آیہ مخلصین لہ الدین اخلاص بر موت
باشد از دنیا و شاید درجات و شہاب و سرود بود قولہ محمد علیہ السلام ہر چہ بر سالک تجلی کرد خداوند تعالیٰ محمد علیہ السلام
ہم از آں نور ہم از آں نور ہم جمال محمد نور عرفان محمد شود عرفان محمد علیہ السلام عرفان خدا تعالیٰ باشد من عرف نفسہ فقد عرف
نفس محمد علیہ السلام۔

نور محمد

اللہ نور الا اللہ مقرون و متصل بیند ایں شرک باشد لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ از شرک در
باید گذشت ایں جا ترا معلوم شود کہ مصطفیٰ علیہ السلام چرا گفتے اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشَّكِّ وَالشِّرْكِ دریغا
ایعزیز دانی کہ شرک چہ باشد بعضے خدائے را در آئینہ جان محمد دیدن باشد رایت ربی فی لیلۃ المعراج
فی احسن صورۃ مبتدی را آں باشد کہ جز در پردۂ محمد رسول اللہ خدائے را نتواند دیدن چوں منتہی شود

قولہ الا اللہ متصل بیند در ادنیٰ استعدادے بادو نے ہمہ شرک در شرک است قولہ اعوذ بک من الشرک
والشک شرک و شک از کمالات باری است چوں از کمالات او بود باشد ہر آئینہ از شرک و شک پناہ بود
گیرد قولہ دریغا دریغا قاضی بسیار می گوید ما معتقد قاضی و عشق او یم ہمہ کہ ایں دریغا چہ معنی دارد ما از جواب ایں عاجز ایم
دریغا دریغا قولہ در پردۂ محمد علیہ السلام چوں در پردۂ محمد علیہ السلام خدائے تعالیٰ را دید از جہت ایں خطاب یاد شود مقصود چیزے
از دیگر آں است یعنی باین مرتبہ کہ تو داری اگر تصور کنیم ہم تو توئی شرک آرد ہمہ عمل او ضائع شود خصوصاً آں کہ یعنی
یعنی ہمہ رحمت در مظہر محمد علیہ السلام نظارہ کرد۔ قولہ لئن اشرکت لیحبطن چہ گمان کمان در ہر بد
است تا ایں خطاب با و شود گویند مقصود ازیں رابطہ نیست لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ گر شرک
آری ہمہ عمل ضائع شود زیرا چہ عمل برائے بیخ شرک بود تو شرک آوردی عمل ضائع رفت در ہر مقامے خود را موحد
و مخلص و مشرک خالص دید تا آنکہ ازاں ترقی کرد آں محلے کہ در ایں جا بود ضائع رفت عمل بیشتر آمد تا کار شد کجا
شد حاصل شرک بہمہ وجہ از مرد عارف فرض محال است چنانکہ ممتزج و مختلط و متحد شود کہ دوئی تصور ندارد گمنام
فرمودہ حقیقے از وے فردے دیگر نتیجہ شد اکنوں آں را کرامات گوئی و باقتضائے ذاتی گوئی سخن دیگر است
قولہ فی احسن صورۃ شرک جلی است تمثیل و تشکل شرک جلی آں است اما ایں شرک اہل حقیقت
و وصول و مقربان حضرت است قولہ مبتدی را آں باشد ایں سخن ظاہر کہ دید در پردۂ محمد علیہ السلام
دید اگر منتہی و اگر مبتدی مبتدی را چہ در میان آورد اما ہاں بحصے و نصیبے شود۔

نور محمد از میان برداشته شود وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي ۸۸ نقد وقت او شود لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ قبلهٔ

اخلاص او شود زیرا که نور محمد رسول الله خود متلاشی شود مقهور بیند در زیر نور الله العزیز اگر چه فهم

نخواهی کردن اما سالک منتهی را دو مقام است مقام اول نور لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ در دیدهٔ نور مُحَمَّدٌ رَّسُولُ

الله چنان بیند که نور آفتاب در میان ماهتاب مقام دوم آن باشد که نور محمد را نور الله چنان بیند که نور

کواکب در نور ماهتاب العزیز تو از لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ۸۹ حرفے گوئی و یا شنوی بایزید رحمة الله علیه این توبه

کند آنجا که گفت توبة الناس من ذنوبهم وتوبتی من قول لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ العزیز دانی که از لَا إِلٰهَ

إِلَّا اللهُ چرا توبه می کند مصطفی ع از این جا گفت ۹۰ افضل ما قلت انا والنبيون من قبلی لَا إِلٰهَ

ترجمہ

قوله ۸۷ برداشته شود چه باشد که برداشته شود آن دو ره او نور محمد میان است و نور خدائے تعالی را امید است این جا سخن است

که این دم دوئی از میان خاست و نور محمد و نور رب تعالی یک صورت نموده یک معنی داشته اما نصیب تو چنان است

این جا دوق تو هم در دوست از من این سخن یادداری شور صوفیان و نعره و شور ایشان بے تابی در خودی شدن همه

مقام دوئی است این همه دم بازی و خیال سازی است و این نداند که از کسے رفت و بود و در این جهان و در آنجهان

و این فنخند نیست از آن باقی و آنچه نیست است ۸۸ دوزخ و بهشت و حساب و صراط ثابت آمد و صدقنا قوله وَجَّهْتُ

وَجْهِيَ نقد وقت او شود چه یک جز یک توجه نمانده است کامنی یکجان و سر به یکخود کرم در این کلام وَجَّهْتُ

وَجْهِيَ چند بوده است و از این چاره نیست نه از ترانه او را قوله ۸۹ نور کواکب را یعنی در تمثیل صورت ظاهری نگاه

داشت ماهتاب از آفتاب نور کمتر دارد و ستاره از ماه نور کمتر دارد او در حقیقت ماه را نورے نیست فیض از آفتاب دارد

گیرد و عکس آفتاب بر دست می تابد اما ستاره به ذات روشن است اما ستاره عکس آفتاب نمی گیرد این قبل است او

بذات خود روشن است اگر این چنین بود ستاره فیض از ماهتاب و ماهتاب فیض از آفتاب بیگیرد و این تمثیل یک

درست کند و در دست کسوف شد جهان همچو شب تاریک گشت ستارگان پیدا شدند قوله ۹۰ انا لا إله الا الله حروف گوئی یا

شنوی در صورت لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ همین حرف گفته و شنیده بیش نیست اما بحقیقت معنی او آنست بایزید علیه الرحمة

این صورت حروف را استغفار میکند و که می پندارد اگر معنی باشد چنانکه مردمان را عادت کردن و ذنب عظیم است که

صورت معنی را از حقیقت محجوب شدن کفر است لعزیز است از گفتن لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ بایزید توبه کند قوله افضل

إِلَّا اللهُ چه گوئی لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ پیغامبران داد و لیکن این گفت زبان باشد و یا گفتار دل لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ۹۱ گفتن

دیگر است و لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ دیدن دیگر و لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ بودن دیگر بعزت خدائے لم یزل که اگر جمالی ۹۲

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ذره بر ملک و ملکوت تابد بجلال قدر لم یزل که همه نیست شوند باشی تا لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ داره

رفته باشی پس لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ را منی که نصیب من تو شده است پس لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ را شنوی ۹۳ أُولَٰئِكَ

هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا مومن این ساعت باشی العزیز چون جذبه جمال الله در رسد از دایره

برون آمدن سهل باشد العزیز داشتن و گفتن و شنیدن این ورقها نه کار هر کسے باشد

در نهاد تا نه پنداری که بعضے از این کلمات خوانده و شنیده اما از روح دل کَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ

الْإِيمَانَ شنیده است و لیکن وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ این جا ترا معلوم شود که من

قال لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ دخل الجنة ۹۴ چه باشد گر شنیده که روح اعظم ۹۵ تا در وجود آمد۔

گفت انا مصطفی گفته است افضل چیزے و افضل بمقابله فاضل باشد آن چیزی قول انبیا و از آن قول تو بیکن

از عجز ذات او کار ندارد و بس راست آید زیرا چه این صورت گفتار انبیا علیهم السلام و گفتار اگر بدل و اگر بزبان

همه و بر شرط تبرک قرارے درست داند قوله ۹۱ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ گفتن دیگر است برا طرح بود و آخر وقت او گفتم

فلان بگو لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ گفت همین گفتن سهل است لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ میباید بود و میباید شد اینک بدل گوئی که لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ

میان ایشان بسیار فرق است تا فهمی را تا طے میباید کرد قوله ۹۲ اگر جمال لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ من بگویم آن جلال عظمت را

بجهه عظمت و جلالت او حجاب نیست و یا قبض و گر وا آمدن نیست و لیکن آن آن که برین سر اطلاع داد و نیز گفت تا نشنے

تا نه من و تو همه جهان ذره ذره شدی یعنی نیست نابود و نابود آنکه بود و هم چنان نمود قوله ۹۳ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ

حَقًّا از آن که مومنان حقند و حق بحق چنانچه بود و همان مومن حقی همین قوله ۹۴ دخل الجنة عبارت از محل ارامش

قرار و آرام و فراغت چون باشد او سبحانه تعالی یکے گشت در بهشت فراغ در وار قرار و آمده باوے ساخت

قوله ۹۵ که روح اعظم عبارت از فیض قدسی است از گفتار او از صورت انقطاع و الفرام بجلوه الله بیزاری داد و اند

بس چرا شه عبارت از این که روح اعظم چند سال پیشتر گفت و انبیا سید صدر یکے از یکی باشد الواحد لا یصدر الا الواحد

الله آغاز کرده است وی گوید تا قیامت برخیزد چون بکند و انتهای الله رسیده باشد هر چه این عالم
خداست همه در معنی الٓمّٓ است دریغا که خلق بس قاصر فهم آمده اند و مختصر همت و از حقیقت خود
سخت غافل مانده اند و حقیقت ایشان از ایشان غافل نیست وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ
رکن دوم نماز است که حق تعالی بیان و شرح میکند که حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ
الْوُسْطَىٰ مصطفی علیه السلام بیان کرد که الصلوٰة عماد الدین و نیز گفت المصلی یناجی ربه
اما شرط صحت نماز موقوف است بر طهارت که بے طهارت نماز حاصل نیاید از مصطفی بشنو مفتاح
الصلوٰة الطهور و درجه اول طهارت پاک کردن اندام و اعضاء است از نجاست اما بآب و اما بخاک
این طهارت اعضا است و درجه دوم پاکی جستن اندرون است از خیال ذمیمه چون حسد
و کبر و بخل و حقد و حرص و مانند این خصلت چون ازین خصلتهائے بد درون خود پاک کردی

الواحد باختلاف معنی و دیگر یافته است جان که یک چیز است که گفته است که اول ما خلق الله نوری برین معنی که
نور ظاهر و مظهر است باز گفته است اول ما خلق الله الروح این روح اعظم است حس و حرکت و علم و معرفت
برین متعلق است عروج و النزول زمین است و اگر که دیگر را باشد صحیح باشد قوله الٓمّٓ الله الف لام میم منطوی
است و هم ازان مستنبط و مستخرج است الٓمّٓ حرف را یکے نگری. غرض که میم الف از الف که از ان چار نیست
اصل همه است بنیاد معارف هم ازان است آن نقطه ایست جزء لا یتجزی هم برین صفت لام و هم برین صفت میم پس که
علم در نقطه هر حرفی از حروف تهجی باشد چون آن الٓمّٓ است ذَٰلِكَ الْكِتَابُ هم برین اشارت کرده است که هم
سرے که هست هم برین نقطه و آنکه گوید الف الله لام ملک الی الله الم الملک جز این دیگر هزار صد هزار کتب در
تفاسیر نوشته اند و آنکه اسم صورت گوید و یک سخن منطوی اند قاضی بر ایشان گزرد که قاضی را سخن باشد الم است
بخیر سلک الحکیم و جزینه دیگر آن انشاء الله تعالی متفرق گفته شود قوله حقیقت ایشان از ایشان غافل نیست
حجاب بر ایشان او نیست خلق محجوب اند که برین مطلع نیند که او ظاهر و پیدا است او از حجاب منزه است چنانچه
الملاح شود گر دیده که او مرد عارف است قوله حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ صلوٰة عصر

به توبه و ریاضت و مجاهده است تجدید الوضوء حاصل آید که جدد الوضوء جدد الله ایمانک از شبلی
که گفت الوضوء انفصال و الصلوٰة اتصال فمن لم ینفصل لم یتصل اگر انفصال ما دون الله در
وضو حاصل نیاید اتصال لی مع الله وقت در نماز حاصل نیاید لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ خطاب
باک باشد که جز طهارت صورت فهم نکند لا یقبل الله صلوٰة بغیر طهور هیچ مقبول نباشد اگر با چنین وضو
و طهارت که شنیدی و چون وضو و طهارت تمام شد نماز حاصل آید أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ

گویند و فجر هم گویند و مغرب و عشا هم اما مقصود صلوٰة الوسطی صلوٰة معتدلے مستقیمے که بحضور دل تمام نفس
و شهود روح این صلوٰة وسطی باشد این صلوٰة با شرطی هست و آن تطهیر است و آن بر دو نوع است تطهیر ظاهر دو
معنی یکی از نجس حقیقی و نیز باید از حدث و نجس باب دیگر که دوم تطهیر باطن از حسد و حقد و شهوت و آنچه مانند آنست
این هم نفس پاک کند تطهیر باطن تصفیه دل با ریاضت و مجاهده التزام توجه تا آنکه بدین کار کشد که جز یک خطره در دل
قرار نگیرد و با خطره سازنده یا با او تصدیق چون صلوٰة بدین شرائط موجود شود الصلوٰة معراج المؤمنین راست آید
نماند قاضی تطهیر حسد و حرص و شهوت با تطهیر باطن نماند بدین معنی معنوی تفسیر خوب است چنانکه حدث و
خبث اما این نیز نزدیک اهل تحقیق نسبت بظاهر است پس آنگه دل متجلی گشت شد از صاف و صاف لاجرم منزلا مرات
و جبروت برآئینه دل او تجلی کند قوله و توبه و ریاضت یعنی یک پاکی آن بود از حدث و خبث پاک گردی
و دیگر پاکی دل از صفات ذمیمه پس وضو حاصل شد قوله الوضوء انفصال و الصلوٰة اتصال وضو انفصال
از جمله پیدا و از ماسوی الله و از خصال ذمیمه و الصلوٰة اتصال بحقایق و معارف قوله لی مع الله وقت
یعنی اتصال بالله وقت این الحرم نکره برای عظمت است قوله لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ این
را مساس نکند و بدین دولت نرسند مگر پاکان که از خبث ماسوی الله پاک شده و مردم پاک شدن یعنی آنکه
و خباثت دانند قوله نماز حاصل آید بمباشرت این فعل صوری نماز معنوی حاصل شد قوله أَقِمِ الصَّلَاةَ
یعنی نماز را بپاے داشته و چنانکه بایسته ارشاده کرده در صلوٰة معنوی است قول عثمان رضی الله عنه فی الصلوٰة
اشاره بصلوٰة معنوی است نه صوری.

العزیز نماز از شرایط بسیار است از آن یکی قبله است اگرچه قبله طالب این آمد قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ
وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اما قبله جان این
قبله باشد که لَا أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَٰذَا الْبَلَدِ چه گوئی مکه باشد یا مدینه و لیکن
آن کرم که بحر مکه کان علیه مرتضی الرحمن حین لا لیلة ولا نهارا و دام که ترا در
خاطر آید الله اعلم که صلوة چه باشد اشتقاق صلوة از صلت دانی که صلت چه باشد مناجات و سخن
گفتن بنده باشد با حق تعالی که الْمُصَلِّي يُنَاجِي رَبَّهُ این باشد الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ
در باشد دَائِمُونَ این نه آن نماز باشد که از من و تو آید از حرکات قیام و قعود و رکوع و سجود از این نماز
در نماز جمال الله ینابجی بیان میکن که استحلام الطاعات ثمرة الوحشة من الله تعالی گفت حلاوت یافتن طاعت
ثمره وحشت باشد حلاوت از زاینده طاعت باید یافتن نه از الطاعت العزیز شنوی که فَوَيْلٌ
لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ از مصطفی بشنو که گفت سیاتی علی الناس زمان
در مومن یجتمعون فی المساجد و یصلون ولیس فیما بینهم مسلم این نماز کنندگان اند با خیم که شنیدی
نماز آن باشد که ابراهیم خلیل طالب آنست رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ

قوله ولیس فیما بینهم مومن یعنی که مراد از این آن دارند که آخر زمان قیامت قایم شود بر قومی که الله
نیگویند و حدیثی دیگر قیامت قایم نشود مگر بر بدترین مردمان و آن که میگویند یصلون نماز میگذارند اعتقاد
فاسد دارند و چه میگویند تو سعی جسته تهجد بسیار کنند و در حق اهل و والدان و زن و فرزندان مباحی باشند
منبرین این احادیث ثبوت نفی ایمان باشد یا از این مومن مومن کامل مراد دارند نمازی برسم و عادت گذارند ایمان بیرون
نفروگانگی خدا تعالی و ثبوت رسول علیه السلام آرند مومن کامل آن است که بحقیقت بر شیء مطلع باشد اگر از این
ایمان نماز مراد داری عطا با صاحب دین موحدان کرامت کافی درمیان ثمر نیش مومن کامل مراد داشتم یعنی مومن کامل با نامیم
قوله مقیم الصلوة دوام مشاهده بود و ابراهیم طلب کرده است

بیت

آن به که نظر باشد و گفتار نباشد
بخوا ام زخلق زمینی و زمانی
تا مدعی اندر پس دیوار نباشد
من باشم و او باشد و اغیار نباشد

العزیز صلوة خدا آنست که با بنده مناجات کند و با بنده راز گوید و صلوة بنده آنست که با حق تعالی
راز گوید آن شب که مصطفی را بمعراج بردند جائی رسید که با او گفتند که قف گفت چرا گفتند ان الله
یصلی گفت نماز وی چگونه باشد گفتند صلوته الثناء علی نفسه سبوح قدوس رب الملائکة و
الروح باش العزیز این حدیث که الانبیاء یصلون فی قبورهم ارزو نماید آنگه بدانی که چرا
اصوات الدیک صلوته آمد و ذکر اسم ربه فصلی بین معنی باشد از برای خدا که این کلمه را گوش

مکین شنا را چه میگوید من باشم و او باشد یعنی بود من او بود و چه ان بود من بود او شد خیر را وجود نماند یعنی اغیار نباشد
بین آمد قوله صلوة خدا تعالی آن است که رسول علیه السلام در شب معراج از در اسرار است عزو جل بگریا
داشت و قف یا محمد فان ربک یصلی قال الرب لیصلی قال فنودی تجلی وصفی علی نفسه تا مخی محمد این
را در پارسی ترجمه کرده است المصلی یناجی و چه مصلی با خدا تعالی راز میگوید و خدا تعالی با مصلی راز میگوید
مناجات منا علی شاکر تقاضا کند و خدا تعالی با مصلی چه راز میگوید مدح یعنی علی نفسه و بنده خداست چه راز
میگوید مدح ذو شخی لوجه فیض قدسی میان بنده و رب ربطی داد و بدان ارتباط و پا سی راز میگوید و از میگوید
قوله سبوح قدوس ثنا را وجه بر بین سبوح قدوس است هیچ ترا حجی نیست جز این قدر که از جملات
منزه گردانی قوله الانبیاء یصلون فی قبورهم انبیا علیه السلام را دو صورت بود یکی صورت معنوی دوم صورت
صوری و آن امر معنوی ایشان عبارت از ین کن الموجود لا یتصور معدوما لانه متنقل من جوهر الی جوهر
ومن مادة الی مادة ومن صورة الی صورة ایشان در قبور اند و مصلیاند صورت ظاهر از تو پوشیده
اند یعنی باطن قایم اند جاسی باز گشت نیست اگر باز گوییم کی تجلی شود و در دیگر تجلی چو آن اولیست است
قوله آنگاه بدانی که چرا اصوات الدیک صلوته آمد چون امر معنوی به مرتبه تقدیس ثابت شد هر حادث
که باشد و هر موجودی که وی پذیرد آن تسبیح خدا تعالی باشد و آن دلیل وحدانیت و آیت فردانیت بود و هطی
نامرست الدیک صلوته اعتبار مرتب باشد قوله ذکر اسم ربه بیان تسبیح او و ذکر اسم ربه صلوة
او هانت آوازی که او کرد نام خدا تعالی را است و بیان نام خدا تعالی است زنانا شد ذکر اسم ربه فصلی

دار روزے شبلی برخاست تا نماز کند فبقی زماناً طویلاً ثم صلی فلما فرغ من صلوته قال
یا ویلاه ان صلیت جحدت وان لم اصل کفرت گفت اگر نماز کنم منکر باشم و اگر نماز نکنم کافر شوم
پنداری که شبلی ازین باعث بود الذین هم علی صلوتهم دائمون صلیت را شرح شنیدی
صلیت ایز بشنو چون نماز کننده گوید الله اکبر بل نقذف بالحق علی الباطل فیدمغه فاذا
هو زاهق او اکبر رو و صلیت خود او در آتش افگندن باشد چه گوئی در آتش فیدمغه تو
هیچ جز از مصلی باقی نماند کان رسول الله یصلی و فی قلبه ازیز کازیز المرجل یعنی
باشد کلا و حاشا که هیچ نماند پس اگر از باطل هیچ نماند هم حق ماند ابی الله ان یکون لصاحب النفس

قوله قال یا ویلاه ان صلیت جحدت صلوٰة که عبارت از وصول ربانیست تعالی ورای صلوٰة رسوم و عادات
از رکوع و سجود وایست و نشست و از ابتدائے تا انتہائے از جملہ ہو فوم منزه و صلوٰة ہماں صلوٰة است اکنوں شبلی ازاں
حکایت کند اگر گذارم ہماں دو بید یا فرق باشم بظاہر تعلق بکنم شرائع را منکر شده باشم اظاہر و خواہی اینز انگشتہ باشم و اگر گذارم
تربیت و ترک آں در اسرار میں باید کشیدن آنگاہ در زاویہ در شرع بری آیاد بضرورت گوید واں صلیت کفرت ایں جہت قوله
الذین ہم فی صلوتہم دائمون یعنی ہماں گفتیم صلوٰة دائم کہ استار وزوال او در ایست یوم کہ آفتاب بے
مرور شکن از حضور خوش است نادر روز قوله صلیت را شرح شنیدی یعنی صلوٰة را دو صفت است یکے بمعنی صلت
دوم از صلی بمعنی ہماں معنی کرد صلت گفتہ بود و بعبارت دیگر ہماں معنی در صلی ہم میگوید یعنی چنانکہ کسے شئی آہن و آتش
اندر نہد دیگر در آتش افگند ہم او بسوزد و ریزہ خاص او بماند ہمچنیں بندہ در نماز بہانچہ خلاصہ اوست ہماں ماند قوله و
فی قلبہ ازیز رسول علیہ السلام در نماز بودے در سینہ او آوازے خاستے چنانکہ دیگ مس در جوش آید ہمچناں آواز خیزد
بماں حال آنحضرت برائے آں آرام و ذکر در نماز گری در آتش اشتیاق بودہ و اندروں سیموخت از آں آوازے ہمچوں آواز
جوش دیگ سیمیں برخاست در سرائے حرکت از قوت بہست ہر چند کہ بسوز در دیم ہمچو نیلوفر افتادہ است خالص حاصل
باشد قوله ابی اللہ ان یکون لصاحب النفس الیہ سبیلا صاحب نفس آنکہ خود را بنظر ہستی و وجود او
[illegible]
[illegible]

الیه سبیلا پروانه که عاشق آتش است قوت از آتش خورد چون خود را بمیان آتش زند آتش
او را قبول کند نفی غیرت وبد همه از آتش قوت خورد تا چنان شود که قوت او خود او باشد بلا رحمت غیر
وجود پروانه همه عزات العجز نه ام که چه میگویم اندرین مقام عجب بر خیزد و هر چیز که جان او بر
آن دل چیز قبله او باشد فاینما تولوا فثم وجه الله آن جا که شب باشد روز هیچ اولات

قوله وجود پروانه همه غیرت وجود پروانه همه غیرت وجود پروانه از آتش که عاشق است خود را زود که گرمی وجود پروانه ہیچ قوت نیابد
تقویت قوت ہم از آتش گیرد و عشق را ہم بسوزد تا آنکہ خود را ہم بسوزد لیکن باید سوختن در پاک تر ایں تمام شد و است عجب قہر
دار دایں عشق کہ قہر چیزے خود را گشتہ و وجود پروانہ ہمہ غیرت وجود پروانہ از آتش خود را زود تا سوخت از دوست وجود وست خواہ
آں نور ایں نور شمع یکے شد آنگہ بید مغز قوت او گشت نفی غیرت عبارت ہم ازیں شد و ایں سوختن ہمیں چناں اتحاد فخر
بود کار سالک بسیار باریں و داماں نجاسید قوله نہ ام کہ چہ میگویم یعنی گویندہ منم دیگرے بر زبان من میگوید دیگر
مرا گویا اند اختیار در میان نیست من الحق ینطق علی لسان عمر این چنیں ہم باشد کہ در حال تمہید عمر زبان من میرود
بحسب عادت و فہم او قوله عجب بر خیزد و ہم چیزے اعتماد و اعتقاد ایں بر چیزے دلیل و حجت بود و معقول و منقول مضبوط
محسوس ایں جا ہمیں عیاں شد عجب بر خاست و ہیچ کسے را بر وے حاجت حجت نماند او ہر چہ کند بالہام کند حجت برخاست
احتیاج بوضع نبی و شرع او نباشد خود میرود بپائے خود میرود است محتاج بر پیرے و تابع نیست قوله ایں چیز قبلہ
او باشد و ہر چہ تجلی او باشد توجہ بسوے او ضرور و لابد باشد قربے و اتصالے بود و نیکہ او قہر را بلطف بدل کند او کسے است
بر لفظ ایں سخن بگوید اللہم انی اعوذ بک منک و چوں و صفے تجلی او شدم آخر تو جہ قبلہ او شد اینما تولوا
فثم وجہ اللہ ہم ایں جا ثبوت یافت بہر چہ روآورد ہماں قبلہ او باشد قوله آنجا کہ شب باشد آنجا وقتے
کہ تو خود آوردی بجناب لم یزل و لا یزال لا صباح و لا مساء فاضحی بحیو ز شکایت کہ می گوید نماز پنج
وقت چگونہ در یابد ایں جا صباح و مساء ایں را وجود اعتبار نیست و بحقیقت صباح و مساء کہ چیں نشوید
ربیت بہ وقتہم اہلا کنت انت امامہ — و صل صلوٰۃ الفجر فی اول العصر
تو ہمیں محقق وقت مستحق کہ استوائیت برو اور ند از ہیں وقت و ازاں لا ہم نوبت و آورد باشد پر چہ احیا
[illegible]

نماز چگونه روا باشد یعنی عند ربی صباح و لا مساء همین باشد العزیز از دست راه زنان
روزگار عالمان با جهل طفلان نارسیده که راه راست را از نظر [122] حساب حلول [123] شمرند جام فدای خاک قدم
چنین حلولی باد العزیز [124] شرط دیگر نماز را نیت است که نماز بدان منعقد شود و تو چه دانی که نیت چه
باشد از سهل عبدالله تستری بشنو که چه میگوید [125] النیة نور [126] لان حرف النون اشارة الی النور و حرف
الیاء ید الله علی عبده و حرف الهاء هدایة الله تعالی فان النیة نسیم الروح و الریحان فروح
وریحان و جنة نعیم انما الاعمال بالنیات این معنی باشد نیت از عالم کسب نباشد۔

---

[122] قوله حساب حلول شمرند لا حول و لا قوة الا بالله قاضی را در خاطر کجا آمد که اینجا هم حلول بر عکس و رفتار است معنی تحقیق
و ناب و دخش و وجود حسی است ما از این رو تسیم اوست تعالی بذات خود باقی و دائم حلول له اتحاد کجا در تکلمات
دهم حلول نیست [123] قوله جام فدای خاک قدم این چنین حلول باد قاضی را اعتقاد بر وجه که ذکر این حلول میگوید
آنچه فدای خاک پای او میگردد موحد چه میگوید از اعلی مراتب مقامات نبوت است مروک حلول کجا و
آن مقام و مقامات کجا [124] قوله شرط دیگر نماز را نیت است ولیکن کار این بود اول ذکر نیت بودی زیرا چه
نیت اول مقدم است بعد از آن فعل از اعمال اما قاضی و اولاد است چنانکه می آید میگوید [125] قوله النیة نور
بالجمله کلام سهل است یعنی شیخ عبدالله تستری میگوید النیة نور و تقوی و هدایة کان الحرف النون
اشارة الی النور و الیاء الی تقوی العبد و حرف الهاء هدایة الله فاذا النیة نسیم الریح
الروح و ریاحین مقدار ریاحین میکرد [126] قوله لان حرف النون اشاره بر نور آمد یا دلیل بر قربت و آه
دلیل بر هدایت است زیرا که یا اول حرف ندا است چون اول حرف ندا باشد هر آینه منادی از منادی قریب
باشد و اقل که سخن شنیده شود و دیگر عبارت از ضمیر متکلم و تخصص با روح قرب قربت دارد و دیگر شدت اتصال
با مضاف دارد به مضاف الیه دیگر راست و هذا اضافه اونی است بر قول اصح بر دلیل وجوب بس دلیل
بر کمال قرب باشد هم چنین جمع آمد نور و قربت و هدایت چون نیت حرف اتفاق من الله باشد هر آینه
از حضرت روح آید تو چه باشد تا کرام بنده نیک بخت را دید۔

از عالم عطا باشد و خلعت الهی باشد و از این جا بود که ابن سیرین بر جنازه حسن بصری نماز نکرد
گفت لم یحضر [127] النیة گفت نیت هنوز حاضر نیامده است و طاوس را گفتند از بهر ما دعا کن
فقال فقدوا حتی اجد له نیت گفت بایستید تا نیت دعا کردن یابم العزیز قوله این
چیز چه فهم کرده که لیس بین العبد و بین الکفر الا ترک [128] الصلوٰة الله اکبر نیت را شرح شنیدی
فاتحه الکتاب را گوش دار که مصطفی گفت لا صلوٰة الا بفاتحة الکتاب العزیز هرگز در
استقبال [129] انی ذاهب الی ربی [130] شنی هرگز در الله اکبر گفتی وجود ملک و ملکوت محو دیدی هرگز

---

[127] قوله لم یحضر فی النیة عجب سخنی است این برای امر سنت و فریضه را به اجماع محقق
باشد نیت مخصوص می باید اگر باشد نکنید و اگر نه نکنند مگر این معنی بگوید نیت که من تعیین کرام
که نور و قربت و هدایت این نیت شاید وقت ایمان میسر نشده [128] قوله الا ترک الصلوٰة یعنی
در صلوٰة بنده در عین کشف و عیان است پس فرق میان کفر و ایمان آنست که ترک صلوٰة باشد
یعنی او از خدای تعالی محجوب است [129] قوله هرگز از استقبال انی ذاهب الی ربی سماتی
قاضی رفتی رفتی و دیدی دیدی و شنیدی شنیدی بسیار میگوید حاصل کلام قاضی امروز دوری را
بجای کار آید چندین عبارت مختلف و چندین آیات و حدیث مختلف قاضی آورده است مقصود
همین سخن است که گفتم بگویم جا بجا منفصلا الکون انی ذاهب از خود رفتن بدر رفتن است
ذوالنون مصری بر بایزید مصلی فرستاد و سلام گفت خادم ذوالنون مصری آمد بایزید را آگاه داد
محو بود بایزید را می جویم نمی یابم گفت شیخ برای شما مصلی فرستاده است گفت کار از
مصلی در گذشته است برای مسند بیاید خادم به ذوالنون خبر رسانید که بایزید میگوید بسی سال
است که بایزید را می جویم و نمی یابم ذی النون مصری گفت اخوانی ابو یزید و صبح الله ابیمین
ایشان الله مسند فرستاد و گفت کار کسی که از مصلی گذشته باشد او بر مسند نشیند [130] قوله الله اکبر یعنی الله
اکبر من کل کبیر موجودات ملکوت و جبروت باشد چون اکبر باشد ایشان همیشه محو باشند۔

در تکبیر اثبات[١٣١] بعد المحو دیدی هرگز در الحمد لله حمداً کثیراً شکر کردی ونعمت اثبات بعد المحو
دیدی هرگز در سبحان الله[١٣٢] منزهی او دیدی هرگز در بکرةً[١٣٣] بدایت آدمیان دیدی هرگز
در اصیلاً[١٣٤] نهایت مردان دیدی تا به سبحٰن الله[١٣٥] حین تمسون وحین تصبحون
با تو بگوید یولج[١٣٦] اللیل فی النهار ویولج النهار فی اللیل چه معنی دارد هرگز بعد
ازین احرام گرفتی که وجهت وجهی للذی فطر السموات والارض را دیدی.
هرگز[١٣٧] وجهی را دیدی که در میان[١٣٨] دریاے للذی غرق شد هرگز در قطرهٔ خود را گم دیدی
هرگز در ملکوت[١٣٠] والارض دو مقام را دیدی فلا اقسم بما تبصرون وما لا تبصرون
این باشد هرگز در حنیفاً ملت[١٣٩] ابراهیم خلیل را دیدی که گفت وما انا من المشرکین

---

[١٣١] قوله اثبات بعد المحو کردی و خدایتعالی را اثبات دیدی و دست بر آوردن در تکبیر و گرد آوردن
هم برین اشارت میکند بر آوردن همه را نفی کردن فرو آوردن همه در فنا هم داشت جز یکذات اثبات
نشد قوله[١٣٢] سبحان الله منزهی او دیدی کلمه سبحان الله کلمه تنزیه یعنی بتعبد او از عیوب
و نقصان هم جهان اعتبارات او را منزه دانی قوله[١٣٣] بدایة آدمیان دیدی یعنی از مبدء و معاد
چیزے یافتی قوله[١٣٤] نهایة مردان دایم الله که سخن عامیان است این سخن از زبان
قلندران و مولهان وحیدیان و اشباه ایشان بسیار شنیده ام قوله[١٣٥] فسبحان الله
حین تمسون وحین تصبحون بکرة واصیلا عنایت از مبدا و معاد کردیم
قوله[١٣٦] یولج اللیل فنا را در بقا و بقا را در فنا اثبات شده است ازلا و ابدا و به ازل
آمیخته دایم کار هم برین جمله سر است قوله[١٣٧] وجهی را دیدی تا ضمیر با وجهی اضافت بیان سری حیات و بعد
و از و حقا وجهت دیا ازان راجع فرموش کرد که هر زاید قبیل اند چون وجه متوجه در وجه حاضر غایب ساز گشت
وما انا من المشرکین درست نشست قوله[١٣٨] دریا دیا للذی ملکوت و ملک از خود بدر آر از روح بیشتر
در تجلی ما لا تبصرون لاهوت وما تبصرون ملک و ملکوت و جبروت و نعمی اقرب

اینجا بدانی که مصطفی را چرا گفتند فاتبع ملة ابراهیم حنیفا هرگز در مسلما استغفار
از او لی کردی هرگز در وما انا[١٤٠] من المشرکین خدائے را دیدی که دست بر تخت[١٤١]
وجود تو زند فانی گردی دران حالت پس در مشرکین صادق شدی چون مرد در وما
انا من المشرکین نیست شد اینجا چه کند کل من علیها فان شرک کجا باشد پس
دیدی قل ان صلاتی ونسکی ومحیای ومماتی لله بیش ازین ناطق وقت آمد و دل
تو زبان او آمد و چون[١٤٣] دل تو زبان او آمد پس[١٤٤] زبان مستنطق و گویا آمد پس[١٤٥] در گفتن رب العالمین

الیه منکم ولکن لا تبصرون دیده اینجا چنین گوید ولکن لا تبصرون قوله[١٣٩] ملت ابراهیم خلیل علیه السلام
دیدی ابراهیم چه بود همی وما انا من المشرکین قوله[١٤٠] فاتبع ملة ابراهیم بدین معنی بود که او را
اتباع کن وقت در تو بود وحیثیت خلیل با هم اند که اشارة بدین است که ملت داشت و دایم برین بود
که کار تو همین است و تو همراه قوله[١٤١] در وما انا من المشرکین خدایتعالی را دیدی نفی و اثبات
فیما نحن بصدده از قبیل تناقض اند هر که مستلزم دیگر است النقیضان لا یجتمعان و لا یرتفعان
ترک ذات توحید آمدن شد بقا شد بقا شد فنا شد وما انا من المشرکین نفی است نقیض این نفی توحید
وحدانیت است پس در نفی آن این ثبوت را انتظار شدی قوله[١٤٢] که دست بر تخت وجود تو
زند یعنی وجود ترا نیست کرده اند ظهور را و شهود را مستلزم نیستی است او آمد تو رفتی بے شبه
کل من علیها فان هم این است قوله[١٤٣] لله چند معنی دارد برای خدایتعالی است
بنام خدایتعالی راست و خدائے است چون صلوة و نسک و محیی و ممات مر خدائے را
باشد قوله[١٤٤] پس زبان مستنطق و گویا آمد پس اگر وسایط اعتبار کنی همین آید که تا منی میگوید
الاصدق سخن آنست که التوحید قطع الاضافات اے قطع الوسایط او است که همه جهتها می چند او است
که همه گونه هائی شنید او است که همه پایها پیرو او است که همه دستها گیرد فبی یسمع و بی یبصر و بی
یبطش و بی ینطق اشاره کرده است. قوله[١٤٥] پس گفتن رب العالمین روئے تقلید دیدی

قب روی تقلید دیدی لا شریک له معنی این حدیث خود را تو گوید اگر گوش داری تمامی این همه در وبذلک امرت معلوم کنی هرگز دیدی وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِیْنَ [147] ترا مسلمانی آموخت یا نه پس اعوذ بالله [148] در این مقام درست باشد بدایت بسم الله گفتن ضرورت باشد الرحمن الرحیم [149] صفات اوست که بر ذات نهاد که چون وی نقش بود کار او کند [150] اول مهر نهاد و پس الحمد لله [151] شکر است بر ترتیب ز نقد ز نقش

تحقیق را بر تقلید باز آورده است یعنی تقلید و تحقیق معلوم می شود که تحقیق محقق شده باشد رب العالمین ایمان آ

ز باختی بدین مرتبه است تقلید تو بدین مقیم است آن روزے که اجمال این تقلید به جنی مسلم حقیقی باشند چنانکه در بیان قاضی معلوم خواهد شد یک معنی را عبارت مختلف اتفاق افتاده است البته می کرده اند و اگر لفظ تقلید باشد بهتر بود قوله [147] وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِیْنَ همانچه بالا ... و حاصل این هر دو سخن همانست بعد آنکه جمال وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِیْنَ همان یقین تحقیق شده همه جمال کمال که بود ظاهر آمد قوله [148] اعوذ بالله و اگر زجه در پناه گرفتن است خود از عالم تحقیق است و اگر از غیر خدا تعالی به دو پناه گرفته سخن تو سلطانه است اگر از شیطان و از غضب بر رحمت پیوستی کار عوام و مبتدیان است اما قاضی از آنچه قاضی است از و بدو در پناه و دستگیر قوله [149] بسم الله گفتن ضرورت باشد چون از و بدو پناه باشد و اسم با مسمی یک است صفات رحمت و رحمانیت در ذات مندرج و متدرج اند بعضو بعض از و بدو اسم مسمی همو است مدد او بروح پاک قاضی باد سخن از حد گذشته میفرماید قوله [149] الرحمن الرحیم هم صفات اوست یعنی صفت رحمت و رحمانیت بالا گفته ام که با ذات چه نسبت دارد همان نسبت قهر رحیم بدان معنی است قوله [150] که چون وی نقش بود چون همان وجود باشد همان نقش باشد کار تو همان میکند اگر ترا بجائے رساند که ترا تربیت کند و بجاے تو باشد و تو بدو قایم باشی کار او کند قوله [151] پس الحمد لله شکر است اکنون در رحمت و رحیم تربیت بود پس آن الحمد گفت الحمد شکر تربیت او آمد بجان سر خود قاضی سخن دیگران میفرماید ما را از بیان تحقیق حکایت نقد گویان و حقائق آن میرساند. نا دوانا

الرحمن الرحیم و بجز ان الله [152] یعنی صفات و ذات رب العالمین [153] مهرے دیگر باشد با الله زیبا باشد [154] چنانکه الرحمن الرحیم با الله زیبا باشد پس الله [155] و با الله یکے گردد لیکن الرحمن الرحیم اینجا تکرار ضرورت باشد اے عزیز فهم نخواهی کردن مٰلِکِ یَوْمِ الدِّیْنِ دنیا را در آئینه آخرت بیند و آخرت [156] را در دنیا جائے نیست. اے عزیز اگر از سوره فاتحه شراب طهور نوش کرده از دوست وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا همین باشد

قوله [152] بجز ان الله خدا تعالیٰ ترتیب میکند در ذات صفات ترتیب نیست آنجا عقب و ملاکت ترتیب در صفات فعل بود نه صفات ذات قوله [153] رب العالمین مهرے دیگر هر یکے عبارت ز تربیت که از ذات باز میدارد و آنرا عین تصور کن و غیر را در حس انداز پروانه وار بسوز نار گرد نور علی نور باش یا نورانی نور گرد قوله [154] زیبا شد چون صفات ذات باشد و ذات صفات صفات را ذات کن و ذات را صفات و با عتبار چند از بهر اعتبار آنچه قاضی میگوید تطبیق بده بیان جمله صفات است چون نفی صفات شود جمال چه که همه امور نسبتی قوله [155] الله الله فالنفی یکے گردد یک الله را عبارت از صفات او کن آنانچه ماخذ است دارد و صفات اعتبار نیکو ز ما جدا الله دوم عبارت از ذات صرف کن بدین نمط این الله و آن الله یکے باشد پس تکرار الرحمن الرحیم تکرار ضرورت باشد قوله [156] آخرت را در دنیا جائے نیست یعنی نگنجد این آن تنوانند سرل او ظهور دارد اگر چه در دنیا از و نصیبه هست نصیبے و قسمتے دادند اما در حوصله او نیست قوله [157] شراب طهور هم از سوره فاتحه باشد مقصود این است که شراب طهور هم از سورت فاتحه باشد پس حسنات و مبرات علی العموم همین اثر دهد که هر یکے بقدر حوصله خویش شراب نوش کند که عبادات خیر را آن دولت است شراب طهور مطهر است چه تطهیر میکند از تو او از وجود تو و از کائنات یا سر باز حقیقی را مطهر میکند و شراب طهور این است بجمال او و تجلی او مستان شد و در آن حالت یک وجود را مشهود نیست هر آئینه را شراب طهور نهاد اکنون فاتحه شراب طهور باشد که نیم وجود ترا بیکبار بشست و پاک گردانید

بدانی که چه گفتیم پس ازان مست شوی پس ازان هشیار گردی ایّاکَ نَعْبُدُ را کمر عبودیت
بندی اگر حال گذشتگان بیاد آری ایّاکَ نَسْتَعِینُ بگفت درآید پس طمع تراور باید (در پایه ...)
کرد روی جان و فضل دیده باشی اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیمَ بگوی پس ازان رفیقان
که با تو آن شراب میخورند یاد آری گوئی صِرَاطَ الَّذِینَ اَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ پس محرومان و مهجوران را
بینی بر در مانده چون حلقه بر در و تو درون خانه نشسته غَیْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَیْهِمْ بگوی
پس معلوم ترا شود که لا صلوٰة الا بفاتحة الکتاب چه معنی دارد نماز بی فاتحه درست

(در است) در فاتحه تحمید است و دیگر صفت ترتیب رحمت و رحمانیت تمهید ... و معاملت امور بدوست هر که سورة
را متوجه شد خود را بدین حضور روان نقد نصیب عین او شد حقیقت آن بر و تجلی کرد خود را از خود
رفته دید سکر فنا او شد شراب طهور هم برین معنی درست شد [۱۵۸] قوله پس ازان مست شوی صحوی و سکری
و فنائی و بقائی را عبارت است چون از مستی باز آمد هشیار شد هر آئینه کمر ایّاکَ نَعْبُدُ
بست این مقام جمع الجمع است [۱۵۹] قوله و ایّاکَ نَسْتَعِینُ بگفت در آید گفته ام از صحو سکر آمد و از
(در آمد و رفتن) جمع جمع الجمع آمد که بندگی حکم برست ایّاکَ نَسْتَعِینُ با تو ذوق در آمد و رفتن است بعد آنکه
از سکر بصحو آمد بسیار باشد تمنای سکر که گذشته را یاد آرد و باز خواهد بیگی برای آن را از زبان استعانت
کند اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیمَ ره راست همانجا برو و مقر و ماوی ... [۱۶۰] قوله پس
طمع در باید می خواهد از صحو بسکر رود و حالت گذشته باز نمی گردد اما تجدید امثال هست
[۱۶۱] قوله صراط الذین با کیان شراب خورد هیچ می دانی حریفان تو کیانند لا حول و لا قوة الا بالله
قاضی نیکو خیال بازی است و عجائب در مصحف و عجائب شراب خواره است شرابی در میان نه پیاله
درمیان نه حریف و ساقی درمیان نه شرابی و نقلی درمیان نه آن بنده خدای تعالی را خود در خیال
خود ... حریفان را پیش می آرد و ایشان را برسم تذکیر خویش در ... لا باس به
... الکلام [۱۶۲] قوله پس معلوم شد که الصلوات ... درست صورتی کن که مجلس خانه اصحاب

نباشد و فاتحة الکتاب اینست که شنیدی چرا با خود لاف زنی که من نیز نماز میکنم
هیهات هیهات عمر خود بباد بیگانگی برآمده آشنائی را ساخو کن رباعی

بستر خیست هر آنچه ... گشته ایم — بفکند نیست هر آنچه برداشته ایم
سود ابود است هر آنچه بنداشته ایم — دردا که بعشوه عمر بگذشته ایم

رکن سوم زکوٰة ست مصطفیٰ بیان کرد و گفت الزکوٰة قنطرة الاسلام
آن طایفه که مال دارند زکوٰة مال بر ایشان واجب آید خود علم آن و کیفیت آن دانند
اما دانم که اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ ازین هشت گروه تو چه فهم کرده که
در عمر یکی بدست نیاید این جماعت هشتگانه [۱۶۴] که علما گویند دیگر باشند و انکه الفقرا [۱۶۵]

عزیزی عاشقی و معشوقی را شراب الطهور بس و کسی را پاسبان نماز و کسی را محروم کن که این حکایت
عارف بدین ماند قربت او بر اسرار و اطلاع او بر خفایا ... بدین استعمال باشد چون همه را داند
همه محروم اند مگر شخص واحد [۱۶۳] قوله الا بفاتحة الکتاب همین معلوم شد که هر که بدین اسرار رسید عمل اوست
[۱۶۴] قوله دیگر باشد این احتمال لفظی است هر کسی بحسب فهم خویش و حال خود معنی برد و مناسب
آن حاصل گوید لا مساحت فی الالفاظ لکن این قدر باشد تو از شیراز بیرون آئی خواهی در بغداد روی
اول چیزی که قطع کنی بنسبت اگر آن را بغداد نام نهی شاید و هم چنین هر چه قریب تر شود تا آخر بعیال
آن معنی را اعتبارات هست درمیان [۱۶۵] قوله این گروه هشتگانه یکی ازان فقرا اند و در اصطلاح
این طائفه فقیر آن است الذی لا یفتقر الی نفسه و لا الی ربه این چنین عزیز کجا دریابی تا
صدقه در مصرف او بری و المساکین مکرر از سکون است عبارت ازین باشد که او را با خدا تعالیٰ
سکونی و قراری شده است اضطرابی و بازگشتی با وی نمانده است و اگر مسکین است
در شأن او این آمده است اذا تجلی الله لشیء خضع له و خشع این کس کجا یابی که به تجلی حق خضوع
و خشوع شده است و العاملین عاملان را حقیقت حقوق اهل حقیقت که بجمع می آرند حقوق اهل

محققان خوانند دیگر این جهان اگرچه از برای اولیای خدا آفریده اند اما این خود را با
دنیا وکسب دنیا نه دهند از زکوة خدای که اصل و فرع هر دو خود از بهر وجود ایشان

حقیقت را بصرف می رسند این چنین کجا یابند و المؤلفة قلوبهم آنکه دل ایشان بهمه خویش با اهل حقیقت
تا لفی یافته و از موارد و مواهب ایشان قسمتی می گیرند و هنوز این طائفه یکی نشده اند این آن
طائفه اند که حقیقت و ارتا کجا جویند و فی الرقاب آن که گویند المکاتب عبد ما بقی علیه درهم هم
او بخدا یتعالی نا رفته و بقا باوست مانده است تا این قدر هم باو بقیه شود اگر در شان او صدق [مدار او بقیه]
باید با بقیه او فقیه شود او را تو کجا جوئی او راک او بگو زر دهید و الغارمین وام زده گان این راه و
گردکان ماندگان این کار نه آخند که هر کسی ادراک ایشان تواند کرد و سوختهٔ تواند بر دو فی سبیل الله
کیست و کجا است آن کس که همگی در ملک او باشد در راه خدا یتعالی باشد و طالب و متوسط و منتهی که
بر آن بگذرد و حظ و نصیبی گیرد و ابن السبیل گدایان این راه هیچ وقتی بر چیزی قرار نگرفته و هیچ
وقت در سیر و سلوک اند با هم مراتب و قربات که ایشان راست خوب گفته بدین معنی اشارت
کرده است **بیت**

عجبی نیست که سرگشته بود طالب دوست
عجب اینست که من واصل سرگردانم

باشد که معشوق رسد هم او در یابد غلبه استغنا دارد و هیچ شاهد و سیر نگر دعا اینجا محل گفتار بود نمی دانم
که قاضی را چه مصلحت بود که بیان نکرد آن که از زکوة این فهم کرد که از دو بیست درم پنج درم بدهند [چنانکه]
و مصارف هر هشتگانه هستند این را دانست و عمل بوی سپرد این اول منزل است ثانی منازل که
محققان گویند زکوة این است اما این همه از آن تحقیق نصیبه دارد و هیچ نگو از مولانا استاد مجتهد بری
از آن اول از شهود صادر دن حقیقی هست یا نه اکنون بیان این سخن محققان از این زکوة تقرره اند
این مصارف بعضی گویند و از این مصارف اشخاص مراد دارند پس کنز انفع من العلم هیچ
گنج نافع تر از علم نیست چرا که اعتبار همه علم است که زکوة دادن و مستحق بیاموزد اگر وی نباشد

آفریده شده نصیبی بهر یک باید دادن تا مدار و قرار قالب ایشان باشد اما این طائفه
گروه که مال و زکوة دادن نعمت ایشان باشد خود هیچ نباشد ایشان را علم آخرت
باشد که لا کنز انفع من العلم از آن کنز علم و رزق ایشان را دهند و من رزقناه
منا رزقا حسنا هم محبان و مریدان را از آن زکوة نصیبی دهند که العلم
لا یحل منعه آن بر قدر حوصله خلق نثار کنند و این آیت درکار رسیده که
و مما رزقناهم ینفقون خلق را از معرفت گنج کنت کنزا مخفیا فاحببت
ان اعرف نصیبی دهند و مر صحبتا نرا اما عموم خلق را از دعاے ایشان

آن زکوة ضایع باشد هر که زکوة دهد هر آئینه از دویست درم پنج درم کم شود نفع او چه باشد؟
یابد و نفع دنیاوی که آن فقیر گیرد اما دادن زکوة دهنده فقیر نشود بلکه زیاده تر شود و فقیر را که
دهند آن درمی که او را داده است وقتی کم شود و جهان یاد است اما اکنون لیس کنز انفع من العلم
باشد یا نباشد مرد از جهان رود زکوة او باقی ماند استادی است شاگردان از وی نفع گرفته
اند شاگردان پرسیدند بیان کرد او از جهان برفت زکوة او در جهان ماند صدقه بروی جهان
باقی است مشایخ رضوان الله علیهم اجمعین ارشاد کردند از مرتضی کرم الله وجهه الی زماننا آن ارشاد
دعوت باقی و آن اتصال و انفصال باقی و این همه در حیات مرتضی بود نه هم بعد او خود بدیهیه
محتاج است اما در باب فقراء است میکند این بدانی علما جمله مشایخ جمله علما و عرفا است
مرتضی اند فافهم و اغتنم علی رضی الله عنه اطراف دین را گرفته است با جمیع او خود مخرج است
برهم اوست باز میگویم فافهم و اغتنم **قوله** ومن رزقناه منا رزقا حسنا رزق دو آمد
حسنه و سیئه رزق حسن آن باشد که نوع و جنس ترا از آن نصیبی باشد و آن تو هم طالب مسترشد
و آن که خود را نفعاً نفعاً متوجه مشغول کرده داری برای او این آمد که العلم لا یحل منعه **قوله**
بر قدر حوصله خلق آن که گفت لا یحل منعه چنان عنایتی که من کردم طالب صادق مسترشد متوجه

وازبرکت ایشان واز بلاها ورنجها خلاص دهند ودر قیامت نیز زکوة
رحمت خدا نثار کنند هر یکی هشتاد هزار محجوب [160] ومستحق عقوبت را اهل بهشت گردانند
توجه دانی که زکوة کنت کنزا مخفیا [161] فاحببت آن گنج رحمت است که کتب
ربکم علی نفسه الرحمة پس زکوة اینکه او دهند وکه خواهد ستدن ایعزیز
وما ارسلناک الا رحمة للعالمین [162] خود گواهی میدهد مرا این سخن را پس مصطفی

---

[158] بدین معنی همان را بیان می کند قوله ومما رزقناهم ینفقون واین معنی که گفته اند
من برای بعض است یعنی بعض مما رزقناهم ینفقون واین معنی بر وفق بیان قاضی است زیرا چه میگوید
که این بر قدر حوصله خلق نثار کند یعنی که لایق هر کسی باشد نثار او کند همه نشاید بدو سبب
یکی بشنیدن تحمل آن ندارد دوم کیسه خالی ماند [159] قوله کنت کنزا مخفیا میگوید گنجی نهانی
ام دوست داشتم که عارف گردم یا معروف گردم اگر بدین معنی که عارف گردم یعنی عالم بوجود اشیا
قبل وجود اشیا وآنچه بر ایشان برسد او یا شد خواستم تا خبیر گردم بوجود اشیا بعد وجود اشیا
آن چیز یکی آن قابل آن اشیاست واگر بدین معنی باشد که دوست داشتم معروف گردم کسی
را از من شعوری بود ودیده بر چیم وبجود از روی دقیقی نشان ندیده وکفری دیدی
در وجود شهود دوست داشتم وخواستم تا معروف گردم محبوب گردم کسی را بخود ره دهم وکسی را از
خود برانم [160] قوله هشتاد هزار محجوب یعنی مومنان که بسبب فسق وفجور ایشان از رحمت نصیب
ندارند بر ایشان رحمت را زکوة ایثار کند یعنی بغیر آنکه آن استحقاق باشد حق تعالی برایشان
تفضیلا رحمت کند [161] قوله کنزا مخفیا خداوند سبحانه خود بر نفس خود واجب کرده است که رحمت
بر بندگان تمام چنانکه زکوة بر ما واجب شد الله سبحانه باختیار خویش بر نفس خویش زکوة هم
واجب کرد البته بر همگان رحمت نثار کند چنانچه بالا گفته بود از رب مصطفی او خود
در بندگان این جا گفت زکوة خود رسید [162] قوله وما ارسلناک الا رحمة للعالمین محمد علیه السلام

آن رحمت را قسمت کند بخصوص است که هو الذی انزل السکینة فی قلوب
المؤمنین [163] تا ایشان قسمت بر عموم خلق کنند که اشهر الناس من کل واحدة
تا هر که در عصر او بود در دنیا وآخرت از نصیبی از آن رحمت خالی نباشد وچون این
زکوة این کلمات ایعزیز شرح نتوان دادن که دلها در دنیا بدو خاطرها در ورطه هلاک
افتد واین هنوز یک نصیب است [165] از صد هزار نصیب ما صب الله شیئا
فی صدری الا وصببته [166] فی صدر ابی بکر اگر نه بیکن وهل من مزید

این رحمت که او بر نفس خود واجب کرده این رحمت مخصوص وتخصیص یکی است محمد علیه السلام
که او عین رحمت است متمثل رحمت است خلاصه رحمت ومخ رحمت است تا آنکه حصر کرد وما
ارسلناک الا رحمة للعالمین محمد علیه السلام جز رحمت خاصه نیست محمد علیه السلام
از معنی لغت چه معنی دارد چه آنکه مجمع جمیع خصال حمیده باشد آن را محمد نام علیه السلام — ن محمد علیه السلام
گویند [163] قوله آن رحمت را قسمت کند هم بر آن معنی که بالا گفته بود که بر قدر حوصله هر کسی دهند
اینجا نیز قومی مخصوص کرد که هو الذی انزل السکینة فی قلوب المؤمنین ودلی مخصوص که در
نزول سکینه است محمد علیه السلام رحمت قسمت آن دل کند [164] قوله تا ایشان قسمت کنند
وعموم اهل سکینه مقر ومستقر رحمت محمد علیه السلام آمدند از ایشان این رحمت قسمت بر عموم خلق
اسد ایشان قسمت کنند وعموم اهل سکینه حبس نکنند البته بدیگران دهند لانا شهر الناس من کل
واحدة [165] قوله واین هنوز یک نصیب است از صد هزار نصیب میگوید که اما بر قدر حوصله گفتی
بر اندازه حوصله بده [166] قوله فی صدر ابی بکر هم برای آن آورد که هو الذی انزل السکینة
فی قلوب المؤمنین چون دل ابی بکر مقر سکینه بود آنچه خداوند سبحانه در دل محمد علیه السلام
ریخت همان چیز را در دل ابوبکر ریخت الا وصببته همین میرود از آنچه بار داد وعاد از ابوبکر نصیب
کردم شیئا در موضع نکره عموم تقاضا کند یعنی از هر چه که در صدر رسول علیه السلام ریخته از آن چیز

شرح تمهیدات

نفره می‌زن رکن چهارم صوم است وصوم در شرع عبارت ست از امساک طعام و شراب که روزهٔ قالب است اما صوم در عالم حقیقت عبارت است از خوردن طعام و شراب که ام طعام ابیت[۱۷۹] عند ربی یطعمنی و یسقینی کدام طعام کدام شراب وکلم الله موسی تکلیما[۱۸۰] این را صوم معنوی خوانند روزه جان[۱۸۱] این باشد این صوم

صدر ابوبکر را هم نصیب هست و آن که میگوید نوش میکن و هل من مزید می طلب - همین دلیل میکند که نسخه از قسمت های رسول الله چیزی با ابوبکر دادند تطبیق فضل ابوبکر برین آورد چنانکه ابوبکر رضی الله عنه حوصله خود از رسول علیه السلام نسخه یافت ما نیز بر قدر حوصله تو نسخه ما فی نصیب کردیم قوله[۱۷۹] می طلب اینجا میگو مناسب تر است و در بعضے نسخه میگوید میگو قوله[۱۸۰] این صوم صوما باشد اگر صوم عبارت از امساک است خود چه معنی دارد که نزدیک اهل حقیقت عبارت از خوردن و آشامیدن است قوله[۱۸۱] ابیت عند ربی چند معنی احتمال می برد یعنی من با خدای خویش دو وقتے دارم که چنین من غذا از ان میگیرم و دیگر طعام مخصوص که خاصهٔ آدمی است از غیب برای من آن طعام می آید ماکولے مخصوص و بے محسوس و دیگر من با حضرت می باشم مرا طعام خیال است و آن خیال بجائے معنے است از انچه بهان غرض از و حاصل است دیگر مرا آن قوت آن بقیه داده است در اصل خلقت و جبلت اگر من عمرے بے آب و طعام خواهم بمانم و توانم تا آنکه قاضی ازین جمله احتمالات یک احتمال بیان کرده است یعنی مرا طعام معنوی آن طعام ماکول من و آن شراب مشروب من است قوله[۱۸۲] وکلم الله موسی تکلیما از کلم الله موسی معلوم شد که طعام معنوی داشت چنانکه شراب اما ندانم کدام معنے کلم الله موسی تکلیما شراب داشت اگر شراب معنوی خود طعام معنوی هم توان گفت اکنون از خوردن و ازین آشامیدن را بکدام معنے صوم نامند مگر بدین معنی که نفس از حیات امساک کرده است متوجه معنویات شده قوله[۱۸۳] روزه جان باشد یعنی توجه جان بحضرت و اعراض از جمله کائنات این روزهٔ جان باشد این صوم خدا یتعالی باشد

خدا باشد جزاے این جز خداے نباشد ان الصوم لی و انا اجزی به یعنی من جزاے او باشم چون صوم خدا باشد جزاے این صوم جز خدا نباشد و انا اجزی به یعنی انا الجزا و از آن بزرگ نشنیده که گفت الصوم[۱۸۲] هو الغیبة عن[۱۸۳] رویة ما دون الله لرویة الله تعالی صوم ما دون الله را بیان میکند مریم میگوید که انی نذرت[۱۸۴] للرحمن صوما افطار آن جز لقاء الله نباشد که مصطفی[۱۸۵] ازین جا گفت للصائم فرحتان فرحة عند[۱۸۶] الافطار و فرحة عند لقاء ربه

یعنی روزه برائے خدا یتعالی راست یعنی صوم خدا یتعالی باشد که از همه اعراض شده و از رویت او و آن توجه چنانکه نماز خدا یتعالی گفت زکوة هم خدا یتعالی گفت صوم خدا یتعالی هم گفت دیگر او تعالی از همه موجودات منزه بدین امساک شد از جمله وجودات او بذات خود بجود موجود این امساک شد او ست الصوم لی صوم مر است یعنی صایم منم و جزا هم منم الصوم لی تخصیص کرد انا الجزا از اثبات در اثبات است عزیز صوم این قوم را فهم کن قوله[۱۸۲] الصوم الغیبة عن رویة ما دون الله را گفتیم هر آنچه گفتیم آن بزرگ هم برین اشاره کرد یعنی رویت خدا کند و ما دون الله غایب کند قوله[۱۸۳] عن رویت ما دون الله دو احتمال دارد یکی هست از بس حقارت ذات خویش در نظر نمی آید و دیگر آن که شئ بالاست از حیین است و در بیان این معنی موافق تر است قوله[۱۸۴] انی نذرت قاضی از کلام ماضی اعراض میکند استقبال بحال دیگر کرده است سیوم در سلوک و اسباب وصول در بیان آورد باز با اصل معنے باز گردد وصوم صوم عزیمت او رویت او بدین وصول باشد که از همه اعراض کرده است و توجه او بخدا یتعالی آورده البته تا آنکه بمقصود رسد و روے مقصود بیند آن نمی گوید پس آن کار باید کرد و البته از همه روے گردانیده و هم به در قرار گرفته همواره مقر و ماوی ساخته قوله[۱۸۵] فرحة عند الافطار یعنی از انچه کارے بسر شد و فرحت عند لقاے ربه برائے چیزے را که کارے بسر شد آن چیز نیز آمده فرحت عند الافطار روزه داشت تا وقت

از خبر صوموا لرؤیته وافطروا لرؤیته چه فهم کرده‌ای از آن صوم چه خبر شاید کردن که ابتدای
آن صوم از خدا باشد و آخر افطار آن بخدا باشد الصوم جنة سپر و سلاح صوم بر
گیر و گاه‌گاهی[188] صایم باش و گاه‌گاهی مفطر که اگر همه صوم باشد محرومی باشد و اگر همه افطار
باشد یک رنگی بود مگر مصطفی علیه السلام از اینجا گفت من صام الابد فلا صام ولا افطر[189]
صایم ابد خود یکی آمد که الصمد[190] نعت او بود و هو یطعم ولا یطعم این معنی بود صیام

افطار شد پس روزه که آخر او با افطار شد فرحی باشد وقت افطار روزه داشت تا آنکه روزه بی
باشد به ضرورت هم افطار شد رمضان بسلامتی تمام شد روز عید آمد روزه داشتن نماند افطار مستحب ست نماید
گشت فرحة عند الافطار درست شد قوله[186] فرحة عند لقاء ربه یعنی هرچه از رب فرحت خواهد
یابد بموجب روزه قربت خدای تعالی باشد دل مصفی شود عکس پذیر گردد و نور قدس در او منعکس
شود فرحة عند لقاء ربه باشد قوله[187] صوموا لرؤیته مرد محدث و فقیه بر حکم حدیث فرماید
که رمضان ببینید روزه گیرند شوال ببینند افطار کنند صوموا لرؤیة شهر رمضان وافطروا لرؤیة
شهر شوال متصوف بحسب فهم خویش از آن جهان که ایشان‌اند چنین گویند روزه دارید برای دیدن
دیدار او افطار کنید بنا بر دیدن دیدار او صوم شما امساک از طلب ماسوی الله باشد و افطار
شما اثبات ذات فرد واحد باشد صوموا لرؤیته روزه دارید برای آن را که او را ببینید و افطار
کنید بنا برین که او را دیدید قوله[188] گاه‌گاهی صایم باش قاضی اختلاف احوال تنوعات تجلیات
را مقصود کار است فرماید در افطار تجلی رنگ دیگر و جمالی نظاره است و در صوم تنزیه و تقدیس
است و ترک هرچه نه وصف ذات او باشد پس هر دو لابدی است اگرچه افطار باشد چنانکه قاضی
میگوید بهار و یکی در راحت و خرمی و خوشی و اکل و شرب و تمتع و تلذذات از ورود [illegible]
وارد [illegible] و وارد نصیب [illegible] هر دو جمع باید گاه‌گاهی چنین گاهی چنان و آن که هر دو
هم باشد که با همه مراد باشد درد و سوز برقرار [illegible] کار امانت نادر است قوله[189] لا صام ولا افطر

الدهر او بود جل جلاله و دیگر آن را فرموده است صوموا یوماً وافطروا یوماً تا خود
صوم هر کسی از جهت و افطار هر کسی بجهت شنیدی که صوم چه باشد و رکن پنجم
الحج[191] رکن پنجم حج است ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلاً این حج
که راه خدا نه از جهت راست است و نه جهت چپ و نه بالا و نه زیر و نه درون و نه بیرون نزدیک
راه خدا در دل است راه خدا یک قدم[192] است دع نفسک و تعال گر از مصطفی

زیرا چه از یک قسم بکلی محروم شد صوم شد ولکن لرؤیته شد و اگر شد و بود و افطروا لرؤیته شد
لا صام ولا افطر درست آمد قوله[190] الصمد نعت او بود صمد او را گویند که احتیاج به الصمد آن چیزی
رکن پنجم حج است که او را طعام و شراب حاجت نباشد پس صوم ابد و ازل او را باشد قوله[191] رکن پنجم حج است از روی
لغت قصد است و قصد عمل دل است قصد و نیت یک معنی دارد نیت دل بحسب تا [illegible] منقسم باشد بر
اقسام مختلف یکی را سفر اختیار است خواهد البته مسافر باشد بهترین سفرها حج است و حرم الله [illegible]
است او را سفری می‌باید کرد بهترین سفرها این است این اختیار کرد و در ضمن این نور برکت هم [illegible] شد
و دیگر گفت ومن دخله کان آمنا نجات بیجوید هر برین هوس برغبت و آرزوی
کعبه میجوید و دیگر احادیث بر صفت کثرت درین باب وارد هر که بدین دولت رسید مقرر ماوای
او جنت عدن باشد و دیگر گویند محقق است هر که در حالت حج و در طواف آن از خدای تعالی [illegible]
بدانش دهند مرد طالب هر دری که هست صلوتی و صومی درآمده است و جست است
بلکه دریافت قبول حج است دیگر عارف محقق باشد خواهد نظاره تجلیات برحسب [illegible]
کند دریده مجمع و مزدحم که در کعبه است جلی نباشد این نظاره آنجا با حضوری فرماید دیگر تجلی
[illegible] عبادات در صوم تجلی در زکوة تجلی در صلوة تجلی در حج تجلی مظهر کعبه تجلی دارد که [illegible]
[illegible] قدم [illegible] و دیگر بسیار است الکلام [illegible] قوله[193] یک قدم
است اگر او در راه خدای تعالی پوید بدل پوید و اگر جوید بدل جوید اگر یابد در دل یابد و اگر

نشنیدهٔ او را پرسیدند که خدا کجاست [۱۹۳] فقال صلی الله علیه وسلم فی قلوب عباده المؤمنین
گفت در دل بندگان خود و قلب المؤمن بیت الله [۱۹۴] این باشد دل طلب کن حج این است
دلست دانم که گوئی دل کجاست دل آنجاست که قلب المؤمن بین اصبعین من [۱۹۵]
اصابع الرحمن ای عزیز هیچ صورت کار همه کس باشد اما هیچ حقیقت نه کار هر کس

بیند در دل بیند خلی بنا هیچ اگر همین دریافت دل باشد و آن که او در بنای مخصوص که از سنگ و چوب
بر آورده اند گرد او میگردد و سر بر آن در نهند بجان سر خود این همه کار دل است هم دل میکند و
من طالب همان چیز را بدل اعمال در دل بجوید هر چه پیغمبر علیه السلام کرده و هر چه خدا فرموده هم
برای تصفیه دل راست در صوم و صلوة و زکوة و حج و تصفیه دل بیان هر یکی المقصد بطول میکشد
قاضی میفرماید خدایتعالی جیب و راست نیست همین در دل است و در دل هم نیست یک قدم
است یک قدم هم نیست اما دریافتی و تنبیهی ترقی را مقرری و حدی پیدا کرده است تمام
از آنجا که تمام این حکایت و غلطک تعالی آمده است قوله [۱۹۳] فی قلوب عباده ازین بیان اشاره کرد او را
مقری نیست دریافت او در جهت و بجهه در یابند فرموده در دل بندگان او باشد دل را
آئینه گفته اند و این آئینه میان اصبعین من اصابع الرحمن فرموده اند در ازل که آن هیولا
و اصل است این صورت حادث را که فانی اصل است آئینه خود ساخت آن اصبعین نگاری
وجه داشتن هر ساعتی و زمانی جمال خود را در آئینه بحسب اختلاف آن آئینه بصفتی دیگر میبیند
[۱۹۴] قوله قلب المؤمنین بیت الله عجائب خانه و عجائب خصم خانه این خانه مرا این خصم خانه را بحیله
نه چنانکه رسم خانه و خداوند خانه آمده است و این رب البیت محیط اینخانه و این خانه در
حضرت آن رب البیت بهیچ وجه جایی قرار داده اکنون انچنین خانه و آنچنین خداوند خانه
هست قلب المؤمن بیت الله قلب را قلب گویند از آنچه صفت او تقلب است آنچه
صفت او تقلب باشد و مقر و ماوی حق چگونه تواند شد مگر این شیئی آن چنانکه او میگردد و دایم

باشد در راه هیچ نه رسیم باید نشانی در راه حق دل و جان باید نشاندن این گر اسلم باشد
آنگاه از بندیان خیزد و من استطاع الیه سبیلا [۱۹۶] این باشد ای عزیز این کلمه را گوش [۱۹۷]
عمر خطاب بوسه بر حجر اسود میداد و می گفت انک حجر لا تضر و لا تنفع لولا انی رایت
رسول الله علیه السلام قبلک فما قبلتک گفت مصطفی را دیدم که برین سنگ بوسه
میداد و اگر نه هدایت امیر المؤمنین علی گفت مهلا یا عمر بل هو یضر و ینفع آن جهانیان و بندگان
خدا و ربیان آنت الا من اتخذ عند الرحمن عهدا

باز دیگر و چنانکه ای موج در یا خدا در دل است و دل از خداست جدا کرده است چه تو یابی ای گرم
ترا الهی شود و یا نه انشاء الله تعالی مروی باشد که سخنان او در حوصله درگنجد قوله من اصابع الرحمن زیرا که
معلوم کن که چه اراده است دارد آنکه میگوید قلبی کیف یشاء او هر گز انگار در آن عبارت ازین است که مقصود میگوید
در میان باوی میگوید چنانکه حرکت خاتم و اصبع قوله من استطاع الیه سبیلا مر ... سلطان است
آن دامن هر حق و زاد و راحله و منظالم باید قاضی میگوید هر که از جان خیزد قدم در دل نهد قوله [۱۹۷] ای عزیز
این کلمه را گوش دار قاضی میخواهد سخن در میان رکن حج گوید اما باو اسطه نیست عمر رضی الله عنه حجر اسود را
بوسید و گفت اگر نه آنستی که رسول علیه السلام را دیدم حجر را بوسید و است من بوسیده ندی زیرا که سوی
تو نفعی و از تو رنجی نیست از آنچه نه ترا زبان و نه ترا آنی گردد سود و آنی و اما علی رضی الله عنه بود و فا میکشی که
حجر اسود هم زبان کند و هم سود کند نظر عمر بر حجر بود و این قدر دیدار بوسیدن رسول علیه السلام و چه عمر
داشت که بوسیدن رسول علیه السلام حضرت اعلی و حضرت کلی نیست مرتضی هم بران تنبیه کرد که رسول علیه السلام
بوسیده و بوسیدن او بی تقصیری و اشارت و در سری نبود و باشد چه سخن او را و فضل او را بهره و در دل
میدانی این اعتقاد کن که بی شبه در راه و مضری است که آن سر بر نافع است و هم ضار اکنون بیان این که
اثبات یافت از آنجا اشارت شود و بریکی بر چیز سری دارد نظر بر ذات و در وجود او نیست و هیچ چیزی او
قایم است همچه که او نام شخصی موجود یا فتاده است بدانکه هم ضاره هم نافع و کسی است و هر چیز است اگر اطلاع

وآن بوسہ[198] بر عہد نامۂ ازل میدہند بر سنگ ان الحجر یمین اللہ فی ارضہ . اورا دست[199] خدا خوانند تو اورا سنگ مبینی اے عزیز آنچہ موسی[200] طالب ومشتاق کوہ طور آن کوہ سنگ نبود حقیقت آن سنگ بود وان المساجد للہ فلا تدعوا مع اللہ احدا جاں کعبہ نہ این بنا ہا سنگ است کہ حاجیان بینند جال کعبہ آن دوست کہ بصورتے زیادتہا مت آید شفاعت از بہر ایران خود اے عزیز ہرگز در عمر خود یکبار حج روح اعظم کردہ

خود بدانی قولہ[198] آن بوسہ بر عہد ازل میدہند تا فی ارحق اہل ظاہر نیز نظرے میکند در حدیث است کہ در عہد نامہ بندگان را بحجر اسود ودادند آنرا در دین خود از رو دید بوسہ بر عہد نامہ میدہند نہ بر سنگ بہ معنے وارد باری اللہ یا ایہا اللہ کر تو حقیقۃ ز و خواندہ واگر از روے تذکیر این سخن گویند کہ این سنگ بر آستانہ نہادند حضرت بوسہ داد و است تعظیم مر خداوند تعالی را سنگے بر آستانہ نہادند بوسہ زنند (۱) اہل تحقیق کہ را بوسہ زنند سنگ را بوسہ زنند یا شاہ را ہم بوسہ زوند و این ہمہ یکے باشد فیہ اتم کہ ازیں شاہ بہ فہم کردہ انشاء اللہ ترا روزے پیش آید کہ گوئی رایت ربی فی احسن صورۃ این سخن ہم گئی قولہ[199] دست خدائے تعالی خوانند ہر چہ وجود ذات تعالی بر دیمین اللہ گویند و ہر چہ از خدائے تعالی باز دارد اورا یسار اللہ گویند و آنکہ گویند کلتا یدیہ یمین اللہ بداں معنی است کہ انا للہ وانا الیہ راجعون منہ بدانم والیہ محمودیان و ذات اینجا بپارسی عربی است چنانکہ ید اللہ گویند دست اللہ ہم گویند در لغت اسلامی گوید الدست دست قولہ[200] موسی علیہ السلام طالب کوہ طور بود موسی علیہ السلام خود دوستدار تجلیے برکوہ طور کردہ نہ آنکہ از آن سنگ بان سنگ غرض داشت ولکن محل تجلی کشف وحال عبادت بودہ است وجائے سجدہ گاہ موسی بود وجائے فانی شدن موسی و باقی شدن بخدا بودہ است عبارت است موسی را ابتلا ہم از آن بودہ است تا ضمنی ہم بر آن تطبیق سیدہ کہ حاجیان جاں کعبہ سنگ خرشنہ چندانی کہ بجز نیست کعبہ است صورت او نیست معنی آنحضرت آشنا وحدت فنا خداوند سبحانہ آن رحمتے کہ نازل بر بنا کعبہ شدہ است ورا بصورتے زیبا تر صورتہا کنند متشکل تر شکل کند او بصفت تشکل و شکل د

صفتہ دو شنبہ (right margin)

ختمکا بلات (right margin)

الجمعۃ حج[201] المساکین مگر نشنیدہ کہ شیخ ابو یزید را شخصے آمد شخصے را دید گفت کجا میروی گفت الی بیت اللہ تعالی گفت چند درم داری گفت ہفت درم گفت بمن دہ و ہفتاد بار گرد من بگرد و زیارت کعبہ کردی چہ می شنوی کعبہ نور اول[202] ما خلق اللہ نوری در قالب بایزید بود زیارت کعبہ حاصل آید - رباعی

محراب جہاں جمال رخسارۂ ماست ✽ سلطان[203] جہاں در دل بیچارۂ ماست
شور و شر شرک و کفر و توحید و یقین ✽ در گوشۂ دیدۂ خونخوارۂ ماست

در راہ حج سرے وحقیقتے باشد اما کسے بینا باشد خود بداند کہ طواف کعبہ و

در حضرت بایستہ و از مجلس خود خیزد و ہمہ از آن بحضور قرار یافتہ و در ساعتے فنا شدہ چون از آن رحمت بزرگی ثابت شود این صورت این معنی است وتقاضی صورت از میان برگرفتہ ہمیں را اعتبار داد و قولہ[201] الجمعۃ حج المساکین روح بزرگے روح معنی وبالمعنی حج ولی او زیارت کنند یعنی اوقات شہود شاہد او شہود باوے طواف اعمال را باشد بینایکہ الجمعۃ حج المساکین یعنی مرجمعہ این ثواب است مر دیدار طواف کعبہ است یعنی آن بزرگ آن تجلی وآن صفت دارد چہ تو او را زیارت کنی گوئی کعبہ زیارت کردہ باشی فیہا غنی فیہ از ہیں مساکین چہ مراد مساکین را از سکون گرفتہ اند یا از مکین کہ از راہ توحید ومکشوفات گرفتہ ایات تجلیات استواری یافتہ اند ایشاں بداں مانند کہ تبع آن سبب اجتماع برکات وخیرات کہ در ایشان است پس مر دیدن آن جمع از جمعیت باشد کہ بجائے حج شاید وار دیا باشد و جمع شایع کشوف وتجلی است پس کرد این تجلی باشد زیارت این روح ہمیں کشف وتجلی است بایزید رضی اللہ عنہ ہم ہمیں نشان داد گفت تو در علاوہ گرد من با حرمۂ من بگرد ترا ہمہ میسر شود زہے مردان خدائے تعالی زہے بی بیکائی ہم ایشان ترا مسلم باشد - قولہ[202] اول ما خلق اللہ نوری ہیچ گوید تا ضمنی مخلوق مراد از آن نباشد کہ گرد او گردند و طواف کعبہ خود سازند نور احمدیہ و حرف فرو انیہ الرحمان کہ از آن است کہ گرد او گردند و خدائے از خود کعبہ اعتبار بر او کنند کہ او نور او تجلی است گر آنکہ طریقہ محی الدین اعرابی مطلقے وتمہید کرم -

فا بود (left margin)

فالمکیا از سفا استوار (left margin)

معنی احلال و تحرم فی الحج و قارن و مفرد و احرام و احلال و تمتع در همه احوالهاست

قوله [۲۰۲] سلطان جهان در دل بیچاره ماست رباعی از زبان محبوب است هر جا که لطفے و جائے است
دیده نکاے است بر تفکر شود و میکند آنچه بایزید دیده هم انسان است که بادوست قوله [۲۰۳] حلق و [illegible]
تجرید الی آخره تا حلق غیرے نرود و بایستے هر چیز را ترتیب بیان فرماید اما بقدر و شیخ خوش چیزے
کم تخت چاپید دانست خداوند سبحانه هر چیزے را اشارت کرده در صوم و صلوٰة و در زکوٰة اما در حج
اشارت بطلب محبت و عشق کرده است آنکه او را لقد بیت کعبه شود و تخت دل از اهل دولت و از
عنایات و ذوات اعراض کند و بضرورت اختیار اقتراب باشد چنانکه خوب میگوید بیت

دوست اداره گی همی خواهد ٭ رفتن حج بهانه افتاده است
چند گویی که خانه کعبه اوست ٭ کار با صنم خانه افتاده است

خصوصاً که سفر پر از خطرے و هر جائے شب بیدار بودن روز بے آبی و بے طعامی کشیدن هم
گاہے دشت بدشت بے جهت وقت نزدیک تر شدن و همه خویش و اهلیں گذاشتن تا آنکه بدو قریب
شدن گفته اند بیت

ارح یکون الشوق یوما ٭ اذا دنت الخیام من الخیام

چون نزدیک شدن شوق زور آور و طلب قوت گرفت موج عشق بآسمان رسید و دیوانگی در کار شد
سر را برهنه کردند جامها انداختند برائے رضائے محبوب پیش تر رو تے بر خود تنگ داشتند هم
چیزہا حرام کردند عطر و خوشبوئے نا گفته چیزے در زن و بازے نکردند تا آنکه حرام شد همین
دیوانگی بیک بیک گذشت بار ے روایت شوق را و غلبه طلب، هیچ گشتنے گرد او گردند اکنون
غرض همه بیرون کلاه و رفا یافتنے و از بانگ گشتنے گرفته بیرون می اندازند یعنی این همه کردم مشتغل
وحشیانه ایشان بایست حصول وقت بیعت بیان همه هم نیز در و کسترده خیمه هم باشد و
ساختے بیک گردید همه حضور و قرب بیعت اند دوست گوئی که او میگوید تعالی تعالی

این یک یک زیاده از یں سوے رود و از آں سوے پوید چهار طرف این کار میکنند چنانکه هم طالب
و عاشق مبتلاست هر سو میدود و از هر رہے انتظار او در یافت او کند بر عرفات بر آمد و از آنجے
نظرے از دور چنانکه شرط آمده است اول مواجهت از دور نظر است ثم و ثم تا کار بجائے کشد که
دوری از میان برخیزد بر سم ایکار شخت بایستاد و متوجه مدح و ثنا گریان هر بار که نظری انداخت
و ثنا بیشتر میگوید کار تنگ است و غلبه وقت است چه دانم قریب بوصلت معشوق حقیقة و مجازاً خود
باز اگر وقتے چنین بوده است این سخن را مایکر فهم کنی چه این چنین پیکر شده و نماز را یکوقت گذارند
و مخت بر بیکار دیده بیت

دریاب اگر تو عاشقی بشتاب اگر صاحب دلی ٭ باشد که نتوان یافتن دیگر چنین ایام را

پس آنکه شوق رسید مانوں وصل عبارت است بیعت گرد برگرد کعبه میگردد و خود را در وے فانی
میسازد یکبار بلکه کرة بعد کرة اگر روزے صد بار فنا شود و صد بار بقا بر فنا کے و بقائے لذتے و ذوقے دارد
که آنرا نهایت نباشد از غیر یکبارگی دست که فانی شود و زیادت از آن بفضل الله و لطفه هر چه نصیبه تو باشد اکنون
نشان آں بیعت سر می باید باخت بیان باعشق این دولت میسر نیست بجائے آں حلقه و کسرے ادراک
آں و تا لب آرزان و فدا لیش کنند بجائے آن اضحیه باشد این قصه از ابراهیم و اسمعیل صلوات الله علیهما
حکایت است اکنون پس آن که بدیں مقام رسید تمامے در حقیقت شد و همه خود با خود و بقائے کلفتے
تمامے استوار شد که حق وصل و در حج و در جمع نفی الطریق بجان خدائے تعالی باشد و در خوان ازل
نشسته من لا زال الے الابد در تمتع و تلذذ باشد اشارة از احیان روزے مقیم شده معلوم شود که
مرد واصل بحق که همه موجودات او را احلال شود مالک الملک گردد تمام ستر آنچه بود بقدر
آخر در کتابت آمده اما قران و افراد دو حالت است صرفی راجع و جمع الجمع یکے اشارة بجمع دارد
آن افراد و گوا و جمع الجمع اشارت بقران باشد و اگر عکس نسبت کنی افراد الجمع باشد و قران تمتع
هم درست بود —

ومن یعظم شعائر الله فانها من تقوی القلوب بنوز تا لبها بنود که روحها بجهت زیارت
میکردند واذن فی الناس بالحج یاتوک رجالا اے عزیز بشریت نمی گذارد که
بجهه ربوبیت رسیم و بشریت نمیگذارد که ربوبیت نخست بجواهر که نزد کعبه گل رود و خود را مبتد ۵ اولیت
دهد که در کعبه دل ره خدا را بیند اشارات الله که بروزگار در یابی که چه گفته می شود انشاء الله
که خدا را حج حقیقی روزی کناد والله اعلم۔

قوله فانها من تقوی القلوب یعنی لاجل این است معظم شعائر الله موجب تقوی القلوب است یا این
شعائر الله هیں تقوی القلوب است درین سخن بیانے نیست باشارتے و عبارتے و بیان سرے نیست
ابرنامه معظم این امورات قوله روحها بجهت زیارت میکردند متوجه الیه ازلی است یا ۵ بیان
است کعبه و جمال باشد یا باشد بیت المعمور بود یا نبود آنچه متوجه الیه است ابدا از لاهم و قرار
نوات شوخی نیاد او ستیم و ستدیم قوله واذن فی الناس بالحج چون دعوت حج
شده وران حج دریافت مقصود هر آئینه مردان خدائے تعالیٰ دوان بپایان آن سو خواهند
آمدن او خبر داد که جمال محبوب این سوا است نظاره شود که بوئے آن شمع چه پروانها جانها ن خو
خدا خواهند کردن میان بشر و ربوبیت قوله که بجهت اولیت رسم بشریت حجاب نیست
میان بشر و ربوبیت اگر بشر را بشریت حجاب نبود در ربوبیت خود محجوب نیست اما سبب حجاب
او تو محجوب افتاده است هم انکه قاضی میگوید در بند بشریتم و از ربوبیت محروم هم انچه او بیان
کرده گم قاضی در بیان آخرین بما زاعنایت کرده است قاضی همدانی همه دان نیست و ایضا یقین
علوه خدائے تعالیٰ گفت وهم و زکوة زراے تعالیٰ گفت و حج خدا گفت میخواستم بگویم
الا به الا الله۔

تمهید اصل السادس عشق است

ای عزیز این حدیث را گوش دار از این حدیث را که مصطفیٰ علیه السلام گفت
من عشق وعف وکتم فمات مات شهیدا گفت هر که عاشق شود و انگه عشق را پنهان
دارد و بر عشق بمیرد شهید شد اندرین تمهید عالم عشق خواهم گسترانید هر چند که میگویم که
از عشق در گذرم عشق مرا شیفته و سرگردان میدارد و از همه او غالب میشود و من مغلوب
با عشق کی توانم کوشیدن۔

رباعی

کارم اندر عشق مشکل می شود ✿ نام و ننگم در سر دل می شود
من همی خواهم که بگریزم ز عشق ✿ عشق پیش از من بمنزل میشود

تمهید اصل سادس

قوله من عشق فعف ثم کتم فمات مات شهیدا قاضی این حدیث را بیانے نکرد اعتلای آنرای
نمود که در دام عشق است بدان اشارت کرد انکه قاضی میگوید درین غالب است و من مغلوب چنانکه صاحب لمعات
لمعات عشق میگویند و از ذاتے سبین موصوف بصفات کمال مرادی آرند و حسب آن بیانے ن مبالغه
میگویند در لمعات دیده که عاشق و معشوق میگوید عشق عنایت از ذاتے میکند که ظهور عاشق و
معشوق از وے است قاضی هم بران عشق را بنیاد و نهاده است۔ قوله عشق مرا شیفته
و سرگردان میدارد و انکه میخواهد از عشق القصیرے کند میسر آید و اگر خواهد از و تجدد باشد انکه
استفهام بطریق انکار زان بحذر بودن و از و بدیگرے سکونے یافتن فیصلے بود بدام عشق اسیر
باشند میدار و گوید۔ قوله عشق پیش از من بمنزل میشود چون عشق عبارت از ذات است انچه

عشق فرض راه است همه کس را ای عزیز اگر عشق خالق ندارد باری عشق مخلوق مهیا کن تا قدر
این کلمات بدانی دریغا از عشق چه توان گفت و از عشق چه نشان توان دادن و چه عبارت
توان کردن در عشق قدم نهادن کسی را مسلم باشد که خود نباشد و ترک خود بکند و خود را ایثار
عشق کند و عشق آتشی است هر جا که باشد جز او دیگری رخت نه نهد هر جا که رسد

باشد جنایت ایشان هر آئینه کار را همه از دوست و اول همه از دوست رسد لا بد است هر قدمی که
اول قدم اوست بود قدم آنجا بهر چه بطفیل بیکی اول یدا اوست عشق مخلوق مهیا کن چه باشد که مرتبه
تجلی رحمت حق سبحانه بر وی تجلی کند و وقت او عاشق او گردد و این عشق مخلوق است ذکا هر دم کما
رند بدان و رثان الاحقرو و باشد بنا ازین تقریر مخدوم گفته اند اوست که همه جهها بیند
بر ابر ابر گرفتند قوله عشق فرض راه است آری چون عشق نزدیک ایشان ذات واجب الوجود باشد
از کسی یا راه نباشد قوله عشق مخلوق مهیا کن یعنی مهیا کن عشق آید از گرد خرابات بر آید اگر
گذر با عشق بیافتی جز گردی دیگر چه می باید الا این که گرد خرابات آئی و عشق حاصل کنی
است الا خرابه وار و وحشی این معنی باشد اگر این خراب وار آواره شدن را اعتبار کنی عشق نام نهی
آن توانی الا عشق چیزی دیگر است قوله و ترک خود بکند یعنی دوست چون جهت نیست و جه
و ابتدا نیست و انتها نیست از وجه بیان کنی و چه تفسیر بیان کنی و چه تفسیر کنی الا که گذشتن است
بیچاره حاصل این است که همه خود را فدا کند و با اینهمه هیچ نرسد اما از طرف این کس همین قدر
بخشی نیست

بیت

ای که حقیقت چو بیاموختم * پیرهن محنت و غم دوختم
حاصل عشقی سخن بیش نیست * سوختم و سوختم و سوختم

آنکه با رزدگان در رنگ ما تحقیق رسیدیم و ایم لله که در حیات و در ممات است باز آینده با بیننده
که آنکه بر اعتباری است با او هیچ نسبت درست بر توان داشت و آنکه قاضی گوید عشق مجازی ساختگی

بسوزد و او را برنگ خود گرداند

رباعی

در عشق قدم کسی نهد کش جان نیست * با جان بودن بعشق در سامان نیست
درمانده عشق را از آن درمان نیست * انگشت بهر چه بر نهد عشق آن نیست

ای عزیز بخدا رسیدن فرض است و لابد هر چه بواسطه آن بخدا رسند فرض باشد نزدیک طالبان فرض باشد عشق

از این چه مراد است یعنی چنانکه هیزمی بر سنگین بگیرد خود سیاه و رنجی بیکند اگر نیاید در پیش او جان
برود این چنینها بسیار دیدیم یا این چنین مراد دارد قاضی و یا تجلی بر و شده و ضرب بر آمده شخص در پس
آن و تجلیات تکرر نیست چاره ای سوزد و خاکستر و بیزار و ناگهانی صورت کسی بیضه ای حی آن افتاد
از رخت وجود خویش همراه آستانه او نهاد و دیگری از آن خود با خود دار و با او انقطع و نسبتی
است انگه گویند خود گرده فی بهتر از عاشق است این آتشی همه خود را عاشق داند و فرود و مرده
۵ بهر بیا که گردیم — بیاره خورست نماید که بهر بیا گردیم در عالم حقیقت نقصان کامل است قوله برنگ خود
گرداند عجب نظاره است زنجوری سبزی سطلی زردی است تحریری دارا باید در زمین برد
او را بجان آرد باند که مشتری خود بکند بیرون آرد و جار در خورستان افتد تنگ گردد بلکه هر چه
افتد تنگ شود عشق بر این قیاس کن بهر که سلطان عشق تجلی کند برنگ خود سازد قوله انگشت بهر چه
بر نهد عشق آن نیست او بی نشان است از هر چه نشان دهند او آن نیست . بیت

در عشق کسی قدم نهد کش جان نیست * با جان بودن در عشق سامان نیست
وامانده عشق را از آن درمان نیست * انگشت بهر چه نهی عشق آن نیست

هر چه تصور کنی در خیال آری او آن نیست قوله عشق بنده را بخدای تعالی میرساند
هر که را عشقی که عنایت کریم بدان متصف شود هر آئینه بخدای تعالی رسد و ادراک کما
هو مجا تیسر للعبد السالک فی المعارف الحالات همدین شود و هر دیگر نیست طلب
و از عشق تمام شده و رعایت اسباب وصول مقصود بمقصد رساند .

بنده را به خدای رساند پس عشق از بهر این معنے فرض راه آمد. ای عزیز مجنون صفتے
باید که نام لیلی شنیدن جان تو اندر باختن فارغ را از عشق لیلی چه پاک و چه خبر
و چه کار و آنکه عاشق لیلی نباشد آنچه فرض راه مجنون بود او را فرض نبود و همه کس
را آن دیده نباشد که جمال لیلی بیند و عاشق لیلی شود و آن دیده باید که عاشق شود
کو این عشق و ضرورت باشد کار آن عاشق دارد که چون نام لیلی شنود گرفتار لیلی شود
مجرد اسم عشق عاشق شدن کارے طرفه و عجوبه باشد

قوله مجنون صفتے باید یعنی اگر چو مجنون کسے را در دل این طلب بیابد که نام محبوب بشنود
خدا کند تا بنده را این ذوق شود که بذکر او جان دهد ازین ره نصیبه نباشد. **قوله** فارغ را
از عشق لیلی چه پاک فارغ گفتن ازین فارغ مرد بے غم و بے طلب مراد است. **قوله** آنچه فرض
راه بر عاشق زلیخا است که او را از همه وجودات اعراض باشد هر چه بود و قریب و هر چه فرض را
از لذت منتشره هر چیزے که بے او میسر نشود و محتاج او باشد ازین با همه اعراض یک زمان لطیف
دل او از خیال او از تصور او از حضور معشوق فارغ نباشد حالت ظاهر و باطن او قرار بے او نگیرد و اگر تسلی
کند بنام او باشد و بخیال او. **قوله** چون نام لیلی شنود از نام شنیدن که عاشق شود اما اگر
جمال که او دارد و دور کشت و چشم که او دارد اگر بر عاشق تمام عرض شود و خزانه خیال خوش صورتے
تجلی نقش کند بخیال او خوش خود را بروے عرضه بازد. الاذن تعشق قبل العین احیانا و انکه
میگوید که این عشق تو ضروری است باشد لازم نیست بسیاران خوب را بینند و عاشق نشوند اما
گویند است چیزے خوبے است ترا امنا و صدقنا در تمام رضوان چون همه را روئے شود
او عاشق نشوند بارگر و نسبت با کے و شرب و جلاے مشغول گردند چه گویم با قاضی این قدر فیدانی که
مردان را تجلیات کشوفات شد و هیچ عاشق نگشتند بیان این قوم باز عاشق دیگر است عاشقی بوقت
تمام کار را احاطه نکرده است برائے این رضیه و بازید رضی الله عنها باید که این عشق را او بیگانگی

۱۷۹

رباعی

نادیده هر آن کسے نام تو شنید ※ دل نامزد تو کرد و مهر تو گزید
چون حسن و لطافت جمال تو بدید ※ جان بر سر دل نهاد و پیش تو کشید نا شنید

کار طالب آنست که از خود جز عشق نطلبد و وجود عاشق از عشق باشد بے عشق چگونه
زید که حیات از عشق می شناسد و ممات بے عشق می باید.

رباعی

روزے دو که اندرین جهانم زنده ※ شرمم بادا اگر بجانم زنده
آن لحظه شوم زنده که پیشت میرم ※ وآن دم میرم که بے تو باشم زنده

ای دائے عشق ورز که از زیرکی همه جهان تیمار زده و جنون عشق همه عقلها افزون
آید هر که عشق ندارد مجنون بے حاصل است هر که عاشق نیست خود بین و خود رائے
باشد

این محی الدین که در معنے محیت الدین است البته در تحریب بینگ رشیده است عشق را بیان کند چنانکه در
فصوص میگوید هر جا که طالبے است دست از سلوک بدارد و پا دراز کند کشیده هر چه خوش آید کند
قوله چون حسن و لطافت جمال تو شنید همانکه گفتیم الاذن تعشق قبل العین احیانا یا آنکه
قوله کار طالب آنست یعنی طالب را سزد که جز عشق طلب ثابت کرده بود و هم عشق همیان باز گرداند. **قوله**
وجود عاشق از عشق باشد که گفتن عکس از واجب الوجود پیدا است و همچنین حیات و ممات هم بدوست.
قوله هر که عشق ندارد مجنون بے حاصل است یعنی جنون از عشقی دماغ و مجموع اخلاط سوداوی که
در بعد تجمع گرد و موجب آن کسے را از خوردن مخدرات شود کسے را از غموم و زیادی بروے هجوم کند سودا
بروے غالب شود کسے هیدن خوب دل عاشق شود و متعشق او شود که بخبران این جنون کند قاضی میگوید
ازین جنون سودائی از تجرد و عقلی دار خارجی ذکر بروے طاری است.

عاشق بیخودی و بی رائی باشد ای کاشکی همه جهان عاشق بودندی تا همه زنده و با درد بودندی۔

رباعی

عاشق شدن آیین چو من شیدائیست ❊ ای هر که نه عاشق است او خودرائیست
در عالم پیر هر کجا برنائیست ❊ عاشق بادا که عشق خوش سودائیست

ای عزیز پروانه قوت عشق از آتش خورد بی آتش قرار ندارد و در آتش وجود ندارد تا آنگاه که آتش عشق او را چنان گرداند که همه جهان آتش بیند چون بآتش رسد خود را در میان زند زیرا که نداند فرق کردن میان آتش و غیر آتش چرا زیرا که عشق خود همه آتش است۔

قوله عاشق بیخودی و بی رائی باشد عاشق کار خود را بمعشوق گذاشته هرچه او کند هرچه فرماید همان کند **قوله** همه جهان کاشکی عاشق بودی همه جهان عاشق شدی تو چه شدی این سخن از حقیقت میگوئی یا از طلب عاشقی و معشوقی اگر از حقیقت میگوئی از خود مکشوف و محجوب یا از طالبی و عاشقی و معشوقی جای عالم در یک مقصد و در یک قدم نشسته اند و قرار گرفته اند و اگر عاشقی و معشوقی میگوئی عاشق را این باشد که همه جهان عاشق و معشوق من شوند و غیرت الهی چیزی نخواهی گفتن آن چه حکایت میکند۔ **قوله** عاشق بادا که عشق خوش سودائیست نمیگوئی اما من میگویم اگر عشق است حکایات از این است که عاشق را از چشم خود غیرت تمام است چه کند گاه آلت ابصار است و اگر نه دل بجان رفته غیرت

بیت

من چون تو ام دیگرش آخر بچشم دیگران ❊ کز چشم خود در غیرتم بر آنچنان رخساره

قوله پروانه قوت از عشق آتش خورد یعنی عاشق بخیال معشوق است زنده هم بدان دم است قوت از و خورد یعنی قوام جز از خیالات صورت حکایت این است چراغ و روانه خفته جره و بیرون شدن از حجره نوالیس بیرون کشید از دو رشد نظر بر روشنائی شمع میدارد و دیگرے بیرون آید از دور شده بهرچه باشد باشی نظر او بر روشنائی شمع است و شوقی است که او گرد برگرد شمع میگردد و چنانکه احساس کرده باشی که

رباعی

اندر تن من جای نماند ای بت بیش ❊ الا همه عشق تو گرفت از پس و پیش
گر رای کنم که برکشایم رگ خویش ❊ ترسم که بشفقت اندر آید سر نیش

او برگرد او میگردد و بار بار میگردد و ندارد پروانه شمع تر و یک یک شیوه و در یک ستیز میگردد و البته بجز آن ندارد که از او جدا شود و خود را در میزند و الم احتراق احساس میکند باز بطبیعت رو از و میگردد و بیچاره عاشق خبر ندارد و باز بر چیزی که در وقت باز بیچاره دگر رو میزند و باز آن باز مانده تحمل کرده شمشیر بر خیاشه بار دیگر رو گر زمیکند همه بر شمع میکند تا شمع بسبب شتاق گشته و بر نخیزد احتراق آن ذوق یافته بود و باز بر خود و در آتش میزند و کرا که اندر مرتبت اگرچه بیچاره چرا که تمامی سوزد و را از وجود خود رهائی این آتش گرد و البته جهان خلقیه بیات شنید یا حتی که حضور ایشان گفته موسی بر قصر رو ساخته گردیده بوده

فانه جاذبیه سبب لمعات که در چشم موسی بوده است که گرفتم از فیض تجلی گرفته بود تجلی جلال بر کوه طور گر چشم موسی از آن فیض گرفت قصه را قریب آن بر قصر رو سے انگشته و بود که مردمان تاب دیدار رو سے موسی ندارند حضور از خشیت حرم موسی گفت دیدم است که جمال رو آمدیده ام مضطرب شوق جمال آرام مرا در ملق و اضطراب مییابد و بر تو چه قضا از رو سے بانگ بیک نظر محو گر موسی نبود سعفر قرار رود و دیدارش نداری گفت آری بر تو دارم اما چه کنم دل بی دیدن دیدار آن بی تا بی موسی رضا داد و حضور از قصه نوح بالا گرفت اول نظر حضور بر رو سے موسی کرد چشمهاش ترشید موسی بر تو بر آمد که دعا کرد چشمهاش باز گشت حضور بار دیگر دید گفت ای موسی این بار شتاق ترم دل بی تا بی مانده بیکبار دیگر رو سے تو را ببینم موسی نیم چنان کرد و جان در پرتی انداخت چشمهاش ترشید موسی باز بر حق تعالی باز گشت بصر او دعا کرد و باجابت پیوست حضور او فرمان داشت حضور نادر زیرا که موسی گفت حسن و جمال تو که من نبی تو ام که بی رو سے تو ماندن بیکبار دیگر بر تو بگیر تا که آرزو تو خرم گفت ای حضور حضرت بی نیاز است در چشم های بینی و کور گردی چه دانم دعا بار دیگر قبول خود یا نه حضور گفت ای موسی اگر هزار بار چشم بر تو صد چند این دهم چشم من بی رو سے تو تر تو ام مانند بر موسی آفتاب بمعدن گاه حق و حضور آموز میکنم که ای چیز سے از جمال تو خود مرا محروم بود افتاده بر زبان تو بیک شادی و نیست گفتی این همه حکایت و گفتار برا سے آنکه عاشق را قوت از عشق است و قوام و بقا بدوست۔

قوله ترسم که بشفقت اندر آید سر نیش چون پروانه عاشق شمع نه پروانه چنانکه باید با آتار شمع رسد۔

چون پروانه خود را در میان آتش زند سوخته شود و همه نار گردد و از خود و چه خبر دارد تا با خود بود و در خود
بود عشق میدید و عشق قوی تو تے دارد که چون عشق سرایت کند بمعشوق معشوق همگی عاشق را بخود
کشد و بخورد آتش عشق پروانه را قوت میدهد و او ای پرورانند تا پروانه پندارد که آتش عاشق
پروانه است بدین طمع خود را در میان زند آتش شمع که معشوق باشد با وے بسوختن در آید
هر شمع بود آتش شد نه عشق ماند و نه پروانه و پروانه بے طاقت و بے قوت این میگوید ـ نه همه شمع و آتش

رباعی

ای بوالعجب از بس که ترا بوالعجیست ✤ وے بر همه عشاق جهان از تو غمیست
مسکین من این ضعیف و عشق تو قویست ✤ بیچاره ضعیف کش قوی چون باید زیست

هدایت[۱۷] عشق بکمال عاشق را آن شد که معشوق را فراموش کند که عاشق را حساب به عشق است نه هدایت عشق بکمال عاشق
با معشوق چه حساب دارد مقصود وے عشق است و حیات وے از عشق باشد و بے عشق بمیرد در این
حالت وقت باشد که خود را نیز فراموش کند که عاشق را وقت باشد که از عشق چندان درد
و غصه و حسرت رسد که نه در بند وصال باشد نه غم هجران خورد زیرا که نه از[۱۸] وصال او را شادی آید
نه از فراق او را رنج رسد و غم نماید همه همت خود را بعشق بداده باشد

رباعی

چون[۱۹] از تو بجز عشق نجویم بجهان ✤ هجران و وصال تو مرا شد یکسان
بے عشق تو بودم ندارد سامان ✤ خواهی تو وصال جوے خواهی هجران

قوله[۱۷] هدایت عشق با خود معشوق را مصدر است چنانکه شناخته که مصدر اصل است افعال و لواحق
او از مشتق و چون این معنی حقیقی عشق است از فعل و لواحق او در مصدر رسد هر آینه معشوق را فراموش گرفت عاشق
نسبت... [illegible] ...گرداند قوله[۱۸] نه از وصال او را شادی آید
... [illegible] ... احوال و اعتبارات است ... اعتبارات بر خیزد
... [illegible] ... قوله[۱۹] چون از تو بجز عشق نجویم بجهان شاعر گفته است که
... [illegible] ... که همه یکے یکے باز گشت ـ

ای عزیز شنیده ام که عشق خالق گویم یا عشق خلق گویم یا عشق گویم عشقهاست سه گونه آمد در عشق درجات مختلف
دارد عشق صغیر است و عشق کبیر و عشق میانه عشق صغیر است با خدای تعالی و عشق کبیر عشق
خدا است با بندگان خود و عشق میانه دریغا که نمی آرم گفتن که بس مختصر فهم آمده ایم اما اشارات
کنم بدیشان اگر گشته شود ای عزیز معذور دار که هر گه کهیعص با تو غمزه زده است تا[۲۰] عشق

قوله[۲۰] عشق میانه وسط و اوسط مناسب است میانه و در میان از کجا آمد قوله[۲۱] عشق کبیر عشقے که از خدای تعالی
با بندگان است عشق کبیر قاضی نام نهاد زیرا چه حصول جهیت نیست ابتدا و انتها نه دارد و از ازل تا ابد و سرمد
آن عشق مستقیم است

بیت

عشقی که نه عشق جاودانی است ✤ بازیچه شهوت جوانی است

قوله[۲۲] عشق صغیر عشق مسئول و ضعیف کرده با خدای تعالی دارد و سزاوار و حوصله بوجوه معیوب و مکاره
با بودن باید پرستش نمی طلبد و با نفی طلبد یا چگونه به چونه و دیگران کر می طلبد بر این که او تعالی لقائے طلب و دل
کرده است قطعه... این عشق صغیر مرتبط هم بدان کبیر است هم از و آمده است اما اطلاعه بجانب... از صورت تصوری
داشکه قاضی عشق میانه گوید تا زبانے که نیم حاصل کلام قاضی از زبان اعلام خود میگوید قوله[۲۳] کهیعص
با تو غمزه زده است در این تمهیدات از حرمت معنی آنکه نتیجه گفته اند معنی اول که پا لطف و انسانی الم المغفرة را نجوا است ؟ ۴ سورة
بیان تمهیدات کنم اگر چند محلے مخصوص از آنچه معارضه مشغولیات در بیانے دیگر از حروف مقطعے قرآن
رفتن کلام او ثبوت خصوص نباشد هر کس بوهم و فهم خویش نیکے گفته است سبب آن بیانے خود ست که گر
کهیعص معناه کن هادیا یا امین فی عیننا و صوت تا چه در میانه باشد ابتدا معنی صورت بود و
مراد نسبت ناظره مالک باشد در نظاره آن بعین و آن صورت شنیده متقابل غمزه غمزه را تشبیه قطعه
نسبت کنند قاضی میگوید که از عشق وسط که باطرفین اقرب روا دارد کهیعص با تو غمزه زده است یعنی این
عشق وسط را ... [illegible] ... که گذشته از عشق میانه چه اطلاع رباعی از بر

رباعی

عشقے دارم همه پر از صورت دوست ✤ با دیده مرا خوش است چون دوست در او

حاصل آید ای عزیز آفتاب در کمال اشراق خود جلوه کند عاشق را از آن قوت و طاقت نباشد چون خود را در سحاب جلوه دهد قرار وی پدید نیاید از مصطفی بشنو که میگوید

از دیده و دوست فرق کردن نتوان ست ◦ یا اوست بجای دیده یا دیده هموست

این رباعی اشارت به خط اوسط می کند ای عزیز بسیار روندگان را این خط وسط در بند داشته است و خواست است که کسی قدمی پیشتر نهد اینجا هیچ سه چهار چیز است نفس خط تمام میگیرد و دل و روح بکمال وا ایستاده روح خبری عجب وی میکند سر گم گشته می باشد خفی را دور نهائی کشیده است سبب این جمع هر که هست اینجا گرفتار مانده است چه گویم شیخ روزبهان و احمد غزالی و قاضی همدانی در گرداب که بمنه ولا سبیل الیه گم گشته اند بیان دیگر کن همکی یا حبیبی الی عیننا وصورتنا فان صورتک صورتنا وعینک عیننا این خط وسط هر دو طرف را هم ابتدا و هم انتها را اگر این خط بروی عمره زده است تیر و هایت از سویدای دل گذشته کار بجان افتاده است مرد در میان نمانده است جز خط صورت او را وجودی نه قوله آفتاب که با اشراق جلوه کند یعنی آفتاب ذات را ذات عظمی از جمال او است یگانه یعنی وقت اشراق که او در عین جلاء غلبه شعاع است باهره از دو عظمی آفتاب را گرفت غیر نمی خود و از روشنائی بتاریکی نمی آید اما چون در پرده سحاب می باشد یا گاه غروب است ظهور او نظر را قوت است که تواند دید بدین مثال میگوید که او را پرده صفات چند از ذات و تجلی عظمی توان گرفت آن بی هلاکت است پس اینکه در پرده سحاب آفتاب را بیند این مثال را تا خفی خط میان نهاده است حقیقت منزه از کون و مکان و صور و اشکال در پرده صور نماید انکه الله التجلی بود باشد من گفته ام باو که اینجا هیچ است از هیچ بیش از تعقل نباید و تعقل کرده اند نیز سخن است در آن استهلاک استیفای آلذات هست هر چند پروانه را اتصال شمع احتراق است و اجل احساس میکند تا از وی پرسی که در آن احتراق او را چه لذت است اعتقاد هست که بی آن نمی تواند ماند تا آنکه با او یکی شده است سوخته است هیچ از وی ساز نمانده است اما آرزو مانده است باز بگردد

ان لله تعالی سبعین الف حجاب من نور و ظلمة لو کشفها لاحرقت سبحات وجهه کل من ادرک بصره این حجاب از نور و ظلمت خواص را نباشد خواص را حجاب صفات خدا باشد و عوام را جز این حجابها اندر هزار حجاب باشد بعضی ظلمانی و بعضی نورانی ظلمانی چون شهوت و غضب و حقد و حسد و بخل و کبر و حب مال و جاه و ریا و حرص و غفلت الی سایر الاخلاق الذمیمة و حجابهای نورانی چون حب نماز و روزه و صدقه و تسبیح و اذکار و سایر الاخلاق الحمیدة در بیان آنکه چه میگویم آفتاب الله نور السموات والارض بی آینه نور محمد رسول الله دیدن نتوان را بسوزد و بواسطه آینه او مطالعه جمال آفتاب احدیت توان کرد علی الدوام چون بی آینه جمال معشوق دیدن محالست در پرده دیدن ضرورت باشد عاشق منتهی را پرده جز کبریا و عظمت خدا دیگر نباشد از مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم بشنو۔

قوله ان لله سبعین الف حجاب یعنی آیة تجلی ذات حضرت تو در حجابی از تعدد که حجاب تقوی کنی و شاید سبعین الف مراد از این کثرت است که ظهور ذات خود در آن ذات حجاب نماند قوله از نور و ظلمت حجاب صفات و افعال عوام است و حجاب صفات مجرد حجاب خواص است و حجاب خاص خواص همان ذات او سبحانه و احرقت ای توابه است که وقت از میان برخاستی نزدیک است او چنانکه حجب این حجاب همان محو بهیچ سوزد و اندر آن نخواهی انچه حقایق و معارف که بیان کردیم خود را محجوب می شناسیم قوله بعضی ظلمانی و نور ظلمت حجاب خاص و اخص اینها چیست حجاب خلقی را حجاب عوام میداری ظلمانی حقد و حسد و غضب ظلمانی را اخلاق ذمیمه و نورانی نماز و روزه و صدقه آن ظلمانی و آن نورانی که خاص را در آن کدام است قوله آفتاب الله نور السموات والارض یعنی برای دیدن آفتاب را عکس باید چنانکه آینه و آب صاف عکس آفتاب را در حالت اختفا اند مطالعه جمال آفتاب توان کرد رسول الله را استعارت با آینه کرد که باعتبار آنکه گویند در نظر مصطفی میگویانه باشد قوله عاشق منتهی را پرده جز کبریا و عظمت نباشد این را عظمت و کبریائی او مانع آید دل عاشق از بس عزت او نمی تواند که طرف او نظاره کند یا خود و دور باشی عزت و عظمت او انتها کرده منتهی گفت کل آرام راه حجاب دیدار او شده اند کسی تواند این عزت و کبریا را از میان راه

تعداد و ذکر او — تا آنچه

أیشفعون ویمن ان ینظروا الی ربهم فی الجنة الا رداء الکبریاء علی وجهه در دنیا
مرئی محمد مصطفی را در عشق آینه‌ [illegible] گرفتی داد از حق تعالی بشنو لقد رأی من آیات ربه
الکبری ابوبکر صدیق پرسید یا رسول الله این آیت کبری چه بود فقال رأیت ربی عز وجل
لیس بینی وبینه حجاب الا حجاب من یاقوتة بیضاء فی روضة خضراء دانم خدای
آنکس با که این سخن را گوش او از آن شنیده که رسول علیه السلام جبرئیل را پرسید هل رأیت ربک

برگردد نظاره ذات شود و بین [illegible] ایشان دیده حکایت این است [illegible]
با هوش و وجد شوند [illegible] ابو الحسن گوید [illegible] جنید [illegible]
[illegible] گرفت گفت [illegible] کرده [illegible]
[illegible] و مستفید [illegible] ابو الحسن جنید را گفت چه حال [illegible] ابو الحسن گفت [illegible]
[illegible] جنید گفت ای برادر [illegible] گفت [illegible] الامکان این شور [illegible]
[illegible] ابو الحسن [illegible] جنید [illegible] دیده [illegible] گذاشت که نظر ذات بغیر
التفات اتحاد کند قوله یشفعون ان ینظروا الی ربهم یعنی [illegible] اشارت است از کشف و جلاء و
را حسن و جمال [illegible] و ضیاء [illegible] الا حجاب لا یخفی [illegible] العزت و الکبریاء
ولا یعرفون بها بالظنون والخیال [illegible] وصل [illegible] تجلی شود [illegible] و
[illegible] رسول الله صلی الله علیه وسلم [illegible] لقد رأی من آیات
ربه الکبری [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] قوله الا حجاب من یاقوتة بیضاء فی روضة خضراء یعنی [illegible]
[illegible] رسول الله جبرئیل [illegible] گفت میان من و او هفتاد هزار حجاب از نور است یکی از آن

ای جبرئیل خدای را تبارک وتعالی دیدی جبرئیل گفت بینی وبینه سبعون حجابا من نور
لو دنوت واحدا لاحترقت گفت میان من که جبرئیلم و میان لقاء الله هفتاد حجاب باشد از نور
اگر یکی از این حجاب نور را نزدیک شوم سوخته شوم ای عزیز نمی‌بینی که با موسی چه میگوید وقربناه
نجیا چه حال در تفسیر این آیت میگوید که بالای عرش هفتاد حجابست از نور و ظلمت موسی سلوک
میکرد و این حجابها جمله را واپس گذاشت تا یک حجاب بماند میان موسی و میان خدای تعالی
گفت رب ارنی انظر الیک موسی آوازی شنید نودی من شاطئ الواد الایمن فی البقعة المبارکة
من الشجرة ان یا موسی انی انا الله رب العالمین این درخت نور محمد آن که کلام و رویت بالواسطه
او توان دید و شنید در دنیا دانی که چرا این همه او سا حجابها در راه نهاده اند بهر آنکه تا عاشق

نزدیک شوم سوخته گردم ای کدام حجاب است که رسول علیه السلام وراء حجاب نظاره کند و اگر جبرئیل نزدیک شود
سوخته گردد محمد تجلی از نور خاص است چنان نور است [illegible] متمثل گشت [illegible] حجاب اوست [illegible]
تمثل نظاره کند جز متمثل و متشکل را نبیند [illegible]
جبرئیل مخلوق از نور بسیط فور بسیط را تصور کرد جبرئیل [illegible] جبرئیل را با محمد [illegible] حجاب او دیگر باشد
حجاب این دیگر قوله وقربناه نجیا موسی را بجهتی که او [illegible]
فوق عرش است و آن را [illegible] گفت [illegible] تا آنکه موسی را جز یکی حجاب نماند گفت
رب ارنی انظر الیک [illegible] موسی [illegible] تجلی [illegible] موسی [illegible]
[illegible] در قصه مبارکه [illegible] پرده درخت خدای را نظاره [illegible]
لن ترانی کلامی میگوید این درخت از نور محمد [illegible] واسطه او کلام [illegible] محمد دید [illegible] کلام [illegible]
[illegible] موسی را ارنی گفتن زیادت بود لن ترانی هم از آن شنید الا استماع کلام
بضرورت دوری اتفاق کرده الا ذکر درخت نور محمد شد.

روز بروز دیدۂ او پختہ گردد تا طاقت[۲۹] بار کشیدن لقاء اللہ دارد بے حجاب ای عزیز جمال لیلی
دانۂ دامی دان بر راہ نہادہ چہ دانی کہ دام چیست دام دیگیست صیاد ازل چون خواست
۵ بدرسد کہ از نہاد مجنون مرکبی سازد از عشق خود او را استعداد آن نبود کہ بدام جمال عشق ازل افتد آنگاہ
تا بہ پیشتر ہلاک شدی بفرمود تا عشق لیلی را یکچندی از نہاد مجنون مرکبی ساختند تا پختہ

قولہ[۲۹] تا طاقت بار کشیدن لقاء اللہ دارد یعنی پختہ است از روے حکمت و عقل اگر یک خرابی سوختہ
در جہان چنین میگوید کہ جانم یکبار در پرتو حق انداخت سوختہ تمام دارد مرا ازین پردہ جان حاجت مرا خاک خاکستر کردہ
تربیت مرا با خود یکی ساختہ خود خود را نام نہادہ و پیدا شد اینجا ترتیب کجا تدبیر کجا وفا کی کجا تنگی کجا اما رہ بیان
ہمین آیکہ تا عشق میگوید آرے در مجاز این صورت نظارہ شدہ است یکے عاشق کہ شود پختہ تر دوے و
اختلاف در آن کو باز کار بجائے وصلت و بدیدے کار بجائے کشید کہ او را وصال نامند چنین ہم
دیدہ اینجا کہ عاشق طالب معشوق را بیشتر یاد او افتاد طرفی کارا آسودہ دگر امید و یک طرفہ امین شد۔
قولہ[۳۰] جمال لیلی دانۂ میدان نیکو سخن است این ہم بدو چنین کسے ہم کہ اول عشق مجاز باخت پس آن
بحق حقیقت رسید اگر این مثال برین باشد کہ او فرمیدار ہم صوفی پختہ حق طلب او بدان کشید کہ عاشق
تام با استعداد ارادت او را بافادات شمّے و قربے و نمودن صورتے و تجلّے و جلوہ کردن تجلّے و تشبّہ بصورت
خوب و محبوبہ زیبائے این جلال انتزاع دارد حق بانچہ بیارند کہ او تاب کشف حقیقت یکجا نتواند آورد این ذرا
ضرورت یکے آنکہ سوختہ گردد البتہ لقاء اللہ باو نماید تمام تر دونگی کار نباشد یا خود مروق افتد کمالہ
دانۂ مجاز تا زجام گوید ای اہل اصحاب بسیار است شنیدہ باشی اگر آن مجازے گوئی کہ پختہ باید تا بحقیقت رسد
۶ مجنون مجنون عشق لیلی را مرکبے ساخت کہ در رہ عشق بدان سلوک کرد تا بحق حقیقت رسید آنگویند پختہ چہ ہست؟
۵ مختہ ہمہ ہر شے را دست شاگرد و ہوا قبض کند شاگرد و خام کار باید جا نگرد او تجربہ در خوش مرد اوید سوراغ کند
استاد پختہ خواند کہ عشق بود در عشق مجاز ہمین خیال پختہ عشق مخلوقے او را دہ آید تا در ملات آن عشق پختہ
شد آنگاہ بحق حقیقت رسد این وگرہمین گوید کہ ایسے الحجمۂ زیبا است ایا اندک ہر روے و روے ہست

عشق لیلی شود آنگاہ بار کشیدن عشق اللہ را قبول تواند کردن ای عزیز آن ندیدہ کہ چون مرکبی
نیکو باشد کہ جز سلطان را نشاید اول او را ریاضت باید کہ بر نشیند تا توسنی و سرکشی و بے راہی و کجی
بدل کند این خود رفت مقصود آنست کہ ذات آفتاب[۳۱] نو از ندہ وات وشعاعش سوزندہ است
این آن مقام باشد کہ عاشق بے معشوق نتواند زیستن و بے جمال[۳۲] او طاقت حیات ندارد و با جمال
معشوق معشوق ہم بیقرار باشد و بار وصال معشوق کشیدن نتواند کہ طاقت فراق و ہجران دارد
و بار وصال معشوق کشیدن و نہ او را تواند بجمال[۳۳] دیدن کہ جمال معشوق دیدۂ عاشق را بسوزد تا برنگ ۵۔ بجمال
جمال معشوق کند

رباعی

غمگین[۳۴] باشم چو روے تو کم بینم ✧ چون روے تو بینم مرا خشم خشیم
کس نیست برین صفت کہ من میکنم ✧ کز دیدن و نادیدن تو غمگینم

دائی سواری بادشاہ ریاضت برائے تعلیم اسب بعضی وحشت اسپ سواری و لایق مرکب بادشاہ باشد این ہمہ ادخال کہ گفتم
بمعنی اصل تمہیم ست کہ گفتیم با اینکہ گوئیم در مجاز عشق صوری است و میدان رہ حقیقی باید استغفر اللہ اگر این صورت آمدہ باشد
کان دیگران گفتہ اند خطا بدان بندہ رحمت کند تنبیہ بحث قولہ کہ چون مرکبے نیکو باشد این معنی در سواخ خواہ
آمد ان شاء اللہ تعالیٰ قولہ[۳۱] ذات آفتاب نوازندہ است عجب نکتہ آفتاب عبارت از ذات باشد
و شعاع عبارت از صفت ذات را سازندہ صفت را سوزندہ برین احوال پیدائے تمہید کردہ است قولہ[۳۲] بے جمال
او طاقت حیات ندارد و با آنکہ حقیقت وصلت صورت بندد و تحقیق با آنکہ اصل اعتباری دیدنی است و بے
نور او دیدار او بیچ نمود را آنچہ یکے اند ہر آئینہ ہمیں آید اگر چند در اندرون تاب اکثر در حجاب عاشق بدو رسد و اب
و اضطراب۔

بیت

با عجب کاریست بس طرفہ ربے ✧ گاہ من و باشم و او من گے

در شیاری صورت آرزی آر آرای جنت ہمہ اضطراب و اضطراب است دیگر قراری او در بیقراری آرام بود انجام عاشق جز
جزاست عاشق صورت وجود و شہود از دوست نامے و نشانے نماند چنانکہ گم گردد او را بدلہ انتہائے او کسے خبر ندارد و مثال
دست دادہ آسمان شاد بارہ بگداخت گشت دوان شد چون عاشق را با عاشق فقہ با عاشق با ندا معشوق عاشق ہر جا
انجام کار ندارد ہر یکی و گرے ابتدا شد قولہ[۳۴] غمگین باشم چو روے تو کم بینم موجب این آتش و وجود اختلاف تقدم بیان

ای عزیز یاد دار که آنروز که جمال «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ» بر تو جلوه می کردند سمع «وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ» می شنید هیچ جان و چشم نبود که بدید و هیچ گوش نبود الا که از و سماع قرآن شنید با حجابها برگماشت تا بواسطهٔ آن حجابها بعضی را از او گوش شده بعضی را خود راه ندهند مقام اول و کار بعضی موقوف شد تا قیامت و بعضی بجز آن نمی گردند

رباعی

اول که بتم شراب صافی بی درد / میداد و دلم ز من بدین حیله ببرد

وانگاه بدام هجران بسپرد / باز این چنین کنند با غرچه و کرد

در غفلتها ذل دینی و دنیاوی نینگرد از که عشق لم یزل رخت بر صحرای صورت آرد

قوله هیچ گوش نبود الا که از و سماع قرآن شنید آری شنید اما دنیا کلام نه قیامت گفت همه شنیدند اما گل که در و اسپرده و حقال باشد اگرچه تا قاضی این غرض است همه کرد که نه جلا بوده اند و چون و عیان و مرتبت بوده اند چون در دنیا آمده اند حجب اصطفا به هر چیزی حجب علائق و نورانی و پیش رو عافیان افتاده در حتی یسمع کلام الله همه رایت نهاده بسماع شد گفت حتی بری و جه الله و یسمع کلام الله انکه میگوید حجابها برگماشت گماشتن معنی ندارد اما چنانچه گفتیم حجب اصطفا به حالت بی حجب با سطه شد تا قاضی حجابها بر سر نها بیان کرده که انکه حجابات را از گوش کرده بعضی درین عالم اعتقادات و شهود بخشید و بعضی از این عالم اعتقاد بالجهان نصیب اشد قوله رباعی ابیات اول که بتم شراب صافی بی درد ای آخره خوش رباعی است اگر من قبل شهود و رونی چنانکه قاضی است آخر حجاب مبتلا گشتیم قوله در غفلتها ذل دینی و دنیاوی نینگرد بودیم حجب اصطفا حجابها پیش افتاده و حجاب اجانب کرده و گماشت حق همین معنی باشد گماشت بین اشاره و صولی بیدار قوله عشق لم یزل رخت بر صحرا صورت آورد یعنی خود را بشکل صورت جلوه کند مر طالب مطلع گردد و گرید او را اگر او را شهود سازد خود را و نهم و مرتبه اشارت کرده میکردم اما مرد ناقص آن چشم ندارد تو ایم دیدن حقانی معنی تو و حجاب تمامیک افتاده اند که در هیچ شی آن تاریکی نتیجه ظهور آید آن بجسم تو نزدیک تر بود

مگر که مصلحت در آن بود که اگر صحرای صورت آورد سهوهای عظیم بودی و جنون و عقل غفلت و درگذشت و سهو و نسیان دیگر بیگانگان خود را نا الا از عشق را حجاب غفلت و بعد در پیش نهاد تا در افتادند «لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا» از ین جماعت جای دیگر حکایت میکند «يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ» عشق که در دین است خود هر کس دارند اما سهو که در معشوق هیچ کس ندارد این غفلت نشان بدبختی است اما غفلت که از سعادت خیزد که آنرا سهو خوانند که در راه او نهند آن خود نوعی دیگر باشد سهو در راه مصطفی نهادند گفت انی لا اسهو ولکن انسی ـ

قوله مگر که مصلحت در آن بود یعنی اما در مصلحت نگاه داشت که سهو الا عظیم بود اگر بر صحرا صورت تجلی جمیع است و هی ترا آنست که صورت در صحرای آورد و تماشاگی نا از در راه حقیقت و جهه و وفا از برکت دو بجهالت و کار بطالت است که اگر چنین شود تا قاضی محقق است و در مذهب و فهم اوست که کار بطالت نیست است که خواهد خود را جلوه کند و جمال خود بر نظر خود و عشق وصلی نیز است اسهو اسهو عظیم و جنون مقرطه چنی دارد سهو و نسیان دیگر آن در آینهٔ عاشقان از این حجاب نباشد قوله لقد کنت فی غفلة من هذا خطاب میخورد رسول علیه السلام که از ین صفت با همه سبقت و تمهید سبقت از آن هیچ بعید را ایران اطلاع نیست تو هم از ین غافل بودی باز با دیدن اطلاع و اوهم فبصرک الیوم حدید امروز نظر تو تیز و جمله چیز را بیابی که کماهی جهات بر می دانستی قوله ویعلمون ظاهرا من الحیوة الدنیا از ین همه جاهل در غفلت است و جز این حیات نیست اند و از وجود این اخروی غافل اند ـ قوله عشق کار دین است خود هر کس دارند یعنی از این اهل تقوی عشق بر افشانی ایشان است و این غفلت نشان بدبختی است قوله که آنرا سهو خوانند یعنی ایشان در غفلت و غیاب اند و در ترک کار و شهود اند و از آن سهو سهو طاری میر ایشان می افتد از شاهد غایب خود نظر بر غیب الغیب افتد درین شاهد سازی گر و ندای این سهو اخص خواص است رسول علیه السلام گفت بی سهو فی کم ولکن سهو یک ان نه هم از ین که خواه نظر بر غیب غیب الغیب افتاد از ان سهو شد که او بلا گفت یعنی ذلك السهو لست کالسهو کم که شاهد از بیرون طاری شده و نظر بر غیب الغیب افتاده و از

گفت مرا سهو نیفتد الا سهو در راه من نهادند تا ابوبکر صدیق رضی الله عنه گفت یا لیتنی کنت ذلك السهو گفت ای کاشکی آن سهو محمد بودمی که اگر چه سهو خوانند الا یقین جهانیان شد جنت الی من دنیاکم ثلث همین معنی دارد که اگر نماز و طیب و نساء محبوب او گردند مقصود در دنیا از بهر فتح این حجت سه گانه زا بند تا قالب او کرده اند تا شهرت و اندسال زحمت خلق اختیار کرد و گرنه دنیا از کجا و او از کجا و خلق از کجا و همت محمد از کجا مالی وللدنیا وللدنیا ولی ولیکن هر کسی را بمقامی باز داشته اند و آن مقام مقصود و قبله او کرده اند هر یک را بدان فرو کرده اند چون وقت الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا بکار وا شد همه را از حقیقت خود آگاه کند آگاه بدانند که جز این هیچ نبوده اند جز سهو و غفلت و دو را تفاوتی نبوده است.

خواهی چنین معانی شد قوله حبب الی من دنیاکم ثلث هر سه تا که اند بحقیقت بشکل و عکس بر محمد ظاهر شده اند هر سه از محمد علیه السلام بیک نظری بیند و میگوید چه نظر من بر غیب الغیب است ازین شواهد بعزائم ما او مراد درین معنی معلوم بیکو راجعست میگو بدر حجب من دوست نمیدارم الا دوست گردانیده اند من سهو کم ولیکن او سهو میکنانند قوله این حجت سه گانه زا بند قالب او کردند گردین سه چیز آن غایب بصورت شهود پدید شد محمد این هر سه بمعنی شوند خود و آیات شاهد بطیف تمام وارد تا محمد هم درین شاهد اندی آنکه آن غالب درین شاهد شاهد و مظاهر میکنند اگر نفی او درین دنیا اندیدی محمد کجا و دنیا کجا محمد خود را متمثل و متشکل دیده درین سه گانه هم او بود این سه گانه از آن متمثل و متشکل را نظاره کرد و اگر چه غالب و حجابی درمیان بود الا از مقصود و مطلوب بیگانه بود مالی والدنیا اگر چنین نبود سرا او دنیا بچکار گرفتی چه دنیا که میگویم روی او بدین و هم بدین خیال لحظه فهم فهم و ما عطاء ذلک فهم الحمد قوله زحمت تصحیف رحمت است رحمت خلق اختیار کرد یعنی خواست تا رحمت و بر بندگان او رسد و شاه و از دنیا برای آن ارشاد و هدایت خلق چند سال اندکی از بالا و بیوت رسانید تا خود این جبر و ابن الحمد لله ذکر دینکم اکنون وقت بازگشت رسید قوله الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا این لفظ دو معنی دارد مردمان از حس ظاهر در غفلت حاضر جهان مستغرق و مشغول اند از حق

رباعی

زان پیش که قطره نهان کرد تو بدیدیم ٭ دور از تو هزار گونه محنت دیدیم

در کوی هوس پرده خود بدریدیم ٭ آتش به فروختی و ما بخریدیم

عاشق بنده‌ای را که دنیا مجاز عشق آمد هنوز پخته نبود و عشق ازلی در میان جان و دل وحی نهان بود چون در جهان بحجوب آمد

کا جلی و اظهر است یعنی تا همین مثال ایشان بدان ماند چنانکه خفته باشد و از چیزی که مسرت آگاه نبود چون دران خفته بیند یعنی آن حس و آن غفلت با ایشان نماند و آن حجاب از میان برخیزد و بیدار شود هر چیز را چنانکه آن چیز است ببیند باشد معنی دیگر چنانکه سوفسطائی گوید جهان و همه خیالی و هر چه مردم در آن جهان بخواب بیند و از آن لذتی و شوری دارد بدان مثال باشد چنانکه کسی در خواب بیند خیالی که پادشاه شده است و آن برعکس آن چیزی بیند چون بیدار شود هیچ با وی نماند و میگویند جهان بچنین است و بدین سخن محی الدین ابن عربی بیان یکن و هم را بسیار اعتبار دیده صوفیان هم چنین گویند که فیض او تعالی همه متعلق است کتعلق الملك بالمدینة وتعلق العاشق بالمعشوق سمع و بصر و فهم هر چه است هم بدان فیض است آن آب صورت است آن مقال که گفته اند الا کا باب لا تحرك الا از حرکت بر هر سه چهار بیان درست شید تا بیان صوفیان گویم با محی الدین ابن عربی در است وارع کرده ایم و بالنوطی کالنائم الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا الی آخر چون حیات طبعی مردم میرد حیات حقیقی زنده شوند آن نوم این انتباه مستلزم حیات طبعی عبارت از نوم شده و زنده شدن بحیات حقیقی این انتباه شد چنانکه علیه السلام میگوید فی ملکوت السموات والارض معالم یولد مرتین الناس نیام یعنی غفلت گرفته اند چون ازین مرتبه بحیات حقیقی رسند کلفت زمین انتهای است این معنی بسیار بار کرده است که ترکیب این حیات حقیقی این نماز که آن دو کرمین معنی است حقیقی و بقای حقیقی بود و ازلی داعی در تمهید مطالعکنی درین سخن پای در گریبان تر چشم و زیر لب ای که بیان کنند مطلوب جهان یک چیز باشد گفت الطرق شتی والمقصود واحد قوله هنوز پخته نبود زیرا چه اگر پخته بودی دنیا حجاب نیامدی مقصود او شدی تکلیف نشود تا خود از دنیا از میان بیگانگی برگیرد و آنگه شهود مقصود باشد الا این معنی باز کرد است که بار دوم و بهتر از همه باشد

راه باسر عشق نبرد و عشق خود را شیفته و مدهوش میداشت و او خودی نداند که او را چه بوده است
پیوسته با حزن و اندوه می شد ای عزیز این مثال را گوش دار که کودک ده ساله زنان را
دوست دارد اما هنوز الیت ذوقش ندارد تا بوقت بلوغ چون بالغ شود قصد مراد خود کند اگر
مرادش حاصل شود فهو المراد و اگر نه شود آن حب و اقتضای شهوت بلوغ سر از درون او برکند
در طلب قوت شهوت مقصود خود آید و بعضی باشند که درین مقام جز اضطراب و بی شکیبائی حاصل

ظاهرا با هیچ باشد این سعادت را جمع و جمع الجمع خوانند حضرت بی ذوق زهی شوق **بیت**

معشوق بسامان شد تا باد چنین باد ⁂ کفرش همه ایمان شد تا باد چنین باد

[illegible] گفته که اگر چنین بوده [illegible]
[illegible] تحفه [illegible] خود یافت هم [illegible]
[illegible] دیگر گفتم بین الباقی [illegible]
[illegible] ظالم و جاهل [illegible] عالم و عادل طالب چرا ظالم است زیرا که
تحصیل حاصل [illegible] عادل است [illegible] کرده است **قوله** راه باسر عشق نبرد [illegible]
[illegible] طلب [illegible] بر [illegible] بیان
[illegible] است **قوله** پیوسته با حزن و اندوه باشد
[illegible] **قوله** کودک ده ساله
[illegible] الیت ذوقش نباشد [illegible] کودک ده ساله زنان را دوست میدارد
[illegible] کلام [illegible]
[illegible] اضطراب [illegible]
[illegible]
[illegible] **قوله** بعضی باشند که درین مقام جز اضطراب بیقراری و بی آرامی [illegible]

ایشان نباشد و نداند که او را چه میرود و این مقام از مقام نخستین باشد که درمانده و متحیر باشد
دیگر اندک او را حالت ان اللہ جمیل بود و است الا جز خیال ازان باو دمانده باشد و درین
خیال متحیر و شیفته مانده باشد **رباعی**

یک روز گذر کردم در کوی تو من ⁂ ناگاه شدم شیفته روی تو من
بنواز مرا که از پی بوی تو من ⁂ ماندم شب و روز در تکاپوی تو من

طالب گرید که کاشکی یکبار دیگر رہ بر این حالت افتاده تا نشان راه خود بدست آوردی که راه
خیال چنان نباشد که راه دیدن و آن راه در فرافت بخود کند چنان نباشد که معشوق و عشق کند اگر
فترتی از راه صورت و حجابی از راه بشریت دامن گیر شود و این خود بلای راه هم بود یا خود گوید اگر این
بار سر رشته بدست افتم عهد کنم که دیگر بجز از عشق و معشوق پروای دیگر کس ندارم و جز از ایشان یاد نکنم

رباعی

روزی باشد که بار بینم رویت ⁂ در دیده کشم چو سرمه خاک کویت
گر قدر تو دیروز ندانستم ⁂ امروز همه جان فدای تا مویت

[illegible] اضطراب [illegible]
[illegible] طلب عافیت [illegible]
[illegible] **قوله** حالت ان اللہ جمیل [illegible]
[illegible] **قوله** یک روز
گذر کردم در کوی تو من [illegible]
[illegible] **قوله** طالب گرید [illegible]
[illegible] ان اللہ جمیل [illegible]
[illegible] **قوله** این خود بلای راه [illegible]

وای ای عزیز که حال لیلی با عشق مجنون شیفته چه میگوید که ای مجنون اگر غمزه زنم صد هزار مجنون صفت باشند که همه از پای در آیند و افتاده غمزهٔ ما شوند گوش دار که مجنون چه میگوید که فارغ باشی

بیت

گر غمزهٔ تو فنا دهد مجنون را ⁂ هم وصل کنی بقا دهد مجنون را

یعنی اگرچه همه فنا از معشوق باشد اما بقا هم از معشوق باید دل فارغ دار **رباعی**

گر رنگ رخت بآب برداده شود ⁂ آب از طرب رنگ رخت باده شود

ور آتش لعل تو به بوسه دری ⁂ کوه از لب تو عقیق و بیجاده شود

محرمان عشق خود دانند که عشق چه حالت است اما مردان و مخنثان را از عشق جز ملامت نباشد و علت عشق خود هر کسے داند خود هر کسے خود لایق نباشد هر که لایق عشق باشد خدا را شاید هر که عشق را نشاید خدا را نشاید یعنی عشق با عاشقان توان گفت و قدر عشق خود عاشق داند فارغ از عشق چه افسانه داند و او را نام عشق و دعوی عشق خود حرام باشد **رباعی**

آنره که من آمدم کدام ست ایدل ⁂ تا باز روم که کار خام ست ایدل

بلکه اینها ست که [illegible] **قوله** ای عزیز که حال لیلی با عشق شیفته مجنون [illegible] بیکه [illegible] صورت [illegible] طالبان [illegible] ایشان [illegible] چیزے [illegible] حال [illegible] کنم [illegible] رشته طالب [illegible] طالب را این حال است [illegible] **قوله** محرمان عشق خود دانند [illegible] **قوله** و مخنثان نامردان را [illegible] از عشق جز ملامت نباشد [illegible] حکایت [illegible] بعضے صوفیان [illegible] مقام گویند

در هر نفسے هزار دام ست ایدل ⁂ نامردان را عشق و ملامت ایدل

علیکم بدین العجائز نعت خوب گفت ای عاجز که تو سر و طاقت عشق نداری ایمان اختیار کن که اکثر اهل الجنة البله المجالسة قوم آخرون هر که بهشت جوید او را ابله خوانند همه طالب بهشت شده اند و یکے طالب عشق نیامد از بهر آنکه بهشت نصیب نفس و دل و عشق نصیب جان و حقیقت بدانکه هزار کس طالب بهره باشند و یکے طالب در و جوهر نباشد

[illegible] کسانیکه [illegible] وقت آن بزرگ [illegible] رباعی [illegible] است

رباعی آن ره که من آمدم کدام است ای جان الی آخره **قوله** علیکم بدین العجائز [illegible] لازم حال ایشان است [illegible] تحقیق [illegible] ماشق [illegible] باشد [illegible] صوفیان [illegible] طالب [illegible] فارغ [illegible] **قوله** اکثر اهل الجنة البله [illegible] باشد [illegible] المصدق بالحقائق والمستغرق بالبوادة [illegible] الی شی فهو المحاطة بالحقائق [illegible] الجنة دار القرار والاطمینان فهذا الرجل [illegible] **قوله** بهشت نصیب نفس و دل باشد [illegible] دل [illegible] جان [illegible] عشق را

آنکس که قدم مجاز را سوی عشق بنهد چون بشاخ عشق رسد گوید من میدانستم که قدم ورنهی پای است
نهاده جرم بباید کشید باز کآن عاشق بزور و کراهیت خود را در راه عشق آورده باشد عاشق
را شاید و آنکس که طاقت بار کشیدن عشق ندارد گوید. **رباعی**

با دل گفتم که ای دل زرق فروش ⁂ کم گرد بگرد عشق و با عشق مکوش
بشنید نصیحتم بمن بر زد دوش ⁂ تا لاجرمش زمانه می مالد گوش

ای عزیز بگو جوهر جانت را عرض عشق نیست که هیچ جوهر نیست که از عرض خالی باشد و بی عرض
تواند بود جوهر تا عرض عشق است این حدیث را گوش دار مصطفی ﷺ گفت **اذا احب الله عبداً**
عشقه و عشق علیه فیقول عبدی انت عاشقی و محبی انا عاشق لک و محب لک ان اردت
او لم ترد گفت او بنده خود را عاشق خود کند آنگاه بر بنده عاشق شود و بنده را گوید که تو عاشق

بدان ثابت کند و مجاز را شاید عشق [illegible] **قوله** آنکس قدم مجاز زد در عشق نهد عشق مجازی باشد مجاز و معنی
مجاز [illegible] عشق [illegible] حقیقت [illegible] مجاز و عبارت [illegible] دیگر مجازی که عشق باشد
[illegible] نیست [illegible] عاشق مجازی [illegible] مقام عشق رسد درین صورت که عشق بدان معنی رسیدن [illegible]
[illegible] آنگاه [illegible] است که حرارت آتش عشق [illegible]
[illegible] عاشق نباشد [illegible] باید دانست این
[illegible] **قوله** جوهر جانت را عرض نیست [illegible] بی عرض
تصور [illegible] جوهر [illegible] عرض عشق [illegible] **قوله** او
بنده خود را عاشق خود کند [illegible] عاشق [illegible] خود عاشق است این عبارت [illegible] عاشق
و معشوق شود [illegible] **قوله** اذا احب الله عبداً **عشقه** این لفظ از حدیث [illegible]
[illegible] عشق بنده باشد [illegible] عاشق کند خود عاشق او بود [illegible] عاشق [illegible]
[illegible] عشق [illegible]
[illegible] **قوله** [illegible] ان اردت او لم ترد [illegible]

و محب مایی ما معشوق و حبیب تو ایم اگر تو خواهی و اگر نه دانستی که جوهر حضرت ذات یگانه از عرض است
و عرض جز عشق نیست ای عزیز هرگز فهم نتوانی کرد که چه گفته میشود عشق خدای تعالی جوهر جان آمد
عشق ما جوهر وجود او را عرض آمد عشق ما او را عرض و عشق او جان ما را جوهر آمد تا که جوهر بی عرض متصور نباشد
عاشق بی معشوق و بی عشق ممکن باشد و هرگز نتو ممکن و متصور نباشد عشق عاشق و معشوق درین حالت
قائم یکدیگر باشند میان ایشان غیریت نشاید جستن مگر که این بیتها نخوانده‌ای **رباعی**

چون آب و گل مرا مصور کردند ⁂ جان را عرض عشق تو جوهر کردند [illegible]
تقدیر و قضا را چو قلم بر کردند ⁂ عشق تو و جان ما برابر کردند [illegible]
از روی عشق مردان داری این است نوع عشق که پیش ازین گفته شده درین جا که خواهم گفتن [illegible]

[illegible] عشق [illegible] معشوق [illegible] عشق تمام [illegible] است [illegible]
[illegible] گشته است **قوله** عشق خدای تعالی جوهر جان آمد گفته [illegible]
[illegible] عشق [illegible] عاشق و معشوق و عشق این عبارت [illegible] جوهر جان [illegible] عشق [illegible]
[illegible] **قوله** جوهر جان ما آمد [illegible] عاشق و معشوق و عشق [illegible]
[illegible] **قوله** و میان ایشان غیریت نشاید جستن
[illegible]
[illegible]
[illegible] عشق [illegible]
[illegible] **قوله** چون آب و گل ما مصور کردند [illegible]
[illegible] **قوله** جان را عرض عشق تو جوهر کرده [illegible]
[illegible] **قوله** عشق تو و جان ما برابر کردند [illegible]
[illegible] بیگانه [illegible] سوم —

بازیاب که لطف نعت با معنی آمده است ای عزیز مطرب شاهد بایستی و سماع آن این تنها بر لطف
اَلَسْتُ بِرَبِّکُم بگفتے و سخن آن عزیز حاضر بودے بے زحمت دیگر آنگاه آن عزیز را سماع حاصل
شدے شاهد بازی پیشه تو شدے و بت پرستے ترا قبول کردے ہستی از تو صادر شدے کون و
مکان ترا خادم آمدے آنگاه راز در بسم الله بر تو گشاده شدے پس ترا نقطهٔ بای بسم الله کردے
و درین مقام شبلی را شنیده باشی آنجا که گفت انا نقطة باء بسم الله گفته شد و برا تو گفتی گفت
من نقطهٔ بای بسم الله ام و نقطهٔ بای بسم الله از اصل بسم الله نیست و غیر بسم الله نیست اصل بسم الله را
بنقطه با حاجت باشد که اظهار بسم بدان باشد اما از نقطهٔ بای اسم بر بیں چه باشد این
بیتها بخوان ـ

رباعی

برهین سر سریر شاه آمد عشق ⁂ بر کاف کلاه کل کلاه آمد عشق
بر سیم لوک ملک ماه آمد عشق ⁂ با این همه یکقدم ز راه آمد عشق

قوله مطرب شاهد بایستی [illegible] یعنی نجیبی برا شاهد شدے و آن شاهد بزبان اَلَسْتُ بِرَبِّکُم
ای خود فرمودے قوله و سخن آن عزیز حاضر بودے بے زحمت دیگرے همین معنی است قوله و شاهد
بازی پیشه تو شدے ای چون نجیبی شاهد شود و شاهد مر آن مشهود را بیچ گردد اما بالضرورت بت پرستی
و شاهد قوله راز در بسم الله بر تو گشاده شدے گفتم یک شی که حرف لا یتجزی و لا ینقسم [illegible]
[illegible] پیدا آمده است [illegible] خدائی و بندگی [illegible] بسم الله محقق است
قوله پس ترا نقطهٔ بای بسم الله [illegible] بیان آمدے که یک شی صفت او گفتم [illegible] شبلی
[illegible] گفت انا نقطة باء بسم الله [illegible] نقطه [illegible] مرتضی کرم الله وجهه گفت
[illegible] قوله انا نقطة باء بسم الله [illegible] غیر بسم الله نیست [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] قوله اصل بسم الله را بنقطهٔ با حاجت با

ای عزیز دانی که شاهد کیست و مشاهد که آمد و اینم شرح عشق حقیقی که مجاز [illegible] روایت شاهد و مشهود
بیان این دو شاهد مشهود است میان عشق را فرق تو آن یافتن میان شاهد و مشهود اما نهایت عشق
آن باشد که تو سے تو آن کردن میان ایشان اما عشق چون منتهی شود عشق شاهد و مشهود یکے بود د شهود هم توان
شاهد و مشهود باشد و مشهود شاهد بود و تو این را از غلط حلول شماری این حلول نباشد کمال اتحاد و
یگانگی باشد و در مذهب محققان جز این دیگر مذهب نباشد گر این بیت شنیده رباعی

آنرا که حیات از بت شاهد نیست ⁂ در مذهب کفر زاهد و عابد نیست
کفر آن باشد که خود تو شاهد باشی ⁂ چون کفر چنین ست کسے ملحد نیست

تمامی شرح شاهد و مشهود در تمهید دهم گفته شود ان شاء الله اما درین اوراق اول گفتم که مذهب ملت

[illegible] قوله عشق میانه [illegible] عشق کبیر خالی از علت [illegible] عشق میانه
خالی از علت نیست [illegible] عشق کبیر و عشق میانه [illegible] میانه است [illegible]
نیست چون [illegible] عشق کبیر [illegible] آب [illegible]
[illegible] عشق میانه [illegible] عشق کبیر [illegible]
[illegible] درینجا [illegible]
[illegible] آب [illegible]
است میانه چه باشد قوله و تو این را از غلط حلول شماری [illegible] حلول [illegible]
[illegible] مشهود [illegible] حلول [illegible]
[illegible] قوله تمامی شرح شاهد و مشهود [illegible] شاهد خداوند [illegible] تعالی و مشهود
بنده [illegible] شاهد است و دیگر بنده شاهد و مشهود خداوند تعالی [illegible] بنده شاهد شده است و دیگر شاهد
که مشهود است و مشهود [illegible]
[illegible] قوله شرح [illegible]
[illegible] عشق میانه [illegible] شاهد [illegible] مشهود [illegible]
[illegible] قوله در مذهب کفر زاهد و عابد نیست [illegible]

محبان خدا چیست و کدام است ایشان بر مذهب و ملت شافعی و ابوحنیفه و غیرهما نباشند ایشان بر مذهب عشق خدا باشند تبارک و تعالی چون خدا را بینند لقاء خدا دین و مذهب ایشان باشد چون محمد را بینند لقاء محمد ایمان ایشان باشد و چون ابلیس را بینند دیدن ابلیس نزد ایشان کفر باشد معلوم شد که مذهب و ایمان این جماعت چیست و کفر ایشان چیست اکنون هر یک را ازین مقامها درین تمهیدها بازیاب

بیت

دین ما روی جمال آن بت جانانه است ✻ کفر ما آن زلف ابروی سیه ترکانه است
از جمال خد و خالش عقل ما دیوانه است ✻ از شراب عشق آن هر دو جهان میخانه است
روح انور قرار است قلب ما خانه است ✻ هر کرامت نا یافته از ما بیگانه است

شاهدا شنیدی که چیست خد و خال و زلف و ابروی معشوق را گوش دار ای عزیز چه دانی که

کفر که این شرع گرفته یعنی اگر ایشان شنوند کافر خوانند و دوم کفر آنست که حقیقت مراد باشد ... نیست تخریج کفر باقی باشد بسیار جاست که درین کفری نمانده این حاجب و حجب می باشد **قوله** ایشان بر مذهب شافعی و ابوحنیفه نباشند ازین مذهب و معاملات و عبادات مراد نباشد و ازین معتقدات مراد و اشعر چه ایشان را بمشاهده و مکاشفه و معاینه معلوم شود از خدا و مصطفی مذهب ایشان را این بود اما ایشان چنین گویند الحمد لله چه ما را مشاهده شد و آنرا معاینه دیدیم بفضل الله با معتقدات شرع برابر آمد آن شرع از آن سخن و تو نیست انچه مرتضی و مصطفی مشاهده و معاینه دیدند دیدار و وعده کردند خلق را همان معتقد و همان سلوک شدیم چنان همین میگویند که انچه دانستیم با دیدیم و دانستیم مصطفی ... بود ... اگر نه خوف شاه و عقیده ابروی **قوله** کفر ایشان چیست تحقیق شد که کفر ایشان باز ماندن از خدا یک لحظه باشد و ایمان ایشان مشاهده حق بین و عیان انچه ما گفتیم قاضی در رباعی که آورده واسته گفته که در باب جمال بوده و جانست گر قهر و جمال و غمزه و کرشمه نباشد اول آنرا اعتبار کن بعد از آن عشق شیخ روزبهان در حکایت عشق نموده و حدیث اشاره کرده همانجا این تمام است

خد و خالش و زلف و ابروی معشوق با عاشق چه میکند چون پری بدانی که خد و خال معشوق جز چهره و نور محمد دان که اول ما خلق الله نوری نور احمد خد و خال شده است بر جمال نور احد اگر باور نیست بگو لا اله الا الله محمد رسول الله و رقا اگر دل گم نیستت در میان خد و خال این شاهد دل بگیجه کر

قوله و ابروی معشوق با عاشق چه کند یعنی جمال میکند ره و ترو دیگر و انچه نیست نابود میسازد و صورت حسن و جمال می نماید ازو ... و غمزه و ناز و کرشمه را ... نیاز و هر ... طریق عاشقان و فنا ... قاضی همین گفته است **قوله** جز چهره و نور محمدان است چه تجلی ... چهره و ... است حال ... جمال دست کما قیل شعر

کل الجمال غدا لوجهک مجملا ✻ لکنه فی العالمین مفصلا

یعنی نور مطلق باشد اما در صوره ایمان و اشکال مفصلا ... تفاصیل زیبا ترین اشکال با نور ... چهره محمد است **قوله** اول ما خلق الله نوری اول ظهورے که نور ... شد بصورت محمد شد و از ان صورت بحکم فیضان ... تجلی ... اول ما خلق الله نوری اضافت کرده است ... است و اول گفته است بضرورت باشد که این ... محمد ... کفر و حجاب ... ابلیس ... آن ... ظلمانی ... **قوله** خد و خال شده است بر جمال نور احد ... احدیت و احد و احد است ... چون احمد را احد کردند میم در میان آورده چنانکه سنائی گوید

بیت

از احمد تا احد یک میم نیست ✻ همی بیان حجاب معنی است

یعنی ... **قوله** بگو لا اله الا الله دو معنی را ... محمد الا الله ... **قوله** ورقا اگر دل گم نیست حاصل کلام قاضی برین باز می آید که طالب در صفات ... که هر یک از وجه ...

ن قال آن خد و خالش عشق با عاشق چه سرها دارد او دل که نهان خد و در میان خد و خال تو داری
ن کر وگر بخت شد این گم دل را کسے اندر باید اگر باز بدست آید بگوید آنچه گفتنی است رباعی

ای بت که مراد او بجران اش ☆ دل گم کردم میان خد و خالش

پرسند رفیقان من از حال دلم ☆ آن دل که مرا نیست چه دانم حالش

ای عزیز اگر بدان مقام رسی کافر ایمان بحری که خد و خال دیدن معشوق جز کفر و زنار دیگر چه

فائده و چه باشد تا رسی و بینی آنگاه این بیچاره را معذور داری در گفتن این کلمات هر گز مسلمان

کافر را دیدی از حسن و جمال محمد رسول الله جمله مومنان کافر شده اند و هیچ کس را خبر نیست تا این

کفر نیابی هر گز ایمان و بت پرستی نرسی لا اله الا الله محمد رسول الله تمام این وقت باشد و کمال

بنسبت لطف و جمال الله مار و کژدم خضیره گرگ نسبت قهر دارند جمیع اوصاف بدین وصف باز گرد و جمال و جلال

لطف و قهر چون دانستی اکنون بدانکه در غم آن گم و در ماطلب این گم و در اطلاع اسرار آن گم تو تحقیق گم و تو شدی کجا

میبایی و چگونه دریابد خد را صفت از جمال کرد و خال را از قهر ستواری زلف را بدین وضع کن کرشمه و غمزه و

برین رو و خنده و رفتار نسبت بالا رفته نمی بیگر و دل در ورطات گم شده را صفت بغوران خود و دل را هم

گرفته بیچاره گم شده را کجا یابد و کی نشان دهد قوله اگر باز بدست آید بگوید از خود رفته است روی

گم کرده است خاطر او رفته شده شاید معذور باشد ان الله لا یواخذ بما یصدر عن العشاق قوله

کافر ایمان بحری ارتعالی را در حجاب است حجاب ذات و صفات و افعال همه اوان مندرج و حجاب ذات انکه او در

صفات اند محمد علیه الصلوة والسلام منشا و منبع از صفات متشکل و متخض هم بدان تا انکه حق تعالی هم بدان اشارت کند

وما ارسلناک الا رحمة للعالمین مر مسلمان مومن هم خد و خال محمد ایمان آورده هم بدین کافر شد از ذات محروم

شد و سیلا است میان حق و بندگان بود آن مذکره هم او سیله را مقصود گذاشته هم بدو قرار گرفتی شد انکه از

شهود محجوب گشتی هم بحد دار ماندیابی فافهم وانتفع تا معنی آن کلام آگاه گردانید هم بین نور سیاه معنی راست و روی نوسیاه از هم

ابد قوله لا اله الا الله و انکه نفی است و استعمال وجود و الا الله اثبات استعمال بعد محمد رسول الله هر دو طرف را گرفته

دین وقت درین حالت نماید بر خوان ـ مثنوی

معشوقه بسی حسن و جمالے دارد ☆ بر چهره خوب خد و خالے دارد

کافر شود آنکه خد و خالش بیند ☆ کافر باشد هر آنکه حالے دارد

خد و خال این شاهد شنیدی زلف و چشم و ابروے این شاهد دانی که کدام است اے عزیز مگر نور سیاه

پرتو بالاے عرش عرض نکرده اند این نور ابلیس است که از آن زلف این شاهد عبارت کرده اند و

زلف نسبت با نور الهی ظلمت خوانند

است و نفی را استعمال وجود رسول الله اثبات را استعمال بر معانی آن متشکل تقاضا ذات است پس محمد اثبات را استعمال

بود باشد رسول باشد از و آمده است او برسالت دعوی کرده است انک لا تهدی من احببت هم از بن حکایت

میکند آری محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم جمله صفات و افعال را با ذات به اثبات کرده باشی مرد مومن اگر محکم کار دیدی آید

که محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ختام کار او هر چیره سعادت باشد قوله کافر باشد هر آنکه حالے دارد و حال از

تحول است پس آنکه او حالے دارد بے شبه او کافر است که هنوز در مقام تحول است قوله مگر نور سیاه

بالاے عرش نور و معنی دارد یکے آنکه رو ندگان در ابتدائے حال انوار متلون بینند سپید و زرد و سرخ و سبز پس

این همه انوار از نور سیاه و بینند نور را با سیاه چه نسبت چنانکه دیده در رون سنگے سیاهی در روشنی نماید و همه آینه

اصل این رنگ او سیاه است بران صفا شده که روشنی نماید دوم نور سیاه عبارت از ظهور قهر است و آن در اے

عرش است زیرا چه عرش یکے از مخلوقات است و او صفت قاهریه ذات است از عرش بگذرد در اے عرش خوند در نه

رنگے تجلی کند و چه صفت کرم چگونه که هر چه در آن نور افتاد هر وجود که او هم گم شد اگر چه وجود خویش بمنزلت باز گردد

محو باشد هم باشد یا آنکه چیزے از فیض او نصیبه یافته باشد چنانکه بعضے انبیا آگاهی عنایت از نور سیاه و ابلیس هم

کرچون این نور سیاه عنایت قهر کردم و ابلیس سر رشته مقهوران هر آینه نور سیاه و نسبت بهر ابلیس تاریکی دار دو آن

لباس ابلیس است قوله زلف نسبت با نور ظلمت خوانند هر آینه هر جاکه روشن است با آفتاب نسبت

کنند و هر جاکه تاریکی است بشب بعضے روندگان را و بر رشته دو زرع بوند براے تحقیق ارسال و دعوت را

و لیکن ظلمت باشد مرغ را، گو که ابو الحسن بستی با تو گفته است و تو این تمهیدها شنیده‌ای. رباعی

دیدم نهان گیتی و اصل دو جهان ❊ وز علت و عار برگذشتم آسان
آن نور سیه ز لا نقطه برتر دان ❊ زان نیز گذشتم نه این ماند و نه آن

دانی که این نور سیاه چیست؟ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ خلعت[114] او آمده است، و شمشیر فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ کشیده است در ظلمت فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ فضولی و خودرایی اختیار کرده است و پاسبان عزت آمده است و دربان حضرت أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ شده است. دریغا از دست کسی که شاهد را بیند با این چنین خد و خال و زلف

هر جا که تجلیات است او را آنجا برند ابلیس اللعین آن را اشاره کند که او دیده‌ور [illegible] در [illegible] آمدن طالب تو [illegible] از نظارهٔ او [illegible] گیرد را [illegible] ضروری است و [illegible] برگیرند در میان آن [illegible] انداز [illegible] بسته [illegible] شده [illegible] که چه در ظلمات است قوله و اگر ظلمت باشد این سخن که ظلمت باشد این رباعی مناسب نیست زیرا چه بگوید این [illegible] ابلیس این نشان داده است این نور سیاه ز لا نقطه برتر [illegible] اشارت بنور سیاه باشد قوله دانی این نور سیه چیست یعنی [illegible] این نور سیاه است قوله خلعت آمده است وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ این را خلعت نام نهاده از آنچه از دوست آمده است و [illegible] چنین گویند که هر چه از دوست [illegible] قوله شمشیر فبعزتک [illegible] اعمال ابلیس [illegible] و آن کار شمشیر فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ در ظلمات فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ کشیده است یعنی فبعزتک لاغوینهم [illegible] قبل گفته‌ام قوله دربان حضرت أعوذ بالله من الشیطان الرجیم شده است از [illegible] و از [illegible] او [illegible] [illegible]

و ابرو کافر و بت‌پرست نگردد، و حسین[115] جز انا الحق نگوید، باش[116] تا بایزید بسطامی با تو این معنی در میان نهد و ترا از حقیقت این کار آگاه کند. این تمهید را گوش دار. رباعی

آن را که حیات نیست از دلبر نیست ❊ در خال و خد و از لب شکر نیست
جان و دل من دو ابرو و زلف ببرد ❊ اندر دو جهان شرک بهم کافر نیست
از کفر بکفر رفتنت باور نیست ❊ زیرا که از او جز او دگر در خور نیست

ن ل ب

قوسی[117] را هر لحظه در خرابات خانه فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا شربت قهر و کفر چشیده و قوسی را

قوله[115] حسین جز انا الحق نگوید یعنی در خود آن ابرو و حسن و خد و خال و زلف چشم خویش [illegible] دید هر آینه انا الحق گوید زیرا چه خود را بایزید یافت این سخن دو احتمال دارد یکی آن که [illegible] و اثبات توحید صفات می‌آرد و این خیال ایشان است [illegible] چون آن خیال او باشد انا الحق گفتن درست آید دوم هر عضوی وجهی را ابرو و خدی و خالی و هر عضو که هست [illegible] که هستند هم از خیال اوست چنانکه بالا گفته بود [illegible] اوست که [illegible] انا الحق گفتن حسین منصور درست آید قوله[116] باش تا بایزید بسطامی این معنی [illegible] سبحانی ما اعظم شانی [illegible] حکایت [illegible] داری درست‌تر و تمام‌تر باشد [illegible] نظم است [illegible] تا کدام معنی [illegible] بر [illegible] است صورت رنگ‌آمیزی این جهان بلکه یک رنگ است چنانکه بایزید و حسین منصور از آن اشارت کرده [illegible] انا الحق و سبحانی را [illegible] معنی تطبیق داده است [illegible] [illegible] این جا گوید آن [illegible] قوت [illegible] [illegible] قوله[117] قوسی را هر لحظه در خرابات خانه یعنی [illegible] که خرابات توحید [illegible] خانه وحدت [illegible] [illegible]

در کعبه انا مدینة العلم و علی بابها که شربت ابیت عند ربی یطعمنی و یسقینی این
حالت باشد هره و شهر تنها پیوسته در کار است و هر دو طایفه علی من عرف را
جویا اند مستان او در کعبه عند ملیک مقتدر از شراب و سقیهم ربهم شرابا طهورا
مستی کنند و طایفه دیگر در خرابات فالهمها فجورها و تقویها بی عقلی کنند مگر هر کوی مومن

فالهمها فجورها اینجا درست آید خواهم در خاطر رود که این هذیان باشد لاحول ولا قوة الا بالله ایمه سوختن و از حق باقی است قوله انا مدینة العلم و علی بابها این علم کدام علم است علم بالله سلوم علم چیست ... قال محمد بگوید من شهر علم گفتے من بحر علم ہیں مثلے بودے علی در آن شهر باید دانست هر چه از شهر بیرون آید هم از در بیرون آید و هر چه در آید هم از در در آید هرگاه محمد گفتی علی یعنی شهر بود و سے ہمیں صفت است در بحر از و نهر در می آید و آب نهر از بحر میرود که در بحر میرود و محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ہیں رحمت و علی چشمه ازیں چه منی باشد چنانکه فجور را گفتم تقوی را همان بیان است قوله شربت ابیت عند ربی میدهد شربت تقوی صاحب بیت است قوله هر دو شهر تنها پیوسته در کار است یعنی شربت فجور و شربت تقوی قوله هر دو طایفه علی من عرف را جویا اند و حق کار ذو ناظر همه روز در کفر و نور مستغرق و مبالغ مصروف بتلاگویی زمانی از زمانی از مطلبهای ... مرید میز ند زاهد طالب عارف محقق علیم صادق و عاشق لیمخو ظاهر و باطن با سر وصل حق جز چنانکه شنیده اگر طالبی در ره تقدم بصدق زند ابلیس بود بر تلبیس او را اغوا کند بدان در دروازه است کسے که نزد جانافدا کو بند از یاران یکے رسید یا نرسید عبادت چند هزار سال عبادت ساقی غیب زمستانه تقدم از درو در خرید ام یا با اسار کند تا ذات کم از وقت وصل نیست همه لوح نور دوزخ در و بهشتیں آنکه عراق گان طالب شور صدق داخت طالب در او گوید او از کار باز رند بخار خذلان در قدم می نزل و در وابلیس انده یعنی العنة علیهم بر حضور رفتی ام آن بدبخت چشمه پر آب کند و گوید طیچون انجا بر سی اسخی ترا نزا نباید و ادب خود که لمعنت نامزد و حال باشی و اور انگوی و ان ان علیک لعنتی الی یوم الدین یعنی لعنتی از این تا می عبارت علی من مرید همه از این کرده است قوله مستان در کعبه و سقیهم ربهم مستی میکنند

فی مقعد صدق النا سیم من الجنة والناس با تو حرب نکرده است از شیخ داملی بشنو
این بیتها
رباعی
زلف بت من هزار شور انگیزد ☆ روزے که نماز بهر بلا بر خیزد
وان روز که رنگ عاشقی آمیزد ☆ دل در دو و جان را باید خون ریزد
خلق از ابلیس نامے شنیده می دانند که او را چندان ناز در سر است که پروای کسے ندارد
لے عزیز چرا او ناز در سر دارد از بهر آنکه هم قرین آمده است با خد و خال چه گوئی هرگز خد و خال
بے زلف و موی کمال دارد لا اله و الله کمال ندارد یعنی که در نماز اعوذ بالله من الشیطان الرجیم

یعنی هر دو خیال خویش عماے دارند یکے صرحق و دوم حقیقی کند مست بحث که از خراب بیانی ستانه خدا است مستی کند و دوم در خرابات حیران و خذلان سر ترا زده و بدان اقبال رسے کند الا اقبال سے دیگر و اگر چه دوست می آید او ذوق را باشی یک سخن گویم با تو در چه باشد شیخ در و چیست نه آنکه طالب وصال است نه آنکه مرد او سوختی او بے وصال استیا نزل بر گز نیافته باشد نیافته است تدر سے و دوری در میان افتاد یا همه اتصال و اتحاد سیری در میان نیست با همه مراد است نامرادی کار او است بیں نه آنکه شیخ در و همیں وصل و حال باشد قوله با تو حرب نکرده است اینجا دو وسواس است یکے از و باز میدار و دوم طرف او میکشد چنانکه گویند مصرع
از طرفے تو میکشی و از طرفے سلاسل ☆ اینجا مرد طالب عاشق را حرب تمام است
قوله خلق از ابلیس نامے شنیده اند ایم الله من ابلیس را دیده ام چنان زار و خوار و جا نیست که تقریر نباید یعنی چنان او دیده دو سوخته اند و ده نه حیران بنا است کہ پروای کسے ندارد جاء و ازو سر طاعت کند شده آنکه ابلیس بود الی هم شیاطین از زور او ند بخشد او سر و ر همه او پادشاهی مے لند بر همه تخت رجا نے داو صرت بوسه او میکند هر ده قہر صورتے را می نماید که این بد بختان از بدبختی هرگز باز نیایند بلکه هر چه تر خواهند
قوله چه گوئی هرگز خد و خال بے زلف و ابرو کمال دارد اعظم حسن الخد شعر
الوجه مثل الصبح مبیض ☆ والصدغ مثل اللیل مسود

گفتی یارم آمد از بهر این معنی نازد و غمزه در سر گرفته است وا او خود سر شکبران و خودبینان است
عشق چون نازد خلقت و من طلب عین ناز است این بیتها بشنو نظم

گوئی دو زلف یارم در سر چه ناز دارد ÷ گر دلبری و شوخی کار دراز دارد
با گل حدیث گوید بالا و پای کوبد ÷ با ماه خشم گیرد با زهره ساز دارد

فلا انما استحسنا ÷ الضد یظهر حسنه الضد

شاهد وار آن باشی اگر سپید روئے بر گندم رنگے خالے سیاه در غایت سیاهی چون شود نمکے بیفزاید حسن بکمال رسد چنانچه نظامی گفته است بیت

حبشی سپید نبود حبشی نمک ندارد ÷ تو سپید با حلاوت نمکے تمام داری
سخن از حبش اگر علم از حبش بر آورد ÷ که هزار چون نظامی حبشی غلام داری

حضرت این است که اگر سپیدی و نقطه سیاه جمع شود دلالت حسن افزاید اما اینجا چند نکته است باید دانست که خال سیاه در سپید نمکے کمال است [illegible] نقطه خالے چشم زخم بر سپیدی اگر نه چنین آن روئے [illegible] نیکو بود سپیدی حبشی باشد که توان دید چشم زخم نگوئی لے خدا حجاب بر روئے نگارم چون بگویید جائز تا [illegible] بیت

کو جمال طاعت تا ترا رخصت دهم ÷ بهر زخم چشم بد خالے ز عصیان داشتی

اکنون بدان که ابلیس در غیب روئے سیاه و خال سپید اند چه و جمال روئے محبوب بے عطوف ساقی و دیگر اگر نیست که هر که سپید روئے سیاهی خال باشد جز در چهره انسان معقول و اگر نه انسان سیاه رنگ در غایت سیاهی آن را و نگرند [illegible] چه خالے چشم زخم خال روئے آن اند که بار گفتند که ما تعقل ملائکه [illegible] فسادا تا آخر چه را بنوشت تصور نبرکرند خال و رخسار را با یک جز بیانی او و جمال بجمال هیچ نقصان باشد شناسان این نکته را سه موضع بجوئید قوله واو خود سر شکبران و خودبینان است خود بینی او شکار از سبب آن است که یک چشم او کور است و لیکن اگر روئے راستی دیدن دید و بودے نگرد سیاه و رو با جمیع روی کرد [illegible] چشم دیگر نظر افتاد و از طرف دیگر غافل شد و کور بودن خود معنی را نازد و حقیقت این چنین داند که ... در از صدف ولایت رسته اند بجائے شیطان است

اگر باور نیست از خدائے تعالی بشنو الحمد لله الذی خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور زینا سیاهی بے سپیدی و سپیدی بے سیاهی چه کمال دارد هیچ کمال ندارد و حکمت الهی اقتضا چنین کرد حکیم دانست که بحکمت خود چنین باید چنین شاید بدین درگاه و جل جبر کار است اگر ذره نقصان آن ترا نقش او در باید نقصان حکیم بود و منافی عقل و حکمت باشد و موجودات و مخلوقات در نور را قرین و شرف آمدند این بشنو رباعی

از روئے تو با چشم تو هم پهلو به ÷ همسایه طرار یکی جادو به
آن خد ترا نگاهبان گیسو به ÷ داند همه کس که پاسبان هندو به

اے عزیز آن بزرگ را گوش دار که چه گفت مر این دو مقام را گفت ان الکفر والایمان
مقامان وراء العرش حجابان بین الله وبین العبد گفت کفر و ایمان بالاے عرش ۵ ورق
دو حجاب شده اند میان خداوند و بنده زیرا که باید که نه کافر باشد و نه مسلمان اکنون

قوله خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور گفتم بر و از صدف ولایت رسته اند واز روئے خلقت تسویه است بے شبهه و از روئے استقبال تفرقه دار سبب وجود کثرت غیریت و آنچنین باقی جهان همه تاریک هر ظلم است با نظام آن در ... [illegible] و اینجا همین اصطلاح او بر محاسن نکته کرد افتاد و در پیدا آمد چون از این جهان پیدا آمد چون همه ظلمت و کدورت و بر آینه نقطه بر رخسار خش افتاد قوله حجابان بین الله وبین العبد در بعضے نسخه وراء العرش است ایمان و کفر نسبت با کمال است و اقرار است و انکار اقرار و حجاب دو فی باشد اما درش پرده و صفات انکار و اقرار رخنه وجود خود برسته اند معنی یک حجاب عرش است و ... آن این دو یاد کرده اند و معنی از عرش در گذر کرد ایمان حجاب باقی اند که این کفر و ایمان نگوئی کفر با وراے عرش چه نسبت آمده هم از اینجا و چون از اینجا آمده باشد و راے عرش و کفر و ایمان از صفات او است یکے از قهر و دوم از لطف بر دو نسبت بصفات ذات دارند آنجا که اعتبار ذات و صفات او عرش چه وزن کند

درین دو حجاب باشد و سالک[121] منتهی جز در حجاب کبریاء الله و ذات نباشد شنیدی که چه
میگوید لی مع الله وقت لا یسعنی ملک مقرب ولا نبی مرسل خود گواهی میدهد بر اسرار این
مقام ها تا ابد الاباد این مقام اگر خواهد چشی.

رباعی

از عشق نشان و دل باختن است ⁂ وین کون مکان هر دو برانداختن است
گر موج وگاه گاه کار بودن ⁂ با این دو مقام تا ابد ساختن است

تو چه دانی ای عزیز که چه گفته میشود در دریغا از عشق الله که کبیر است[122] هیچ نشان نمی توان دادن
تو چه دانی که آن چیست که نشان از آن چیز نتوان دادن که بنده در آن باقی تواند ماند اما آن
چیز که هر لحظه جای خوبتر زیباتر نماید و عالم تمثیل را بکار دارد و در هیچ عبارت و نشان نتوان
داد جز لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر دیگر عبارت و شرح نباشد لا احصی ثناء علیک
انت کما اثنیت علی نفسک چون قدرے ادراک وی بے نهایتی خواست دیگر آن چه
بیان کند که بیان آنجا قاصر آید و فهم آنجا گداخته شود و هر و آنجا از خود برسد ای عزیز
این چه بها شنو

رباعی

ای عشق که بے نشان جائے داری ⁂ در اصل وجود خود کمالے داری
هر لحظه تمثل و خیالے داری ⁂ ای عشق دریغا که کجا جائے داری

قوله[121] سالک منتهی جز در حجاب کبریاء الله و ذات نباشد یعنی منتهی هر چند که اتحاد شد اما قطرت
الا که من خواست با یقین درین حجاب ماند الحق این سخن گفت. مصرع
تعریف تو بقاعده خواجگی خوش است
اگر این دو حجاب دریغا زا ها نتی و هر ... ان او قات ... نداره ... اگر ... تقطیع ... ریا ... از ان ذات خواهند خط
گیرند ... قت ... بر ... میان ... شد ... اخواهند کم ... ختی ... انتہا ... بنده ... و ... این حجاب ... را نتوان برگرفت
... خواهد ... بد ... شد ... اللهم ... اعوذ بک منک جز این تدبیر نیست
قوله[122] دریغا از عشق الله که عشق کبیر است ... کلام ... کلاما ... سخن ... رفت ... است ... انا ... است ...

از عشق[123] جیله و تمثل نداشتے همه روندگان کافر شدندے از بهر آنکه هر چیز که او اوقات
بسیار بر یک شکل و بر یک حالت بینند از دیدن[124] او وقت وقت ملالت آید اما چون هر لحظه
و یا هر روز بے جمالے زیادت و شکلے افزون تر بینند عشق زیادت شود و ارادت دیدن
مشتاق آن زیادت تر بجهم هر لحظه تمثلے دارد و معشوق را هم چنین معشوق همگی تمثلے دارد
پس درین مقام عاشق هر لحظه معشوق را بجمالے دیگر بیند و خود را در عشق وے کمال ترو
تمام تر بیند

رباعی

هر روز ز عشق تو بحالے دگرم ⁂ وز حسن[125] تو در بند جمالے دگرم

عبارت دیگر پیش آورده است اعوذ بک منک دیگر چیست پس لا احصی ثناء علیک بک منک الیک
جا و ... حکایت ... ازین درماندگی است و مقام رسالی ... عبارت است و ... نهایت ندارد قوله[123] از عشق
جیله و تمثل نداشتے چون ظهور حقیقت بصورت تمثل است ... صور متضاد و اشکال مختلف تجلی تحقیق تمثل ... هر حاکم
صورت است و تمثل است تمثل آمد ... کافر ... آورده ... تمثل ... اورد ... آورده ... کافر نباشد ... چنین
مجاز اید قوله[124] از دیدن آن وقت وقت ملال آید ... ملال آید ... اگر ... باشد اما ... جان ...
... در ... نیست ... تصور کنیم عاشق معشوق را ... شده خواهد ... ازین صورت ... شود ... اگر ... ازل ...
گذر ... عاشق نیست تا ... چون عشق از انواع تمثل ... دیری ... آرد ... جلد ... گفت اما این
قدر باشد چون آن ... صفت ... را شد ... آن از ... آن ... ماند ... دیدن ...
با ... شد ... باشد هم ... باشد قوله[125] وز حسن تو در بند جمالے دگرم آرے این
... تقلبات و احوال ... ... شراب ... جز ... خاص ... نشان ... یا بد
... حالت ... تجلی ... آید ... صورتے ... تجلی کرد ... عاشق ... آن صورتے
دیگر ... کرد ... را ... یا ... هر ... کار ... ساختی ... اگر ... کر
معشوق ... است این ... صورت ... ظاهری شود ... شده ... وصل ... صورتے
او ... عاشق شدی ... صورت ... شوی ... عاشق ... نیست ... نظاره

تو آیت حسن را جمالے داری ٭ من آیت عشق را کمالے دگرم

[۱۳۲] هرگز دانی که قوت و غذای معشوق از چیست و عاشق نصیب از چه یابد و عشق خود بچه زنده است و از عشق نیز بیان نتوان کردن جز برمز و نشانے که از عشق گفته شود و اگر نه از عشق چه گویند چه شاید گفتن اگر عشق در زیر عبارت آمدے فارغان روزگار از صورت و معنی عشق محروم نیستندے اگر باور نمی‌داری از این ابیات بشنو نظم

ای عشق در آنکه بیان از تو محالست ٭ حظ تو ز خود باشد و [۱۳۳] حظ از تو محالست

انس تو بار دوست بآن زلف سیاهست ٭ قوت تو ز خال است و حیات تو ز خالست

اسم تو شریعت ست و دین تو گناه است ٭ جان و دل های دیگر همه قالست

جان علی است و عشق تعیین ... [۱۳۲] قوله هرگز دانی که قوت غذای معشوق از چیست معشوق قوت از عشق عاشق گیرد و عاشق قوت از حسن معشوق و اگر عشق عاشق نبودے حسن معشوق را جمال نبودے و اگر حسن معشوق نبودے عاشق را صفت کمالات دست ندادے ... [۱۳۳] قوله و حظ از تو محالست ... هرگز ... واجب باشد ...
... و الشمس و ضحیها سوگند ... بیگانه ...
... بیت

... ٭ یا بجز اخذ رخ من یاد ...

... و ما قلی ...
... رفت گیرد ...
... و ما قلی ...

ای عزیز هرگز دانسته که عاشق چون سوگند خورد بچه یاد کند یا آنکه چون معشوق با عاشق خود بعزه زنده و سوگند یاد کند باشد که گوید که بجان من چنین کن فورب السماء والارض بدین ماند باشد که چون معشوق بعاشق سوگند یاد کند گوید بموی و روی من نگر [۱۳۵] والشمس وضحیها والقمر اذا تلیها والنهار اذا جلیها واللیل اذا یغشیها این معنی دارد دانی که آن آفتاب چیست نور محمدی [۱۳۶] باشد که از مشرق ازلی بیرون آید و ماهتاب دانی که کدامست نور سیاه عزازیلی که از مغرب ابدی بیرون رود و رب المشرقین و رب المغربین این سخن را بغایت رسانیده است و بیان این همه شده است هرگز [۱۳۷] این سوگند ها ترا داده است والطور والتین واللیل والضحی این همه بر آن ماند که میگوید بجمال تو و بروی زیبای تو لعمرک بجان

---

[۱۳۵] قوله والشمس وضحیها الی آخره ... در الضحی ... [۱۳۶] قوله نور محمد باشد
... نور محمد ... آفتاب ... سیاه ...
آفتاب ... اضلال ابلیس است ...
... درجات
... مشرق و مغرب مشرق نسبت بروشنائی
... و مغرب ... مشرق بیرون آمدن ...
... نسبت با ابلیس دارد و روشنائی ... محمد ... تعالی ...
...
...
... ولے

... معرفت ... ٭ ... آگهی ...
[۱۳۸] ... چشمه ... ٭ دریا باشی اگر ...

قوله هرگز این سوگند ها ترا ... نموده است ... لعمرک

پاک تو و بقدر بالاے تو و چون گوید والیل بدان ماند که گوید بزلف عنبر بوے تو و گیسوے
چون ہندوے تو در رفتا که این ہمه را یک مقام دانستن عین جہل است و محض ضلالت بود
این مقامها بسیار است تمامی عشق انشاء اللہ تعالی در تمہید دیگر گفته شود عاشق راعشق
ہنوز حجاب راه شد و عشق حجاب است میان عاشق و معشوق البته عشق باید که عاشق را
چنان بجوه و چنان فارغ گرداند که جز این بیت دیگر حالت نباشد رباعی

چندان غم عشق ماه روے خوردیم	کو را بمیان اندہش گم کردیم
اکنون ز وصال واز فراقش فردیم	کو عشق و چه معشوق کرا پروردیم

پس از عشق عالم محبت پیش خواہد آمد و روے خود خواہد نمود اے عزیز بحجعم و بحجوند گوش دار

بر تجلی بود او عمل ظہور تجلے کرموسیٰ را بت آن نیا ورد تا قالب محمد است تجلی او را ہمو توانند بکمال و تمام نظارہ کردن
تجلی درخت است او را صورت تصویر کردن آن نیست یا للہ قدر محمد دارد ، اما این قدر تفرقه باشد آن عین که بسوئے احمد
درخت بامکان دار است سوا انہا نجات است قد محمد بالاے محمد پرتابانگی و تری و بلندی نصیبے دارد والضحیٰ والیل
بالاگھر محمد انجاه کن قولہ والیل بدان ماند که گوید بزلف عنبر بو تو بنایت تامی باید قولہ و گیسوے
چون ہندوے تو از کجا آوردی جز اختن بیگانه گوئی از مناسبت معنی زلف آورده است قولہ این مقامها
بسیار است ، اما عاشق ہمه و یجمع است چون معشق جمال معشوق را نظارہ کرد و دربن قرار و استقرار کرد و مستاد
مال و شدہ بجا آیینه مطلع گشت قولہ عاشق را عشق ہنوز حجاب راه شد یعنی آتش چنانچه بسوزد که از عشق
یک نقطه نماند ہمه معشوق گردد چنانکه پروانه از سوخت تا آتش شمع پیچ پاے پروانہ آنچه بود نماند ہمه شمع گشت مثال دیگر بنو
سرخ و سرکا را ہمجان کند پس از آن نقش و چاو را عین خود سازد و این خوردن عشق است مر مرد عاشق را
قولہ پس از عشق عالم محبت پیش خواہد آمد یعنی پس آنگاہ این او بسوزد و با دوے ہیچ از وے نماند جمال
بحجعم و بحجوند در چہرہ این صورت نظارہ شود و قیم کن من شاہد و مستحکم نماید که تا از اشکال تر گردد بحجعم و بحجوند
محبت خالص است بعد نامرد عاشق و عشق است تا تو از ده و زنده و از جمله خطوط فرش نیست و نابود گشت

بحجوند بیژرا آنگاه درست آید که ہمگی خود روے در بحجعم آرد یکی آنکه او را برسد که گوید بحجعم بحجعم
در رسد آفتاب ہم جہان را توانند بودن که روے او فراخ است امتر آن دل آن توانا ہمگی خود روے
در آفتاب نیارد و از آفتاب ہیچ نصیب او نتوانند بودن و معنی آیت والشمس و ضحٰها ہمگی اینجا بپیدید
که بحجعم چگونه صفت و اسعیت دارد ہمه کس را توانند بود و لیکن بحجوند که ہمگی ورا نباشد از وصل
نیاید بحجعم خود در خلوت خانه بحجوند میگوید که محب بیست و محبوب کیست اے عزیز مرا در
خلوت خانه کهیعص ہم سر فاوحی الی عبده ما اوحی بوده و شنیده ہرگز این بیت را

یعنی باقی جمال ہنوز ندیده و این گمان نبرد که محبت در عشق بالاتر است چہ محبت است که ما بدا است محبت
تا باقی است پس آن عشق شد پس فنا پذیرفت و محتے دیگر روے نمود که بحجعم و بحجوند اشارت بدانست
قولہ آفتاب ہم جہان را توانند بود و تمامی شاید بگوید که آفتاب ضیا ئے خورشید ہم جہان را گرفته است اما دل
تو بدان دیوار که آن دل تر حجاب میدارد و دروے آفتاب را ضیاۓ عیگذارد که بروے رسد تا این حجاب از میان
برنخیزد و تمامی خود با قیامت متوجه نگردد و چشم تو از ضیاۓ آفتاب بینش نگیرد و رسائے آفتاب نتوانی دید تا آنکه ہمه
جہان ما بدین نسبت کرده است بیت

یکے خانۂ من خراب گردد	تا مہر در آید از در و بام

این بنده بود و خلافے است در عرفان دل را شکستن و خرابی آن مطلوب کلی است قولہ و معنی آیة و
الشمس و ضحٰها بیان مطلوب ندارد قولہ چگونه صفت و اسعیت دارد و معنی آیا نا گفت
آیات یا علامت باشد یا نسبت باشد یا شے که ظہور را و تعین کرده است چنانکه باد شاه آید علم و دولت
فرا خشنده و معنی آیات تلک الاعلام گوئی او را وے است چه شمس چنین بوده باشد وسعت را احاطه
صفت لازم است تمامی قولہ محب بیست و محبوب کیست این راه و اعتبارات بدان حسن محبوب که محب یا دیگرے ...
یعنی محبت محبوب که محبوب را حسن و جمال ساخته و از ذوق گرفته و دیگر محبوب محب یعنی ہیچ اندازه قریب یکے است
مانند یکے را محبوب قولہ ہرگز خلوت خانه کهیعص با او وسیلے کرد ر غبا آن بیان موافق محمد

رباعی

گفته بزبان حال

دوش آن بت من دست در آغوشم کرد ⁂ بگرفت بقهر و حلقه در گوشم کرد
گفتم سخنان رفیق تو بخروشم ⁂ لب بر لب من نهاد و خاموشم کرد

تخلقوا باخلاق الله درین خلوت خانه حاصل آید در فنا اویس قرنی را بینی که از خادحی الی عبده ما اوحی چه خبر میدهد بگرید اذا تمت العبودیة یکون عیشه کعیش الله تعالی گفت

[illegible] بر بیان [illegible] کرده [illegible]

[illegible] فاوحی الی عبده ما اوحی چه شد

[illegible] قوله لب بر لب من

نهاد و خاموشم کرد [illegible] لب بر لب من [illegible]

[illegible] ساخت چو هر دو را [illegible]

[illegible] در حقیقت اعتبار [illegible] اتحاد

[illegible] خاموشی [illegible] بگویم [illegible]

[illegible] قوله تخلقوا باخلاق الله تعالی [illegible]

[illegible] است [illegible]

[illegible] قوله اذا تمت العبودیة یکون عیشه کعیش الله تمام عبارت [illegible] است [illegible]

[illegible] تمام شد [illegible] تمام [illegible]

[illegible] یکون عیشه کعیش الله [illegible] بیت

[illegible] ⁂ [illegible] اصل [illegible]

[illegible] الله [illegible]

[illegible]

[illegible] خوش آید

چون بندگی تمام شود عیش بنده هم چون عیش معبود باشد هرچه او را باشد که خداوندست آن نصیب تخلق بنده را نیز باشد از صفات او چون سمع و بصر و قدرت و ارادت و حیات و بقا و کلام ازان او قدیم و از جهت بنده باقی و دایم باشد لیکن این سخن دیگر که ابوالحسن خرقانی گفته است چه گفت قال انا اقل من ربی بسنتین گفت او از من بدو سال سبق برده است و از من بدو سال پیش افتاده است یعنی که من از وی بدو سال کمتر و کهتر باشم و دیگر [illegible] یا ایها الله این

[illegible]

[illegible] عبارت [illegible]

[illegible] ن کی

[illegible] ایشان [illegible]

[illegible] قوله بنده را

نیز باشد از صفات او چون سمع و بصر [illegible]

[illegible] قدیم [illegible] حادث [illegible]

الحادث [illegible] بالقدیم [illegible] قوله انا اقل من ربی بسنتین [illegible]

ن [illegible] [illegible] عبارت [illegible]

[illegible]

[illegible] قاضی [illegible] عبارت [illegible]

[illegible] عبارت ترجمه [illegible] انا اقل من ربی

[illegible]

[illegible]

[illegible] انا اقل من ربی [illegible] عبارت

سالها سالهای خدا باشد هر ساعت روزی و هر روزی هزار سال باشد[۱۵۱] و ان یوماً
عند ربک کالف سنة مما تعدون ای عزیز درین مقام[۱۵۲] حسین منصور را نیز معذور باید
داشت که میگوید لا فرق بینی و بین ربی الا بصفتین صفة الذاتیة[۱۵۳] و صفة الفاعلیة قیامنا به
و ذاتنا منه گفت هیچ فرق نیست میان من و خداوند من مگر بدو صفت[۱۵۴] یکی صفت ذات
که وجود ذات ما از و آمده حاصل ما از و حاصل شده و قوام ما از دست و بدوست چه خوب
بیان کرده است مگر استاد ابوبکر[۱۵۵] فورک از جنید که گفت الفقیر هو الذی لا یفتقر
الی نفسه و لا الی ربه گفت فقیر آن باشد که نه محتاج خود و نه محتاج خالق خود بود زیرا که

---

[۱۵۲] کم است در حق درویشان است قوله هر روزی هزار سال چنانکه گفت لیس عند الله صباح
ولا مساء ابتداء و انتهاء زمان و وقتی نه الذی یعلم تا چند هزار افلاک ایجاد کرده باشد در کتم عدم بود این علم
چند هزار سال در هر روز در مجموع سال ازلی و ابد از اعلام متشابه و هر که کجا بیند جوی و دریا بیند دوم که جواز آنرا چگونه کسی یافت
بر لفظ قصد عالم که گویم حسب که گفته البحر الی آخر بیان سال و این معنی ابد و این ساعت قاضی از ین
جا است که گوید که سال باری باشد چنانکه گفتیم عبارات ازلیات ظهور ذات شان او که او را ابتدا نه و انتهای نه
چنانکه ابوالحسن میگوید که دو سال خرم یعنی مرا ابتدا و انتها نیست یعنی من بدین صفت کثیر باشم قوله[۱۵۳] درین
مقام حسین منصور را معذور باید داشت همان حق که گفتیم حسین منصور همان از وجود و جز این نیست دیگر
بجز دو قوله[۱۵۴] گر بدو صفت ذات واجب جز یکی از کتب مقتضای ذات او با نظام و ارادت شده و دو اخیر این هم
از صفات حق آمد که صفات ذات با وجود آمد یعنی آن صفات ذات که درین ذات است این آنچنان که کامل است
با وجود صفت ظهور مظهر کرده قوله[۱۵۵] مگر استاد ابوبکر فورک از جنید که گفت جای دیگر این سخن را محمد حریری نسبت
کند قوله الفقیر هو الذی لا یفتقر الی نفسه و لا الی ربه فقیر عبارت از هستی است فقیر بر نیست
گشته یعنی اندر صفت نیست گشته باشد احتیاج خود و رب خود نه باشد لا احتیاج سلب مجموع است احتیاج

احتیاج هنوز صفت ضعف و نقصان باشد فقر بکمال خود رسیده باشد[۱۵۸] اذا تم الفقر فهو الله
او را نقد وقت شده باشد تخلقوا[۱۵۹] باخلاق الله سر اینجا آمده باشد درینجا این مرتبه بلند است
هر کسی را از ان توفیق نه دهند که ادراک این تواند کرد اما اینهمه می باید ساخت ای دوست و انگه
قصه یوسف[۱۶۰] چرا احسن القصص آمد زیرا که نشان[۱۶۱] تجسم و بیچونی دارد از تجسم و بیچونی

نه نفس است و نه رب و یا رب یکی شده است هر آینه از خود نیست شده و نیست شده را با رب احتیاج نباشد
زیرا که با او یکی شده است معنی دیگر گویند فقیر او است که از خود و خواسته خود و راه در نفی داشته است
و هیچ احتیاجی به رب ندارد و همه طلبها منقطع کرده باشد در درد و سوز ساخته بلکه عین درد و سوز شده است
این جا و رست باید لا یحتاج الی نفسه و لا الی ربه قوله[۱۵۸] اذا تم الفقر فهو الله اذا اکمل الفقیر
فی فقره نظر معرفت در بهتمامی فقر اطلاع بر حقیقت نفس است و حقیقت نفس بر فنا و حدوث و زوال
است چنانکه اورا بخود وجودی نیست چون معرفت نفس بکمال شد او را بعد از شد و فنا شناخت پس او را
شناخت این کلام بدین آمد چنانکه تو گوئی قوا عبرت البحر فهو کتحیون از دریا که شی بحر رسید یعنی بسا ماند
بند و ما و جود و جهت است از ان رو که او دوست آن جهد . فی ذات ازلی و حادث دوم اطرف حق است
و آن باقی ابدی چون از صفت حدوث زائل شود که عبارت ازان اذا تم الفقر پس او خدا باشد زیرا چه
نسبت عبودیت رفت همان نسبت ربوبیت ماند و کل شی هالک الا وجهه بدین معنی عبارت کرده است
قوله[۱۵۹] تخلقوا باخلاق الله میان باخلاق الله و میان اذا تم الفقر فهو الله آسمان و زمین تفرقه باشد
از ان نفی و میان و رسته نیست نگر میگوید هر که متحد است متصف هم هست قوله[۱۶۰] چرا احسن القصص آمد
ازان نام یافت که تمام و کمال قصه عشق است درین محل چه نسبت و از گویم زلیخا یوسف را نظاره میکرد به چشم
هستی خود یوسف را بجای که یوسف آن جمال را عبارت آورده است به چشم فیض که باده است نظاره میکرد
اکنون تا نسبت تخلقوا باخلاق الله و انصفوا بصفاته نسبتی بس وجه دارد و احسن القصص چرا است
زیرا که مشکل است بر بسیاری از اسرار طلب و خفایای خلق و انچه میان ایشان رود هر یک را بر ره
[illegible]

آنگاه خبر یابی که آیت [۱۶۲] وما کان لبشر ان یکلمه الله الا وحیا او من وراء حجاب او یرسل رسولا
ترا روی نماید و بیان این جمله با تو بگویند یا در نقطهٔ طه [۱۶۳] ترا روی جمله بنماید و تو به بینی و بدانی که
بجسم و بیجونه چیست انگبین [۱۶۴] و شکر زبان گفتن دیگر باشد و بچشم دیدن دیگر و خوردن و چشیدن
دیگر ای عزیز عاشق بودن بلیلی دیگر است و نام بردن لیلی دیگر است و قصهٔ مجنون [۱۶۵] بر روی
خواندن و شنیدن دیگر جوانمردان را بجسم و بیجونه در خانه هم سر شده است و الا رحمة فی الدین

یوسف و زلیخا ببین دوستی بود که خدا بنده را دوست میداشت و بنده خدای را دوست میداشت زلیخا
بچشم تر و جمال خود را در روی یوسف میدید این اسلام ازان بود و یوسف از نازی و بی‌نیازی که در میان می‌نهاد
آن حرکت زلیخا بود که در یوسف ظاهر می‌شد زلیخا عاشق یوسف و یوسف عاشق عشق زلیخا بجسم و بیجونه
درست است قوله [۱۶۲] وما کان لبشر ان یکلمه الله استثنا [illegible] باری جز وحی و یا پرده نتوان شنود
و این قیاس جمال ادراک نه لم اطلاق است جز پرده و تقیید صورت سخن آن دید قوله [۱۶۳] یا در نقطهٔ طه ترا
جمله بنماید در حساب جمل معنی طه او قسم چهارده [illegible] حکایت از باری سبحانه میگوید بدر چهارده و بجمال محمد
بین بجسم درست آمد که در دنیا بی پرده است که او جمال خود را دوست میدارد قوله [۱۶۴] انگبین و شکر زبان
گفتن دیگر اشاره علم یقین علم بحقیقت و شکر چیزی دیگر است و علم یقین و یا شکر چیزی دیگر است و علم بحقائق
او چیزی دیگر است و حکایات آن شکر ای که را شکر و در آن حال در دهن تو باشد این چیزی دیگر است
عاشق باشی و در آن غرق باشی اگر و گفته از دریا خوک ماره سر بالا کشی و در آن دریا در آری بقدر وسیع خوشی این
حکایات از اصل و این بیان سلوک باشد و ابواقیات انعالمات قوله [۱۶۵] و قصهٔ مجنون بر روی
خواندن دیگر با لیلی بودن دیگر و خفر از دو غرقی دیگر و با لیلی یکی شدن و یکی بودن
دیگر با مجنون چون لیلی نمی شود تو بدانی که مجنون بلیلی نرسیده است گر این غرق دریا بود
استغنای باری گفت لیلی اما این غرق محبت زیاده در آورده و گفت انا لیلی۔

رباعی

یا من بمیان رسول باشم با تو ٭ تنها ز همه خلق من و تنها تو
خورشید نخواهم که بر آید با تو ٭ آنگه بر من سایه نباشد با تو

بجسم و بیجونه [۱۶۶] سوداء خود با کسی دیگر میگویند چنانکه لا یطلع علیه ملک مقرب و لا نبی
مرسل یعنی نبی ازان آگاه نباشد خبر دار و معنی کان [۱۶۷] الله کان الله و لم یکن که این نعمت دار
در دنیا آفتاب در هیچ خانه نگنجد و در خانها نتواند بود و آفتاب صد و شصت چندان است که
از مشرق تا مغرب رود و در خانهٔ [۱۶۸] پیرزنی کجا گنجد اما ترا با همگی آفتاب چه کار و چه نصیب
ترا از آفتاب آن باشد که خانهٔ ترا همگی روشن کند ازین آیت چه فهم کردی فی [۱۶۹] مقعد صدق
عند ملیک مقتدر دانی که مقعد صدق چه باشد مقعد صدق سر [۱۷۰] است که بجان خود را

قوله [۱۶۶] بجسم و بیجونه سوداء خود با کسی دیگر میگویند چنانچه گفتم قاضی کردی عبارت مختلف
قوله [۱۶۷] وکان الله ولم یکن معه [illegible] تمام مراد است صورت کالا [illegible] قوله [۱۶۸] در خانهٔ پیرزنی
کجا گنجد یعنی است هر چه مقابل آفتاب داری و آفتاب و را آن نیاید خانه زوال زنگ قفای وی را هم
آن کوه شکسته جا باشد هر چه از خدای اند هم بدان جهت که جداوار است [illegible] خرب — [illegible] خواهی
شد و پاره شد مانند آفتاب از مشرق بمغرب رسید [illegible] آنجا مقدار اطلاق است هر چه درین صفت باشد — ف وصف
خانهٔ وجود او خراب گشته بود آفتاب حقیقت بر وی تجلی کند حق گرداند و عبارت قاضی گفتم کما آن چیزی دیگر در
مثال از ناید قوله [۱۶۹] فی مقعد صدق یعنی محل نسبت اهل صدق که ابهتنام مقعد است که در نام مجلس عند ملیک — [illegible] کلام مقید
مقتدر آن مقعد حضرت پادشاه چنانکه در مقتدر است قدرت است از صفات ذاتی از امهات صفات
دیگر صفات را شامل است این ترجمان بود قاضی این نسبت را این حضرت را حق تعالی اند و آن حسن
بکمال انتهای جلال گفت قوله [۱۷۰] سر است که بجان خود را بدان نشانه حضرت است سر بشنیده
مار و این نسبت سر سر بود [illegible] چون مرد عاشق بمعشوق رسید و خلوت نماند وصلت بی فراق

براں نشانند و از مصطفی آن بشنو که با جابر عبدالله چه گفت آن روز که پدرش عبدالله ابن عامر در احد کشته شده روز احد شهید گشته گفت خدای تعالی پدر ترا زنده کرد و او را بر عرش مجید با موی بداشت و عرش مجید را مقام او کرد[161] اسرار حق تعالی در خانهٔ ن والقلم[162] صد و چهارده هزار بار کلام وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى تَكْلِيمًا شنیده بود یکبار در دو ن کهیعص[163] وحی خدا که فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى[164] او را از سر گذشتن با محبان خود[165] که امتان محمد اند آگاه کردند که میگفت یا احبائی من امت محمد یا مساکین امت محمد یا فقراء امت محمد از لذت استماع این ندا که

نشست هر آئینه بر اکثر خفایا مطلع شد اما این قدر باید دانست البته بیگانگی باقی است معشوق را حقیقتی نگاه داشتن و از عاشق نهان کردن رسمی مقرر است و عاشق را فریبه و شور نمودن و یکی را بیکرا نمودن عادتی معهود است این بیگانگی باقی است با همه اتحاد و وصل و اتصال میگوییم اغیت باقی است

قوله[161] و عرش مجید مقام او کرد یعنی او را بحضرت قربت حال عرش خاصه مجلس اوست هر که اینجا رساند بهو دیگر بدولت قربت رسیده است قوله[162] ن والقلم عبارت از اراده و تقدس تقدیر قدیم میکند نون بصورت هلال باشد از اینجا عنایت دوات کند سوگند بدوات و قلم و آنچه مسطور باشد آن عبارت از تقدیر ازلی است اکنون میگوید موسی را درین جا نهانخانه چهارده هزار بار کلام شنیده بود اما اکنون از سماع حکایت کرد گفت این گفتار و این شنیدن گر نتیجه این باب شد خود اکثر او لی رسمی است گر حجاب بشریت از این نظر زمانی منقطع گردانند قوله[163] کهیعص در کهیعص عنقریب گفته ام

و چو یاد کرد این حروف است و او در میان گیرد قوله[164] و او را از سر گذشتن با محبان خود در رهای حروف سر فاوحی الی عبده ما اوحی نیچے کرده بود که بسته محمدی آورده خود را داده بود خودی شنود حروف کهیعص اینجا مستقیم قوله[165] با محبان خود امتان محمد آگاه کردند چند نام است که او دوست داره یعنی فقر و مسکین و... این مسکین و این فقیر را سبب تمام نهند مسکین بدو سکون باقی است هر آئینه سبب اوست فقیر از همه نیست شده بود مانده است اینجا قبیل معنی تامل کرد خواهی معقول شد

ایشان میکرد آنکه همه کلام ازو شنیده بود او را بیهوش کرد فخر موسی صعقا ازینجا افتاد چون او را با خود داد و شد دعا کرد اللهم اجعلنی من امة محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم مضطرب این جماعت که محبان خداوند خود او باشد فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ بیان این سماع میکند که او[167] با بندگان خود باشد سخن و کلام با همه کس گویند اما تر با دوستان و گدایان امت محمد بگویند از سر وحی[168] تا کلام بسیار مراتب و درجات است ای عزیز در مقام اعلی شب معراج با محمد گفتند که ای محمد قبهای دیگر قایل من بودم و سامع تو و شنانده من بودم شنونده تو امشب گوینده تو باشی که شنونده من و شنانیده[169] تو باشی و بیننده من

درست است قوله[166] دعا کرد اللهم اجعلنی من امة محمد این سخن از جهت غیرت میشود باز از غیرت و آرزوی وصلت گیرد موسی این سخن شنیده است محمد را اجابی میگوید بیهوش افتاد چون بهوش آمد آرزو کرد در شمار ایشان کردن کار عاقلان نیست گفت اللهم اجعلنی من امة محمد یعنی چنانکه ایشان را خطاب کرده بلی مرا هم الحاق بدیشان کن تو را بحق استغراق تمام مسکین بود قوله[167] او با بندگان خود باشد چون هم با این زنند نصیحه و راحتی در روضه است فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ این حکایت کرده است مردم چنین حکایت کنند از و راست مراد نیات عزت خدای است ای پیر آن بدان که نگی و زی و الطاف ناگاه بدان من آن شنیدن تحمل کردن دگر درین جهان بر استعداد آنچنان نیست دانسته رسمی نگی چنین باشد زنده شد و بسیع اهل الدنیا لما اتی و طربا بعضی بر برقیان ازین خستگان چنین هم گفته اند در سرود و در سماع و رقص آنچه محبان باشد که با ما طریق هم میکند دیدن را متحمل شد فیض است این چنین شنیده گرچه بحد عشق او بحجاب باشد انسان علیهم قوله[168] از سر وحی تا کلام بسیار مراتب است و درجات است ادنی جهاتی است که با ما سرّ است مرتبه کی است که با او وحی است یا دمی بالا که آنکه تو رست یکی تمام تر بی ترتیبی که گوش هر گوش شی او گوی کی که با ایشان رخسار سبز باشد که آنکه بدلالت حرمت محوم شود که آنکه افتاد سخن فرق درین تمامی که قوله[169] امشب نماینده تو باشی بیننده من آورده است یکی نی تا ست بیگانگی امد

اے عزیز مقام دیگر که معشوق مصطفی بود و عاشق او که عاشقان[۱۵۱] کلام معشوق دوست دارند آن شنیده که مجنون چون لیلی را بدیدے از خود برفتے و چون سخن لیلی شنیدے با خود آمدے این مقام خود مصطفی را عجب نیست که ابوالحسن خرقانی از این مقام نشان باز میدهد و گفت مرا وقتے پدید آمدے که در آن[۱۵۲] وقت گفتمے که اے خدا مرا از تو دردے پدید آمده است

گہی از اینجا این پیشه خود را با خود بازده بدیگرے نمی پردازد وقتی این بیت گفته بودم بیت

با اپنے کا رہت بس طرفہ رہے | گاہ میں او با شم او من گہے

قوله درینجا درین مقام اگر معشوق مصطفی بود در آئینہ حکایت عاشق و معشوق ہم گفتیم بچگونہ معشوق گشت و او بچہ عاشق که زانکہ مکس در بیان مختلف با عبارات متنوع یک مقصود را بیان میکنیم و بیان در بیان آسمانے نه زمینے است قوله[۱۵۱] عاشقان خود کلام معشوقان دوست دارند چون سبحات جلال الوہیت بردل طالب عاشق زند او را از بر خود برشاه وسکر باز آرد و گوید احیی بانوار الله که او باز بصورت و ہیئت خود شود چون آن تجلی حال دیگر نظاره خود این نظاره تقاضی این بیان کرد که مجنون چون لیلی را دیدے از خود رفتے و چون آواز شنیدے بخود باز آمدے قوله گفتمے ای من معشوق تو را انچه نیفتے که یا وے تعلق است باز مطلق اتحاد یافته است او در صورت ظاہر شده در آئینہ گوید اے من معشوق تو که او در اطلاق داود در تقید قوله اے تو معشوق من خود را در تقید دید او خود بذات مطلق است بیان آید اے معشوق من خلعت ہستی خود پوشانده او را عاشق خود گردانید بلباس صورت او ظاہر شد معشوق گشت قوله[۱۵۲] وقتی گفتمے ای خدائے مرا از تو دردے پدید آمده است آرے موجب درد وو چیز است یا بر عزر و انتہا اطلاع نباشد و یا البتہ انیست باقیات

بیت

تو او نشوی گر ار جہد کنی | جائے برسی کز تو توئی برخیزد

سہ این عبارت و عبارت بعد این در تمہید یکے از نسخہا سے حسن زبدۃ الحقائق و تمہیدات کہ پیش نظر من اند یافتہ نشده

در حاشیہ

و از تو[۱۵۳] دردے دارم که تا خداوندی بر جای باشد این درد من بر جا باشد و خداوندی ہمیشہ باشد پس این درد من ہمیشہ خواہد بود از حالت فاوحی الی عبده ما اوحی جائے دیگر بیان میکنم که گفت جان بلسنو یعنی ابوالحسن[۱۵۴] بزبان روستائی که جانم فدا او باد حاضر بودے آنجا که فاوحی الی عبده ما اوحی رفت پس چه بلسنو و چه عقبہ و شبیہ یعنی کاذم[۱۵۶] اگر آنجا حاضر نبودم اے عزیز اسرار وحی خبر توان او نازیرا که این آن مقام باشد که مرد را بقربت جائے رسانند که در آن مقام سوال[۱۵۸] کردن حرام باشد مثلا چون مقام او حسن

قوله[۱۵۳] و از تو دردے دارم که تا خداوندی تو بر جاے باشد این درد بر جاے باشد و اینست باقیات قوله[۱۵۴] زبان روستائی یعنی زبانے است میان روستائیان ایشان در قصبہ و در اسم قصبہ گفته شکند سخن گویند بلحسن مثلا گویند محمد او من و لسوم گویند بچیز قیاس در جدا سازی که رسم ایشان است قوله اگر حاضر بود خود تحقیق بود و اگر نبود چه عقبہ و شبیہ و ابوالحسن یعنی ہر که اینجا رسید فنا او ویا بقا یافته تو عاشق من معشوق و من معشوق تو عاشق و یا این ہمہ ہیچ در درد و چند که آنجا حدے و اندازه نباشد یعنی در صورت ظاہر صحیح گویم با تو شخصے عاشق یکے شده ہر روز اشتیاقش زیادت تر چگان میبری که آن بیان شخص است نہ ہر ساعت او گذشت[۱۵۵] و آن او را کے می توان کرد این تقلب و آن تحول او را با این ہمہ درد که داده اند و آتشے که در نہاد او نہاده اند شب و روز بدان ہمہ آن می سوزد و دز از شان تازیرم دیگری اندازه او لطف دیگری سوزد وی از وزر قوله[۱۵۶] یعنی کاذم اگر آنجا حاضر نبودم این معنی دیگر است تا معنی گفت و اگر نبود است با ہمہ کنار رہا ہم باشم قوله[۱۵۷] سوال کردن حرام باشد حضرت که با ہمہ صورت دخلت متصف باشد و آنجا سوال کردن حرام باشد زیرا که از قوت صورت و بے ادبی است و خود را میان آوردن و حاجت پیش او ردن است و دوئی بیگانگی را اثبات کردن اینجا یک تن بطریق توجہ باشد تا بطریق انفراد چه ہیچ گویم ملکوت و جبروت و لاہوت ہمہ با خود جمع دارد و دوئی با او آید ہم از آن او است که صورت آخران نماید پس آن او را بیگانه گرداند و خود او را انچه دو او مرسله شده

ت او را گراست

دهم مقصود او طلبیدن و مانند این و آنچه بدین تعلق دارد گفتن و پرسیدن حرام باشد
و خطرے تمام با خود دارد درین مقام اگر آنچه او نداند معلوم او کنند که به بیند و بداند
و اگر کند سوال کردن طلبیت و رقت آرد که اگر سلطان اسرار مملکت خود با یکے بگوید تربت
عالی باشد اما شاید که کسے از سلطان این اسرار پرسد بهیچ حال چه اگر سلطان ترا گوید که
تمام پادشاهی من بدست تست هیچ خطرے نباشد اما اگر سلطان را گوید که تمام پادشاهی آن
من است و از من است کار پر خطر باشد و المخلصون [185] علی خطر عظیم همین باشد ای عزیز گر
به بهشت رسید وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ با تو عرضه کرده است آن بهشت که
عوام را وعده کرده زندان خواص باشد چنانکه دنیا زندان مومنان است مگر کسی معاذ
از نجا گفت الجنة [186] سجن العارفین کما ان الدنیا سجن المومنین خواص با خدا باشند

کسے که بیچے واقعا است وغیره در میان آید کی آن خداے که ترا آفریده است نه بار نه هزار بار درین بیان
در نیاید و خود را گمان ببری که درین بیان هم کردم و اگر روزے فهم پیش آید که تا ضرورت باشد اگر سوال
کند یعنی هیچ پیش آید و اگر نکند حرمان باشد اینجا در ضرورت دامن گیر باشد و کار پر خطر باشد این بیان
مظهر ذات مانند که تو گوئی مظهر ذات نیست و وجود تو بدو و اگر من نبودے او را ظهور نبودے و اگر او نبودے مرا وجود
ن رواج نبودے اکنون ازان ملک اگر تصور قیام جاے وجود باشد همان آید که قاضی میگوید و اگر دو ع دغا
حالت کی آن را قوله [185] و المخلصون علی خطر عظیم یعنی آفت که خود را تحیره کرده است یا بکند
و اگر در تحیره کردن است هر آینه فی خطر عظیم باشد و اگر صفت خلوص او را مستقر و مستدیم و تحیره نزده
باشد قوله [186] الجنة سجن العارفین یعنی جنتیان و طالبان دیگران و خدا جویان است آنکه
در نعماے توحید گم شده است بهشت دوزخ در صحراے دل او هیچ شے نیز و سجن العارفین
چه باشد سجن المومن چه باشد آسمان نماز و روزه و مجاهده دیگر میکند و هیچ بدو نعمتے نداده
اندرین زندان خانه او جاے میکند تا ثواب بهشت رسد هر آینه این دنیا زندان خانه او باشد

چه گوئی خداے [190] تعالی در بهشت باشد بلے باشد ولیکن در بهشت خود باشد در آن
بهشت که شبلی [191] گفت ما فی الجنة احد سوی الله گفت در بهشت جز خداے دیگر
کسے نیست و نباشد اگر خواهی از مصطفی نیز بشنو ان [192] لله جنة لیس فیها حور و لا قصور و لا لبن
و لا عسل تجلی ربنا ضاحکا درین بهشت دانی که چه باشد آن باشد که ما لا [193] عین رأت
و لا اذن سمعت و لا خطر علی قلب بشر کسے که بهشت این باشد او را بهشت عوام
طلب کردن خطا [194] باشد که این طایفه را بزنجیرهاے نور و لطف به بهشت کشند نزد قول
محمد که یا عجبا القوم یقادون الی الجنة بالسلاسل و هم کارهون همت علی [illegible] نه یقادون

همان خانه او که عارفے چنو رصد و تحمل است آری الجنة سجن العارفین شد قوله [190] خدا در بهشت باشد
تا این سخن خوب گفت در بهشت باشد و لیکن [illegible] است ازان بهشت عنایت کرد لیست فیها حور و لا
قصور و لا لبن و لا عسل این بهشت عبارت از تجلی و کشف ظهور حق است این بهشت هم قدر [illegible]
عارفان در آخرت [illegible] بدان عبارت که قاضی میفرماید که ازین بهشت ده اند گوئی بهشت علاحده که ذات
چنین و چنین باشد قوله [191] شبلی گفت ما فی الجنة احد سوی الله شبلی بگوید [illegible]
همین بیان است او جز خدا را نه بیند و درین حال جز یک وجود دیگر نیست قوله [192] ان لله جنة لیس
فیها حور یکے معنی گفتم دوم معنی هم گفته اند [illegible] و جدان اللذة فی طاعة الله الجلیل
الجلیل مر طالب در عبادت خدا [illegible] بهشت [illegible]
[illegible] من الله [illegible] و محروم میگردد [illegible] طالب ذوق [illegible] بهشت
زا قصه و کل [illegible] قوله [193] ما لا عین رأت
هر چه [illegible] قوله [194]
خطا باشد [illegible] قوله [195] یقادون

باید که زن فرعون آسیه را بود که در دعا همی خواهد رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ این عندک جز بهشت خواص نباشد ای عزیز «فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ» چه فهم کرده اگر خواهی که بدانی در نقطه «سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ»

الی الجنة این نیز حکایت طالبان است توسط همه خود را بدل براست و کرده اند ایشان را بی حضور القرب ایشان در بهشت نرسند قبول نکنند گویند ما برای تو طاعت کردیم نه برای بهشت جزای عابد و فرمان آید وعده به بهشت است گویند خلف آن وعده انگه شود در بهشت آییم و بدهی و اگر وعده را نقد دیدی کرم تو ازان لطف باشد فرمان شود ایشان را با بهشت پیش آیند ما تقدیر جز آنجا نکرده ایم و در زنجیر ایشان نور در گلوی ایشان اندازه کشان کرده در بهشت برند **قوله** عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ عندیت جواهر جز قرب و قربت و عندیت در میان نباشد خانه مسکین و مقدس است البته تمکن و قرار مع الله او اعظم اعتبار ما طلبید **قوله** قطوفها دانیة یعنی هر آئینه یکی مجازی و حقیقی و در محی الدین ابن اعرابی مشاهده میشود یکی آنرا شرح دیدار میکند و آنچه از الوان بهشت او حکایت کرده است او همه مجاز صفائی در لطف بعد جوتو همه دیگر از آن میوه تسبیح و تحمید و کاریکه تو کرده ساز دوست و جامعه که از بهشت حکایت کنی عنایت از طیبان و آکت و تراب اگر این خوی بدین بیان بازی آرد خود کاری نیست و اگر از عیان و عیان میگوئی در هر چیزی هم صورت بیان است اما از همه در بیان نمی آیم اما تفصیل نکنی و در دهن گم کنی **قوله** در نقطه سبحان الذی اسری بعبده گفت اضافت کرده اضافت خصوصیت تقاضا کند فی عبادی نیز اضافت است ازان اضافت بعض رحمت تعالی بعبده بعبده فیها نحن فیه یکی معنی میرود حاصل خصوصیت باوست پیدا کن تا بحقیقت بنده او شوی تو انسته آن خود کار نیست تمام است و اگر جز و بعضی گوئی هم شاید نبعضی که ال هر جزو هر بعض است و از قیاها بحکم ایں بدین گرچه میگویند زکوة بر بنی هاشم روا نیست چنانکه ایشان را هر کدام از خلاصه این نسبت آورد که فیض او با او نسبت پیدا آورد و اسری بعبده لا برای ایشان بنده قربت یافته اسری باشد محمد دیگر که چه بر وند هر چه نهانی و خفی است در شب کنند با مصطفیٰ

عبودیت خود درست کن تا این خطاب با تو نیز باشد که «يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي» گفت در دل بندگان من در آ تا در بهشت من توانی آمدن آن بزرگ را ببین که از او پرسیدند ما فعل الله بک گفت ادخلنی ربی فی جنة القدس یخاطبنی بلا آلة ویکاشفنی بصفاته گفت مرا در بهشت قدس خود در آورد گاه مکاشفه صفات میکنم و گاه مخاطبه ذات می یابم آخر دانی که «فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ» این مقام باشد «قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ» رزق باشد درین بهشت آخر دانی که جز از رزق معده رزقهای دیگر است رزق قالب است و رزق روح است رزق قالب همه کس را دهند «وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ» «مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ» اما رزق جان و دل هر کسی را ندهند که «وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ» «وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا»

رازی است در میان نهاده اند هر آینه شب اختیار شده و بنده خاص باشی و به اسرار مطلع شوی بیت

بندهٔ خاص ملک باشی که با داغ ملک … روزها ایمنی از شحنه و شبها ز عسس

قوله رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً عاشق و معشوق راضیه عاشق و مرضیه معشوق و هر دو معنی را اعتبار طریقه شیخ ابوالحسن خرقانی گفته است که گاه من معشوق او و عاشق **قوله** در دل بندگان من در آی قربت او خصوصیت او جز به دل نیست پس فادخلی فی عبادی دخول خصوصیت که جز بندگان خواص را نباشد بدان چنین آید که فی قلوب عبادی وادخلی جنتی چه لذة که از آن لا فیها حور و لا قصور عبارت کرده است و آن جنت جزای ... لیس در آن جنت در آمده و از آن برخور **قوله** گاه مخاطب ذات می یابم یعنی ... مخاطبه ذات است آن حکایت صفات است اما اگر چنین گوید که گاه مخاطبه ذات هم عبارت از صفات باشد **قوله** رزق روح است از رزق لا تمتع به رزق تن آنچه بجای او باشد رزق دل حضور و مراقبه و بدانچه او را تصفیه شود و رزق روح آنچه بدان قوت و طیران او هم شود و مشاهده قرب باشد رزق در حقیقت است که روح بدان غذا دارد و رزق دلخنی که همه وجود است یک

ہر چندی نویسم خبری آید وافزون تری شود الا اے دوست از سعادت محبت خبر دو از محبت ثروت خبر ندادم که هرگز از محبت هیچ علامت ندیده یا نه علامت محبت آن باشد که ذکر محبوب بسیار کرد من احب شیئا اکثر ذکره العزیز والذین امنوا اشد حبا لله محکم بسیار با خود دارد علامت محبت خدا آن باشد که محبوبات دیگر را در باز دو محبتها را تحریک کند و محبت خدا را اختیار کند اگر کند تو محبت خدا غالب نباشد زن و فرزند و مال و جاه و حیات ، الحق همه از جمله محبوبات است اگر راحت این محبوب غالب باشد نشان آن باشد که نگذارد که زکوة و حج و صدقه و نماز تو در وجود آید هر یکے محطے است تو و زیارت خانه خدا و رسول او تواند رفت که این همه محبوبات او را داع کند محبت خدا را اختیار کند ماکولات و مشروبات همچنین محبوبات است با ساکلین محبوبات اختیار محبوب کند و زکوة و صوم اختیار کند همچنین این علامت یک می شمار اگر چنانکه حب این محبوبات غالب آید بر حب خدا باکها و را با خدا هیچ حاجے نیست از خدا شنو قل ان کان آباؤکم وابناؤکم واخوانکم وازواجکم وعشیرتکم واموال اقترفتموها وتجارة تخشون کسادها ومساکن ترضونها احب الیکم من الله و رسوله وجهاد فی سبیله فتربصوا حتی یاتی الله بامره العزیز این آیت بعدا

باشد از اولیک بنده و در افغانان که آمده بر نیاد قولہ از محبت در دیت خبر و آرے همچنین است الحمد رشاید تا محبت خود

بیت

هر چیز را تا نخوانی نیابی
جز آن دوست را تا نیابی نخوانی

الا یک کس تیل شد است که در محبت تا مند الاتمام این باشد که بعد دیت بود که پس مادوست می ساحت فاحشل الاصل تو ابحثی این راه بمنے محبت تام کند قولہ من احب شیئا اکثر ذکره خدا سبحانه و تعالی میفرماید فاذکروا الله کذکرکم آباءکم او اشد ذکرا رسول علیه السلام میگوید من احب شیئا اکثر ذکره و مما کلام اند کبرای احبا الله میگوید واذکرونی اذکرکم شما مراد و ست میدارید دوستی تیقنال ربه یحبهم ویحبونه گفت قولہ اشد حبا لله یعنی بے حد و ذکر او است درین شت که هیچ بار او فراموش کرده است بلکه در طرف نسیان نفسے کرده است بلکه هر بار او داع بعدا ست

از خدا باز داشته است تر انجا در خاطر آید حب من دنیا کم ثلثة دیا عار فی حبک فی قلبی کالعقدة علی الحبل درجائے دیگر گفت او لا دو نا اکبا دو نا محبت این اصلی نباشد این محبت خود مصلحت باشد که در راه جهاد باشد هم تا کید محبت خدا را المحبوبات دیگر که اصلی باشد ترک آن واجب شد و محبت خدا بر آن غالب باشد مگر که حدیث دیگر نشنیده گفت لو کنت متخذا خلیلا لاتخذت ابا بکر خلیلا اگر دوست گرفتمے ابو بکر را دوست گرفتمے اما دوستی خدا مرا با آن نمی گذارد که ابو بکر را دوست گیرم اینجائے عزیز دقیقه هست بدانکه چیزے را دوست داشتن تبعیت در کمال عشق و محبت قدح و نقص نیارد مگر این بیت نشنیده شعر

احب لحبها قلعات نجد	وما اشغفی بها لا هواها
وما حب الدیار شغفن قلبی	ولکن حب من سکن الدیارا
امر علی جدار دیار لیلی	اقبل ذا الجدار و ذا الجدارا

کرده است چون یکے چیزرا آن محبوب است نزدیک او همه دشمن او اند مسلمانان تامی فرقت طلب در دعای طالبان و دجوئی عاجبان هم میکند و می آموز دعا باز الکهین کند قاضی تذکیر هم گفته از ذکران خدائی بسیار آمده است درین میان هم اشارتے خفیه کرده است چنانکه بادوف و شروعه تو گوئی تا از دو وجد در عامل اینست ایه در بند چیزے مباش

بیت

عبادا از اغیار باشد مقرشش
عیار تر ے ازین راه کش

قولہ این محبت خود مصلحت باشد آرے مصلحت باشد جاز باشد اعتبار ے چون ماهم اند دلفقته هم گو بند و میل طبع و خلقی هم تا شد اما محبت خدا از همه معلومات منزه است نیست بدینها داده اما چون این حساب و ازان معنی واحو آن عادت که حجاب نباشد زیرا موجب در حجاب شده اند۔

اگر مجنون را با سگ کوے لیلی محبتے وعشقے باشد آن محبت ننگ را باشد همه عشق لیلی باشد مگر این بیتها نشنیدهٔ

رباعی

مجنون[۲۱۵] روزے سگے بدید اندر دشت	او را بنواز دید و دو شادان گشت
گفتند بوے بسگ این شادی چیست	گفتا[۲۱۶] روزے بکوے لیلی بگذشت

هر محبت که تعلق بمحبوب دارد آن شرکت نباشد آن نیز هم آثار محبت محبوب باشد اگر عاشق قلم وخط وکاغذ دوست دارد نتوان گفت که همگی عاشق علم نیست محبوب لذاته از نها یکے باید که باشد اما چیزها ے دیگر که محبوب باشد از بهر محبوب اصلی زبان[۲۱۷] ندارد و هر که خدا را دوست دارد و لابد[۲۱۸] باشد که رسول او را و شیخ خود را دوست دارد و از بهر طاعت نان وآب را دوست دارد که سبب بقاے او باشد و زن[۲۱۹] را دوست دارد و بقاے نسل منقطع نشود و زر و سیم را دوست دارد که

قوله[۲۱۵] مجنون روزے سگے دید اندر دشت ای جا چیزے از یکسی دوست دارند این است که چیزے ازان یار وے هست مثلا سر و را دوست میدارند بقد معشوق می باید و گر نسبتے بدو دارد و سگ کوے او است رقیب و دربان در او است همسایهٔ او است چنانکه میگوید بیت

سلام علی جیرات لیلی فانها	اعز علی العشاق وس ان تسلما

گر چه این نسبتے بیدا است اما کسیکه عاشق حالیا بنقد وقت خود دل جوئی میکند و آنکه چیزے نسبتے بدو دارد ناچار تحمل کرد چیزے تسلی شود که لعله قوله[۲۱۶] گفتار وزے بکوے لیلے بگذشت یک نظرست این شاید و در اول حال چنین باشد اما گر چنین اتفاق افتاده بود که شنبه ماتی از جمال لیلے بر خورده است بوجے و خیالے آنکه دیگر سے لیلے گذر رود او را آنوا ندید آنکه پیش پیر ارشاد آمد درست است حکایت الکل با کل قربت طریق خوب کیک او را از خود بکرد قوله[۲۱۷] زبان ندارد دانستم اما یک نسخے با تحقق او را از انجه دوست میدارد و گر آن چه قوله[۲۱۸] لابد باشد که رسول او را دوست دارد بدو اعتبار یکے آنکه وسیله

بدان متوسل تواند بود تحصیل نان وآب لابد سر باور گرا برف و باران وآسمان و زمین را دوست دارد از آن معنی که اگر زمین نباشد گندم را سنگ نروید و بدرگر را بجنین دوست دارد و آسمان و زمین را دوست دارد که صفت وفعل خدایست ولله ملک السموات والارض مثال این چنان باشد که عاشق خط وفعل معشوق را دوست دارد که همه موجودات فعل و صنع او ست به تبع محبت او دوست داشتن شرکت نباشد و حجاب راه او نشود اما اصل و حقیقت کردن این محبتها شرکت و حجاب راه و باز ماندن از محبوب اصلی است گوش[۲۲۰] دار که چه گفته میشود و بالله التوفیق

است بیان او و خدا تا این توسل بدو تو کند و بخدا ببرد دیگر این که دوستی تمام نشد اما مصطفے و بعضے دیگر پیغمبر را تمثیل و تفضل او می بیند او را بدو دوست میدارد و انجا هم دوستی او دوستی خدا تعالی باشد قوله[۲۱۹] زن را دوست میدارد و انجا همه کار راجع کنیم سگے از آنم بگوئیم انا لله وانا الیه راجعون و این آیت هم خوانیم فسبحان الذی بیده ملکوت کل شیٔ والیه ترجعون دانست قوله[۲۲۰] گوش دار که چه گفته می شود گوش داشتیم از تذکیر قاضی ای معلوم شد یک رابطه برفته اند اگر آن رابطه بدست هست بهر چه ادمی آمد و بخدا رو می آرد و اگر آن رابطه بدست نیست فهم یهیمون فی کل واد

تمہید اصل سابع در بیان روح

یسألونک عن الروح قل الروح من
ای عزیز گوشدار جواب سوال خود را که پرسیده
امر ربی اما ندانم که جمله چیزها که در باطن تو پوشیده است بدانستی که آنگاه پس از
شناختن این همه طالب حقیقت روح باشی دانم که تو گویی من بجز از قالب روح
دیگر چه باشم اکنون گوشدار اشارات که بیان بسی کرد صفتی هر لحظه از صفات تو بر
تو عرض کنند چون آنجا برسی هفتاد هزار صورت بر تو عرض کنند هر صورتی بر شکل صورت
خود بینی گویی من خود کدام هفتاد هزار یکی از آن چون صورت بنده و این آن باشد
هفتاد هزار خاصیت و صفت هر یکی [illegible] آدم شکل در روح است و همه لطفها تعبیه
است هر خاصیت صفتی شخصی و صورتی شود مرد چون این صفات را بیند پندارد که

تمہید اصل سابع

قوله یسألونک عن الروح بیان تفسیر این آیت کنم قاضی آنچه گوید بعضی از آن بوده باشد
که گفته ایم اقول و بالله التوفیق از رسول علیه السلام اهل کتاب پرسیدند که روح چیست زبان
آمد بگوی ای محمد روح امری است از امور باری است یعنی شأنی از شیون است کنایت ازین باشد که او
چیزی خاص او است بجز او کسی نداند و دیگر محمد را علیه السلام این زبان شد تو این بگو البته ازین جا
این می آید که او نمیداند سری است هر کسی فهم کند الحق و از پیغمبر این سخن یقینی و بر متلذذان این
تا گفتن که هر دم فهم کند آن گو که در روح فهم انسان نباشد معنی دیگر قل الروح من امر ربی امر باری
نهایت ازین است انما امره اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون روح را امر گفت قل الروح

خود او دوست و او نباشد و لیکن از و باشد این صفات بعضی محمود و صفات

من امر ربی شأن او چه گفت اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون روح آن کن است که چگونه
یا خود این کن عبارات از روح باشد یعنی قوله کن روح باشد که متعلق شود آن چیز و که در جسد در تعلق آید
این را روح نامند روح نامی از نامهای خدا است را قرآن است یا روح یا روح الارواح این روح را
چند معنی گویند نفس ناطقه را روح نامند روح اعظم را روح نامند فیض را روح نامند جبرئیل را روح
نامند فرشته عظیم جبرئیل عظیم ترین فرشتگان است و را روح نام است و دیگر تمثل فیض روح قدسی را
روح خوانند یا انسان روح حیوانیست روح نباتی است هر چیز که انسان دارد آن صفت چون
متمثل شود بصفت کسی شود که مناسب آن صفت است مثلاً در غالب صفت رحمت در است است
بصورت آبی در درختی سبزی و صورتی خوب نماید اگر صفت تر است و هر چه نسبت ایذا دارد
چنانکه مار و کژدم نماید اگر بصفت اکلی [illegible] و جای [illegible] غافلی می
قیاس در آدمی اوصاف بسیار دارد و هر صفتی صورتی [illegible] آنکه قاضی میگوید
که تو دانی با همه یک روح است انکه او گفته است اگر بعضی گفته است راست است
زیرا چه همه متعلق و منشاء هم از یک چیز اند هم از و متفرع اند و هم از و وابسته اند قاضی سخن
با وی میگوید که از صفات اوصاف چیز [illegible] ندارد [illegible] از بندگی خواجه [illegible] پرسیدم از مردم [illegible]
[illegible] شود بین آن مردم آورد آب [illegible] نزدیک [illegible] و آن را غلط [illegible] بجای [illegible] شنید
[illegible] مروی که آمده است بلکه [illegible] از جای [illegible] بجای دیگر [illegible] تمام [illegible] گداز [illegible]
آن را این بباید با من یکی کرد و این گذار [illegible] از وظیفه [illegible] باشد
[illegible] نباشد آن تو [illegible] است [illegible] این کار [illegible] این قالب که داری [illegible] قالب [illegible]
[illegible] بیاید [illegible] بعضی صوفیان روح را این صفت گفته اند ذات الله [illegible] روح
[illegible] روح است [illegible] قدیم گفته اند بدین ترتیب گفته اند ۔

تمهید اصل سابع در بیان روح

ای عزیز گوش دار جواب سؤال خود را که پرسیده یَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي اما ندانم که جمله چیزها که در باطن تو پوشیده است بدانستی که آنگاه پس از شناختن این همه طالب حقیقت روح باشی دانم که تو گویی من بجز از طالب روح دیگر چه باشم اکنون گوش دار ان شاء الله که بدان رسی که صفتی هر لحظه از صفات تو بر تو عرض کنند چون آنجا رسی هفتاد هزار صورت بر تو عرض کنند هر صورتی بر شکل صورت خود بینی گویی من خودم هفتاد هزار یکی‌اند چون صورت بندد و این آن باشد که هفتاد هزار خاصیت و صفت هر یکی از بنی آدم متمکن در روح است و همه لطیفها تعبیه است هر خاصیت و صفتی شخصی و صورتی شود مرد چون این صفات را بیند پندارد که

تمهید اصل سابع

قوله یَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ بیان تفسیر در این آیت کریم تا معنی آنچه گوید بعضی از آن بوده باشد که فهم کرده‌ام اقول و بالله التوفیق از رسول علیه السلام اهل کتاب پرسیدند که روح چیست فرمان آمد که بگو که روح امری است از امور باری تعالی یعنی شانی از شیون است کنایت از این باشد که او چیزی است خاص اوست بجز او کسی نداند و دیگر محمد را علیه السلام این زمان شد که این بگو البته از این جا این می‌آید که او فهمیده است سری است هر کسی فهم نکند از حق و از پیغمبر این سخن بی‌هیچ بر ... تا از این تا آنکسی که مردم فهم کنند آن بگو که روح مبهم ایشان باشد یعنی دیگر قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي امر باری عبارت از آن است إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ روح را امر گفت قُلِ الرُّوحُ

خود او است و او نباشد و لیکن از او باشد این صفات بعضی محمود و صفات

مِنْ أَمْرِ رَبِّي شان او چه گفت إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ روح آن کسی است که چون که با خود این کن عبارت از روح باشد یعنی قوله کن روح را هر که متعلق شود آن چیز و گشته و در حس و در وجود آید این را روح نامند روح نامی از نامهای خدا است در اقوال استعمال روح یا روح الارواح این روح را چند معنی گویند نفس الطبقه را روح نامند و روح اعظم را روح نامند فیض را روح نامند جبرئیل را روح نامند فرشته جز جبرئیل عظیم‌ترین فرشتگان است او را روح نام است و دیگر تمثیل یعنی معرفت ذی ما روح خوانند یا انسان روح حیوانیست روح نباتی است هر صفتی که انسان را در آن صفت چون متمثل شود بصفت کسی شود که مناسب آن صفت است مثلاً در قالب صفت رحمت در آن است بصورت آبی و دور فضی سبزی و صورتی خوب نماید اگر صفت قهر است و هر چه نسبت ایذا دارد چنانکه مار و کژدم نماید اگر بصفت اکل و شرب و جماع بجز سه و بز ... مناسبی قیاس در آدمی اوصاف بسیار دارد و هر صفتی صورتی شود یکی آنکه کاتبی میگوید که تو دانی با هم یک روح است آنکه او گفته است اگر بجسم گفته است ذات است زیرا چه هر متعلق و منشا هم از یک چیز اند هم از و منتزع اند و هم از و رسته اند تا معنی با هم بگوید که از صفات و اوصاف چیز ... و گفته از بندگی خواجه بپرسیدم از مردم ... بدامی شود بین آن مردم آیند آب بستانند نزدیک سبو ... اغلاط کند بجای ... شنید دنوشه مردی که آمده است ... یکی دیگر ... تمام بدن گداز ... آن را من بیاید با من یکی گروه این گداز ... او از وظیفه وردی بحساب باشد شیخ فرمود نباشد آن تو ذکر کسی است با تو این کار ... این عالم که داری تا بدین قالب ... خورش بجای می‌باید آورد و بعضی صوفیان روح را همین صفت گفته اند ذات الله حیات را روح ذو الروح است آنانکه قدیم گفته اند برین توهم گفته اند.

خیر باشد و بعضے مذموم وصفات شر باشد این صفات را بتمام نتوان عدد و شرح کردن
این بروزگار دراز توان یافتن و دیدن اما در قالب تر چون گوئی تعبیه کرده اند و تو
بحقیقت آن لطیفه که در قالب حاصل آمده است ای عزیز هرگز ندانسته که قلب
لطیف است و از عالم علویست و قالب کثیف است و از عالمے سفلی است خود
هیچ الفت و مناسبت میان ایشان نبود و نباشد واسطه و رابطه میان دل و قالب
برگماشتند که یحول بین المرء و قلبه ترجمان قلب و قالب باشد تا آنچه نصیب
دل باشد دل با این لطیفه گوید و این لطیفه با قالب بگوید ای عزیز الم نشرح لک صدرک

قوله روزگار توان دریافتن و دیدن یعنی تصفیه و تزکیه مجاهدات خود آن صفات بر وے تجلی کند
معلوم گردد قوله قلب لطیف است از عالم علو است اینجا سخنے باید دانست تا بدگمان نشوی
باشیم که قلب متولد از نفس و روح است چنانکه فرزندے از مادر و پدر پدید آید باشد و او جوهریست
هندیه اکنون آن پسر چیزے مانند پدر بود و چیزے مانند مادر باشد چون میان آن دو نسبت تولد
شد چه پدر او روح است از عالم سفلی نباشد با عالم علو نسبت برود و ازین رو که آن جوهریست
و زینه خود و معدن او جهان قالب بوده باشد قاضی میگوید که از عالم علو است بدین نسبت میگوید که
از روح متولد است و تا لطف و تناسبے بمادر نیست هر آینه نسبت به پدر کنند گویند که فلان ابن فلان
سبب میان ایشان صورت مخالفتے باشد اما باز ضرورت فرزند را کنار مادر ماندن و با وے بودن
و این رابطه که میگویند میان نگفتے که کردیم همان رابطه است حاصلے که از لطافت با قلب نسبت دارد و
ترجمان طریقه مردم آمد که گفته اند المرء باصغریه قلبه و لسانه و الانسان لسان را با وے نسبتے است و لطیفه
قالب بدین مناسبت چنانکه شاعر گوید

بیت

لسان الفتی نصف و نصف فؤاده — فلم یبق الا صورة اللحم والدم

قوله الم نشرح لک صدرک یعنی چه فهم کرده ای ما فهم کرده ایم چون شرح صدر رسول الله صلی الله علیه وسلم

چه فهم کرده اگر قالبش را مجرد و در قالب تعبیه کردند قلب با قالب قرار و انس نگرفتے
و قالب با احوال قلب طاقت نداشتے گداخته شدے این لطیفه حقیقت آدمی را واسطه
و حایل کردند میان قلب و قالب ای عزیز این قدر ندانی که قلب ملکوتیست و قالب
ملکی و در ملک کسے زبان ملکوت نداند اگر زبان آن جبروتی نباشد اگر خواهی مثالش بشنو
عجمی زبان عربی فهم نکند الا بواسطه ترجمان که هم عربیت داند و هم عجمیت آخر معلوم شد

شرح صدر او اطلاع یافت بواسطه تصفیه و تجلیه و وضعنا عنک وزرک الذی یعنی عبارت شده که هر
وهمے که از ان او بود وے بکلی شسته اند و بران اطلاع کلی داده اند تا هرچه او ضایع واقف گشت قاضی میگوید
تا این صفت نشود و برین اطلاع میسر نشود و بعضے گویند قلب نه این است که مضغه صنوبری جانب چپ
آویخته است میگویم راست است دل آن است که ایشان گفته اند ولیکن این لطیفه ربانی است این
روحانی متعلق بدین مضغه صنوبری که درون سینه طرف چپ آویخته است چنانکه چشم
درمیان است و پلکے و جامه که درمیان نهاده اند حفظ اوست آن صورت چشم است آن لطیفه ابصار و
آن تحفه روئیت بر او بسته نبر راست خفائی عکس پذیر است ولیکن آن متعلق بدین صورت ظاهر است
همچنین صفت دل اگر اینجا گوید چشم چه گمان بری این ... است چشم عبارت از نور
آن بصارت بوده باشد اما مردم جمع الجمع آن ... یک جمع آورده اند قوله اگر قلب را مجرد در
قالب تعبیه کردندی آرے اگر قلب را نسبت با قالب نبودے در و قرار نگرفتے و قالب
تحمل اگر در نتوانستے آن لطیفه که قلب است و آنچه بار ویست ای قالب را مجرد گیرد تحمل آن نکند ذره
ذره گردد قوله آن لطیفه حقیقت آدمی را که بازد و اح نفس و روح تعبیر شده است ان ملکوتی
است و قالب ملکی ملک طاقت ملکوت ندارد که اگر ملکوت را ملک نسبت بود زیرا چه ملکوت باطن ملک
است همه قیام است قوله اگر زبان جبروتی نباشد جبروت عبارت از جمع ملک و ملکوت و لاهوت
است پس اگر جبروت داند سخن ملکوت شناسد چنانکه عربی و عجمی ترجمانے که تا فهم مثال گفت.

جز این پنج حواس صوری پنج حواس معنوی در باطن هست اکنون همه در شما و تو تعبیه است
ای عزیز تو قالبی و این نهاده لطیفه که گفته شد نفسی و روحی و دلی جز از روح اگر چیزی
دیگر هستی چون آنجا رسی خود ببینی که مصطفی علیه السلام طبیب حاذق بود و مصالح و مفاسد
نگاه داشتی او را ضرورت بود زیرا که افشا کردن و ظاهر گفتن این اسرار بسیاری خلل و
مفاسد گروهها حاصل شدی و بیشتر خلق فهم نکردی لاجرم کلموا الناس علی قدر عقولهم
بکار در آورد تا هیچ راز جای بداشت ای عزیز ابن عباس رض در تفسیر این آیت میگوید
أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ گفت این است که در میان تابوت که دل انبیا
علیه السلام در آنجا بود و در آنجا داشتند باشی تا این آیت ترا روی نماید

نسخه هست

قوله پنج حواس معنوی و باطنی است یعنی حواس خمسی که در مردم است یعنی حاسه باصره و ذائقه و لامسه
و سامعه چنانکه این خمس است برین قیاس پنج دیگر است که آن باطن است مر ایشان را بدین ظاهر است هر چه
او را احساس میکند درون بدان پنج حس که او را هست بدین پنج آنچه باصره که هست که گویند فلان را
چشم دل گشاده است بامره ظاهر عکس آن چیزی باصره دل بیگرد هر چه بدین می بیند هم بدان می بیند هر چه بدان می
بیند تنها باشد که او در حواس باطن بصورت انقطاع رو است خورده است و لیکن مراعی یا اهم است
واهمی که باطنی است نمی بیند هر چه ظاهر او کور است تا آنکه مراهم اگر نزدیک گوش و شنوی فرماید کی او بیاید
او همچنین دیگر حواس که گوی پنج حواس باطن او را خود است قوله چون آنجا رسی خود ببینی همچنانکه خود را
از نفس و قلب و روح جدا شده است بیند قوله بسیاری خلل و مفاسد گروهها حاصل
گردد است خلل گویند آن مفاسد است که گفته حقیقت تو و آن مفاسد مفاسد نیست و لیکن تحقیق مفاسد
تو کشف حقیقت جوی بزرگ است سیار که کسی را شود و مصلحت درین باب میزان باشد که گاه بی اطلاع عیان
او را صورت فنا ایمان ایشان تمیز بود و از ایمان محروم شود که عیان صورت فساد و زیان هر که او بود رسیده رفته است
او را نابالغ است کلموا الناس علی قدر عقولهم همچنین بیان که گفتیم همین است قوله ان یاتیکم التابوت
فیه سکینة گویند یعنی سکینه عبارت ازین بود که چون نشانه آن بود در آن بود در شکلها بوده برشی بی نهاد ندید

در باطن

یوم یکون الناس کالفراش المبثوث و جای دیگر کانهم جراد منتشر این همه از بهر این
طلع کرد از کور برآیند سیرت و حقیقت تو باشد چنانکه امروز صورت است فردا سیرت
رنگ صورت پدید این همه نهادهای خلق باشد مگر که مصطفی ع ازینجا گفت ان الارواح
جنود مجندة الله لیسوا بملائکة ثم روحی و ایلاء و ارجل یاکلون الطعام هرگز شنیده که
روح دست دارد و پای دارد و طعام خورد ای عزیز میخواهم که تمام بدانی ما به
بشنو که گفت ان فی جسد بنی آدم خلقا من خلق الله یشبه الناس و لیس من الناس گفت
در تن آدمی خلقی و صورتی باشد همچو آدمی صورت مردم دارد اما آدمی نباشد و از عالم
قالب و بشریت نباشد از عالم فتبارک الله احسن الخالقین باشد ای عزیز جای دیگر از

هر که او تو دو دل آمد پنج بود سه تا نمی بیگوید که آن دل انبیا بود و آن سکینه متعلق است و دیگر سکینه یعنی وقار و حکم
یعنی دل داود و یا دل ایشان یک ربط است او را سکینه و سکون حاصل شد و دیگر فیه سکینة یعنی دل گشته
یعنی والمنان نه دو راستی حقیقت کار قوله کالفراش المبثوث و روا که هست هر صفتی که کسی داشت بصورت
که مناسب آن صفت است همچنان صورت شود و اگر صفت ایذا داشت بصفت مار بصورت شود هم برین
قیاس تو کی باشد که نسبت ایشان نیز مشکک باشد و چنین بصورت شوند و قوم حرامخوار است و ازین چنان صورت
شوند قوله ثم روحی و ایدی و ارجل ارواح دست و پا ندارد که گرفته اند و عبارت از تمثل ایشان باشد
چون آن تمثل باشد اکل و شرب هم برین تمثل قیاس کن گفته اند ارواح با تمثل است هم از جای است که بر ترجمانه
دیگر و شاخه و تو خبر نه اند که مجاهد میگوید در تن آدمی معنی هست هم بصورت آدمی است اما آدمی
نیست یعنی آدمی همه این نیست و آدمی است اگر با او نباشد این کی باشد هیچ کار نیاید تنها از خود جدا
کار رسید که شبها تنهها هم از تن جدا شود و انتها آخر و الحکایة با آنکه گفت ام قوله فتبارک الله
احسن الخالقین هر جا که بخوانی فتبارک الله احسن الخالقین آنجا مرتبط با این احسن مخلوقات

است شد

در باطن

مصطفے صلعم بشنو ان فی جسد ابن آدم لمضغة اذا صلحت صلح الجسد کلہ واذا فسدت فسد الجسد کلہ الا وھی القلب گفت در تن آدمی مضغہ است کہ آن چون بصلاح است قالب تمام بصلاح باشد چون تباہ و فاسد باشد قالب نیز فاسد باشد و آن نیست مگر دل قالب را شرح شنیدی و نہاد و لطیفۂ خود بدانستی شرح نفس نیز بشنو نفسہا سہ گانہ است نفس امارہ و نفس لوامہ و نفس مطمئنہ درین مقام خود با تو نمایند و چون بدینجا رسی بے شنیدن معلوم تو شود و شمۂ دیگر در تمہید دیگر از نفسہا گفتہ شود ان شاء اللہ دریغا اے عزیز قلب نداری کہ آنگاہ بیان آن قلب با تو گفتمے کہ قلب چیست کار دل دارد دل طلب کن و بدست آر بدانی کہ دل کجاست بین الاصبعین من اصابع الرحمن طلب بکن دریغا اگر جمال اصبعین من اصابع الرحمن حجاب کبریا بر داشتے ہمہ دلہا یافتندے دل دانند کہ دل چیست و دل کیست منظور الہی دل آمد و خود لایق بود کہ ان اللہ لا ینظر

قولہ الا وھی القلب اگر در انسان این مضغہ نبودے انسان ہمہ سر بسر فساد بودے قولہ اکنون نفسہا سہ گانہ بشنو نفس عبارت از اوصاف ذمیمہ است یعنی قلب او را کہ با عبارت نفس خوانند و اوصاف ذمیمہ نفس است این چہ سبب کہ در مقتضای خویش در کار با موافق آن باشد ہر آینہ امارہ نامند و آنکہ از ظلمت دکاوت بتصفیہ گذشتہ است و از کدورت خبرت قالب باقی او را لوامہ میگویند و آنکہ از اوصاف ذمیمہ قید خبرت و از خطرہ و وساوس رستہ است او را مطمئنہ خوانند یعنی بتحقیق رسیدہ است و بدان قرار گرفتہ است و خطرات پریشان باوے مزاحمتے ندارند قولہ کہ بیان آن قلب با تو گفتمے چو اصابع قلب است و دل و آن قلب اگر در قلب آن اصابع بدانی جائے کہ او در شاہد خود شیفتہ دل باشد چو دل را این صفت است آئینہ نظر حق شاہد شدہ حجاب کبریا آن حجاب برخیزد و صفا شفا باشد چو دل را این صفت است آئینہ نظر حق ہم برین باشد و حدیثے کہ آوردہ است ہم برین مرتبط است

الی صورکم ولا الی اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم اے دوست دل نظرگاہ خدا است چون قالب رنگ دل گیرد و ہمرنگ دل شود قالب نیز منظور باشد دریغا اے عزیز ندانم نماید و خطر این سخنہا کہ خواہد بر داشت جانم فدای او باد معذور دار مرا کہ مثل القلب کمثل ریشة بارض فلاة تقلبہا الریاح دلہا را باد رحمت الہی در عالمہای خود میگرداند و دلہا در عالم دو انگشت جولان میکند از اصبعین جز این دو مقام کہ مرکز و وطن سالکان باشد فہم بکن کہ این کدام باد باشد و دل را میگرداند مصطفے صلعم بشنو لا تسبوا الریح فانہا من نفس الرحمن این وادی قلب المومن بین اصبعین

قولہ چون قالب رنگ دل گیرد یعنی صاف و لطیف شود و مثال دل گردد قالب از عالم ملک و دل از عالم ملکوت این کہ ملکوتی شود ہر صفائی کہ در وی بود درین ہم شود و دل تبع روح کہ باوے نسبتے تمام دارد و معراج ہست چون قالب ہمرنگ دل شود و تبع دل این را ہم معراج باشد ہم اینجا گفتہ است کہ قالب نیز منظور باشد این چہ گفتہ است کہ میگوید جانم فدای او باشد کہ این سخن را فہم کند عادت مردم است ہم چنین خویش را ہم کہ خویش را دوست دارد و البتہ برین باشد کہ کسے باشد کہ فہم کند و اشارت برین میکند کہ او نادر است و اگر باشد چون باشد من فدای خود و ہر چہ ہمچون باشد جان فدای او باشد قولہ تقلبہا الریاح باد رحمت الہی عنایت کہ معنی حدیث برین مخصوص نیست تقلبہا الریاح در دین قہر و در دین رحمت ہم انداز و اما اینجا بسبب محل باد رحمت گفت قولہ و دلہا در عالم دو انگشت جولان میکند میان این دو انگشت دو عالم است یک عالم قہر دیگر عالم لطف و عالم جمال و جلال و عالم رد و قبول دلہا ہم درین دو عالم است گاہے باشد در تجلی جمال شود و گاہے باشد تجلی جلال شود گاہے صورت جمال در آئینۂ دل او پیدا آید لطف روے نماید گاہے باشد چون جلال نماید ظہور او شتر شد صورت قہر نمود و پیدا آمد چون جمال ظاہر کرد جمال پردۂ جلال کرد و جلال را پردۂ جمال کرد قہر و لطف و خیر و شر طاعت و معصیت ہم برین یک گرہ بر بند قولہ فانہا من نفس الرحمن ترجمہ ریح را دشنام مدہید زیرا چہ باد از نفس رحمن است و در حدیث عبارت از کثرت رحمت است نفس در ہر دو طرف است الا انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن

من اصابع الرحمن باشد این رحمن کرامت الرحمن علی العرش استوی دریغا
این رحمن چو جمال بخلق نمود تا بدانستی قلب المؤمن عرش الله چه باشد زهی دل که
صفت واسعت دارد دگر سهل عبدالله از اینجا گفت القلب هو العرش والصدر هو الکرسی
گفت عرش دل باشد و صدر کرسی ای عزیز بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ ابن عباس
گفت این لوح محفوظ دلهای مومنان است اگر مصطفی علیه السلام از اینجا گفت لو
ان العرش و ما حوله ما خلق الله یعنی عرش مجید محیط جمله مخلوقات و موجودات آمده است

نا مومن آزاد باشد. ازآنکه اسرافیل نفخ صور کند و از آن باد جهات تر زید جهات که جان نفس الرحمن است عالم عبارت از
موجودات است که زمین خیل بیچیدن اشکال گشته است باد بی حیز دریا از جنبش دریا باشد او برجواز شد دریا
نیز در جهان آید باد بی باشد مگر در روی اند از عالم برین مثال شکر است چند نیز رسول گفت که چند بود بحند باد نیز
ما این بر نفس نفس الرحمن باشد لم کرده گفتم **قوله** آن رحمن کدام است خط غلط زیرا چه جای استقبای
نیست در بعضی نسخ است این رحمت کدام است ما تطبیق الرحمن علی العرش استوی مشکل باشد اگر
مجمل معنی آن است این رحمن رحمت عنایت کند بر حسب استحقاق **قوله** تا بدانستی که قلب المومن
عرش الله چه باشد یعنی معلوم است جای ظهور است تجلی ذات است آینه بعقد آن است انجا واسعت گفتی چنین بود
مثال بصیرت مثال بصیرت است آسمان بسی بعید است چنی آن نظاره خود که آسمان همراه و مقادیر با منظور داد است که
تمام همه واسعت دارد **قوله** القلب هو العرش والصدر هو الکرسی کرسی به نسبت جوهر مختصر است
برین مثال ورش عظمی نباده باشد که پس آن عرش کرسی که بر آن پا بنهد بر ورش نشیند بصورت ظاهر مشل
رفتار این است قلب و صدر شیخ گوید قلب عرش و کرسی صدر و قضیه برعکس میگوید از صدر گذرند
بعد از آن بر عرش رسند پس صدر کرسی باشد و دل عرش صدر محجوب است و دل نور چشم اکنون از آن صدر که
گذرد انگه برترین طاعت عباده و باشد و صدر یکی از القاب قلب است و صفتی که در دل باشد او از صدر گویند
پس اینجا کرسی باشد و قلب هم عرش دل مومنان باشد چون گفت که قلب عرش است و صدر کرسی و قرآن

بدان کما وسعنی ارضی ولا سمائی ولکن وسعنی قلب عبدی المؤمن زمین مرا بر نتابد و آسمان
طاقت ما ندارد و عرش درخور ما نیاید دل مؤمن ما را قبول کرد و تخت ما خود او را قبول کردیم
روزی یکی از مصطفی پرسید که این الله گفت فی قلوب عباده در دل بندگان خود
باید جست وهو معکم اینما کنتم این معنی باشد چون دل ترا حاصل آمد و دل باز تازه
یافتی روی خود جمال عزت با تو نماید ای عزیز اگر شریعت بند دیوانگان حقیقت آمده
نیستی بگفتمی که روح چیست اما غیرت او رست نگذاشت که گفته شود عیسی کمال
رفعت که داشت از آن ذات او را صفت روح القدس پوشانیده بودند

در لوح محفوظ لوح محفوظ که در عرش در هم چنان که کرسی پس قرآن در دل است مومنان باشد در واقع آن آیت
که قرآن در دل مومنان است یعنی ایشان حافظ و عالم و مطلع و عارف بر سر کلام اویند علی خیال لوح محفوظ باشد
شنیده حکما میگویند جمله موجودات در عرش است یا همه بجمله وجودات در شکم عرش هیما وسعنی ارضی ولا
سمائی ولکن قلب عبدی المؤمن قلب المومن عرش است و عرش محیط هم لا قلب المومن باشد میر آید
قوله بگفتمی که روح چیست روح نفس الرحمن است مربوط روح القلم است و روح القلم متصل بفیض قدسی
است و فیض قدسی کالجوهر من الکل است حکما گویند محی الدین ابن عربی مطلقا و تقیید کوید این پیکرم
روح هر و محرک آن قالب است مخلوق از مخلوقات باری است و جمله موجودات را قیام بر وحدت تعالی اگر همه
وسائط از میان برگیری همه به نسبت کلی ری شاید و اگر مراتب گیری همه ایمان است تا حتی میگو بکار از آنچه
عبارت از روح روح است نجات کم غیرت آلهی میگذارد و اینک تاویل روح القدس این فیض
قدسی است که منسوب و مربوط با اصل خود است بیان او کما بود در قسم مرتفع نیاید یعنی علیه السلام
ایجاد و الفت کرده است پس روح قدسی بود که او را خداوند سبحانه ایجاد و امانت داده است روح اعظم
چون تجلی کند سالک را آخر نه باشد و در آن حالت لطف که این تجلی رب است یا تجلی مخلوقی از مخلوقات
او موجب اشتباه و حیرت شد تجلی میکند حیرت ندارد و خود دعوی اربیت میکند انی انا الله میگوید هم

از آفریدگار باشد نعت قدم ازلیت وارد العز منز چون او فرماید و امر کند اشیاء را
مخلوقات آمد و روح از جمله آن باشد پس آمر باشد نه مامور فاعل باشد نه مفعول قاهر
باشد نه مقهور از برای خدا این چیز را نیز گوش دار که عبدالله عمر روایت میکند از مصطفی
که میگوید که ملایکه گفتند بار خدایا بنی آدم را دنیا مسکن و وطن کردی که در دنیا میخورند
و می آشامند چون دنیا نصیب ایشان کردی آخرت سرای ما گردان فاوحی الله تعالی
الیهم انی لا افعل و لا اجعل من خلقت بیدی کمن قلت له کن فکان گفت بعزت و جلال
آنکس که او را بید قدرت خود پدید کرده باشم چنان نباشد که آنکس که گفته باشم او را کن
بباش آنگاه باشد یعنی که خلقت بیدی مخلوقات ید الله چنان نباشد که مخلوقات فعل
الله و صنع الله و انم که ترا در خاطر آید ان الله تعالی خلق الارواح قبل الاجساد بالفی

گمان برده اند که هرچه از دائره کن بیرون شد قدیم باشد اگر وجودی غیر باری گفتند آنرا قدیم اعتقاد کرده
غلطی فاحش است گفتار و بیان فهم نکرده و آنکه قاضی باری ری فرماید همه بیان ره اعتبار کرده ایم بالفت
اگر حکایت از جهات نیاست غلط محض است قوله کمن قلت له کن فکان جمله تصورات همه
و کن قدرت اندرا آنرا که گفت خلقت بیدی نسبت اضافت تشریفی علمی باشد و دیگر را که یا دے
اضافت کرده درین مرتبه نبوه تا بحال کن فکان خلقت بیده اما این اضافت نیست حاصل یعنی آنرا که بها
خود آفریدم و برای عکس تجلی خود ساختم دیگرے همچو او نباشد ز تشنگان مقرب انوار بسایط اند بجلوه گی
صورت کرده است و شده است آن نور بسایط این صورت پذیرفته است خلقتنی که دیم مهاشرق و تصویر
باشد آن با ملایک نیست همین کن فکان است اما با ایشان ملک و ملکوت لاهوت و جبروت بجمیع آنچه
موجب تشریف بیده همین است ملایک را با همه شرف در مقصد انسان مقصود نباشد قوله ان الله
خلق الارواح قبل الاجساد شبه در خاطر گذرد که قاضی با لاقدیم و ازلی برای روح اثبات کرد
آنجا خلاف این معنی آید قاضی ازین این عنایت کرد و آن و خلقت روح را عبارت از اظهار روح میکند

الف سنة نزدیک محققان این خلقت روح عبارت از اظهار جوهر روح آمد در صفت
فطرت و ارادت را بصفت قدرت و خلقت و الفی الف سنة که رسد هر سالے دانی
خود که چند باشد که روزے هزار سال باشد بلکه الفی الف سنة که رسد آنگاه که او را
در عالم تقدیر کمیت و کیفیت آرد و آسمان کجا بود و زمین خود نبوده است شب و روز
کجا باشد که الفی الف سنة پدید باشد جانا چنان چند که جمله مخلوقات دیگر باشد جان عزیز
اللطف دیگر وارد ابوبکر وقاق این بیت ها از جهت این معنی گفته است لطفهم

شهر و وطن ما ز نشان بیرون است — بر هر چه خیل زنی از آن بیرون است
این راز نهفته از زبان بیرون است — یعنی که خدا از دو جهان بیرون است
جانم همه عشق است و عشق از جان بیرون است — آن با نقطه و نقطه از آن بیرون است (و نقطه)

این روح را روح قدسی خوانند و روح دیگر هست که اطبا و حکما یکے را حیوانی
متحرک خوانند و آن دیگر را علما روحانی خوانند که با قالب آنرا اضافت کنند

بر صفت قدرت و ارادت یعنی او با ازل موجود بود و ظهور او فرض است که بر وطاری شد خلقت عبارت از آنست
اللهم بین آنکه لطفه ت بفضل و از احتیاب بطهورت آنکه این حدوث است آنکه قدم و ازل اثبات کنی آنرا
از آمد فی وجود فی ظهور رسید و گفتے لا حول و لا قوة الا بالله و آنکه الف الف سنة عبارت از کثرت و طول
است تو آن عنایت کردن و لیک بالا چون خلق گفته باشد این عنایت کردن زیادتی بود و جهان خود طی
از نشان بیرون است مقصود آنکه وجود او قدیم است باقی دیگر هم برین شده است قوله یعنی خدا از
دو جهان بیرون است یعنی از حلول و اتحاد و امتزاج منزه و مبرا است تعالی و تقدس او همه است و از
همه جدا است یعنی مرتضی را هم برین ربط و آن و اه مع کل شیء و بمقارنة و غیر کل شیء
لا بمزایلة

و او را ہمہ روح کردہ کہ أَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ آدم و آدم صفتان کہ کرامت و فضیلت یافتند و دیگران کہ روح یافتند وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ روح از عالم خدا بقالب فرستادہ اند وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي این باشد تا این آیت وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ترا روشن نماید آنگہ با تو گوید کہ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي چہ معنی دارد

وجودات و مساجد و بیعت و احیاء و امانت میکند چنانچہ مسکین را در خاطر جز این نباشد کہ رب تعالی را وجز مخلوقات از مخلوقات خدا نسبت عظیم متعلق است کما قال ... می آید پیر برائے این روز می باید تو مے براشان تجلی کردہ است و او را ایشان حق تعالی دانستہ اند و ہم بدین ماندہ ترا در خاطر آید چہ باشد مخلوقے را چنین و جائے کہ بدان حضرت دارد و او را سپیدی در وے ورقے عنوان گفت و صورتے کہ معتاد صورت آن ہست دعوی ربوبیت خدائی کند و مخلوقات ساجد باشند و او احیاء و امانت کند انجا این قدر می باید دانست این تسلیم است شبہ ربانیت ہرچہ از قربان آنحضرت باشد بہمین گمان رود و مثلا وزیر از پادشاہ می آید تمام مثال پادشاہ آید و چنین او است از دیگر آنکہ است عزل و نصب و دست برکہ بادشاہ اندیشیدہ باشد بدانند کہ ہمین پادشاہ است قولہ او را ہمہ روح کردہ چہ در عبارت ... غالب شدہ چنین باشد باخود بر اصل معنی رود و وجودات متمثل است و دیگے اصطلاح است
قولہ بعالم قالب فرستادہ اند این عالم خواہند بر اصطلاح حکماء یونانی و خواہند بر اصطلاح محی الدین ابن العربی کہ ... اصطلاح کہ فیض قدسی گفتہ ایم ہم بالا گذشت قولہ من روحی اضافت ہم بدان اعتبار باشد کہ گفتیم ... امر ربی بدین است مخلوق نیست من امر ربی یعنی گفت کن روح را مسوی باشد یا گویم امر ربی إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ چون امر را بدان نسبت دہیم معنی روح صفتے از صفات باریست چنانچہ از ان ابی عمر بجا است من امر ربی شان من شیون ربی چنانکہ ... گوید پردہ غیرت بر رخ آن ذات انداختہ اند کہ گویند رسول اللہ ہم مطلع نبودہ است ۔

ذکر اللہ ...

سہ در بعض نسخ شرح تمہیدات عبارت این فقرہ چنین است و مفہوم آن واضح نیست ۔ ع ح

اے عزیز از دوست غیرت آمد کہ إِنَّ اللهَ غَيُورٌ وَمِنْ غَيْرَتِهِ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ او غیرات و از غیرت او ہمہ محرمات دحرام کردہ و شرح جان کردن نیز از غیرت حرام کرد نظم

اے دریغا جان قدسی در درون دو جہان ‌ ‌ کس ندید نقش عیان کس ندا نقش نشان
گر کسے گوید کہ دیدم در مکان ولامکان ‌ ‌ بر و زخت غیرتش او بخود شد پیش ازان

شب قدر کہ منزلت و قدر یافت از روح و ملائکہ یافت تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا جمال روح چو جلوہ کند ہر جا کہ پرتو این جمال رسد آن چیز را قدر و ہم و چیز قدر یابد اے عزیز قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي خود شرح تمام داشت ولیکن اہل معرفت را زیرا کہ روح از امر باشد و امر خدا را ارادت و قدرت است از آیت بشنو إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ بشنو اے عزیز گر مقالی از بہر این معنی گفت من امر ربی ای من نور ربی اے عزیز مگر امام ابوبکر محلی ازینجا گفت الروح لا یدخل تحت ذل کن گفت روح در زیر ذل کن در نیاید چون در کن مکان نباشد از عالم آفریدہ نباشد

قولہ إن اللہ غیور و اقتباس ہم از صفت غیرت است چو او با اسرار محجب شدہ است آن پردہ کہ تو اندازد بر آنکہ من غیرتہ حرم الفواحش یعنی او غیرات کہ نفسی یادہ باشد از طرفین ازینجا این غیر ستوات نیز مطلع باشد بدان و ما انکہ تو او غیرت کسی خود را خود پوشیدہ چو او کی او لباس او باشد این لباس چون گیرد تو آن بجا رسد نہ شود یا فرشتہ تو آن کرد این رباعی ہم موافق است اے دریغا جان قدسی الی آخرہ قولہ والروح بعضے گفتہ اند روح فرشتہ است جز جبرئیل کہ در شب قدر فرود می آید بس شب قدر شب عزیز کہ فیض او بر بندگان میرسد قولہ یعنی من نور ربی و خلق الارواح من نور جمال اللہ وجلالہ و قیل خارج من جمال اللہ وجلالہ الروح لا یدخل تحت ذل کن قول البعض از بہانی شاید و اصلی نیز گفتہ بود بالا گفتہ ایم چو ارادت ایا معنے قدیم ذات او باشد تعالی و روح صفت بالست کہ از صفت خدا است کرد او یکے می شود فعل خدا داخل تحت ذل کن نباشد انجا بیاران خلاف کہ ...

از آفریدگار باشد نعت قدم ازلیت دارد والعزمیز چون او فرماینده و امر کننده اشیا و
مخلوقات آمد و روح از جملۀ آن باشد پس آمر باشد نه مامور فاعل باشد نه مفعول قاهر
باشد نه مقهور از برای خدا این چیز را نیز گو شد ار کعبد الله عمرؓ روایت میکند از مصطفی
که میگویند که ملایکه گفتند بار خدایا بنی آدم را دنیا مسکن و وطن کردی که در دنیا میخورند
و می آشامند چون دنیا نصیب این کردی آخرت سرای ما گردان فاوحی الله تعالی
انی لا افعل ولا اجعل من خلقت بیدی کمن قلت له کن فکان گفت بفرشتگان
آنکس که او را بید قدرت خود پدید کرده باشم چنان نباشد که آنکس که گفته باشم او را
بباش آنگاه باشد یعنی که خلقت بیدی مخلوقات ید الله چنان نباشد که مخلوقات فعل
الله وصنع الله دانم که ترا در خاطر آید ان الله تعالی خلق الارواح قبل الاجساد بالفی

گمان برده اند که هر چه از ازل بیرون شد قدیم باشد اگر وجودے غیر باری گفتند آنرا قدیم اعتقاد کردند
غلطی فاحش است گفتار ه بیان فهم نکردند و آنکه قاضی باری می فرماید هم بران معنا بر گفتیم بالفت
گر کارهای از جملۀ تاثیر است غلط محض است **قوله کمن قلت له کن فکان** جز تصورات هم به
قدرت ازل آنرا که گفت خلقت بیدی نسبت اضافت تشریفی خاص باشد و دیگر را که بواسطۀ این
اضافت کرده درین مرتبه نبود انجا کلی فکان خلقت بیده اما این اضافت نیست حاصل یعنی آنرا که بجائے
نورا قدم او برای عکس تجلی خود ساختم و دیگرے هیچ او نباشد فرشتگان مقرب انوار بسایط اند بلکه کلی
صورے کمالات شهود است آن از بسایط این صورت پذیرفته است خلقتنی که در هم شارق و تصویری
باشد آن با وی کیفیت یعنی کن فکان است اما ایشان ملک و ملکوت لاهوت و جبروت جمع آمده است
موجب تشریف بیده همین است و لیک را با هم شرف در حقیقت انسان مخصوص نباشد **قوله ان الله**
خلق الارواح قبل الاجساد شبهه در خاطر گذرد که قاضی بالا قدیمی و ازلی برای روح اثبات کرد
انجا خلاف این معنی آید قاضی از ابن عنایت کرد آن خلقت روح را عبارت از اظهار وعرض آمد

الف سنة نزدیک محققان این خلقت روح عبارت از اظهار جوهر عرض آمد در صفت
فطرت و ارادت را بصفت قدرت و خلقت و الفی الف سنة که در سد هر سالے وانی
خود که چند باشد که روزے هزار سال باشد بلکه الفی الف سنة که رسد آنگاه که او را
در عالم تقدیر کمیت و کیفیت آورد آسمان کجا بود و زمین خود نبوده است شب و روز
کی باشد که الفی الف سنة پدید باشد جاز را چنان چند که چون مخلوقات دیگر باشد جان عزیز
الله فتح دیگر دارد ابو بکر وقاقؒ این بیت ما را زجهت این معنی گفته است نظم

شهر و وطن ما از نشان بیرون است	پیر هر چه شغل زنی از ان بیرون است
این راز نهفته از نهان بیرون است	یعنی که خدا از دو جهان بیرون است
جانم همه حق است و حق زجان بیرون است	آن با نقطه نقطه از ان بیرون است

د نقطه

این روح را روح قدسی خوانند و در روح دیگر هستند که اطبا وحکما یکے را حیوانی
متحرک خوانند و آن دیگر را اطبا روحانی خوانند که با قالب آنرا اضافت کنند

بصفت قدرت و ارادت یعنی او بازل موجود بود ظهور او وقتے است که بر وطاری شد خلقت عبارت از انست
اللهم بین آمنا قوت بفضل وز احتیاج بطهور آنگه این حدوث است آنرا که قدم وازل اثبات کرد
او را آمدنی وجود وی ظهور رسانده گفته لا اول له ولا قوت الا بالله آنگاه الف الف سنة عبارت از کثرت زمان
است قوان عنایت کردن ولیکن با او چون حق گفته باشد این عنایت کردن زیادتی بود و در حیثیات خیر علی
از نشان بیرون رفت مقصود آنکه وجود او قدیم است باقی دیگر هم برین شده است **قوله** یعنی خدا سے از
دو جهان بیرون است یعنی اختلاط و امتزاج نسبت چنان نمی دارد و تعالی و تقدس او همه است و از
همه جدا است یعنی در تجلی را هم برین ربط و آن واد از مع کل شیٔ لا بمقارنة وغیر کل شیٔ
لا بمزایلة

وان فی آنکہ با قالب آن را اضافت نکند و اضافت کردن این روح حیوانی بر دو وجہ است وجہ اول آنست کہ چنین توان دانستن کہ جان آدمی حقیقت آدمی باشد و آزاد و حال باشد و رحالے متصرف باشد و در حال دیگر نباشد این جان آزاد در تن و تصرف او را در قالب چنان دان کہ تصرف من درین قلم اگر خواہم ساکن کنم و اگر خواہم متحرک کنم متصرف بودن جان را در تن و قالب حیات خوانند و این تصرف چون منقطع شود موت خوانند و بازدادن این تصرف را بعد الانقطاع احیا خوانند و بعث خوانند و این انقطاع یا جزوی باشد کہ نوم خوانند و یا کلی بود کہ مرگ خوانند و بازدادن روح ہمچنین یا جزوی

قولہ جان آدمی حقیقت آدمی باشد یعنی خلاصہ آدمی ہمو است و آن خلاصہ دو معنی دارد باشد یکے آنکہ تحفہ ہمہ انوار چنانچہ زرہ نقرہ از زمین و خاک است جہان خلاصہ زمین و خلاصہ گشاک است دوم لطیفہ قدسیہ از عالم قدسی آورد و باو تعلق داد و بیان اول ہم خلاصہ باشد ہم حقیقت باشد اما در بیان ثانی خلاصہ باشد از ان او تحفہ لطیفہ آوردہ اند باو تعلق دادند اما آنکہ اتفاق و اجماع بر آنست کہ آن خلاصہ انسانست کہ آن روح حیوانی است و آن حقیقت انسانست قولہ و آزاد و حال باشد و رحالے متصرف باشد لیکن تصرف و تحرک گذاشتہ تصرف سکون کہ حالت تمامی سکون و اندام ہا و کہ تصرف نیکن این تصرف را عزل نیست گر جہان یک عزل کردن جہان بر تداوا بہ کار کنند قولہ حیوۃ خوانند این را حیات نیگویم اما آثار حیات است گر ہم بران صفت بگوید چنانچہ گفتہ اند الحیوان الجسم الحساس المتحرک بالارادۃ و در نوم انقطاع و عزل نیست اما روح تصرف قالب با خود داشتہ و خارج شدہ او را تصرف میدارد و خود بکارے میباشد و آن و صلاح ہمی آید و آن رنگ از دی جنبد با و افق حیوانی کہ در دست و آن تصرف روح است چنانچہ عاشق زمانے با ہم تعلق کہ با معشوق دارد طرفے نظارہ کند ہم از چند آفتاب را بیند و آب را بیند سرو گل بیند تصرف و با او باقی است اما بکار دیگر مشغول میباشد قولہ یا جزوی باشد ازین جزوی کلی را باز نوشت خواہم شدن اما از رہ تصرف باشد کہ ترت طاری شود

باشد کہ انتباہ خوانند یا کلی باشد کہ بعث و قیامت خوانند و ھو الذی یتوفٰکم باللیل انقطاع جزوی نامید ثم یبعثکم فیہ آمدن جزوی نا چہ بود لیقضیٰ اجل مسمّی تا مدت بودن او در قالب بسر آید و وقت بود او در دنیا منقضی شود العزیز در ریغا اللّٰہ یتوفی الانفس حین موتھا والتی لم تمت فی منامھا اگر مدت بودن آن در قالب بآخر رسیدہ باشد خود تصرف جان بیکبارگی منقطع شود و دیگر تصرف نکند و از خواب باز نیاید فیمسک التی قضیٰ علیھا الموت و اگر از اجل مسمی دعمر چیزے ماندہ باشد دیگر بارہ پس از خواب تصرف کردن در آید کہ ویرسل الاخریٰ الی اجل مسمّی و مصطفی علیہ السلام بوقت خواب ہمین گفتے اللّٰھم ھذہ نفسی انت تتوفاھا لک مماتھا ومحیاھا ان امسکتھا فاغفر لھا وان ارسلتھا فاحفظھا بما تحفظ بہ عبادک الصالحین اگر آن عزیز خواہد کہ جمال یلقی الروح من امرہ علیٰ من یشاء من عبادہ را جلوہ نماید از کون و مکان درگذر چون از

قولہ دریغا از دست دریغا دریغا در ہا و ہمیں گر مدت بود و تاختی را جائے گذرانما عادت میداند میباشد قولہ و از خواب باز نیاید یعنی مرگ ہمین نوم است گو باز آید نوم باشد و اگر نہ مرگ باشد چنانکہ گفتہ اند اگر چنین محقق بودی بایستے کہ در وقت از ہاق لطے و جیہ و شکرانے نبودے لکن بعد اتمام بدین مینماید قولہ اللّٰھم ھذہ نفسی معنی حدیث اے بار خدایا این نفس مرا تو تمام کردہ یعنی او را از حس او بردہ مرگ او حیات او بتا بران است و بارادت و خواست تست اگر این نفس را بعد روز بیداری بجا باز نگردانی بیرانی پس گناہان او را بپوشش و او را بیا مرز وان ارسلتھا یعنی اگر خواب بیدار کنی او را نگاہ داری بیچنے کہ تو بندگانے کہ نیکو اند حمت کردہ بتعصم تعصم عبادک و عبارک درستات مریمیت قولہ یلقی الروح روح معنی از صفات باری است بالا ازان عنایت کردہ شدہ است و این صفت چون تجلی کند تجلی روح باشد و جہان رحمت عام کہ تجلی بصورتے است چنانکہ بر عرش مستوی است و رحمانے را رحمانہ باشی یا روح الروح و چون ارادت رحمت متجلی شد بر مثال استوی بر عرش استوی حقیقی آید صوری بود معنوی گفتن حاجت نیست مثلی سکین ہم اینجا غلط خوردہ است مجمعا بعین نشانہ او است رفیع الدرجات

هر دو جهان در گذشتی از خود نیز درگذر تا روح را ببینی بر عرش مستولی شده اَلرَّحْمٰنُ عَلَی
الْعَرْشِ اسْتَوٰی پس از عرش نیز درگذر تا رَفِیْعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الْعَرْشِ را ببینی در عالم مَا
قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ پس درین مقام تو خود کلید مقالید آسمان و زمین شوی که لَهٗ
مَقَالِیْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ از شیخ ابو سعید ابو الخیر رح بشنو که چه میگوید **نظم**

ای در طلب جان قدسی که همه پوشیده است — پس که دیده است روی و نام او شنیده است
هر که بندگی او اندر جهان کافر شود — ای در طلب کین شریعت گفت ما بر دیده است
کن گمان برهم زن از خود برون شو تا ری — کین چنین جان را خدا ز دو جهان بگزیده است

چون درین محل گذشته از مرتبه بهمین محل رسید [illegible] سالک از صورت گذری بیشتر ربی صورت و محل و معنی
محل رفیع الدرجات ذو العرش این آیه را بتقدیر عرش رفعت که خدا بر عرش بذات خود ظهور کرده بود و ازین گذشتی
[illegible] عرش [illegible] جهان که من او را دیدم [illegible] است او محل است احتیاج کن
تا [illegible] **قولہ** وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ آن ذات این صفت دارد و شخصے [illegible] را احاطه او
[illegible] و ما قدروا الله حق قدره [illegible] معنی دارد و آن [illegible] محل کرده است تا آن صفت یک محل دارد
[illegible] **قولہ** لَهٗ مَقَالِیْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ [illegible] محرک مسکن
[illegible] مَقَالِیْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ [illegible] بصفت او شود از
[illegible] مقالید السموات والارض بود **قولہ**
جان قدسی [illegible] است و دوم جان از عالم قدسی آمده درین بیان او را
[illegible] **قولہ** کافر شو [illegible] متعلق دارد و از درای
[illegible] کافر شو [illegible] برهمن و جوگی و مجوس رهبرین
[illegible] است [illegible] معنی بالا بکلی بیرون
[illegible] اختیار است [illegible] آمد آن روح را گمان

هنوز دل خود را ندیده جان را کے دیده باشی و چون جان را ندیده باشی خدا را چه گونه
دیده باشی چون وقت باشد ترا خود در عالم اَلرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ آرند و جمله اسرار الٰهی در دایره
بای بسم الله الرحمن الرحیم بسم الله بتو نمایند پس عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ معلوم تو شود
آنچه در دل تو منقش شود و دل تو لوح محفوظ گردد و بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِیْدٌ فِیْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ترا
خود گوید آنچه با روح امین گفت پس قطره از علم لدنی در دهان تو چکاند علم اولین و آخرین

[illegible] است [illegible] **قولہ** هنوز دل خود را ندیده
[illegible]
[illegible] **قولہ** در دایره
با بسم الله [illegible] بسم الله [illegible]
[illegible] است [illegible] باشد همه علوم [illegible] است
[illegible] علم اولین و آخرین [illegible]
[illegible] جزویات و کلیات [illegible]
[illegible] ابن عباس [illegible] بسم الله [illegible] عبد الله بن عباس گفت
[illegible] ابن عباس گفت [illegible] **قولہ**
علم بالقلم [illegible] است [illegible] تعلیم [illegible]
[illegible] بسم الله [illegible] علم بالقلم [illegible] است
[illegible] معلم [illegible] بالقلم [illegible] باشد
[illegible] بسم الله [illegible] **قولہ** پس قطره از علم لدنی [illegible]
[illegible] علم من لدنی است [illegible]
[illegible]

برتو روشن رسید اگر و نظرت قطرة فی فی علمت بها علم الاولین والاخرین این مقام باشد
چنانکه انبیا و رسل را پیک نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِیْنُ عَلٰی قَلْبِکَ برکار بود و ترا نیز جذبة من
جذبات الحق راهبر باشد ایعزیز ندانم چه فهم خواهی کرد و میگویم که چون محبت بجهتا حق
آرد بارادت وارادت تا حق آرد بامر که اِنَّمَا اَمْرُهٗ اِذَا اَرَادَ شَیْئًا این امر کدام است
قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّیْ گواهی میدهد که امر چیست و برکیست پس امر کیمیا گری کند
بانقطاع عبودیت که تو آنرا آفتاب خوانی پس قالب را چون پروانه در آتش عشق و محبت
مستغرق گرداند تا همگی تو جان شود که این بیتها با تو گوید که ترا ازین واقعه چه بوده است رباعی

منه [illegible]

گر عشق همی مونس و همخانهٔ ماست — نه جا همه یک جرعهٔ پیمانهٔ ماست
از عقل فراگذر که در عالم عشق — او نیز غلام دل دیوانهٔ ماست

اینجا نسبت او در نزاع است اینجا رحمت وارد با خود بیان کند این را علم لدنی خوانند شخصے از خواجه من پرسید که من
اخب بحکم زان خواب استغراقے داشتم سبحانه و تعالی بر من تجلی کرد بر جمله موجودات او را مستغرق دیدم واز
کمال او هیچ یکے خالی نبود است و در آن حال من از خواجه پرسیدم مَا تَرٰی فِیْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ
این کی از خواجه فرمود آرے و گفتم علم لدنی این را گویند خواجه فرمود عجب نیست که خدا تعالی درین راه
داده است مقطع است قطرة فی فی علم بار تعالی لا یتناهی و قطرهٔ از آن در سینه چکید علم اولین و آخرین
معلوم شد و بدان انکه روح این فرود آمد و جذبه من جذبات الحق را راهبر و رهنما او باشد **قوله**
چون محبت بجهتا حق آرد با و گفته ایم چون ارادت او برین باشد که محبت بِجُنْتُمْ وَ یُحِبُّوْنَهٗ
تا حق آرد عمل الروح من امر ربی بود زیرا که ممکن باشد که او بارادت کن او مایات من روح آمد
قوله پس امر کیمیا گری کند یعنی چنانکه در کیمیا اکسیر بمس زنند زر گردد و همچنین چون روح را بقالب
تعلق دهد قالب بصفت روح گردد و چنانکه پروانه با آتش عشق و محبت مستغرق شود و هم بدان سوزد این
حقیقتها حاصل آن آید در بیتها نسبتے غیر و اما حاصل آنست که بر چه تعالی علم اوست چون آنرا همگی

قلم الله خود با لوح دل تو بگوید آنچه گفتنی باشد و دل تو با خود گوید آنچه باشد این چنانکه
باشد که تو خادم و مرید دل باشی چون دل پیر باشد تو مرید پس دل را مخدوم باشد دل
ترا قبول کند و ترا تربیت دهد تا کار تو بجائے رسد که جز او مخدوم تو هر روز تو را نه
و تو با خود این بیتها بگوئی رباعی

بستم کمر عشق بنام دل خویش — بردم بر دلبرم پیام دل خویش
حاصل گردد مراد و کام دل خویش — لے من ز میان جان غلام دل خویش

تا بدانی جان را با قالب چه نسبت است درون است یا بیرون پس بدانی الخ

هم یک سخن باز آید یک نقطه تمام شود **قوله قلم الله** آنچه خداوند سبحانه بقدرت خویش منتقش
کرده است بجان قلم الله با روح دل تو بگوید که در کمین جان است آنچه دیده کل شخص با گلستان خویش بدرون
واسطه قلم خطے و کتابت کند این علوم کن اصابع الرحمن قلم الله است واز است خطا و کتابت **قوله**
دل پیر باشد قلم الله بر روح دل اسرار نوشته بر آینه درین حالت دل آمر باشد تو امور
قوله که جان را با قالب چه نسبت است گفته است دو نسبت یکے همین تا قالب رسته
خواهد و لطیفه اوست دوم این تا قالب دانستے با روح واو دو اند نسبت صوری او را با این تعلق کرده اند نسبت
تعلق اول اختیار حکما است و اختیار بعضے صوفیاست و دوم اختیار اکثر محققانست آن لا خروج ولا دخول
کما قال گفت عبارت ازین است که او تعلق دارد بان قالب کتعلق العاشق بالمعشوق و انک بالمدینه
ولا نیز گفته ام عاشق با معشوق تعلق دارد نه خارج است زیرا چه همه وقت در تخیل او منقش است و در تعهد
حاضر و داخل نیز زیرا چه صورت و بی آشنیت و دو گانگی پیداست مثال دیگر هم گویند ماهی در دریاست
داگر گوئی نه داخل نه خارج چه پرا اچسم اگر داخل بودے عین او بودے ممتزج باجزاے او بودے
واین دل تو وجه و ظرف و مظروف نیست محی الدین ابن اعرابی انجا نیز باصطلاح منقول نیست
گویا کالکلی الطبعی است و کلی طبعی در اجزاے خویش نه داخل در واقع نه خارج از ایشان است
نه متصل و منفصل

خداے تعالی با عالم چہ نسبت دارد درون است یا بیرون نیست روح ہم داخل است وہم خارج او ہم داخل باشد با عالم ہم خارج وہم روح نہ داخل است نہ خارج او نیز در عالم داخل باشد نہ خارج الیعزیز فہم کن کہ چہ گفتہ میشود روح با قالب متصل نیست ومنفصل ہم نیست خداے تعالی با عالم متصل ومنفصل نیست این ہمہ یادگار شد

بیت

حق بجان اندر نہان وجان بدل اندر نہان … اے نہان اندر نہان اندر نہان

اے ہمہ جز عیان گر ز انشافت بیان … اے جہان اندر جہان اندر جہان

وجہ دوم اضافت کردن این جان با قالب چنان باشد کہ اضافت واطلاق لفظ انسان وآدمی چون لفظ انسان را اطلاق کنند قومے از عوام پندارند کہ مفہوم آدمی جز قالب نیست اما اہل دل دانند کہ مقصود ازین خطاب واطلاق جز جان بحقیقت مرد نباشد چنانکہ گویند فلان عالم وجاہل وقادر وعاجز وسخی وبخیل ومومن وکافر

در نہان
قولہ حق بجان اندر نہان یعنی حق بجان متعلق است یعنی در نہانی یعنی تعلق او باوے است اندر نہانی شود گلی یعنی روح است او نیست دل بروے وجان بدو متعلق جان ہم بدل نہان باشد این جہان اندر جہان خطاب او اگر وکہ او جہان است واو ہم در جہان فیض این اندر جہان اندر جہان کی یعنی در تکرار وجودات موجودات موجود واز جملہ موجودات نہان تمامی جہان خوش نہانی میگوید اما یک بندہ خدا است کرد یعنی الناس اولاست متجاوز از خود شناسے است زیرکہ عالم صورت مقامات ومحل نظر خدا عالم تمام بجوا وخلق با عالم چنانکہ سراب ہوا ظہور ہوا سراب وسراب صورت ہوا وسراب قائم بہوا ظاہر بسراب **قولہ جز جان حقیقت مرد نباشد** این معنی نیز خطا است حق صواب معنی این است والسلام ... کہ این روح کہ آن را یک جا جمع کنند انسان نامند

این ہمہ اوصاف جانست ونعت او ونشان او وشاید کہ تا قیامت بچیزے باشد ازین صفات ہیچ حال بر قالب نیز من طریق المجاز ہم اطلاق کنند یعنی لفظ آدمی وانسان چنانکہ گویند زید قصیر وطویل وعریض واعمی اما کافری ومسلمانی وسخاوت وبخل وعلم وعمل وجہل این جملہ مخصوص باشد بجان بے نصیب قالب اما کوتاہی ودرازی وکوری وکری مانند این نصیب قالب باشد وجان را ازان ہیچ نصیب نباشد پس فرق باشد میان اطلاق مجازی کہ بر قالب ومیان اطلاق حقیقی کہ بر جان ودل ورین معنی سہ گروہ آمدہ اند گروہے از عوام چنین پندارند کہ آدمی جز قالب نیست چنانکہ خداے تعالی بیان میکند اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيْهِ وجاے دیگر گفت اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ طِيْنٍ لَّازِبٍ وگروہے دیگر از علما ہم جان فہم میکنند وہم قالب چنانکہ خداے تعالی گفت وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ اما گروہ خواص اطلاق آدمی وانسان بر جان کنند وآدمی را جز جان ندانند وقالب را از ذات انسان ندانند ہیچ حال بلکہ قالب را مرکب دانند وآدمی را کہ جان است راکب وسوار وہرگز مرکب از ذات راکب نباشد اگر کسے بر اسپ نشیند او

قولہ این ہمہ اوصاف جان است آرے او صاحب جان است وحق با قالب یعنی از فیض جان بگوید باشد چہ مرد را اطلاع بر حقیقت نمید بگوئی او جاہل است چنانکہ روح را جاہل نامند **قولہ بے نصیب قالب** یعنی ہر چہ صوری است نسبت بقالب میکند وہر چہ معنوی است بجان نسبت میدہد **قولہ انا خلقنا الانسان** اینکہ عوام گویند کہ انسان قالب است راست میگویند انسان ہمین است حیوان ناطق از آن صورت است وہمی است کہ عوام میگویند وطین لازب ہم برین دلیل لیکن ارضی است کہ بجاوی یاد است اگر نظر بر صورت ارضی کنی حکم کنی کہ انسان ہمین است واینکہ شخص با او متعلق است از آن ابد یا اومانده ہمہ وقت از وجدا است تعلق او بالی است **قولہ اگر کسے بر اسپ نشیند** آن مثال بخوبست لیکن انسان با قالب کہ قلب روح انسان چرا خوانند چنانکہ تو گوئی سوار آمد ازین عبارت شخصے بر مرکب نشستہ آمد انسان

خدای تعالی با عالم چه نسبت دارد درون است یا بیرون است روح هم داخل
است وهم خارج او هم داخل باشد با عالم هم خارج وهم روح نه داخل است نه خارج
او نیز در عالم داخل باشد نه خارج العزیز فهم کن که چه گفته میشود روح با تمام متصل
نیست ومنفصل هم نیست خدای تعالی با عالم متصل ومنفصل نیست این ترجمها گوش دار

بیت

حق بجان اندر نهان وجان بدل اندر نهان — ای نهان اندر نهان اندر نهان اندر نهان
ای همه بیرون ز عیان گر اضافت بیان — ای جهان اندر جهان اندر جهان اندر جهان

وجه دوم اضافت کردن این جان با قالب چنان باشد که اضافت واطلاق لفظ
انسان بآدمی چون لفظ انسان را اطلاق کنند قومی از عوام پندارند که مفهوم ازین
جز قالب نیست اما اهل دل دانند که مقصود ازین خطاب واطلاق جز جان حقیقت
مرد نباشد چنانکه گویند فلان عالم وجاهل وقادر وعاجز وسخی وبخیل ومومن وکافر

در نهان

قوله حق بجان اندر نهان معنی آنکه حق بجان متعلق است یعنی در نهانی یعنی تعلق او باوست
اندر نهانی است ... روح است ... دل ... جان ... بدل نهان باشد
جهان اندر جهان خطاب ... اوست ... جهان است ... این اندر جهان اندر جهان ...
در ... موجودات ... موجودات ... جهان تا ... جهان ... نهانی ... یک ...
... است ... که عالم صورت ... است ومحل نظر خدا عالم ...
... سراب ... سراب ... سراب ...
قوله جز جان حقیقت مرد نباشد این سخن نیز خطا است حق صواب سخن این است
... که این روح ... آکر ... کند انسان نامند

اینهمه اوصاف جانست ونعت او ونشان او ونشاید که ناطقه بچیزی باشد ازین صفات
زیرا که حال بر قالب نیز من طریق المجاز هم اطلاق کنند یعنی لفظ آدمی وانسان چنانکه گویند
زید قصیر وطویل وعریض واعمی اما کافری ومسلمانی وسخاوت وبخل وعلم وجهل این جمله مخصوص
باشد بجان بی نصیب قالب اما کوتاهی ودرازی وکوری وکری مانند این نصیب
قالب باشد وجان را ازان هیچ نصیب نباشد پس فرق باشد میان اطلاق مجازی که
بر قالب ومیان اطلاق حقیقی که بر جان ودل ودرین معنی سه گروه آمده اند گروهی از
عوام چنین پندارند که آدمی جز قالب نیست چنانکه خدای تعالی بیان میکند انا خلقنا
الانسان من نطفة امشاج نبتليه وجای دیگر گفت انا خلقناكم من طين لازب و
گروهی دیگر از علما هم جان فهم میکنند وهم قالب چنانکه خدای تعالی گفت وصوركم
فاحسن صوركم اما گروه خواص اطلاق آدمی وانسان را بر جان کنند وآدمی را جز جان ندانند
وقالب را از ذات انسان ندانند هیچ حال بلکه قالب را مرکب دانند وآدمی را که
جان است راکب وسوار وهرگز مرکب از ذات راکب نباشد اگر کسی بر اسپ نشیند او

قوله اینهمه اوصاف جان است آری اوصاف جان است وکسی با قالب وفیض او جاهل
نگو نباشد چه مرد را اطلاع بر حقیقت نیست بگوی او جاهل است چنانکه روح را با جان ندانند قوله بی نصیب
قالب قالب ... صوری است نسبت بقالب میکند ... است بجان نسبت ... قوله انا
خلقنا الانسان اینکه عوام گویند که انسان قالب است راست است میگویند انسان زمینی است حیوان ناطق
را از صورت است ... است که عوام میگویند وطین لازب ... لیکن ارضی است که ...
اگر نظر بر صورت ارضی کنی حکم کنی که انسان زمینی است ... با او متعلق است ازان ... باو ...
... است قوله اگر کسی بر اسپ نشیند ... لیکن انسان
... روح انسان ... چنانکه ... سوار آمد ازین عبارت ... نشسته آمد انسان

دیگر باشد و اسپ دیگر و قفص دیگر باشد و مرغ دیگر اما چنانچون قفص بیند گوید این مرغ خود
قفص است اما بینا در نگرد و مرغ را میان قفص بیند داند که قفص از برای مرغ باشد و
قفص محتاج مرغ باشد و از برای مرغ قفص بکار دارند اما چون مرغ را خلاص دهند قفص
چه بکار بود ای عزیز آنچه صفات بشریت و قالب تعلق دارد چون اکل و شرب و جماع
و نوم و خواص این صفات را باطلان از خود نفی کنند نگویند که خوردیم و خفتیم گویند بخورد و بخفت
و گسسته است و تشنجات ارباب بجا پر البطریق مشاهده معلوم شده است و
دانسته اند که جان چون راکب است و قالب چون مرکوب و چون کسی اسپ را
علف دهد و علف خورد هرگز اضافت خوردن اسپ بخود نکنند این قوم همچنین روا
ندارند اضافت خوردن و خفتن با خود کردن بعده که حقیقت ذات انسان چیزی
دیگر باشد و آنچه خورد و خسپد چیزی دیگر اما ای عزیز هر که گوید که آدمی مجرد قالب است
و بپوسد و بریزد در گور و جان را عرض خواند و جز عرض نداند چنانکه اعتقاد بعضی متکلمانست
و گوید که روز قیامت خدا باز آفریند و اعادت معدوم ازین شیوه داند این اعتقاد

ای آدمی می خورد که ذات متعرف آن ذات متصل بران ذات روح است هرگاه اسپ روح نباشد گربان منے
که بگیم این است در زیاد عالم است قوله نا بینا در نگرد و احساس می کند از مرغ هم و او را احساس شود
[illegible] این شکل همین مرغ است اما بینا حق دیدن بیند پرنده را چیزی دیگر است
قفص دیگر است قوله نگویند خوردیم و خفتیم اگر گویند خفتیم یا خوردیم هر دو یکے باشد آن خوردیم و خفتیم
[illegible] که ما چنین کردیم [illegible] از خود بیرون آمده از شخصی حکایت میکند که
[illegible] قوله اضافت خوردن با خود نکنند این [illegible]
[illegible] روح است [illegible] خوردیم عبارت ازین معنی باشد
که روح مرکب قالب است [illegible] اسپ [illegible] او را علف دهد۔

با کفر برابر باشد اگر چنانکه آدمی بمرگ فانی شود پس مصطفی علیه السلام بوقت مرگ چرا گفت
بل الرفیق الاعلی و العیش الاصفی و الکاس الاوفی و آنکه گفت القبر روضة من ریاض
الجنة او حفرة من حفر النیران و آنکه با دختر خود گفت در وقتی که وی بخندید انک اول اهلی لحاقا
بی و ربنا ای عزیز چرا بلال حبشی بوقت مرگ گفت غدا نلقی الاحبة محمدا و حزبه
و تا این معنی از خدا شود و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احیاء عند ربهم مصطفی

قوله پس رسول علیه السلام وقت رحلت چرا گفت بل الرفیق الاعلی آنحضرت علیه السلام آن بود
که بمرگ فانی شود از آنچه قالب همین قلب شده و قلب او بار روح رفیق متجرد شده است رفیق تعالی فانیست
این چنین بچون فانی شود و آنکه گفت بل الرفیق الاعلی و العیش الاصفی مع الذین انعمت علیهم
گفت اختیار ماندن و رفیق بهشتی [illegible] رب تعالی خواست که او بحضرت رب باشد آن اختیار او باشد
اگرچه بود او در دنیا ازین عیش بیرون بود اما صورت ظاهری هم خواست که از هم وقت او باشد همراه تمام و کمال [illegible]
[illegible] رفیق اعلی باشد آنکه فانی شود [illegible] صورة الاصورة
من [illegible] کامل [illegible] آمده است
و از صورت بصورتے باز گشته است قوله القبر روضة من ریاض الجنة [illegible]
آدمی را دلیل میکند معنی حدیث این است یکے در گور زنده [illegible] بهشتی باشد [illegible] مرگ
[illegible]
[illegible] روضة من ریاض الجنة [illegible]
[illegible]
[illegible] ملاقات [illegible] جسمانی ملاقات روحانی است
[illegible] قوله و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله [illegible]
در راه خدا [illegible] حقیقة زنده اند

دیگر باشد و اسپ دیگر و قفص دیگر باشد و مرغ دیگر نابینا چون قفص بیند گوید این مرغ خود
قفص است اما بینا در نگرد و مرغ را میان قفص بیند و داند که قفص از برای مرغ باشد و
قفص محتاج مرغ باشد و از برای مرغ قفص بکار دارند اما چون مرغ را خلاص دهند قفص
خود بکار بود ای عزیز آنچه صفات بشریت و قالب تعلق دارد چون اکل و شرب و جماع
و نوم و خواص این صفات را باطلاق از خود نفی کنند نگویند که خوردیم و خفتیم گویند بخورد و بخفت
و گرسنه است و تشنه است ارباب بصایر الطریق مشاهده معلوم شده است و
دانسته اند که جان چون راکب است و قالب چون مرکوب و چون کسی اسپ را
علف دهد او علف خورد هرگز اضافت خوردن اسپ بخود نکنند این قوم همچنین روا
ندارند اضافت خوردن و خفتن با خود کردن بعده که حقیقت ذات انسان چیزی
دیگر باشد و آنچه خورد و خسپد چیزی دیگر اما ای عزیز هرکه گوید که آدمی مجرد قالب است
و بپوسد و بریزد در گور و جان را عرض خواند جز عرض نداند چنانکه اعتقاد بعضی متکلمانست
و گوید که روز قیامت خدا باز آفریند اعادت معدوم از این شیوه داند این اعتقاد

یعنی گوید آنکه [illegible] متصرف آن ذات مشغول بدان ذات روح است هرگاه قالب روح نباشد گر بدان معنی
[illegible] ظاهرات است قوله نابینا در نگرد یعنی احساس معنی کند در مرغ هم او را احساس شود
[illegible] این اصل عین مرغ است اما بینا بحق دیدن بیند پرنده را چیزی دیگر است
قفص دیگر است قوله نگویند خوردیم و خفتیم یعنی اگر گویند خفتیم یا خوردیم هر دو یکی باشند آن خوردیم خفتیم
[illegible] کسی است که از خود بیرون آمده از شخص حکایت میکند
اگر [illegible] خوردیم خورد و خفت همین معنی دارد قوله اضافت خوردن با خود نکنند این [illegible]
[illegible] است روح [illegible] است پس همین آید اگر گوید ما خوردیم عبارت از این معنی باشد
که روح [illegible] قالب است [illegible] آن دارد که خوردیم چنانکه اسپ و داند که او را علف دهد۔

با کفر برابر باشد اگرچنانکه آدمی بمرگ فانی شود پس مصطفی علیه السلام بوقت مرگ چرا گفت
بل الرفیق الاعلی والعیش الاصفی والکاس الاوفی و آنکه گفت القبر روضة من ریاض
الجنة او حفرة من حفر النیران و آنکه با دختر خود گفت وقتی وی بخندید اینا اسرع لحاقا
بی دریغا ای عزیز چرا بلال حبشی بوقت مرگ گفت غدا نلقی الاحبة محمدا وصحبه
و تمامی این معنی از خدا شنو ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احیاء و [illegible] مصطفی

قوله پس رسول علیه السلام وقت رحلت چرا گفت بل الرفیق الاعلی آنست او علیه السلام آنکه
که بمرگ فانی شود از آنچه قالب [illegible] قلب شده و قلب او با روح رفیق متحد شده است رفیق قابل فنا نیست
این چنین [illegible] فانی شود و آنکه گفت بل الرفیق الاعلی والعیش الاصفی مع الذین انعمت علیهم
گفت اختیار ماندن در رفیق بکشش [illegible] رب تعالی خواست که عیش بحضرت رب باشد آن اختیار او است
اگر [illegible] دنیا از این عیش بیرون بود اما صورت ظاهری [illegible] وقت او باشد جاه و تمامه که الذین
[illegible] رفیق اعلی باشد و آنکه فانی شود [illegible] صورت الاصورة
[illegible] آری اگر فنا کلی نیست [illegible] بهشت [illegible]
از صورتی بصورتی باز گشته است قوله القبر روضة من ریاض الجنة [illegible]
آدمی را دلیل میکند یعنی [illegible] در گور [illegible] باشد [illegible] مرگ
[illegible] باشد و [illegible] که در آن او را خود آمد [illegible]
باشد روضة من ریاض الجنة [illegible] بهشت [illegible] بعد مردن [illegible]
آن [illegible] باشد [illegible] الجنة [illegible] حفرة من حفر النیران [illegible] حالت [illegible]
که [illegible] با دوستان ملاقات کنیم و آن دوستان محمد و گروه محمد از این ملاقات نه ملاقات جسمانی ملاقات روحانی است
[illegible] دلیل میکند برین بعد مرگ آدمی فانی نمی شود قوله ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله مقتول
[illegible] دو اند یکی آنکه در جهاد اکبر کشته شود دوم آنکه در جهاد اصغر [illegible] صوری و حقیقت زنده اند

جای دیگر گفت المؤمن حیّ فی الدارین و جای دیگر گفت ان اولیاء الله لا یموتون بل
ینقلون من دار الی دار این همه بیان آنست که اگرچه قالب بمیرد جان زنده و باقی
ماند و اگر قالب را منزل گور بود جان را فی مقعد صدق رسانند و اما آنچه فهم توانند
کرد و اعتقاد عوام را بشاید آنست که قالب مسخر و مطیع روح باشد و روح فرماینده
قالب و آگاه باشد که نسبت و اضافت روح باشد چنانکه ان الانسان لظلوم
کفار ظلومی و کفوری صفت جان باشد نه صفت قالب آنجا که با مصطفی گفت
قل انما انا بشر مثلکم این اشارت باشد بقالب و در آیت دیگر گفت لا اعلم الغیب
ولا اقول لکم انی ملک این نیز اشارت بقالب است اما آنچه گفت انا سید ولد آدم و
انا لست کاحدکم این خطاب با جان است و این حدیث نیز مصطفی گفت

قدرت تعالی است آمده فانّه فیاوکما ذکره اند در فضای ربوبیت قدم نهاده بفراغت پا دراز کرده خوش
نور فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر بی انقیاد کلام نیز بدان مرتبط است که گفتیم قوله المؤمن
حیّ فی الدارین هم بدان معنی که گفتیم حیات دنیا را شرح حاجت نیست حیات آخرت المؤمن که دوام
آنهم جای دیگر قوله اولیاء الله لا یموتون همانکه گفتیم قوله و روح فرماینده قالب چون متحرک به
قالب بی باشد ظلمی و کفر که در قالب ظاهر باشد در حقیقت بحکمت روح باشد بحقیقت که اضافت بدو شود
ان الانسان لظلوم کفار قوله انما انا بشر مثلکم نسبت بجنسیت بیان کرد یوحی الی بیان
خصوصیت [illegible] قالب [illegible] که با وی است این همه مجریات است انما انا بشر مثلکم یوحی
بیان کرد این خبر [illegible] که هر که [illegible] باشد بدان معنی که [illegible] صاحب الهام باشد یا [illegible]
[illegible] الهام باشد [illegible] نبی است باقی باشد نبوت منقطع و ولایت باقی است انا بشر گفته است
است و اضافت بشریت [illegible] لا اعلم الغیب [illegible] همین معنی
ربط است قوله انا سید ولد آدم [illegible] ولایت نسبت [illegible] بشریت [illegible]

انا اکرم علی الله من ان یدعنی تحت التراب اکثر من ثلاث لیال این نیز اشارت با جان پاک اوست
که در خاک نگذارند اما آنچه گفت انما انا ابن امرأة کانت تأکل القدید فی الجاهلیة این قالب
شریف او باشد العزیز گفت کنت نبیا و آدم بین الماء والطین هم جان باشد پوشیده نیست
که قالب از این معنی معزول بود اما مجاز آنکه قالب را نیز جان شاید خواندن که قالب در حکم
جان است و عقاب و ثواب و عطا و جزا جمله با اوست از مصطفی بشنو که گفت
یحشر الناس یوم القیمة علی نیاتهم و جای دیگر گفت وحصل ما فی الصدور [illegible]
قبل السراج اگر سوار می آید با اسپ گویند سوار آمده است اسپ را با سوار بخوانند

خصوص این قالب را چنان صاف شفاف کرده است که نسبت با روح برده است هر آینه استحقاق هم او را
باشد آن جمعیت که او داشت بسبب قربتی که او را بود صلی الله علیه وسلم روح نبی و ولی را نباشد هر چند بسیار
تحقیق کرده قوله با جان پاک است جان او هرگز خاک نبود و نباشد و همت الا معنی حدیث این
است که قالب هر آن صورت ظاهری که من دارم در این صورت خاکی جز سه روز نباشم و این سه روز [illegible]
چه گوید [illegible] در این جهان بود [illegible] چیزی از این جهان با وی است بعد اصفای آن صورت [illegible]
الی باقی بود و از اتمام [illegible] ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها [illegible] سپرده مانده
است [illegible] تمام و صفای [illegible] در علوی و روح [illegible] قالب را با روح [illegible] در این جهان هیچ نمانده است
مگر آثار [illegible] که با وی بوده است که بدان بقای [illegible] دوام [illegible] است [illegible] زیادت تاکیدی
[illegible] مطلوب باشد و نیز اشارت بدین است **بیت**

تا ظن نبری که همت این رشته دو ‌ ‌ ‌ یکتوست ز اصل و فرع بگذر تو نکو

[illegible] قوله کنت نبیا
و آدم بین الماء والطین یعنی در عالم ازل او من نبی بودم و آدم در اراده [illegible]
آمده [illegible] ازل نبی بود و این در ازل بین الماء والطین [illegible] حدیث [illegible]

از مصطفی البشر گفت انّ فی جسد ابن آدم مضغة اذا صلحت صلح الجسد کله و
اذا فسدت فسد الجسد کله اگر خواہی تا مستر شوی نظر اللہ تعالی ہرگز بر قالب نیاید
و نیفتد بلکہ بر جان و دل افتد کہ انّ اللہ لا ینظر الی صورکم ولا الی اعمالکم ولکن ینظر
الی قلوبکم و نیاتکم خدای تعالی مدتے نظر مجازی با قالب کند تا چندانکہ در دنیا باشد
تا بوقت مرگ چون وقت مرگ باشد قالب را نیز کہ منظور دل بوده باشد موت
نیاید لنحیینه حیوة طیبة و اگر قالب منظور دل نبوده باشد مرگ کلی باشد کہ اموات غیر
احیاء این معنی دارد. دریغا مرگ جان پاک مصطفی را بشر خوانند کافرست از خدا بشنو
فقالوا ابشر یهدوننا فکفروا و جای دیگر گفت ابشرا منا واحدا نتبعه انا
اذا لفی ضلال وسعر این جان باشد کہ از بشریت صافی بوده از این جهان می باشد

در خود انسان آورده است نقل از صحیح بخاری کرده است خلقت انا و علی من نور واحد قبل ان یخلق اللہ آدم باربع الف سنة فرکب اللہ ذلک النور فی صلب آدم فلم یزل فی شیئ واحد حتی افترقنا فی صلب عبد المطلب ففی النبوة وفی الخلافة الکبری باجماع اہل دین لعلی محقق و مقرر است خلافت صغری کہ عبارت از امارت دنیاوی کند مختلف است قوله الا ان فی قلب ابن آدم مضغة مضغة تا قالب دل معلق بمعنی لطیفہ متعلق بدوست پس این لطیفہ را مضغہ خوانند چنانکہ مجازا قلب گویند قوله مدتے نظر مجازی با قالب گر گفتہ ام کہ دل را مرگ نیست اگر مردہ است مردہ باشد و در العت [illegible] ہم چنین مردہ باشد تا آن وقت کہ زندہ شود ہرگز نمیرد بارہ زندہ ماند ہم از اینجا دل را موت نیست قوله مرگ جان پاک رسول را صلی اللہ علیہ وسلم بدل [illegible] گفتہ است ابشر یهدوننا ایشان بصفت انکار گفتند یعنی بشر صفت ہدایت نباشد [illegible] انکار نبوت محمد کافر شد [illegible] ندانستہ کہ [illegible] بشر [illegible] تو نور [illegible] قوله ابشرا منا واحدا نتبعه یعنی کسے از خود [illegible] پیروی [illegible] گمراہی باشیم [illegible] یکے از ایشان نیست [illegible]

اما انما انا بشر مثلکم قالب باشد کہ آن قالب از این جهان باشد بقا جهودان و
ترسایان گفتند نحن ابناء اللہ و احباؤه ما فرزندان و دوستان خداییم جواب داد
ایشان را قل فلم یعذبکم بذنوبکم بل انتم بشر ممن خلق شما در کسوت بشریت مقیم
شده اید دوست ما چگونہ باشید دوستان خدا بشر نباشد کلیت شما ہم بشریت
است باش تا از صورت بحقیقت رسی آنگاه بدانی کہ اصل حقیقت است نہ صورت
چہ گوئی بشریت تو ہمچون حقیقت مقامات باشی العزیز آنجا کی حقیقت
عناصر و طبایع و ارکان بر تو جلوه کند چنانکہ این چہار ارکان و چہار عناصر صورت چون
آب و آتش و خاک و باد و چون حرارت و برودت و رطوبت و یبوست این جملہ
نسبت دارد بعالم دنیا و مدار دنیا بر این آمده است جائے رسانند ترا کہ حقیقت
این چہار چہار گانہ ترا روے نماید زندہ شوی و بیش و حقیقت ترا حاصل آید بشنو.

ابشر یجانس [illegible] واحدا امنا کاذب قوله جہودان و ترسایان گفتند [illegible] نسبت بخود است [illegible] اگر عیسی گوید انا ابن اللہ غلط گفتہ باشد [illegible] قوله بل انتم بشر ممن خلق از جنس جوہرت [illegible] عدم عذاب [illegible] بذنوب نباید زیرا چہ نباید دوستے را عذاب کند [illegible] باشد [illegible] ایشان بگو اگر گناه دوستان [illegible] عذاب چرا میکنند [illegible] شفقت کند و عذاب [illegible] از شفقت بیرون باشد قوله بشر نباشد بشر [illegible] الصفت الوہیت خدا [illegible] متصف است او دوست خدا باشد خدا او را دوست دارد قوله کلیت شما ہم بشریت یعنی [illegible] کہ جز آب و گل و ہوا چیزے دیگر نیست این ندانستند کہ صفت الوہیت با ایشان است [illegible] ہمین [illegible] قوله زندہ شوی این عناصر اربعہ [illegible] گویند و این چہار [illegible] مراد گویند و قدیم خوانند و صورت را حادث اگر این طبایع سوی اللہ داری قدیم گوئی غلطے باشد [illegible]

والشمس والقمر والنجوم مسخرات بامره و اینجا بیان این همه میگوید خلق سبع سموات و
من الارض مثلهن یتنزل الامر بینهن یعنی که گفته شد وان الی ربک المنتهی ترا
بنهایت رساند و دریا جز این آب آبی دیگر مجوی وجعلنا من الماء کل شیء حی
کجا طلب این آب کنی وکان عرشه علی الماء دلیل این شده است بر طلب این

واگر این طبایع را اقتضای ذاتی خواهی او خود بخود در پرده طبایع خود را اظهار کرده است برین بیان اگر
چهارگان جلوه کند حقیقت بر آن جلوه کند چه باشد یعنی اگر این عناصر [illegible] با جمال و کمال که او دارد بر تو در صورت ذات
طبایع جلوه کند چنانکه دیده و شنیده [illegible] پرده در میان نبود [illegible] آنجا کند و آن صور را نگرداند با تصورات [illegible]
جوش زند [illegible] دیگر داند این پرده را طبایع تصور کن [illegible] که برابر شاید و دیگر دار آن را صورت دان او [illegible]
[illegible] از حقیقت است [illegible] قوله والشمس والقمر والنجوم مسخرات بامره
شمس قمر [illegible] و بیان حقیقت صورت از عالم طبایع شمس و قمر و نجوم است و تنویر استعدادات ایشان
صور [illegible] از حقیقت ایشان خبر داد آن نور در ایشان را نام او است شمس و قمر و نجوم قوله یتنزل
الامر بینهن این آیت که ابو ذر روایت میگوید لو فسرت هذه الآیة یقطع منه البلعوم
آن [illegible] کدام باشد که آن او [illegible] یتنزل الامر بینهن باشد یتنزل الامر [illegible]
[illegible] که قوام ایشان و وجود ایشان و نور ایشان بدانست و او تعالی در حجاب
[illegible] خود را پیدا کرده است [illegible] نظر جز صورت شمس و قمر نیست قوله وان
الی ربک المنتهی [illegible] حقیقت [illegible]
[illegible] الی ربک المنتهی باقی [illegible] قوله وجعلنا من الماء
کل شیء حی [illegible] عرشه علی الماء [illegible] مسکن و تجلی و مظهر [illegible]
باشد [illegible] است [illegible] که عکس انوار آبی باشد و بی نور آبی
[illegible] نبود.

آب دبین آب سوگند خورده است والبحر المسجور علی ابن ابی طالب گفت این دریا
مسجور بالای عرش است جز این باد که دیدی بادی دیگر بجوی و آن کدام باشد
آنست که مصطفی گفت لا تسبوا الریح فانها من نفس الرحمن جز این آتش آتش شوق
را در دل خود تاب ده که نار الله الموقدة التی تطلع علی الافئدة العزیز [illegible]
روایت میکنند که مصطفی گفت خلق الله تعالی الارواح والملائکة من نور العزة و
خلق ابلیس من نار العزة العزیز باش [illegible] آنجهان رسی در عالم جان بدانی که جز این
ارکان طبایع این جهانی عناصر و طبایع آن جهانی هست و آن کدام باشد چنانکه این
ارکان بند این جهان شده است عناصر حقیقت این چهارگانه بند و قید آنجهان
شده است بو علی سینا را مقصود [illegible] آن جا که گفت.

قوله بادی دیگر بجوی [illegible] صورت این اشیا [illegible] میگوید
[illegible] دریا [illegible] قوله آتش [illegible] آتشی که اصل [illegible] است
[illegible] با آب آن فیض [illegible] حرارت شوق [illegible] حرارت
[illegible] نار الله الموقدة التی الی آخر [illegible] مرتبطات [illegible]
قوله من نور العزة [illegible] است
[illegible] قوله که جز این
ارکان و طبایع آنجهانی دیگر این را بیان کرده ایم قوله بجان رسی در عالم جان بدانی [illegible]
[illegible] در عالم جان رسی [illegible] جز این ارکان
و طبایع کدام است قوله بند آنجهان شده [illegible] قوله حقیقت
این چهارگانه [illegible] حقیقت آنجهان [illegible] آنجهان [illegible] شده است [illegible]
چهارگانه شده است چنانکه اقتضای ذاتی گفتند.

عناصر اربعة قديمة بدين عناصر كه قديم ميخوانند عناصر حقيقى وعناصر بہشت ميخواهد عناصر دنيا در فنا خلق بے مختصر فہم آمده است واز حقيقت كار سخت دور افتاده اند از معانى آن بالله التوفيق ـ

تمہید اصل ثامن در بیان قرآن

العزيز ازين آيت چه فہم كردى كه حق تعالى ميگويد لو انزلنا هذا القرآن على جبل لرايته خاشعا متصدعا من خشية الله ومصطفىٰ گفت

قوله العناصر الاربعة قديمة ہم بدان اعتبار كه بالا گفته ام واگر جز آن باشد غلطى عظيمے باشد قوله عناصر بہشت ميخواهد قديم چه باشد يعنى او را ذات او قديم است يعنى آنكه ذاتى است آن در بہشت عنصر ارجم ازكس پر ذات اين عنايت نكوست اما در شرح اشارات بوعلى بايد ديد كه او آنجا كلام معنى قديم گفته است اما اين بہشت ميگويد عنايت قاضى است ـ

تمہید اصل ثامن

قوله لو انزلنا هذا القرآن الخ معنى آيت ظاهر و باطن آنگفت معنى كلام او در باطن و آنچه او را است كلام خدا و وجود قرآن بر دوح انسان نازل شده واكثر ايشان بصفت او را ندانند و انكار ميكنند قرآن را كه اين صفت است اگر كه بے انزال كنيم خاشع گرده و پاره پاره شود وعلے هذا دل انسان سخت تر كوه باشد معنى دوم آنكه اگر قرآن را بر دست كه صلابت در وے بجو كوه باشد موجب آن تر تجليات آن كثرت است كه پاره شده است و اوگمان برده هر صاحب درے دارد وے كه بر واقفه واز جائے انقطاع آمد كه را و از جائے خواند كه را ابد اگر اين قرآن براے ايشان وے نزول كنيم آن آن تو تست و آن تو بحركت دارد كه آنچنان دے را خاشع و متصدع گرداند اگر قاضى اين معنى

القرآن غنى لا فقر بعده ولا غنى دونه العزيز چون قرآن نقاب عزت از روے خود برگيرد و برقعہ عظمت بر دارد همه بيماران فراق نقاب جدا است تعالى را شفا دهد و جمله از رد خود نجات يابند از مصطفىٰ بشنو كه گفت القرآن هو الدواء و ام العزيز قرآن ہيبت كه طالب را بيكند و بمطلوب ميرساند قرآن را بدين عالم فرستاند در كسوت حروف در هر حرفے صد هزار رمزه جان را تعبيه كرده اند آنگاه اين شد او در دو او وانده اذا قرئت القرآن

عنايت كرده باشد بے عنايت كه بود معنى ديگر قاصد قرآن وآن سر تجلى او صفت از تعالى است كه بر كوه تجلى كرد چنانكه موسىٰ ذره ذره گشت اين كوه نيز همچنان شود صفت از موصوف منفصل نيست چون صفت آن در حرف تجلى كند چنانچه در پيش آيد لموسىٰ را او كوه و موسىٰ را پيش آمد بدان اين سخن قريب است بدان معنى كه گفتيم كه صاحب صلابت و قوت تجليات بيچ كوه گشت آنچنان حفظ بيچنانكه كه موسىٰ مضطرب شد قوله القرآن غنى قرآن غنى است معنى قرآن واسرار قرآن كه كثرت علوم شد فنا غنى دست داد كه هرگز بعد از آن فقر نباشد يعنى نه رسيد كه باز گشت نباشد واگر گفته شود كه از آن باز گرداندن از آن الا وصف بالمحال يك شئ كه آن جزء لا يتجزى باشد از دو كروهى گفته شود از آنكه گروهى گفته اند قوی حالے باشد آنجا نقطه وحدت است تجزيه و تقسيم نپذيرد اين عنايت باشد كه بعد از آن فنا فقرے نباشد هر جا كه فنا است كه آن عزيز تر از آن استان فنا فنا است و در معنى تحمل باشد يعنى پيش او كه هيچ غنائى ديگر نباشد قوله چون قرآن نقاب عزت از روے خود برگيرد معنى برحقائق او مطلع شوى بدانى هر جا كه كلامے است كلام او است چون نقاب خواست بر جمع قوت و عظمت از روے بر شود هر بيمارى كه بود شفا يابد قوله القرآن هو الدواء الجامع بحقيقت و هيداو معاد و قرآن شد هر آمينه در دو شك وظنون را شفا داده و هر بحقيقت و يقين اصلى يابد قوله كه اين خداوند متكلم حقيقى كلام او غير حرفے و صوتے باشد چون خواهد آن كلام كه از او حرفے و صوتے نيست كسے را بيان علم در جهر در كسوت صوت و حرف نباشد كلام صفت متكلم و صفت متكلم بر ذات بلى در حرفے كه متكلم بر آن شاهد فظاهر است آنچه گويى هر اين چنين كلام هزار هزار رمزه جان را تعبيه كرده اند قوله واذكر فانا اذكرنى

نزع المؤمنین گفت تو دام و دعوت و رسالت بنما اگرچه مداست دام ما خود واندر و با بیگانگان
خود ما را هیچ طمع نیست ان الذین کفروا سواء علیهم ءانذرتهم ام لم تنذرهم لا یؤمنون
هرچه هست و بود و خواهد بود جمله در قرآن است ولا رطب ولا یابس الا فی کتاب مبین
الا و قرآن را که با اینهمه مبهمات مبهمات قرآن در چندین هزار حجابست تو محرم نیستی اگر درون
پرده در راه او بودی این معنی که تو میروی دعوی کردی العزیز انا نحن نزلنا الذکر وانا له
لحافظون قرآن خطاب لم یزل است با [illegible] تو و بیگانگان را از آن هیچ نصیب نیست
جز حروف و کلماتی که بسمع ظاهر بشنوند زیرا که سمع باطن ندارند انهم عن السمع لمعزولون
و جائی دیگر گفت ولو علم الله فیهم خیرا لاسمعهم واگر دانستی که ایشانرا سمع باید داد
خود دادی هرگز از بیگانگی خلاص نیافتی چه گوئی بولهب و بوجهل قرآن را شنیدند اما
از جهت عبارت و حروف میدانستند اما از حقیقت او کور بودند و قرآن از ایشان خبر داده که

[illegible] قوله تو دام رسالت [illegible]
[illegible] قوله هرچه هست و بود و گفتم [illegible] قرآن [illegible] قوله جز حروف
و کلمات که بظاهر بشنوند [illegible] بیت
[illegible] که از قرآن نصیبت نیست جز نقشی [illegible] که از خورشید جز گرمی نیابد چشم نابینا
قوله انهم عن السمع لمعزولون [illegible] قوله لاسمعهم
[illegible] قوله چه گوئی ابوجهل و بولهب قرآن را شنیدند [illegible]
[illegible]
[illegible] قوله اما از حقیقت کور بودند [illegible]
[illegible] کلام حقیقت

ختم الله علی قلوبهم [illegible] العزیز بدانکه قرآن مشترک الدلالت واللفظ است وقت باشد که لفظ
قرآن اطلاق کنند و مقصود از آن حروف و کلمات قرآن باشد و این اطلاق مجازی بود و درین
معنی قرآن چنین گوید که کافران بشنوند و ان احد من المشرکین استجارک فاجره حتی یسمع
کلام الله اما حقیقت قرآن آن باشد که چون لفظ قرآن را اطلاق کنند جز بر حقیقت قرآن اطلاق
نکنند آن جز بحقیقت نخیزد و این اطلاق حقیقی باشد و درین مقام قرآن گوید کافران نمی شنوند کافران
انک لا تسمع الموتی و جائی دیگر گفت و جعلنا علی قلوبهم اکنة ان یفقهوه و فی آذانهم وقرا

[illegible] از حقیقت کور بودند [illegible] قوله مشترک الدلالة باشد [illegible] مشترک
[illegible] مشترک [illegible] قرآن [illegible] عبارت از کلام نفسی است [illegible] تعالی [illegible] جبرئیل شنید
[illegible] آن برای استماع کلام نفسی حرف و صوت [illegible] حرف و صوت را جبرئیل شنید [illegible] حرف
و صوت جبرئیل محمد رسانید [illegible] درین کلام گوید بیگانگان جز حرف و صوت نشنیدند [illegible] بر محمد نازل شده است
[illegible] آن حرف و اصوات [illegible] کلام الله
است [illegible] است که لا یطلع علیه شخص ولا یسمع احد آن کلام ازلی و ابدی و دیمومی است [illegible] کلام
[illegible] لمن الملک الیوم لله الواحد القهار [illegible]
[illegible] کلام است چنانکه [illegible] انقطاع [illegible] کلام [illegible]
[illegible] کلام است [illegible] کلام نفسی [illegible] کلام الله
[illegible] جبرئیل در لوح محفوظ [illegible] جبرئیل [illegible] علیه السلام [illegible] عبارت ازلی است [illegible]
[illegible] تخصیص و تهذیب [illegible]
[illegible] قوله نمی شنوند کافران یعنی اسرار [illegible] کلام نفسی [illegible]
قوله انک لا تسمع الموتی که ایشانرا موت حقیقی است [illegible]

بولهب از تَبَّتْ یَدَا أَبِي لَهَبٍ چیزی دیگر نشنود و ابوجهل از قُلْ یَا أَیُّهَا الْکَافِرُونَ چیزی
نشنید کودک از لفظ اسد دو گرگ و از حرف بیند اما عاقل از آن لفظ اسد معنی بیند آنچه
بوجهل و بولهب از آن بشنیدند ابوبکر و عمر نیز بشنیدند اما ابوبکر و عمر را دادند از فهم حقایق
معانی قرآن ابوجهل و ابولهب را بجاه راه نباشد وَجَعَلْنَا مِنْ بَیْنِ أَیْدِیهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا
فَأَغْشَیْنَاهُمْ فَهُمْ لَا یُبْصِرُونَ و جایی دیگر گفت وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَیْنَکَ وَبَیْنَ الَّذِینَ
لَا یُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا و این حجاب بیگانگی نگذارد که ایشان جمال قرآن را بینند
ای عزیز اگر خطاب از اینجا گفت لیس فی القرآن ذکر الاعداء و لا خطاب مع الکفار
گفت نام بیگانگان در قرآن نیست با کافران خطاب نباشد ای دوست نام ایشان
در قرآن از بهر دوستان یاد کرد تا ایشان بدانند که خدا با ایشان چه کرم کرده است و
خطاب ایشان از بهر دوستان است دیگر نه نام بوجهل و بولهب چه فرق میکنابت و قرآن
چه فایده دارد ای عزیز در راه سالک مقامی باشد که چون بدان مقام رسد
بداند که همه قرآن در نقطهٔ با بسم الله و با در نقطهٔ میم بسم الله و همه موجودات را در نقطهٔ
بسم الله بیند تا اش را گوشه‌ای اگر گوئی لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ آنچه در آسمان

قوله حرف بیند کودک [illegible] قوله معنی بیند معنی [illegible]
[illegible] است [illegible] چیزی [illegible] است اما عاقل
[illegible] قوله لیس فی القرآن ذکر الاعداء [illegible] غرض اینست که ایشان [illegible]
[illegible] قوله چون نقطهٔ بای بسم الله [illegible]
[illegible]
[illegible] اگر [illegible] در حقیقت [illegible]
[illegible] نقطهٔ [illegible] اگر تجزیه و تقسیم [illegible] نقطهٔ حقیقی باشد

و زمین است هر یکی را یگان یگان مفرد نام بر شماری روزگاری بی نهایت بکار باید
داشت باشی تا آن دولت دست دهد و اینی و روا دارد إِنَّ اللّٰهَ بِکُلِّ شَيْءٍ مُحِیطٌ او محیط
بنده باشد و بنده محاط او تا وجود خود در نقطهٔ که زیر با بسم الله است و جلالت
با بسم الله را بینی که خود را بر محرمان در گاه جلوه میدهد از نقطهٔ این با اما این هنوز نامحرمی
باشد که اگر جمال سین یا میم بینی آنگاه بدانی که محرمی چه باشد در بیان از قرآن جز حرفی یا میم

[illegible] تقسیم و تجزیه [illegible] اعتبارات [illegible] نقطه [illegible]
از حقیقت وحدت [illegible] بسم الله [illegible] کثرت [illegible] جزئیات [illegible]
فی السموات وما فی الارض قوله ان الله بکل شیء محیط [illegible]
[illegible] جزئیات [illegible]
[illegible] جزئیات [illegible] ان الله
اعلم بالکلیات لا بالجزئیات قوله محیط [illegible] اصطلاح محی الدین ابن عربی [illegible]
باشد [illegible]
[illegible]
[illegible] قوله اگر سین یا
میم [illegible] نقطه [illegible]
[illegible]
[illegible] نقطه [illegible]
[illegible] قوله در بیان از قرآن جز حرف یا و میم [illegible]

عجب نبود که از قرآن نصیبت نیست جز حرفی ❊ که از خورشید جز گرمی نبیند چشم نابینا
عروس حضرت قرآن نقاب آنگه براندازد ❊ که دار الملک [illegible]

چون در وجود صورت باشی جز سواد و بیاض نتوانی دید چون از وجود بدر آمدی کلام الله ترا در
وجود خود محو کند آنگاه ترا از محو باثبات رساند چون باثبات رسی دیگر سواد نه بینی همه بیاض
بینی در خوانی وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ جوامع اقرأ از او چندین هزار حجاب بخلق زستاده اند
واگر جلالت نقطهٔ با بسم الله بر عرش آمدی یا بر آسمانها و زمینها بر جاے گداخته شدندے
لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ من باشد نوش باد
آنکس را که بیان این همه کرده گفت کل حرف فی اللوح المحفوظ اعظم من جبل قاف گفت
حرفی از آن در لوح محفوظ عظیم تر از کوه قاف است این لوح خود دانی که چه باشد
لوح محفوظ دل بود و این قاف دانی که چیست ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ـ العزیز در عالمے

اصل او همه نقطه آمد … قوله همه بیاض یعنی عبارت از فنا و بقا یکسره چون فنا از فنا حق شود بقا بحق
باشد هم رنگ بلی بود و اگر بنگرید سواد نبود همه بیاض بینی یعنی مقصود کشف است بشارت از اصطلام و بیاض عبارت
از کشف و انجلا سواد تیره تاریکی و اصطلام بود و بیاض کشف و انجلا باشد چنانکه رسول علیه السلام میفرماید
اذا ادبر اللیل من هذا واقبل النهار من هنا غب برود همه روز باشد سواد هم بیاض باشد بلکه سواد
نیست بیاض قوله آنرا از چندین هزار حجاب بخلق زستاده گفتم نقطه عبارت از عین حقیقت است که
تجزیه و قسمت نپذیرد بدین معنی نه عرش ماند نه آسمان و نه زمین همه یکبار بیکبار گداخته شوند آیت لو انزلنا
هذا القرآن تا آخره و بعبارت ارتباط آیات است قوله عظیم تر از کوه قاف است هر حرفی
که مرکب بود از یک نقطه چون کوه قاف محیط تمام دنیا است و یک حرف لوح محفوظ و لوح بانامی
خویش یک نقطه است و نقطه احدیت محیط بکل موجودات است نقطه یک حرف لوح محفوظ
اعظم از کوه قاف باشد همچنین بود که اعظم کوه قاف باشد و تمام قرآن با همه حروف و کلمات
چه حقیقت باز گردی همه نقطه باز آید ق والقرآن المجید بهمین اشارت

از عالمهاے خدا قرآن را بنامے خوانند که در آن عالم دیگر نخوانند در پرده قرآن را مجید خوانند
بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ در پرده کتاب مبین در پرده دیگر عظیم خوانند وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ
الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ دیگر عزیز خوانند وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ در عالم دیگر کریم خوانند که وَإِنَّهُ
لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ در جاے دیگر قرآن را حکیم خوانند که تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ قرآن را چندین
هزار نام است که بسمع ظاهر نتوانی شنیدن اگر سمع درونی داری در عالم خود تحقیق این
نامها پوشیده باتو برصحرا نهند دریغا اگر مصطفی اینجا گفت اقرأوا القرآن والتمسوا غرائبه
غرابت قرآن حسن کار هر کسے نباشد اے دوست باشی الکتاب خانه اوست ما خلق الله
نوری ری آنگاه او استاد او سبق وی فاحسن تادیبی قرآن را بلا واسطه بر لوح دل نویسد

قوله که در عالم دیگر نخوانند چون قرآن محیط بهمات است تا گفت ولا رطب ولا یابس الا فی کتاب مبین جمله جزئیات
این عالم و آن عالم بعد از نقطه باز می آید و قرآن را بهر عالمے بنامے دیگر خوانند در هر اسم بدان نام معنی قرآن
را بجاے آسمان و بجاے عرش و بجاے زمین هم … تفسیر این معنی جلے سبع من المثانی
گفت جا … گفت بیان از تحقیق تر از بیان قاضی است … قوله سبعا من المثانی دو بار
نزول شانی گفته است الا منزل بیان یکے است … همه غالب و قوی است …
قدر … نسبت … کریم … عظیم … حکیم … چندین هزار نام … گفته ایم
جمله جزئیات عالم قرآن است و باز گشت همه بدان یک نقطه است نقطه در عالم معنی حاصل گفته است کل شی
… القرآن المقطعات … از حجاب …
[illegible] … قرآن مبین … نسبت بر قاف … [illegible]
… قوله والتمسوا غرائبه … قوله اول ما خلق الله نوری اول
… فاحسن تادیبی …
… لوح محفوظ …

وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ درین کتاب خانہ بدانی که وَعِلْم
پیت العزیز چون او خواست که محبان را از اسرار ملک و ملکوت خود خبر دهد در کسوت
حروف پوشیده تا نامحرمان مطلع نشوند گفت الم المص الر المر کهیعص طه طسم طس یس
حم حم عسق ق ن العزیز مگر که این خبر از مصطفی نشنیده که گفت ان لکل شیء قلبا و قلب
القرآن یس یعنی این جمله نشان سر احد است با احمد که کس بجز ایشان بران واقف نشود مرحبا ای

ای سرو سهی ماه تمامت خوانم	یا آهوی افتاده بدامت خوانم
زین هر سه بگوی تا کدامت خوانم	کز رشک نخواهم که بنامت خوانم

ذ بیان این جمله حروف را در آن عالم سر مجمل خوانند و حروف ابوجاد خوانند العزیز درین عالم
نیز که گفتم حروف متصل منفصل گردد و تا آنچه خلق خوانند بحجوٰ و هم تعجونه پندارند که متصل است

قوله قلب القرآن یس یعنی ی و س هر دو قریب المخرج اند هر دو از حروف تهجی است جمله قرآن مبین تهجی است
و سواد همین تهجیات است قوله نشان سر احد است با احمد یعنی نداند سبحانه احد است این اسرار
باد است خویش او گفته است و دیگر سر احدیت حقیقت احد است چه آنرا بیان کنی و یکسی گوئی هر آینه
ز حقیقی بالعبور متعدد بیان آری آنگاه گوئی بسیم از تجابران زیادت شد احد با احمد جان حجاب شد چنانکه
سنائی گفته است

بیت

از احمد تا احد یک میم فرق است	همه عالم درین یک میم غرق است

از احمد تا احد بی بیست
میمی بمیان حجاب معنی است

قوله با سرو سهی حاصل بیت است با حبیبا ما اظهار شده غیرت محبت این اقتضا میکند که ای معین و مخفی نگه دارد
اعلم ها را قربت بدان بران مطلع نشود غیر محرم بران که تو ف نیاید قوله این جمله حروف در عالم سر مجمل خوانند
یعنی بر دیگر حروف منصور مجمل اند آن حروف را یک دیگر جدا کانه کم یک صورت ترکیب لازم و مجموعه اندیو هیچ معنی نیست از
نشسته گر الفظ با مقصود است که یکی گروه اند چنانکه الله اکبر با مجموع این سه بدانی و از ان فهم کردی همه در علم تو آید قوله حروف
احد متصل منفصل گردد و اجماعی تفصیل عاریم اجمال را تفصیل نیم و تفصیل را در اجمال باشیم آمدن تو در عالم اجمال

چون خود را از پرده بدر آرد و جمال خود در حروف منفصل بر دیده او عرض کند چنین باشد ی ح
ب ه د م ا اگر مبتدی باشد چون پار ه رسد حروف همه لفظ گردد العزیز منور بران رسیده ف بار و نزد
کرا ابو جاد عشق نویسند نشان این ابجد نوشتن آن باشد که حروف متصل منفصل گردد و لقد
وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ این معنی باشد فَصَّلْنَا الْآيَاتِ نشان این همه است و این جمله را ابجد ف ابوجاد
عشق نوشتن خوانند در طریقت بر لوح دل سالک باشی تا جمال این آیتها تراروی نماید که
كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ تا همه قرآن با معنی بر تو آسان شود وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ
مِنْ مُدَّكِرٍ العزیز جمال قرآن آنگه بینی که از عادت پرستی بدر آئی تا اهل قرآن باشی که
اهل القرآن اهل الله وخاصته این اهل آن قوم باشد که بحقیقت قرآن رسیده باشد و از دنیا بجو د
القرآن از ایشان حاصل آمده باشد زیرا که ایشان قرآن قبول کرده باشند و کانوا احق بها و
اهلها این معنی باشد زنهار گمان مبر که قرآن هیچ نامحرمی را هرگز قبول کند و با وی سخن
گوید قرآن غمزه جمال خود با وی زنده که اهل باشد اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ
گواهی میدهد العزیز مگر تو این تعالی که مرد از قرآن آگاه شود آن باشد که بآخرت رسد زیرا که
هر که بآخرت نرسید قرآن شنید من مات فقد قامت قیامته و در آن باشد تا خود در قیامت

تفصیل است و باز گشتن از تفصیل با جمال است ی ح ب هر حرفی را اجمال تصور کنی که لفظ است و اجمال گفتن و دیدن
این لفظ صورت ی ح ب هر تفصیلی دان و باز آخر حرف را با کلمات دیگر اجماعی و تفصیلی تصور کنی قوله کرا ابوجاد
عشق نویسند و جان ابجد است لفظ حرف بجود رسید این ابوجاد قوله قرآن غمزه جمال خود با وی
زند که اهل باشد یعنی خود را جلوه دهد و از بر خود کشد قوله بآخرت رسد یعنی از خود بدر شود
چه از خود بدر شود مرحله دیگر که آن نسبت با آخرت دارد روی نماید یعنی حقیقت قرآن او را دامن
مات فقد قامت قیامته هم ازین عبارت که از هستی وجود خود ظاهر شود هر آنچه در قیامت روی داده است
آنکار را مقصد باشد فهم قرآن او کند۔

با معجزه و العزیز و بدایت قرآن مردان را باشد که این حروف مقطع با ایشان حدیث کنند
و جمال خود بر دیده ایشان جلوه دهند که چشم فهم کرده اند از قرآن پیش از آن حروف متصل باشد
العزیز و خلق بظاهر قرآن قناعت کرده اند همه از و پوستی می بینند باش تا مغز او
خورند القرآن مأدبة الله فی ارضه مصطفی از این قوم چگونه شکایت میکند یا رب
ان قومی اتخذوا هذا القرآن مهجورا و گر حسن بصری از اینجا گفت انزل القرآن لیعملوا به
فاتخذوا دراسته عملا گفت قرآن از بهر عمل فرستاده اند شما خواندن او را عمل ساخته اید العزیز
هم گوش ندارند قرآن چون شنوند هم گنگ آمده اند قرآن چون خوانند هم چون دیده ندارند
جمال آیات چون بینند هرگز بوجهل با فصاحت او از قرآن حرفی نشنید زیرا که عرفت
ایدا عرف ربه باشد ایشان را معرفت نفس خود نیست معرفت خدا چون باشد

قوله حروف مقطع بیکدیگر اتصال یافته است یعنی مفهوم محقق شده است و متصل است که از منفصل
کاید و همان منفصل است که متصل می شود و همان سری که در منقطع است در اتصال همان سر تجلی کند زیرا چه گفتیم
دمی منقطع و متصل بیکی قوله القرآن مأدبة الله فی ارضه یعنی مردم در آخرت فهم کنند باشد چون
بسر قرآن رسند [illegible] در دنیا بینند قوله ان قومی اتخذوا هذا القرآن مهجورا داود
مأدبة الله باشد و او العزیز بصورت حروف دیگر فهم نکنند مرشد و هادی هر آینه گله کند و شکایت پیش آید
قوله انزل القرآن لیعملوا به مقصود از انزل القرآن آنست که بحقیقت فهم او رسند با آنکه
از فهم عمل کنند و مردان هم از وجود عملی و [illegible] کرده همین را عمل دانسته اند قوله صم بکم عمی یعنی
رسید قرآن شنود و هر آینه بانیا او رسیده است آن سر هم در قرآن دریابد و خواهد گفته از آن گر بدید چون
نادیده [illegible] آنچه از جمال او را شاید و خواست که بصیرت بدان فهم رسیده بحقیقت اعمی باشد
قوله در معرفة نفسه معرفة نفس آنست که او را حقیقت [illegible] شناسد و چون حقیقت شناخت [illegible]
نفسه فقد عرف ربه [illegible] دیگر [illegible] نفس را شناخته که این [illegible] کیست و از کجاست و بکجا باز گردد

ایشان بیگانه اند اگر تو گوئی فرعون و هامان و قارون آخر این نامها در قرآن است
من میگویم نام ایشان در قرآن نیست و بوجهل دید و بوجهل قرآن نشنید و دستان
خدا از قرآن چیزی دیگر شنوند زیرا که عاشق را لطف و قهر یکسان باشد هر عاشق که لطف
لطف معشوق را بیند و لطف قهر او آن عاشق هنوز خام باشد زیرا که هر که فرق داند میان لطف و قهر
او هنوز عاشق لطف باشد و قهر نه عاشق معشوق دیگر گوئی را آن چه کار باشد که سلطان او را

در قرآن [illegible]

بحقیقت شناخت خدا رسیده باشد قوله بوجهل دید فرعون و هامان و قارون و دیگر بودند
بوجهل ذکر ایشان در قرآن دید لیکن قرآن را نشنید و دستان از این مقام چیزی دیگر دانند ایشان [illegible] که معشوق
اگر قهر اگر لطف است معشوق آن جمال دارد و عاشق را بود آن ابتلا است هر [illegible] که [illegible] نماید او را
لطف و قهر [illegible] تمام باشد [illegible] عاشق معشوق را در غضب بیند و بصورت غضب [illegible]
آنکه [illegible] در کارات [illegible] و انکارات و عاشق را از این دو [illegible] در کارات اگر عاشق
بر روی معشوق می خندد و به پرسش میکند و صد هزار لطف در آنجاست میفرماید [illegible]
و [illegible] دیگر است [illegible] سوار است و [illegible] زیاده و [illegible] جدا [illegible]
آورد و میان [illegible] داشت [illegible] بر کرده و [illegible] می آید [illegible]
در آن [illegible] و است [illegible] عشق باشد و این صورت نظاره شده است پس [illegible] کرده
اگر از عاشقان [illegible] است معشوق عاشق را [illegible] است [illegible] میکند [illegible]
الی [illegible] و اگر [illegible] آمده باشد [illegible] [illegible]
قهر لطف باشد اگر معشوق [illegible] لطف پیش آید [illegible] که آن [illegible]
گر [illegible] میگوید آن فرعون و هامان [illegible] که چندین [illegible] بدان جمال [illegible]
[illegible]

چوگان زندیا قہر بچوگان لطف گوئے ارادت چکرد وحملناهم فی البر والبحر ہمین باشد
چه دانی که این بر و بحر کدام است ومن یتق الله یجعل له مخرجا ویرزقه من حیث لا
یحتسب این آیه هر دو شده است یعنی اخرجه من البشریت واوصله بالربوبیة
بر بوبیت باشد بحر ربوبیت ورزقناهم من الطیبات من الطیبات ایشان را غذا میدهم
که یرزقه من حیث لا یحتسب ابیت عند ربی یطعمنی ویسقینی درین مقام گواهی میدهم
چون بدین مقام رسد از وگوئے سازند که سلطان بچوگان عشق ومحبت آنرا در میدان
[illegible] الیست از ند پس آن ساعت این ندا کند مرحبا ئے

زان بری وزلف بمیدان بری — چوگان کنی وگوے بہ شاہان بری
دگر آزادان — چوگان سر زلف بمیدان بری — چیزے که بگفته بپایان بری

قوله چوگان لطف زندیا قہر گوید یا بچوگان لطف زدن بر جنس وارد [illegible] گوئے راز نند و لطف هر بابے شد قوله
فی البر والبحر عنایت از لطف بحر [illegible] عنایت [illegible] باعتبارے ہم [illegible] قوله ومن یتق الله هر که با خدا شد
[illegible] مخرج [illegible] آید چون عاشق حق باشد [illegible] موجودات حقیقی [illegible] نظر [illegible] حقیقت حق
[illegible] باشد اگر لطف [illegible] صفت [illegible] بیرون آید [illegible]
[illegible] یجعل له مخرجا [illegible] قوله اخرجه من البشریة بشریت ہم [illegible]
[illegible] من البشریة واوصله بالربوبیة [illegible] قوله بربوبیت باشد یعنی [illegible]
[illegible] عنایت [illegible] است [illegible] عنایت [illegible]
[illegible] قوله ورزقناهم من الطیبات [illegible] رزق از [illegible] طیب
[illegible] غذا [illegible] لطف
[illegible] طیب [illegible]
[illegible] عنایت حق
[illegible] قوله از وگوے کنند [illegible] سعادت [illegible] عنایت [illegible]

ایعزیز فرستادن پیغامبران ورسولان سبب عنایت ورحمت وشفقت و
نعمت الٰہی باشد بر خلق جهان کهیعص گواهی میدهد وما ارسلناک الا رحمة للعالمین
وجای دیگر گفت لولاک لما خلقت الافلاک اگر نه از برای وجود تو بودے وجود کونین
وعالمین محو ومعدوم بودے وجود عالم از بهر وجود تو ظاهر و آشکارا کردیم وترا اے محمد از برای
خود برگزیدیم ودر فنا که مصطفی را از بهر خود آفریدیم تا مونس وهم سراو باشد که خلقت العالم لک
وخلقتک لاجلی وجمله موجودات از برای محمد آفریدیم ایعزیز جمله عالم غذاے باز آمده باز غذا

[illegible] باشد قوله کهیعص و آن ذکر رحمت رب است قوله وما ارسلناک [illegible]
عنایت [illegible] پیغمبران [illegible] باعتبار رحمت ارسال پیغمبران [illegible]
از خدا است [illegible] بندگان [illegible] هیچ پیغمبر [illegible] موجودات [illegible]
محمد [illegible] آید وما ارسلناک الا رحمة للعالمین [illegible]
[illegible] رحمت [illegible] بشریت [illegible]
[illegible] ارسال [illegible] رحمت عالمیان نباشد قوله لولاک لما خلقت الافلاک [illegible]
[illegible] خلقت کون همه موجودات ذات محمد [illegible] مخلوق [illegible]
[illegible] است [illegible]
[illegible] قوله او از بهر [illegible]
[illegible] موجودات [illegible] قوله خلقتکم
[illegible] موجودات
[illegible] خلقتک لاجلی
[illegible] قوله جمله عالم غذاے باز آمده [illegible]

وتماشاے سلطان آمد گنجشک از براے باز و باز از براے صید سلطان باز صید جو ز اجزاے
تخت سلطان را گنجشک چی مثنوی محمد باز الہی آمده است وجمله موجودات گنجشک و
صید محمد آمده است مقصود ہمه کون وجود او ست واین جمله خلق طفیل او ست ایمان
موحدان از پرتو روے چون ماه او ست . رباعی

مقصود ہمه کون وجود در رویت — واین خلق ہمگی طفیل کویت
ایمان موحدان زحسن رویت — کفر ہمه کافران ز زلف مویت

ایها العزیز چون گوہر اصل الله که مصدر موجودات است بارادت ومحبت در فعل آمد
کیمیاگری اجزاے دنیا مدکه هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ اختلاف الوان موجودات
نماند کار آمده است اختلاف صورت خلایق آیتے وان از آیات خدا که وَمِنْ
آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ ایها العزیز السعید من سعد
فی بطن امه والشقی من شقی فی بطن امه ہرکه از ارادت خدا سعید آمد از شکم مادر در دنیا

قوله جز تخت سلطان را گنجشک یعنی سلطان بر تخت باشد و باز بصید گنجشک کند و ... مثال بارادت که
دست سلطان باشد ... قوله چون گوہر اصل اقتضاے ذاتی او مصدر موجودات باشد آن
ارادت که موجودات از ترتب فعل ... است ... آن باشد که ...
... بغیر ارادت و صورت ... مومن موحد گوید اقتضا بود اما بارادت ... وجود آمد
قوله خلقکم ... از اختیارات او ... کافر و مومن آن نیز مرتبط بارادت قوله اختلاف الوان
نماند کار ... آمده ... بزرگ است که ... اختلاف صور و اشکال ... ایشان صورت ...
... مستترات قوله السعید من سعد فی بطن امه ... ارادت از اصل وجود است که
آن ... است ... سعید بارادت او ... و کذلک الشقی ... گم
... سعید باسعادت از ازل در شکم ... سعادت آمده است .

سعید آمد و ہرکه از ارادت خدا شقی آمد از شکم مادر در دنیا شقی آمد از براے این معنی بود که
افعال خلق بر دو قسم آمد قسمے سبب قربت آمد چنانکه اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ
يَرْفَعُهُ وقسمے سبب بعد و دوری که وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا
از بنده ما آرزو بنده عمل ما او ست که وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ چنانکه خواہد در راه بنده
می نہد و میگوید هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ پس شریعت را نصب کردند و پیغامبران را فرستادند
و سعادت و شقاوت آدمی را در آخرت باعمال او باز بستند مقتضاے کرم بے علت
و رحمت بے نہایت از آن بود که او را اعلام کند که سعادت ثمره کدام افعال و حرکات
است پس انبیا را بدین عالم فرستادند جمله اعمال ایشان را و احوال و صفات ایشان را که
در آخرت باشد بدین افعال و اعمال دنیاے باز بستند يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ یا علم من لدنی حاصل آمد ہمانا که فرستادن انبیا جز مومن را نامده نه مومن را
جز عمل اہل سعادت در وجود و کافر را جز اعمال شقاوت در وجود نیاید پس فرستادن
پیغامبران بخلق مومنان را رحمت آمد و اہل کفر را شقاوت آمد لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ منه امنت نہاد و بر مومنان از فرستادن محمد از خود

قوله و از براے این معنی بود اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ و ... این آمد وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا
الی آخره چون خلقت و خلقت فعل با ہم براے فاعل و علامت آن که سعید آفرید با فعل سعید آفرید و
آنرا که شقی آفرید با فعل شقیا آفرید خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ بدین اشارت کرده است قوله پس انبیا را بدین
عالم فرستادند بگو تحفے است این ما برین معنی که گفتی فرستادن انبیا چه معنی داشت باشند اگر ... ایشان را
فرستادند تا سعید بسعادت خویش قبول و انقیاد ایشان کرد و شقی بشقاوت خویش انکار و اعراض نمود قوله
یا علم من لدنی حاصل آمد اگر چنین گوئی این علم من لدنی باشد که از خدا و ندا این علم حاصل باشد که سعادت و
شقاوت ہم بارادت او بر بسته است قوله رسولا من انفسهم یعنی از نفس ایشان آورد بعضیہم از
جنس او بود که ... لیت که او دارد وایشان را نیز ہم کمالیت وطالب .

بدیشان آمد و پیغمبر چہ گوید و چہ کند یَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ احوال آخرت ہمہ بیان کند ایشان
را و شرح طاعات و معاصی تمامی بکند و بیان حلال و حرام یکے را واجب کند و دیگر را
مندوب گرداند مبشرین بالسعادت و منذرین بالشقاوت و جائے دیگر گفت وَمَا نُرْسِلُ
الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ اما وَيُزَكِّيهِمْ آن باشد کہ دلہاے عالمیان از خباثت
معصیت و رذائل صفات ذمیمہ پاک کند کہ جملہ صفات ذمیمہ سبب شقاوت آخرت
باشد وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ آنست کہ ہمہ طاعات و اوصاف حمیدہ را بیان کند
تا عموم عالمیان بدانند و کسب کنند تا راہ سعادت روند اما منت نہادن مصطفے بر
انسان نہ از بہر این باشد کہ گفتہ شد از بہر آن بود کہ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ یعنی اگر ذات
از نفس محمد نبودندے این کمالیت نداشتندے چون دیگر خلق بودندے در فنا باشش تا
عربی شوی تا زبان محمد بدانی کہ من اسلم فهو عربی و قلب المؤمن عربی باشی تا قریشی شوی
کہ نسبت با محمد درست کردہ باشی کہ العلماء ورثة الانبیاء و چون ہاشمی و مطلبی شدی
واشوقاہ الی لقاء اخوانی در حق تو درست آید وَيُزَكِّيهِمْ خود درین مقام بدانی کہ چہ بود
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ است خود را کتاب در آموزد یعنی قرآن و حکمت آن باشد

آن کمالیت بود

و گر مناسبت کلی نبودے ہم در اصلاح قوم مانندے رد کار او قبیح و فضیحت نداشتندے **قوله** باشش
تا عربی شوی با موہبتے در مستوری آنکہ بدانی کہ آنچہ محمد داد و اندر آن قسمت جنبیت نصیب باشد **قوله** من
اسلم فهو عربی این معنی دارد و لیکن دیگر تر نیز لغہا و تصرفی است و بیان آن مذکور گردد۔
قوله العلماء ورثة الانبیاء میراث یعنی نسبتے رسد و علماء باللہ با رسول اللہ نسبتے بود و از
ریحان نجات یعنی آن کتاب و راز گردد **قوله** وچون ہاشمی و مطلبی شدی چون ارواح باو نسبتے اتحاد
شد از سبب تقرب کلام واشوقاہ الی لقاء اخوانی ایشان را من نسبتے درست کنی و اشتیاق من برائے
ایشان است۔

أَتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا و با ایشان بگوید آنچہ گفتنی باشد فَأَوْحَىٰ
إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ اینجا و این جملہ گواہی میدہد کہ با محمد آنرا بیاموختیم آنچہ بدانستی وَ
أَنزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا
اے محمد تخلق کن باخلاق ما از فضل اخلاق ما کہ جود دادہ باشیم تو نیز جود بر بیچارگان بر
زیرا کہ ہر کہ ترا بیند ما را دیدہ باشد و ہر کہ مطیع تو شود مطیع ما باشد مَّن يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ
أَطَاعَ اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ این معنی باشد چون منت آمد بعثت محمد مر مومنان
را پس کافران را از آن چہ سود وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ مثل بوجہل و
بولہب ازو وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ چہ سود با قشر آن ندیدہ کہ آفتاب راحت
ہمہ جہان باشد و نعمت ہمہ عالمیان آمد اما اگر بر گلخن تابد بوی سیاہ کریہہ ازان بر آید
پیدا شود و اگر بر گلشن تابد بوہاے خوش از آنجا پدید آید این نہ از آفتاب آمد لکن این خلل
و تفاوت از اصل و جرم این چیز آمد آن ندیدہ کہ آفتاب چون بر وجہ آید روے ما
سیاہ شود و چون بر جامہ آید جرم جامہ سپید کند العزیز و آب سبب حیات ماہی آمد و سبب

قوله وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا علم من لدنی علم بذات و صفات و غیر آن بے کسب و استدلال غیر شرح بیان آن بندہ
تعالی بہ بندہ کہ علمی کہ در کسی ذات اوست اطلاع و در ادراک باوست و ادام قربت است و دیدار اتصالی بود
دوام شہود و تجلیات است از تنزلات و تجلیات و از مقامات شہود است او نیز بر دوام حالتے کہ برو طاری شود
او از علم وارث فہم جدید سے دست و بدو بیان باشد غیر آن مثلاً ارض کی شخصے حاتے مانند او
[illegible] اقلیس دارد و ازان داند کہ عاقبت این کار چہ باشد و دیگر کشتاری زیادت گفتنی زیادتر باشد
[illegible] **قوله** مَّن يُطِعِ الرَّسُولَ چون متصف شدی باتحاد صفات کمحاو از آنجا است قول آفتاب بر گلخن تابد
آفتاب بر آورد بر ہر یک صفت تاریکے را پختہ و خیری کند و دیگرے کہ صفا بود صاف و محو تخلق باخلاق او شد بر ہمہ
بلکہ تابش آن است بر یکے بسبب استعداد او خوش متصف بصفتے شد۔

موت دیگران آمد اینجا ترا معلوم شود و تمت کلمة ربک صدقا و عدلا چہ باشد اینجا بدانی
کہ آفتاب نور اللہ چراغ جوہر محمد مصطفےٰ را سبب منوری و نور آمد و گوہر ابلیس را سبب ظلمات
و ظلمی و ظلمت آمد تا از نور محمد ایمان خیزد و از نور ابلیس کفر و ضلال خیزد و این معنی از
مصطفےٰ بشنو کہ بعثت داعیا ولیس الی من الھدایة شیٔ وخلق ابلیس مضلا ولیس
الیہ من الضلالة شیٔ العزیز یہ قرآن کرد لا مبدل لکلمات اللہ ولن تجد لسنة
در باشد — اللہ تبدیلا این معنی دارد و من یضلل اللہ فلا مضل لہ ومن یضللہ فلا ھادی لہ العزیز
در ازین آیت — از آن چہ فہم کردی گر یٰس والقرآن الحکیم بیان این بار تو کردہ است الیس بو حکمت
در آن باشد کہ بر — آنکہ مرچہ است و بود و باشد شاید و نشاید کہ خلاف آن بود سپیدی ہرگز
در خصوص — بے سیاہی نشاید کہ بود آسمان بے زمین لایق نبود و جوہر بے عرض متصور نبودی
محمد بے ابلیس نشاید طاعت بے عصیان و کفر بے ایمان صورت نبستی و ہمچنین جملہ
اضداد و بضدھا تتبین الاشیاء این بود ایمان محمد با کفر ابلیس توانند بودن اگر ممکن باشد
ھو اللہ الخالق الباری المصور ممکن نباشد ممکن باشد کہ محمد را ایمان نباشد و اگر الجبار المتکبر
القہار صورت نہ بندد کہ نباشد صورت آن بست کہ ابلیس کفر او نباشد پس پدید آمد کہ
سعادت محمد و شقاوت ابلیس بود ابوبکر و عمر بے ابوجہل و ابولہب نباشد صلی نبی الاولہ نظیر

قولہ سبقا و عدلا [illegible] قولہ از نور محمد ایمان
خیزد [illegible]
قولہ سپیدی بے سیاہی نشاید [illegible]
[illegible]
[illegible]
قولہ پس پدید آمد کہ سعادت محمدی بے شقاوت
ابلیس نبود [illegible] اختلاف اسامی در میان [illegible]

فی امتہ این باشد ولی نباشد الا کہ فاسقے لازم روزگار او نباشد صادق ہرگز بے کاذب
نباشد مصطفےٰ سبب رحمت عالمیان آمد او در حق بوجہل نبود تا کمال شقاوت گمراہ او
پیدا شود ہرگز نشنیدہ کہ نور سیاہ ابلیس و بوجہل از سر تا قدم با نور احمد چہ میگوید این بیتہا
بشنو.

رباعی

ای نوش بیا چو زہرابی برمن | وے رحمت دیگران عذابی برمن
وشتم نہ دی و دست تابی برمن | خورشید جہانی و نتابی برمن

ہرکار را با غیر منسوب بینی بجز از خدائے تعالیٰ آن مجازی میدان نہ حقیقی فاعل حقیقی خدارا
دان آنجا کہ گفت قل یتوفٰکم ملک الموت الذی وکل بکم این مجاز میدان حقیقت آن
باشد کہ اللہ یتوفی الانفس حین موتھا و نمودن محمد مجاز میدان و گمراہ کردن
ابلیس ہمچنین مجاز میدان یضل من یشاء ویھدی من یشاء حقیقت میدان گرم
کہ خلق را ابلیس اضلال کند ابلیس را بدین صفت کہ آفرید گر موسیٰ از بہر آن گفت ان
ھی الا فتنتک گناہ خود او راست کسے را چہ گناہ باشد گر این بیتہا شنیدہ نظم

در — ہمہ رنج من از بلغاریانست | بنا کامم ہمی باید کشیدن
گنہ بلغاریان را نیز ہم نیست | بگویم گر تو بتوانی شنیدن

واگر بگوید از آنکہ ذات [illegible]
[illegible] قولہ [illegible]
[illegible] قولہ با نور احمد چہ گوید [illegible]
[illegible]
قولہ ان ھی الا فتنتک [illegible] قولہ گناہ
خود او راست [illegible]

خدایا این بلا و فتنه از تست | ولیکن کس نمی آرد چخیدن
همی آرند ترکان را ز لغار | ز بهر پرده و مردم دریدن
لب و دندان آن ترکان چون ماه | بدین خوبی تو دانی آفریدن
که از خوبی لب و دندان ایشان | بدندان لب همی باید گزیدن

خلق هدایت با محمد حوالت کند و ضلالت با ابلیس پس چرا در حق ابو طالب عم او با او خطاب کند اِنَّکَ لَا تَهْدِیْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰهَ یَهْدِیْ مَنْ یَّشَاءُ. ایعزیز هر چه در ملک و ملکوت است هر یک مسخر کاری معین است اما آدمی مسخر بر کاری معین نیست بلکه مسخر مختار است چنانکه احراق در آتش اختیار در آدمی بستند چنانکه آتش را بجز سوزندگی صفت نیست آدمی را بجز مختاری صفت نیست پس چون در محل اختیار آمد با سطر اختیار از و کارهای مختلف در وجود آید اگر خواهد حرکت از جانب چپ کند اگر خواهد از جانب راست کند اگر خواهد ساکن باشد اگر خواهد متحرک از بهر این کار در عالم ابتلا و امتحان فرستاده اند
لیبلوکم ایکم احسن عملا اگر خواهد مطیع بود و اگر خواهد نبود پس مختاری آدمی چون مطبوع آب و باد و آتش است در تربیت و احراق و اشتعال بعد ما هر کرا برای سعادت آفریدند

قوله چنانکه احراق در آتش یعنی این مقصود و این اند خواهد اختیار را ثابت کند یعنی هر چه او میکند و آنچه خود میکند او را بصفت اختیار آفریده اند چنانکه آتش را بصفت احتراق نیکو گفته است نقصی می شود و آنکه ایشان آفریدن او اختیار میگوید اختیار هست و لیکن بدین صفت بدین بیان اگر چه رد نقصی میکند و لیکن گویند باز میگرداند که این صفت آفرید اختیار کند و هر چه کند اختیار نیست معین او که در و آفریده بدان عذاب کند و آنکه صبر بدین میگوید اختیار عوض خدام درین معنی است قوله اگر خواهد حرکت از جانب چپ میگوید اوست که حرکت چپ و راست با تو داده است اگر تو خواست آن چپ و راست و قتی هر فصل یکی باز میگوید او را اختیار او که هر چه او خواست وی با تو نه آنکه جان اختیار او ست که او را چنین کرد

جز مختاری بحرکات اهل سعادت نباشد و هر کرا برای شقاوت آفریدند جز مختاری اعمال اهل شقاوت نباشد و اهل ایمان را بیان میکند که فَاَمَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ جَنّٰتُ الْمَاْوٰی نُزُلًا بِمَا کَانُوْا یَعْمَلُوْنَ و اهل کفر را قدح کرده و وعید آتش زموده و اَمَّا الَّذِیْنَ فَسَقُوْا فَمَاْوٰهُمُ النَّارُ اما شیوه ارادت در شرع مقبول نیست شرع میگوید اعملوا فکل میسر لما خلق له و اینجا دانم که ترا در خاطر آید پس دعوت و بعثت انبیا و رسل را فایده چه باشد ایعزیز دعوت انبیا و رسل نیز یکی آمد از اسباب حصول علم بسعادت و شقاوت مثال این چنان باشد مثلا عسل در پیش کسی نهند و او را آرزوی عسل بود و در آن عسل زهر است اگر مخبری آنجا نبود و جاهل مرد باشد بر آمیختن آنچنین از خوردن آن او را جز هلاک حاصل دیگر نباشد اکنون اگر مخبر او را گوید که عسل آمیخته بزهر است و او این مرد را در دروغ زن ندانند لابد ترک آن عسل گفتن او را ضرورت باشد این اختیار سبب حیات او باشد اکنون بدانکه ایعزیز ضرب الله مثلا دنیا و شهوات او همچون عسل دان که گفتم و خلق همه عاشق دنیا شده اند زیرا که نزد ایشان شهوات دنیا لذیذ است در حال و از بهر لذت یکساعت بسیار حزن حاصل می آید که رب شهوت ساعة اورثت حزنا طویلا پیغامبران مخبران آمده آگاه کنندگان اند مر بهر دنیا را گفتند دانست که زهر دارد و اگر از زهر احتراز کنید سود دارد و ایشان را مصطفی میگوید که الدنیا حیفة فعلوا ما ... فاتقوها و جای دیگر گفت در قرآن بیان میکند اِنَّمَا الدُّنْیَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِیْنَةٌ اینجا خلق سر گروه آمده اند گروهی ایشان را صادق دانستند ترک دنیا کردند و همگی بآخرت مشغول شدند

فرجع الامر الی البیان و احسن قوله مثال اینچنانست با تو چنین تمثیل که ... دیگر ... این ابهر بیان باو گفت ... نمی آرد چخیدن این سلوم ... که مثل ... گر ... است و بازدوار ... خواند ... است این مثل بیان ... باید

خدایا این بلا و فتنه از تست ولیکن کس نمی آرد چخیدن

همی آرند ترکان را ز فغار ز بهر پردهٔ مردم دریدن

لب و دندان آن ترکان چون ماه بدین خوبی تو دانی آفریدن

که از خوبی لب و دندان ایشان بدندان لب همی باید گزیدن

خلق هدایت با محمد حوالت کند و ضلالت با ابلیس پس چرا در حق ابو طالب عم او
با خطاب کند اِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَّشَاءُ ای عزیز هرچه
در ملک و ملکوت است هر یکی مسخر بکاری معین است اما آدمی مسخر بکاری معین نیست
بلکه مسخر مختاری است چنانکه احراق در آتش اختیار در آدمی بستند چنانکه آتش را بجز سوزندگی
صفت نیست آدمی را بجز مختاری صفت نیست پس چون در محل اختیار آمد بواسطه اختیار
از و کارهای مختلف در وجود آید اگر خواهد حرکت از جانب چپ کند اگر خواهد از جانب راست
کند اگر خواهد ساکن باشد اگر خواهد متحرک از بهر این کار در عالم ابتلا و امتحان فرستاده اند
لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا اگر خواهد مطیع بود و اگر خواهد نبود پس مختاری آدمی چون مطبوع آب
و باد و آتش است در تربیت و احراق و انتشار بعد ما هر کرا برای سعادت آفریدند

قوله چنانکه احراق در آتش یعنی این تصویر این است که اختیار در ذات آدمی است یعنی هرچه او میکند باختیار
خود میکند او را بصفت اختیار آفریده اند چنانکه آتش را بصفت احتراق بیکرد است نقصی نمی شود اگر گفتار
نکرد او را آفریده این را اختیار میگوید اختیار است ولیکن این صفت بدین بیان اگرچه نقصی نمی بود ولیکن
نمی دان باز نگردد که آنکه این صفت آفرید که اختیار کند هرچه کند باختیار که معین را که در و آفرید و بدان عذاب
کرده می دارد آنکه هر روز میگوید اختیار ضرور است اما همین معنی است قوله اگر خواهد حرکت از جانب چپ
کند این صورت که حرکت چپ و راست باشد و صفت گردش راست آن چپ و راست رفتن هر فعل یکی باز
نگردد و او را اختیار او اگر بر چپ او راست و راست و چپ نهد آنکه جمله اختیار راست که او را همچنین کرد

جز مختاری بحرکات اهل سعادت نباشد و هر کرا برای شقاوت آفریدند جز مختاری اعمال
اهل شقاوت نباشد و اهل ایمان را بیان میکند که فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ
جَنّٰتُ الْمَاْوٰى نُزُلًا بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ و اهل کفر را قدح کرده و وعید آتش زده وند و اَمَّا
الَّذِيْنَ فَسَقُوْا فَمَاْوٰهُمُ النَّارُ اما شیوهٔ ارادت در شرع مقبول نیست شرع میگوید اعملوا
فکل میسر لما خلق له و اینجا دانم که ترا در خاطر آید پس دعوت و بعثت انبیا و رسل را
فایده چه باشد ای عزیز دعوت انبیا و رسل نیز یکی آمد از اسباب حصول علم سعادت
و شقاوت مثال این چنان باشد که شخص درویش که نهند و او را آرزوی عسل بود
و در آن عسل زهر است اگر مخبری آنجا نبود و جاهل مرد باشد بر آن عسل همچنین از خوردن
آن او را جز هلاک حاصل دیگر نباشد اکنون اگر مخبر او را گوید که عسل آمیخته بزهر است و او
این مرد را دروغ زن نداند لا بد ترک آن عسل گفتن او را ضرورت باشد این اختیار سبب
حیات او باشد اکنون بدانکه ای عزیز ضرب الله مثلا دنیا و شهوات از بهر چون عسل دان که
گفتم و خلق همه عاشق دنیا شده اند زیرا که نزد ایشان شهوات دنیا لذیذ است در
حال و از بهر لذت یکساعت بسیار حزن حاصل می آید که رب شهوة ساعة اورثت
حزنا طویلا پیغامبران مخبران آگاه کنندگان اند مر زهر دنیا را گفتند ما ست که زهر
دارد اگر از زهر احتراز کنید سود دارد و ایشان را مصطفی میگوید که الدنیا حیة فاقتلوها
و جای دیگر گفت و در قرآن بیان میکند اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ اینجا خلق سه گروه
آمده اند گروهی ایشان را صادق دانستند ترک دنیا کردند و بکلی باخرت مشغول شدند

شرح الاصول البیانات و اصل قوله مثال اینجا نست باشد بگو مثال دادن میگوید دیگر است
این ابر بیان با کار گفت ولیکن کس نمی آرد چخیدن این سوم بشود که عسل بود او است و در و زهر
گرد است و باز دارنده و خواننده و مجرا است این مثل بیان بر این معنی باید

تا فلاح و سعادت ابد یافتند و گروہے دیگر وعظ و پند ایشان فراموش کردند از پس
شہوت خود رفتند تا عاصی شدند گروہے دروغ زن دانستند تا ہلاک شدند و گفتند
اَتُرِیْدُوْنَ اَنْ تَصُدُّوْنَا عَمَّا کَانَ یَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا ای عزیز چہ دانم کہ از عطارات این کلمہ شنیدہ
یا نہ کہ ان اللہ تعالی یحاسب العباد فی الابد علی ما علمہم فی الازل گفت در ابد با بندگان
خود آن کند کہ در ازل کردہ باشد این کلمہ ازین جا گفت کل مولود یولد علی الفطرۃ فابواہ
یہودانہ و ینصرانہ و یمجسانہ یعنی ہر کہ از فطرت سعید آمد سعید باشد و ہر کہ از فطرت شقی آمد
در آخرت شقی باشد از خدا بشنو فِطْرَتَ اللّٰہِ الَّتِیْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَیْہَا لَا تَبْدِیْلَ لِخَلْقِ اللّٰہِ ہمہ
بیان ہا ازین آیت معلوم شدہ است ای عزیز اینجا سخنے غریب است بدان کہ دنیا محک آخرت کردہ اند

قولہ علی ما علمہم فی الازل ہر چہ در ازل یکے مقدرات این الازل الا بدہم بدان معاملت تا اگر
ترجمہ عبداللہ انصاری میگوید ہر بار انستا چہ بود اینجا محمد حسینی سخنے گفتہ است ہم بر انستا چہ بود و عبداللہ انصاری بران
تا ہر دو محمد حسینی برین کتابہ است باز چون چنین باشد آن سوال باز گردد و بعثت انبیا و دعوت چہ فائدہ بود
قولہ کل مولود یولد ہر آنچہ مقدرات مراد و بعبران باشد سوال مشکل تر شود الا اینجا
مخے دیگر است آن چنانچہ ہست بعینہا باشد و بعبران ردو انبیا و رسل مبعوث برین مانند آنچہ
برین از خلقت طاری شود بدعوت انبیا و ارشاد ایشان آن طاری مضمحل گردد مثلاً یکے را
در اصل خلقت سعید آفریدہ است بواسطہ اصطحاب اشقیا صفت شقاوت برایشان
افتادہ است انبیا او را ارشاد و تعلیم و تنبیہ کنند آن صفتے کہ بر او افتادہ بود بدعوت ایشان
مندفع شود با اصل سعادت خود رجوع باز گردد و ابوبکر رضی اللہ عنہ در اصل خلقت سعید است اصطحاب آباء
امہات را بنا بر خویش صورت ضلالے و شقاوتے می نمود و رسول اللہ علیہ السلام او را بتعلیم و ارشاد
زود بر اصل خلقت یعنی سعادت بود راست کلمے و تفکرے درمیان نمود ہم بیک دعوت قبول او
اسعد سعدا گشتہ۔

و قالب را بحکم جان کردہ اند صِبْغَۃَ اللّٰہِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰہِ صِبْغَۃً بیان خود بیہ دار و گوشدار از
مصطفی بشنو کہ گفت الدنیا مزرعۃ الآخرۃ میگوید دنیا کشت است میان ازل و ابد نہادہ
درین کشت جملہ رنگہا پیدا آید سعادت از دنیا و از قالب ظاہر شود شقاوت ہمچنان و گرنہ
در فطرت ہمہ یکسان بودند تفاوت از خلقت نیامدہ مَا تَرٰی فِیْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ
بلکہ تفاوت از قوابل و قوالب آمد اگر دنیا و قالب ضروری نبودے چرا مصطفی را آن باز
گذاشتندے کہ بدعا و تضرع گفتے لیت رب محمد لم یخلق محمدا و ابوبکر گوید یا لیتنی کنت شجرۃ
و عمر گوید یا لیتنی کنت طیرا و دیگران نیز ۔ از دنیا و قالب بری آید و گرنہ این سخن را و
این شکایت نبی و ولی را با حقیقت چہ کار معنی این سخن سہ بزرگ اعنی مصطفی و ابوبکر و عمر

قولہ صبغۃ اللہ و من احسن من اللہ صبغۃ رنگے از ان دین جہان آمد اللہ سبحانہ و تعالی او را ہر رنگے
منحصر گردانید ہیچ رنگ بہتر از رنگ خدا نباشد یعنی آنکہ ازان رنگ نیست کہ او را ابتداے و تحولے پذیرد
و آنکہ رنگ سیاہ کردہ است ابد سپید شدنی نیست و آنکہ رنگ سفید کردہ است سیاہ و بر وطاری شدنی است
و اگر خود و شستن جامہ از رنگ سپیدی باز گوید چہ اینجا دست قابل تحویل نیست قولہ الدنیا مزرعۃ
الآخرۃ یعنی ہر رنگے او را اینجا آوردہ است ہم بدان رنگ باز میگردد ہر کہ گندم کشتہ است گندم باشد و ہر کہ
جو کشتہ جو باز گردد و آنکہ رسول علیہ السلام گفت رب محمد لم یخلق محمدا این اشارت کردہ رنگ درویشی
در رنگے وشے
لطیف منظر است در اصل خلقت و اشتم دارم این دعوت وان ارسال و این علامت خلق برین نیاید اگر انہ
دان رنگ آمیزی میکند و اگر من ہم باصل او بودے کہ متحد بصفات او و بذات او بودم و البتہ مرتبے من ہم
بدان باشم این بلاے زیادتے برمن شود کہ این اسرار پیدا بود من برایشان این آرزوے بود ریالیت رب محمد لم
یخلق محمدا شنیدہ این سخن را کشتی یا بود و نا بود خود در اصل خلقت وجود خود آرمیدہ و آسودہ بود و سخن درگوش
ارسید و رقص کنان بر و میخانہ عشق درید و تو بید اقی کہ این آمدن کلام بود است بیت

بر ترنج بلا شدے بوئے زمن تش ۔ خراب اندر پچہ آن بوے رفتم

آنست که گفتند که شیخ ما را در عالم حقیقت بگذاشتند و هرگز بعالم حکم و تکلیف فرو نیامد
ایعزیز آدمی یک صفت ندارد بلکه صفات بسیار دارد و هر یکی از بنی آدم دو صفت
باعث است یکی رحمانی و یکی شیطانی که یکی را روح خوانند و آن دیگر را نفس اماره
خوانند قالب و نفس شیطانی بود و جان و دل رحمانی بود و اول چیزی که در قالب
در آمد نفس بود اگر قلب سبق یافتی هرگز نفس را در قالب نگذاشتی قالب را نیستی
دارد باضافت با قلب و نفس صفت ظلمت دارد و قالب نیز از خاک است ظلمت
دارد با یکدیگر انس و رغبت گرفته اند و نفس را وطن پهلوی چپ آمد و قلب را وطن صدر آمد

دریغا گفته بودم

نظم

هستم ولیک نیست نابود ‌ ‌ ‌ نابود ولیکن بود را بود
نابود چه بود بود را بود ‌ ‌ ‌ نابود چه بود عین مقصود

گفتار لیکن عالی است ... اسرار را جامع و محیط است ... آنکه میگوید ... گفت طیر اطیرا با الهوی باین
سخن نسبتی ندارد ... رسول الله علیه السلام اصل بود ... که درین جهان آید صدیق اکبر
چنان اشارت کند ... در هوای دنیا مردم ... شهوت گرفتار نبود ... اگر این وجود
خبر نیست ... قوله دو صفت باعث آمد ... صفات نسبت دارد
... شیطانی میگویند ... نفس ...
... قوله قلب
... قوله اگر سبق قلب یافتی قالب و نفس ...
...
... قوله پهلوی چپ آمد ... نسبت ...

نفس را بر لطف زمین بعوا و ضلالت و جنده دل را بر لطف نور و حرمت ... کنند افمن شرح
الله صدره للاسلام فهو علی نور من ربه پس درین خلق سه گروه آمده اند گروهی را توفیق
دادند تا روح ایشان نفس را مقهور کرد تا سعادت یافتند و ان جندنا لهم الغالبون این
معنی باشد و گروهی را شقاوت در راه نهادند تا نفس ایشان روح را غلبه کرد و شقاوت
یافتند اولئک حزب الشیطان الا ان حزب الشیطان هم الخاسرون این باشد سیوم گروه
توقف اند تا وقت مرگ جان او بچه رنگ نفس گیرد شقاوت پدید آید و اگر جان
رنگ دل گیرد سعادت پیدا شود و اگر موقوف بمانند از اهل اعراف باشد
وعلی الاعراف رجال یعرفون کلا بسیماهم از مصطفی علیه السلام بشنو که درین معنی گفت
انما الاعمال بالخواتیم دریغا هر چند بیش می نویسم اشکال بیش می آید دریغا هنوز
در نفس اماره مقیم مانده این اسرار چه گوش قلب توانی شنیدن باش تا نفست
مسلمان شود که اسلم شیطانی علی یدی و رنگ دل گیرد تا دل آنچه زبان قال

قوله افمن شرح الله صدره تو تشبیه نامی است از نامهای قلب بیان آیت بالا گذشت
است قوله اهل اعراف شود تا معنی سه گروه کرد اما حقیقت بدو باز گردانیده و فانی از اهل اعراف
اگر اهل اعراف باشد محروم شد و اگر با اهل جنت باز گردد مسعود بود ... مرگ را اثری ابحاد او در نوحیح ندارد
هم خود ... سخن ... نبات گنیم قوله انما الاعمال بالخواتیم تا معنی بسیار است از عرفان
اهل تحقیق ... آن ... مختتم بسعادت یا شقاوت شود این سخن عوام خلق است
آن قوم را سعادت و شقاوت قدم پیشتر نهاده اند کار ایشان به یگانگی رسیده است
شقاوت و سعادت در دریای وحدت نیست و نابود اند معنی دیگر اعتبار خست عمل را اگر ختم
معنی دیگر بر چه او ختم کرده است عمل بحسب آن ختم کرده است اگر او ختم بسعادت است هم از ان اوست
و اگر او مختتم بشقاوت است اعمال او اعمال اشقیا خواهیم جمع بحسب از آن او باشد.

زبان نتواند گفتن باز بزبان حال گوید ازین کلمہ آگاہ شوی لسان الحال انطق
من لسان القال ہرچہ شنوی اگر ندانی عذر پیش آور از او جہ بنہ و اگر دانی مبارکت
باد دانی کہ نعت مسلمان چہ چیز آمد برخوان الذین یستمعون القول فیتبعون احسنہ
ہرچہ داند مسلم حاز و ہرچہ نداند عذر بنہد در بنا مصطفے از ینجا گفت المسلم من سلم
المسلمون من یدہ ولسانہ و قرآن از منکران چنین شکایت کردم و اذ لم یھتدوا بہ
فسیقولون ھذا افک قدیم یعنی چون بسخن راہ نبردندے گفتندے دروغ
است ما ہرگز از مادران و پدران نشنیدہ ام ما سمعنا بھذا فی اٰبائنا الاولین
جواب ایشان باز دادند کہ انتم و اٰباؤکم فی ضلال مبین ظاہر بیان گویند
ما نیز این کلمات از شافعی و ابوحنیفہ و غیرہما شنیدہ ایم آن دیگر گوید علی چنین گفت و ابن
عباس چنین گوید ایعزیز این قدر نمی دانی کہ مصطفے علیہ السلام چرا با معاذ جبل گفت
قس الامور برائک گفت ہرچہ بر تو مشکل گردد فتوی آن با دل خود رجوع کن
نہ از نفس امارہ و بجوید لابجوز از مفتی دل خود طلب کن فتوی دل را گوییم

قولہ لسان الحال این سخن باد گذشتہ است ہا انجا بہ بین قولہ من یدہ ولسانہ ز مسلمانے کہ مسلمانان از دست و زبان او سلامت اند قلبش بصفت جلال و صفات و نفسش بصفت نزول و ذہنیت ازین چنین مسلمانے الحکم اقتدائے نیاید صادق را با انکے نسبت نکند قولہ ما از شافعی و ابوحنیفہ تا ملی میگویند فیہ انداز دخش ہم بیرون می آید امیر المومنین علی را رضی اللہ عنہ با ابوحنیفہ و شافعی رضی اللہ عنہ برابر میکنند علی ہرچہ گوید ہم از حق و حقیقت مشاہدہ بیان کند ما علی اللہ و متقیان ائمہ ہرآئینہ معاملات مکتسب ظاہر حکم کنند اے بے انصاف علی را با ایشان برابر مکن کہ او پیشوائے جملہ اہل دل است اگر نشنیدہ علی در کلام تو شنیدہ است تا حدیث علی منزلہ ہارون انت علی منی۔

نفس امارہ را چون مفتی ما نفس امارہ بود و ملپے او گیریم لاجرم حال آنکہ ہست بتر
بود ما را مخالفت نفس واجب و فریضہ است مگر این کلمہ نشنیدہ کہ خدائے تعالی
با داود پیغمبر علیہ السلام گفت یا داود تقرب الی بعداوت نفسک گفت اے
داود با من دوستی کن بدان کہ نفس را دشمن داری و از بہر من با وے عداوت میکن
اما چہ گوییم درین معنی کہ علما جاہل تر از جاہلان شدند کہ العلم علمان علم بالقلب
وعلم باللسان بعلم زبان قناعت کردہ اند و علم قلب را فراموش کردہ ایعزیز
از دست راہزنان طفلان نارسیدہ علمائے روزگار در دین خلل افتاد و
ایشان قومے باشند کہ راہ شیاطین دارند در راہ خدائے تعالی زنند وقتے داود
گفت الٰہی کیف حال عالم الدین حق تعالی داود را گفت کہ یا داود لا تسال
عنی عالما اسکرہ حب الدنیا فیقطعک عن محبتی اولئک قطاع الطریق علی عبادی
گفت یا داود مپرس تو از من عالمے را کہ مست گردانیدہ است او را
دوستی دنیا پس قطع کنند ترا از دوستی من ایشان راہ زنان اند بر بندگان من
در نطق نزدیک با ایشان و در معاملہ دور ایشان بود ایعزیز اگر شافعی و ابوحنیفہ
کہ مقتدائے امت بودند اگر درین روزگار بودندے بحمد اللہ بسیار فوائد علوم ربانی
با آثار این کلمات روحانی یافتندے و ہمگی روے بدین کلمات آوردندے و

قولہ مخالفت نفس واجب باشد اگر از وجہ لذت بخلاف دل باشد و اگر در نفس آن از ذکر دل بود اینجا مخالفت نیست موافقت ہست قولہ یا داود تقرب الی بعداوت نفسک ہمان معنی است کہ من گفتہ ام نفس را خدا آفریدہ و او را نسبت بعداوت داد کہ او را حجاب خود کردہ کہ بدو ماند از خدا باز ماند۔
قولہ بسیار فواید علوم تا ملی بہچہ راہ است و تمام کار است و ہیچ نیست شنیدہ اند کہ شافعی در وقت خورشید آنجا او بودہ است بوحنیفہ از وے تقدم بیشتر دارد و شیخ فرید الدین قدس اللہ سرہ در روح چنین نمودہ است

جز بدین علوم الٰہی مشغول نشدندے و جز این نہ گفتندے ورینا گر بینائی باطن ندارند
تو پنداری کہ بآیت ربّ محمد لہ بخلق محمد اٰ آنزبرای این ہمہ بود کہ گفتیم اگر گفت از ذاتٌ بالله
بہر ظاہر بینان گفت العزیز درین مسئلہ چہ گوئی بلبل را آن بہتر باشد کہ سرائیدن
او بر گل باشد و راز او با گل باشد کہ مقصود او گل است یا او را در قفس کنی تا دیگرے
بیانگ و نغمات او خوش شود و مقصود بر گیرد و تحقیق این گفتار از مصطفیٰ کہ بآیت
ربّ محمد لہ بخلق محمد اٰ انیست کہ میگوید کاشکے این قالب نبودے تا در بستان
الٰہی بر گل کبریا سرائیدن ثنائے لا احصی ثناءً علیک انت کما اثنیت علی نفسک

کہ او رفتہ حقیقت با در پردہ بشریت پوشیدہ و خاموش و احوال بلبل بر جہ فیروز کرفی بسیار تر و اختلاف
میکردند و از کلمات توحید میپرسیدند کہ اگر نا ز نبودہ اند ہم چون نا دانستے نبودند آنچہ تراہم می شود و اکنی
کہ و را سان چیزے دیگر نیست مرد بیرون افتادہ و جلباب حیا از و کشیدہ انداختہ ہر چہ خوش آید گوید
و کبار علما در ہم معرفت را رش کردند و آ و خے از ایشان بر نیاید تا انکہ مرد مان گمان بردند چنانکہ
ہمی بردگمان بردکہ ایشان از ان عاری اند والعیاذ باللّٰہ روزے خواجہ حسن نصیر الدین اودہی قدس اللّٰہ
سرہ العزیز دو در عجب تاسف کا یا این قاضی بین القضاۃ چہ دریغ می آید و حسین منصور این چہ گفتار کہ ایشان
گفتند کہ بکبار بر وند **قولہ** و رینا بینائی باطن ندارند قاضی اگر بینائی ایشان بودے از باطن
ایشان کردندے **قولہ** بلبل را بہتر باشد سرائی کہ او بر گل باشد ہر جا کہ بلبل سراید بر گل دارد
آن سرا با گل ہست آن اقرار او است این بلبل جز در گل نباشد نالۂ او جز با گل نبود و او جز از غنچہ
گل در ستان کس نیاید کہ از این حکایت قاضی و ور ترا اند **قولہ** بر گل کبریا لا احصی ثناء اگر این
قالب نبودے بر گل کبریائی کہ نالیدے و انگہ او با او یکے بودہ است نالہ کجا بودے و چہ معنی
لا انعدام کہ با انکہ او اتحاد و راستی با او داشتہ اما صورت ظاہر او دوری نبود و ہم از این نالید کہ
لیت ربّ محمد لہ بخلق محمد لا احصی ثناء علیک دو معنی دارد یکے آنکہ بدان فہم کہ قاضی گفت

میکردے العزیز این حدیث نشنیدہ از مصطفیٰ علیہ السلام کہ مرا در زمین محمد خوانند
و در آسمان فرشتگان نام احمد خوانند العزیز دانی کہ در عالم الوہیت او را چہ نام خوانند
گفت کاشکے محمد نبودے کہ محمد با دنیا و خلق تعلق دارد و آن عالم قالب است
گر این آیت نخواندہ کہ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُوْلٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَاِنْ مَّاتَ
اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ چہ گوئی موت و قتل بر جائے آید کہ زن او بود نہ بر حقیقت
اگر محمد نام قالب نبودے موت را بدو نسبت نکردندے زیرا کہ موت بر
حقیقت او روا نباشد العزیز چنانکہ قالب مصطفیٰ علیہ السلام مرتبت داشت
جان عزیز او ہمین نسبت مرتبت دارد اند بجمال قالب از قوالب انسانی در حسن
و خوبی بر سر آمد پس جان نیز چنین از جملہ ارواح ملکی و بشری بسر آمد و آنچہ قالب
او را دادہ اند آن کرامت و عزت انسان او را ہم دادہ اند

دوم کہ محمد میگوید او را اثنا نیست تا من احصائے ثنا کنم او بصفت ثنائے خویش چنانکہ ہست ہم
کن **قولہ** و در آسمان فرشتگان احمد خوانند اگر قاضی اینجا بنشستے کہ در زمین احمد در نوشتن محمد
خوانند و در آسمان بنام احمد خوانند این یک مناسب آمدے بیان تحقیق در کتاب اللہ نیست مگر
مُبَشِّرًا بِرَسُوْلٍ يَّاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِي اسْمُهٗٓ اَحْمَدُ قصہ در زمین نداشتہ اند کہ او احمد محمد باو در دعا
پرسیدند گفت از غیب دو نفر گفتہ رفتہ اند کہ در شکم تو پیغمبر آخر الزمان است چون زائی دو نام نہی
اہل کتاب یکے از نام ایشان ہم بدین بود کہ احمد محمد نام داشت کہ توریت ہم بدین ناطق است
قولہ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُوْلٌ جز خبر رسالت از احد نیست و محمد صفتے ندارد کہ آن صفت با اقتدار
کند کہ رسالت آمدن و رفتن او نسبت با آمدن و رفتن من و تو ندارد رسل بصورت بشری ظاہر گشتند
و صورت صوری پیدا نمودند تا انکہ ہیچ نبی در گور نماندہ است و نماندند و درگذارد و زمین او را نخورد و
اَفَاِنْ مَّاتَ اَوْ قُتِلَ را چہ گمان میبری کہ او میرد یا کشتہ شود چنین نباید انکہ گفتم مات محمد

ماکان محمد ابا احد من رجالکم ولکن رسول الله وخاتم النبیین ہمین معنی دارد
دریغا وقتی دیگر گفت لی خمسة اسماء انا محمد وانا احمد وانا الماحی و
انا العاقب وانا الحاشر خود بیان این نامها نخوانده در لوح دل نام دیگرش
چه دانی در شب معراج او را نبی خواندند که السلام علیک ورحمة الله وبرکاته و
جای دیگر گفت یا ایها النبی اتق الله و او خود را سید خواند که انا سید ولد آدم و یٰس
والقرآن الحکیم ہمین معنی دارد یعنی یا سید المرسلین اگر خواهی که نام روح مصطفیٰ بدانی
از اصحاب او شنو اصحابی کالنجوم و طریق از اصحاب او شنیدن آنست که اصحاب

یعلم الله ہر بار که این اضافت شنیدم موی اندامم می خواسته است قوله ماکان محمد ابا احد من
رجالکم یعنی ہیچ کسی [illegible] نبوت و ابوت باشد محمد از آن بری است ہر چه افعال و اقوال بشری [illegible]
نمودار کرد موی اندام خواسته [illegible] است و آن مقصود [illegible] است
قوله لی خمسة اسماء انا محمد وانا احمد یعنی حقیقت ہر دو [illegible] باز گردد گفتم بیان احد و احمد
تفاوت نیست مگر میمی صوری که در میان افتاده است چون او را خواسته اند محمد را با دنیا تعلقی و چند
[illegible] است سخن بسیار است اما کوتاه کنم انا العاقب [illegible]
آینده است [illegible] بازگرد [illegible] اول [illegible] آخر ہمو است **شعر**

انی وان کنت ابن آدم صورة ❊ فلی فیه معنی شاهد بابوتی

فارسی بیت

گفتا بصورت ارچه ز اولاد آدمم ❊ از روی مرتبه [illegible] مقدم

[illegible]
[illegible]
[illegible] قوله اصحابی کالنجوم [illegible]
[illegible]

اورا صحبت شنوی و بدیشان تشبه کنی در اخلاق و صفات او که من تشبه بقوم فهو منهم
مرد متابعت و محبت اولیا و اصحاب پیغامبر از اصحاب پیغمبر شنو و المرء مع من
احب چون محبت ایشان درست گشت درین مقام اخوانیت با ابوبکر و عمر درست
گشت پس درین مقام او را رابطه راه دهند از خدا شنو نام محمد چیست که رأی قلبی ربی

پیغمبران [illegible] خود

قوله بدیشان تشبه کنی [illegible]
[illegible] قوله من تشبه بقوم فهو منهم [illegible]
[illegible] قوله او را رابطه راه دهند [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

چه باشد این آیت برخوانی یا ایها النبی انا ارسلناک شاهدا و مبشرا
و نذیرا این هر پنج نام جان محمد آمد و ظاهر و علم او و فردا این نامهاست که بسر اجابه میرا
مرتبیات که از خوانده یا شنیده میگوید گر از دیده گوید ولیکن از دیدن خدا تعالی
الم تر الی ربک کیف مد الظل شنیده ولیکن از پیغامبر بشنو که لی مع الله وقت لا یسعنی فیه
ملک مقرب و لا نبی مرسل مر این معنی حاصل آورده است که گوید و الله یدعوا
الی دار السلام مر خدای جل جلاله این همه که میگوید و صد هزار چندان مراد او دوست
در کتب فی قلوبهم الایمان بزبان مسلم و علم آدم الاسماء کلها و در مدرسه
علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم معلوم و مسلوم من کرده است در دنیا عاشق

از سوره طه بوده است ما انزلنا علیک القرآن لتشقی الا تذکرة لمن یخشی تنزیلا ممن
خلق الارض و السموات العلی الرحمن علی العرش استوی عمر اندر تے در خود یافت و نعت
او خداوند تعالی کرد گفت والله ما هذا کلام البشر محمد کجاست گفت در خانه [illegible]
آن سو توجه شد خبر به رسول علیه السلام و الصلوة رسانیدند صحابه ترسان گشتند یاران چه می آید عداوت مستقیم
بود گر میان است حمزه تیغ از نیام کشید پیش داشت گفت اگر بصلح می آید بسم الله اگر [illegible]
رسول الله و هو است حمزه ترا با امر کار نیست من دانم و عمر حمزه گفت سمعا و طاعة تیغ در نیام کرد
عمر در رسید رسول الله علیه السلام استقبال کرد در روی رسول الله علیه السلام دید گفت وجه هذا وجه الله
رسول الله دست بر سینه زد [illegible] عمر بود ایمان منور گشت القصه [illegible] ما بضرورت [illegible]
کرد قوله از خدا بشنو که نام محمد [illegible] نام محمد است و آن بحساب ابجد چنین باشد که این حب
او چه جواره قوله رای قلبی ربی چون دل محمد متجلی [illegible] است [illegible] کشف و تجلی است او
دانی چند جواب نیست رای قلبی ربی [illegible] تقلب رب است [illegible]
ملامت [illegible] قوله
مرتبیات [illegible] قوله لی مع الله وقت [illegible]

هیچ بلائے سخت تر و عظیم تر نباشد از آنکه از روے معشوق دور باشد
و به هجران مبتلا شود و آن گاه با نا اهلان گرفتار گردد او را دو بلا
باشد یکے فراق معشوق و یکے وصال نا اهلان گر مصطفی
علیه السلام ازین جا گفت ما اوذی نبی مثل ما اوذیت
گفت بلا و رنج هیچ کس چندان بلا و رنج من نبود لاجرم آن ولایت
که او را بود هیچ کس را نبود و غیرت الوهیت مستولی شده است نمی گذارد که بیش
ازین گفته شود و ما نیز نوعے دیگر آغاز کنیم و بالله التوفیق

تمہید اصل التاسع در بیان کفر

العزیز این آیت گوش دار که و ما یومن اکثرهم بالله الا و هم مشرکون گفت

گفته که قاضی مرتبیات اگر از کتاب خوانده یا از کسے شنیده گوید گر از دیده شنیده میگوئی با خدا [illegible] است
که از فرشته مقرب و نبی مرسل نگنجد یعنی این گفت و شنیده از کجا آمده این عبارت از حول است
این عبارات از آن کی که شور از چیزے ندارد و اما گفت و شنید کی گنجد و یعنی هم گنجد -

تمہید اصل تاسع

قوله و ما یومن اکثرهم بالله الا و هم مشرکون و درین عبارت میکند بدو شرک
شرک جلی و شرک خفی شرک جلی جز خدائے پرستی و یا با خدائے دیگر را پرستی شرک خفی مراتب او را
نهایت نیست تا آنجا رسد که [illegible] باشد و مع خود امر و [illegible] و عارف [illegible] از شرک و ما یومن
اکثرهم بالله الا و هم مشرکون اکثرے [illegible] دیگر [illegible] از و
کما کنند

نیابد هیچ مومنی را الا که مشرک باشد مگر که مصطفی ازین جا گفت کاد الفقر ان
یکون کفرا ایعزیز گرفتار شدی دوست هرگز دیده که دیوانگان را بند
برنهند گروهی از سالکان دیوانه حقیقت آمده اند صاحب شریعت نور نبوت
داشت که دیوانگان را بند بر پا نهاد و شریعت را بند ایشان کردند مگر ازان
بزرگ نشنیده که مرید خود را گفت با خدا دیوانه باش و با مصطفی هوشیار
ایعزیز سوختگان عشق سودائی باشند و سودا نسبتی دارد با جنون و جنون
راه با کفر دارد باش تا شاید ما را بینی آنگاه بدانی که چرا دیوانه باید شدن
هرگز دیده که کسی از دست بت دیوانه شود این بیتها نشنیده دوستی

قوله کاد الفقر فقر از امور اضافی است و سالک بفقر ایستد فقر حق بکفر کشد و آنکه کشد زیرا چه شرک
خفی با وست است [illegible] فقر را چه معنی [illegible] نسبت [illegible] قاضی آن مقدار که بیان میکند
هر چند که میگوید بیشتر در شرک دگری افتد قوله شریعت را بند ایشان کردند یعنی
را حقیقت دیوانه کرده پس آنکه دیوانه شد بند بر پایش چه سود مند آید اما این بدین معنی خفی باشد
[illegible] در بند شریعت است لحظه از طریقت برون تا بداو از غلبه آن شورش آنخوام
جلباب حیا از روی افکند پای خود را در بند شریعت گرفتار یابد نبی رب العزت تعالی معجزه
علم قدیم [illegible] حقیقت [illegible] بند [illegible] ایشان کردند [illegible]
[illegible] قوله با خدا دیوانه باش یعنی
[illegible] با رسول علیه السلام هوشیار [illegible] شریعت باشد [illegible] آشکارا
[illegible] قوله سودائی باشند [illegible]
[illegible] قوله جنون راه بکفر دارد [illegible]
[illegible] قوله از دوستی بت دیوانه شود هرگز این
[illegible] باشد

رباعی

هر کس که بکفر عشق بینا آمد | از دست بت شاهد یکتا آمد
در مذهب شرع کفر رسوا آمد | دیوانگی جنون و عشق سودا آمد

زیرکی

سالکان حضرت الوهیت بر فنون و تفاوت آمده اند بعضی ایشان بینا دین شدند
و آنگاه خود حقیقت کار آمدند خود را دیدند که زنار داشتند پس خواستند که ظاهر ایشان
موافق باطن باشد زنار نیز بر ظاهر بستند گفتند اگر باطن که مسکن ربوبیت است
آگنده بکفر و ضلالت بود و از زنار خالی نباشد اگر ظاهر که محل نظر خلق است زنار
دار و باکی نیست ایعزیز فهم خواهی کردن یا نه چه دانی که چه گفته میشود گروهی
دیگر مست آمدند زنار نیز بر بستند و نعرهای مستانه آغاز کردند بعضی را بکشتند و
بعضی را بر دار کردند و بعضی مبتلا غیرت او کردند چنانکه این بیچاره را خواهد بودن ندانم

از جمله عاقلان عاقل تر و از همه هوشیاران هوشیار تر باشد قوله بینا دین شدند تا خود دیده بمجاز حقیقت
کما هو متصف [illegible] گوئی زنار در میان ایشان است در سینه ایشان است و آنگه گویند بستند تا ظاهر
با باطن یکسان شود آن زنار [illegible] در زنار با زنار اما در [illegible] آشفته بودند ضروری باشد قوله باکی
نیست چرا باکی نیست و صورت را با معنی نسبتی نیست یا نه شخص متمثل بصورت [illegible] دیگری متمثل
بصورت [illegible] باکی نیست قاضی [illegible]
[illegible] قوله گروهی دیگر مست آمدند [illegible]
[illegible]
قوله مقصود این بیچاره [illegible] حضرت حقیقت [illegible]
[illegible] قوله مبتلای غیرت کردند [illegible]
آشکار کردند با خود فضیحت و رسوا شدند.

که خواهد بود هنوز دور است و بعضی را بر دیوانگی حمل کردند و مقصود ایشان
بود که رسته شوند از آفت و زحمت خلق که بار گران است از عقل و دیوانگی
اختیار کردند و از زحمت خلق و دنیا نجات یافتند چنانکه رونده گفته است

نظم

هر زمانم جان و دل نزدیک دلبر میشود | وز جمال حسن رویش هر دو کافر میشود
بس بیا جان و دل بر قالبم زحمت شده است | چه تن قالب بجاوم خود میسر میشود

العزیز خلق نداند که از زنار و کفر مقصود ایشان چیست ان[133] فی الخمر معنی
یعنی فی العنب کفر و زنار ایشان از راه خدای تعالی باشد و معین بر کار
طریقت ایشان باشد گفته اند هلاک به باشد که زندگانی با غیر او کردن مصرع

در روی تو کشته به که از روی تو دور

تا از خلق نگذری بخانقه نرسی وَمَن يَخرُج مِن بَيتِهِ مُهاجِراً اِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ
يُدرِكهُ المَوتُ فَقَد وَقَعَ اَجرُهُ عَلَى اللهِ این معنی باشد

قوله[133] وان فی الخمر معنی هرچند که مرجع خمر عنب است اما بمناسبت اسکار و استتار مزه و الوهیت
دیگر بدین خصوصیت شد که انچه در خمر است در عنب نیست همچو او شیرین این تلخ و مفرح این مسکر
و [illegible] این حرام برین نمط قاضی میگوید زنار و کفر که من گفتم با آنچه خمر مانند در روی چیزی [illegible] است که
مقابل آن بود حقیقت هم شریعت است متنزه و منفصل از وست الا مع اوست بلکه محو او در شان
[illegible] بر مثال خمر است زنار و کفر که آن سالک را پیش آمده است آنکه نه از شریعت تبری
کرده است لیکن حالت احتمالی او را پیش آمده است از آنچه او بود و او را بر[illegible] قوله و من یخرج
من بیته قاضی ازین میگوید هر که از معتاد شریعت بیرون آمدن هجرت مقید برین حالت بود که
جزا الی الله والی الرسول همچنان معنی با دست است و همراه است که او با برین آورده و آگر او را

کجائی تو این دیوانه عاشق را ندیده که همچون بلبل در هجران گل سرائی کند و
بانگ و فریاد آرد و چون گل را بیند از شوق چندان ناله کند روزگاری بدین شیفته
میبود که از وجود خود نیز تنگ می آید و جز ناله و سوختگی سود ندارد چون با او باشم
چندانی از شوق دهیم آنکه مبادا که فراق دگرباره در میان آید با ناله و درد و ما هم
و تو نیز از بهر من موافقت کن و این بیتها از سرور درد میگوی رباعی

معشوق منی بی تو نمی آرم زیست | درمان وصال تو نمی دانم چیست
تا عشق فراق کرد دیوانه دلم | در عالم کس نیست که بر من نگریست

العزیز[134] شمه از کفر گفتن ضرور است بدانکه کفرها بر سه اقسام اند خلق همه کفرها
یکی دانسته اند العزیز گروهی دیگر از سالکان حضرت ربوبیت رونگان
عالم قدس الوهیت ایشان را مدتی باخود داده اند و هشیاری اختیار کردند
گفتند عصمت شریعت برای عصمت قالب شرط است روزی چند صبر کردند
تا بمقصود رسیدند العزیز باش تا بدین مقام برسی آنگه دانی که زنار داری
و بت[135] پرستی و آتش پرستی چه باشد هشیار را از عقل و علم نگذارد که نظر بیگانگان

درین حالت قطع و تقطیع غیر [illegible] ولا واجب دیگر جز خداست که بیرون آمدن
از وجود همه بوده است قوله[133] کجائی تو قاضی علیه الرحمه از سوز و فراق و احتراق تا اندرون شوریک
آر [illegible] عاشق است و درد مند [illegible] است [illegible] است که [illegible]
باشد موجب گفتار چنین است قوله[134] ای عزیز شمه از کفر گفتی است بباید دانست هر چه
از خدا سوی باز دارد آنرا صوفیان محقق کفر نامند که از بجانب است هرجا [illegible]
[illegible] که از روی [illegible] یگانگی [illegible] آنرا کفر گویند قوله[135] بت پرستی
چه باشد [illegible] باشد از خدا دوری باشد.

برجنون و سودای ایشان آید مصرع

سنگ[۳۱] واند بغش گر که در انبان چیست

گفتم که کفر را اقسام است گوش دار که کفر نفس کفر ظاهر است و کفر قلب است و کفر حقیقت است کفر نفس نسبت دارد با ابلیس و کفر قلب نسبت بمحمد و کفر حقیقت نسبت دارد بخدای تعالی بعد از این خود جمله ایمان باشد دریغا که از دست خود گستاخی میکنم بگفتن این سخنها در این جهان نه در آن جهان گنجد اما بگویم هرچه بادا باد اکنون گوش دار کفر اول که ظاهر است که خود همه عموم خلق را معلوم باشد که نشانی و علامتی از علامات شرع رد کند یا تکذیب کند

قوله سنگ واند که بهت شناسد و کنجشک گرچیزیست آنجا که خود نباده است و دیگر کسی نداند که در انبان چیست قوله و کفر نفس نسبت دارد با ابلیس نفس نیاساید مگر بدوئی لذت نگیرد مگر بدوئی و این نفس نسبت با ابلیس دارد و از انچه یکی نخستین کرد است از وحدت بکثرت آمده است پس کوری در وی است و از ابا زمیدارد و نمیداند هر چند ایشان را از وی باز میدارد ایشان با و نزدیک تر رانند قوله و کفر قلب نسبت دارد بمحمد صلی الله علیه وسلم قلب جایی است میان نفس و روح و شرع بنده میان بنده و میان خدا چنان بجا مانده است بحقیقت لحظه نیکند قوله و کفر حقیقت نسبت بخدا دارد او را شناخته و در شناختن او سرگردان حیرت واند عارف و معروف معروف بخود ثبت این عرفان حجاب خدا شده است قوله بعد از این خود جمله ایمان باشد نه چنین باو گفت نه کفر باشد نه ایمان قوله دریغا از دست خود که گستاخی میکنم هیچ گستاخی نیست اما سخن گستاخانه است قوله عموم خلق را معلوم باشد یعنی لات و عزی پرستند و باز گشته آن بمعنی عرفان باشد

کافر شود این کفر ظاهر است اما کفر دوم بنفس تعلق دارد و نفس بت باشد که النفس هی الصنم الاکبر و بت را خدای گرفته اند أَفَرَأَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوَاهُ مگر ابراهیم ازین جا گفت وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ این کفر بنفس تعلق دارد و کفر خدای هوا پرستان باشد بعد با خود فنا این کفر شنیدیم این هنوز در کون و مکان باشد آنکس که رخت از کون و مکان برگرفت اول مقام که بروی عرض کنند مقامی باشد که چون آن مقام بیند پندارد که صانع است اگر درین مقام باز ماند و توقف کند ازین قوم باشد إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ هر روز صد هزار سالک درین مقام رسند و اندر همه جا بمانند و كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ خود گواهی میدهد این مقام را ابلیس نیز گرد کفر مسخ شده تا درین مقام کفر بکمال یافته باشی اگر این بیت را گوئی رباعی

قوله النفس هی الصنم الاکبر زیرا چه لازم شخصی شخص بر دست او بصورت سیرت دور از وی نماید و این بیت چنان مشغول میدارد که از خدا باز میدارد و گوئی هیچ آن او را لا دست قوله واجنبنی وبنی ان نعبد الاصنام قاضی عنایة کرد ازین اصنام نفوس مراد است علماء این را کفر ظاهر داند قاضی کفر دوم عنایة می کند قوله آن کس که رخت از کون و مکان برگرفت چون شخص از کون و مکان درگذشت قدسی بروی تجلی کند و تجلی قدسی بدان هیئت باشد سالک گمان برد که این عین مقصود هست شنیده باشی آن متاع البیت یشبه رب البیت کالای خانه به کدخدای خانه مانند راست چه او برین صفت تجلی کند هر آینه گمان برد که او صانع است و او نباشد قوله هر که در کفر مسخ شده مسخ اما بالتحقیق او بالاتصاف مسخ او را با همه دیدیم باهم یافت و رب دین مسخ او را چنین فساد بنده خدا قاضی بدان وهم می گوید که مسخ هم بکار دارد و بدین صفت برود و او آدم تا آنجا بر باشد مسخ می گوید دین مسخ از و آمده است و انچه از و آمده است او را با همه می یابم او یکی یکی رد آورد و دین چه معنی باشد آن کفر مغان از تو ۱۱

جهانے — بے نقش

اے کفر مغان از تو جهانے دارند / در حسن تو چون کمان کمانے دارند

کافر نشوند که کفر راهی دور است / از کفر دریغا که خیالے دارند

و درین مقام ابلیس را بدانی و ببینی که ابلیس کیست اے دوست فریاد از دست حسن بصری که این مقام را شرح چگونه میدهد که ان نور ابلیس من نار العزة کقوله تعالے اخلقتنی من نار و خلقته من طین پس ازین گفت و لو اظهر نوره للخلق لیعبدون بالالهیة گفت اگر ابلیس نور خود بخلق نماید همه او را بمعبودی و خدائی پرستند چه گوی یعنی او را بخدائی می‌پرستند و غلطی ازین آیت بشنو فرأیت من اتخذ الهه هواه العزیز

قوله ای کفر مغان از تو همیدان آن معنی که گفتم قوله جهانے دارند کفر بحقیقه با ایشان کجا مجلی است و آن حقیقے با ایشان بدان تجلی کجا شده است چیزے هم به خیال گرفته قوله که ابلیس کیست کوری محجوب ای لیلی سبتری افتاده از حقیقه یعنی الحقیقه وحق الحقیقه محروم مانده است قوله ان نور ابلیس من نار العزة الست عزت ابلیس از قربت و رحمت دور دارد و عزت او هم از ان او ست رحمت او هم آن او و پرده و حجاب او باز آمدن بنار ابلیس قهر است و بدین معنی گفته است فبعزتک لاغوینهم اجمعین و گر من نار العزت یعنی عزت و قلت معرفت و ابلیس را از حقیقه او باز داشت و عزت او که بیچ یکے به حقیقه جمال او استغراق و قرار نتوان گرفت ابلیس را بدور راند و تخت ابلیس محروم و محجوب ماند هر دو معنی که گفتم از روے لغت معنی درست است و اما اگر بیان هر یکے کنم کتاب دراز گردد قوله همه او را بخدائی پرستند هر آینه فیض کمال ویست چون او را پیدا نماید و قدرت آن نیست همان او کرده گرگیرد آن قوے کی پس روا اند این شیاطین و جن و ابلیس را معبود خوانند قوله افرأیت من اتخذ الهه هواه یعنی ابلیس همه هواے ایشان ترویج میکند تا آنکه متوجه بهوا خود شوند و از روے باز مانند هر آینه بجاے آله معبود باشند.

باز آمدن ابلیس بنار قهر است

بدو

چون ابلیس از نار عزت باشد چنین تواند بودن مقام و جگر که با کفر حقیقت نسبت کرده بروے و نه کنند العزیز بت پرستی و آتش پرستی و کفر و زنار تا همه درین مقام باشد بوسعید ابوالخیر که ازین جا گفت مصراع هر که بیند حسن و انداز ان کافر شود زیرا که ویبقی وجه ربک ذوالجلال والاکرام تجلی او چنان بجود کشد که در ساعت بے خود شود و چه گوئی در سجود آرد

قوله همه درین مقام باشد فیض او تعالے بر اشیا است درین صفت از دجل از خارج متصل منفصل اگر ایے داخل گویند غلط گفته باشد زیرا چه چنان نماید و آن که منفصل گویند نه آنکه از وجود الایمان را شده و اگر قرب گویند با الحق و الحقیقه قرب باشد و اگر بعید گویند هم نسبتے به بعید توان کرد ان المقصود چه او را باهمه اشیا حقیقه کار همین است بر سالک تجلی شود همه اوان قربت یک نسبت و یک قسمت بیند بدین یقین و بدین گمان بت پرستی و آتش پرستی هم کنند و کفر و زنار هم بر بندد و لیکن اینکه حکایت تو فرد را باشد و از لا اله الا الله است حتی باشد حکایت دیگرا سخن با تو گویم چنانکه یا بهشت یا دوزخ هم هست دوزخیان در دوزخ باشند و وجع و الم آن احساس کنند و فیض خداوند سبحانه و تعالے با ایشان باشد و مشاهده ایشان بود یا بهمه که و زاری برابر باشد چنانچه امروز عارفے بود و هر که بکشف حقیقه رسیده باشد والبته کانے حجاب بروے قابل نیست رنجور شود و مثلا جس بوے و تو نیجے او در ناله و زاری است و در زاری و مشقت او تدبیر خلاص او ... اینهمه او پیر تجلی کرده است و تحجب نیست الاحال این آنکه گفتیم فردا همین مثال است و بر اتباع پاکی محمد است و آنکه خیت حال او چیست قوله تجلی او چنان بجود کشد که گویم هر موجودے را دو روے است وجه بسوی الی ربه و وجه بسوی الی ذاته شخص ازین رو که او است فانی است و ازین رو که این ایست فانی است چون فانی صفت با خویش محکم گردد و فیض او کمال وجود تجلی شود ویبقی وجه ربک ذو الجلال والاکرام همین بود این صفت و این تجلی او تمام بجود کشد در این چنین حالت سالک فیض قدیم را فی الحال سجود کند.

قربت

رنج

مشقت

تجلی محمد

محمد را کفر نباشد کفر محمدی این مقام باشد سالک را دریغا ایعزیز مصطفی علیه السلام اینجا
گفت من رآنی فقد رای الحق گفت هر که مرا بیند خدای را دیده باشد چنانکه درین
مقام کفر و شرک باشد چون ازین جا بگذرد خداوندا این دو مقام را بیند خجل و شرمسار شود و
توحید و ایمان آغاز کند و همی این گوید انی وجهت وجهی للذی فطر السموات
والارض اگر باورت نیست از خدای تعالی بشنو که گفت وکذلک نری ابراهیم ملکوت
السموات والارض فلما جن علیه اللیل رای کوکبا قال هذا ربی چون
ستاره جان خود را دید گفت هذا ربی این چرا گفت از بهر آنکه کعب الاحبار گفت در توریة
خوانده ام ان ارواح المومنین من نور جمال الله وان ارواح الکافرین
من نور جلال الله گفت ارواح مومنان از نور جمال خدا باشد و ارواح کافران از نور

قوله کفر محمدی این مقام باشد یعنی کشف حقیقة که هرچه کند شرع محمدی در بند آن بود و اینجا
کفر محمدی باشد که بعد اطلاع جز توجه بکلی احمد نباشد این کفر بحال او گیرد قوله من رانی
فقد رای الحق بیان کردیم تقلید را که کفر محمد شد خداوندا این دو مقام را بیند این خداوند
بوهم قابل عین او اشیا خود چنین بود آنکه تقلید محمد بود از ان حالت خجالت و شرمسار آورده چنانکه
گفته اند خجالت زده ام که ترا می جستم قوله الذی فطر السموات والارض حاصل هر دو
آیت بفهم قاضی این است من رآنی فقد رای الحق نری ابراهیم ملکوت السموات
همان چو این چنین باشد نقد را کفر آید قوله من نور جمال الله تعالی قاضی در کلام ماضی (در نظر رسید)
حکایة از عمری کرد آنیدم در غلطی افتاده است رویت کوکب غایت از تجلی روح کرد
کجا این کجا آن سخن و گرجان ان اطلق بکلام بالا هیچ نسبتی ندارد باز گفتن چه حاجت گفته ام
روح تجلی کند بصورتی کند که رویت تعالی زیرا چه از جهات سته صفت نزاهت داده
قرب و بعد دور و نزدیک هم ندارد با این همه جهت خدائی کند در نظر سالک احیا

جلال الله باشد پس هر که جمال روح خود را بیند جمال معشوق را دیده باشد و جمال معشوق باشد
اگر مومن بیند روح خود را جمال دوست دیده باشد و اگر کافر بیند روح خود را جلال دوست
دیده باشد پس از ان برگذشت پس از ان گفت فلما رای القمر بازغا قال هذا ربی
چون ماهتاب که نور ابلیس است در ان مقام بدید گفت هذا ربی که نور جلال خدا است پس
از ان برگذشت فلما رای الشمس بازغة چون آفتاب نور احمدی بدید که جان احمد از
عالم آفتاب شد گفت هذا ربی هذا اکبر در عالم خدا این دو نور که یکی آفتاب آمده است یکی
ماهتاب و سوگند او شنو بدین دو مقام والشمس وضحها والقمر اذا تلها این دو

دلالت کند کتاب الله تعالی است قل الروح من امر ربی یعنی بما چگونگی کنند روح جان
(این چنین) کند چون این چنین تجلی کند سالک هذا ربی گوید اینجا بسیار سالکان در خند مانده اند ارواح مومنان
از نور جمال خدا است و ارواح کافران از نور جلال او نور جمال عبارت رحمت از لطف و رافت اوست
تعالی مومنان مرحوم اند ملطوف اند و در رافت و رحمت باری مومنان با این جمال نسبتی تمام دارند نسبت
خلقت ایشان هم بدین باشد کافران برعکس آن میگویند قاضی چو در ایشان نشان جمال خدای بود
هذا ربی از ان گفت قوله جمال معشوق دیده باشد یعنی جمال معشوق دیده باشد اما پرتو کلی
دلیل به و نسبت دهند قوله چون آفتاب نور احمدی بدید مومن از نور جمال است و کافر از نور
جلال نسبتی به نسبتی عظمتی دارد و قهر هم از جلال معین باشد ابلیس مقهور هر آئینه تجلی نور جلال نسبت به او
دان رکه ماهتاب گفت هم بدان سبب که صفت خرج کرد و جلال هم بدین صفت بود و شب ظلمانی
و قهرمانی نور احمدی نوری که همه اشیا بجنب آن محیط خود رسد و در صحرای باشد چون از صفت
ابلیس نسبت قهر جلال دارد گذرد و نور احمدی بر وی تجلی کند سالک ایمان حقیقی آنجا رسد و اگر
کفر در کفر بود از شرکی نباشد قوله والشمس وضحها گوید نور احمد است والقمر اذا تلها گوید
یکی است که او فیض از نور گرفته و آن نور جلال اوست جلال اند بجمال نیست قوله یکی و ران ماهتاب

نور کی که درین عالم شب آمد یکی روز آنجا خود نه شب است نه روز لیس عند الله صباح
ولا مساء مقام از نور ماهتاب تا به مقام نور آفتاب مسافتی دور است از نور تا ظلمت
چند است که از دو تواز عرش تا ثری تو گر این بیت نخوانده رباعی

از نور محمد ز نیس دور است | کس را که نه ظلمت است آن از نور است
توحید یگانگی برون از نور است | آن کس که نه این سخن معذور است

این نور که گفتیم همه عالم بوانند و در آن عالم کفر و شرک پیوسته شده اند مگر نشنیده که مصطفی
در دعا گفتی اللهم انی اعوذ بک من شرک الخفی از بهر آنکه برسیدان لئن اشرکت
لیحبطن عملک باوی بکار رو آید ای دوست پنداری که بکفر بینا شدن اندک کاریست
مصطفی علیه السلام که بینای این کفر آمد بین که چه میگوید اللهم انی اعوذ بک من الکفر

آمد هرجا که به جمال و روشنی و لطف و کرم نسبت دارد روز باشد و هرچه بظلم و تاریکی و کفر و قهر نسبت دارد شب
خوانند و گفته ام که یک نور محیط همه اشیا است هم از آن نیست نه روز باشد نه شب **قوله** لیس عند الله
صباح چون عنده گفت صباح و مسا آنجا چه گذر باشد صباح و مسا عبارت از برآمدن
و فرو شدن است و آنجا این هر دو گذر ندارد **قوله** این نور که گفتیم چون نور او نسبت بغیر او
برد و اگرچه صفات باشد و در مرتبه از شرک خفی بود اثبات دوئی میکند اگر دو هم دوئی با وی باقی ماند
لیحبطن عملک خطاب مصطفی است و باشد رسول الله چو با تحاد ذات در نفی شرک با وی بود قدم او
آنجا مستقیم است و هیچ کس نباشد که شرک با وی نباشد چون هم شرک باشد از جمال احدیت بحق حقیقت
محروم و محجوب باشد شنیده باشی که حقیقت تمام روا دیکی نه تحلّه است او وا دیا خود هرگز
تمام خود کسی را مطلع نکنند و دیگر اطلاع بر تمام او یکی از محالات است
قوله اللهم انی اعوذ بک من الکفر آن کفر که عبارت از دوئی باشد
ستلزم این کفر از کفر دیگر نیست ۱۱

مگر ازین جا بود که بایزید رحمة الله علیه بوقت نزع زناری خواست که در میان بندد و گفت
این قلت یوما سبحانی ما اعظم شانی فانا الیوم کافر مجوسی اقطع زناری و اقول
اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده و رسوله گفت این ساعت
زنار بریدم و شهادت یقین اختیار کردم و در عالم مالم سالکان یکی کفر جلالی خوانند
و دیگر کفر جمالی و دیگر العزیز کفر الهی را گوشه تا بکفر اول بینا گردی پس راه رو تا ایمان بدست
آید پس جان بیند تا کفر ثانی و ثالث بینی پس جان بکن تا پس ازین بکفر چهارم راه یابی پس
مومن شوی آنگاه وما یؤمن اکثرهم بالله الا وهم مشرکون خود گوید ایمان
چه بود پس وجهت وجهی للذی خود را بتو جلوه دهد خودی تو را خود خود زند تا همه او شوی
بلی ایجا از الفقر و تماید چون فقر تمام شود که اذا تم الفقر فهو الله گی تو او باشد یعنی چون بی تو او

قوله فانا الیوم کافر و مجوسی سبحانی ما اعظم شانی گفت همه کفر بر کفر و شرک باشد چون ازین
زنار که و حرف وحدت گفت اشهد ان لا اله الا الله محمد رسول الله گواهی میدهم که او یکی است و محمد با او
یکی شده و بنیابت رسالت امی کند خواجه می فرمود در تتمه بایزید با مدد گذار رو دست به حضرت بود تفت
اللهم ارنی یده آدمیکنا اقطع بها زنار ری گر همین زنار است که ورای آن ترقی طلبید که از زنار سبحانی
در گذرد و بتوحید رحمانی متصف شود **قوله** یکی کفر جلالی خوانند آری کفر ابلیس جلالی باشد و کفر محمد جمالی
مناسب تر سخن اینست که کفر ابلیس را قهری خوانند و کفر محمد را لطفی خوانند **قوله** پس راه رو یعنی اول کفر ابلیس
دان شو پس از آنجا ترقی کن بکفر احمدی رس پس آنگه ثالث بینی و پس آن گفت کفر چهارم که آن کفر الهی | و آن نخستین
است چون ازین جا گذشتی مومن حقیقی باشی اگرچه مجازی هم از شرک خالی نباشی آیت بهرین دلالت کرد
وما یؤمن اکثرهم بالله الا وهم مشرکون **قوله** جلوه ده یعنی تو از خودی خود بدر شوی تا آنکه
تو نمانی هیچ چیز نیست یا ممکن یا واجب چون آن ممکن متحقق شد هر آینه واجب باشد ممکن با امکان صورت
قابلیت واجب چون بظهور و استقبال نمود و همه بود شد تا تمام گشت ممکن از میان خواست امکان

باشد کفر نباشد چه گویی کفر نباشد کاد الفقر ان یکون کفرا این باشد توحید و یگانگی این جا باشد که حسین منصور از این جا گفت شعر

کفرت بدین الله والکفر واجب ‌ لدیّ وعند المسلمین قبیح

گفت کافر شدم و کفر بر من واجب است آن بزرگ را بینی که عذر این چگونه می خواهد گفت ای کاشکی من آن کفر بودمی که دین اوست مگر که مصطفی علیه السلام از اینجا گفت ما خلق الله شیئا اشبه به من آدم گفت هیچ چیز شبیه‌تر بدو نیافرید مگر که آدم هم شکل او هم شبیه او آمد اگر شبیه او نمی‌شد آدم چون مخلوقات دیگر بودی اگر خواهی که معنی این بدانی و ایمان و کفر موحدان بدانی والله اعلم

نعمت دولی بدست پس وجود جز خدا از شد این درست آمد اذا تم الفقر هو الله چون فقر تمام شود در نعمت جز خدای نماند قوله کاد الفقر ان یکون کفرا یعنی چون کفر صورت امکان داشت فقر به کفر تشبیه شد قوله کفرت بدین الله یعنی از دین انتعبد عامه کار شش بیشتر شده است و مرا این بیشتر شدن واجب است زیرا که حسن الاشیاء ... هم چنین است و مردمان آن را قبیح دانند قوله ای کاشکی من آن کفر بودمی یعنی کفری که او داشت از این سخن که کفر است بدین الله عنایت کرده است من بودمی و آن هم بودمی قوله ما خلق الله شیئا اشبه به یعنی مثل و اقرب است هیچ چیزی خدای تعالی نیافریده است که خدا وند باید دشکل توان زد جز آدم و ... کلام دیده باشی الساق را مثال بیارند برای ثبوت صفات زایدی و ذاتی قوله هم شکل و شبیه اوست یعنی آن شکل و شبیه که هم متکلم گوید باید او تعالی سمیع باشد و اگر نه اصم آمد و باید که بصیر باشد و اگر نه اعمی آمد آن مثال را حجت میسازد و برای اثبات صفات باری را شنیده شد را مثل گویند اما مثال خوانند و دیگر این جا سخنی از تشبه و شکلی گویند خلق آدم علی صورته و بهتر ازین معنی آید رأیت ربی لیلة المعراج فی صورة امرد شاب قطط ... این سخنی که بالا گفته ایم ... است ۱۲

ازین بیت ها بشنو رباعی

اندر دو جهان مشرک و کافر ماییم ‌ زیرا که بت و شاهد و دلبر ماییم
تا گوهر اصل هیچ ناید در خور ‌ این گوهر اصل را چو زرگر ماییم

ای عزیز این سخنها نه ذوق هر کسی باشد این سخن را ذوق عشق در توان یافت مگر از آن بزرگ نشنیده‌ای که گفت صد و بیست و اند هزار نقطه نبوت را به خلق فرستادند تا خلق آشنا شوند همه بیگانگان از دولت آشنایی ناقص نیامدند ای عزیز اگر ذره عشق از حضرت بفرستادندی همه بیگانگان آشنایی یافتندی و بعید بدی که بیگانگان چگونه آشنایی یافتندی ای عزیز نگر که چه می بایست تا جهان غافل از ذات حقیقت خود دور ماندی که مصطفی علیه السلام ازین جا گفت لو اراد الله ان یغفر العباد لما خلق ابلیس اگر خواستی که بندگان او جمله مقرب باشند ابلیس را واسطه حجاب در میان نیاوردی ای عزیز

بیگانگان ذره ... نیافتند

قوله همه بیگانگان آشنایی یافتندی یک سخنی است بباید دانست عشق و محبت چنین تقاضا کند و بنده را با خدای چه جنس است که عشق و محبت باشد باز فیض او تعالی با همه است و او را بیگانه نیست و غیر او نیست همان فیض عاشق می شود و همان فیض معشوق میگردد و چون سر این فیض از گریبان سر بر کند بر این اسرار و اطلاع یابد ... که بیگانگی او برود عجب قوله همه هدایت می یافتندی یعنی این جا عبارت از هدایت ازلی است قوله لو اراد الله ان یغفر العباد مراد از مغفرت عباد این جا اطلاع بر اسرار و ظفر به قربت باری باشد ابلیس پیدا آورد تا ... که ایشان همه از خدا محروم مانند و معنی حقیقت این آنست خدای تعالی هوای مرکوز انسان کرده مرادات حواس را پیدا کرده و ابتلای حواس بدان لذت داده است چون شد ایشان چنان مشغول شد به لذت حواس که از خدا محروم مانند ابلیس که در ... می آید هم ازین دریچه در می آید که گرسنگی داده و لذت او سیری از طعام و از تشنگی داده و لذت او بحر و دن آب داده قوله ابلیس را واسطه و حاجب در میان نکردی سه و در هر نسخه‌ها که متن این عبارت موجود نیست ... ۱۲

بجان مصطفی عربی علیه السلام گاه بے شنیده ای شنونده این کلمات که خلق چند اشتباه اند
که انعام و محبت او با خلق از برای خلق است نه از برای خود و دیگر از برای خود میباید که عاشق
چون عطا به معشوق دهد وے لطف کند نه با معشوق میکند بلکه آن با خود میکند در نظارهٔ دوست
این کلمات تو پنداری که محبت خدا با مصطفی علیه السلام از برای اوست این محبت
با او از بهر خود است از آن بزرگ شنو که گفت خدا را تبارک و تعالی چندان از عشق خود افتاده
که وے را هیچ کس نماند و به هیچ کس او را التفات نیست و خلق چند اشتباه اند که عاشق
ایشان است اگر خواهی از شبلی بشنو که گفت شبے در مناجات گفتم بار خدایا که را دوست گفت
هیچ کس را گفت که را خواهی بود گفت هیچ کس را و را غشی و بیهوشی پدید آمد
و این بیت درین معنی با وے میگفت شعر

گفتم که را دهی تو دین زیبائی — ای خالق ما و سرور و مولائی
گفتا که حدیث هیچ کس تو می فرمائی — من خود خود را که خود منم یکتائی

ما گوئیم اگر او خود کرم مکشوف و تجلی گرد و بس و گر نه این حواص بلند اند نه کرمے ولذا
را بید رشاهد نگرداند و ایشان را باز نه داد و نه کرد تا ابلیس بران ره بر ایشان با
قوله عاشق چون عطاء به معشوق دهد این سخن شنیده باشی که عاشق بر معشوق نه برای معشوق
میرد او برای خود میرد و دلش او در دست بیدل خود می پوید چنانکه از سر قوم شمار بره و تو دم
او وی بے دل نمی رود در بال ارستار خویش میرود هر چه برای معشوق می کند برای خود می کند برای
سند قوله و به هیچ کس التفات نیست یعنی او را چندان با خود است که چاره در تماشای جمال خود
بماند در نظارهٔ حسن و احسان خود خود را شناسد خود را بیند خود را داند خود را خواه باشد چنانکه گفته اند
مانند است بیت

غیرتش غیر در جهان نگذاشت — لاجرم عین جمله اشیا شد

عاشق آنست که عاشقے بر جانی — عاشق نبود هر آنکه باشد رائی

العزیز محبت خدا با مصطفی علیه السلام محبت خود شنو چه می شنوی ای آنکه مطالعهٔ این کلمات میکنی
که چرا این بیچاره شده است بدانکه چه کار دهد این کلمات را که نصیب این کلمات
باشد دیگران کسے که محروم این کلمات نباشد این توفیق بباید که خود را با این کلمات دید و آن کس هر زنده
و دانند معذور باشد که از موسی علیه السلام کامل تر نباشد هم علم و هم نبوت که سر کلمات خضر تحمل نکرد
چه می شنوی ای گدای است محمد صلی الله علیه وسلم که موسی علیه السلام حامل سر کلمات اسرار بود و تو این
همه کلمات را تحمل کنی شکر این نعمت کجا توانی کردن ببین که این سخن مرا کجا می کشد و اذ قال موسیٰ لفتاه
لا ابرح حتی ابلغ مجمع البحرین العزیز هرگز دانسته که این بحرین کدامست دریا
حقیقت حیث کان علیه عرش الرحمن یلتقیان لا یبغیان دیده باشی
دنیا که دریای بشریت است بیرون آئی چه آدمی پای همت بر سر ترس زنی که

گفته اند هر چند مجنون جمال لیلی در روی لیلی دیدے نه آنچنان بود و جمال خود در روی لیلی دیدے لیلی خود
قوله کلمات خضر تحمل نکرد یعنی گوئی و لیکن هر یکے را بر سر هر مرتبے وقوف نیست موسی علیه السلام هم
بسیار اسرار باری اطلاع داشت و اگر نه نبوت نباشد برای ایشان
نه دیگران اند که ایشان مطلع اند و در خضر شد ابتلاء من الله موسیٰ
ثابت شده باشد آن چنین عبادت محض طاعت باری باشد صحبت خضر این
کرده باشد صورت ظاهر آن عند الله عین طاعت و عبادت
باشد قوله مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان عجب بیانے که قاضی
گردان حامل اسرار تفصیل اسرار تحمل نتوانست که
دریاے افتاد این سخن موسیٰ این جا بحرین میان نهاد

ز الله یا حتی إذا رکبا فی السفینة خرقها[۲۴] یا این همه می‌کند ای دوست[۲۵] تو خود هرگز
نفس الکشته بمجاهدت کردن و به مخالفات[۲۶] او بوده که فاقتلوا النفس بسیف المجاهدات
والمخالفات حتی إذا لقیا غلاما فقتله این باشد چون این قدر حاصل آمد تو اما الیتیم و کان
لغلامین یتیمین فی المدینة تو را روی نماید و شهر انا مدینة[۲۸] العلم بیتیم الیتیم الم یجدک
یتیما فآوی این بیان با تو کند پس اکنون در ضلالت بودی این ساعت هدایت یافتی ووجدک
ضالا فهدی ضلالت مصطفی علیه السلام این بود که او را ضلالت او عشق بود با خدا این عشق حجاب

گفت از این بحرین چه مراد است عبارتی که کرده بحقیقت بحار عبارت از صفات و صلت دار و چون بوی جای
بود که اصل و لا هجار پس خبر که از هر دو گذشته باشد چه چیز بود که اسرار توان کردن از بشریت بیرون
آمده است او را بر تو رفت رسول الله علیه السلام می‌گوید مالی و للدنیا این راست حقیقت گفت و الکا
مقصود کلمت تا امر بشر یافته است از آن آن را بیان کرده که مقصود چیزی که به خانه شب تصور باشد
در دنیا قوله فی السفینة خرقها[۲۴] سفینه مراد از سفینه بشریت باشد و خرقها مراد از قید بشریت
بودن یعنی از دریای دنیا عبرت که گذشت قوله ای دوست[۲۵] تو هرگز نفس را نکشته البته کلام
قاضی از اضطراب خالی نباشد قوله به مخالفات[۲۶] او مخالفات و کشتن او عبارت از برون آوردن او
از هوای او است و عظیم‌ترین هوا خودی خود و انیت است چون این دست داد آنجا رسد و کان
لغلامین یتیمین[۲۷] یتیم چیزی بیفتاد و در گوید در اینجا یتیم شنیده باشی روی نماید قوله انا مدینة[۲۸]
العلم رسول الله که یتیم گویند از این جا که او در خلقت او دست فاوی او را به جای خود جا
داده است تمیمین یتیم رسول الله نام کرد هر بیان سری که رسول الله رسیده است
انوار آن محل باید اکنون این همه پیش از هدایت بود و چون یتیم بدین علم رسید آن ساعت هدایت یافت
و وجدک ضالا در ایام ما تقدم فهدی پس آن هدایت یافت در سوز عشق می‌سوخت اینم در
اطمینان قرار بر جان آمده آنکه انه لیغان علی قلبی گفته است هم بدین اشارت کرده است

شده است میان خدا و میان او العزیز من کیستم که این سخن گویم انه لیغان علی قلبی
حتی استغفر الله فی الیوم و اللیلة سبعین مرة هم بیان این کند که اگر باشد چون این
عین و حجاب برداشته شود و ضالا اتباعهم نهدی باشد ان الذین یبایعونک[۲۹] انما
یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم او را حاصل آید اگر باور نیست از خدای تعالی
بشنو در قصه یوسف علیه السلام در شان عشق یعقوب که فرزندانش گفتند او را تالله انک لفی
ضلالک القدیم او را ملامت کردند و گفتند که تو هنوز با عشق یوسفی اگر این جا ضلالت معنی دیگر
باشد و وجدک ضالا فهدی جز عشق معنی دیگر ندارد این خود رفت مقصود آن بود که گفتم
که خدای تعالی[۳۰] جز عاشق خود نیست پس گفتم که محبت مصطفی علیه السلام محبت خدا[۳۱] بود مر خود را
العزیز این کلام گوش دار و بگوش جان بشنو که حق سبحانه و تعالی مصطفی علیه السلام را دوست
داشت او را از جمله مکونات و مخلوقات نگاه داشت او را از عالمیان پوشیده داشت که از آن
بزرگ شنیده که چه گفت همه عالم خدا را[۳۲] دانسته‌اند ولیکن نشناخته‌اند اما محمد علیه السلام را خود
ندانسته‌اند و نشناخته‌اند العزیز دیگر که من عرف نفسه فقد عرف ربه بدین کلمه

که در عشق میسوخت و می‌خواست که با اطمینان قرار رسد و هر روز چندبار استغفار میکرد قوله ان[۲۹]
الذین یبایعونک چون هدایت باشد و هم ضلالت برخیزد و این صفت بود که صفت او
سبحانه و محمد متصف به صفت او شد او را همه هدایت شد و همه ضلالت نماند برای آن سخن را
که از ضلالت عبارت چه کرده است این حکایت پسران یعقوب با یعقوب می‌گفتند تالله انک لفی
ضلالک القدیم ای حبک القدیم قوله که خدای تعالی[۳۰] جز عاشق خود نیست پس این همه گفتار
در میانه چه بود و با این سخن چه نسبت باشد قوله محبت خدا[۳۱] بود مر خود را یعنی این سخن بگو که جز او در وجود
نیست پس عشق و محبت که با کس دارد جز با او نیست قوله خدا را[۳۲] دانسته‌اند ولیکن نشناخته‌اند دانسته‌اند
بقدر طاقت و فهم خویش و نشناخته به کمال او چنانکه او است محمد را خود ندانسته که کی است و نشناخته که چیست

نیستی دارد از عالم غیرت در گذرد ای عزیز آن عاشق دیوانه که تو او را ابلیس خوانی در دنیا خود ندانی که در عالم الهی او را بچه نام خوانند اگر نام او بدانی آن خواندن تو خود را کافر دانی ای عزیز پیری شنوی آن دیوانه را قضا دوست داشت تا کمک محبت دانی که چه آمد یکی بلا و قهر و دیگر ملامت و مذمت گفتند اگر دعوی عشق همی کنی نشانه باید که بلا و قهر و دیگر ملامت و مذمت بر وی عرض کردند قبول کرد در ساعت این دو محک گواهی دادند که نشان عشق صدق است هرگز ندانی که چه می گویم در عشق جفا باید و وفا باید تا عاشق پخته با لطف و قهر معشوق شود و گرنه خام باشد و از وی چیزی نیاید ای عزیز کمال معشوق را لقاء باشد از مقامات عشق اگر دشنام معشوق شنود او را خوشتر از لطف دیگران داند و هر که نداند هنوز در راه عشق بیخبر باشد گر این بیت نا شنیده بیت

هجران تو خوشتر از وصال دگران	دشنام تو به از رضای دگران

قوله نیستی دارد آری دارد ولیکن این معرفت ذات مصطفی پیش می رود و محبت تو با خدا و خدا با تو یکسان می شمارد قوله بچه نام خوانند در عالم الهی یعنی و باید دید بچه خوانند شیطان آن را گرنام است بعد از آن در عالم ربانی بیانی ابلیس نام نهی او خود در دنیا دوست است او را دیوانه چه خوانی قوله خود را کافر دانی آری کافر شوند زیرا که قضا و بندگی آمدن باشند قوله یکی بلا و قهر صورت تصویری کند گوئی او گفت که من دوست می دارم گفتند اگر دوست می داری ملامت و قهر اختیار کن آدم را سجده نکرد و بلا را برگزید عاشق دشمن بلا اختیار کرد ولیکن این چنین است آن را که از جهت معشوق است از جهت او دست چه امر ضرورت است که دل با وجود علم در بلا افتاد چنانچه گوئی هر که دوری می کند قطع پیدا این چنین اختیار کرده باشد قوله هجران تو خوشتر از وصال میان عاشق و معشوق هجران است که هرگز از میان نخیزد و در میان هجران و وصال است که هرگز دهد و در میان هر چند که بوفا همه جفا داند هر جفا که کند همه وفا داند قوله خوشتر از لطف یعنی دشنام که دلالت بر جانب دیگر است و لطف لذتی و ذوقی دیگر آرد لذتی گیرد سه از این عبارت در نسخه های متن تمهیدات یافته نشد ۱۱

ای عزیز این سخن را چون مقلوب کنی و باز گردانی جای برسد که باید گفتن که دوستان او در درد و لطف و قهر خدا باشند هر روز هزار بار از شراب وصل مست گردند و با عاقبت زیر لگد فراق او لیست شوند عاشق هنوز مرید است و مرید را بر دست فراق کنند در عالم دنیا اگر شنیده که در آن عالم با جویندگان او چه خطاب می کنند این می گویند نظم

جویندهٔ ما بشهر و بسیار است	هر کس که مرا جوید کارش این است
بر در گه ما زده هزاران دار است	بر هر دار سر بریده ای بار است

بارانست

هر روز که می آید هزار بار در درون جویندگان حضرت الهی جواب می دهد که ما خود می دانیم که معشوق ما به قهر و بلاست ما ما خود را فدای بلای او کرده ایم از وی بلا از ما رضا از وی قهر از ما مهر گر این بیت را نشنیده نظم

قهر و بلا

معشوق بلا جوی ستمگر دارم	در آب دو دیده آتش تر دارم
جانم برد این بوسهٔ کی در سر دارم	من عاقبت کار خود از بر دارم

بر

این سخن با این کلمه که او عاشق خود است نیستی ندارد تا صحبت ازو بر اهل علیین بری آورده با اختیار خوش نظر بر چراگاه می بیند که حقیقت ساقه چراگاه می بیند فرو دمی آید اختی می گیرد مخربسیط و طرح در می دهد با خود و دارد حیران است موضع تحیر و صفا و زوال است نمی تواند قرار گرفتن می لغزد می افتد قوله زیر لگد فراق او لیست شوند این همه عاشق شدن و فراق و لطف کشیدن و دست و لیست شدن همه از عالم تلوینات است مرد کار از این ها بیرون باشد تا منی از نقطه حقیقت در دائره اطراف می گردد و مرکز گذاشته حوالی را رعایت می کند آری یک طریقه بیان این است از میان اطراف و حوالی حکایت از یک کند قوله از وی بلا و از ما رضا سخن طالبان می گوید طالب را مجاهده و مشقت دیدن و بلا و قهر و قطره از مراد و کام دچکانیدن در این درجات افتاده کار بجائی می کند که صفتش را در ترم گل

لت و لیست

زهی عشق گفت ما درد و ابدی را اختیار کردیم و رحمت و لطف نصیب دیگران کردیم هر روز صد
هزار درد و بلا پیش آن مهجور نوش می کند و این بانگ برمی دارد بیت

عاشقان را جام مے با دُردِ ہم رنگ دہ — ہر کسے را درخورِ او درخورِ فرہنگ دہ

زهی جوانمرد که حسین منصور این جا گفت ما صحت الفتوة الا لاحمد ولابلیس العزیز
چون شنوی گفت جوانمردی دو کس را مسلم بود احمد را و ابلیس را جوانمرد و مرد و رسیده به کمال این دو
مرد آمدند و دیگران جز اطفال راه نیامدند جوانمرد ابلیس می گوید اگر از یکی دیگران بگریزد
بر گردن ما نه که ما خود از ابر گلیم رباعی

از عشق تو بر دم از غم و غم باد — سودای اقوام معلّم دم در دم باد
با آتش عشق این دم محکم باد — عشقی که نه قاتل است اصلش کم باد

گفت چون معشوق ما را اهل یادگار خود کرد اگر گلیم سیاه بود و اگر سپید هم یکی بود و هر که این …

قوله زهی عشق ما این سخن طالبان جانباز هم گویند و رسیدگان مست شده هم گویند طالبان از آن
گویند که از غالب روزگار خویش این را احساس کنند هر چه مجاهده می بینم معشوق مراد نیست
در و طلب نیز لذتی و ذوقی دارد گفتند نصیب ما همین آمد رسیدگان از این گویند که هر چه کردیم
چه حال که رسیدیم البته از دوری و دانی نیست خلاص ما شد درد و ابدی باشد قوله نصیب دیگران کردیم
رحمت لست نصیب لطف و رحمت نصیب دیگران کنی اما این بگو که نصیب قهر آمد ما نصیب لطف …
است هر که خواهد بکند از تو پسند و دوا از تو چه خیزد و یکی بستانی دیگرے را بگذاری قوله هم رنگ
حاصل این است یکجا که این لایق آن است به دل بسیار قوله مرد و رسیده یعنی یکی با کمال قهر دوم با کمال
لطف احمد صلوات الله علیه … است از کمال رحمت و لطف که پرتوی از آن ایشان قهر … ابلیس
علیه اللعنه … لطف هرگز آن سوخته دیده است … به کمال قهر رسیده …
قوله از گلیم … سوخته … سوز … آید …

داند عشق او هنوز خام است از دوست دوست چه عسل و چه حنظل بچشد چه جفا و چه لطف چه قهر آن که
عاشق لطف بود یا عاشق قهر او عاشق خود بود نه عاشق معشوق ای عزیز چون سلطان قبا و کلاه خاص
بکسی دهد این بس باشد باقی در حساب عاشقان است ای عزیز با او گفتند گلیم سیاه است چرا از دوش
بیندازی بیت

گفت می نه فروشم گلیم می نه فروشم — اگر چه بر گلیم رخنه ماند و دوشم

ای دوست دانی که درد او … درد او از آنست که اول جای آن بهشت بود و از جمله مقربان
حضرت بود از آن مقام تا مقام دنیا آمد … دنیا و دوزخ او را … باز در داد از این درد می گوید

بیت
این چو رنگ … مسکین کرد — …

ای عزیز دانی که چه گفت گفت چندین هزار سال است که معتکف کوی معشوق بودم چون قدم …

را از محض باز دارند و باز به محض درست دارند که … باشد قوله دیگر عشق خام است تا … فرق نهاده
پس چون گفت آری آری از این نسبت که از دست اوست چنین آید اما این قدر باید دانست
که حنظل بخاصیت خود … تلخ کند شکر شیرین کند قهر بشکند … و آواره … و ساز … لطف
باز در رسیده … کند اما چون از این بگذشته باشد عیب آن را یک حساب … زهر قاتل است و عسل
… است همین تفرقه بس است قوله این بس باشد قهر و لطف ابتدای عشق از جمال و لطف …
این طالب بجای کشد که وجود آن صاحب لطف و صاحب حسن عین مقصود شد و آن را در برگرد …
جمال لطف است بعد از آن قهر و جلال … طلب نیابد … پس آنکه آن طلب عشق
کشد بعد از آن هر چه رسد کشد قوله چرا از دوش بیندازی او خود خواهد که اندازد ما … تقاضا …
… است
… است … قرب … بعد … قرب … است …

نصیب من از ورد آمد العزیز چہ می شنوی چون بر منش رحمت آمد عوض رحمت [illegible] لعنت کرد
وان علیک لعنتی الی یوم الدین باشی تا بر یائے و نفخت فیہ من روحی
گذر کنی آنگہ یاسین والقرآن الحکیم با تو گوید کہ یائے لعنتی و یائے ابلیس چہ کند
و یائے کہیعص با تو گوید کہ کاف السلام علیک ایہا النبی یا محمد چہ می کند جلال اندر [illegible]
کہ از ازل تا ابد لام و کاف سلام علیکم و یائے وصلت حق والقرآن از محمد یک لحظہ خالی نبود

اوی گوید بیت　می نفروشم بگلیم می نفروشم　اگر بفروشم برہنہ ماند دو چشم
قولہ کہ اول خازن بہشت بود در بہشتہا [illegible] انکار نیست جز این سخن چندان ترتیب نبود قولہ
نصیب من از ورد آمد قبول [illegible] از جمع [illegible] و ورید آن [illegible] در قبول تام نہادہ یعنی
خالی نگذاشت آن [illegible] نیست کہ اگر لطف [illegible] مرحوم و مقبول گردانید بارے مطعون [illegible] و مجرم گشت
عاشق سوخت این قدر بس باشد کہ [illegible] روزگار [illegible] اگر نہ بیچارہ سوخت آتش عشق از لطف جمال
روز نماید [illegible] خواہد با آن لطف جمال [illegible] گردد چنانکہ گفتہ اند العشق شدۃ الشوق الی اللقا
این صبر گردد [illegible] در اہل عشق در طلب [illegible]
در فضے نہادہ اند و بحصول کار [illegible] ہم درد و سوز [illegible] باشد بجائے مقصود وصل گیرد [illegible] این را
بدان [illegible] مقصود [illegible] بوصل [illegible] و بہجران [illegible] شد این ہجران بجائے وصل [illegible]
ازین شد کہ وصل را [illegible] و انفصال را انقطاع [illegible] ابدی باشد و لذت ابدی [illegible] ہجران
حاصل شود [illegible] ابلیس را اختیار [illegible] سوز او را [illegible] نہادہ قولہ [illegible]
در یائے و نفخت فیہ من روحی گذر کنی یا نفخت فیہ من روحی [illegible]
لعنتی [illegible] یا [illegible] اختصاص [illegible] اختصاص [illegible] و لعنتی یا متکلم [illegible] بازت
ازین [illegible] است یک [illegible] ہر چہ [illegible] حق [illegible]
لعنتی باشد اگر [illegible] ہجران [illegible] وصل [illegible] عاشق [illegible]
دیگر [illegible] خلقت کہ این اشارت [illegible] لام اشارت توسط

و نباشد و یائے لعنتی با ابلیس مخصوص گوئی اگر کسے را قوت و غذا [illegible] ماند دیو [illegible]
بجائے تو از بود العزیز از کلمۃ الموجہ [illegible] نیک [illegible] محمد آمد الم تر [illegible]
ابلیس [illegible] کہ ہر آنچ از خدا [illegible] بے واسطہ گوید کہ چنین [illegible] ہیچ کارے [illegible] اگر
و ما ینطق عن الہوی در حق مصطفی علیہ السلام دانستہ ممکن باشد کہ این سخن [illegible] لقد
کان فی قصصہم عبرۃ لاولی الالباب از عبرت [illegible] این آمد این یامین در
درون پردہ با قومے کہ در درون پردہ بودند است کہ او دزدی نکرد [illegible] یوسف او را
گفت کہ درون پردہ چنین خبر دہ کہ من دزد ام العزیز چنانچہ جبرئیل و میکائیل و فرشتگان

کردہ میم ایشان را بیکدیگر انضمام و ملاقات و باید حرف [illegible] در گفتار و لیکن ہم در
ذیل الف لام میم او را بر یک مرتبہ داشتند آن عنایت از محمد شد این عنایت از ابلیس
شد من تمام اشکال قاضی را بیان کردم تو ہر یک را تطبیق بدیگرے بدہ قولہ [illegible] ماند یعنی قوت
و غذا است محمد رحمت آمد قوت و غذائے ابلیس لعنت آمد سلام علیکم این جا [illegible] محذوف است
حقیقت او سلامے است چنانچہ در نحو ما شناختہ باشی قولہ و ذا الم تر ابلیس میم حرف
مجوف است میانہ خالی و دال حرف [illegible] است کثرت و ظلمت و غلظت کردن تقاضا کند و میم [illegible]
این نور صفا و جلا فائدہ دہد این جا [illegible] است میم و دو [illegible] عصارہ [illegible] عبارت از عالم
جمال است کہ از وہم ذہن آید [illegible] عصارہ خلاصہ لطیفہ ابتدا و وسط او و ہمان عصارہ
آخر او [illegible] این نسبت با ابلیس شد و آن عصارہ از ان ذہن [illegible] میم خالی نہ قولہ و ما
ینطق عن الہوی قصہ یوسف و ابن یامین معلوم [illegible] ابن یامین را یوسف شناخت کہ این برادر
من است [illegible] و دیگر نسبتے [illegible] یوسف [illegible] گفت کہ تو مرا
[illegible] ایشان برحمت [illegible] یوسف [illegible] ابن یامین دزد نیست [illegible] ابن یامین
[illegible] است من دزد ام و آن [illegible] صاع را [illegible] در حمل او نہان [illegible] بودہ؟

لبیک الغیرة او در غیب می شنید اسجد را ازو در روان پرده ای غیب با او می گفت لا تسجد لغیری

لا تسجد لغیری العزیز چه می شنوی بیت

از عالم اگر عالمیان بخبر اند　　از عالم این بس که عالم دانی

پس علانیه او را گوید اسجد لآدم و در ستر با او می گفت ای ابلیس بگو لا اسجد لمن خلقت

طیناً این خود نوع دیگر است اما هرگز دانسته که خدا را دو نام است یکی الرحمن الرحیم و دیگر الجبار المتکبر

از صفت جباریت ابلیس را در وجود آورد و از صفت رحمانیت محمد علیه السلام را پس صفت جمال

ایشان همه دیده اند اما صفت طلعت یوسف برای ظهور جمال عشق بازی خود و برای شدت شوق و

طلب یعقوب برای یافت آن نعمت فجاءة دلخفته این شیوه باخته هم برین مثال قصه ابلیس بدان باز که او

بظاهر گفته اند اسجد و بسر گفتند لا تسجد لغیری تشنگان قرب کی ایشان محرم بوده اند درین قصه گریان گفته اند

لا تسجد لغیری علی هذا ابلیس گناهکار نیست و آنچه او فرموده اغوا نجود نیست تا می گوید فبعزتک

لأغوینهم اجمعین علی هذا برین تقدیر جان محمد را رحمت آورده و جان ابلیس را لعنت آورده و

کار با نقد انجا نکته هست اگر ابلیس فهم نکرده بفرمان قاضی بیان ندانسته اند یا چه کنیم ابلیس را گفتند اسجد لآدم

و بسر گفتند لا تسجد لغیری بدانی که این سجده آدم را نیست این سجده خدای را است آن کو ابلیس

در دین یک چشم گم کرده یک نظر از وی رفته جان یک نظر باقی مانده و دانست که این می گوید که آدم را سجده

کن انجا غلط بر غلط است و روا هم برین جمله است و دیگر خود است این بود که آدم را السجده در بایست و نکرده

بسبب آن مردود گردد حاصل این آنکه حسب تقدیر خود است گوئی با او گفتند اسجد لآدم و لا تسجد لغیری

قوله و در ستر با او گفت لا تسجد لمن خلقت طیناً یعنی با ابلیس سطر باز گو خوانده بسر گفتند

لا تسجد لغیری و در لا زیرگفتن این بگو لا اسجد لمن خلقت طیناً آن متعلق کرده با لا گفته بود آن

شرح میدهد که خدای را دو نام است یعنی مجموع اسامی را بدو نام باز گردد جمال و لطف و جلال و قهر رحمن

رحیم صفت لطف جبار و متکبر صفت قهر ابلیس را صفت قهر و غضب غذای ابلیس آمد هر دو صفت خدا را

تفرقه ضروری است این نکته تمام است اما تفرقه ضروری و بدیهی است ما را با ماه برادر خوانده اند که از

غذای احمد آمد و صفت قهر و غضب غذای ابلیس ای دوست کعبی رالی جوهر الغیرت

گفته است چون روز دین باشد نه این دین دنیا می خواهد و نه دین آخرت می گوید که و ان دین کفر می

باشد و ملت یگانگی دین ایشان باشد مدد دین و دنیا این کفر باشد اما راه ایشان دو در ده دین سالکان

چه کفر و چه ایمان هر دو یکی باشد یوسف عامری گفته است رباعی

در کوی خرابات چه درویش چه شاه　　در راه یگانگی چه طاعت چه گناه

در کنگره عرش چه خورشید چه ماه　　رخساره قلندری چه روشن چه سیاه

هر که درین معنی راه نبرد ابلیس خام است اما هر که ابلیس دعوت می کند از وی مصطفی علیه السلام دعوت می کند

بود ابلیس را بدربانی حضرت عزت فرود داشتند و گفتند تو عاشق مائی غیرت بر بیگانگان دار از حضرت ما

هلاک است و این تجلی محمد مصطفی و تجلی ابلیس هلاک اما اگر چه آنان هر یکی را دوست قوله لمن خلقت طیناً

بهانه سجود است و اگر حقیقت بنگرد لا تسجد لغیری قوله که دران دین کفر زنی باشد و ملت یگانگی لا غیرهم

یکی باز گردد اگر چه دوزخی بود و در دوزخ افتاده سوز دوزخ نیابد و از دوزخ باز و احمدی در بهشت باشد و از

ذوق بهشت بگیرد و دستگیر با رانند هر دو ملت بیگانگی یکی باشد قوله ابلیس دعوت از وی کند یعنی دعوت

ابلیس سر است این دعوت هم از وی آمده است همه عنایت و اعانت می کند همه توفیق داده با خدا زنده

و بخدا باقی است و دعوت بخدا می کند و او از خدا باز می دارد و او را بخدا می رساند قوله گفتند تو عاشق مائی

و دعوت ابلیس به معاونت و مظاهرت او می کند بدان ماند که یکی عاشق خود را فرماید که بر سر راه ی ما بنشین

کسی را که من نخواهم او را درون مگذار او چه عاشق است هیچ خواهان او نباشد و هیچ کسی را او نخواهد و موسومه

جمع خواهد و او را همت برین وارد و کی هیچ کس گذاشته شود عاشق چه گفته مرا گویند در پائی او نا محرم را

درون نخواهد گفت کی عاشق را رهنمای تمام است درین که هر یکی را نخواهد که بیجهه بیدار آرد که ای

حضرت محبوب نباشد قوله دعوت بدو می کند یعنی با مصاحبت لقا فنا کند رسول الله که خلق را

۶۵۴ بمصاحبت و اتصال رحمت حق دعوت از وی می کند و ابلیس علیه اللعنة دعوت از وی می کند یعنی به بعد

از رحمت و انفصال از وصلت و قربت او می کند ۱۲

باز عارف را این سخن رباعی

معشوقه مرا گفت نشین بر در من | مگذار درون هر که ندارد سر من
آن کس که مرا خواهد گو بی خود باش | این در خور کس نیست مگر در خور من

دریغا گناه ابلیس عشق او آمد با خدا و ذنب مصطفی علیه السلام دانی که چه آمد عشق خدا آمد با او یعنی عاشق شدن ابلیس خدا را گناه او آمد و عاشق شدن خدای تعالی پیغامبر را گناه او آمد لیغفر لک الله ما تقدم من ذنبک وما تأخر این سخن را نشان شده است جهانی باید تا ذرّه از این ذنب و گناه او را نصیبے دهند ذرّه از این ذنب که عبارت از آن انابت آمد آدم

قوله لیغفر لک الله عشق با یکے چرا موجب گناه باشد از آنچه خود را طالب شدن و او را طلب ساختن خود را عاشق و او را معشوق ساختن حقیقت عشق چیست عاشق می خواهد که با معشوق یکے گردد و دیگری خواهد جیے طاهد که او شود حال او را معلوم کند خود هیچ او را لحاظ کند زد آنکه این ذنب عظیم ترین ذنب است خوب طبعے گفته است بیت

زے حسن جاوید خورشید را | که گوید معشوق نیلوفر است

چو نه باشد چون گلخن تاپے چو پادشاهے عاشق شود همان مثال است گناه محمد موجب عشق خدا با وے این چه باشد محمد خواهد جهان را به جمعگی البسته دو ذوق طلب و لذت حرارت عشق گیر او را بعد سے این را محبوب و معشوق خویش ساز و از زمین لذتها او از نجات محروم کرد آنجا این گناه شمرد لیغفر لک الله ما تقدم معنی این چنین باشد محمد ما را بحقیقت نزدیکی المطلع و دیدی ما خود بیگانه گردیدیم اگر تو ما را دیدی و ما ترا دیدی گریم هر دو یکے باشد اکنون او و زکه تو این گناه سپاری تو این را گناه مدان که این اجتبائے خاصه است و اطلاعے مخصوص است جز تو این جا که لیغفر لک الله فتح مبینے داده ایم آن فتح مبین گناه ترا بود گناه از ازل تو بود ما تقدم و ما تأخر همین حکایت گردد یعنی ابتدا و انتها همی سر است که ما ترا گفتیم قوله که عبارت

صفات بخشش کردند و با این همه خلعت از این آمد که انّه کان ظلوماً جهولاً ذرّه این ذنب جهانے را کفر آمد همگی آن ذنب بروح مصطفی علیه السلام نهاد اما العزیز حذر این ذنب از بادۀ شراب او خود بخود است که لیغفر لک الله ما تقدم من ذنبک و ما تأخر اے عزیز اگر ذرّه این ذنب بر کونین و عالمین نهادندی همگی ایشان بیکدم فنا محصول شدندی مگر ابوبکر صدیق رضی الله عنه از این جا گفت اے کاشکے من گناه و سهو مصطفی علیه السلام بودمے دریغا ایاز گفت هیچ ذنبے در خدمت سلطان چنانکه ام کرم بحث کلکت می نشاند و آن گاه او در وزیر تخت من می نشیند و می گوید اے آنکه عشق ما از تو مراد یافته است اے آنکه وجود ما از وجود تو

از بادۀ

از آن انابت آمد یعنے انابت اول باشد بعد از آن هدایت شود جهانے انابت کرد بعد از آن بخشش هدایت یافت انّه کان ظلوماً جهولاً ظلوم بعنایت هدایت یافت و با این همه که هدایت یافت او ظلوم و جهول است بحقیقت کسے کار اطلاع کے رانیست و اطلاع بسر نیست ذرّه از ذنب جهانے را کفر آمد قوله همگی آن ذنب بروح رسول علیه السلام نهاده اند که اطلاع بر سر انابت و هدایت و اجتبا جز او را نیست انابت و اجتبا بجهانه بود و هدایت صورت پیش نموده است اما اصل با محمد جان خواست او بوده است اگر آنچه با محمد نهادند دیگران و ذنب که او را نسبت کرده اند اگر ذرّه بر کونین نهندے همه بصورت فنا روند و در مقام نابودگی افتند الیستیقظ ایکا محمد را برین اطلاع شد چه شد که همه فانی دید جز او کسے را نیافت صدیق اکبر هم از این آرزو کرد که کاشکے من ذنب سهو محمد بودمے حکایت ایاز و خداوندگار محمود برائے این مثال آورده من بالا گفته ام بدین بیانے نسبتے ندارد اما صورتے است که خداوندگار خود را در محل عبدان شمرد و بنده را در محل و درجه خداوندگارے و محمد هر چند که بنده است اما خدا این می کرد جا که بنده با خداوندگارے کند ۱۲

زیبائی یافته است ای آنکه وجود تو ملکت حضرت ما گشته است ای ما از تو و ای تو از ما
ای عزیز نمی یارم گفتن که گر شریعت را دیده که نگهبان شده است بر آنها که از ربوبیت
سخن گویند که از ربوبیت سخن گوید در ساعت شریعت خونش بریزد اما چه دانی که حقیقت
با او چه می کند محمود گفت لشکر خود را که هر چه خواهید بگوئید از من و از ملکت من اما از ایاز هیچ
مگوئید ایاز این بگذارید تا در آن حالت هر چه از محمود گفتندی خلعت یافتندی و هر چه از ایاز
گفتندی غیرت محمود دمار از وجود ایشان بر آوردی دریغا چه می گویم اگر چنانکه دانسته که مجنون
لیلی را چه و محمود ایاز را چه و ایاز محمود را چه بود پس ممکن باشد که بدانی که محمد را خدای تعالی چه بود
و چیست و خدا مر احمد را چه بود پس احد را با احمد نسبت که مصطفی علیه السلام را آن نسبت محمود با ایاز
با محمود و آن ذنب می دید و درین ذنب مستغفر می بود و العزیز و وضعنا عنک وزرک الذی
انقض ظهرک این ذنب را بیان می کند و از این ذنب کمال و رفعت یافته است و رفعنا

قوله وجود تو ملکت حضرت ما گشته این سخن با محمد درست است اما به حکایت درست نیست
فالمجنون بحقیقت سخن اما اگر عاشق و معشوق گوئی از این چنین آید این سخن دیگر است میان عاشق و معشوق اتفاق
بسیار رود و این نیز از آن قبیل باشد قوله ای ما از تو و ای تو از ما برین سخن تحت لشکر ایاز چه
سخن را روز [illegible] ایستادند محمود چه اگر تو [illegible] که هم جان باشد و آنکه تو خود کجائی مرا
بلای استاینده یکی است آن دیوانگان چنین گویند از خود در شکایت بردن افتادگان را دیدی
گر گردگان این سخنان گویند که خدا بنده و بنده خداست هر یکی عاشق و معشوق است و هر یکی مرید
و مراد است قوله ای ما از تو اگر بنده نبودی خدائی پیدا نبودی و اگر خدائی نبودی خود بندگان نمی بودی
قوله نگهبان شده آن سخن از ربوبیت گفتن اثبات بندگی و خدائی کردن است تحقیق عبودیت کردن
است [illegible] ربوبیت اما سخن از ربوبیت گفتن خاصی می گوید قوله در حقیقت چه دانی
آن را از محمود این می گوید [illegible] از این گفتن اطلاع نمی دهند چون این شخص حکم شریعت
[illegible]

لک ذنبک این منفعت آمده و مزید آنکه ان الله تعالی لینفع العبد بالذنب [illegible]
سبحان الذی اسری بعبده لیلا گیجان می کرد که محمود را ایاز می گوید لو لم تذنبوا لجاء الله
بقوم یذنبون فیغفر لهم و یدخلهم الجنة اگر این گنهگاران نبودندی گنهگاران دیگر بیاوردی
تا این ذنب بجا داشتندی ترک این ذنب کفر باشد و فرمان این ذنب طاعت است ای عزیز
در جنت فردوس که گفتم یک ماه این بیچاره را داشتند چنانکه خلق پنداشتند که موت حاصل آمده است
پس با کراه تمام ما به مقام کون و مکان فرستادند که مدتی دیگر در آن مقام بودم و درین مقام دوم
ذنبی از من در وجود آمد که عقوبت آن ذنب روزگاری چند کشیدم زینهار که بهر این ذنب [illegible]
چه گوئی آن کس که عاشق را مانع باشد از رسیدن بمعشوق [illegible] بلا آید او درین معنی
این بیچاره را از روی اشارت است با او که نمی دانم که هرگز در جهان بدین بهره برگزیده که کسی دو

اگر سخن از ایاز گوید و این گویند که محمود با ایاز گوید و مار از گویندگان برآرد قوله که مجنون لیلی را چه بود ایهام
تا ضمن جمله بالا بیان کرده ایم چند سطر بالا [illegible] قوله و وضعنا عنک وزرک الذی انقض
ظهرک بیان مغفرت ذنب که در لیغفر لک الله موضع وزر ظهر نهاده و این ذنب دو وضع او رفع
دو قوله کمال و رفعت یافته ای اگر آن دو بودی و رفعنا لک ذکرک چه معنی داشت
رفع ذکر را چه معنی بودی قوله ان الله لینفع العبد بالذنب حاصل شود یبدل الله
سیئاتهم حسنات چون تبدیل سیئات بحسنات شد [illegible] هر چه سیئات بیشتر باشد حسنات بیشتر
باشند [illegible] ذنب آمد [illegible] آن آورده است که این ذنب [illegible] صاحب ذوق و شوق
[illegible] کرده در فیضی دو جهت [illegible] قوله اسری بعبده که خود در شب
بردن [illegible] محبوب شب [illegible] نهانی که پنهانی [illegible]
که کسی دیگر مطلع نباشد [illegible] شب بردن [illegible]
[illegible] قوله محمود با ایاز می گوید یعنی خدا با محمد چنین فرموده است [illegible]

معشوق دارد ربا این هر دو خود در تحیر است که اگر با او باشد این دیگر خویش بریزد و اگر با این دیگر باشد همچنین العزیز نگر هر که عاشق خدا است و مصطفی علیه السلام نبود و آنگاه ابلیس همراه درین پا و سوسه کرده است از دست او این بیت بگفته نظم

در مکر سر زلف تو بیچاره شدیم | در قهر دو چشم شوخت آواره شدیم
از نا پاکی طبع خون خواره شدیم | نا گزیر طبیع خویش تم خوار شدیم

اگر این ۱۱۲ درد و دادوستان او باشد چه گوئی درمان یابد یا نه هر کرا و عالم ابلیس رنجور و خسته کند و عالم

بعین حقیقت و کشف مستور مطلع باشد خدائی نماند کار به بیکاری کشد خدا تو هم ۱۱۳ گمراه یا فرید که ایشان بصفت ذنب دوئی باشند تا کار دنیا برد و قبول و هجران بر جا ماند قوله یک ماه این بیچاره را بد اشتند قاضی می گوید یک ماه مرا درین حال که خود را نمی بینم و خود را درون نعمت علمایم در جامعیت است که مردم را دو سه حال پیش آید بیک حال آن باشد که از جملۂ ارادات و اختیارات فارغ شود تا آنکه از حرکات و سکنات هم باز ماند که میان او و او یک ساعت برین حال داشته بود ندای چنین ذهول را در مان صوت نامند و این مرا آئی تمام است خود را خود نبیند و رفته با دار انجا بیشتر بر در که خود را با دی یکی می بیند و درین مقام گاهی دیگر و به خود است که با او هم یکی است یک انبیان رو او گاهی دیگر او را باز گرداند یعنی او را بد و باز داد ندا گشته یکی الی کالذکر گردد و اگر هم بازان بود بے ذہول بود و در میان موت والدت بودند این کشتن بیش نیامده قوله اگر با او باشد این دیگر خویش بریزد و شراب بیچی محالی است قاضی میگوید با تو دو ور فنا و بقا و ضد آن احوال گاهی با خود و گاهی او را از و به بو این را دو شوق قائم نهاده و دو عی خویش بریزد قوله عاشق خدا مصطفی بود ۱۱۵ عاشق خود و مصطفی گفته نیست هر که عاشق مصطفی عاشق خدا است و هر که را عاشق خدا عاشق مصطفی است او را خدا مصطفی از مصطفی بحد العشق ابدا راه عشق بیان نمی کند صورت معنی دارد و اما اگر صورت را با معنی یکی گوئی عشق محمد خدا باشد و عشق خدا محمد و عشق او ذکر مصطفی ایدیقین این بیت بیان است قوله اگر این درد را ۱۱۷

مجرد از افتقا حاصل آید زیرا که کفر رقم فنا دارد و ایمان رقم بقا تا فنا باشد بقا نیاید هر چند فنا درین راه بیشتر بقا درین راه کامل تر از فنا و بقا این بیت ایمان یکلیت در رباعی

گر خال خد و چشم تو کافر باشد | این جان و دلم درو مجاور باشد
شر با است اگر زلف تو پیدا کند | ما را کف لب تو داور باشد

ای دوست مقامی هست که سالک دران مقام باشد بر خطر باشد که المخلصون علی خطر عظیم این معنی باشد و آن را مقام با بیت و هیبت آرزو و قوان خواندن اند ما تو گفتیم که بوجان نفس تست تا ازین عالم به او رخصت بخود دی در بے بالیتی به صحراے الحی ساری از خوف نجات تو انی یافت و اما من خاف مقام ربه و نهی النفس عن الهوی فان الجنة هی المأوی گفت هر که قدم از عالم هوا بدر نهاد قدم در بهشت نهاد پس درین بهشت بجز ندائے تعالی گے دیگر نباشد شیخ شبلی ۱۲۰ گر این جا گفت ما فی الجنة احد سوی الله العزیز شیخ یاد وش با الفت اشب

مقام و مراقب خوان خواندن

در مان او باشد هر چه در دست افتاده است و در و هم طلب مانده است علی العموم رنجور و کشته شده است چون ازین عالم محمد یعنی سکر و صحو دست به او ازین درد شفا یابد ار باز ماندن کفر است و دو انی اند و باز ماندن آن فنا و بقا اختیار کرد ازین روئی آمد پس کفر را هم فنا گویند و ایمان را هم بقا و ایمان عبارت ازان آمد که فنا یا بقا یکی شده و هم بود فنا و بقا از میان نحو است هر چه بقا بیشتر آید کامل تر باشد بقا فنا یا شید فنا است بقا فنا است بقا بقا این همه عبارت قاضی تحصن می شود و این بیت یا همان معنی دارد گفتیم قوله و المخلصون ۱۱۷ علی خطر عظیم آنچه قاضی گفت نه قبل از نعمت ابلیس و وصف محمد آن را گفت این مقام بر خطر است این کبر ان للحق او را مخلص آن بود که در دو مقام نه رود قوله ۱۱۸ ان الجنة هی المأوی بدان ماند نفسانی لا یجتمعان و لا یرتفعان هر چه جبر خط در نهم محققان آید آن هوا است پس چون نفی شد نفس همان یکذا باشد امر دان آن را هر چه هوی نفس باشد ما گویند محققان بران که ما گفتیم ذوقی جان را گفت که چون هوا نیست مرد با خدا یکی گشت خوف از میان برخاست قوله ما فی الجنة احد ۱۱۹

زده بود

مصطفی علیه السلام را در خواب دیدم که از در در آمد گفت عین القضات با رنگوی که شنوده شاش نیز
سلوت الهی نه شده گویک چندے صبر کن و با صبر موافقت کن تا آنوقت آید که همه قرب باشد از آنجا سلوت
همه وصال باشد بے فراق چون این خواب از بهر ما حکایت کرده صبر این بیچاره از صبر بنالید و بگی در
گفتن این بیت باکه خواب آمدن مستغرق شد چون نگاه کردم مصطفی علیه السلام را دیدم که از در در آمد و
گفت که اینجا شیخ سیاوش گفتم شیخ سیاوش بیداری ما آمده است از نور مصطفی علیه السلام نصیبے شعله نزد از آن نصیب
ذرهٔ بروآمد در ساعت سوخته شد خلق می پندارند که سیدو شعبده است و ریغا جائے که مصطفی علیه السلام
با محبان خود چه آید چون مخے و چون تو سے آن جا طاقت چون دارند اکنون آنچه این بیچاره را مصطفی
علیه السلام رمزے از آن از شما دریغ ندارم دریغا اے محبان من هر که مستمع این تنها آمد امیدوارم
که از اینها باشد که اِنَّ الَّذِیْنَ یُبَایِعُوْنَکَ اِنَّمَا یُبَایِعُوْنَ اللّٰهَ [۱۲۲] خلعتے بود از این خواهی که در مجلس محمد
از زبان این بیت باشنو العزیز اگر روزے گوئی خداوندا آنچه این بیچاره را داوی مارا نیز

سوی الله تعالی چو جز خدا را شبلی وجودے نه دید جمله وجودات را انجها فانی دانجها فانی
همه فیض وجود موجود یافت بضرورت این سخن گفت ما فی الجنة احد سوی الله تعالے
وکذلک الدنیا گفته اند ان لله تعالی جنة لیس فیها حور ولا قصور عبارت هم ازین حدیث
است قوله [۱۲۰] شیخ سیاوش ما گفت محمد با سیاوش این رمز کرد که عین القضات هنوز در دو جهت
کفر و ایمان مانده است چنانکه ذکر با او کرد قوله [۱۲۱] ساکن سرائے سلوت الهی نه شده ایم سرائے سلوت
آن است که اطمینان و قرارے آنجا دارد و جز یک وجود را وجودے دیگر تصور نیافتد قاضی
همه هیچ در ترقی کی کرد شوق بر وے غلبه کرده از اوت شوق او مثل بمثال مصطفی گرفت شعلهٔ از
شعلات وحدت برجان آورده در ساعت سوخته شد و در این سوختگی آن سلوت یافت که
سیاوش بدان اشارت کرده بود قاضی سحر و شعبده می دانند بودن بصورت دیگر نمودن هستی
دیگر در حقیقت چیزے دیگر از نظر شعبده و سحر گویند قوله [۱۲۲] خلعتے با زین خواهی قاضی بگوید بدین سخن که سجن

نصیب کرامت کن چه گوئی ما را و اغیار هم چنانکه امروز گفتن از شما دریغ ندا شتم فردا از علم
حقیقت آن دریغ نداریم اے دوست عسل بزبان رانده و دیگر باشد و عسل دیدن دیگر
دیگر اکنون این بیت ما را گوش دار تا تو نیز حلوائی شوی یا باشد که آنچه با ما خواهند کرد ترا نیز نصیبے
دهند تو پنداری که قتل در راه خدا اندوه آمد یا بلا باشد قتل در راه او چشیدن جان آمد چه
گوئی کسے دوست ندارد که جان نفس جنید العزیز آن روز که سرور عاشقان و مهتر عارفان
حسین منصور رحمة الله علیه را بردار کردند شیخ شبلی رحمة الله گفت آن شب با حق تعالے مناجات
افتاد و گفتم الٰهی حتی تقتل المحبین [۱۲۵] فقال الی ان اجد الدیة فقلت یا رب و
ما دیتک فقال لقائی وجمالی دیة المحبین دانی که چه می گوید گفت بار خدایا محبان
خود را چند کشی گفت چندانکه دیت یابند گفتم دیت تو را و چه باشد گفت جمال و لقائے
دیت ایشان باشد ما کلید سرے از اسرار بیدعو ایم او ستر را آشکارا کرد با بلا در راه او جام

اعتقاد کن و گفتار مرا پیش دل بدار تو از ان انفذ له نصیب طلب چنانکه در دنیا در گفتار دریغ
نداشتیم در آخرت هم ترا نصیبه شود قوله [۱۲۳] عسل خوردن دیگر این جا سخن گوئیم عسل بزبان راندن دیگر
باشد و دل گشتن عسل که از نجاست وجود شده و بحه شده دیگر باشد خوردن عسل دیگر و دیگر عسل حکایت
کنی عسل در دهن تو باشد این چیزے دیگر گر مروم محقق در بیان مقامات تحقیق برین صفت
باشد که عسل در دهن باشد و ارشاد و هدایت بدین کنند بذوق خویش این هدایت و ارشاد
محققان است قوله [۱۲۴] قتل در راه او جان آمد اما قتل بجانی با شد جانان بجاے جان آمد آن قتل می جا
باشد بلی از درد وصال چون دوائے تو منم | بیگانه شو چو آشنائے تو منم
گر بسر کوئے عشق ما کشته شوی | شکرانه بده که خون بهائے تو منم
این که قتل را مقارن جان کرده مراد این است قوله [۱۲۵] الٰهی حتی تقتل شبلی با خدا گفت تا کجا محبان را کشی یعنی ترجمه
گفتن تو محبان را چیست این کشتن کجا منتهی شود مقصود کشتن تو چه باشد گفتا آنجا که کشتم که برائے او دیت باشم

تا دیگران [۱۲۵] سر با گوی ندارند ای دوست تا در سر چه داری سر آن داری که این سر در بازی تا او سر تو شود در بازی که سر آن ندارد زود باشد تا روزے چند دیگر چون القضات را

بینی که این توفیق چون یافته باشد که سر خود در فدا کرد تا سرور [۱۲۶] یابد من خود می دانم که کار من چون خواهد بودن اما اے عزیز این بیت ها کشنو رباعی

چندان ناز است ز عشق تو در سر من | کاندر غلطم که عاشقی تو بر من
یا خیمه زند وصال تو بر سر من | یا در سر من غلط شود این سر من

اے عزیز این بیت ها که گفتم از برای شوق مصطفی علیه السلام گفتم که وعده کرد که ... هنوز [۱۲۷] خود نگفته ام زیرا که سودا مرا جان بخود و شیفته بیگرداند که نمی دانم که چه میگویم و مرا

از سخن یکبارگی کار برده و بعاقبت هنوز من قدیم تر که ایم و او با من کشتی می گیرد تا خود کدام

از ما افتاده شود اما این همیشه ام که من افتاده شوم که چون من بسیار افتاده اند

یعنی تا ایشان مستحق دیت شوند و دیت ایشان لقا و جمال من چون ایشان کشته شوند یعنی از

خود بروند با خود نمانند جمال مرا ایشان مشاهده کنند ترجمه که قاضی گفت از بیان ما بیرون نیست

قوله [۱۲۵] تا دیگران سر با آنگاه دارند این سخن زیادتے درمیان نهاده است یا انسبے ندارد

اما گویم مثل مقابله اقتضاے سر لود اقتضاے سر از وجود چه او را بمقابله آن کشتم آن ... دیع

دم دیت او چه باشد لقاے جمال او بود قوله [۱۲۶] سروری باشد عجب سروری است که

معنی ... مراد دارد و یا سروری طائفه خود هر دو سخن نیز بعشقان چیزے خیر است اما

قاضی را از مثل آن کلمات گوید این بیت ها که قاضی گفته است معنی این راز ... بالاتر

گفته است و این رباعی از آن احمد غزالی در سوانح گفته است و همین معنی را آن جا بیان کرده است

قوله [۱۲۷] هنوز نگفتم ... بیت

... بیت ... چون افتد هم ... افتد ۱۲

سودائے [۱۲۹] عاشقی نماند و سودائے عشق باقی باشد اکنون گوش دار [۱۳۰] این بیت ها بشنو که بسیار نشنوی

این جا باری [۱۳۱] نظم

کے نور جانان که آتش اندیش عالم زنیم | ملت کفر و مسلمانی همه بر هم زنیم
وانچه از جنت فردوس و دوزخ بگذریم | خیمه جان از برون کون و مکان محکم زنیم
پس نشینیم با تو و با تو همی باشد بهشت خوریم | گر زنی از تیشه بار ... بی ... ما گر زنیم
پس از دو جهان بی غذاے حسن روے تو تخم | وین طمانیت عشق را ازین ... بر هم زنیم
ار چه وصل تو تا فرد و یکتائی شویم | پاے همت بر دو عالم ... آدم زنیم

اے دوست هنوز که مصطفی علیه السلام ... دیوار چون خواسته است آنجا که گفت

ان الله لا یواخذ العشاق بما صدر منهم گفت آنچه از عشاق در وجود آید بر ایشان نگیرد زیرا که

هر چیزے که گوید و کند با خود باشد و با اختیار خود کند اما عاشق بے اختیار باشد آنچه عاشق کند

بے مراد او در وجود آید بے اختیار او صادر شود اے عزیز چه گوئی هرگز خوانده [۱۳۲] که چون

از دوزخ بدر آیند پس ایشان را پاک [۱۳۳] کرده باشند و چون در بهشت شوند هیچ مواخذه نباشد

قوله [۱۲۹] سودائے اے مرد سودائی و مرد عاشق نماند و لیکن عشق ... معشوق ماند و عاشق نماند

زیرا که عشق صفت ... است قائم بحسن معشوق و حسن شوق زینتی که عشق او را فقیر ... قوله گوش دار [۱۳۰] این بیت ها

وعده کرد که ... این آن ابیات است قوله کے نور جا [۱۳۱] یعنی طالب را مطلوب کجا ... مطلوب اسلام و

... زو ... بهشت او کسے را نخواهد ... او دست ... جان و دین او ... کفر و اسلام

... یعنی باشد قوله چون [۱۳۲] از دوزخ بدر آیند این دو معنی احتمال دارد چون از دوزخ بگذرند

... یک گروه بهشت چون از دوزخ گذشتند ... هیچ جاے مواخذه نماند ... ایشان

خور ... دیگر قوم را ... گناهان ایشان در دوزخ اندازند و بعد از آن پاک شده

... آیند قوله [۱۳۳] پاک کرده باشند چه ایشان گذرند میان او شوند در آتش ایشان را علم پاک کرده

باشد گروه ایشان گروه برایشان چنین مواخذه بود ۱۲

ز تکلیف گرد ایشان نگردد درین خود بهشت عموم باشد العزیز چه می شنوی اما آتش دوزخ جهانی را
که چه باشد ندانی که آتش دوزخ محبان عشق خدا باشد تبارک وتعالی اگر از آن بزرگ نشنیده که گفت
العشق عذاب الله الاکبر گفت عذاب اکبر عشق خدا میدان محمد شبلی از اینجا گفت العشق نار
تقع فی القلوب فاحرقت ما سوی المحبوب العزیز اگر خواهی که دوزخ محبان را بدانی و عذاب
اکبر بشناسی آیت وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ گوش
باید داشتن که عذاب اکبر کافران را باشد که او خود را بدیشان نماید آنگاه آتش عشق و
شوق نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ در دل ایشان افکند پس از آن

قوله [١٣٣] این بهشت عموم باشد اما دوزخ محبان دوزخی خاص است که آن آتش عشق و محبت در دل
ایشان می سوزد قوله [١٣٤] العشق عذاب الله الاکبر عذاب اکبر عشق خدا میدان زیرا که آتش دوزخ آتش
و آتش اکبر عشق بود اما چون عذاب در دل باشد بالاتر از همه عذابها باشد هر که بعذابی گرفتار است
بحیله کوششی خلاص شود و آنکه به عشق گرفتار شود قابل نجات نیست هیچ وقتی معشوق را بمراد خود نیابد
و هیچ گاه خود را بانتهای مراد رسیده نه بیند و هیچ وقتی از وصال او سیر نه گردد و اگر خود هم افتد
که معشوق با کسی دیگر سر و کاری دارد خود این بلائیست که گفتن نمی آید و اگر زمانی فراق افتاد خود آن
بلائی دیگر است و در عین وصال وهم فراق هم می باشد چه گویم اندازه گفتار نیست جای سلیمان را
که کلام با گفتار از جلال روی طلب الحجاب گفته است دیوانه نیکو می گوید بیت

کنت و درد و بلا ناخوش عشق — هزار رنجش جور و جفا و ناخوشی یار

قوله [١٣٥] العشق نار یعنی بدان عشق ما هر چه کرا آتشی باشد که موضع افتد هر چیز را بسوزد که نه آنگاه او
سوخته شود و خلاصه آدمی قلب است و خلاصه قلب محبوب اوست هر چه در قلب ما سوی المحبوب
است آتش آنرا بسوزد و محبوب که او قابل سوختن نیست که او بر مثال زر راست قاضی این می گوید و عذاب
ایشان هیچ گونه کیمیا سرگی شود پس آن محبوب گرده بدان طلب آتشی که دارد و آن عذاب
ایشان و آن دوزخ ایشان باشد چنین هم هست با وجود آنکه حجاب نباشد آتش عشق در دل باشد

از ایشان محتجب شود و ایشان محجوب مانند این دوزخ كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
لَّمَحْجُوبُونَ این دوزخ را گواهی میده العزیز سلیمان علیه السلام چرا گفت مر هدهد را
وعده عذاب کرد وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ هدهد را چه گفت
لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا [١٣٦] شیخ گفته لابتلینه بالعشق ثم لا اذبحه
بالفراق عند المشاهدة هرگز دیده که هدهد جان تو یک لحظه از حضرت دوست
خالی بوده باشد تا غیرت الٰهی با تو این آیت بگوید لاعذبنه عذابا شدیدا العزیز
باش تا سلطان شوی آنگه بدانی که غیرت الٰهی چه باشد مصطفی علیه السلام در بیان که ازین
آیت چون بیان می کند إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَغَارُ لِلْمُسْلِمِ فَلْيَغَرْ عَلَى نَفْسِهِ این کلمه را خواهی
شنیدن که قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ اگر آتش دل ابراهیم
این خطاب نکردندی آتش دل ابراهیم شعله برزدی که هرگز دود آن بیرون جز آتش بیچه
مگر آن بزرگ ازین جا گفت که بار خدایا یک لحظه مرا در دوزخ کن تا بیچارگان از آتش
دوزخ یکبارگی نجات یابند اگر ذره آتش دل مشتاقان بر آتش دوزخ رسد جا کند
کافران را عذاب باشد از دوزخ و دوزخ نیز عذاب یابد از آتش دل ایشان [١٣٧] جزیا

و محبت یاران بسوزد و موجب آن گفته ام قوله [١٣٦] عذاب اکبر کافران را در تجلی احتجاب معنی ندارد اما
تحقیق و سخن این است که او تعالی بهمه صور و اشکال تجلی است با کافران بصورت قهر و عذاب
تجلی باشد ایشان او به هر صورت عذاب باشد قوله [١٣٨] المحجوبون یعنی او تجلی و ایشان از هم تجلی او
اگر هم تجلی بود بدان اند که تسلی شدی عارفان که از جاده منحرف اند ایشان را هم تجلی قهر شود و از
نظر ایشان برگزیده اند و می سوزند و می گویند این عذاب از جمله عذاب سخت تر است اگر چه در
با عارفان دوزخی و حجاب شود این سخن یگانگی را نیکو شناسی قوله [١٣٩] لابتلینه بالعشق
تکمیلات عاشقان است که ارادت محبت حال ایشان است که ایشان را هیچ بلائی بالاتر از این
تکمیلات نمی دانند و اگر حقیقت بازنمائی هیچ دولت بالاتر از عشق و هیچ محنتی بالاتر از

مومن فان نورک اطفی ناری از اینجا فاہم کہ ترا در خاطر آید شیخ را چون حالتے
رسد و روے نماید و حوض آب می نشیند چون رنگے و بیت در آنجا نیز ندارد گرمی آب ہست
سوختہ شود العیاذ من آتش خود زمریدان باشد و آتش دل پیران نیز منتہی است کہ نشان تو را
دون باشم ابقاے رسی کہ آتش دہند از کر حقیقت تو از حرارت آن آتش سوختہ
شود از خطاب نشنو کہ گفت در خانہ ابوبکر صدیق ۱۴۴ شدیم ہمہ خانہ را پر از بوے جگر سوختہ
دیدیم پیش مصطفیٰ آمدم و این حالت با او گفتم گفت اے عمر دست ازین بدار این مقام
ہر کس را نیست عمر گفت در ہمہ عمر من مرا یک ساعت آرزو می باشد کہ جگر سوختہ مرا نیز دہند

فراق نیست قولہ ۱۴۰ ہجان تو بگو یعنی فراق کنایہ از عذاب باشد یعنی آنکہ بواسطہ فراق رنج
نشود ہمی فراق خود رنج است قولہ ۱۴۱ ان اللہ لیغار للمسلم غیرت می کند بنابر مسلم یعنی نمی خواہد کہ مسلم
بغیر را از جہت تعالے پس کو مسلم غیرت کند بر نفس خویش یعنی نخواہد کہ نفس او بجاے دیگر ذہب کند شود
قولہ ۱۴۲ قلنا یا نار کونی بردا اے آتش بر ابراہیم خطاب شد کہ سرد شو آتش ابراہیم شعلہ دے
وہم آتش را سوختہ ہم آتش را نیز گشتے چنانچہ آن بزرگ می گوید کہ یک لحظہ را در دوزخ رہ دہند آتش
دل خویش را در دوزخ دہم آتش دوزخ را سرد کنم آرد قولہ ۱۴۳ جز یا مومن فان نورک اطفا ان نور علما
نماست چون خواہد کہ از تقت دانست گرد نمیر تیز و لگذر تا آتش من کشتہ شود قولہ ۱۴۴ در خانہ ابوبکر
از ہمگی خواجہ شنیدم بعد ابوبکر رضی اللہ عنہ عمر رضی اللہ عنہ بنظم رجوع کرد و بعد از ان کرد حکم او آمد از دوامی
پرسیدگی از ان نکاح عمر یعنی ام شہر جز آنکہ در بیت میان شود از حالت ابوبکر پرسیدم او گفت تا ثلث
شب بخدمت رسول اللہ علیہ السلام بودے از آنجا بازگشتے ندے می مشغول شدے پس آن در
صبح نماز مشغول شدے بوے خوش ساختہ کہ از مشک و عنبر و گلاب و غیر آن بودے احساس نتوان کرد
چشم این حال بودے ہم چون صبح دمیدے آہے زدے بوے خاستے چنانکہ بکار آگوشت مردار
آمد زندہ عمر چشم پر آب کرد و گفت کے آن بوے جگر سوختہ او بود و است این حکایت از مصطفیٰ شنیدہ

مرا میسر شد اما ندانم کہ در ان عالم خواہند داد یا نہ العیاذ بوزا ابوبکر صدیق با این جگر خنگی شور می کرد
یا ذلیل الفتیحہ بریز نزد ذی تحیرہ اگرکہ امام ابواسحق اسفرائنی ازین جا گفت کہ وقت تحریر یاد کفند ترا ہر
آرزو می کند گفت اشتہی قطعۃ کبد مشویۃ گفت پارہ جگر سوختہ مرا آرزو می کند در لقا
از جوش دیگ دل مصطفیٰ علیہ السلام کان یصلی وفی صلبہ ازیز کازیز المرجل گفت جوش
دل مصطفیٰ علیہ السلام از مسافت یک میل شنیدندے باش تا بدانی کہ این کہ شنید ابوبکر صدیق
شنید و با خدا باش تا این حدیث با تو عمر تر ند کہ ان اللہ تعالی یحب کل قلب حزین ۱۴۵
دانی کہ چون این سخن ترا قبول کند چہ گوئی این بیت را می گوئی رباعی

از عشق تو اے صنم ما خون شدہ ام ^بیت^	جان در طلب وصل تو بیرون شدہ ام ^بیت^
لیلیٰ شدہ را تو اے شاہد بت	جان و دل من عاشق مجنون شدہ ام

اے دوست دانی کہ این حزن ۱۴۶ از چہ باشد مگر از ان بزرگ نشنیدہ کہ گفت ہم مریدان و درد و

این را بیان تطبیق داد این معرفت اہل محبت را سوختگی ضرورت حال ایشان است آنچنان باشد کہ بظاہر
غالب ہم افتد و آن از غلبہ قرآن درد و سوز است عمر رضی اللہ عنہ ازین آرزو کرد رسول اللہ فرمود کہ این
آتش قلب رسد این بہر کسے ندہند ہم ازین گفت ابوبکر رضی اللہ عنہ یا ذلیل الفتیحہ زندنی تحیرا این ہم سوختگی
را زیادت کند دیگر ابوبکر ہمین سوختہ جگر را آرزو می کرد و مردمان پرسیدند چہ می خواہی گفت جگر سوختہ بریان
کردہ مرا دہند و قاضی این حکایت کرد و ہمین را شاید داد کہ در نماز مصطفیٰ بودے از جوش او چہ آواز جوشے
کہ در وے آنکہ شنیدند مردمان می گویند تا یک میل واللہ اعلم قولہ ۱۴۵ ان اللہ یحب کل قلب حزین
بجاے این حدیث را ظاہر کرد قولہ ۱۴۶ دانی کہ این حزن چہ باشد وہر لذتے و ذوقے کہ در ایشان دہند
حزن ہست و دوری نباشد یکے او را عبارت از فرح حقیقی کنند او را کہ لذت از چہ لذت یا در نقصے دارند
باز ندانند مرا خوردہ اگر ہم پیران بران باشند کہ ساعتے ما را بجا و ہندی و خود را یا باشند و ما ر ہا و ہند این
مرتبت اگر ایشان اندازہ نیست اگر دوست ایشان نہ اند جمع ہمہ مرتبت ہر کسے را عز نیابد و قاضی می گوید

در آرزوی مقام پیران باشند و جمله پیران در تمنای مقام مریدان باشند زیرا که پیران از مقام
خود بیرون آمده باشند آن حس که بخود باشد حظ و لذت چون یابد مگر که آن بزرگ ازین جا گفت که
همه عالم در آرزوی این اند که یک لحظه ایشان را از خود بستانند و من در آرزوی
آنم که مرا یک لحظه بگویند این که با خود باش از بیگانگی و بیخودی او را نصیبے نه دهند العزیز
من خویش گم و اتو کر این سخن [148] در حقیقت نمی گنجد تو خود هنوز جمال [149] شریعت ندیده جمال حقیقت
چون بینی اگر خواهی [150] که این را مثالے بگویم گوش دار از پروانه که عاشق آتش است او را هیچ حظے از آتش
نیست که غذا است که از نور او چون خود را بر آتش زند بے خود شود او را هیچ پروانگی نیاید جمله آتش
شود چه می گوئی آن لحظه از آتش هیچ بهره بر گیرد چون آتش نباشد پروانه غیر آتش باشد

بران این تمنا دارند که ساعتے ما را بجا رهند اما ذوق وجود و طلب گریم اکنون آن قابل نیست
زیرا چه رسیده نا رسیده نخواهد شد و اگر جمال ایشان را بدیشان دهند آن طلبے و ذوقے که بود آن
نا از این طلبے دیگر است در آن طلب چندان احتراق و اشتیاق که است چشیده و را می طلبد دیده را
باز می خواهد اگرچه طالب تخت باشد ولیکن آن سود از زندگی و آن خشکی مزاج کجا قوله [148] این سخن در حقیقت
نمی گنجد و اگر این مراد او دار حقیقت سخن نیست خود آرے این سخن در حقیقت نمی گنجد اگر این مراد
دارد بیان علم خطر است که در طریق حقیقت نمی گنجد این سخن از گفت و شنید خالی باشد قوله [149] جمال شریعت
ندیده ... صفات ... جمال حقیقت ...
[illegible] ... قوله [150] و اگر خواهی که این مثال بگویم
... مثال است ... پروانه ...
... آتش ... غالب ... چون ... آتش ...
... آتش ... پروانه ... است ...
... این مثال ... راست ترا نشد.

چه بهره یابد از آتش این سخن نه در خورد تو باشد تو به روز بیگو.

رباعی

عشق تو بسوخت اے صنم خانهٔ دل | بشکست غم فراق پیمانهٔ دل
دردانه ز دیده زمان روان کرد ستم | زیرا که ز من جداست دردانهٔ دل

العزیز گران بزرگ ازینجا گفت که اگر کسیته کمترین مورچه بیگانگی چندان حزن و عشق قدا
از سینهٔ او بدر آید که جهان را بر گرداند شیخ ما گفت شیخ عبدالله انصاری در مناجات خود این
کلمات بے گفته که خداوندا با خود دیدیم [151] و خودی ما در خورد تو نیست و تو بے مائی و بے مایی
یاد می تو در خور ما نیست [152] البلاء موکل بالانبیاء ثم بالاولیاء این باشد یعنی تو که
بالائی و بلاے تو در خور ما نیست و ما با هوائیم و هواے ما در خور تو نیست اما هرچه [153] بر تن آید
آن عذاب باشد و هرچه بر دل آید بلا باشد تو پنداری که بلا بهر کسے را دهند تو از بلا چه
خبر داری باش تا بجائے رسی که بلاے خدا بجان بخری مگر که شبلی ازینجا گفت که بار
خدایا همه کس ترا از بهر لطف و راحت جویند و من ترا از بهر بلا [154] جویم باش تا خدا بمن بخد بات

قوله [151] با خود دیدیم و خودی ما در خورد تو نیست و تو بے ما و بے مائی تو در خور ما نیست و هر دو
کلام با اعتبار است اگر خودی و مائی در میان نباشد تو خود و خود باشی و انتهاے کار همین باشد قوله [152]
یاد کرد تو بالائی که هیچ کسے را خورد و ندهی و ممکن نیست که کسے ترا بیابد و ما مبتلا بهواے خود از و
در گذشتن نتوانیم و تو با این هوا کسے را خود ره ندهی تو خود یکی خود چنانکه گفتیم بلاے سخت بر انبیا باد
بعد از آن بر اولیا مانند ایشان باشد قوله [153] هرچه بر تن آید عذاب باشد و هرچه بر دل آید بلا
باشد عذاب شاهد عن عند نفسه قوله [154] از بهر بلا جویم چون بلا باعث از ثبت خدان
طالب باشد هر آئینه طالب بلا باشد.

با تو کیمیاگری کند آنگاه بدانی که بلا چه باشد مگر که مصطفی ازینجا گفت إنّ الله
یجرّب المؤمن بالبلاء کما یجرّب احدکم الذهب بالنار گویند همچنانکه زر را
آزمایش کنند بآتش پیوسته مومن را همچنان آزمایش کنند به بلا باید که مومن
چندان بلا کشد که عین بلا شود و بلا عین او شود آنگاه از بلا خبر نماند و دریغا إنّ الملوک
إذا دخلوا قریة أفسدوها این معنی با جماعتی است که عذاب را بلا خوانند. و با بلا انس
این میگویند که ای بیچاره بلا نشان ولادار دو تربیت باد رسرایت دارد و عذاب
بعد است از بعد تا بقرب ببین که چند مسافت باشد این تیبا بشنو.

نظم

ما بلا را بکس عطا نکنیم / تا ورا نام اولیا نکنیم
این بلا گوهر خزانهٔ ماست / ما گهر را بکس عطا نکنیم

قوله[152] با تو کیمیاگری کند آنچه تو ئی تا بران بگذارند چیزی دیگر سازند تو خود مس بینداری
زر گردی حقیقت کیمیاگری گردانیدن از خالص ساخت و هم مس که در تو بود آن را بدر کرد و خالص
بگذارد بود بگذشت چنانچه کیمیاست قوله[153] از بلا آتش آزمایش کنند مقصود آن باشد
آن را که در وی اوفتاد و او سوخته گردد مومن را بیچاره بلا در میانه خلوص بر وی پیدا آید چیزی صبر کند
رضای ویرا دیگری بجا آرد قوله[154] افسدوها یعنی از آنچه بود دگر وا ایند چیزی دیگر کرد قوله[155] بلا نشان
ولادار دگره نشان ولادار و ازین دوست چنان فهم شود حکایت گویند حسن بصری و ابراهیم
ادهم و ذوالنون مصری رحمة الله علیهم با رابعه بعیادت آمدند رابعه رسید حسن صحبت پیست حسن
گفت لیس بصادق فی دعواه من لم یصبر علی ضرب مولاه رابعه گفت این سخن چیزی نیست ستان بوی
ببید ذوالنون گفت لیس بصادق فی دعواه من لم یشکر علی ضرب مولاه رابعه گفت ... است ...
... ابراهیم گفت لیس بصادق فی دعواه من لم یتلذذ بضرب مولاه رابعه گفت ... است ...
... گفت لیس بصادق فی دعواه من لم ینس فی شهود ضرب مولاه ... حکایت

از آن بزرگ نشنیده‌ای که گفت لیس بصادق فی دعوی العشق من لم یتلذذ بجفاء
المعشوق هر که جفای معشوق نکشد قدر وفای معشوق نداند هر که فراق معشوق نچشد
لذت[158] وصال معشوق نداند هر که دشنام[159] معشوق نکشد لذت لطف او نداند از معشوق دور باشد
معشوق[160] از هر ناز باید نه از برای راز.

بیت

گر دوست مرا بلا فرستد شاید / کین دوست خود از بهر بلا می‌باید

از بلای دیگر فرار کرده رابعه حکایت از فاد ... کرد گفت قوله[158] لذت وصال معشوق نیابد
امر اضافی است فراق مقابل وصال است و دوام مقابله جفای آنکه فراق باشد در وصال لذت
است اما کمال لذت و تجدید احساس وصال آنگه شود که بعد فراق باشد چنانکه گفته اند. بیت
دو دوست باز شناسند قدر صحبت را / که مدتی ببریدند و باز پیوستند
قوله[159] هر که دشنام را لطف نداند دشنام معشوق تخصیصی کند عاشق را از مراد دیگر ...
و عاشق را دو قرب و دو ضیع ... تهاون کرد او ... در وی بدشنام ... درد است اگر این معرفت
در عاشق نباشد پس آن عاشق معشوق نیست از حکایت معشوق دور باشد قوله[160] معشوق
از هر ناز باید معشوق ناز کند عاشق ذوق ناز گیرد و از منع وصال را بجورتی و پیچیده که حکایات
از صد وصال خاصه کند در آنچه وصال آن سر نه بود که عاشق را هیچ لذتی در وصال
ازان خبر نباشد این دریای عظیم الغور است و در مثال نموده ام تو بدین قیاس کن
عشق بازان و ناز کشان دانند که از چه لذت و چه ذوق دارد این دو شنای گفتم اگر این
راهم گاه دانستم هر جا که نازی بازی است تو هم آن دار می‌ارزانی بهر کس نتوان گفت
حال عشق که از دامن باشند مرد در مانده است از در ماندگی نخواهند اند و دل خود را کسی گوید
با ذوق او وچنان پرشده است که آب لذت ندارد خواه با کسی بگوید بلای دوست

العزیز اول حرفی که در لوح محفوظ پیدا آمد لفظ محبت بود پس نقطه با نقطه قران متصل شد محبت گفت مگر که آن بزرگ ازینجا گفت که در هر لطف صد هزار قهر تعبیه کرده اند و در هر راحت صد هزار شربت زهر آمیخته اند [192] **العزیز** و چندان مرد سند باید مجاهدی خود که بیم باشد که دوستان او نیست و نیست شوند و با این همه جزای خطاب باشد یا ایها الذین آمنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله لعلکم تفلحون [193] این همه آنگاه توان کردن که صبار تخلق یابد بصفت صبر خدا که یک نام او اینست الصبور مگر این کلمه نشنیدی که با داود گفت تخلقوا باخلاقی [194] وان من اخلاقی الصبور

---

[171] ازین بالا زحمت که وصل اوست برابر باشد و این صفت را ماری نامند **قوله** [171] نقطه با نقطه قران متصل شد هر دو تصحیف اند محبت و محنت کانها اخوان توامان هر جا که یکی حضور سازد دوم ذیل مش ان گوئی مقرر و متقرر بود محبت بی محنت هرگز نباشد امحنت بی محبت بسیار باشد **قوله** [172] در هر لطف صد شربت زهر است لطف او تیار در قهر او لطف و ازین جا این آید که راحت زهر است و درد بهر راحت اگر افات نگیرند یک صفت واحد بر یکی قهر باشد و بر یکی لطف آفتاب را صاحب کن و ابر باران را وان و در شخص شربت شیرین خوش کام کند وا و بدان خوش شود که بی لطفی در باب من شد و نداند که شربتی خشو و کرده چاکر او را شکر و شهد را از وجود حقیقت محروم گردانند در قهر لطف همچنین جاکه در لطف پیدا شده است بجای هزار قهر گشته است زیرا چه از مطلوب باز مانده است ایکه مریده می کند پس مریده می باید که تمام خود را داده در واقعه در واز خود بجهد دارد [173] **قوله** اصبروا و صابروا از وی با دوستان این است که مرچه میکنم خسارا روان ایست کراهیت در جای کوتیش سازد و این رسید **قوله** [174] تخلقوا باخلاقی یا اخلاق تخلقوا باخلاق الله علیه السلام فرموده است یکی از نام های او صبور است پس صبر با و متحوان کردن جز بتخلق بصبر او داده است که متخلق باخلاق من شود یکی از اخلاق من صبور است و تو صبور باش واصبر فما الحیلة باعتنا زیرا چه توفیق این امر میکنی

العزیز تو از صبر و صبور چه توان گفت فاصبر لحکم ربک فانک باعیننا با چندان این همه بکرده است ای دوست دانی که شکر این مقام چه باشد سالک چون [195] بنا این نعمت شود چندان شکر بر خود واجب بیند که خود را قاصر بیند از شکر این نعمت وان تعدوا نعمة الله لا تحصوها شرح این شکر میکند که چون خود را محو بیند و بیان الحمد لله الذی له ما فی السموات وما فی الارض بداود منبداز عالم الهیت که با خود اکنون بنیابت [196] تو از تو شکر کنیم و شکر خود بجای شکر تو محسوب داریم مگر یکی از نامهای او شکور و یکی حمید بخوانده یعنی حمد نفس نفس شکور است که را شکر کند بنیابت تو **العزیز** مگر که آن بزرگ ازینجا گفت شکرت الرب بالرب و تو قدر این کلمه چه دانی قدر این کلمه کسی داند که عرفت ربی بربی او را روی نموده باشد در عالم غیب با دوستی او دوستان خود گفتند از تو بحقیقت شاکر اوست پس شکر الرب نفسه بنفسه فهو الشکور [197] این شکر روح باشد شکر قالب او عبارت این باشد که مصطفی علیه السلام میگوید اذا قال العبد [198] الحمد لله ملاء نوره الارض واذا قالها ثانیا ملاء نوره السموات والارض از شکر زبان و قالب آسمان و زمین پر از نور می شود این چه شکر نعمت است

قوله [195] این مقام چه باشد شکر و بیان او از کجا افتاد و ما در ضمن صبر شکر هم گفت **قوله** [196] بنیابت تو از تو شکر خود کنیم هر که شکر میگوید بفیض اسم شکور میگوید پس از تخلق بخلق او شده است علی هذا صبر هم بجهد اقتضای این نیابت نام نهاده **قوله** [197] حمد نفسه بنفسه چنانکه شکر خود را گفت حمد خود هم خود گفته است و رب دلیل بر شکرت الرب بالرب حمد نفسه بنفسه میسی باشد **قوله** [198] اذا قال العبد الحمد لله الحدیث این شکر را گذارد و دلیل شکر قالب قالب قرار داده بحقیقت بان دلیل کند که این مگوید بنده حمد گوید آن حمد بنده نیست حمد خدا است پس حمد نفسه بنفسه باشد بیچاره ارض قالب شود کرد و دوم حمد ملاء السموات والارض رول الشود و آنچه بجان سموات و ارضین بیم باشد آنچه مراست دگر است چنان است المجمل شکر خدا با خدا باشد آینه همه جان با وند و صف او بود

خلق لکم ما فی السموات و ما فی الارض جمیعا منه ۱۶۹ باشد دانی که این همه سالک را که روی نماید که بدان مقام رسد که حسین منصور گفت اذا اراد الله ان یوالی عبدا من عبیده فتح علیه باب الذکر ثم فتح علیه باب القرب ثم اجلسه علی کرسی التوحید ثم یرفع عنه الحجب فیراه بالمشاهدة ثم ادخله دار الفردانیة ثم یکشف عنه رداء الکبریاء و یری الجمال فاذا وقع بصره علی الجمال بقی بلا هو فحینئذ صار العبد فانیا و بالحق باقیا فوقع فی حفظه سبحانه تعالی و بری من دعاوی نفسه هرگز ندانی که چه میگویم باش تا رسی و بینی تو خود منور در عالم بشریت مقیم شده و دوست هوا و نفس گرفتاری این مقام را چه باشی اینجا ترا در خاطر آید که تو نیز در بشریت مقیم شده اگر خواهی که بدانی از ناصر الدین ۱۷۰ باز پرس وقت بودی که در آمدی با جماعت از محبان و درین حالت که مرا بودی وقت بودی که

قوله ۱۶۹ خلق لکم ما فی السموات و ما فی الارض هم بدین معنی رباعی یا حسین منصور گوید و قاضی بر گفتار این کلام را
می دهم هم برین معنی باز می گردد که بنده چون فانی شد و حق باقی گشت پس هر آنچه مرید مقبول باشد همه از وی بود درین
جمله همه حالات در حضرت خدا بود چون خواهد را با بنده عقد مقالات کند در حضور او را نماید پس آن
در قرب بره گشاید و آنکه در مقام توحید او را قرار دهد که آن عبارت از نشاندن بر کرسی است حجب را برگیرد
بنده را فنیت گرداند قرار بر کرسی توحید آنکه میسر است چون هوا رفت جمال خدا است بر و کند یعنی آن در حضر
فراگی ردای کبریا او پرده جمال از میان برکند چون نظر جمال ذات افتد او هم خود بماند باقی باشد به صفت
کند بنده [illegible] این بنده فانی گشت حق باقی شد در هر حالتی که بود در حقیقت باشد قوله ۱۷۰ از
ناصر الدین باز پرس قاضی [illegible] شدن از بشریت [illegible] از بشریت برون شدن
[illegible] از بشریت برون شدن [illegible] قاضی [illegible] میگوید که من چنانی [illegible]
غائب می دانستی [illegible] اگر چه بشریت [illegible]

مرا با خود ندادندی مرا از چشم ایشان بپوشانیدندی که در آمدندی وقت بودی که گاه گاه درین مقام بماندی چنانکه مرا بجستی در خانه باش تا این آیت ترا روی نماید که در حق عیسی گفت وما قتلوه وما صلبوه ولکن شبه لهم این همه یافت بدان یافت که رفعت داده بودند او را بل رفعه الله الیه ۱۷۱ این معنی بود در عالم که بادم گفت که عالم بازیده و زنده شود سهل عبد الله را بینی که چه می گوید گفت مصطفی را علیه افضل من الصلوات و اکمل من التحیات بقالب در کسوت بشریت بطریق تشبیه و تمثیل بخلق نمودندی و گرنه قالب مصطفی علیه السلام نور بود و نور با قالب چه نسبت دارد که قد جاءکم من الله نور و کتاب مبین دیگر او نور بودی قالب بودی تراهم ینظرون الیک وهم لا یبصرون خود این بیان با خود نداشته و اگر قالب بودی چنانکه ما لکن من نور باشد چرا سایه نداشته ۱۷۲ چنانکه ما داریم کان یمشی و لا ظل له ای دوست دانی که او را چرا سایه نبود هرگز آفتاب را سایه دیدی سایه صورت ندارد اما حقیقت دارد چون آفتاب عزت از عالم عدم طلوع کرد به عالم وجود سایه این آیت آمد که [illegible] انتهی که

چنین نمود که گر کشتیم بر دار کردیم قوله ۱۷۱ بل رفعه الله الیه یعنی او را بر آسمان برد و ندو هم چنین و اندر بود
بود ایشان هم چنین می دانستند که هم ایجاب است زانکه انتقال مکانی آن استوار این بوده است عیسی را مین
صورت است میلی را از نظر غایب کردند و شخصی دیگر بجای میلی بر دار نهادند قوله ۱۷۲ رسول علیه السلام
یعنی او عین نور است صلوات و تحیات از و مقام اوست پس اکمل از صلوات و تحیات باشد محمد قالب خود
در حقیقت نور بود پس چون از نور بودی قالب بود تراهم ینظرون الیک وهم لا یبصرون
همین معنی دارد قوله ۱۷۳ سایه نداشته کثیف و لطیف کثیف ظل لطیف یعنی اثر او است محمد چون نور بود
و نور را سایه نباشد زانکه او قالب نمود بشکل بود از عالم عزت آمده سایه صورت ندارد و حقیقت
دارد آن هم گفتم او را اثر لطیف است۔

محمد سایهٔ حق آمد و هرگز دانستی که سایهٔ آفتاب محمد چه آمد دریغا گر که نور سیاه را بیرون از نقطهٔ
لا ندیده تا بدانی که سایهٔ محمد چه باشد بوالحسن بستی همین گوید.

رباعی

دیدیم نهان گیتی و اصل دو جهان   وز علت و عار برگذشتیم آسان
وان نور سیه ز لا به نقطه برتر دان   زان نیز گذشتیم نه این ماند نه آن

این سخن در خورد تو نیست در خور تو آن باشد که بدانی که سایهٔ محمد [176] در دنیا آمد
چون اصل آفتاب غائب شود چگونه سایه ماند هرگز نماند یَوْمَ نَطْوِی السَّمَاءَ کَطَیِّ السِّجِلِّ
لِلْکُتُبِ ای عزیز چون قالب با حقیقت شود رنگ حقیقت گیرد و عبارت از آن انقراض
دنیا باشد چون [177] آفتاب حقیقت با عدم شود انقراض نورش باشد کافرم اگر میدانم که چه
میگویم ای عزیز چون گوینده نداند که چه میگوید شنونده چه داند که چه می شود این خود رفت اگر
قالب مصطفی همچنان بودی که از آن [178] من و تو پس چرا چشمهای آب از انگشتان او روان
بودی و از آن آب دهن و خوی که بیفکندی مروارید و لولو شدی اگر یک تن را طعام
نهاده بودی بوصول دست او زیادت چند تن را شدی و هر کس نصیب بیافتندی و خلق
را این عجب آمدی شیخ بو عمرو کلوان سیزده سال هیچ طعام نخورده. ابو عمرو علوان

قوله [175] محمد را سایهٔ حق گفت کما قیل السلطان ظل الله فی الارض پس محمد سایهٔ خدا باشد و محمد را سایه نیست زیرا چه سایه را سایه
نباشد قوله [176] سایهٔ محمد در دنیا آمد چون محمد تمام تجلی باشد چون تجلی بتشکل گردد هر آینه قیامت قایم شود و طی سما کطی کتب
باشد قوله [177] چون آفتاب حقیقت با عدم شود چون عالم بیکبارگی یاد کرده آید معنی او معنی بود یعنی یاد آمد
تفصیل با جمال بدل است قیامت همین باشد قاضی خود میگوید کافرم اگر دانم چه میگویم و یاد آن مایم که
در شرح این سخن او در شستایم قوله [178] از آن ما و تو نیست میگوئی در هر قالب این خبر حدیث آنحضرت است که آب جاری شد
بیفکند است و آن را معجزه نامند و در بعض اولیا آن را کرامات کنند و در دیگران چنان
منقول است چنانکه وی در حزب دفن کرده باشند.

اکنون کس [179] را که طعام بهشت دهند قالب او را بدین طعام دنیا چه حاجت باشد اگر خورد
از برای موافقت خلق خورد این بطریق [180] کیمیاگری باشد اما مردان از من چه می شنوند
و در [181] ساحری خوانند همچنان که عیسی را معجزه داده بود و ذکر نقل کرده است از گل مرغ بیافرید
آدمی و نابینا را بینائی داد و مرده زنده گشتی وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي
فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي این معنی باشد ولی خدا را کرامت
باشد و این [182] بیچاره را همچنین باشد العزیز مگر کیمیاگری ندیده که مس را زر خالص [183] چون
گرداند مگر که سهل تستری ازین جا گفت ما من نبی الا و له نظیر فی امته [184] دائم که شنیده باشی
این حکایت که من دیدم و جماعتی از ائمه شهر حاضر بودند در خانهٔ مقدم صوفی پس ما رقص
میکردیم ابو سعید ترمذی بیتی می گفت پدرم در نگریست پس گفت که خواجه احمد غزالی را دیدم
با رقص می کرد و لباس او چنین و چنین بود و نشان میداد شیخ ابو سعید گفت نی یارم گفت که
مرا آرزو میکند گفتم بر ابو سعید در ساعت بیهوش شد و بمرد مفتی وقت دانی که خود که باشد
گفت چون زنده را مرده می کنی مرده را نیز زنده کن گفتم مرده کیست گفت فقیه محمود گفتم خداوندا
فقیه محمود را زنده کن در ساعت زنده شد کامل الدوله نوشته بود که در شهر میگویند

قوله [179] از طعام بهشت دهند یا مراد آن قوتی دیگر باشد که بجای طعام شنیده و تدریج و اعتبار هم مستفاد قوله [180] بطریق
کیمیاگری یعنی چنین نماید و خود و دو چیان نباشد یا طعام دنیا را بصفت طعام بهشت می گرداند می خورد.
قوله [181] ساحری خوانند علما اهل ساحر گفتند اگر در قاضی از آن خوارق چیزی باشد از آن جنس با اتباع باشد
کرامت خوانند و اگر نه سحر و شعبده باشد قوله [182] این بیچاره را نیز همین باشد یعنی چند چاره می کنی بیچاره
چنگ کار من بیچاره گفتن سه ایش نخواهد بود قوله [183] زر خالص کند یعنی فیض او را وجود او را نظر بنده و بصفت او
بوزید می آید تمام وجود او را عین وجود خود می سازد و جهان می باشد که مس عین زر خالص
کند قوله [184] الا و له نظیر فی امته چون نظیر او باشد هر آینه در اعمال
و اقوال نسبت برد.

عین القضات دعوی خدائی میکند بقتل من فتوی دادند باید دست اگر از تو نیز فتوی خواهند تو نیز فتوی بده همه را این وصیت می کنم که فتوی این آیت نویسند وَلِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ خود این قتل بدعا میخواهم دریغا هنوز دور است که باشد و ما ذلک علی الله بعزیز دانم که گوئی دعا کدام است که در سمع گفته شود که این بیتها که حسین منصور نیز بوده است گفته

قوله عین القضاة دعوی خدائی میکند میگوید زنده میکنم و مرده را زنده کنم اما تحقیق این است خود مرده را زنده کردن نمی تواند لطیفه عیسی نیز این بوده است مرده را زنده کردی و از گل پرنده ساختی نفس زدن پرانیدی یا این همه قصه کشتن او میکردند و اوی اگر بیچه این همه بوالعجبی است وقت است و الفاعل واحد الا در مظهر سی چیزی او پدید کند و چیزی اظهار قدرت خویش کرده مرده را بحجاب صورة اضافت بد و کنند چه می گوئی از کوه ماده شتر بیرون آمد و شتر بچه زاد که فعل او بود یا صالح پیغمبر خالق خدا بود در مظهر اظهار و قدرت خویش کرده است قاضی و دیگران مانند. قوله ۱۵۵ این رعنای خواهم چندین معارف و حقائق گفتی این کشتن و آوردن فان کردن در حقیقت دارد چه باده و چه که قاضی ما از بچه بازی بیرون نیامده است قوله ۱۵۶ دانم که گوئی دعا کدام است قاضی این بیان می کند که سامع ما ازین عالم است که در بیت با حسین منصور اشارت کرده است گمان ما انت او انا هیچ یکی است گمان رود که من و تو و تو من این گمان حقیقی ندارد و اتحاد این را هیچ نسبتی که همین حسین مبتلا است نیست که با چنین تو می خواند حاشا حاشا هرگز نباشد که دو چیز شود این عالم خدائی است هر یکی را وجود نباشد هو یعنی الله هو الحق الحقیق اینها بودن بوده است نه همه بودن او و تلبیس کرده اند چنانکه او در وهم است و در وهم این میگوید این من که بود آن کجا من کجا پیدا شدم از جائی که آنجا جائی نباشد و آن دو که می دیدم آن کجا که محض نور بود در باطن من رفت و یا در باطن من است یعنی چشم من گم شد این همه گفتار مزاحمت است

شعر

ءانا ام انت هذا العین — حاشاک حاشاک من اثبات اثنین
هویة لک فی لیتی ابدا — کل علی الکل تلبیس بوجهین
فاین ذاتک عنی حیث کنت اری — فقد تبین ذاتی حیث لا این
واین وجهک مقصود بناظرتی — فی ناظر القلب او ناظر العین
بینی و بینک انی یزاحمنی — فارفع بلطفک انی من البین

هر کسی معنی این بیتها ندانند و خود فهم نکنند این معنی از کجا و فهم و ادراک از کجا اما این همه اگر شمه بپارسی گفته شود گوش دار.

نظم

جانان مے نا هم ده و جانم بستان — مستم کن و از هر دو جهانم بستان
تا هشیارم سود و زیان میطلبم — از دست غم سود و زیانم بستان
با کفر و با اسلام تبدن ناچار است — خود را ابستانا از این دانم بستان

ازین جا ترا در خاطر می آید که مصطفی صلعم گفت.

من است اگر این سیر آید که رفع انیت شود تو به کرم خویش و لطف خویش این را از میان برگیر دوئی از میان رخت برگیرد و در مقصد شهود قرار یابد و این عبارت از بود نابود شد این جا قاضی این قدر سخن آید چو گیجا یکی عشق بود و رقص و جنبش چیست و شوق و ذوق چه باشد آری ازین چنین با مردمان را هر چه کنند گفت تا وقت چه تقاضا کند اما این همه اثنینیت چه باقی باشد شوق را نیابیچه نباشد و و عاهم این است و بیتهای عارفی و بیتهای حسین منصور چندان نبخته ندارد با او یکی شود قاضی هم می گوید شمه نسبت باشد.

الناس سوية كاسنان المشط اے دوست این سویت دندان ہاے شانہ بقالب باشد کہ جملہ قالب ہا از جہت خاکیت و بشریت یکے باشد اما حقیقت ہاے آن مختلف باشد مگر نخواندہ کہ الناس معادن کمعادن الذہب والفضة معدن زر و سیم و یا معدن مس و آہن ہر یکے ازین جوہر ہا معدنے دارد اکنون بدانکہ معدن کافر چون معدن مسلمان نباشد و معدن قلب چون معدن نفس نباشد اگر تمام تر خواہی از مصطفےٰ بشنو آنجا کہ گفت لیس شیء خیر من مثلہ بالف الا المؤمن ہیچ چیز نباشد کہ از مانند خود بہتر از ہزار قیمت ندارد مگر آدمی زیرا کہ مرد باشد کہ فضیلت دارد بر دیگر مرد بہزار درجہ بلکہ بہفتاد ہزار درجہ قیمت دارد و باشد کہ بے نہایت او باشد کہ قیمت او نجاست خواست گر جنید از اینجا گفت قيمة المرء همته من كان همته ما يدخل فقيمته ما يخرج منه چنانکہ ہمت باشد قیمت باشد و ہر کہ ہمت او خوردن باشد قیمت او فارغ شدن از نجاست باشد دریغا

نا کہ بود چنانکہ بود

تمہید دہم

آغاز باید کرد کہ مقصود ما خود جملہ در روشن تمہید باش اے شنوندہ دانی کہ شنوندہ باشی شمہ آن باشد کہ اگر نیز آن مقام نداری چون بشنوی دل تو در وقت گواہی

قولہ الناس کاسنان المشط یعنی حدیث این است ہم چو دندانہ شانہ انسان اند در اصل خلقت برابرند و استعداد ہم است آنکہ قاضی میگوید تحقیق ما مختلف است حقیقت مختلف نیست اما حقیقت بصورت مختلف ظاہر شود و معنی الناس معادن ہم این معنی دارد۔

مید بتصدیق آن زیرا کہ اگر در باطن تو شک این کلمات چیزے نبودے و سلطے نداشے این سخنہا خود در کتاب صادر نشدے اگر صادر شدے جلوہ گری از ان دہر کردندے کہ خود ترا در سطاقہ آن جز ضلالات و کفر حاصل نیامدے پس چون باطن تو این کلمات را قبول کرد۔ این کلمات نیز باطن ترا قبول کردہ بود قل لو كان البحر مدادا لكلمات ربي لنفد البحر قبل ان تنفد كلمات ربي ولو جئنا بمثله مددا۔

تمہید اصل عاشر

وهو المشتمل على الغرض والمقصود وبيانه في هذه التماهيد اے دوست دین و طالب حق الیقین بدانکہ از سوالات تو جواب خواہم داد یکے آنکہ الله نور السموات والارض و دیگر اول ما خلق الله نوری و سیوم المؤمن مرآت المؤمن جواب اول سوالے بقرآن آغاز باید کردن کہ الله نور السموات والارض العزیز ہرگز تفسیر این آیت کسے گفتہ است کہ کسے را توقع باشد کہ من نیز بگویم من در ہیچ کتاب تفسیر و بیان این ندیدہ ام اما ندانم کہ تو دیدہ باشی اما در کتاب وعندك ام الكتاب بے حروف و صوت اما ندانم کہ چون با حرف و صوت آرم چون باشد اکنون گوش از سکان علمائے

تمہید اصل عاشر

قولہ الله نور السموات اگر نور عبارت از ان است ہر چہ لمعانے دارد او را نور گویند این نور عرض آن باشد کہ او لامع است آفتاب گوہر و ماہتاب چنانکہ قاضی گفتہ است آن سخن آنکہ والله این سخن می گوید این او عاے است و اگر ازین نور آن مراد دارد النور هو الظاهر المظهر اطلاق آن جز بحقیقت روا نباشد کہ بحقیقت ظاہر و مظہر او ست خواجہ محمد لطیف می گیرد النور عبارة عما يظهر به الاشياء چند معنی احتمال دارد یکے ازین معنی کہ ایشان عرض گفتہ اند چون مظلم بود تو چراغ افروختی روشنای شد بدان روشنای ہر چیزے را دیدی عما يظهر به درست شد دیگر او تعالیٰ ظاہر اشیا است ظہور اشیا بدولت ہمہ بظہر لہ الاشیاء درست آمد و دیگر اشیا موجود اند بوجود خود ظاہر اند قاضی این احتمال ابدان احتمال بدو

جاهل گویند که خدا تعالی را نور نشاید خواندن و گویند که النور عبارة عن الانعقاد ده دماغین ما نقا الله
پس محدث باشد این سخن راست باشد اما اگر گویند که نور او این نور باشد و بدین صفت
باشد که یکی از نامهاء او نور است و این نور منور جمله نور است بدین معنی اطلاق نور
بر خداء روا باشد ای العزیز نور ها بر اقسام است نور آفتاب نور ماهتاب نور آتش
و نور گوهر است و نور زر باشد و نور لعل و فیروزه چون باشد و نور دیگر که تمام آدمی باشد چنان که
نور الدین و یا نور شیخ الحسن که جز آفتاب ندیده باشد چون این شیء اونام و شرح نور های دیگر
کند قبول نکند و منکر باشد ای العزیز محمد غزالی قدس الله روحه چه بیان خوب کرده است
در شرح آن نور بیان کرده و گفته النور عبارة عما یظهر به الاشیاء یعنی که نور
آن باشد که چیزهاے که بجز از نور است بے وے نتوان دید و ظلمت بے نور ظاهر شود و اگر نور نبخشا
این دارد اطلاق نور حقیقی جز بر خدا تعالی نباید کرد و بر دیگر نور ها باسم مجاز افتد همه موجودات
عالم خود معدوم بودند پس بنور او بقدرت و ارادت او موجود شدند پس چون آن وجود آسمان
و زمین از قدرت و ارادت او باشد پس اللّٰه نور السموات والارض جز این نباشد
هرگز هیچ ذره را در ظلمت نتوان دید و ظهور و کشف ذرات بوجود طلوع آفتاب باشد اگر
طلوع آفتاب نباشد وجود ذرات نتوان دید و معدوم نماید اگر طلوع آفتاب اللّٰه
نور السموات نبودے وجود ذرات و اذ اخذ ربک من بنی آدم من ظهورهم
ذریتهم هرگز نبودے پس این خبر که مصطفی ع گفت

اشیا ظهور یابد ظاهر اند احتمال سخن بهت با نکرده است نباید قوله ظلمت بے نور ظاهر شود ظلمت
بنور ظاهر شود اما بضد معلوم گردد قوله اگر نور معنی این دارد اگر یعنی ظاهر شود و مظهر باشد اطلاق
بحقیقت هم بر وے است آید و بر دیگران مجاز قطعاً یعنی قدرت و ارادت آید الله نور السموات والارض
یعنی وجود ایشان بنجا است و ظهور ایشان بنجا است.

ان اللّٰه تعالی خلق الخلق فی ظلمة ثم رش علیهم من نوره از بهر این معنی گفت
که وجود خلق نعت ظلمت داشت آن را بنور الٰهی موصول کردند تا همه وجود ایشان نور شد ان اهیت
و ظلمت ایشان بنور مبدل شود این جا بدانی که شبلی چرا گوید ما فی الجنة احد سوی اللّٰه
سخن شیخ معروف کرخی ترا متصور گردد اینجا که گفت لیس فی الوجود احد
الا اللّٰه سخن ابو العباس قصاب روے نماید که لیس فی الدارین الا ربی وان
الموجودات کلها معدومة الا وجوده تبارک و تعالی اینجا بدانی علی ابن
ابی طالب کرم اللّٰه وجهه چرا گوید لا اعبد ربا لم اره سخن مصطفی هم ازینجا جلوه گری کند
لا راحة للمؤمنین من دون لقاء اللّٰه ای العزیز گویم که نور چه باشد احتمال بحکمی
عالم ها بر هم افتد اما رغبت بگویم و دریغ ندارم شنو اللّٰه نور السموات والارض یعنی اللّٰه

قوله ان اللّٰه خلق الخلق حاصل کلام آنکه یا همه عبارت همه موجودات موجود بوجود اوست و نور اوست
و این نور عبارت قدرت و ارادت اگر آن ارادت آن وجود نبودے وجود را ظهور نبودے در ظلمت ذره
نماید چون آفتاب بر آید ظهور ذره پیدا شود و خلق الخلق فی ظلمة ارادت خلق کردن آن هم در عالم یکے بود
ظهور نور او شد همه را وجود شد قوله وما فی الجنة سوی اللّٰه چون همه از نور او باشد و ظاهر بجز او
بود در هر آئینه سوے اللّٰه نباشد کرخی برخصم ازین است و قصاب نیز همین خون ریزی کرده است
بر قول علی کرم اللّٰه وجهه ازین او دو جے روشن تر بیان می کند می گوید لم اعبد ربا لم اره آن محی الدین چرا اوا
لحاجتی جز او و با نمی پرسد جز او و با او می باشد میگوید این اعرابے تماشا بے ساز الحق محسوس والخلق معقول
میگوید الراحة للمؤمن من دون لقاء اللّٰه آرے راحت مومن جز بارادت نباشد و ارادت همان ظهور نور
حق است و لا راحة للمؤمن دون لقاء اللّٰه درست آمده قوله عالم ها بر هم افتد بیانے که تا فهمی بکند
بمی آید اما بیان شرح را القدام سازی و این را بدین ربطے وری و هیچ یکے احتمال بکند و عالم ها بر هم
افتد دایم الله که شریعت با حقیقت هیچ مباین و متضاد نیست و اما اگر کسے بیان قطع برد دیگر
کند آن کار دیگر است.

اصل السموات والارض اصل وجود آسمان و زمین نور وجود او آمد دیگر حسین منصور با تو
این معنی گفته است که الله مصدر الموجودات وجود او مصدر مایهٔ جملهٔ موجودات
بود یعنی الله و نوره مصدر الانوار ایها العزیز چنانکه بشنو الله نور السموات والارض وجود ذات
او بود که جوهر عزت باشد و نور صفت ذات الهیست که آن عرض باشد آخر نشنیده
که جوهر آن باشد که مایقوم به العرض جوهر عبارت از اصل وجود باشد و عرض
معنی قایم بجوهر این جوهر و عرض عالم محسوس نمی گوییم جوهر و عرض حقیقی میگوییم
اگر فهم توانی کردن ایها العزیز خدا تعالی موجود است پس جوهر باشد و جوهر بی عرض
نباشد وجود الله جوهر باشد و نور عرض آن جوهر باشد این حدیث را اندک مشرح از کعب

قوله یعنی اصل السموات والارض معنی بود اصل نیست الا چون نور من اسماء الله باشد و الله را مصدر
الموجودات گویند یعنی اصل موجودات پس نور را مجازا اصل گویند قوله دیگر حسین منصور با تو گفته
است که الله مصدر الموجودات مصدر را دو معنی دارد موضع رجوع و بازگشت او دوم صدور
شی از وی و درینجا هر دو می باید اگر معنی مرجع راست می آید که انا لله وانا الیه راجعون و
کذلک برآیت الله هو یبدئ و یعید و آنکه می گوید مایهٔ وجودات آن بود یعنی همه وجودات
بفیض او قایم اند و فنا هم بدو اند پس او بطریق مجاز مایهٔ موجودات باشد قوله الله و نوره مصدر الانوار
ای الله بحقیقت مصدر الموجودات و جزو سی وجودات ... قوله
جوهر العزة ای جوهر این است که قایم بذات خویش و جوهر نیست ...
... موجودات عرض گویند ... انسان ...
... قوله جوهر و عرض حقیقی میگویم ...
... صفات را عرض ...
باشد قوله ... عرض ...
... محقق است

الاخبار بشنو گفت لفظ الله عبارة عن بیان وجوده و نور السموات والارض عبارة
عن نور وجوده و لوازمه حاصل این سخن باشد که الله جوهر باشد و نور عرض و جوهر هرگز بی
عرض نباشد پس سموات و الارض برین گفته ام که این دو نور او باشد که اصل آسمان
و زمین و حقیقت ایشان از دو نور است یکی نور محمد و یکی نور ابلیس و شرح این
سموات و الارض خود گفته شود در مواضع مختلف بجایگاه ها باز یابی پس این نور که عرض
آیت است چیست و کدامست انشاء الله تعالی برمز گان یگان گفته شود اما
مگر این بیتها از خواجه احمد شنیده نظم

آن گوهر اصل را عرض خود دل ماست — آن دل که برون ز کون و مکان منزل ماست
این طرفه نگر این سخن مشکل ماست — پیش از کن و کان چه بود آن حاصل ماست

اما از نوعی دیگر و عبارتی دیگر که در توان یافتن آنست که شیخ ما گفت الله
نور السموات والارض یعنی نور وجه نور السموات والارض هرگز ندانسته باشی که

قوله لفظ الله عبارة عن بیان وجوده ما گفته ایم و نوشته ایم مجمع جمیع الصفات آنکه کعبه جاه
میگوید عبارة عن وجود لوازمه معنی همین باشد قوله الله جوهر باشد از این سخن که لفظ الله عبارة
عن بیانه که لوازمه از کجا آمد و این نور عرض باشد از کجا آید و آن جوهر بی عرض نباشد این از
خبره قوله از دو نور است آسمان و زمین هر سری و هر ظلمتی و تاریکی که آفریدیم نسبت بنور ابلیس
او و آن نور سیاه و تاریک و ظلم باشد و محل باشد و هر چه صفا و جلا است و هر چه قرب است و قرارات
آن نور محمد باشد و جهان از این دو خالی نیست و از این دو ضد چیزی دیگر نیست
قوله نور وجه نور السموات والارض الله تعالی چون همه بدو قایم باشند
و راست همه تجلی جمال وجه خویش کرده است و نور وجه نور السموات والارض درست
باشد.

این سموات والارض چیست مگر آیت یُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ بر تو
کشف کند تا امر با تو گوید که سما و ارض چه باشد اِنِّی وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِی فَطَرَ السَّمٰوٰتِ
وَالْأَرْضَ بر خلق جلوه میکند و عذر این جمله خواسته است ای دوست[19] اگر ممکن
است که در جهان کسی این آیت را بی آنکه ندیده باشد حقیقت آن در تواند ن دیده
یافت ممکن باشد که تو نیز بی آنکه ببینی و دیده باشی دریابی از خدای تعالی بشنو که
گفت وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ بیان این میکند ای ما عرف الله حق معرفته
العزیز مگر جمال قلب[20] المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمن ندیده این اصبعین
در عالم دیگر سما و ارض باشد آخر نشنیده که السَّمٰوٰتُ مَطْوِیّٰتٌ بِیَمِینِهِ گواه این
سموات والارض شده است مگر از مصطفی این حدیث نشنیده که

قوله[18] این سموات وارض چیست یعنی که در پردهٔ سما و ارض جمال خویش می نماید و تدبیر آسمان
زمین می کند قوله[18] الذی فطر السموت والارض آنکه فیض او با سموات و ارض و با کواکب
و آنکه ناظر ایشان است و ظاهر بر ایشان توجه وجه ابراهیم هم بدین وجه است بر همه جلوه میکند
صور است آن پرده جمال خودی نماید قوله[19] ای دوست الی آخره اگر این معاینهٔ از آنها است که
جز او کس دیگر اطلاع یافته تو هم می یابی قاضی خود میگوید تو خود را هم میگوییدی دانیم میان او جد
مدح و امکان خود و نمیداند نهایت او و حقیقت او قوله حق معرفته جائیکه ما گفتیم دید و لی با نهایت
دید نرسید و شناخت ولی نهایت آنچه است او در نیافت قوله[20] قلب المؤمن بین اصبعین
چون دل آنجا است پس او در مقراوست و سموات مطویات هم غیر او این دل در میان و هم بعین او
اصابع او این مرتبه عظیم است که دل ساخته شناخته هم در و غرق این همه در تقلبات است
همه در تحولات است قاضی گفته بود که جوهر سموات و ارض مختلف خود هم تو در یاب از این جا
مرکشش داشته باش دل را آنجا جمالی است اگر جمال بر تو آشکارا شود تو نیز هم چو قاضی وجد

ید[21] الله علی الجماعة اگر باور نیست از خدای تعالی بشنو که بیان خلقت آدم
میکند که خَلَقْتُ بِیَدَیَّ و این یدین دو نور است که نشنیده العزیز مَثَلُ
نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ
دُرِّيٌّ العزیز چون بنده خدای را ببیند نور وجه خدای تعالی ببینده را چنان نماید که
چراغ از پس آبگینه و آبگینه در مشکات باشد این مشکات جان چیده باشد و
زجاجه نور محمد باشد که نشنیده اگر خواهی[23] که مصباح را بدانی هُوَ اللّٰهُ الَّذِی لَا إِلٰهَ
إِلَّا هُوَ برخوان تا این معنی بتوانی دانستن زیرا که فهم و معرفت هر کسی بدین نرسد
العزیز مثل[24] نوره کمشکاة ابن عباس می گوید یعنی مثل نور محمد این جا دل مشکات
باشد و جان زجاجه باشد و نور احمد مصباح باشد و دلیل بر آن کلمه قول حسین منصور است

بکمال از جان خود آن نی خاست قوله[21] ید الله علی الجماعة همانجا که قلب است که جمع
است و تحول است و همانجا ید الله چون او را شناختی این را نیز شناختی خلقت بیدی از که ید
الله و جماعت باشد قوله[22] مثل نوره کمشکوٰة فیها مصباح در طاقچه چراغ باشد و چراغ در
شیشه باشد هم چنین نماید گوئی ستاره روشن است اصبعین مشکات تصور کنی و دل را در آن اصبعین
با اشتمال هم چنین باشد گوئی آن چراغ در زجاجه است زیرا که مشکوٰة نور او را تصور کرده این مجمع
آنکه دام هم چون کوکبی روشن باشد این معنی میگوید هم چنین ببیند چنانکه چراغی از پس آبگینه نماید قوله[23]
اگر خواهی که مصباح بدانی آن مصباح را بدین ربط داده است که هو الله الذی لا اله الا هو برخوان این را
بیان نسبت هو الله الذی لا اله الا هو کلمه است هر جمله را به ربط آن توان داد و هر یکی را با جان ن ربط توان
توان داشت بیان مخصوص ندارد با هم اصطلاحی درستی است زیرا چه فهم و معرفت هر کسی بدین نرسد از آنجا
که هر یکی نسبت دارد و نسبت خاصه و هر چیزی اشتمالی تمام است قوله[24] مثل نوره یعنی نور محمد
زجاجه غیر مشکلی دارد و مگر آنکه در الله نور السموات والارض عنایت محمد کنی یعنی محمد نور آسمان است

آنجا که گفت قلب المومن کالمرآة اذا نظر فیها تجلّے[25] ربه دریغا[26] سالک را
مقامے باشد که نور مصباح زجاجه باشد بمیان مرد و میان خدا تعالی پس آنچه
از زیتونهٔ مبارکه تبابد که این آتش در شراب کافوری تعبیه کرده اند شراب کافوری
تابش مصباح باشد که از دور تابد با پروانه گوید فَفِرُّوا إِلَى اللّٰهِ فاتیتن چون
پروانه دل از احرامگاه وجود نور بجالم نور رسد آتش علی نور با او بگوید که وجود
او چیست ایعزیز میگویم پروانه درمیں آتش سوخته گردد و با آتش یکے شود پس
درین مقام نار نور شود و نور علے نور گردد ایعزیز شیخ مالک روز بعبارتے دیگر
گفت وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ گفت نور علے نور قلب سالک ابرار

ن باشد

زین است آنچه گو درست آید از آنکه محمد عنایت کنی برین مجاز که از خدا صد او است متصف است بصفات او و
بدو برینجا بیان نور محمد عنایت کردن درست آید قوله[25] تجلّے بر قبه دل چو صاف شفاف عکس پذیر شود
چون مومن طالب مومن کامل در دل نظر کند خدا را تجلے باید یعنے دیگر مرد مومن لیش آنچه آئینه است و قتے که
در آن نظر کند که رب او در او تجلے کرده است یعنے دیگر یعنے هرچه در دل باید و بدل بیند همان تجلے خدا
میان این دو بیان تفرقه هست و لیکن فارقے باید قوله[26] دریغا سالک را مقامے باشد نور مصباح یعنے از
صفات او بود چون او تعالی نور صفات تجلی کند این نور بشایه زجاجه شود و نور نور بشایه آن نور که نور بود
چون آن نور با این نور مجتمع شود ذات با صفات و با افعال یکجا جمع گردد و تعبیه شود از ان تعبیه بر تب
خبر دکه آن پرتو با طالب این درمیان نهد پروانه سوخته شد نور با نور یکے گشت اکنون این نور با نور یکے شد
در حقیقت پروانه آتشی باشد آن مصباح و آن زجاجه و آن نور و آن پروانه همه یکے شدند و همه نور علے نور گشته
حاصل بیان قاضی همین است با این استعارتها که او آنچه گفته است و کرے کنی تطبیق بده قوله[28] که
بعبارتے دیگر گفت وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ کیفیت این نور بیان کرده و تجلی ازین
نتیجه که مراد باشد که آن نور گو او شد ازین بیان با دانست روے با تازه سوے پروردگار خوش

دو پس این بیاض زجاجه و شعاع مصباح دو حجاب کردند میان بنده و خداے چون
آتش و نور لم تمسسه نار در روے بسالک آرد این حجاب با نیز بر داشته شود اگر
مصباح و نور او معشوق بیننده باشد درین حالت پروانه معشوق نور شود و در بنیاد
دست امیر القلوب ابوالحسن نوری که گفت هر که خداے را دوست دارد خدا عیش
وغذاے او باشد و هر کس که خدا او را دوست دارد او عیش و مراد خدا تعالی باشد
ایعزیز گر او نیز قرنی[29] ازین جا گفت اذا تمت العبودیة یکون العبد عیشه
کعیش الله تعالی ایعزیز هرگز دانسته که عبودیت چه باشد بزرگے بایزید که
ما العبودیة فقال اذا[30] صرت حرا فانت عبد الله گفت اے سالک اگر آزاد
شوی بنده باشی چه دانی که آزادی چیست این حریت را لطیفه سید ان در صندوق

ان او عشق نی
تمام شده باشد

بچند کنه ستارگی نور ایشان دوم نور نظر ترتیب این نور دل سالک اضافت لطیف کرده این نظاره دوده
آنکه الی ربها ناظرة شعاع از مصباح نور این هر دو حجاب اسالک شده چون عنایت باری اگرچه سالک
باری بوده است اگرچه کارے نکرده باشد او برآید آن دو حجاب سوخته شود نور در نور باشد همه یکے
بازگشت و اگر چنین آمده مصباح و نور مطلوب طالب شود که آنجا ده متناهے وجود دے و آنجا به تجلے رسیده در دل
پروانه معشوق نور شود و امیر القلوب ابوالحسن را جاسوس القلوب گفته اند و امیر القلوب هم گویند قوله[41] هر که
خدا را دوست دارد یعنی هرچه خدا بر وکند جان خویش مراد او باشد چون او سوخته شده است هرچه
میکند خدا تعالی میکند و چون هرچه میکند خدا می کند مفعول فاعل مراد و فاعل است قوله تمر کا اویس
قرنی ازین جا گفت العبد عیشه کعیش الله یعنی از فعل پادشاه دو دیگر من کان عیشه
کعیش الله لا یکون فی عیشه حزونة ولا فی صفاته کدورت عیشه کعیش الله یعنی باقی به بقاے خدا باشد
یکون عیشه کعیش الله هرچه بر وگذرد او بدان راضی و خوش باشد و احتمالات دیگر هم هست
اما حاصل هم یکی باشد دیگر دو گفته قوله[42] اذا صرت حرا فانت عبد یعنی از بندها یعنی سوای ازین آزاد
گردی بنده خدا باشی دگر چون حر اصل گردی درپاے عبودیت هیچ بندے نماند پس آنگه بنده باشی

عبودیت تعبیه کرده اند در عالمی که آنرا انسان و انسانیت خوانند چه می شنوی اِنَّا عَرَضْنَا
الْاَمَانَةَ عَلَی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَیْنَ اَنْ یَّحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا
الْاِنْسَانُ اِنَّهٗ کَانَ ظَلُوْمًا جَهُوْلًا گوهر امانت صمدیت را محل و حامل انسان آمد این
انسان چیست صفات باشد بر ذات احدیت ایعزیز امروز در جهان کسی باید
تا با وی سخن بگفتی استاد ابوبکر وراق رحمة الله علیه گفت لیس بینی وبینه
فرق الا انی تقدمت بالعبودیة گفت عبودیت مرا پیش سبق برداشته
است یعنی عبودیت سبق برده است بر چه سبق برده است بر وجود عشق البته
اگر باورت نیست سُبْحٰنَ الَّذِیْٓ اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَیْلًا بشنو که بیان این همه بکرده است
شیخ ابوسعید خراز این جمله در چند کلمه بیان کرده است گفت

بدانکه اصل و حقیقت است عبودیت بر تو طاری شده است پس عرف بنده و بندگی آنگاه شناخته باشی قوله انسانیت
خوانند خلاصه انسان این است دانستن انسان که با انسانیت شده هم بدین سر است چنانکه من گفتم که
عبودیت بر حریت طاری است امانتی که آسمان و زمین و آسمانیان و زمینیان برنداشتند آن را برداشت
هم انسان بود که انسان سراپای بود قوله انه کان ظلوما جهولا ظلوما جهولا بود چون آن حریت با او بود پس
بعبودیت ظلوم و جهول باشد [illegible] او برداشت و آن حریت با خود داشت تحصیل حاصل کردن [illegible]
و جهول است قوله الا انی تقدمت بالعبودیة همان که ما گفتیم که عبودیت طاری است بر حریت و وراق هم [illegible]
[illegible] است [illegible] مقام العبودیة [illegible] می کند که این بندگی اختیاری اوست
[illegible] است که باختیار خود بندگی پیش آمد این عجب روزگاری که ما را است [illegible]
[illegible] است سخن که ما می گوئیم هم چنین دانیم از آن [illegible] است اما این بیان حقیقت است
[illegible] قاضی کلام وراق را این بیان می کند که عبودیت سبق برده است بر وجود عشق
[illegible] خود خواست با خود عشق باز و بصورت طلب بندگی آمد و خود سبحانی [illegible] موصوف شد قوله
سبحن الذی اسری بعبده چون [illegible] از آن سبحن آمد [illegible]

علامة المرید فی الفناء ذهاب حظه من الدنیا والآخرة الا من الله تعالی ثم
یبدو له بادٍ من ذات الله فیری ذهاب حظه من قدرة الله تعالی ثم یبدو له
بادٍ ایضا فیریه ذهاب وجود نفسه وحظه [illegible] کان الله
من الله فینفرد العبد من [illegible] فاذا کان کذلک فلا یکون مع الله غیر الله
فیبقی الواحد الصمد فی الابدیة کما کان فی الازلیة ایعزیز اگر اسرار و جمال این
کلمات بر صحرا نهاده شدی همه جهان را تمام بودی ای دوست ابوهریره گفت المشکاة
هو الصدر والزجاجة هو القلب والمصباح هو الروح این کلمه دریافتن سهل باشد
لکن گوش دار یُوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَکَةٍ زَیْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِیَّةٍ وَّلَا غَرْبِیَّةٍ یَّکَادُ زَیْتُهَا
یُضِیْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ایعزیز محجوبان روزگار این درخت را در دنیا دانند خود

قوله علامة المرید فی الفناء علامت فنا آن است که حظ دنیاوی و اخروی نماند مگر او را حظ
از خدا باشد [illegible] اگر او را حظ از دنیا [illegible] و اگر از آخرت [illegible] آخرت بگیرد چون
این تفرد شود حظ [illegible] از خدای برای خدا نمانده بود تفرد شود حال او چه باشد [illegible]
[illegible] همچنین باشد این [illegible] گفتیم اگر شرح چنانکه باید کرده
کنیم [illegible] قاضی هم برین سخن اشارت کرده است که اگر اسرار و بیان این
کلمات در صحرا نهاده شدی جهان را تمام بودی قوله ابوهریره گفت المشکاة هو الصدر والزجاجة هو القلب
والمصباح هو الروح این روح چون بصدر زجاجه پرتو خویش انداز و قلب با صدر [illegible] رنگ خود کند
[illegible] ایشان را برنگ خود گرداند [illegible] از درختی است نه از شرقی نه غربی زیراچه زیتونه ازین
قبیل است مصباح و زجاجه و قلب هر صفت از آن قبیل است لا شرقیة ولا غربیة قاضی میگوید
که محجوبان چنین میگویند که آن درخت هم در دنیا است اما هم در دنیا و هم در آخرت و لیکن نه از دنیا
و نه از آخرت در بین هر دو مکان است و لیکن از هر دو بیرون است چه باشد یعنی نه منفصل و نه متصل
و نه خارج .

نه داند که این درخت در بهشت نیز نباشد از امام حسن بصری رحمه الله شنو که گفت لو کانت
هذه الشجرة لکانت الشرقیة والغربیة ولکن والله ما هی فی الدنیا ولا
فی الجنة انما هی مثل ضربه الله لنوره باید دوست آب را چند نام است بتازی ما
خوانند بپارسی آب و چیزی باشد که بده زبان نام دارد و اسما بسیار باشد اما معنی
یکی باشد دریا باش تا درخت طوبی را بینی آنگاه بدانی که درخت سدرة المنتهی کدام است
و زیتون بار کدام درخت باشد اصل این همه یکی باشد تا بجا بسیار دارد گاهی شجر
خوانند و طور سینا خوانند و گاهی زیتون والتین والزیتون وطور سینین برخوان
از شجره نودی من الشجرة یا موسی کلام مع باش و شجرة تخرج من طور سیناء و ترا
خود شربت زیتونی بپیوسته رساند دانی که این کوه طور کدام است ولکن انظر الی الجبل
این کوه باشد ابن عباس گفت یعنی انظر الی محمد کوه می خوانند که آن وطن جبل ازو خواست ق والقرآن المجید

و جبل انبیا و اولیا ازو

قوله انما هی مثل ضربه الله لنوره حسن بصری بیان گفت که ما گفتیم این درخت هم در دنیا و هم در آخرت نیست
اگر درخت شخصی گوید مثال این است اما ضرب است بدان معنی که گفتیم قوله آب را چند نام باشد ابن عباس
گفت درختی چیست که چند نام دارد و در تحقیق اختلاف اسامی معنی یکی است باتفاق هم درخت طوبی و
سدرة المنتهی و طور سینا و زیتون خوانند و اصل جان یکی چیز که آن نه در دنیا و نه در آخرت و اصل هم معنی که انی انا
لا اله الا انا قوله ولکن انظر الی الجبل موسی گفت رب ارنی یا موسی گفت لن ترانی ولکن انظر الی الجبل فان
استقر مکانه فسوف ترانی یعنی کوه وجود تو که [illegible] خودی تو شده است با تجلی کنیم آن وجود تو که [illegible]
است [illegible]
[illegible]
باش [illegible]
[illegible]
[illegible]

نیز شاید این کوه باشد یوقد من شجرة مبارکة زیتونة شنیدی که این زیتون را
و کوه شرقی و غربی نباشد زیرا که نور را در عالم الهی شرق خوانند و نار را مغرب
خوانند چه می شنوی یعنی لا ناریة ولا نوریة بل علی نور من نور و نار نیز گفته
نام شد نور علی نور تو خود مجوز و باعث نار ندیده و جمال نور کجیه پس علی نور خود
کو دید آنگاه تو نیز یعنی در زیتون خود کرشند تا تو نیز چشمی باش تا یهدی الله لنوره
من یشاء آنگاه ترا کیمیاگری کند آنگاه بدانی که چه بگویم تو نیز با مصطفی موافقت
کن و هر روز از خدای تعالی میخواه اللهم بیض وجهی بنورک وجهک الکریم شیخ ما را
گفت لا شرقیة ولا غربیة یعنی لا ازلیة ولا ابدیة هر که این درخت صحبت
باید و از وی روغن زیت چشید او را از وی چنان بستاند که ازل نزد او
ابد باشد و ابد نزد او ازل نماید از ازل او را خبر نباشد از ابد او را خبر
العزیز دنیاویة ولا اخرویة چون معلوم شد نه دنیاوی باشد و نه آخرتی
همه خدائی باشد اگر بیان ازل و ابد خواهی شنیدن گوش دار سوال
دیگر را جواب فرا پیش باید گرفتن قال اول ما خلق الله [illegible]

خلقت الافلاک یعنی جمله وجودات را از میان برگیر جز یک وجود نماند ق والقرآن المجید
نیز شاید آن کوه باشد قوله و نار را مغرب زیرا که نور از نار خاست آن غروب نور در نار است
و بر آمدن نور از نار است و جمال نار نور [illegible] است قوله آنگاه بدانی که چه بگویم [illegible]
بالا کرده ایم بهتران تطبیق بده که میان ایشان تفاوت نیست قوله شیخ ما گفت لا ازلیة ولا
ابدیة از امور نسبی یک وجود را چه ازلیت و چه ابدیت [illegible] گفت [illegible]
ابد یعنی ابد آنجا ازل یا بی [illegible] قوله همه خدا باشد [illegible]
باعتبار مختلف نامهای [illegible] هم بیان گفت چون نه دنیاوی باشد و نه اخروی چه باشد خدا باشد

العزیز خلقت بزبان عربی بر چند معنی حمل کنند بمعنی آفریدن باشد چنانکه خلق لکم ما فی السموات و ما فی الارض جمیعا منہ و بمعنی تقدیر باشد و بمعنی ظہور و بیرون آمدن باشد بدین حدیث ظہور وجود میخواہد اکنون محمد در کدام عالم مخفی بود که آنگاه ظہور او را خلقت آمد در عالم کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف مخفی بود پس او را بعالم لولاک لما خلقت الکونین آوردند اے دوست دانی که زیتون در شجر چون کامن و مندرج باشد و آنرا ادانی که چه خوانند علما آنرا عدم خوانند چون ظاہر شود بدو ظہور خوانند و چون بار درخت شود تا پدید گردد در خروج خوانند گوئی زیتون محمدی که از بیخ درخت صمدی با ثمرہ نوری پدید آمد

قوله العزیز خلق بزبان عربیت حق را چند معنی است چنانکه قاضی گفت و یکے ازان ظہور است و این جا بدین معنی باشد اول ما خلق الله نوری اول ما اظہر الله من مکان لا امکان الی وجود الظہور نوری اول وجود محمد بود چنانکه تخم شجرہ باشد و از وے فرع شد وجودات ہمہ از وے بوجود آمد گفت کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف مخفی بود و خواست آن مخفی را ظہور کند لولاک لما خلقت الافلاک ازان حکایت کرد ازین وجود ازین شہود جہانے موجود گشت و قاضی ہمین را کنایت میکند کہ اے دوست دانی زیتون در شجرہ چون کامن و مندرج باشد قوله آنرا دانی چه خوانند یعنی آنرا امکان بود علما آنرا عدم خوانند و قاضی میگوید وجوے بود وجود مخفی ذاتی آن ذات اقتضاے وجودات داشت باقتضاے اسم یکے بوقت خویش ظاہر گشت ظہور نور محمد بود باقتضاے او این کل ظاہر گشت و ہم ازین اقتضاے وجودات آمد این را قاضی مثال درختے و تخمے کردہ او را اصلے داشت دیگران فرع او باشند قوله گوئی از درخت بیخ صمدیت ثمرہ درخت صمدے بیان است و عبارت اشارت قضاے ہمہ وجودات است اینجا صمدے باینکه گفت یا رحمن یا رحیم کہ نسبت بہ ظہور دارد قوله در خروج خوانند این ظہور این بدو باز بدرخت منتہی گردد و بدو منتہی پیوندد و تا پدید آید گردد الا بدان ماند کہ این تخم واین بار باز آن درخت می گردد و اینجا مثال دریا باید و بخار کہ ہم ازو برآید

چنانکه گوئی

قطعه

ممکن ز تنگناے عدم ناکشیدہ رخت — واجب بجلوہ گاہ عیان ناجارہ گام

در حیرتم کہ این ہمہ نقش عجیب چیست — بر لوح صورتے ہمہ مشہود خاص و عام

این ازل نباشد چون این ثمرہ باز بشجرہ رجوع کند و از مقام ترقی با مقام تو تراجع شود چه گوئی این ابد نباشد پس ازل آمدن محمد باشد از خداے تعالی بخلق و ابد عبارت باشد از شدن محمد از خلق با حق تعالی پس آنگاہ بودن ثمرہ در شجرہ عبارت عدم آمد مگر آن بزرگ ازین جا گفت الاختلاف ولا افتراق فی العدم و الذین یظنون انہما فی الوجود العزیز چون ازین عدم مصطفی را بیرون آوردند کہ اول ما خلق الله نوری این نور او را مبدا و منتہاے ہمہ انام فہما و قسمت ہا کردند کہ فطرۃ الله التی فطر الناس علیہا لا تبدیل لخلق الله این باشد و اعلم کہ تراو را خاطر آید گوئی محمد را ثمرہ شجرہ الہی میخوانند و جاے دیگر دیگر میخوانند این چگونہ

تراکہ شجرہ بجملہ باز روان شود و بدریا پیوندد قوله چه گوئی کہ ازل نباشد ازل عبارت از آمدن محمد باشد از آمدن محمد از عدم ہمین آید باز گشت محمد چنانچہ شد بے شبہ از ازل آمدہ بود ہم بازل باز گشت این بازگشت بازل این را ابد نامند قوله ثمرہ در شجرہ عبارت از عدم آمد کہ حقیقت ہمہ مکنونات باز گشت قوله الاختلاف ولا افتراق فی العدم در وجود اختلافے نیست زیراکہ یک وجود است یک وجود با یک شہود و ہر جا کہ وجودے است او بود پس اختلاف در وجود آمد یعنی در کثرت و تعین آمد قوله گوئی محمد را ثمرہ میدانیم کہ قایل آن کلام محمد ثمرہ شجرہ الہی است چرا درحق او وہم عن دو وجہ باشد بطریق انکارے است و دو معنی است استفہام باشد کہ محمد چگونہ باشد کہ ثمرہ شجرہ الہی او را گفت تا قاضی بیان فرماید قوله چون ازین عدم یعنی ازان عدم صوری کہ امکان وجود داشت ازان یکے بظہور آمد اول ما خلق الله نورے شد ابتدا او و در ایشان ہمہ اختلاف ہا قسمتہا کردند و فطرۃ او ہمان فطرۃ الناس ہم ازو و ہم معنی دیگر سوگند می خورد بوجود عاشق با معشوق بشبہ بدل ایشان بروز و ما خلق الذکر و الانثی کہ آن عاشق و معشوق خالق ذکر دانی است یعنی سوگند عاشق و معشوق و معنی آن بیخ این اند این باشد

باشد اگر خواهی که شاخ برخیزد نیک گوش دار اگرچه برای این سخن خونم بخواهند ریخت
اما دریغ ندارم بترک خود بگویم آنها که در بند خود بودند و زهره و یارای آن نداشتند که ن ورک
این اسرار گویند دریغا او در کلام مجید خود بر مز گفته است آنجا که گفت وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ
وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ این همه گواه این ثمره و شجره ذکر و الانثی آمده
است اگر خواهی که وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ این همه گواه این شجره بدانی آیت مسیح
ابن الله برخوان و بدان تا معلوم تو شود و اگر معلوم نشود از خبر نیست که ما علم شود اگر تمام
خبر یکی اندیشه تمام کن وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ چه معنی دارد و آنجا که عالم فنا باشد فرد باشد
جز فردیت نشاید که بود اما در عالم بقا و مشاهده زوجیت پدید آمد العزیز این آیت برخوان
الْبَشَرُ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا تا بدانی لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم بَعْضًا چه معنی دارد

قوله وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ سوگند است بموی محمد و النهار سوگند بروی محمد و ما خلق الذکر و الانثی کنایه
که محمد الحیت با هیچ خود خود محمد را از روی اگر بیگانه دانی نبود سوگند روی و موی و خوی او دلیل دیگر
عین خود داشت درست نیاید محمد هر چه جود خویش عین شهود او بود و سوگند بروی و موی و خوی او
هم درست افتاد که مسیح ابن الله گفتند بکدام معنی نه آنکه جان او وجود او عین حیات محمد بود او را
ابن الله گفتند مردان گفتند خدا میگوید مَّن يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ او را ابن الله
گویند این را عین الله خوانند لا حول و لا قوة الا بالله کجا افتادم من هم دیوانه هیچ قاضی ماضی تم
قوله است که ما عدم کرده من هیچ شما نمایم حقیقت از شما سیاحی باشم و من كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا
زَوْجَيْنِ و ما خلق الذکر و الانثی همین معنی است زوجین یعنی صورت و معنی محمد هم صورت
داشت هم معنی صورت او بشریت بود و معنی او هم عالم الحیت أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا هم بر صورت
اقتصار کردند از معنی خبر نداشتند انکار صوری بود که اکثر و در بین انکار این معنی بود ن آگر
بایستی که نبی او می کند خدای کند هیچ درین انکار کافر شدندی أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا
زوجیت بود و است و معنی زوجیت بیان کرده ام که صورت و معنی داشت همین معنی

اما اگر ازین مشتی مجمل تر خواهی ترا هیچ حاصل و معلوم نشود از فضل بشنو آنجا که گفت مصطفی علیه السلام
إن الله خلق نوري من نور عزته و خلق نور ابليس من نار عزته گفت
نور من از نور عزت خدا پیدا باشد و اگر تمام تر خواهی از سهل عبد الله تستری شنیدی
راعی بشنو که از خضر علیه السلام شنیده اند که ایشان را گفت خلق الله تعالی نور
محمد من نوره و صوّره و صيّره على يديه فبقي ذلك النور بين يدي الله تعالى
مائة الف سنة و كان يلاحظه في كل يوم و ليلة سبعين الف لحظة و نظرة
و يكسوه في كل نظرة نوراً جديداً و كرامة جديدة ثم خلق الله الموجودات كلها
گفت الله تعالی نور محمد را از نور خود پیدا کرد و پیش دست خود آن نور را بداشت
صد هزار سال پس هر شبانروزی که هزار سال دنیا وی باشد نظر درین نور کردی
هر نظری نوری درین نور پوشیدی و کرامتی تو بلکه هر شبان روزی هفتاد

مرتبه است لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم بَعْضًا چون همه ایشان نباشد
ایشان را فرمان می شود و نظر بر صورت او می کنند آنجا معنی اوست بدان تحقیق شود قوله اگر این ن آنچه
مجمل بر هیچ حاصل معلوم نشود عالم اجمال وحدت و عالم تفصیل است عالم اجمال حقیقت از ذات که همه
وجودات در ان ذات بالامکان موجود اند و تفصیل عبارت از جائی که آن ممکن از مکین امکان
در صحرای وجود آمده است آنجا که گفت که هر چیز را بوجود محمد اضافت کرده او آن مجمل دو صفت
دارد صفت رحمت و صفت قهر و قهر را بنار نسبت کنند و رحمت را بنور از نور محمد شد و از نار ابلیس
چون بازگشته شود هر دو بیک صفت باز آیند آب بست ثالاشود و از آن چیزی دیگر بهم بسته ای
که آن ثالا نیست چیزی بسته و درشته است آن ثالا و آن چیزی دیگر آب پیوندد و همان آب باشد
اکنون بگوید ابلیس نار عزت و محمد نور عزت این نور عزت صفت احد است و آن نار عزت صفت قهر
است قوله خلق الله نور محمد من نوره حاصل کلام قاضی برین باز می آید که نور محمد بعد از آن

هزار نظر درین کردے این بهر نظرے هفتاد هزار نور دیگر بیافتے پس ازین نور حجاب محمد را
در وجودات پدید کرد الیعنی توگر هرگز تو اندہ که خدائے تعالیٰ را صفتے هست که آن را
صفت اخص خوانند که از بنی آدم پوشیده است اگر آن صفت اخص این نور محمد است
که از همه پوشیده داشته است دانی گرچه میگویم قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ بر
خوان احد آن باشد که یکے باشد وصفت یگانگی دارد الیعنی چون ذات او یکے است
هشت صفت با تعدد چیست باش تا این یک خاصیت را معنی اتصالے یافته بدین صفات
خجگانه و این صفت جهان با خاصیت و کمال است که هشت خاصیت در و درج شده

خلاصه و مبداء جمله موجودات نور محمد آنکه نور بخشید و کرامت بخشید عبارت از مکنت و استعداد
کرد لیجاد معاد قوله صفت اخص خوانند یعنی صفت خاصه او ست و اگر از آن نور محمد عنایت کنند
نسبت خصوصیتی که محمد با وے دارد مجاز آتوان کرد و اخص عبارت از یکه بیاید خصوصیت
خلق محمد را گردانند و نور را وگر شانند محققان یکے دانند قوله قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ
یعنی نور محمد است که او را احد و صمد نامند بدین اعتبار که سر احد و صمد با وست است اگر در خزانه
دینار ها نو باشند و کنیزک خود را گوئی خریطه بیار و یا خریطه دینار زر بیار و دینار ها جداه
هر معنی یک عبارت باشد چون تعلق نفس احد یا او آمد لابد هر سه عبارت این جا نیز درست
باشد قوله هشت صفات که از امهات الصفات و اجمع صفات گویند قاضی مع جوید چو او یکے
است آن هشت چیست فعلے نه تعدد او باشد و توحد اعتبار هم این ترا چنین نماید و اما هشت یکے
است پس توحد حقیقی توحد اعتباری است چنانکه دریا حق گویند یکے و در یکے بهان یکے است
قوله با خاصیت و کمال است این عبارت چیزے خبر است اما چنین گو که هر صفتے با صفتے چو
مندرج است و صفتے با صفتے دیگر قهراً و لطفاً مندرج و هم بدان باز گشته و ذات او فرد حقیقی را
گنبد تعدد باعتبار توحد بقرار قاضی چند اطلیه درج خویش پوشیده و ترتیب کلام آرا

پس هر نشان که آمد و هر ادراک که کردند و هر وصف که گفتند اندر صفات آمد از ذات
چیزے کسے تو ان گفتن و یا وصف کردن الصمد تمامی بیان بے چونی (ن صفت)
ذات نکرده است الیعنی یعنی که چند تمامی و جاسوسی کردم و چندان اسرار
الهی بر صحرا نهادم اگرچه گفتن این اسرار کفر آمد افشاے سر ربوبیت کفر است
اگرچه غیرت او مستولی است بر داشتن وجود ما اما دستے برنم و بیتے چند که بر طریق
سح و تنیه ما در افتاد اگرچه بسیارے غموض با خود دارد تو بیسم بعد با که جز رعنا
مصطفیٰ و محبان خدائے کسے دیگر بر معنی این بیتها مطلع و واقف نشود اما دیگران
ازین نصیب جز شنیدن نباشد و دانستن و یافتن دیگر باشد و دیدن دیگر نہے
حکمت اے دوست وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا درین باب چه خوب
گفته شده است و مصطفیٰ تمام تر بیان کرد آنجا که گفت اِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً اگر تو
گوش داری بشنو معنی شو

غزل

دل مرکب حق است که درین زندان است | در عالم خاک مدتے مهمان است (ن جہانست)
دل مرغ حقیقت است در عالم حق | بے خود بازاست که زینت سلطان است
دل زنده بجان بود و جان زنده بحق | گر جان در دل وگاه دل بجان است

از روے معنی همان است قوله وَاِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً حکمت صوری دارد و معنوی کما هو اگر
مصراع بمصراعے بیک حرکتے حقیقی زیادت و کم افتد ناموزون گیرند و کذا قافیه و ردیف یعنی بیاید
شارحگان روی عن روی و آنچه مانند این است و اما معنوی قصه بد نقطے تمام کردن و آسمان و
زمین را بیک جا برابر کردند قوله دل مرکب حق است یعنی تجلے در وقتا گو دیں زندان است معنی هم چنان
است که قاضی گفت اما در پیش درویشان است ترکیب تمام است حق می باید گفت دل مرکب حق است
یعنی تجلی در وست و تعلق او با وے است تا آنکه گویند القلب عرش الله بدین معنی قاضی مرکب تمام نهاد

از نور خدا روح فرا دید آمد / پس نور علی نور که در قرآنست
آن نور سیه کان قهر و خشم است / سرچشمهٔ کفر و مسکن شیطانست
این سر حقیقت است که شرح اوم / در عالم شرع این سخن پنهان است
مقصود کشش ازینجا دو جود کونین / یک چیز که آن یک همی بر جانست
در آئینه روح بهبیند خود را / پس عاشق خود شود که بے نقصانست
من نیز در و همی ببینم خود را / پس شاهد و مشهود همی یکسانست
پس عاشق و معشوق بهم بنشینند / زیرا که همو جان و همو جانانست
پس عشق عبارت از لقاهست و کلام / پس اکل و شراب ما و او خود آنست
پس روح بود باقی در عالم حی / چه جای چنین سخن که صد چندانست

ف یک چیز بود کاو همی بر جانست

این خود رفت العزیز چون خواهند که مرد را بخود راه دهند بخود وش بینا گردانند دید یابد وان تطفئوا عقدتوا این باشد که اشراق نور الله مرد را دیده دید و گوش دهد گفت

در عالم خاک سے پنهان است او لطیفه سر الهی است او چنین گنجے در عالم خاکی نهان شده است و سر انجام آشکار هم شود در حقیقت یعنی بطریق حقیقت تجلی حقیقت باری حقیقت شناخته جز او ان این خود چه ملک او خصوصیت دارد که زینت سلطان بدو پیداست سلطان چون خواهد قدر عزت کرمت خود شناسد تصویرے فرماید یا در آئینه نظر فرماید دل بدین مناسب باشد دل فیض از جان می گیرد و جان فیض از حق که چنین باشد جان در دل آید و نگاه در دل جان باشد و آئینه شخص خود را ببیند بدان او جمال پیدا آید و از بهر و بدان او بکار آید که بے آئینه میسر نشود هم ازین جا علما گفته اند الرجعت خلقت بے خالق نباشد و درین ابیات نظره مناسبت شاعری و قوانین و بیشان نا باید کرد که عذر آن قاضی خود خواست بر طریق سیح گفته شده است قوله چون خواهند خود راه دهند راه خود و نمایند و او را بصفت خود متصف گردانند تا ازین راست رود و آنچه تو دید بینند جمال آفتاب بینند و بکیم چشم فیض از آفتاب گیرد و بفیض نور آفتاب نور آفتاب ببیند اینجا نیز هم چنین بود که بنده را مستفیض بفیض خود کند چشم او خود باشد و گوش او خود باشد

كنت له سمعا و بصرا و لسانا فبي يسمع وبي يبصر وبي ينطق بیان این صفات شده است که تخلق سالک باشد و درین مقام ملک و ملکوت واپس گذاشته باشد و از پوست خود و بشریت خود بیرون آمده باشد و اذا شئنا بدلنا امثالهم تبديلا دیده باشد يوم تبدل الارض غير الارض رسیده باشد و بوے من عرف نفسه بوئیده باشد و شراب عرف ربه چشیده باشد ان الله خلق آدم على صورته بر وے ظاهر گشته باشد الرحمن على العرش استوى او را مکشوف شده باشد يدبر الامر من السماء الى الارض او را محقق گشته باشد ينزل الله تعالى بر وے تجلی کرده باشد پس همت در عالم تخلقوا باخلاق الله نهاده باشد کونوا ربانيين او را نقد شده باشد المؤمن مرآة المؤمن با وے برابری کرده باشد العزیز در مثنوی السلام المؤمن المهيمن نام خدا است تبارک و تعالی چون او مؤمن باشد و مصطفی مؤمن باشد و سالک مؤمن باشد

جمال او بچشمے که فیض او گرفته است تواند دیدن آنچه گویند بي يسمع وبي يبصر بدین صفت دیدن قابل نیست هم بدین معنی شبلی گفته است لا یری الله غیر الله و متصف بصفات او شدن یعنی نیست مگر آنکه ملک و ملکوت واپس گذاشته باشد و از هم بشریت بیرون آمده بود تو يوم تبدل الارض غير الارض صوفیان این را مانند و اذا شئنا بدلنا امثالهم تبديلا این عنایت کنند و الکه عرف نفسه دانسته باشد عرف ربه شناخته بود و درین قصه ان الله خلق آدم على صورته بر وے بکشاد ان الله خلق آدم على صورته بر وے کشف شود و گفته ایم دل در عالم الهی باعتبار او تجلی محل و مظهر است الرحمن على العرش استوى باشد قوله السلام المؤمن اسم از اسمای باری است تعالی یعنی گرونده دا آن دهند و مصطفی را مؤمن گویند بدین معنی مصدق و گرونده است و مؤمنان را هم بدین گویند از تحریر نقلی باشد معنوی المؤمن مرآة المؤمن یک حجر نیکو به درست آید ایشان گفته اند خدا خواست جمال خود را ببیند خود را و دیدن جز بدین صورت نباشد که آئینه سازند و آئینه آرند عکس جمال خود در وے بیند و آن عکس غیر خود نیست خداوند جمال خود را خواست نظاره کند دل محمد آمد جمال خود بیند

همه آئینهٔ یک دیگر باشند المؤمن مرآة المؤمن بیان این همه کرده است نخست اخوتیست
درست شود و اتحاد آنگاه حاصل آید المؤمن اخ المؤمن آنگاه خود را در آئینه اخوتیست ببیند
شیخ ما شیخ ابو محمد در مناجات با خدا گفت الهی ما الحکمة فی الخلق خداوند را در آفریدن
ما چه حکمت است جواب آمد الحکمة فی خلقک رؤیتی فی مرآت روحک و محبتی فی قلبک
گفت حکمت آنست که تا جمال خود را در آئینهٔ روح تو ببینم و محبت خود در دل تو افگنیم
ایدوست چون خواهد که خود را ببیند در آئینهٔ روح ما نگرد و خود را ببیند که بیچون شده
از او را که حسن و جمال بیچون با او مباهره درآید المؤمنون کنفس واحدة درین عالم
با سالک نشانها دهد ان الله تعالی فی کل یوم و لیلة ثلثمایة و ستین نظرة الی قلب المؤمن
همین معنی باشد یعنی سیصد و شصت بار در آئینهٔ خود نگران شود تا مقصود خود بیابد ان الله
لا ینظر الی صورکم ولا الی اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم رمز بیان این مرآت باشد
الم یعلم بان الله یری این باشد والله بکل شیء محیط احاطت جمله دلها بیان
می کند این آن مقام باشد که او خود را در روح ما بیند اما چون خواهد که ما خود را در نور او
ببینیم نور او تاختن آرد بجان سالک که ان الملوک اذا دخلوا قریة افسدوها جان سالک
را تخته وجود او نکند اولم یکف بربک انه علی کل شیء شهید الا انهم فی مریة
من لقاء ربهم الا انه بکل شیء محیط پس احاطت نور او جلی و کلی وجود ما را

جمال خود در دیدن او کنجین معنا است قوله رؤیتی فی مرآت روحک همین معنی دارد که گفتیم قوله
المؤمنون کنفس واحدة چون گفتیم که عالم آئینه جمال است مؤمن بلکه همه موجودات درین معنی کنفس واحدة اند یعنی
که خواست [illegible] آن آفرید خود را [illegible] قوله ثلثمایة و ستین نظرة تعیین تعدد عبارت از اکثرت است
اکثر اعمال بلکه [illegible] قوله والله بکل شیء محیط چون هم
[illegible] قوله نور او تاختن آرد [illegible]
[illegible]

لا تدرکه الابصار این معنی دارد پس درین مقام مرید باید که وجود خود ببیند در آئینه
نور صمدی چون دیگر گونه بود کافرم اگر دیده ام تو چه دانی که چه میگویم اما قلبی این معنی
باشد که ما خود را در نور او ببینیم اولم ینظروا فی ملکوت السموات والارض چیزها این
شده است الم تر الی ربک کیف مد الظل و جعلنی آئینه او آمده است و درین مقام
جای سالک کنار روی نماید که مصطفی از آن چنین بیان کرده است من رآنی فقد رای الحق
الغیور [illegible] هست میان این فقد رای الحق و میان انکم من یطع الرسول فقد
اطاع الله مگر انا الحق حسین منصور و سبحانی بایزید همین معنی بود ایدوست آنجا که درین مقام

مقید شود [illegible] عبارت [illegible] گویند اذا دخلوا قریة افسدوها که اینجا او بود تا ما از
تقیید باطلاق پیوست یعنی [illegible] اثبات شد انه بکل شیء محیط و شهید هم بایکدیگر مرتبط اند
لا تدرکه الابصار و هو یدرک الابصار محاط محیط چون ادراک تواند کرد [illegible]
گویند او محیط است من محاط قوله کافرم اگر دیده ام سوگند می خوری [illegible]
کافری قوله اولم ینظروا فی ملکوت السموات والارض [illegible] اشارت [illegible]
شیء باطنه گفته آمد پس چون باطن اشیا او باشد اشارت [illegible] ملکوت سموات والارض [illegible]
است قوله الم تر الی ربک کیف مد الظل تحت [illegible]
[illegible] الاحباب از آن التفات [illegible] گفت کیف مد الظل [illegible] اشارت فرموده
ظل را نظاره شود قوله من رآنی فقد رای الحق چون در آئینه خدا [illegible]
سالک و درین جا است این سخن گویند من رآنی فقد رای الحق مجاز [illegible] حقیقت
تر باشد قوله انا الحق آنکه حسین منصور این معنی [illegible]
چرا گشت بایزید [illegible] استغفار [illegible]
و از ایشان [illegible]

در زمرهٔ و اللّٰه قائل لقاء اخوانی باشد حسین منصور را و بایزید را معذور دارند العزیز
المؤمن مرآت المؤمن یعنی که خود را ببینند ما را بینید المؤمن اخ المؤمن یعنی کاه خود را در نور او
می بینیم اید وست ازو مؤمن است بعبودیت ما و ما مؤمنیم بربوبیت او پس هر دو مؤمن
باشیم کافری اگر این کلمات را نباشی درین عالم محبان او را در ادب خانهٔ ن و القلم
و طٰه تعلم علم خود حاصل کنند و نگار را از قلب خود جلا دهند اذ منی دنی فاحسن تادیبی
بیان کند که این متعلم درین کتاب موصوف ربوبیت و عبودیت باشد بیت [illegible]

هم اتحادی و نسبتی تمام دارد بدین نسبت بایزید و حسین برادران مصطفیٰ باشند یعنی چیزی بدو مانند قوله
او مؤمن است بعبودیت ما و در عبودیت ما خود را بینید و ما در ربوبیت او او را بینیم قوله ن و القلم
ن از عبارت از کاتب غیب است این قسم بدوات و قلم آن کاتب است و آن غیب که می نویسد
بر صحیفهٔ دل آن کسی می نویسد که طٰه کنایت از دست طٰه او را گفته است که بساط هویت او طے
کرده است طٰه او را گفته است که روی او هم چون ماه چهارده است استعارهٔ قاضی هم بدین
تمام است چه دانم طٰه را عبارت از طیب بابا از هویت کردن در حرز او خیال قاضی ترا رے
داشت یا نه علمی که بغیر واسطه گیرد یعنی ملک در میان نباشد و رسولی هم نه بغیر واسطهٔ کسی از حضرت سبحانه
علم گیرد از ان عبارت که علمنی ربی فاحسن تادیبی و ادبنی ربی فاحسن تادیبی و آنکه گفت کافر
اگر این کلمات نباشی و دشنام می کند تشنیع می کنند اما غرض این دارد که هر که این کلمات را نباشد در حکم
حقیقت کافر است نه دیگر و ن و القلم ادب خانه است که محمد رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیه وسلم آنجا تعلیم یافت عبارت
از ذات محمد گوید هر که او تکانه که محمد را آنجا تعلیم کرده اند یافته است او چنین چنین قوله موصوف ربوبیت و عبودیت
باشد که نسبت بدو دارد و آن را عبودیت نامند و آنکه نسبت بحق دارد آن را ربوبیت خوانند و درین مرد که صفت
او ادبنی و علمنی ذوحقیقت است و حقیقت او متصف شد ربوبیت از آنکه علمی از رب بلا واسطه حاصل کرد و عبودیت خود ظاهر
است بصورت است قوله هم صوفیان در دے و عید کنند یعنی صوفیان را عبودیت و ربوبیت

هم صوفیان در دے و وعید کنند عنکبوتان مگس قدید کنند
ما که از دست روح قوت خوریم که ز تار سورهٔ عنکبوت خوریم
شربتے از وَنَفَخْتُ فِیهِ مِن رُّوحِی خورند و شربتے از حَمَلَهَا الْإِنْسَانُ نوشند
درین عالم هیچ بالاتر و فیحتر از عبودیت نیست و عبودیت خالے است بالا گرفته
بر چهرهٔ جمال ربوبیت اینجا بدانی که آن بزرگ چرا گفت لیس بینی و بینه فرق الا
انی تقدمت بالعبودیة جمال چهرهٔ ربوبیت بے خال عبودیت نعت کمال
ندارد و خال عبودیت بے چهرهٔ ربوبیت خود وجود ندارد وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ
إِلَّا لِيَعْبُدُونِ هر دو طرف را گواهی میدهد هم ربوبیت و هم عبودیت را گفت کنزا

جمع است و آنکه ساعتے دیگر چیزے دیگر و در ساعتے دیگر چیزے دیگر این کار است همان است
بدان مانند که عنکبوتان مگس قدید کنند این را معنی دیگر گویند یعنی صوفی منقد وقت خوش باشد و آنکه
بسوف و لیت افتاد صوفی نبود قوله شربتے از و نفخت فیه قاضی علیه الرحمه بسیار سخن ماضی را
استقبال می کند و در حال بیان تقریرے می فرماید یعنی سر آنکه بغیر واسطهٔ روح خود را خود در
معرفتش نفخ کرد این شربت چشید بر بشر مطلع و واقف کرد و روح اسم من اسماء اللّٰه تعالیٰ او
انوار است یا روح یا روح الروح آن فیض او که روح بدان فیض قائم است و نفخ آن روح
آن فیض یا آن روح بود پس نفخ فیض او در روح شد و امانتے که در انسان بحسب طاقت خویش
پذیرفت آن طاقت هم بدان نفخ روح بلا واسطه بود و اگر نه کجا او و کجا حمل امانت قوله
عبودیت خالے است بالا گرفته آن بزرگ چنین می گوید وجود دو است واجب و ممکن
میان او و من همین فرق است که او واجب الوجود است و ما ممکن الوجود یم و این اطلاق
و تقیید که محی الدین ابن اعرابی گوید هم ازین جا استخراج توان کرد و این سخن را بدان معنی
درست توان برد و حکیم که نفس جزوی و کلی گوید آن نیز قسمے هم ازین بیان است اما نفس محققان

مخفیا فاحببت ان اعرف بیان اتصال عبودیت می کند با ربوبیت اگرچه تو تمام خواهی از ابی فرج زنجانی رحمة الله گوش دار و آنجا که گفت العبودیة بغیر الربوبیة نقصان و زوال والربوبیة بغیر العبودیة محال گفت عبودیت بی ربوبیت نقصان و زوال باشد و ربوبیت بی عبودیت محال باشد نزدیک سالکان و الزمهم کلمة التقوی و کانوا احق بها و اهلها این باشد که عبودیت و ربوبیت لایق موانست یکدیگر اند ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم و اموالهم بان لهم الجنة نفسها و اموالها مومنان را بهشت خریده است دل خود از آن اوست

و شرح این آن است که ما گفتیم قوله عبودیت حاصل است نعت ربوبیت از آن او که ربوبیت است نعت نقصان در پیر این او گشتن نتوان و بکمال گفتن چه معنی دارد اما اگر گوئی یعنی انجام نزدیک شاید قوله بیان اتصال عبودیت می کند با ربوبیت یعنی بندگی با خدائی چه تعلق دارد تعلق الجزو الی الکل و تعلق المطلق الی المقید او تعلق الفعل بالقوة او تعلق الاثر بالمؤثر تمام این هر عبارت و بیان که صوفیان گفته اند قوله فاحببت ان اعرف یعنی بالقوة بر دوام شتم خواستم بالفعل پدید آید تا خود را شناسیم و قدر خود بخیم اعرف فاعرف هر دو معنی درست می آید قوله نقصان است عدم و زوال در ربوبیت بغیر عبودیت محال یعنی اگر بندگی و بنده نباشد خدائی بچه ظاهر شود دیر که بود هر آئینه ربوبیت بی عبودیت محال باشد قوله کلمة التقوی کلمه نفی غیر بود و حقیقت ایشان اثبات و الزام لازم حال ایشان گشت و ایشان بدان کلمه لایق اند و اهل آن کلمه اند قوله انفسهم و اموالهم خریده اند یعنی هر که بذل نفس خویش در راه خدا کرد و یا بذل مال کرد در مقابل او آن بهشت شد پس آن شرا در شرع نتیجه خاصه پیدا آورد و قاضی بیان می کند که نفس و مال را به بهشت خرید و دل خود از آن اوست خریدن حاجت نباشد و قاضی نیز بیان نفس تخصیص می کند یعنی قلوبهم نگفت نفوسهم گفت زیرا چه دل خود آن اوست و ما نفس از آن او مجبور آمد نفس را خرید ابو علی دقاق می گوید

خریدن حاجت نباشد چنانکه ربوبیت بها ندارد عبودیت هم بها ندارد ایدوست هرگز این کلمات نشنیده که اگر مبیع مقابل ثمن نباشد آن بیع غبن و ظلم باشد اگر دل مقابل آئینه الوهیت نبودی ما للتراب و رب الارباب و درست نبودی ظلوما جهولا پی گم می کند اگر توانی جوابی دیگر شنیدن گوش دار حق تعالی نقطه عبودیت را بجنت فروخت چون خریدن حاصل آمد عبودیت اصل ربوبیت شد این وقت گفتند ظلوما جهولا اکنون گویند کانوا احق بها و اهلها ایدوست اذ یغشی السدرة ما یغشی درخت ربوبیت است که عبودیت ثمره آن آمده است مصطفی علیه السلام گفت شب معراج او را خواستم دیدن که نور او غلبه کرد فرایت فراش الذهب حال بینه و بینی این پروانه که حایل رویت آمد انسانیت بود پوشیده نیست که شمع السدره را پروانه دل انسانیت و

زیرا چه قلوب وقف است برای محبت خدا و الوقف لا یباع و لا یشتری و گفته من گفته ام که نفس گفت قلوب نگفت زیرا چه رسول علیه السلام گفته است قلب المؤمن عرش الله و العرش لا یسترق و لا یباع و لا یشتری قوله چنانکه ربوبیت بها ندارد عبودیت قسمی از ربوبیت آورد هر آئینه او را هم بها نباشد قوله اگر دل مقابل آئینه او را هم آئینه الهی نبودی اگر نفس با این نفس نبودی این بیع درست نبودی و غبنی فاحش بودی اثبات این سخن دلیل کرد که منها نفتی خاصه بهشت نه خرند چرا که چیزی بکار آید بسبب من الاسباب و وجه من الوجوه قوله ظلوما جهولا پی گم کند یعنی بود چون حمل امانت کرد و نماند عارف شد لا بد ظلوم جهول نامند پی گم شد قوله اذ یغشی السدرة ما یغشی درخت که تصور کنی استعاره آن ربوبیت ثمره آن عبودیت که معنی درست باشد اختیار سدره لشرفه و فضله است اذ یغشی السدرة ما یغشی هم او نور ربوبیت گرفت عبودیت را پوشید عبودیت مثلی نمود ربوبیت را پوشیده از طرفین یغشی السدرة ما یغشی درست می شد قوله که نور او غلبه میکرد

و عبودیت آمده است دریغا وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰی [۹۳] مَا ضَلَّ صَاحِبُکُمْ وَمَا غَوٰی وَمَا یَنْطِقُ
عَنِ الْهَوٰی اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْیٌ یُّوْحٰی بیان این کلمات با خود دارد [۹۴] ثُمَّ دَنٰی فَتَدَلّٰی فَکَانَ قَابَ
قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی فَاَوْحٰی اِلٰی عَبْدِهٖ مَا اَوْحٰی چه دانی که چه گفته است العزیز [۹۵] عاشق
که معشوق را در کنار گیرد چه گوئی بیخود نشود و موسیٰ صعقا این باشد و این حدیث نیز که
مصطفیٰ گفت شب معراج چون بحضرت عزت بمقام قربت رسیدم [۹۶] فَاَوْحٰی اِلٰی عَبْدِهٖ مَا اَوْحٰی

چه باشد یعنی هیبت او شدن نتوانستیم دیدم و کسی محیط بدیدار خود دیدم الحکمی گوید پروانه حائل هیچ دران پروانه
محمدی است و اشتغنیت احمدی اعراض آمد چون باز رود هر آئینه الاقبالی با خود کند چنان
بوجه حجاب باشد تا دیده و نور دیده و عقل گفت آن پروانه بود که تحمل پیش آمد او آخر کسی که او
قبل او انی است خواهان دیده چشم که او انی او او دوست همه خود را خود جنبید و دیگر را نتوانید
او تحمل نظر کرده اند حکایتی و سخنی گفت شیئی همه از جهان تحمل آمد [۹۳] قوله وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰی   ز تحمل
سوگند بجان آن پروانه آمد حائل شد وَمَا یَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰی عبودیت با ربوبیت شد اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْیٌ
یُّوْحٰی حکایت از ربوبیت شد مقصود گفتیم هر حدیث با ... او باشد با او با شد اما جائی مکشوف
باشد تا عجب قوله [۹۴] دَنٰی فَتَدَلّٰی این عبارت آن یگانگی و ... و بندگی است تو ام و ثبات و بقا
خدا را محمد نزدیکتر شد تا بجا رسید که قیاس دو کمان در میان ماند یا از این نزدیکتر شد چنانکه گفته
نزدیکتر شد حکایت از ... شد این مجموعه حکایتی از قرب ... است که بفضل الله ثم ...
آن مرتبه که مقصود است فائز و ظافر گردد و لهٰ فکان قاب قوسین او ادنی این که
است که ... آن در بین صورت او قرار واقف اند [۹۵] قوله عاشق معشوق را در کنار گیرد چه گوئی بیخود   نشود تجرید
نشود و بیخود شود از ... طبیعت خویش این را تحمل کردن نتواند بیخود شود از پس قوت لذت بیخود از
... انا اعتبار این قوت تحمل آن ... و خر موسیٰ صعقا تحمل ... ازانکه ... که آن ... بود
... لذت ... کرده است [۹۶] قوله چون بمقام قرب رسیدم ... حکایت کرد فَاَوْحٰی اِلٰی عَبْدِهٖ
مَا اَوْحٰی حکایت ... است که آن ... ظاهر ... باشی چون یکی خواهد بگوش او ...

وضع یده علی کتفی فوجدت برد انامله دریغا آنچه بدین صریحی بر دل ائمه عشق
الٰهی مرجان قدسی را و کسی نمی داند شیخ [۹۷] گفت که شب معراج با او گفت که همه ایام
و اوقات ناظر و مستمع تو بودی امشب سامع و ناظر هم و قائل و منظور تو بس ثُمَّ دَنٰی
فَتَدَلّٰی فَکَانَ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی این قرب خدا را باشد یا محمد را ... که گوید که
می گوید که تا رسی نمی دانی فَاَوْحٰی اِلٰی عَبْدِهٖ مَا اَوْحٰی بیان این معنی کرده است
دانی که ما اوحی الی عبده ما اوحی چه نشان با خود دارد **نظم**

دوش [۹۸] ... دیدم دوشش | نتوانستم گرفت در آغوشش
صد بوسه زدم بر لب عنبر بویش | یعنی که حدیث می گفتم در گوشش

عاشق چون خواهد که معشوق را بوسه دهد و با وی رازی و سری گوید اگر کسی
جز از معشوق حاضر باشد پیچ گم کند یعنی که حدیث من گفتم در گوشش شب معراج
[۹۹] او را برای خود برد که اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَیْلًا برد و بنزد او   از بهر دیگران که او را
بدان آوردیم تا عجایب آسمان و زمین ببیند لَقَدْ رَاٰی مِنْ اٰیٰتِ رَبِّهِ الْکُبْرٰی

... گویند ... از پی گوش و سر و دست را ... نزدیک بگوش آورد ... که دست ... بوده
... یعنی ... علی کتفی فوجدت برد انامله ... حکایت صوری این است حقیقت آن ...
... است اگر ... حکایت کنند اطلاع ...
[۹۷] قوله شیخ گفت چون شیخ او با او این حکایت گفت که شب ناظر و مستمع ... محمد را ...
... است فَتَدَلّٰی فَکَانَ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی از طرف خدا آمده محمد [۹۸] قوله دوش ...
... این عبودیت این همه بهانه بود مقصود ... ترا ... دیگر ... جانی از ...
رسید بدین بهانه که من حکایت ... بر تو ... هر چه ... است ...
الی نصیب ... و بیان عبودیت و ربوبیت و الوهیت ... تو ... حکایت ... [۹۹] قوله او را برای خود
بر ... دیگر ... با ذی ... است ... او را ... دیگر ... آن ...
... آسمان و زمین ببیند قوله لَقَدْ رَاٰی مِنْ اٰیٰتِ رَبِّهِ الْکُبْرٰی ... است ...

نشان بزرگ آمده است و صغری ما دون الله است و کبری کبریاء الله است
العزیز سلطان محمود ایاز را دوست داردی و را بر تخت مملکت بنشاند و دیگران را
پے گم کنند که شما اهلیت آن ندارید که مملکت را لایق باشید خود دانی که این کلمات
چیست آخر این شنیده که عشق سلطانیست آنجا که فرود آید که خواهد عشق لایزالی
با جان قدسی عقد آمیخته بسته بود که جز عشق دیگر کسے را از آن خبر نبود العزیز در
عشق مقامے باشد که عاشق و معشوق را از آن خبر نباشد و از آن مقام جز عشق خبر ندارد
حبک الشیء یعمی و یصم آن باشد یعنی عشق از عاشق است و یا از معشوق نے
از عاشق است و نه از معشوق بلکه عشق الٰهی از که باشد ضرورت او از جان قدسی
باشد عشق جان قدسی از که باشد از نور الٰهی باشد چه دانی که چه میگویم العزیز گفتم چون
ما را بخود قربت دهد در نور او خود را بینیم عبارت این باشد که رأی قلبی ربی علی م

بانسبت دارد آیت صغری است و هر جا که صغری است بے کبری نیست و هر جا که کبری است
بے صغری نه قوله سلطان محمود ایاز را دوست داردی یعنی عشق برین آرد که عاشق هم بدل خود کند و هم جان
و کمال معشوق بیار و هر چه از پے دیگران رود و هیچ کس را برابر مقابل نکند بیت

سلطان عشق خیمه بصحرا اگر زند ملک وجود را همه زیر و زبر زند

عاشق و معشوق را از آن خبر نباشد بے شبهه معشوق را خبر از حال عاشق چیا این بگوید که عاشق را خبر نباشد
که عاشق گاه باشد خود القوت و غلبه زاید و جان وقت سخی او است گاه باشد که سست ضعیف نماید بجان ...
تر است بعد عالمت معلوم شد عاشق از عشق بخان بیگانه است چنانکه معشوق باز عاشق و عشق از هر دو بیگانه
است هیچ وقتی عشق از آن که کشف شده است نخواهد شد یعنی بیشا وینی لی صفت اوست اگر او را کسے
معارف تواند که من بیشاد دوست نباشد قوله حبک الشیء یعمی و یصم این معنی کرده است که رود که کند یعنی
حسن معشوق چیزے دیگر نبیند و نخواهد که سخن جز حکایت معشوق بود اگر کسے جز این حکایت کند گوش
آن را نخواهد که شنود قوله عشق الٰهی از که باشد از جان قدسی و عشق جان قدسی از که آمد از نور الٰهی بواسطه

ابن ابی طالب این چنین بیان می کند که ما نظرت فی شیء الا و رأیت الله فیه الم تر الی
ربک کیف مد الظل این باشد چون او خود را در آئینه ما بیند عبارت این باشد الم یعلم
بان الله یری العزیز اگر چه این کلمات بر جان تو سخت پنداری که دنیا را فی قرآنیم این
کلمات در بهشت نیز نگنجد جز در بهشت دل تو نگنجد که فراخی تمام دارد و معنی قلب عبدی
المؤمن اگر خواهی چنین دلے را بدست آری که مرج البحرین یلتقیان او را قبول کرده باشد
چند هزار هستند که این نعمت دارند لیکن مقصود ما بعضے علما اند که والراسخون فی العلم
کمال درجه ایشان است اید دست مدتها بود که ... از علما راسخ معلوم بودند لیکن ... شب
شب آدینه بود که ایام کتابت بود یکے را معلوم من کردند و آن خواجه امام محمد غزالی بود

نحی است که آئینه باشد خواهد خواست اسط اختیار کن خواهد سخن تو دانی قوله ما نظرت فی شیء الا
و رأیت الله فیه این سخن را در کتب محمد واسع نسبت کرده اند و اما قاضی نسبت بمرتضی می کند سخن محمد
واسع چنین گویند ما رأیت شیئا الا و ... روایت اند فیه نکره در موضع نفی مقتضی عموم شده ... باشد
کرده و نظاره جمال خدا نمود و بجهت نسبت جمال بقدر او و خطره الم تر الی ربک کیف مد الظل چون ما
او باشد در ظل و مظل هیچ تقاضا می کند قوله چون او خود را در آئینه دل ما بیند از یکه او خود را در
آئینه دل ما بیند این اشارت لازم آید الم یعلم بان الله یری برائے عاشقان این قدر معنی دارد
که خدا در دل او می بیند این معنی عنایت قاضی است حاصل این بیان این است که کلمات او
دنیا و آخرت نگنجد است اما دل را گنجد است و معنی قلب عبدی المؤمن چنین معنی است قوله مرج
البحرین یلتقیان عبارت از علما می کند که دین و دنیا با ایشان علم این جهان و آن جهان دارد
الامر قاضی علما را با سر اند که والراسخون فی العلم عبارت از ایشان کند قوله ... از علما کرا
سخن قاضی دیباچه است من عند نفسه می گوید یا بے کر از امام محمد غزالی تا قاضی آورد و هر یکے شرح دهم
گفته با دیگری ... شود اما چون تو تمام معلوم کرده باشی هم خود بدانی از روے شاعری در سیلان ابیات ...

احمد را میدانستم محمد را نمیدانستم محمد نیز از آن ماست اگر خواهی آنچه گفتم تا محقق بدانی از
خواجه احمد غزالی بشنو که چه می گوید در شان مرات المومن۔

ای خدا آینه روی جمالت این است **غزل** جان ما برگ گل است عشق او چون بلبل است

در جمال روی تو خود را ببینیم ... ز خود | پس درین معنی مراد هر یکی خود حاصل است
در ازل موجود بودم سایه بس نور بود | در ابد هم من شوم یکجا که او را منزل است
عاشقان را مطلق حروف ن و ط | همنشینان خدا را این مقام اول است
گر همی خواهی که دانی کین چه حالیست و کجا | در درون این جهان آنجا که شهر باطل است
از مراد خود برون آی و مراد دوست گیر | کین چنین کس پیش محبوبان بخت عاقلت
در نهاد تو همی محبوب ماند زین همه | خاک باد ابر سرت کین کار تو بس مشکل است

ای دوست اگر کسی را این مقام شود آخر محبوبان را گفتن این مقام نیز رسد شیخ ما
مودود بسیار گفتی این بیت را بیت

گر زاهد را جمال آن روی رسد | ما را ز سر کوی تو یک موی رسد

ای دوست قدر آفتاب آفتاب داند انما یعرف الفضل لاهل الفضل رخت
سلطان هم اسپان سلطان کشد لا یحمل عطایا الملوک الا مطایا الملوک اگر جانی
تازی نداری چنین می گویم بیت

روشن تر از آفتاب باید رائی | تا بشناسد مزاج هر سودائی

ہست گفتار بزرگان ہست محض گفتار ایشان بر گسے تمامے دارو شاعری دیگر است
حقائق معلوم کردہ ہم خود بدانی واز روئے شاعری بیان دیگر اگر ہر دو را بہ تحقیق طلبی در دوتان
گفتار بستانی نظارہ شو قولہ ن و طا و قاف تا فاند بعزت از ن ز نور طلب و طا ... است قولہ قدر آفتاب
آفتاب بمعنی این است کہ خدا را خدا شناسد و جمال اتصال تجلیات او جز آنکہ موید
بفیض اوست نتوان کشید لا یحمل عطایا الملوک الا مطایا الملوک۔

اگر چنانکه گوئی در آفتاب چیزی دیگر بجز از آفتاب آفتابی کند نکند جای آفتاب
خود آفتاب گیرد آنکس که ذوق این کلمات چشیده باشد حزن و خوف او را از خود
بستده باشد مگر که از جمله واصلان از یکی شنیده که گفت من عرف الله طالت مصیبته
هر که خدا را شناخت مصیبت او دراز شد دریغا از بهر آن شیخ گفت لا یعرف الحق
الا الحق گفت خدا را کس نشناخت مگر خدا او را خود داند و او را خود شناسد پروانه
چون آتش شود از آتش چه بهره گیرد و چه حظ و نصیب یابد و چون از آتش دور
باشد حظ چگونه گیرد و با غیر چگونه سازد و عقل این جا نمی رسد۔

قولہ در آفتاب چیزے دیگر و آفتاب آفتابے دیگر مقابلہ باشد و اگر فرض کنیم چیزے را مقابل این
آفتاب است و با غیر او اگر چنین اوست او خود را خود مقابل شدہ است و این مقابلہ ہیچ معنی ندارد و اگر
غیر اوست خود آفتاب بمقابلہ آفتاب نیست و این کہ تو کسے برگیری آفتاب نام ہمی این حکایت دیگر
است چون چنین باشد او را جز او نہ بیند و جز او را بک کند طالب سالک را جز اندوہ و غم نباشد تا کہ
دل طالب حصول مطلوب لا مکان است قولہ ہر کہ خدا را شناخت از وی شناخت این شد کہ دل
مبتلا و طالب سرگشتہ و عاشق بے پیر شدہ مطلوب را در پردہ غیرے دید کہ بر افتاد آن پردہ صورت
نمی نماید این چیزے از غم و اندوہ چہ کم آید قولہ لا یعرف الحق الا الحق اگر این کلی باشد تسلی شود
کہ اصل این است و این چنین نیست بلکہ رو پیچیدہ ہست و لیکن او را کے نیست اگر ما می چنانند وامید ور
گروہ دلیس آن می دو اند این چنین بلائے ہست سوختیم گرفتار دام ... کار نیست قولہ
پروانہ چون آتش شود اینجا ہیچ خطا صحت از دور تماشائے کرد و آن روشنائی او را اجتلا کرد
درین طلب و ذوق او را لذتے شود ہر چہ قریب ذوق بیشتر راحت و خوشی بے اندازہ چون کہ
باتصال احتراق رسید ہر بار کہ نزدیک می شود سوختگی احساس می کند و گرفتاری زیادہ تر تا نیست
و نابود گردد و در حالت سوختن گویند عین شمع شد زیرا چہ آن ہم می سوزد و تا چون تمام شد او نماند

اگر ورای عقل چیزی داری خود دانی که چه می گویم بیت

از دست تو باید دست خود گره شد　　ماننده تو توئی سخن کوته شد

آن بسوال دیگر کرده بودی که کار طالب رو با مطلوب بر صدر کتاب شمه شنیدی اما اینجا نوعی دیگر بشنو گویم گوش دار اول سرمایه طالب سالک باید عشق باشد که شیخ ما گفت لاشیخ ابلغ من العشق یعنی پیر کامل تر سالک را از عشق نیست وقتی شیخ را پرسیدم ما الدلیل علی الله فقال الدلیل هو الله این کلمه بیان بلیغ با خود دارد یعنی آفتاب بچراغ نتوان شناخت عرفت ربی بربی این باشد اما من بگویم که دلیل معرفت خدا تعالی مقتدیا عشق باشد هر کرا چیزی نباشد او رونده راه نباشد عاشق بمعشوق الحق تواند رسیدن و معشوق را بر قدر عشق بینند هر چند که عشق بکمال تر دارد معشوق را کامل تر بیند در اینجا بیم آنست که عشق پوشیده در آید ن بجمال

همان شیخ ما مدین آن ارواح و اطوار ... گرفتاری پروانه موجب ابتلا همین است و بعد چی خود چه قوله اگر ورای عقل چیزی داری یعنی عقل معاش اعلام است عقل عشق است عقل عالم و عقل معاش ندارد اما فرو ن ومعاش اعلام مدبر کار کن این عقل عشق است قوله اول سرمایه که طالب باید اول کار باجماع مشایخ کار طلب و عشق است پس هر که طلب رسید تا آنجا که رسید بر قدر همت عشق رسید آنجا آن بزرگ گفت لاشیخ ابلغ من العشق همین آید یعنی کار تصور توجه بر یکطرف بیک شرط و کار عشق جز این نیست که همه چیز را بیکبار کند و بیاد و دل ابریکجا جمع استقامت دهد اهم جام مطالب مقاصد همین است و بعضی گفته اند اگر به مقصود رسد هم بدین رسد عشق آمد هر جا که در دست است خود تو رسد عاشق و محبوب هرگز نه اما اعتبار کرده اند تو این سخن ... پرس حکایت لیلی و مجنون باره گفتم آنکه پرسیدند آنکه لیلی بر مراد تو باشد تو چه کنی گفت من بر مراد او باشم شنیده باشی آنکه پرسیده است که کار طالب دار و با مطلوب که طالب رو کرده در و سوز و رنج و محنت و غم کشیده و کار مطلوب رو که ناز و کرشمه و سرفرازی داده و هم برین قیاس کن و در حال یکی باز گرد و چون این شیوه بازی را ازمیان برخیزد قوله عشق پوشیده در آید پوشیده بیرون رود عشق اصل با من وقت یکجا است جنسیت با یکی ندارد لا و سبب بر حرف کن چون چنین باشد هم پوشیده در آید و نهانی بیرون رود و اوله

و پوشیده بیرون رود کسی خبر ندارد عشق حقیقی نمی گویم آن عشق می گویم که از آن نور در دنیا آمد دیدیم آنست که هم چنین پوشیده بجای خود رود و عشق الهی را بر دو طرف قسمت کرد نیمی جوانمردی بر گرفت و نیمی جوانمردی دیگر اینجا چنین منصور عشق بیان می کند ما صحت الفتوة لاحد الا لاحمد و ابلیس احمد ذره عشق بود عاشق نگر که گرد و گردن

تمام پروا از آن خود کرد و تو ندانستی چه بایست باشد که آن عشق مجاز نامند و در آن محبت قوت از عشق حقیقت لایح شده باشد این را هوا پرستی و مجاز نامند اما آن حقیقت چنان آمد و چنان رفت که کسی ادراک نکرد و آن مردی که نظربازی و بچه بازی می کند هم بدین کار سازی است چنین ویحاشیان را در بلا انداخته گفتم جای چنین باشد الحکیم است والله حکیم علیم بسیار طالبان را برد ن بوده باشد و باشد اما هر عمری در احتراق و اضطراب باشد و مقصود ندانند که آن اضطراب آن القرآن ن همراه ما برای چیست و آن حرقه الهی و صدمه خدائی است اما از آن شوری نیست بسیار از اطبا ر و دو حکایت از آن کنند هیچ یکی دارد آن ندانند بلکه تشخیص مرض هم ندانند کردن و در بزرگان در علمای ما هم دعا ایشان فاتحه خوانند اما خدائی است چندان اثر نکند الا المحققون المرشدون الذین بعثوا اطباء النفوس مع الطلاب و انا قصین فی الدین و محل ایشان نه اند و مرد بدرد تا رسیده که قابل دوا تمام او را همچنان گذارند تا سوخته و درد مند میرد قوله هم عشق الهی بیان قاسمی بر دو قسم آورد و هیچ نسبتی بیان نه بنیاد نهاده است قوله ما صحت الفتوة الا لاحمد و ابلیس فتوت عبارت از آن است که خود را ازمیان بدر کنی و دوست را بجای خود جا دهی اینجا تا معنی فتوت را از جوانمردی حکایت می کنم که از تو کسی را چیزی رسد مومنان را از محمد عشق توحید شده موجود آمد و کافر فر او ابلیس بت پرستی و این که تو کافر او را بر تو محبت پرستی را عشق ن دیگر نامی این چیزی خبر است زیرا چه عشق همه را غیرت کند و یکی بجا دارد و این سخن اتقیا و جلا عاقلان است و همه عاشقان برین اند و کثرت پرستی و شرک با عشق چون جمع شود اما احمد علیه السلام اقبال ابلیس ادبار او گفت رو بخدا آرید او گفت پشت بخدا و دید او گفت

آمد ابلیس ذره بر معشوقان نخش کرد که کافر و بت پرست آمدند آنان بزرگ
نشنیده که گفت الجادة کثیرة و لکن الطریق واحد گفت جادهٔ منازل ربوبیت
بسیار است اما راه یکی آمد ای دوست[119] اگر آنچه نصاری و عیسی دیدند تو نیز ببینی[120]
ترسا شوی و اگر آنچه جهودان موسی دیدند تو نیز ببینی جهود شوی بلکه آنچه بت پرستان
می دیدند در بت تو نیز ببینی بت پرست شوی و هفتاد و دو مذهب جمله منازل راه
خدا اند مگر که این کلمه نشنیده شیخ ابو سعید ابو الخیر رح روزی پیش گبری آمد از معنان
گفت در دین شما امروز هیچ چیزی هست که در دین ما امروز آن هیچ چیزی نیست
ای عزیز مقصود آنست که عشق الهی منقسم شد بدو قسم هر قسمی جوانمردی بگرفت
اما هیچ دانی عشق عبودیت تمام که برگرفته است دریغا هر دو قسم عشق تمامی خود او
برگرفته است والله علی کل شیء قدیر[122] این باشد ای دوست عشق پیدا و عیان
در عالم ملک آمد اما در عالم دنیا که دید آنگاه سالک را پیر شود و او را ره نماید اگر حق

این سرکه شما پشت داده اید خدا را توان دید و این جمعیت آن سوی روا و روی خدا را توان
دید اما یکی غلط و یکی بر صواب قوله[119] اما راه یکی آمد یعنی راهی مستقیم است و در و کثرتی و غلطی فرود
آمدن نیست آن ره یکی است قوله[120] تو نیز ببینی جهود شوی و اشد آنچه در موسی بود اگر جهودان می دیدند
هرگز جهود نمی شدند اما این مجوسان آنچه در بت می بینند اگر تو می بینی تو هم مغ شوی در روی موسی
جمال احدیت بر صورت شریعت تجلی کرده است هر که او را ببیند جهود نشود مسجود و محمود شود اما
در بت صولت و صورت جمال روی نموده است هر که ببیند از دست شود و از پای در آید از سر
نرفته هر آینه چون گمراه شد مغ و ترسا شود آه کجا مغ و کجا او قوله[121] و گفت در دین شما امروز هیچ
چیزی هست ابو سعید بدین معنی گفت تجلی دارم که بر مراد من نیست آنچه بر شماست هم مراد شماست این سخن او
است الحق که او خود قراری باشد و این هیچ جا قرار است نه جا قرار و جز اضطراب چیزی دیگر نباشد قوله[122] والله
علی کل شیء قدیر یعنی از فنا واقع نیست و لیکن ممکن است زیرا چه خدای بر همه قادر است با غلبه گر
هر صفت قهر است تزند و هر جمال لطف نماید

شیخ احمد غزالی[123] رحمه الله در شرح مسئله مرید آمد در نظم

عشق پوشیده است هرگز کس ندیدستش عیان[123]	لافهای بیهده تا کی زنند این عاشقان
هر کسی در قدر خود لافی و وصفی می کنند	عشق او پاکست و صافی از چنین و از چنان

ای دوست عاشقان را دین و مذهب عشق باشد که دین ایشان جمال معشوق باشد
نه آنکه تو مجازی[124] او را شاهد خوانی هر که عاشق خدا باشد جمال لقاء الله مذهب و باشد
او شاهد باشد در حقیقت کافر باشد یا دیگر اگر این بیتها نشنیده و بسمع تو عزوه نرسیده است

رباعی

آنکس که ز عشق را شریعت دارد	کافر باشد که دین طبیعت دارد
هر کس که شریعت و حقیقت دارد	شاهد بازی و دین طریقت دارد

ای دوست جواب دیگر نشنیده بشنو طلب راه کردن واجب است اما راه خدا نه
در زمین نیست و در آسمان نیست بلکه در بهشت و عرش نیست طریق الله در باطن
و فی انفسکم افلا تبصرون این باشد طالبان[125] خدا او را در خود جویند زیرا که او در دل
باشد و دل در باطن[126] ایشان باشد ترا این عجب آمد هر چه در آسمان و زمین است همه
خدا در دل تو آفریده است و هر چه در لوح و قلم و بهشت آفریده است مانند آن

قوله[123] عشق پوشیده است آری آنکه بجا و جهات اعتبارات فرد حقیقی باشد از همه پنهان بود قوله[124] که
مجازی تو او را شاهد خوانی هر که عاشق خدا باشد جمال لقاء الله مذهب و باشد یعنی آن عشق با عشق حقیقی
اتحاد دارد و اگر مرد عاشق حقیقی است او را مجاز و حقیقت یکی است قوله[125] طالبان خدا او را در خود
جویند خدا با همه است و با هر ذرات است ذرات اجمالی صفات آنجانی احاطه او از باطن
خود آن است که تمام کمال و بوصف ظهور و جلال و با رنگ استتار پوشیده و در مظهر انسان است
با همه طلبند و در باطن طلبند ما انجا جایی آن قدر است که توان یافت و فی انفسکم افلا
تبصرون یعنی را شاهد شماست قوله[126] در باطن ایشان باشد یعنی بدل باید و دل بیننده

در نهاد و باطن تو آفریده است و هر چه در عالم الهی است عکس[۱۲۷] آن در باطن تو پدید
کرده است تو این نه ای باش تا ترا بنیاے عالم تمثل کند آنگه بدانی که کار چون است
و چیست بناے عالم آخرت و عالم ملکوت جمله بر تمثل است مطلع شدن نه اندک کار
است هر که[۱۲۸] را بجایگاه باشند که چه باشد من اراد ان ینظر الی میت یمشی علی وجه ن مرگ را
الارض فلینظر الی ابن ابی قحافه بیان این مرگ شده است هر که این مرگ ندارد
زندگانی نیابد آخر دانی که مرگ حقیقی باشد بلکه فنا باشد و دانی که چه می گویم میگویم
چون تو باشی و با خود باشی تو تو نباشی چون تو تو نباشی همه خود تو باشی ایعزیز چه
خواهی شنیدن نزد ما مرگ این باشد که هر چه جز معشوق باشد از آن همه مرده شود
تا هم[۱۲۹] از معشوق زندگی یابد بمعشوق زنده شود مرگ را دانستی که در خود چون باشد
گور را نیز در خود طلب میکن که مصطفی هر روز این دعا کردے اللهم انی اعوذ بک

شناسد او همه ذات وجودات است اما شناخت او در دل است قوله[۱۲۷] عکس او در جان تو پدید
کرده است جان وجودات عکس اوست و دل و جان تو عکس پذیر عالم الهیت و وجودات هم در
جان تو پیدا است چون حکایت تمثل افتد هم تو باشی همه در خود بینی همه جهان را هم تمثل او دنیا
است الاخرت همین است تو نخوان همین بسیار بار این سخن گفتم فاتحی مکرری کنند ما را نیز لابدی
مکرر گفته می شود قوله[۱۲۸] مرگ را بجایگاه ها این بلا یکبار از کجا پیدا شد همه مرده اند و جمله همه
وجودات تمثل اوست این کلی را در جزوی ابوبکر بیان کرد و هر که خواهد که کسے را بیند مرده خود می
رود نیست ابوبکر را بیند که او نیست و گمان زندگانی او همان به مجاز است تا دیگر ظاهر کرده آن قوله[۱۲۹] تا هم از
معشوق زندگی یابد همان سخن که گفت بعبارتے دیگر می گوید چه هوشی داری در غلط یعنی عاشق
را زندگانی با معشوق است یعنی زندگی اوست این را که عاشق نام نهاده ای این جز معشوق
است که خود را عاشق خوانده است زندگانی از آن است که بے آن او را زنده خیالی۔

من عذاب القبر بشریت[۱۴۰] آدمی خود همه گور است از آن بزرگ نشنیده که او را گفتند
هل فی القبر عذاب فقال[۱۴۱] القبر کله عذاب گفتند آدمی را در گور عذاب باشد گفت
گور همه عذاب است یعنی وجود بشریت آدمی هم خود عذاب است گور[۱۴۲] طالبان
قالب باشد بعد ما که گور قالب خواهد بودن اول چیزے که سالک را از عالم آخرت
معلوم شود احوال گور باشد اول تمثل که بیند گور باشد مثلاً چون مار و کژدم و سنگ و ن کنند
آتش که وعده کرده اند اهل عذاب را در گور تمثل بوے نمایند این[۱۴۳] نیز همه در باطن
مرد باشد که از و باشد لاجرم پیوسته با او باشد ایعزیز چه می شنوی

قوله[۱۴۰] بشریت همه خود گور است موجب تنگی قبر و طالب او و آن عذابے که در گور است گفته اند
در تحقیق هم چنان است آن هم از مواجب بشریت است اگر تنگ آمدن و آن بر صفحه نا ساز
بودن در مضیق بشریت گرفتار ماندن گور را نام نمی شاید و اگر موجب عذاب گور اوصاف
ذمیمه آدمی باشد پس تا بیان خود همین عذاب گفتند و همی گور گفتند بسیار سخن فاتحی بو هم ایشان ن گفته اند
می افتند اما معنی آن است که من گفتم قوله[۱۴۱] القبر کله عذاب چون بشریت باشد همه عذاب
باشد تحفه و دیگر هر لطیفه که نظاره شد و در نصیب که در دام افتد هم از این بشریت شد قوله[۱۴۲] گور طالبان
قالب باشد یعنی از جهان حس و از عالم وهم خیال درست باشد و گرفتاری طالب هم بدان گور و حبس و حجر
طلبد هم بر این تمام قالب گور او همان محبس او همان قدر بلاے او همان قوله[۱۴۳] آن نیز هم در باطن
مرد باشد صفت بشریت تو تمثل بکند با انواع مختلف که او دارد و در نسبت بصورتے که مناسب
اوست ظاهر می گردد چنانچه سالک در واقعه ابتداے حال بیند که مارے قصد او کرده است
یا جغاله بیند و یا کژدمے بیند و یا ستورے بیند و یا دیگے بیند یا موشے و یا سگے بیند سگ را
تعبیر کنند از شره و مور را تعبیر بجمع و دیگ و دیگ خاله را با فراط شهوت و ستور را بحرص و حمق و ستور را بلید
بعبارات این تمثلات سالک را در پیش آید معبر تعبیر کند و دوائے آن فرماید هر که با این او عاشق

سوال منکر و نکیر هم در خود باشد همه محجوبان روزگار را این اشکال آمده است
که دو فرشته در یک لحظه هزار شخص چون توانند رسیدن بدین اعتقاد
باید داشتن اما ابوعلی سینا این معنی را عالی تر بیان کرده است در دو
کلمه آنجا که گفت المنکر هو العمل السیئ والنکیر هو العمل الصالح گفت
منکر گناه باشد و نکیر طاعت دریغا از دست این کلمه که چه خوب گفته است
یعنی که نفس آینه خصال ذمیمه باشد و عقل و دل آینه خصال حمیده
مرد در نگرد چون درنگرد صفات خود بیند که تمثل گری کنند وجود او عذاب
او نموده باشد پندارد که آن غیری باشد آن خود او باشد و از و باشد اگر خواهی
از مصطفی [۱۳۳] بشنو آنجا که شرح عذاب گور کرد و فقال

ازین جهان رفت اگر هم تمثلات پیش آید او را ببیند و بخورند و نکیر ند قوله [۱۳۴] سوال منکر و نکیر هم
در خود باشد چون گور او صفات ذمیمه و عذاب گور در آدمی ثابت شد پس منکر و نکیر نیز هم ازان نوع
باشند صفات ذمیمه او متمثل شوند بصورت دو شخص منکر الوجه قبیح الهیئت کریه المنظر
او را بسوالی و به عذابی پیش آیند هم ازان او باشد که با او پیش آمده است قوله [۱۳۵] محجوبان
روزگار را این اشکال آمده است بیکساعت چند هزار مردم میرند و دو فرشته در آن یکساعت
بچندین هزار چون رسند قاضی این اشکال را جواب که منکر و نکیر و صفت حمیده و ذمیمه او
که تمثل بدو صورت کرده است هر یکی را ازان وی با وی است اشکالی در میان نیست
اما تحقیق سخن این است هر طاعتی که او کرده فرشته بصورت طاعت او می شود هر
گناه که او کرده است فرشته بصورت سیئه او می شود و درین بیان جمع بین القولین می کند
درینجا هر دو قول درست آید اما صورت منکر و نکیر گفته ایم بوعلی خلاف این میگوید قاضی عین
القضات موافق او هم و نقض آن معنی است که آن فرشتگان صفات بشری اند که

انما هی اعمالکم [۱۳۶] ترد علیکم اینجا دیده ست همی الصراط مستقیم نیز در خود باید جستن که وان
[۱۳۷] هذا صراطی مستقیما فاتبعوه ابن عباس گفت

منکر یعنی صفت نکیر یعنی صفت حمیده این خلاف احادیث و عقیده ... اتفاق ... است لاخیر فیه و لا [illegible]
علیا گر آنکه ... عمل صالح یکی مرده و دیگری حتی آن نیز صورت نکیره و تمثل است درست باشد
قوله [۱۳۸] انما هی اعمالکم ترد الیکم یعنی بحسب اعمال شما را شما سوال کنند و اگر نیک کرده اید نیکی کنند و اگر بد کرده
اید بد کنند اما قاضی درین معنی میدارد که همین صفات شما باشد که در گور متمثل شود بمثال عذاب مرا است یعنی
ناگویم تو انم ... سوگند خورم مرده را در گور فرو می آرند او میداند مرا در گور فرو می آرند چون خاک
بر سینه اش میبارند و اقارب عشایر بر یکبار باز گشته او می بیند که اقارب و دوستان من مرا در
گور داشته خود باز گشته ان حالتی است این قدر وقت برو دشوار باشد نبی دولی در تنگی و
تاریکی افتاده و از حجاب جدا مانده روح بر ... است و دوستی او تعلق او از و دور می کند اینجا
خود و وساینبان می توانیم درین میان می بیند درین تنگی و تاریکی صورتی در غایت و قاحت
گنده ترین گندگیها و مهیب ترین هیبتها او نزدیک گشته و بدبخت ترین وند ابر چیزی مهیب ترین
افراشته این مرده میگوید درین تاریکی و تنگی بجان بودم تو دیگر درین هیبت و مهیب و کریه ترین گنده
گندگی از کجا آمدی برمن و آن نامعلوم که او سیه پیش او عرض کنند و گوید که مرا شناسی اعمال قبیحه تو ساخته اند
بار فرستاده اند و مصاحب تو کرده اند او گوید هان اکنون بیکبارگی از پیش من این گوید من کجا روم
تا تو درین گور با من باشی و اگر نیکبخت باشد درین تنگی و تاریکی صورتی پیدا آید در غایت حسن و جمال در نهایت
نعمی بوی چنانکه مشک و گلاب و عنبر باشد و با آمدنش بوصف طاق صفت گردد او خنده کنان بر سینه اش و تسلی
دهد انیس ... مسکین گوید که درین تاریکی و تنهایی ترا آمدم فقی از کجا آمده او گوید من آن طاعتی عملی که کردی
کن [illegible] ام او گوید یکساعت دیگر با من باش گوید یکساعت چه باشد تا تو درین گوری من با تو ام
اینها صفات مرد است که پیش می آید و قاضی هم برین اشارت کرده است قوله [۱۳۹] و ان هذا صراطی

صراط دوزخ جادهٔ شرع است در دنیا هر که بر صراط شرع مستقیم آمد بر صراط حقیقت
نیز مستقیم آمد هر که راه خطا کرد حقیقت گم کرد و خود را در خطا افگند صراط باطن
در باشد ای دوست دانی که میزان چه باشد میزان عقل باشد حاسبوا انفسکم
قبل ان تحاسبوا العزیز برخوان لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ
الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ این میزان عقل باشد که وزن جمله بدان حاصل آید آن قسطاس
مستقیم در باطن باشد مصطفی روزی گفت مثل الصلوة المکتوبة کالمیزان
من اوفی استوفی در حدیث اشارت است بدانکه این میزان گفتار یکی که از ازل
و یکی که ابد هرچه در ازل داده باشند در ابد همان بازستانند این کلمه در خور فهم

مستقیم گفته اند صراط از تیغ تیزتر و از موی باریکتر و از شب تاریکتر و در حقیقت عبارت از اتباع
رسول الله است بکلی و جزوی هر که باتباع او مستقیم باشد بر صراط جحیم مستقیم بگذرد و محک سهو است امتحانا
سهو است آن امر و نهی و ادب و فرایض دین است هر که باتباع او مستقیم باشد براست بگذرد و اگر
کثر باشد درست نتواند گذشت قوله صراط دوزخ شرع است یعنی نقش بی اتباع مصطفی [illegible]
دوزخ خدا دوست در دنیا قوله میزان چه باشد یعنی میزان عروض شناخته هم چنان میزان
هست که اعمال را بدان سنجیده و کمی و کثرت را بشناسند بدان معلوم شود این مفهوم معقول را صورت
و تشکل کرده اند چوب ترازو میان ریسمان از ابریشم که زرد و سفید که سرخ و که سبز و دو پله که
دوران پله ها ریسمانها بسته و گفته هم از آن زر و ریسمانها همه زر عمل را صورتی میکنند برای
وزن داد و قبول را نیز صورتی کرده اند اگر برابر آید مقبول و اگر نه مردود و آن عقول بدین مجلس
بیان شود قوله حاسبوا قبل ان تحاسبوا امروز خود را امروز بسنجید و دریابید که میزان قبول با برابر گردید [illegible]
[illegible] قوله مثل الصلوة المکتوبة بیان
درست است قوله هرچه در ازل داده باشد همان در ابد باز ستانند این سخن درست است [illegible]

فهم عموم

هر کسی نباشد العزیز بهشت و دوزخ نیز با تست در باطن خود با چنین و هر کسی را در خور
مرتبهٔ او باشد چنانکه در دنیا جمله خلائق از اول تا آخر خورند و خواهند خوردن در بهشت اهل
بهشتی بیک ساعت بخورد و چنانکه قدهٔ ملالت نباشد و در اندرون او پدید نیاید پس چه
باشد یک طعام در بهشت بیک طعم و ذوق هفتاد طعام باشد و هفتاد گونه حلاوت یابد از
یک طعام این در بهشت عموم باشد و بیان درجه و ماکولات و شجر و حوران و انواع کرامتها
و عجایب خود در کتب بسیار است اما محبان خدا تعالی را بهشتی دیگر باشد بجز این بهشت
که مصطفی از این بهشت چنین خبر می دهد که شب معراج خدا تعالی با من گفت اعددت
لعبادی الصالحین ما لا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر

بدین آن اشارت است هر چه در اول است همان در آخر کار یعنی در ابد همان پیش آید و کما لک ابداست که
پیش آمده است همان است که در ازل با وی نهاده بودند قوله در باطن خود با چنین و اگر بحد [illegible]
گرفتار در دوزخ و اگر طمع دنیاوی و کری [illegible] که اعمال [illegible] و صالح که ما جزای دوزخ و بهشت [illegible]
گویند فقیهان مردان دین در کلام اعمال انسان بهشت و دوزخ [illegible] گویند خدا را دو دوزخ
است و دو بهشت هر که درین دنیا باوصاف ذمیمه موصوف است گرفتار در دوزخ دنیا است و بهشت
نقد او دوزخ آنجا و آنکه موصوف باوصاف حمیده است اندر بهشت دنیا است همچو است که در بهشت آخرت
باشد گفته دنیا نمونه آخرت است قوله چنانکه در دنیا جمله خلائق گفته دنیا نمونه آخرت است امروز یکی
هست که بدرستی خود و گناه گرفتار است دیگری در فراغت عیش و صحت و فراخی وقت است میان آن
هر دو یکی دوزخی و یکی بهشتی و هر دو از غذا محروم و یکی باشد به ذوق خوردن و آشامیدن و دیگر گرفتار درد
و اندوه [illegible] مستغرق است یکی دیگر باغ با بر خوردن و آشامیدن و جماع و لذت آن از غذا محروم است
[illegible] از غذا محروم [illegible]
دیگر [illegible] باشد که [illegible] قوله ولا خطر علی قلب بشر آری در کدام خطره [illegible] با همه ذوق لذت
انقلاب محجوب [illegible] مفهوم تحقق شود [illegible] نماید.

دوستان او چون او را ببیند در بهشت باشد و چون بی او باشد خود را در دوزخ دانند
دریغا دریغا یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ ما یشتهون دوزخ تمام است مر اهل بصیرت را که فتنگان
بنای ذوق من مکان بحجیب این بعد از حضرت عزت دوزخ است و کسی خود نیاز
امروز محجوبان میدانند که عذاب آتش دنیا چون باشد باش تا بعد الیقین برسند
بدانند بعلم الیقین که دوزخ و آتش معنوی و نعیم و بهشت معنوی چه باشد لَوْ تَعْلَمُونَ
عِلْمَ الْيَقِينِ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ این آیت تمامی شرح این دوزخ بجز وه است ای دوست
چون سالک رخت در شهر عبودیت کشد که دل او باشد در بهشت شود فَادْخُلِي فِي عِبَادِي
وَادْخُلِي جَنَّتِي در این جنت با ایشان خطاب آید که از من چیزی بخواهید گویند خداوندا
ما از تو فنا و بیخودی میخواهیم شربتی از شراب وصلت و قربت بنهاد ایشان چکانند هر چند که
می آید کیمیاگری می کند شَرَابًا طَهُورًا این باشد آب که چون حدثها از اعضای محدث بر گیرد
[١٤٦] و او را از بعد حدث بقرب طهارت رساند علما آنرا آب طهور خوانند که وَأَنْزَلْنَا مِنَ
السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا پس اینجا این شربت که در بهشت دهند بر احداث بشریت وجود بشری حجابات
انسانیت آید همه را رنگ خود کند وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا اینجا معلوم سالک
شود که بهشت چیست و دوزخ کدامست آن پیر از این جا گفت که العشق هو الطریق

---

[١٤٦] قوله و او را از بعد حدث بقرب طهارت رساند آب طاهر از حدث پاک کند محدث متوضی شود جنب پاک
گردد وانزلنا من السماء ماء طهورا از عالم قدس شرابی در دلها می چکانیم و جمله حوادث
و اوهام و خیالات پاک می گرداند آن بزرگی که گفت العشق هو الطریق یعنی سلوک همین عشق است
طلب در دل افتاد و در و قرار آورد و عشق نام یافت بر حسب آن سه مرحله شد این سلوک طلب پس عشق
همین طریق آمد و مقصود دیدار معشوق بهشت او بجان آمد هر چه دل قرار گیرد و نفس آرام گیرد هر چه
در اندوه او در غم او رد هر چه سوز و فراق دارد آن آتش است ۔

در رؤیة المعشوق هو الجنة و الفراق هو النار و العذاب گفت عشق عماد دین
عاشق است و معشوق را دیدن بهشت اوست و از معشوق نادیدن و در بودن دوزخ
باشد این [١٤٧] جمله نیز در خود باشد اگر خواهی این کلمه تمامی برانی مثالی بشنو آفتاب نگر است
و شعاعش دیگر آفتاب را بشعاع توان دیدن و آفتاب شعاع نیست تا این سخن مشکل
است مثالی دیگر گوشش دار ماه را [١٤٨] در آب دیدن دیگر باشد و معاینه دیگر آنکس که
ماه را در آب بیند او هم دیده باشد لیکن در حجاب دیده باشد آنکس که معاینه بیند بی
دیده باشد بی حجاب این همه نیز در خود باشد سخن این کلمات گفته اند مثل القلب
کالمرآة اذا انظر فیها یتجلّى دیدی به بین که سخن مرا از کجا بکجا میکشد این خود رفت مقصود
آنست که گفتم بنای وجود و آخرت بر مثل است [١٤٩] مثل گذشت اما سخن نه اندک کار است الا معظم الر

---

[١٤٧] قوله این جمله نیز در خود باشد یعنی اگر اعمال حسنه کند یا سیئه بواسطه حسنه بهشت پیش آید و بواسطه
سیئه چیزی دیگر و آن سلوک باشد و آنهم خود باشد دیگر قول حکما و صوفیان من قبل
گفتم آن معنی این جا درست است [١٤٨] قوله مثالی بشنو شعاع دیدن و آفتاب را بشعاع دیدن
یکی دیدن است هم بشعاع آفتاب آفتاب دید هم شعاع را دیدن همان آفتاب را دیدن
و اگر آنچه عکس در صافی بیند چنانکه ماه در آب و چیزی دیگر در آئینه این عکس بدان دیده
است و لعوی با تو سخن گویم هیچ مرئی عین او مرئی نیست هر چه می بینی عکس او را می بینی چشم
نور مثال آئینه است شخصی که محاذی آن آئینه می شود عکس آن شخص در آن آئینه پیدا می آید
دل با وجود قبح و حسن او بصفت او یکی می کند دل چیزی را دید بواسطه چشم دیده و در چشم نیست
جز اینکه عکس بر آمد پس هیچ چیزی مرئی نیست مگر عکس آن چیز هوش دار این سخن در گوش دل
بگوش دل شنو چشم بصیرت را بفکر بگمار عین او آنکس که ندید هر که دید عکس دید اگر تمثل است عکس
است و اگر انعکاس بر حیات و قدسیات است هم عکس است [١٤٩] قوله ماه را در آب دیدن دیگر و ماه
و آفتاب دیدن عکس بعکس آن است او در آب آمده عکس آن عکس در چشم تو بر تو عکس عکس آن را دیدی
[١٥٠] قوله مثل گذشت سخن نه اندک کاری است کار آن است که از مثل گذرند ۔

فتمثّل لها بشراً سویّاً خواهی دانستن تمثل است و پیدا شدن بدان در دنیا
تمام است تمثل را یکی از سالکان[۱۵۱] گفت جبرئیل خود را از عالم روحانیت در کسوت
بشریت بر طریق تمثل بمریم نمود او جبرئیل را بصورت مردی دید بر صورت آدمی در
وقت بودی که صحابه رضی الله عنهم او را بصورت اعرابی دیدندی و وقت بودی که خود را
بمصطفی بر صورت دحیه کلبی نمودی اگر جبرئیل است روحانی باشد بر صورت
اعرابی در کسوت بشریت دیدن چون صورت بندد و اگر جبرئیل نیست کرا دیدند
تمثل خنک[۱۵۲] آن میدان اید و ست این خبر را نیز گوش میدار که خواص امت را آگاه
می کند که ایاکم والنظر الی المرد فان لهم لونا کلون الله[۱۵۳] و جای دیگر گفت
رأیت ربی لیلة المعراج علی صورة شاب امرد قطط این نیز هم در عالم تمثل می جوی در دنیا کی
میدانی که این تمثل چه حال دارد و تمثل مقامها و حالتها است مقامی از آن تمثل این باشد

قوله[۱۵۱] یکی از سالکان گفت مقصود این دارد تمثل دو قسم است یعنی علوی بسفلی متمثل می شود آنکه
جبرئیل علیه السلام بمریم بصورت مردی شد و گاهی بودی که صحابه او را بصورت اعرابی می دیدند و
رسول علیه السلام بصورت دحیه کلبی دیدی علی هذا علوی بصورت سفلی ظاهر می شود بدین طریق این
میگوید که عالم تمام تمثل اینجهان است قوله[۱۵۳] ایاکم والنظر الی الامرد آن تمثلی خاص است او را
می گوید حق تعالی جمال و صفت تمثل کرده بصورت امردی شاب که با وجود قطط باشد یعنی با موی
دگر آورده باشد محققان گویند همه عالم چنین است اما تا فی صورتی مخصوص می آرد تخصیص باعتبار
آن باشد که این صورت احسن و اجلی بود پس مرات حق علی وجه احسن و اکمل باشد قوله[۱۵۲] خنک
یعنی مجرد اوامت بود نه اینکه جبرئیل از صورت خود بر صورت دحیه می آید و نه این بود که جبرئیل آن
صورت دحیه صورت جبرئیل است نه بود جز اوامت محمد رسول الله علیه السلام و صحابه رضی الله عنهم
بصورت دحیه اعرابی دید این است مجرد اوامت و تمثل خنک نباشد۔

که هر که ذره از آن مقام چشیده چون در آن مقام باشد آن مقام او را از طلب تا بدرجات (ند بید)
بی این مقام باشد یک لحظه از فراق و حزن با خود نباشد تا آن مقام او را آرزو دست فکر
از این مقام[۱۵۴] خیزد و از مقامهای مصطفی یکی فکر بوده و یکی حزن عایشه صدیقه رضی
گفت کان رسول الله دایم الفکر طویل الحزن گفت پیغامبر علیه السلام پیوسته با فکر بودی و پیوسته حزن
تمام داشتی چه دانی که این مقام با هر کسی چه می کند کافر او را کمین هر چه محال رسد نماز بدین (ند کر)
مقام است باش تا فردا ازین مقام بر تمثل بمقام صورت تنزل تا بیاید آنگاه بدانی که این بیچاره
ره در چه حیثیت دانی که این مقام چه مقام است شاید بازی[۱۵۵] است چه می شنوی در دنیا نگر ترا

قوله[۱۵۴] فکر و حزن درین مقام خیزد از تمثل فکر و حزن از کجا خیزد فکر در کمالات قدرت و استغنا او ست
و گر و نهایت شیوه بازی او ست فکر حیث چه رشد و بازیچه بدان حالت شد آن ذات همچنان
باقی است که بود و باز آن گشت این شد اگر ذات همچنان است باز این چه شد اگر آن ذات بر آن
ذات محیط است عالم کجا است او در امین او بعنوان گفت و آن را قید او نه جزء او و نه کل او نه عکس او و نه ظل او

رباعی

هرگز دل من ز علم محروم نشد	کم ماند ز اسرار که مفهوم نشد
چون نیک نگه کردم از روی خرد	معلومم شد که هیچ معلوم نشد

و حزن لابدی است تا آخر عمر با من چه بازد و چه تجلی میکند. بیت

ز و شفقت راست می بادم ولی زهم از آنکه	کجتین چشم غلط لی مرا بازی دهد

قیل کان یحیی ابن علی حزین یعجو و عیسی کثیر التبسم فقال القدم علی سیدلو لا تجلی (ند سین)
جلیا است تا چه پیش آید کان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم دایم الحزن طویل الفکر از عجب
این است که نگفتیم قوله[۱۵۵] شاهد بازی است یعنی غایبی را حاضر می بینم و با او عشق می بازم صورت
پیش سالکان بیچه باز آن این معنی را بسیار با خود گویند و این را چنین به لذا ایشان را با خدمت تا بحکی
گو خدای بیاید داد و چرا لی را نایاب از جمال بعین عیان و از توحید به شرک و گمان بد در بماند در وجه

ہر گز شاہدے نبودہ است و آنگاہ جگر ست از دست عشق و غیرت آن شاہد پارہ پارہ [۱۵۶] و نشدہ است اے دوست درین مقام شاہد [۱۵۷] یکے باشد و مشہود بے عدد باتو چنین گفتن نتوان کہ تو آن ندانی کہ اعداد یکے در یکے باخود یکے باشد این مقام حسین منصور را مسلم بود آنجا کہ گفت افراد الاعداد [۱۵۸] فی الواحد واحد عقد دہ از یکے دیگے خاست

تلاش کہ عین شرک است و حرف دوئی است و کان گرفتار گشتہ بیت

ذیک نفس کہ ہر دم ہزار بار فسوس ــ نیک دریغ کہ ہر دم ہزار بار دریغ

عجب تحفہ است این جہان تمثل و یران گرفتاری ہیں واو گفتہ کہ ازین تمثل بگذری آنگہ بینی ولی تحفہ عارفانند چون این تمثل او ست ما را ہمین بس است و اگر کسے از شہودے بحجابے قناعت کند دا گران مجاب آنجانی است کہ ورائے آن حجاب عکس پر تو جمال بحقیقت توان دید این نادان را می باید دانست کہ این ہم حجاب است قولہ [۱۵۶] پارہ پارہ و نشدہ بود یا نبود رہ حجاب ... و این وسیلے و قربتے تصور کنی دا گر نبود برچہ باشد و اگر خود دیان معشوق خود است قولہ [۱۵۷] شاہد یکے و مشہود بے عدد این سخن بر زبان مران کہ مشہود بے عدد است و اگر میدانیم کہ بصورت تعلق کہ حقیقت یکے یکے است یکے را ضرب کنی در یکے یک باشد چہ یکے بے تفاوت بزن و ہمچنے کہ چہ یک یک بیک شماری در جہان ثانی شبلی اول محاسب بود شخصے بر حسب حساب محاسبی او از وے ضرب چند ہزارے سوال پیوست چند را گفت دہ و جیت دستی کہ شبلی عقد می گرفت او گفت چند شد گفت یکے گفت دیوانہ ہزار بار و یکے میگوئی گفت دیوانہ تو کہ یکے را ہزار ساختی قولہ [۱۵۸] افراد الاعداد فی الواحد واحد افراد اعداد ہر یکے خاست را بایکے دیگر گیرند آن یکے آید عقد دہ از یکے خاست مکرر کردی دہ شد چون باصل باز گردانی ہمان یکے باشد۔

ان دا گر خود معشوق جان خود است

ان چہ یکے

دران [۱۵۹] مجموع داخل است این مقام گفتن حوصلہ ہر کسے بر نتابد شاہد و مشہود خود یکے باشد در حقیقت اما در عبارت و اشارت تعدد نماید اے دوست شاہد [۱۶۰] و مشہود مقام سوگند است اگر نیک اندیشہ کنی گاہے ما شاہد او باشیم و گاہے او شاہد ما باشد در حالتے دیگر ما شاہد و او مشہود و جانے از دست این شاہد جان درباختہ است و بے جان شدہ و ہر گز کسے درمان نیافت و شنیدم شیخ مایک روز این بیتہا می گفت از و یادگار است۔ رباعی

از دست بت شاہد جان بیجان شد ــ دل در طلب وصلش بے درمان شد

او خود بخودی ز ما ہمی پنہان شد ــ کفر و اسلام ہر دو یکسان شد

العزیز رایت ربی فی لیلۃ المعراج فی احسن صورۃ این احسن صورت تمثل است و اگر تمثل نیست پس چیست کہ ان اللہ خلق آدم علی صورتہ ہم نوعے آمدہ است از تمثل العزیز از نہائے او یکے مصور است کہ صورت کندہ باشد اما من می گویم صورت نمایندہ است این صورتہا در کدام بازار

قولہ [۱۵۹] یکے در مجموع داخل است بلکہ نہ داخل نہ خارج ازوا وجودے است باہمہ است و بے ہمہ است بدین اعتبار گفتند شاہد و مشہود یکے است یکے بادہ یکے است یکے شاہد یکے مشہود این شاہد و مشہود ہر دو یکے است قولہ [۱۶۰] شاہد و مشہود مقام سوگند است کہ در کتاب اللہ گفتہ است و شاہد و مشہود و شاہد خدا را اعتبار کن و یابندہ ہر دو را در عبارت یک معنی است و کذلک العکس بیت

با عجب کارے است بس طرفہ ہے ــ گاہ من او باشم و او من گہے

گہ گہے می شود تحولے و تبدلے نیست اعتبار است بدین سر کہ رسد آنچہ من با تو آسانی بگویم جانہا باختہ اند و سرہا بنہادہ اند و جانہا در باختہ اند برین سر نرسیدہ اند۔

نمایند و فروشند در بازار خواص باشد از مصطفی علیه السلام بشنو آنجا که گفت ان فی الجنة
سوقا یباع فیها الصور گفت در بهشت بازاری باشد که در آن بازار صورتها
فروشند فی احسن صورة این باشد امام ابوبکر قحطبی را به بین که از تمثل ن قحطبی
چه خبر میدهد گفت رایت ربی علی صورة امی یعنی خدای تعالی را دیدم بر صورت
مادر خویش دانی که این ام کدام است النبی الامی میدان و عنده ام
الکتاب بخوان ای عزیز از مقام شهود که خبر داد که خبر تو اند داد ان تو خود
هنوز این قدر ندانی که شاهد از برای چه محبوب می باشد بر دلها نصیبی از شاهد
بازی حقیقت درین شاهد مجازی که نیکو روی باشد درج است آن حقیقت
تمثل برین صورت نیکو توان کردن جانم فدای آن کسی باد که پرستندهٔ
شاهد مجازی باشد که پرستندهٔ شاهد حقیقی خود نادر است اما گمان مبر که محبت
نفس را می گویم که آن شهوت باشد بلکه محبت دل می گویم و این محبت دل
نادر باشد باش تا بدان مقام رسی که هفتاد هزار صورت بر تو عرض کنند در هر
صورتی بر شکل خود بینی گوئی که من خود ازین صورتها یکی ام هفتاد هزار صورت
از یک صورت چون ممکن باشد و این آن باشد که هفتاد هزار صفت در هر
موصوفی درج و ممزوج است و ممکن است هر خاصیتی و صفتی تمثل کند بصورتی
و شخصی شود مرد چون این صفتها می دید ارو که خود از دست او نیست و لیکن
از دست دریغا معذوریم که از شناخت حقیقت دوریم و از دیدهٔ دل
کوریم و از جادهٔ بشریت در گوریم

رباعی

نادیده رخان تیرهٔ ایام ترا | نادیده ز دور دو رخ آشامان ترا
دعوی چه کنی عشق دل آرام ترا | با عشق چه کار است نکو نام ترا

وقتی پیرم گفت قدس الله روحه ای محمد هفت صد بار مصطفی را دیدم د

دیده انگاشته بودم که او را می بینم امروز معلوم شد که خود را دیده بودم
این هفصد بار را این حدیث گواهی میدهد کانی انظر الی العرش ربی بارزا
قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله همین معنی دارد دریغا که
بشریت نمی گذارد که اسرار ربوبیت رخت بر صحرای صورت نهد از شیخ
بایزید رحمه الله بشنو از بشریت چون شکایت می کند آنجا که گفت البشریة ضد
الربوبیة من احتجب بالبشریة فاتته الربوبیة یعنی که ربوبیت با بشریت
هرگز جمع نشود چون از یکی غیبت است از دیگر حضور باشد خود دانی
که در بهشت شکر از چه کنند از خلاص بشریت کنند که الحمد لله الذی اذهب
عنا الحزن ابن عباس گفت حزن البشریة العزیز بشریت نه مختصر
حجاب است خلق را از عالم الهی باز میدارد و در حق عموم گفت مصطفی ان القلوب
تصدی کما یصدی الحدید زدودن این زنگ و خلاص و درمان
این رنج این آمد ذکر الموت و تلاوة القرآن و این صدی و زنگ و حیرت
و این غین و غیم همه کدورات بشریت است چون جذبة من جذبات
الحق تاختن آرد و کیمیاگری کند دست بر تختهٔ بشریت زند این غین را بردارد
برای قلبی ربی بر زند کو کو ار یا بنیین حاصل آید پس غین قلب با بشریت
باشد و جلا و کشف این غین نور الهیت باشد دریغا هرگز دانسته غین دل
مصطفی علیه السلام چه بود معذور باشی اگر ندانی انه لیغان علی قلبی حتی استغفر الله
فی یوم ولیلة سبعین مرة این غین جز خدا دیگر کسی نداند ایضا ز حلول
انجا روی خواهد نمودن بباید دست اگر خواهی که ترا سعادت ابدی میسر شود یک ساعت
صحبت یک حلولی را دریاب تا بدانی که حلولی کیست حلولی صوفی باشد ن حلولی
مگر آن شیخ ازین جا گفت الصوفی هو الله شیخ عبدالله انصاری می گوید که

عالم بعلم نازد و زاهد بزهد از صوفی چه گویم که صوفی خود او ست چون صوفی او
باشد حلولے نباشد هرچه خدا را باشد این حلولے موحد را نیز باشد درین مقام هرچه
از و شنوی از خدا شنیده باشی العزیز هر که خواهد که بے واسطه اسرار الهیت بشنود
گو از عین القضات همدانی بشنو والحق ینطق علی لسان عمر این باشد اگر ممکن
باشد که از سمع و بصر و علم حق تعالی چیزے از موجودات و مکونات بیرون باشد
ممکن بود که از سمع و بصر و علم چنین رونده خالی و بیرون باشد هرچه در موجودات بود — ن هر چه در موجودات
از و پوشیده نباشد اینجا حلول روے نماید نیز حدیث تخلقوا باخلاق الله باشد — ن حلول
و این از آن تمامتر است که هر کسے دریابد که بعضے سالکان محقق این گفته‌اند که
راه بحق تعالی نامتناهی است لاجرم هر روز هفتاد بار رخت عبودیت بمنازل
صحراے ربوبیت باید نهادن ازین کلمه ترا عجب می آید اما می ترسم که
عین القضات از خزاین گنج وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا پاره برگیرد و به
قلب محبان خود زند اے عزیز خلق از اسرار کلمه طٰهٰ محتجب اند یعنی
اے جوانمرد طٰه چون ماه شب چهارده است و درین عالم اگر بخواهی که
دریابی که چه می گویم گوش دار که همه سالکان از خدا تعالی این توفیق یافتند
که از خود بخدا رفتند اما مصطفی از خدا بخلق آمد یا اَیُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ می گوید آنچه
گفتنی است حالات متفاوت است تو هر حالتے فهم نتوانی کردن و همه حالات
را یکے دانستن خطا باشد در حالتے او را مرد خوانند و این حالت در عالمے باشد
که در آن عالم جز محمد و خدا کس نباشد چون خواهد که او را درین عالم تشریف دهد
او را یتیم خوانند که اَلَمْ یَجِدْكَ یَتِیمًا فَآوٰی بخود و دانی که این عالم را چه خوانند جنت
قدس خوانند و کافل الیتیم کهاتین فی الجنة چه گوئی محمد یتیم نیست چون محمد یتیم
باشد او جل جلاله پرورنده یتیم است پس هر دو هم در بهشت باشند آنچه دیگران

گفتند که او از خلق بخدا می رفت و درین مقام محمد از خدا بخلق آمد قَدْ جَاءَكُمْ
مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِینٌ ارحنا یا بلال دلیل این سخن آمده است کلمینی
یا حمیرا خود نشان می دهد که این مقام چیست وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِینَ
بیان این همه شده است که ایمان است آنکس را بیان است که بَلْ هُوَ اٰیَاتٌ
بَیِّنَاتٌ فِی صُدُورِ الَّذِینَ اُوتُوا الْعِلْمَ مقام دیگر و تمثل آنست که عایشه صدیقه
در حق مصطفی خبر باز می دهد که من زعم ان محمدا رأی ربه بعینه راسه فقد
افتری علی الله الکذب با عایشه گفت شب معراج او را ندیدم به ذاتیت و
حقیقت او و با ابن عباس گفت من دیدم بر صورت تمثل العزیز او از ذات
حق تعالی تلذذ یا فتن و خبر گرفتن و کیفیت و ادراک و احاطت محال
است که ذات تعالی بنده را از بیندگی بستاند چون بنده نماند که ابیند و که بیند
اما آنچه خوانی که اول ما خلق الله نوری از آن نشان باشد چون جل جلاله خود را
جلوه گری کند بدان صورت بیند خواهد تمثل بوے نماید درین مقام من که عین القضات
ام نورے دیدم که از وے جدا شد و نورے از خود دیدم که برآمد هر دو نور بهم در شدند
و صورتے زیبا شد چنانکه چند وقت درین تحیر مانده بودم ان فی الجنة سوقا یباع
فیها الصور این باشد رایت ربی فی احسن صورة خود نشان میدهد العزیز
این کلمه را گوش دار اتحاد و اتصال جمله سالکان بنور مصطفی است اما ندانم
اتحاد و اتصال مصطفی بکیست من رانی فقد رای الحق بیان این کلمه کرده است
العزیز ازین حدیث چه فهم کرده که مصطفی گفت تفکروا فی آلاء الله ولا تفکروا
فی ذات الله گفت تفکر کنید در صفات خدا تعالی اما در ذات تفکر مکنید این جا
این علم شرع زیر و زبر شود دانی که چه می گویم نور حق تعالی را بحق توان دید بخود
توان دیدن که درین مقام مرد را از مرد بستانند لا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ این

پس ببین که چون قیمت وقدر شخص در مقابله و ثمن همت است درجات چگونه متفاوت
باشد ای عزیز ان الله یتجلی للناس عامة ولابی بکر خاصة چرا تجلی خاص در قیامت
نصیب او آمد از بهر آنکه جرعهٔ از پر سته بود و آن جرعه نیست مگر که ما زاغ البصر وما
طغی پس چون کار بر قدر همت خواهد بود تلک الرسل فضلنا بعضهم علی بعض
درست باشد شیخ ما گفت حق تعالی وقتیکه فتنهٔ به پدید با محبان خود گفت شما دانید
که من چرا سه تن را از میان همه بندگان برگزیدم و در دنیا چون سائل او بود مجیب هم
او بود ابراهیم خلیل را بخلت از بهر آن مزین کردم که در میان ارواح هیچ ارواح
چنان با سخاو بخشش ندیدم که روح ابراهیم را پس چون سخاو عطا حلهٔ ماست
ما نیز حلهٔ خلت در وی پوشانیدیم واتخذ الله ابراهیم خلیلا پس بموسی نگاه کردیم
که در میان ارواح هیچ روحی متواضع تر و گردن نهاده تر از روح موسی نبود پس اورا
بکلام خود مخصوص کردیم وکلم الله موسی تکلیما پس نظر بروح مصطفی کردیم در میان
ارواح هیچ روحی مشتاق تر و محب تر از روح او ندیدیم پس اورا برؤیت خود مخصوص
کردیم برگزیدیم الم تر الی ربک کیف مد الظل چه می‌شنوی این همه بیان همت
می‌کند همت بالا گرفته است بر همه چیزها که ان الله یحب معالی الامور و یکره
سفسافها آنست که هر که عالی همت تر رفیع تر اید و دست اگر در کتاب زبده هیچ کلمه
نیستی جز این کلمات که زبده علوم هر دو جهان آمده است پس این کلمات کفایت
گوش دار و این کلمات را شیخ ما گفته است — دانی که مقصود چیست درین
این کلمات آنست تا تو همگی خود را باین کلمات دهی آخر دانی که درین عبارت
و مقال ازین بیشتر نتوان گفت اند و عالم گذر می باید کرد آنگاه این کلمات
را حد و بیان میتوان کرد از دو عالم ملکوتی و جبروتی بدین عالم ملکی بیش ازین نتوان
آوردن ای عزیز چه دانی که درین تمهید چند هزار مقامهای مختلف و اپس گذاشتیم

دانه هر علمی زبده در کسوت رموز بعالم کتابت آوردیم بدین باش که از آن علوم
دین عالم چه توان آوردن جرعهٔ از کاس و لاء هذا اکبر قطرة من بحر بحور الازل
شعاع من الشمس العزة ای عزیز اگر چه خود هم نخواهند گفتن اما دریغ نداریم آخر شنیده که
شر الناس من اکل وحده و در جای از اوباد خود در هم میتوزد و راستی اما و اما گر
گوئی این کلمات خود نگفت این کلمات در بیان مراتب عالی همت گفته می‌شود
گوش دار هرگز نشنیده که ابراهیم صاحب ذوق بود و موسی صاحب لذت بود و
مصطفی صاحب حلاوت بود و چه دانم که چه می‌گویم تا با تو گفتم که عسل دیدن دیگر باشد
و عسل خوردن دیگر باشد و عسل بودن دیگر اما این کلمات گوش دار از مصطفی که گفت من
رکن الی الدنیا و مال الیها احرقه الله بنار فصار رمادا تذروه الریاح و کان الله علی کل شیء مقتدرا
این کلمات بیان منزلت ارباب عالم ملک است و صفت ابنا و محبان عالم دنیا اما ارباب
عالم آخرت و ملکوت را گفت من رکن الی العقبی و مال الیها احرقه الله بناره
فصار ذهبا ینتفع به این کلمات محبان اهل ملکوت را بیان درجت است.
اما ارباب عالم الهی و جبروت را نشان این داد من رکن الی الله و مال الیه احرقه
الله بنوره فصار جوهرا لا قیمة له کس چه داند این کلمات از سر چه حالت
گفته آمده است و این کلمه ست سه عالم را شرح و نشان داده و اهل این سه عالم
را ظاهر و مبین کرده اما جوانمردی دیگر این سخن مبین تر چنانکه در خود هر کس باشد
گفته است آنجا که گفت المسافرون ثلثة اصناف صنف یسافر فی الدنیا
ورأس ماله الدنیا و ربحه المعصیة والندامة وصنف یسافر فی الآخرة
و رأس ماله الطاعة والعبادة و ربحه الجنة وصنف یسافر فی الله و رأس
ماله المعرفة و ربحه لقاء الله تعالی چه می‌شنوی دانم که گوئی این مقام زهد
بیان زهد است و نزد محققان زهد در راه خود نیست و نباشد از بهر آنکه دنیا

خود این قدر ندارد که ترک کنندهٔ آن زاهد باشد اگر خواهی از مصطفی بشنو که
درجهٔ دنیا بچه حد میرساند در حقارت و ندامت گفت لو کانت الدنیا تزن
عند الله جناح بعوضة ما سقی کافرا منها شربة ماء دینار را پریشه میخواند
نسبت با عالم خود قل متاع الدنیا قلیل این باشد حیات دنیا نسبت با عمر
آخرت ذره نماید کانهم یوم یرونها لم یلبثوا الا عشیة او ضحیها این بیان
با خود دارد از مصطفی بشنو که گفت ما الدنیا فی الآخرة الا مثل ما یجعل احدکم
اصبعه فی الیم فلینظر بما فیه ترجع ترک این قلیل واجب است این ترک
زهد نباشد پس در آخرت مقامی عالی تر از آن باشد وللآخرة اکبر درجات
واکبر تفضیلا پس آنکسی که خواهد کبریاء الله او را نصیب اکبر دهد و خود را لوی
نماید الله اکبر این باشد درین مقام معلوم شود که بزرگواری و کبریائی حق تعالی
چگونه باشد پس چون این بزرگی ببیند عالم آخرت را جز ترک واجب نبیند
اگر ترک کند این زهد نباشد چون ازین دو عالم او را زهد افتاده شد مقام
کبریائی رو نماید اکبر باشد پس روی از کبریا گردانیدن و از ان اعراض کردن
کفر باشد آخر دنیا و آخرت از آن زاهد نیست تا ترک کند از آن خداست پس چه
ترک کند چیزی که از آن او نباشد پس زهد هیچ معنی ندارد و آنچه از آن اوست خود
ترک نتوان کردن هرچه توقع و مقصود سالک باشد آن معبود او باشد ترک آن
خود صورت نبندد هرگز خود نه زاهد باشد و نه زهد ای عزیز ببین که آن بزرگ گفت
صوفی و زاهد چگونه کرده است گفت زاهد در آن کوشد که نخورد و مرید در آن
کوشد تا چه خورد و صوفی در آن کوشد که با که خورد و محبان حق در آن کوشند که از او
خورند بلکه با او خورند پس چون زاهد و زهد هرگز نبوده باشد پس این حدیث مصطفی
[illegible] چه معنی دارد والزاهد فی الدنیا یریح البدن والزاهد فی الآخرة یریح القلب

[illegible] والاقبال الی الله یریح الروح این زهد نیز در حقیقت خود این زهد آن
باشد که مرد بمقامی رسد که آن را مقام تصوف خوانند که شیخ بایزید از آن نشان
میدهد که ان الله تعالی صفی الصوفیة من صفاتهم فاذا صفاهم فسموهم اصفیا
مقام تصوف دل مرد باشد و اعراض از جملهٔ وجودات جز صفات حق تعالی صوفی را از همه صفات نفسیه
و بشریت صفا دهد و صوفی حقیقی شود آنگاه فقر روی نماید که اذا تم الفقر
فهو الله مگر که آن بزرگ ازینجا گفت که او را پرسیدند که صوفی کیست و کدامست
گفت الصوفی هو الله تعالی گفت صوفی خدا است اذا تم الفقر فهو الله
ای باشد الفقر فخری همیشه این صوفی و زاهد شود درینجا که یاد و گفتی اما گوش
دار وقتی بایزید را پرسیدند که من الزاهد فقال هو الفقیر والفقیر هو الصوفی والصوفی
هو الله تعالی مرتدی اگر همه عمر در فهم این کلمات صرف کنی که تا دانستن این
کلمات بخشی و خرجی عظیم است و این خرج را هرگز تدارک و عوض نباشد
از شیخ جنید بشنو که چه میگوید گفت لیس شیء اعز من ادراک الوقت فاذا
فات لا یستدرک هفتاد هزار سالک درین مقام راسخ باشد که فقیر و صوفی
زاهد و عارف نعت اوست و کنیت ایشان باشد که با عائشه رض مصطفی
نشان این داد یدخل من امتی فی الجنة سبعون الفا بغیر حساب وجه کل
واحد منهم کالقمر لیلة البدر وهم فی الجنة کالنجوم فی السماء تو این حدیث
اگر نه خواهی شنیدن مگر که هرگز چنین ستاره در بهشت ندیده آنگاه چنین [illegible]
را قبول کردی و بالنجم هم یهتدون و با تو این حدیث را بگفتی و شرح
آن معلوم کردی اگر خواهی که حدیث دیگر در نعت آن ستارگان بهشت
با تو بگویم بشنوی که ما را در خدمت پیر از خضر بطریق سماع حاصل شده است
که او را بطریق مشافهه از خدمت مصطفی حاصل آمده بود چون راوی خضر باشد

حدیث چنین جامع و کامل بود گوش دار قال خلق الله تعالی من نور بهائه
سبعین الف رجلا من امتی واقامهم فوق العرش والکرسی فی حظیرة القدس
لباسهم الصوف الاخضر ووجوههم کالقمر لیلة النصف من الهلال
صورهم کصور المرد واشباب الحسن وعلی رؤسهم شعر کشعر النساء
نقاموا متواجدین والهین منذ خلقهم الله تعالی وان انینهم واترنم
قلوبهم یسمع اهل السموات والارض وان اسرافیل قائلهم ومنشدهم
وجبرئیل غادمهم ومتکلمهم والله انیسهم وملیکهم وهم اخواننا
فی الشیب فبکی واطرق راسه ملیا ثم قال آه واشوقاه الی لقاء اخوانی
اگرچنانکه این حدیث را فهم نکنی معذوری که مشایخ کبار این حدیث را عذر نهاده
اند بجائکه گویند ان الله یعطی العبد من حیث الله لا من حیث العبد فاذا
ن زندگانی العبد فیسلبه کمن حیث العبد شنیدی که چه گفته شد اگر زندگی والا فهم
کنی واگر مرده مرد چنین توان شنید فهم بکند لینذر من کان حیا بیان وین هم
بجود داست ایدوست از غیرت چه یافته چه دانی که غیرت خدا تعالی کدام
حجاب فرا پیش می نهد واذا قرأت القرآن جعلنا بینک وبین الذین لا
یؤمنون بالآخرة حجابا مستورا ابوبکر وراق گفت الحجاب هو الغیرة ولا
مانع من طریق الله الا الغیرة غیرت او حمایت اوست ومن غیرته
حرم الفواحش بیان غیرت الهی میکند جایی دیگر گفت ما احد اغیر من الله
تعالی اگر خواهی که غیرت تمام بشناسی خلقتنی من نار وخلقته من طین تو
نیز تمام حاصل کن تا بدانی که غیرت چه باشد که من میگویم الغیرة غیرتان
غیرة العبد وهو ان یکون بالکلیة لله تعالی پس آن بزرگ از اینجا
گفت الحق غیور من غیرته انه لم یجعل الیه طریقا سواه واین غیرت

او باشد با بنده اما چه دانی که غیرت بنده با او از بهر چه باشد اگر توانی
شمه از شیخ شبلی رحمه الله بشنو آن وقت که موذن بانگ نماز می کرد چون اینجا رسید
اشهد ان محمدا رسول الله درین مقام غیرت بروی جلوه کرد پس او را
غیرت نشان این داد لولا انک امرتنی بهذه الکلمة ما ذکرت معک غیرک
وان ذکره مرة اخری فاکون کافرا حقا ایا تویا توان کردن دیگری
را اما تو چنین فرموده که نام محمد قرین نام تو باشد چه دانی تو که این مقام کدام باشد
که محمد در آن مقام نگنجد غیرت باشد چنانکه او را نیز بود آنجا که گفت لی مع الله وقت لا یسعنی فیه
ملک مقرب ولا نبی مرسل یعنی مرا مقامی بود با او که غیر در وی نگنجد از غیر
اینجا سالک نهایتی از مقام سلوک بیابد که در آن مقام جز این نگوید قل الله
ن چه رسیدم ثم ذرهم در این حالت محمد نیز در نگنجد و تخته شیخ را چه رسید اما الفریضة
فقال الفریضة عندنا تصحیح العبودیة فی تصحیح الربوبیة والسنة عندنا
النظر الی الرسول المقبول ویترک ما سواهما شنیدی که چه گفت فریضه با خدا
بودن است وسنت با رسول بودن است و پس از این جمله را ترک کردن
ابو الحسن خرقانی اینجا گوید لا اله الا الله من داخل القلب محمد رسول الله من
قرط الاذن معذور باید داشتن ای جوانمرد مصاحبت و دوای ضعف
درد او مرضها صبر باشد فاصبر لحکم ربک فانک باعیننا و نیز میگوید الصبر
منقسم است الصبر فی الله و دیگر است الصبر لله و دیگر باشد الصبر مع الله
ن درد واشد سخت ترین از همه صبر باشد این صبر و درد و مصاحبت و دوا هم صبر است
از آن بزرگ شنیده که گفت.

شعر

صابر الصبر فاستغاث به الصبر — فنادی الصبر یا صبر ابالصبر

[illegible] نوشته اند در شرح تمهیدات این شعر [illegible]

میگوید صبر کن و در خط کلمات مقلوبات آنجهانی را با لوح و کاغذ کودکان آورده
ام آنکس که هنوز حروف نشناسد خط مقلوب را خواندن جهل باشد و طمع
داشتن خط مقلوب از وے تمنائے محال باشد اگر گفتم که صبر ناچار باشد روح
مامور است به صبر و قلب مامور است به صبر و قالب مامور است به صبر اگر خواهی
که تمام صبر بدانی مومن شو آنگه این آیت برخوان یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اصْبِرُوْا
وَصَابِرُوْا وَرَابِطُوْا یعنی اصبروا بالجد علی طاعة الله وصابروا القلوبکم
علی بلاء الله فی الله تعالی ورابطوا اسرارکم علی الشوق الی الله تعالی
این همه با او توان یافتن وَهُوَ مَعَکُمْ اَیْنَمَا کُنْتُمْ این باشد اما تو با خودی چون
چیزے یابی مانند خود یابی طالبان حق تعالی او را به وے جویند لاجرم او را
بدو یابند محجوبان او را بخود جویند لاجرم خود را بینند و خدا را گم کرده چه می شنوی
این سخن را اندکی شمر اگر خواهی از مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم بشنو که چه گونه
بیان این می کند و چگونه می نماید گفت ان المومن من اخذ دینه عن الله
تعالی وان المنافق نصب رایا فاخذ دینه منه گفت مومن دین و ایمان
از خدا تعالی فرا گیرد و منافق از هوا فرا گیرد اَفَرَءَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰهُ

اے دوست این عالم همه حیات در حیات است

واین عالم همه موت در موت تا از موت نگذری بحیات نرسی اِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ
لَهِیَ الْحَیَوَانُ لَوْ كَانُوْا یَعْلَمُوْنَ جائے دیگر گفت لا یدخل ملکوت السموات من لم
یولد مرتین گفت سالک باید که دو بار بزاید یکبار از مادر بزاید خود را و این جهان
را فانی بیند و بشناسد و یکبار از خود بزاید که آن جهان را و خدا را بیند اگر تمام تر
خواهی از خدا بشنو که چون خبر میدهد اَمَتَّنَا اثْنَتَیْنِ وَاَحْیَیْتَنَا اثْنَتَیْنِ ما یک مرگ

ورائے این مرگ قالب میدان و حیاتے دیگر بجز این حیات قالب می شناس
اگر تمام تر خواهی از مرگ و حیات معنوی فهم کنی از مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم
بشنو که در دعا چه میگوید اللهم بک احیا و بک اموت گفت خداوندا بتو زنده
ام و از تو میرم هیچ دانی که از و مردن چگونه باشد و بدو زنده بودن چگونه باشد
ایعزیز این حالت شاہد بازان دانند که حیات با شاہد چون بود و بے شاہد
موت چون باشد و شاہد و شهود بیان میکند تا شاہد بازان حقیقی دانند که حیات
و موت چیست دانم که این کلمات در عالم عادت پرستی تو نباشد عالم عادت
پرستی شریعت است در شریعت ورزی عادت پرستی باشد تا از عادت پرستی بدر
نیائی دوست پرست نباشی و تا دست از آن باز نداری حقیقت در نشنوی
این کلمات دانستن در شریعت حقیقت باشد نه شریعت عادت اگر تو مردی
خود را این بیت بها ده که چون گفته می شود بشنو نظم

اے دریغا کین شریعت ملت رعنائیست — ملت ما کافری و ملت ترسائیست
کفر و ایمان زلف و روئے آن بت رعنائیست — کفر و ایمان هر دو اندر راه ما یکتائیست

اے دوست رایت ربی لیلة المعراج علی صورة شاب امرد قطط واقعه [١٦١]

---

[١٦١] قوله رایت ربی لیلة المعراج واقعہ پیر است با مرید یعنی پیر مرید را بواقع خود را نماید
مراد در شخص هیکل پیر باشد آن بخود او خدا را باشد خدا تعالی چون خواهد طالبے را از عالم
الہیت نصیبے کند صفت رحمت متمثل کند بر صورتے خوبے و نازکے لطیف زیبائے دل
آویزے جان فریبے این چنین که این طالب را عاشق و مشتاق خود گرداند و این صفت
یار را متمثل بدین مثال شده است اگر بدین دعوے کند که عین موصوف شاید زیرا چه
خاصه و مختص اوست و این سخن را معنے دیگر است خداوند تعالی از عالم انوار قدسی

پیر است با مرید ایاکم والنظر الی الامارد فان لهم لونا کلون الله تعالی
ترتیب[۱۹۲] است بخبر دادن پیر مرید را بدین مقام مشهود چو بگو گفتم که شاهدان
وشاهد بازان[۱۹۳] این را موت و حیات خوانند موت فراق و هجران باشد
وحیات لقا و شوق از وصلت چه توان گفتن الیعز نیز لیس الخبر کالمعاینة

وسیوجی نصیبهٔ سالک را کند و او نظارهٔ عین او را مستورنیست شده خداوند سبحانه صورتے
بیا فریند هم بر آن مثالے که گفته ام انوار قدسی و سیوجی بدان صورت تجلے کند و آن صورت
شفاف عکس پذیر است انوار قدسی و سیوجی بدان صورت ظاهر گردد و عکس عکس
آن طالب را نظاره شود اینجا نیز گوید روایت رأیت ربی لیلة المعراج فی احسن صورة
فی صورة امرد شاب قطط و این جا چنین میفرماید این که پیر را دید از این وصفت پیردان
نیست یا صفت رحمت که بصورت پیر متشکل شده است و یا صورتے از عالم قدس
بر پیر تجلے کرده و عکس آن پیر دیده و عکس عکس در مظهر پیر این مرید معاینه کرده آن تخم
را با تمامی بدین عبارت بیان کرده قوله ترتیب[۱۹۲] است هیچ صورتے در قدس نیست که
مثال آن درین جهان نیست قدسی باشد که ازحق و عقلی مثالی او پیدا آید چنانچه گوید
ایاکم والامرد آن چه بر مثال او آمد در شکل او نظارہ آید هر آئینه جائے ابتلا در
گرفتاری شد و دیگرے را از آن فرمود ایاکم والمرد دان تحذیر میفرماید زیرا چه گرفتاری
است هر که دران فتاد خلاص نیافت بسیار بزرگان را شنیدیم و دیدیم که درین جا افتادند نعوذ
من شرہ القید الیعز نیز لیس الخبر است اشتغال آنجهان همه از مساخت و گفت و برین تعلق
کرده جا این نباشد هر که ازین مثال را این انو و هیچ گذر ندیدان مقصود معین رسد و اگر هم
درین خال ودین عین بماند پس هر چه صورت آنجهان است نزا نیز از آن می باید گذشت
و اگر به هجران است حرمان است و دوزخ و عذاب نیران است قوله[۱۹۳] شاهد بازان این معنی

فارغان[۱۹۴] از عشق و از شاهد بازی چه خبر دارند اگر خواهی که ازین روشن
تر بدانی گوش دار موت[۱۹۵] نزد ما کفر باشد و حیات اسلام و توحید باشد و آنکه
سر شاهد بازان[۱۹۶] محمد رسول الله است صلی الله علیه وآله وسلم نشان کفر و اسلام
چنین داد اللهم[۱۹۷] یک احیا و یک اموت در دنیا تا طلب باشیے و شاهد خوبے
تا این بیتها بگفتے تا بودے که این معانی ذره روے نمودے **نظم**

آن بت شاهد که عشقش جان ماست	هجر و وصلش درد و هم درمان ماست
روے او دین است و زلفش کفر و شرک	پس خود او هم کفر و هم ایمان ماست

آن جمال غایب که صورتے شاهد بگشے و یا بتالے و یا یا امرد زیبے ظاهر شده
است ایشان بدان نظاره مانند غیب را حاضر دیدند الا بدین صفتے که گفتیم
رسیدن بدین دولت و مشغول بدین بودن و ازین برخوردن حیات باشد
و محروم و محجوب ازین ماندن موت عنایت کند قوله[۱۹۴] فارغان از عشق و شاهد
بازی چه خبر دارند آرے منعم بے سوز فقیر بے درد تا مرا بے ساز ازین گرفتاری ایشان
را چه خبر قاضی این عشق و شاهد بازی را بارنامه می نهد اما ما ایم که این بارنامه را شکسته
ایم سخن در واعظ واو مے نیر ودر وطعن قاضی بر محجوبان و بر دامادگان است
قوله[۱۹۵] موت نزد ما کفر باشد یا لا موت هجران و فراق گفت و بدو دبودن از مقصود
دگر موت خوانی هم درست است و اگر تحفه گوئی هم خوب باشد کفر از روے لغت ستر است
هر چه از محجوب مستور شد کافر شد از روے لغت و با اصطلاح صوفیان و عکس این حیات
است قوله[۱۹۶] سر شاهد بازان مصطفی است آرے هر آئینه سر عاشقان اوست و اطلاع
بر سر دنیا و آخرت او راست روایت رأیت ربی لیلة المعراج فی احسن صورة او را است
و و صحبت بر دانا نیک گفته است هر چه با مردمان وعده است با او نقد هر آئینه سر شاهد بازان
او باشد. قوله[۱۹۷] یک احیا اسلام و یک اموت کفر بر دو اوست و خالق الموت والحیات

ای عزیز تو در دعا این خواهی خواستن که مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم فرمود
و پیوسته در دعا این میخواند اللهم احینی ما علمت الحیوة خیرا لی و توفنی
اذا علمت الوفات خیرا لی اول مقام مرد این باشد که او را موت معنوی حاصل
آید چون[196] این موت حاصل آید نقد قیامت قیامتش بروی جلوه گری کند دانی
که اول چیزی که در این قیامت بینی چه باشد ای عزیز در این قیامت انبیا را
علیهم السلام برین عرصه کردند با امتان ایشان هر پیغمبری دو نور داشت و امت
او یک نور الا محمد را صلی الله علیه و آله و سلم دیدم که سر تا پای او نور بود که فاتبعوا النور
الذی انزل معه و امتان او را دیدم دو نور داشتند اگر خواهی که بدانی که

زنده و تمام یعنی اگر میریم بسبب تو قاضی همین معنی رعایت کرده است تا تجلی و شاهدی که گفته است
یعنی تجلی باشد بصورت او طالب این صورت مطلوب او و همان صورت که تجلی کرده است از جمال
خود با وقت انسانیت هر چه زیباتر و نظری هر چه تمام تر حکایت از جمال و حسن خویش کند آنکه در شاهد
باز را آن شاهد شاید ذوقی چنانکه مطلوب است بدست آید قوله[197] اللهم احینی ما علمت الحیوة
الدنیا خیرا لی اگر زندگی با تجلی اوست این حیات خیر است مراد او را مادام که باین تجلی زنده که
زنده گرد هر گه بر چند متعرض طلایع است الا از بسیار غیرها خلاص هم و در حیات بی تجلی و دیدار دوست
کراهیت دارد که عاشقان از وی چنان گریزند که مردمان از موت قوله[198] چون این موت حاصل
یعنی مردن آن است که بحیات زنده شوند بعد آن حیات مرگی نباشد فعلا قائم قیامته بروی جلوه
کند هم برین اشارت میکند قوله[199] عرض کردند سالکان قیامت نماید هر یکی را چنانکه آن چیز است حیات
نماید برای تحقیق [illegible] را و اطلاع بر سر حقیقت و آنجا که میگوید انبیا را برین عرض کردند در آن حال
صورت این بود هر یکی را دو نور بود و کسی باشد که او را یک نور بود و از دو نور عبارت از [illegible]
الا محمد [illegible] نور است [illegible]
برین [illegible] قوله فاتبعوا النور الذی انزل معه نوری که با او منزل است آن نور

آن نور با چیست آنگه عثمان بن عفان را رضی الله عنه بازبین تا او با تو بگوید که چرا
دو نور داشت که ذی النورین[167] گفتند و عثمان پیر تان هر یکی دو نور داشتند در یقین
چه خواهی شنیدن از جمله پیران جهودان یکی را دیدم از وی این واقعه پرسیدم گفت
من نیز در توریت این نعت مراتب انبیا علیهم السلام خوانده ام و ایشان با امتان
خود چنین گفته اند و خدا با موسی چنین گفته است و من در توریت بدیده ام انا[168] نورهم
یسعی بین ایدیهم و بایمانهم این دو نور باشد که نور علی نور بیان محمد باشد

ن چرا او را ذی النورین [illegible]

ن ای دوست [illegible] خود نور [illegible] نور تر بوده

فیض قدسی است و نور سوم جمی بدان جلا و غلبه قربت است که با نور مطلق صورت
اتحاد می نماید میگوید نوری که با او منزل است اتباع آن نور کنید پس وی دیدار را
دریابید قوله[169] ذو النورین خوانند قصه برین جمله که عثمان رضی الله عنه دو دختر رسول علیه السلام
بود بعد آن سبب ذو النورین گفتند قاضی این جا عنایت از نورین می کند که بالا ذکر آن
رفت فافهم ذلک قوله[170] از جمع پیران جهود پیری جهود دیدم از وی پرسید او گفت در توریت
چنین دیدم لا نزاع فیه امتان با صلاحیت اند و انبیا کذلک و هر یکی نوری دارد قوله[171]
نورهم یسعی بین ایدیهم و بایمانهم قاضی عنایت می کند که این دو نور است
آن نور را اگر عنایت توحید و وحدت گویند وحدت و احدیت خوانند با اعتبار و تحقیق
باشد دو نور است یک نور متصل بصفتین شد یکی تنزل او و دوم عین اتحاد و اتحاد
که هست با آن دو نور است و با آن دو نور باشد محمد نور علی نور چنان که آن نور مقید است
با مطلق یکی شده است نور علی نور گشته است و دو غیل با دریا پیوسته دو آب یکجا شده
بحران یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان بین اسلام و ایمان همین دو نور است یک نور را عنایت
از احد کن و دیگر را نور احدیت گو و هیچ یکی بی این دو نیست اما بر محمد یکی نور غالب آن
نور علی نور شد من رانی فقد رای الله چون فیض قدسی و نور احد و فیض مطلق با نور محمد

با تفصیلش ذو النورین باشد ایشان چیز مصطفی با آنکه نور بود اے دوست نور بود
نور علی نور دانم که گویی که فائده این سخن چیست آنست که من رآنی فقد رأی
الحق همین معنی باشد و خلق آدم علی صورته همین معنی باشد و قالت النصاری
المسیح ابن الله و در حق عیسی علیه السلام این نشان داد و می سعادت الابن ان
یشبه اباه راه سالک است که نورهم یسعی بین ایدیهم زیادت و رحمه ایشان بازی نماید
پس چون نور است این آیت چیست ربنا اتمم لنا نورنا اگر این آیت باهم
نداری این دعا چیست اللهم اعطنی نورا فی وجهی و نورا فی جسدی و نورا
فی قلبی و نورا فی اعضائی و نورا فی عظامی هر چند نور زیاده تر
باشد زیادت باید خواست اما ربنا اتمم لنا نورنا تا نور خدا میخواهد تا نور خود
در دنیا هر چند میخواهم که از عالم کنایت بگریزیم کنایت مرا دست میگیرد و نمی گذارد که

اتحاد یافت هر آئینه محمد را دید خدا را دید نور قدسی با خود متعلق داشت در عالم شهود ظهورے یافت
از عالم شهادت خلق آدم علی صورته همان صورتے که از فیض قدسی او متعلق بود در جهان بود که
و قد رأی آدم را همبران صورت آورد و ضمیر علی صورته را بعضے بر احد دارند و بعضے را بر آدم
دارند بدین معنی که گفتیم هر دو درست و یک معنی باشد قوله المسیح ابن الله یعنی حکایت می کند
که این را آن لفظ باید نسبت و بعد آنکه گفتیم بدین معنی او را نسبت این کند خطا کرده قوله ان یشبه
اباه یعنی و هم بدین معنی میگوید یعنی مشابه رب است تعالی شانه نمی خاید قوله نورهم یسعی بین
ایدیهم خدا فی باشید یعنی هم ایشان او که بدین صورت تجدید و از ان او باشید بدین معنی آن چنانکه یکے را
این علما اند که یعنی سعادت الابن ان یشبه اباه قوله ربنا اتمم لنا نورنا چون
گفتیم که آن نور است و نور ایمان نقصانے ندارد و جائے بصفتے تجلے کند و جائے بصفتے پس دعا
با تمام هم خود نور خواستن درست باشد.

از کنایت با مکتب آییم این دعا اگر بخوانده که یا نور النور مراد نور زیادتی میخواهد گفت
ربنا اتمم لنا نورنا این معنی را کسی میسر شود آنگه که لباس غیریت بر دارند و داخل
بدخول شود که و ان الی ربک المنتهی روے نماید نورهاے مجازی جمله در نور حقیقت
حقیقی شود کافری اگر هرگز دانسته که شهد الله انه لا اله الا هو و الملائکة و اولوا
ن: چه داد العلم قائما بالقسط چیست چون حاضر حضور عیانی شود ایمان هر سالک عوض گشته چه
شنیدن تو بدانی که ایمان بغیب باشد ایمان موحدان بعیان باشد از عیان باشد
در لباس عزت باشد و در لباس غیریت ملائکه و اولوا العلم بود اینجا شهد الله
باشد یعنی هو الله المؤمن المهیمن اینجا روے نماید اما که اعلم شود که یا ایها الذین امنوا
آمنوا بالله و رسوله خود میگوید که بجز این ایمان دیگری باید پس عکس این سخن چه باشد

قوله داخل بدخول شود چون نور خارجی باشد داخل منضم شود پس در دخول یکی شود بدان معنی که گفتیم او
کرده می کند باز دیگر می گفتیم قوله و ان الی ربک المنتهی آن داخل آن آن خارج بجائے دیگر و هم دوئی
نماند لا بد ان الی ربک المنتهی درست آید سلوک الی الله تمام شد اما فی الله من الله باقی است
قوله نورهاے مجازی در نور حقیقی حقیقت شوند نور مجازی که بسبب ظاهر اعتبار کنند هم از جهان برخیزد هم
بحقیقت یکے باشد قوله کافری آرے بدین معنی که قاضی دانسته است و هر که بداند بدین فهم تو کافر
باشد قوله غیریت ملائکه و اولو العلم از میانه برخیزد و هم دوئی بر ود جز یکے بیکے بوحدت حرف
ن: اعتبار نماند شهد الله باشد بلکه شهد الله نباشد الله باشد و شهد الله عبارت باشد چون این اعتبار آمد
اولوا العلم و ملائکه هم باشد اگر اعتبار کردی سخن را نهایتے نیست و گرنه جائے سخن نیست کل
لسانه قوله یا ایها الذین آمنوا آمنوا ایمانے بعلم الیقین بود بعد از آن بعین
الیقین تا بحق الیقین پس هر ایمانے که آمد لطیف تر و صاف تر و عالی تر و آنکه قاضی میگوید
برعکس این و داعے کفر کفرے باشد یعنی بدان معنی آید بر عکس این معنی اول کفرے غلیظ تر و تاریک تر

آن باشد که دل او این کفر کفرے دیگر باشد وَمَنْ یُؤْمِنْ بِاللّٰهِ یَهْدِ قَلْبَهُ این باشد چون
مرد مجذوب مرد واصل باشد مؤمن باشد بے هدایت چون آن مرد مجذوب شود هدایت رسد [illegible]
یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ وَیَهْدِی مَنْ یَشَاءُ آنگه روے نماید چون هدایت چنین حاصل آید [illegible]
که هم شریک هم مقام خدا باشد مشرک شود لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ [illegible] لما باشد
که مؤمن شود وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ اگر خواهی که تمام این کلمات بدانی الایمان عریان

آن کفرے که تا فی غایت می کند آن کفر اعتباری است ایجا نهاده باشے آن کفر است [illegible]
عین الیقین در علم الیقین کافر باشد و کذلک در حق الیقین آن کفر [illegible] قوله
قوله وَمَنْ یُؤْمِنْ بِاللّٰهِ یَهْدِ قَلْبَهُ هر که ایمان بخدا آرد دل وی [illegible] است که دل او [illegible] شده است
و هر که ایمان بخدا آرد او را خدا باید قوله چون مرد مجذوب باشد یعنی تا با خود است ایمان مؤمن
و مؤمن هدایت یافته است چون از خود رود هدایت رو نماید یعنی محو باشد [illegible] قوله
یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ هر که بے هدایت است وَیَهْدِی مَنْ یَشَاءُ هر که با هدایت است
بلفظ هم شریک و هم مقام خدا لفظ شنیع است اگرچه این معنی باشد [illegible]
سخن تا بر کدام [illegible] قوله شریک باشد این [illegible] هم شریک
این هر شریک و هم مقام شوند و عمل هر دو حبط لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ این شد چون یگانگی بحقیقت میسر
نیست البته دوئی در میان باقی است شرک مرکوز شده است و مقبول آمده است وَمَا
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ همین گواهی داده است این شرکے است که هیچ [illegible]
یگانه [illegible] است هم از این جا است [illegible] قوله الایمان عریان
هیچ لباس ایمان و شرکے با وے نباشد اعتبارات بجملها ساقط گردد و ایمان برهنه باشد آن
ایمان را اعتبار است و لباس التقوی و چون این [illegible] لباس [illegible] ولباسه
[illegible] تقوی [illegible] معلوم شود که ایمان [illegible]
تقوی [illegible] است [illegible] باشد

وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَٰلِكَ خَيْرٌ [illegible] آن آخر [illegible] که نور آن فی جسدی لباس تن است و نور
فی قلبی لباس دل باشد و نور آفاقی [illegible] لباس چشم باشد در این مقام سالک را ذلک النور
خوانند [illegible] باشد [illegible] که یا نور النور چون خواهد که این مقام نیز [illegible] ف [illegible] آید
و ایمان نیز [illegible] مؤمن شود رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا لباس ایمان و تقوی نیز [illegible]
شود و مؤمن نماند لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ [illegible] نماید العزیز ف دست
از این آیت یَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ [illegible] فهم کرده آن روز که اسرار [illegible] این روز باشد
تا آن روز کدام است روز قیامت خوانند قیامت عوام نباشد قیامت [illegible]
قامت قیامت باشد اگر خواهی که سوگند [illegible] قیامت بدانی برخوان لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ف برخوان

قوله [illegible] فی جسدی حاصل کلام قاضی هم بالا مرتب است [illegible] است [illegible]
[illegible] در دل و نورے در وجه و نورے در چشم [illegible] گفته ایم [illegible] هم بالا
است [illegible] در کلام قاضی بسیار است مومن [illegible]
لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ چون کسے نباشد مومن غیر مومن همه محو باشند [illegible] محو باشد
لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ او یکے ماند [illegible] دیگرے نباشد [illegible] است [illegible]
[illegible] تعالی [illegible] هٰذَا لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ [illegible]
[illegible] لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ اثبات [illegible]
[illegible] است [illegible] موجود باشد دیگر نه قوله يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ [illegible] پیدا شود
[illegible] انسان سرے [illegible] آن [illegible] آشکار باشد [illegible] قامت
این قیامت این طایفه است اگر سوگند خورند بدین قیامت آن از آنها است زیرا [illegible]
[illegible] جلوه کرده است [illegible] مَا فِي الصُّدُورِ [illegible]
[illegible] عِنْدَ اللّٰهِ [illegible] در این [illegible]

درین قیامت یَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ بر تو جلوه گری کند و حُصِّلَ مَا فِی ن روز
الصُّدُورِ پرده از روی کار بردارند تقوی روی نماید اِنَّ اَکْرَمَکُمْ
عِنْدَ اللهِ اَتْقٰکُمْ پس ازین سوگند یاد کند وَلَا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ
چون همگی تو منور شود خطاب همه این باشد یَا اَیَّتُهَا[192] النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ
ارْجِعِی اِلٰی رَبِّکِ رَاضِیَةً مَرْضِیَّةً فَادْخُلِی فِی عِبَادِی وَادْخُلِی
جَنَّتِی این جنت را در عالم یمن خوانند کلام یمن از مصطفی صلی الله علیه و آله
وسلم بشنو که گفت الایمان یمانی والحکمة یمانیة یمین عبارت از دست
راست باشد پس هر که نه یمنی بود یساری باشد اصحاب الیمین این گروه باشند
و اصحاب الشمال گروه دیگر در عصر محمد صلی الله علیه و آله وسلم قومی بودند چون خواجه
[193] اویس قرنی بود نشان این رموز این دان که مصطفی علیه السلام گفت انی
لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن از چنین مردان نشان توان داد اما او این

قوله[192] یَا اَیَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ چنانکه او دوست او را بر آن اطلاع شود و بر آن
قرار و آرام گیرد و دنیا و آخرت دنیاش گردد او را نفس مطمئنه گویند این چنین نفسی آن نفس
است که او بوی دارد که واجد آن بویها قرب را نسیمی و حظی باشد قوله[193] رسول الله
گفت انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن از سمت کسی است از دو بوی خوش بر آمده
است بشام نفس متبرک رسول الله رسیده او نشان بدو می دهد نشان به نفس الرحمن ن می‌نهد
می گوید انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن چنین گویند این اویس قرنی است و هذا ن رسید
حکایة منهم چون خلق یمن به وی اطاعت و انقیاد کردند نزول رحمت طرف ایشان دید
گفت انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن و یمین عبارت از دست راست باشد
لکن و یمین هر دو قریب الاشتقاق اند و یمین نسبت به شرف دارد و نسبت به رحمت دارد

قدر و او را اما المجالس بالامانات مگر که نخوانده و دانی که این کدام مقام [194] است مرتدم اگر
یارم نگفتن که این چه مقام است اما باید که دانی که این ساعت خود مرتدم و دانی که چه گویم
اگر باورت نیست از مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم بشنو آنجا که گفت [195] مَنْ بَدَّلَ دِیْنَهُ
فَاقْتُلُوْهُ گفت هر که دین خود را بگرداند او را بکشید این خطابه است با دربانان [196]
عزت وَمَنْ یَّبْتَغِ غَیْرَ الْاِسْلَامِ دِیْنًا فَلَنْ یُّقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِی الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِیْنَ
اگر خواهی [197] زبان طلسمات و سندسی و مقلوبات بدانی و جای رسی که نه مؤمن باشی و نه
کافر در سر آن داری که با من موافقت کنی و حظ خود را بینداز و از خودی خود بیرون

فلی ذا الایمان بیان درست آید قوله[194] مرتدم اگر یارم نگفتن نیز گوید بیت

کافر نشوی عشق خریدار تو نیست — مرتد نشوی قلندری کار تو نیست

از خلاف رسم دین کردند و صورت دین کردند ابلیس فیه پیدا آوردن و در معنی جدا شد او
نیست تا آنکه گوید مرتد نشوی قلندری کار تو نیست از جای بجای آمدن و از اعلی
به ادنی و طریق ارتداد باشد اکنون قاضی مسلمان مرتد میشود و جا بجا کافر هم می گردد و باد که
باد المسکینان مسلمانان شویم امثال شیخ و علمای دیگر هم قاضی امثال قاضی چنانکه ن مسلمانان
محی الدین ابن اعرابی از دایره خارج شده اند اگر چه از ضابطه خارج نشده اند.
قوله[195] من بدل دینه فاقتلوه قاضی برای کشتن خود فتوی میدهد قوله[196] دربانان عزت
علما و دین داران دربانان عزت اند یعنی عزت خدا نگاه میدارند هر که برخلاف این بگوید
دین او میشکنند و دربانان بچوب و شلاپ می گردانند و ایشان ملام دیدند تمام این جهان
و آن جهان قوله[197] اگر خواهی که زبان طلسمات و سندسی مرادش ازین طلسمات سندسی مقلوبات
این است که من سخنی گردانیده بر طریق طلسم خواهم گفت اگر آن نوع دانسته گردانیده
اشخاص را باید الی اینکه کافر باشد نه مؤمن و آنکه طلسم مقلوب بیان میکند لایق اینجا

توانی آمدن تا آگاه این راز شوی و لایق شنیدن این کلمات شوی و دائم بر گوئی
بلی اما! تو گفته ام که مخاطب توی اما مقصود مخاطبان غایب اند که خواهند آمد پس
از ما که فواید عجیب را در کتب من بدیشان خواهند نمود که الشاهد یری ما لا یری
الغایب این باشد ^۱۹۸^ درین مقام تا غایب نشوی حاضر نباشی و تا حاضر نباشی ^۱۹۹^ ن: این خطاب شد
غایب نشوی اگر چنانکه سر آن داری که کافر شوی گوش دار از آن شیخ که گفت ^۲۰۰^ شنیده که گفت .
آنچه محمد است نزد خلق نزد ما خدا است و آنچه خدا است نزد خلق پیش ما محمد است ^۲۰۱^

کلمات که باشد و فهم کند آنکه از خود برود از دید فقط خود را بدر کند این گفته موافقت با
مومن و متقی باشد این چنین کسے مصدق باشد قوله ^۱۹۸^ الشاهد یری ما لا یری الغایب هر
آینه آنچه حاضر بیند در مجلس خویش باشد غایب از آن مجلس برون مطلع نباشد قاضی را مراد
این است و آنکه حق حاضر شد بجائے رسید آنچه با سرار حق اطلاع دارد دیگرے ندارد این
مقام شد این مقام نهادن چه باشد سرے دقیقه را مقام تو آن گفت قوله ^۱۹۹^ تا غایب نشوی
یعنی وجودے که داری از آن فانی نشوی وجودے دیگر پیش آید از آن نیز فانی شوی چون آن
اسرار خدا است فهم توانی کردن قوله ^۲۰۰^ اگر سر آن داری که کافر شوی برچه کافر میشوی بگو اگر
سر آن داری که مومن شوی خلق بغلط چیزے تا چیزے را چیزے دانستند هر آئینه بدین وهم
ایشان کافر شدند اما بحقیقت ممنوع شد و این مومن دهی بر وهم خود آن محقق را کافر خوانند
قوله ^۲۰۱^ آنچه محمد است نزد خلق محمد از عبد الله و آمنه زاد یعنی او از پرده شد این را محمد و احمد
نام کردند و اگر مجرد آمدن او از نسب عبد الله و آمنه و تسمیه او به محمد و احمد نام همین قدر او
خدا باشد محمد بعض خود باشد اما چون خداوند سبحانه و تعالی نورے متمثل بصورت
ایشان کرد و از رسید ستاره وسے فرستاد و این را محمد و احمد مردم نام کردند آن محمد را دو
ن: من اعتبار آمد اما ان بحق و نظر خلق به خلق متوجهان قریش چنین گفتند که محمد از عبد الله و آمنه آمد

ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه این مقام باشد پس آنچه حاضر
و غایب باشد و آنچه غایب حاضر باشد الشاهد یری ما لا یری الغایب این باشد اما ای عزیز
زنهار نه پیچیم که برے آنکه سخن نزا بحو و کشد تو این کلمات را بحو و کشتی که آنگاه
جان نبری و دانی که چه گفته می شود که مصطفی علیه الصلوة و السلام میگوید ^۲۰۲^ ^۲۰۳^ من احدث
فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد و این حدیث را از روزگار همه فیلسوفان بر
آورده است من غشنا فلیس منا ^۲۰۴^ این باشد آخر شنیده باشی که هر که با کافر شنید
کافر شود اگر صحبت من ترا هیچ اثر نکرد بسے جز این که اگر حلولی مذهبی نباشی بارے حلولی
مجازی باشی چه گوئی آن تهام لیلے دین میدانید و تو دردین من باشی چه گوئی تو نیز
بے دین نباشی حسد و رضا با ایشان ^۲۰۵^ را قل الله ثم ذرهم اگر خواهی که کسوتے
از جمال آنچه گم کرده بازیابی یک ساعت خود را با این حدیث ده که مصطفی علیه السلام

از شرح چنین نام کرد محققان گفتند از خدا انجا آمد این معنی را قاضی میگوید محمد است آن را خدا
گوئیم و آنچه خدا است شما آن را محمد گوئید این معلومات قاضی است ما جعل الله لرجل
من قلبین فی جوفه این چنین باشد که دو محمد است محمد یکے دل محمد یکے و ده محمد یکے
دربیان بیان قاضی که گفت ما آن را شرح کردیم غایب حاضر یکے باشد قوله ^۲۰۲^ جان نبری این چنین
زبان گوید و ما سخن بگردانیم آنچنان گویند که وسے گیرد چه نه جان سلامت نبرد قوله ^۲۰۳^ من
احدث امرا چیزے مستغرق نباشد مردود باشد و تو خود بیایے که هیچ نگوئی بهتر است تو آنکه میگوئی
بر چیزے خود را با نزدیکان درهم میگفتند تو گشته شوی و نزدیک خیر الانام نباشی قوله ^۲۰۴^ من غشنا فلیس منا
آنکه مرا غش میکنی نه سخن راست بیان کن و غلط میدهد قاضی آنچه باید گفت تو جستے ترا از مسلمانان
شمرد قوله ^۲۰۵^ هر که با کافر نشیند حتی بر رضاے کفر یکبار نشنیده کافر شود قوله ^۲۰۶^ اگر حلولی مذهبی باشی لا حول
ولا قوة الا بالله اگر وهم حلولی درین کلمات باشد اما معلوم نیست که البته ذکر حلول کند قوله ^۲۰۷^ قل الله
ثم ذرهم یعنی اے محمد خدا یکے است و جز او هیچ یکے نیست ۔

فرموده است مثل المؤمن کمثل النخلة المثمرة مثال مؤمن چون درخت باردار باشد که
بهره[۲۰۸] از ثمره آن درخت خلق متمتع شوند این قدر اینجا کفایت باشد اما جماعتی که این
صفت دارند که منه الحق[۲۰۹] عمی القلب با ایشان چه این حدیث نتوان گفت مثل المؤمن
کمثل النحلة لا یاکل الا الطیب ولا یضع الا الطیب گفت مثل مؤمن چون نحل انگبین باشد که چیز پاک خورد
و چیز پاک بزن نهد طعام طیب مخورد و فراغت از عسل باشد که فیه شفاء للناس[۲۱۰] این همه
از آن یافت که اوحی ربک الی النحل در مقام دیگر گفت مثل المؤمن[۲۱۱] مثل السنبلة مثل مؤمن چون مثال

قوله[۲۰۸] بهره یعنی خلق از او متمتع شوند یعنی سخنی که ما گفتیم در آن نفع هست قوله[۲۰۹] منه الحق عمی القلب آنکه
دل کور است آن نیز هرگز نفع گرفتنی نیست بدان که گویند زنبور را عادتی است جز چیزی که از
صلاحیت آن دارد که عسل شود نخورد و از وی جز شهد شیرین خالص بیرون نیاید گفت مثال
مؤمن چون نحل انگبین باشد یعنی هرجا که میوه نحل انگبین مساحت می کند و مسوح ... باز دو
بیرون از اکل لایق می باشد آنرا نخورد تحفه دیگر است از جهت پادشاه زنبوران که آن را
یعسوب گویند یک زنبور بر رهگذر سر می ایستد هر یکی از زنبوران میگذرد و بوی او می بوید
اگر چیزی خورده است که آن زنگار شهد است سر از تن او همانجا جدا می کند حقیقت
تجه دارد جز محروم یا در رون نتواند نهاد قوله[۲۱۰] فیه شفاء للناس یعنی با وی این وحی
کرده اند و یا با مصطفی خطاب کرده اند که در وی شفا است قوله[۲۱۱] مثل المؤمن مثل السنبلة
تمثیل بسنبله چند احتمال دارد یکی قاضی بیان کرده احتمال دیگر در سنبله هم نفع است هم لذت
و ذوق است هم امید برخورداری است هم جمال و کمال است و هم بر آوردن و بر شدن
و درخت کافر عکس آن بدان ماند درخت سوخته باشد خاکستر کرده باشد هیچ کار نیاید و آنکه
قاضی میگوید مثل اصحابی فی امتی کالملح فی الطعام ملح در طعام مقصود است ملح برای زیادت
لذت را اصحاب رسول الله از صحبت رسول الله دقایق و حقایق که گرفته اند چنانکه نمک در طعام

خوش باشد که ساعتی ساکن باشد و ساعتی متحرک در ترقی و تراجع باشد و مثال کافر چون
درخت خشک باشد که ثمره ندارد و محنت باشد جز هیمه را نشاید ترا عجب می آید آنچه
گفته می شود که مقصود کاینات ایشانند و دیگران طفیل ایشان اگر گواهی از مصطفی علیه السلام
بشنو که گفت مثل اصحابی کالملح فی الطعام لا یصلح الطعام الا بالملح دریغا نمک[۲۱۲] از خود
تبرا کرده است همه طعامها را بدان احتیاج باشد اگر با خود بودی او را نیز بدیگری
حاجت بودی اللهم اهد قومی فانهم لا یعلمون[۲۱۳] را بشنو و دعا است بدین
مقامها یا لیت قومی یعلمون بما غفر لی ربی وجعلنی من المکرمین آمده است
که مهجوری که چرا جمله محروم باشند از صحبت الهیت هر کسی لایق صحبت نباشد دیگر اینجا ... است و اگر
غیرت باشد هیچ تماشا نتوان دادن که المجالس بالامانة[۲۱۴] اینجا چه رشک و غیرت[۲۱۵] نباشد

باشد اگر مردود دین بر تیزی ایشان رود و روا نه و جای شد قوله[۲۱۲] نمک از خود تبرا کرده است او را
بچیزی حاجت نیست و لیکن این حاجت دارد که با دیگری اتصال او نسبت نموده حال او
دون او پیدا نیاید یعنی در وجود است چنانکه ابن اعرابی طلق و یقیه گوید این ما خبر ایمان ...
کن قوله[۲۱۳] فانهم لا یعلمون حقیقت معشوق بر ایشان مخفی است بوم قریش با امتحان بکار و
و معارضه چنین می آید یا لیت قومی یعلمون بما غفر لی ربی این تحریم از آن خود نمائیهاست ... نیز این هم
نفس عادتی دارد البته خودنمائی کند و خودبینی نماید آنکه مردم در بهشت در آمد و خودنمائی از سر
رفت میگوید کاشکی آن طایفه که مرا انکار و استهزا میکردند میدانستند که امروز چه شده ام و کدام
مقام بکرم داده اند اما قاضی برای آنکه می آرد شفقة علیهم این سخن میگوید که یا لیت قومی یعلمون
قوله[۲۱۴] المجالس بالامانة این آن امانت است که خیانت نتوان کردن و اگر کنند آن کالا
از نقصان دزدیده نشد اما مرد گوینده کافر لایق در دین و در دین نگرود قوله[۲۱۵] رشک و غیرت
باشد رشک و غیرت اینجا از آن نیست که هر یکی بذات مشغول است که پروای دیگری ندارد

از حق تعالی محو انجا کہ گفت وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ [۲۱۶]
مُتَقَابِلِينَ چہ خوب بیانے شدہ است این جملہ را گفتہ شد و اینجا گرفتہ اید کہ عارفے
بنزد عارفے بنشست گفت کیف حالک گفت الامکان فی حالک ما اشتغالک فی حالی [۲۱۷]
ان کنت لا یدرک حالی فانی حنک مشغول این عالم بلند تر از آن است کہ کسے
توقع دارد کہ مطلع آن شود اگر خواہی کہ تمامتر بدانی بدانکہ با مصطفی علیہ السلام چہ گوید از [۲۱۸]

ہیچ وقتے ندیدہ است وندانستہ است ہر کسے کہ او دہشت او انکسے دا صبیح نیست او را تقیضے در نیست
ن بیہودہ — شرابے خاصہ بودہ یا بیہودہ است کہ دوی را املا از ان شور نیست مصطفی را این قدر
شور باشد کہ او در شرابے بیہودہ اند کہ یک کاسہ لبت و چہار ہزار اند گونہ شرابے وا زہر
نمے قطرہ در جام محمد چکانید واند برین کل شراب ہر کسے شناسد اما آنچہ او وا رواز لذت نقل
آن قولہ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ بر دن کشیدیم آنچہ در سینۂ ایشان از غلے و
کدورتے و بیخواہیم ہر کسے را در ان باشد مخالف و موافق باشد ہر تجہاو در ذوق و خوشی قولہ
الامکان فی حالک چنانچہ گفتیم در بیان آن بزرگ ہمان ظاہر شد و ہر کسے را دو تیتے
ن گفتند — است کہ ہیچ کس پروائے دیگرے ندارد قولہ با مصطفی چہ میگوید قصۂ اصحاب کہف گفتی
و دران یک این بود کہ ایشان را صورتے است اگر تو بر آن مطلع شوی عجب نباشد کہ از بے
ن وہم خوف — خوف از ایشان رو گردانی یعنی نتوان دیدن و بخوف ستلی شوی رسول اللہ علیہ السلام
تجلیات قہریات لطفیات حیات و معنویات مخوفات و متنات کہ بسر و ذرہ دیل
دامن متابعان او بستہ اند چہ باشد کہ از ایشان بترسد و بگریزد یعنی ازین رو کہ ایشان
ن بشر بشریت — وازین جہت بشریت این صورت آید کہ دیدن ایشان کہ بشر با وصف بشری نتواند کرد و
دیگر گوییم بسیار بار رسول اللہ نقرا و مگیاند چون این چنین حکایتے ہست کہ ما ہیبتی
ن ہیبت — وارد پس ما ہیبت موہوم از طور و دور آن حالت عجب نباشد کہ ما ہیبتے ظاہر شود واللہ

واقعۂ اصحاب کہف لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ
رُعْبًا دیگر من اینجا گویم بدان غار قشری در دنیا اگر درین مقام جوانمردے گوید
کہ ما ایکہ الی قبلہ معذور باید داشت این نکتہ بگویم کہ مرا شورش پدید آمد عثمان
عفان رضی اللہ عنہ روزے کہ از دنیا مفارقت خواست کردن گفت مرا امروز [۲۱۹]
حلال کنید و از ہر یکے عذرے و استحلالے میخواست او را گفتند سبب این چیست
گفت امشب مصطفی را علیہ السلام دیدم کہ در عالم شہود بود یعنی مقام شہید الحق [۲۲۰]

ن احلال — محمل و این چنین حالت کہ نشان از دوست ہم گویند قولہ مرا حلال کنید یعنی حلال است
واگر بحال غیر ہم است یعنی چون امروز حلال کنند برین دہم مرا بخشند و روا نگاہی
بودہ است کہ صحابہ رضی اللہ عنہم کفر عثمان و اگر بہ ہیم باشد یعنی مرا ترک کنند کہ بخشند تا
در مقام شہدا ہم اگر گویند تجلی میخواست وآنچہ ہر سرا از روے شریعت معنی درست است
قولہ یعنی مقام شہدا معنی مقام شہید عنایت از خود میکند شہود از خدا وند سبحانہ بصفت
شہود بودہ است و قاضی میگوید کہ عنایت میکند یعنی بنا برین است شہید شہود است
دار را علی الدوام شہود است پس ازین شہود قاضی مقام شہدا مراد داشت ہم بدان
معنی کہ گفتیم و آنکہ گفت انعطار پیش مالکی یعنی از امساک وجود حسی بہ آنی یا قطع
وجود حقیقی نرسی و ارتفاع ان بود کہ چند روز محصور بودہ چہل ہزار مرد بعضے صحابی و بعضے تابعین
عثمان را برین آوردہ اند کہ ترا از خلافت عزل کنیم و یا بکشیم او از خلافت عزل اختیار نکرد و
گفت ہر چہ آید از خداے آید برین بود کہ امروز یا دو روز دیگر بکشند چون رسول علیہ السلام
را بخواب دید تحقیق کرد کہ امروز خواہند کشت عجب کارے مجمع خوارج بر عثمان جمع شدند
و گفتند کہ اندک انحرافے در وصے شدہ است از ظاہر شرع اے عارفان محققان
ازین انحراف باز آیید و اگر نہ بکشیم ازین جا نہم کن از انحراف جادہ چہ آید قاضی را ہم — تنیا باز آید کشند گرد

اے عثمان فردا مین خواهی رسیدن وانتظار پیش ما کنی چون از خواب در آمدم
ارشادی این خواب فرا دم رفت اکنون بیقین دانم آنچه او گفت صادق باشد
و بدان مقام نتوان رسیدن الا بقتل امروز مرا بخواهند کشتن روز نیمه برسیده بود که
شهید شد اے دوست [٢٤١] نامے از نامهاے او الشهید است [٢٤٢] آن جوانمرد که گفت
آن سگ را که کَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ صفت اوست او را دیدم که
حقیقت همه جلوه می کرد یعنی حق تعالی را در ان حقیقت آدمیت آن کلب دیدم ن اما
پس با او گویند که لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا [٢٤٣] من اینجا گویم که تا تو ما او جو
بدان غار در نشوی و او دلیل راه تو نشود آن راه هنوز تمام نباشد باید که مرا معذور
دارند گوش دار که چه میگویم مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ غیرت الهی نمی گذارد که چنانکه هست
گفته شود اگر این اسرار بیان منکشف گشتے همه اهل [٢٤٥] هست شدگان روزگار
پست و نیست شوند تا هستی دوم ایشان را لایق آن کنند که این اسرار بر ایشان

اینجا گفتند که جاده انحراف کرده است [٢٣٠] قوله نامے از نامهاے او شهید است چون نام شهید با
هر که بدین صفت موصوف شد نتیجه بصفت او برد [٢٤٢] قوله آن جوانمرد گفت آن سگ آن
کلب صفت او صفت آدمیان گرفت با اصحاب کهف موافقت کرد خدا را یکے اقرار کرد که
صفت آدمی و آدمیت در وے جلوه کرد سگے بصورت بود و در معنی آدمی [٢٤٣] قوله اگر من اینجا گویم
یعنی اگر او تعالی دلیل راه نباشد هیچ یکے بدین خبر رود و اگر چیزے نصیبے باشد تمامی کار نبود
[٢٤٤] قوله مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ یعنی آن کلام نمی گذارد که گفته می شود آنچه هست زیرا چه علما
باشند اندک اند [٢٤٥] قوله آنها هست شدگان روزگار پست شوند و معنی است که یک هستی
همین که مردم دارند هستی دوم از نیست گردند و هستی دیگر هست شوند چون از اول نیست
را مقام هستی دوم کردند تحقیق تا هستی همین است آن را انتہے برد پس آنکه آن را اراده ن بود

جلوه کند اما با این همه گویند ایمان را بدین کلمات معذور باید داشت [٢٤٦] اقبلوا
الکرام عثرا تهم عذر همه شیفتگان روزگار خواسته است از شیخ جنید
بغدادی رحمة الله علیه بشنو از و پرسیدند که من العارف فقال العارف [٢٤٧] لون
الماء لون انائه گفت رنگ آب از رنگ انا باشد این در عالم
تلوین باشد از ین مقام مصطفی علیه السلام عبارت چنین کرد [٢٤٨] ان لله
عبادا خلقهم لحوائج الناس و آن شنیده که بزرگے را بزرگے پرسید

---

[٢٤٦] نیز حقیقت ایشان بحق حقیقت ظاهر گردد قوله اقبلوا الکرام عثرا تهم قاضی رحمه الله
فرود از کرام داشت و با این لطف و کرم عثرات برخ و اثبات کرد [٢٤٧] قوله لون الماء لون الاناء
ما العارف اینجا من مناسب است مگر ما بمعنی من باشد و دیگر سائل گر از صفت عارف می
پرسد بدین هر دو بیان از صفت عارف می پرسد لون الماء لون الاناء یعنی عارف متصف
بصفت رب است یعنی شناخت بصفت او شده است و دیگر عارف کیست آنکه درون
و بیرون یک رنگ شد اگر در صافی و شفافی هر دو یکے اند آرے درون و بیرون یکرنگ نا کرد
نماید اینجا سخن داریم اگر آبے سفید سے اندازند در شیشه هم سفید باشد هرگز احساس نشود
که درو چیزے هست یا نیست العزیز بیانی این معنی وے که گفتیم اقلّ من کل قلیل و اعز ٦ اعز
من کل عزیز بسیار شیخ من بیان صفت بوده که هیچ یکے ظن نبرد که از حرفت عزیز
بنے در مشام او رسیده اکنون شخص است این شیشه و آنچه در دست یکرنگ است
معلوم نمی شود در ین چیزے هست یا نیست اما اگر در اجنبان دیدی بیگیرد معلوم شود که در وے
علیه و عزیزے است [٢٤٩] قوله خلقهم لحوائج الناس چون خود را از خود رفته بود و خلقهم
لحوائج الناس باشد از فناے فنا رسید بقاے بقا را بصفت قبول دید خلقت او دو داشتن
از حید اغراض الهی نباشد آنکه از شبلی ابو محمد رویم او را پرسید از توحید شبلی گفت هر که از توحید

الی این اشارت[۲۲۸] کند فقال الی العرش فقال الحمد لله الذی اوقف الخلق مع المخلوق
اما علمت ان العرش مخلوق والی کرا. این کدام مقام است؟ آنست که وقتی رویم رضی الله عنه
شیخ شبلی را پرسید که ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فهو ملحد ومن عرف التوحید
فهو مشرک ومن لم یعرف ذلک فهو کافر ومن ادعی علیه فهو عابد وثن ومن سال عنه
فهو جاهل درین مقام من عرف الله کل لسانه بکار باید داشت[۲۲۹] الا مبتدی سالکرا

ن بحقیقت سخن گوید مردم او را ملحد خوانند و در شرع عارفان نیز ملحد باشد زیرا چه تحقیق است التوحید قطع ...
ن باوجه کردنی است و بدر بدل شرایع باد ... است چه و سبیح الذاهبین الی الله باشد مرآینه تا مشی ملحد شد
ومن اعرض عن التوحید و هر که از توحید اعراض کند جز مشرک نباشد و هر که این نداند جز کافر نبود و هر که سخن
نگوید باشارت فرماید او جهت پرست نباشد زیرا چه اشارت بسمت مشار الیه باشد چه سمت
وجهت را رعایت کردی و آن سو اشارت نمودی این صفت آمد گوئی بت است که تو او را می پرستی
ومن سال عنه فهو جاهل و اگر پرسد بیخبر جاهل باشد زیرا ... توحید الحاد است
دعوت از و شرک و نکره و در وی کفر و اشارت جهت ... قوله[۲۳۰] کل لسانه درین مقام او نیست مگر مقام
کسی است که آن همه جانها بسر برده باشد ... کشد نطق را مساغ کل لسانه باشد پیش آنکه
ن عزیرے از وجوهات در گذری و ماسوی عرش ... وجودی باشد که آنجا جز کل لسانه نبود و ... محمد حسینی
سلمه الله تعالی این مقامی است و این سخن است که عارفان ... چیزی نداند تا انکه
انکار کرده اند و گفته اند که وراء آن وجودی ... الله تعالی عن ذلک علوا کبیرا ای عزیز ...
هر کلمه گوید ... که بیان عارفان باشد که ازین مقام خبر دارند قوله[۲۳۱] این اشارت که گفت الی العرش
بدین اشارت محیط جهات عرش است وراء او وجودی نبود اشارت تا بعرش باشد و آنکه او گفت
ن اوقف الحمد لله الذی اوقف الخلق مع المخلوق اما علمت ان العرش مخلوق سخن آن بزرگ را
سالی فهم کرده ... و زبان او در اثنای سماع و رقص این سخن رفت لوذ ... العرش

خود نشانی داده است که فاسئلوا اهل الذکر[۲۳۱] ان کنتم لا تعلمون
اگر خواهی از مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم نیز بشنو که گفت اطلبوا[۲۳۲] الفضل من الرحماء
ن حلد فی امتی وعیشوا فی اکنافهم اجازت است پیر را چندان باید آمدن تا که
تربیتی کند مرید را و تربیت آن است که مرید را مشغول گرداند بپرسیدن
و شنیدن احوال از شیخ که آن بزرگ اندازه گفت که هر که با پیر احوال
نگفته باشد در قیامت[۲۳۳] او را راه ندهند تا از حق تعالی راز پرسد و باوی
ن بازرسد سخن گوید هدایت[۲۳۴] الله علی المؤمن السائل علی بابه این باشد اما مقصود ازین ...

از قتل مردمان باد این باب گفت و شور کرده و در اسلام جواب نبود جز سکوت زیرا چه آن مردم خویش را
... بیان سیری کنند با ایشان سخن توان گفت قوله[۲۳۵] فسئلوا اهل الذکر عارف را اگر تطبیق
خواهی ... حضرت استاد ... کن فسئلوا اهل الذکر را و عمل آر قوله[۲۳۶] اطلبوا الفضل هم بدان معنی است
که گفتیم مرحماء گفت زیرا چه ... اسرار ... آن ... شخص ... آنکه جهت شفقت
او را او ... باید ... از اسرار پیر بر مریدان ... حمایت ایشان علم حقیقت حقانی
را بسر برده باشد میان عرفاء امت است ... صفت او این باشد اشداء علی الکفار
البته نخواهند که رمزی از اسرار او بزبان رود قوله[۲۳۷] در قیامت او را راه ندهند زیرا که کیمیا گری
را رنگ کند و زر سازد او باید امتحانی که میان این قوم آمده است سلامت بیرون آید و اگر
سلامت بیرون نیاید او را زر خالص نگیرند و باشد بی رنگ خود اگر ... وجود ...
همچنین قیاس احوال خود تا به پیر نگوید ... صدق نباشد و بیان آن به تو نگوید آن دعا
ن نجات ناید تو مراد نگردی قوله[۲۳۸] هدایت الله علی المؤمن تا از احیانی است بلکه ... دامن
تو نیست بر تو سائلی بیاید و از تو چیزی خواهد اگر تو عارف و محقق نه از تو که پرسد و توحید دانی
و دامن او چه تو افی داد که هدایت الله علی المؤمن السائل علی بابه

۲۳۵
که کار از آن بایگردد که آنرا جواب صواب باشد تا پیر پرست نشوی خداپرست
۲۳۶
نشوی تو نه پنداری که مصطفی صلی الله علیه وسلم ازینجا گفت که المرء کثیر باخیه این حر
است پیر را اما مرید را مقید کرد به شرطی و آن آنست که مصطفی علیه السلام گفت المرء
علی دین خلیله مرد بر دین برادر و پیر است ای دوست مقامی باشد که آن
۲۳۷
مقام را خلت خوانند که در آن مقام عبودیت نباشد جمله خلت باشد درین مقام خلت
۲۳۸
المرء علی دین خلیله باشد ای دوست دانم که ذکر محبان این قدر که گفته شده
است کفایت باشد اما مقصود ما بیشتر از آن است که گفت ایشان در میان است

۲۳۵
قوله تا پیر پرست نشوی خداپرست نباشی و پیر پرست چه معنی دارد یعنی هر چه می فرماید ترا مریان — ن نباشی
می باید رفت او چه بخواهد از خدا می گوید چند پیر پرست باشی خداپرست باشی دو بحر حق تعالی — نیابی
در نظر پیر تجلی کرده است چنانکه آفتاب در آب اگر تو متوجه پیر و پیر پرست باشی عکس چنانکه در — ن باشد ح باشد
دیوار محاذی می افتد اینجا شیخ و بحر هم می گوید ... اعرابی مقید و مطلق نمیگوید بسیار
با تفهیم شرح حاجت نیست این سخن بدان ماند که پیر پرستی خدا پرستی قوله المرء کثیر باخیه
مرد مرشد محقق چون ارشاد و تعلیم کند هر یکی یا تقی به تجلی مخصوص شود و پیش پیر گذارند پیر هر
چندین تجلیات و چندین اسرار مطلع شود و کثیر اباخیه باشد و دیگر معنی الوجود واحد و الکثرت بالامثال — ن الکثرات
فافهم و اغتنم ان انت من مولا الرجال و اینجا مرید شرط کرده اند المرء علی دین خلیله قوله عبودیت
نباشد جمله خلت باشد عبودیت صفت لازمی است از هیچ یکی نرفت و نمی رود اما چون اثبات خلت شود
دوست مر دوست را دوست دارد که البته چنین خواهد که او همچو او باشد و محتاج کسی دیگر نه هر چند من حیث
هو هو او محتاج است اما چون از جای عنایتش کرده اند در بین مانده عبودیت نمانده است همچو
نگویند در مقام خلت عبودیت نباشد یعنی مطلع عبودیت نیست قوله المرء علی دین خلیله
یعنی هر دو خلیلین این صفت باشد که هر یکی بر راه دیگری باشد.

۲۳۹
حسن چنان باشد که نمک در طعام و طعام بی نمک خوش نباشد ایشان اگر نه این بزرگان
خوش نباشد از جمله این طایفه یکی ابوذر غفاری بود رضی الله عنه مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم
یک روز او را دید که تنها می رود گفت مسکین ابوذر یمشی وحده و یموت وحده و یحشر وحده فی البیداء فرداً — ن یک

۲۳۹
قوله ایشان اول این بزرگان کسی نباشد خاص است امثال نمک اندر طعام یعنی عبارت است نفاستها
کند که ایشان اندک باشند و جمله نفوس انسان به برکت ایشان ساری باشد چنانکه نمک در طعام و
چنانکه می بینی اکثر مردم احمق و ابله اند و اهل و کامل و عاقل کمتر بود و لکن با این همه یکی از ایشان او
خالی نیست اگر ایشان نباشند قوام این جهان نباشد هیچ صورت بندگی و خدائی پدید نیاید و اگر
ایشان نباشند هیچ حفظ و شرف امت محمد را نبود و قاضی گفت همچو نمک در طعام است اندر اهل
هر چیزی رسیده باشد اما ذکر آن نکرد و هم ترجمه نقل کرد قوله مسکین ابوذر رسول علیه السلام ابوذر
را فرمود و تنها مرقت ازین تنها رفتن ده احتمال دارد یکی از روی ظاهر که او تنها میرفت
و با او کسی دیگر نبوده است و دیگر آن اما دیگر بصر باقی است یعنی السلوک بصفت الفردیت
و وصف التوحید سلوک تنها گانه دارد که کسی که آن سلوک کند چنانکه او در زمین تنها است
برود و معنی آن گفتیم در سماوات نیز همین صفات یعنی صفات فردی که هیچ کس با وی شریک نیست
در زمین سلوک که تنها میکند در آسمان مقامی خاص می یابد و کس فرد الفرد و فکایت بر ... در
چنانکه در زمین در کار در وصف خود فرد بود در آسمان نیز همچنین بهر این صفت با یکی یکی باشد
خدا یکی است و توهم با او یکی گردد پس آن فرموده اند ان الله جمیل و یحب الجمال تحقیق
خدا با جمال است و با بها است و جمال او بها را دوست دارد این سخن را درین مقام نسبت
تمام و کمال هر چه تو خود را به چیزی آرائی آن دلیل بر نقصان تو باشد زیبائی بدانچه تو آرائی
هر آینه نقص او قبیح است آن را به روی انداخته بدان زیبائی باشد اما اگر تنها زو می آئی
بدان صفات باشی که هیچ آرایش ترا احتیاج نباشد آن صفت چیست یکی یکی گردد می تراهیچ

فی الارض فرد ولکن فرد الفرد ثم قال یا اباذر ان الله جمیل ویحب الجمال
یا اباذر تدری ما غمی وفکری والی ای شیء اشتیاقی فقال اصحابه اخبرنا یا
رسول الله بهمک وفکرک فقال آه واشوقاه الی لقاء اخوانی یکونون من

ن فرد الفرد

شے احتیاج نباشد کمال جمال وجلال کمال همین است رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم یا اباذر همین
میفرماید که خدای تعالی ترا دوست دارد و تو هم با این تنها تنهائی باش جمال تو آن باشد
قوله واشوقاه الی لقاء اخوانی چنین معلوم شود که حق اتباع وبذل مجهود من جد قوے باشد
که حق اتباع وحق دوستی ادا کرده اند اگرچه در وقت او نبوده اند آنچنان که دم بدم وقدم بقدم
اوانرا میان حضور وغیبت تفاوتے باشد حاضر حقیقت حضور دارد باشد که شوخی وگستاخی
با او باشد حاضر حقیقت حضور داره باشد که اگر عاشق ومحبّ شوق ومحبوب ملازم ومصاحب
بود از درد آن خالی نباشد واین نوع منتظر او آید مردے اند که همه چیز گذارده اند وهیچ چیز
متعلق نه اند وهمه روز در طلب رضاے محب اند محبوب متحمل اشتیاق ایشانند وایشان
با قرابان تر باشند دیگر گوئی آن بود اسلام دین قوت نگرفته است وا و را صلی الله
علیه وآله وسلم این که همه را بصورت ظاهر دارد واگر توجه بخود فرماید الله اعلم تا چه خیالات
ووهمیات در دل مردم متوجه او آید اما این متاخران اول وآخر او را محیط وعارف
اند متوجه او اند جمال الحبیب را در دل او مطالعه کنند ذات مطهر ونقش مقدس او آئینه
دل خود ساخته اند بنفس نظر ایشان هم بر دل او ست توجه میگوئی آئینه که در وجمال محبوب
بینند متوان روا از آن آئینه گردانیدن وپشت بدو دادن وزان نگاه دے وگرشدن
او را الله آن خدا که فرموده است مثل امتی مثل المطر لا یدری اوله خیر ام آخره
هم این کوس میزند شنیده شبلی گفته است سکین حارثه نظرش از عرش بود وهم گذشت شبلی
بگو به عرش نظر مکن در دل مصطفی نظر کن که آئینه جمال الله اوست ـ

ذکریم

بعنی مثالهم شان الانبیاء وهم عند الله بمنزلة الشهداء ویفرون من
الاباء والامهات والاخوات ابتغاء لمرضات الله تعالی وهم یترکون المال لله

قوله شانهم شان الانبیاء یعنی چنانکه جز این کارے نداشتند که هر ساعت نظر بر خدا داشتند
هر چه از ان سوئی آمدے اتباع میکردند ودر امت محمد قومے باشند هر قرآنے که از خداے بر ایشان
رسد ایشان هم بر آن روند که لا یخافون لومة لائم **قوله** وهم عند الله بمنزلة الشهداء
بعد آنکه گوید شانهم شان الانبیاء گفتن وهم بمنزلة الشهداء چه معنی داشت گمان این شهید اینجا
مراد دارد یعنی ایشان حاضران حضرت او باشند یک ساعت از حضرت او بدور نبوده اند وصفت
شهیدان گفته اند بل احیاء عند ربهم یرزقون فرحین ویستبشرون ویسرحون من ثمار الجنة ایشان آن قوم اند که
از دنیا رفته اند واز تبعات دنیا بیکار نشده اند ووقت وتهیئ الامروی ایشان اینجا
است ودیگر گویم دو چیز است یکے عظمت وعزت وجلالت ودوم قربت ودو حالت باشد
کسیکه او را عظمت وجلالت بود که در وصف من تو نیاید ودیگر یکی قربت بلا باشد
او را قربت بود که آن جلیل وعظیم در نظر او نگذشته بود میدانی که مرد صادق وصالح او را دید
نوازش چه قدر بود ست میداد وعزت وعظمت ایشان چه اندازه است تحمل کنی که خواری
نزد اشتاد او باشد که فرزند کارے او در قفا یا او بے چیزے بود که مادر دید او را چیزے بود ـ
قوله یفرون من الآباء یعنی بر سم ودین ایشان نمی روند وتعلقے ومحبتے با ایشان ندارند
دور آنچه گفتند ایشان آن سو نشوند جز مرضیات الله مطلوب ایشان نبود وآنکه با پدر ومادر
دیدار ومعاملے اما شتے کنند هم براے رضاے او بود **قوله** وهم یترکون المال لله تعالی
مال براے خدا دهند مال را نام مال شد لان میله الی الخسة والدنانیر هر که بر وی میل دارد
او را خسیس دون است که گفته اند ربیع الاربیع مربیع الخضیف للماء والمال للاحیاء نام گفته اند
والقضیب للنساء والغیب للعلماء چون ایشان صفت شرف دارند ودیگر هم

ویشتغلون انفسهم بالتواضع لا یرغبون[۲۴۷] فی الشهوات ذی فضول الدنیا یجتمعون[۲۴۸] فی بیت من بیوت الله تعالی مغمومین محزونین من حب الله تعالی قلوبهم الی الله وسرّ وجههم من الله عز وجل

قوله[۲۴۶] ویشغلون یدان نفس بشری و انسانی میل کند ایشان آن را مال گوید احتراز آن واجب بیند قوله ویشغلون انفسهم بالتواضع در حضرت اوبیای او تواضع کنند که خوار نمایند و نیز بین بیان الناس بر آن صفت آمده است لا این روایت قوله[۲۴۷] لا یرغبون فی الشهوات هر چه شهوتهاے این جهانی و آن جهانی است مرغوب ایشان نبود و فضل الدنیا آنچه تراتجلی و کشف شود و تو خوار دار آن حالت چیزے شمار این فضول دنیا است اندیشه کن هر چه بگویم ظاهر معنی جملہ سلطان میداند قوله[۲۴۸] ویجتمعون فی بیت من بیوت الله آنکه کعبه را و مسجد را گویند خود ظاهر است و دیگر بیت الله خلوت خانۂ عاشقان است زاویۂ دوستان خدا است محل شهود و مقام تجلی است و در آن نفیر دران بیت الله به صفت غم و حزن بوند زیرا چه هر که بچیزے محظوظ شود و مشاهده و مطلع او گردد البته آن کس خواهد بر غور او بنهایت او برسد و واقف گردد آن البته میسر نه آید غم و حزن لازم حال ایشان باشد من حب الله من اجل یعنی غم و حزن ایشان بموجب حب است و اینکه بر غور سے آنچه او مطلع شود از جهت حب است قلوبهم الی الله انتهاے سیر و سلوک ایشان الی الله شده از جانکه زیر و تعالی و ان الی ربک المنتهی دلهاے ایشان تا آنجا رسیدکه انتهاے سلوک است و سر وجههم من الله تعالی و روح ایشان از خدا است بگفت و نفخت فیه من روحی من بین جالیه دلیل این ایشان من الله باشند محدث فانیه بالحفظ اشارت مبتداے وجود یافت است و محلهم لله کار ایشان کار خدا است هر چه ایشان کنند بعد اے آن کنند و هر چه فنا کنند ایشان بمان کنند و اگر الله گوئی خود معنی ظاهر است و دیگر

اذا امرض[۲۴۹] واحد هم افضل من عبادة سنة وان شئت ازیدک یا اباذر قلت بلی یا رسول الله قال الواحد منهم یموتون الی السائکر منهم علی الله وان شئت ازیدک یا اباذر قلت بلی یا رسول الله قال الواحد[۲۵۰] منهم یؤذیه تلد عند الله سبعین حجة مبرورة وکان الواحد منهم ان یعتق رقبة من ولد اسمعیل کان احدهم باثنی عشر الف وان شئت ازیدک یا اباذر قلت بلی یا رسول الله قال الواحد منهم یذکر اهله ثم یغتم یکتب له بکل نفس الف الف درجة وان شئت ازیدک یا اباذر قلت بلی یا رسول الله قال الواحد[۲۵۴] منهم یصلی رکعتین فی اصحابه افضل عند الله من رجل یعبد الله تعالی فی جبل لبنان مثل عمر نوح علیه السلام الف سنة وان شئت ازیدک یا اباذر قلت نعم

غرض کار بجاے کند که عرض و جوهر یکے بود چون چنین باشد علمهم لله درست باشد اما تو فکر کن که این سخن مشکل است در فهم هر کس نگنجد قوله[۲۴۹] فاذا امرض واحد منهم چون یکے از ایشان رنجور گردد و آن رنج او به از عبادت آنانکه بیست سال خداے را بصدق و اخلاص عبادت کرده باشند قلیل انه سیفر باید فاذا مرضت فهو یشفین آن مرض که اشتفاے آن مرض الله باشد به از عبادت هزار سال باشد یا نباشد قوله[۲۵۰] یوذیه مثله می باید دانست مومن را هر چه اذی رسد موجب کفارت گناهان او باشد و ترقی درجات بود فعلی هذا تخصیص چه آمد مگر چنین گوییم چون آن مرید مومنان مخصوص بدیشان باشد قوله[۲۵۱] کل واحد منهم تحفه عشر الفا اے هیچ باشی او اشتری اثنی عشر الفا قوله[۲۵۲] الواحد منهم یصلی رکعتین دو رکعت که عارف گذارد نبود مگر بحضور حضرت دنیا باشد مگر صفت قربت پس فضل او را نهایتے نیست اما چون از ان بیان کند همچنین باشد جبل لبنان گوئی مقر ابدال و اوتاد و قطب است ایشان آنجا نماز گذارند گوئی این نیز یکے از ایشان است قصبا و هم مثل قصبا ایشان است مقصود از عمر نوح آن باشد که کثرت حکایت از ابد کند۔

یا رسول الله قال الواحد منهم یسبح تسبیحة [253] خیر له یوم القیامة من ان
یسیر معه جبال الدنیا ذهبا وان شئت ازیدک یا اباذر قلت
بلی یا رسول الله قال نظرة [254] تنظر الی احدهم احب الی الله من
نظرة الی بیت الله ومن نظر الیه فکانما ینظر الی الله تعالی ومن
سره فکانما سر الله تعالی ومن اطعمه فکانما اطعم الله تعالی وان

قوله [253] الواحد منهم یسبح تسبیحة تنزیه باری تعالی است از جمله عیوب و نقایص جبال دنیا ذهب و نقره شود یا چیز دیگر از آن بالاتر بود مقابل آن تنزیه کجا افتد لکن در مردم اهل دنیا کوههای دنیا در شود و بال یکی بود چه کار سبب آن برای ارادت ایشان را فزود است چنانکه در حدیث آمده است لو سألت الله ان یصیر الجبال ذهبا وفضة معنا ولکن اخترت من الدنیا ان اجوع یوما واشبع یوما لفظ الحدیث او معناه این چه چیز است که او گوید که خواهم کوهها همه زر گردد و زر را پیش او چه اعتبار است اما بهم مخاطبان میگوید قوله [254] نظرة تنظر الی احدهم احتمال دارد که فاعل تنظر الله باشد و محتمل که همان نعت کسی که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم میکند فاعل همان باشد یعنی آن شناسنده حق نظر سوی کسی بکند آن نظر او بهتر باشد نزدیک خدای تعالی از یک نظر سوی بیت الله کند من نظر الیه ضمیر الیه راجع به بیت الله بود و یا راجع بدان مرد عارف هر که سوی او بیند گویی سوی خدا دیده باشد و هر که بیت الله را بیند گویی خدا را دیده باشد و هر که آن مرد عارف را شناسد شاد کند خدا را شاد کرده باشد و آن دلیل برین بود که ضمیر الیه بر عارف عاید است هر آینه چه او مظهر و تجلی خداوند است تعالی شادی او شادی و غم او غم خدا است و هر که او را طعام دهد خدا را طعام داده باشد چون خدا با وی است و این قایم بخدا است و این مرد عارف

شئت ازیدک یا اباذر قلت بلی یا رسول الله قال [255] یجلس الیهم
قوم مقصرین مثقلین من الذنوب فلا یقومون من عندهم حتی ینظر الله
الیهم ویغفر لهم ذنوبهم لکرامتهم علی الله یا اباذر [256] ضحکهم عبادة
ومزاحهم تسبیح ونومهم صدقة ینظر الله الیهم فی کل یوم سبعین مرة
یا اباذر انی مشتاق الیهم ثم اطرق راسه ملیا ثم رفع راسه وبکی
حتی غمرت عیناه فقال آه واشوقا الی لقاء اخوانی ویقول صلی الله
علیه وآله وسلم اللهم احفظهم وانصرهم [257] علی من خالفهم
واقرر [258] عینی بهم یوم القیامة ثم قرأ هذه الآیة الا ان اولیاء الله

در معارف او است اطعام او اطعام خدا باشد و معنی دیگر از صدق مثال گفته اند آن نظر عند هم ظاهر است قوله [255] یجلس الیهم قوم مقصرین یعنی گناهکار باشند و حمل ذنوب گرانبار گشته چون مجلس منتهی مجلس آن عارف است همه از روی صدق نشسته بودند که خدای تعالی سوی ایشان بنظر رحمت بیند و ایشان را بیامرزد زیرا چه ایشان نزدیک خدا آن کرامت دارند هر که با ایشان نشیند نصیب صحبت از ایشان گیرد هم القوم لا یشقی جلیسهم قوله [256] ضحکهم عبادة خنده ایشان جز تبسم حرفی نیست و مزاح ایشان جز از صفت و نعت باری نه و خواب ایشان جز برای دادن حق نفس نه فعلی نیز صدقه باشد و خدای تعالی سوی ایشان هر روزی هفتاد بار نگرد و آن عبارت از کثرت است یعنی همواره ایشان منظور حق باشند قوله علی یعنی بتثبیت حالهم ومقامهم وانصرهم [257] علی من خالفهم علی الصفات البشریة والرذیلة الشیطانیة حیث لم یکونوا الا خالفین لله تعالی وانهم خلصوا عنهم اصلا ورأسا قوله [258] واقرر عینی بهم یوم القیمة

لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ این قدر هنوز بر قدر حوصلهٔ مختصر ایشان
گفت و آنچه خواص دانند خود دانند اما با تو گفته‌ام که شوق از رؤیت و حضور [259]
خیزد نه از غیبت و هجران اگر تمام باور نداری از حق تعالی بشنو که چه گوید
الا طال شوق الابرار الی لقائی و انی الی لقائهم لاشد شوقا [260] مصطفی
علیه السلام نیز در دعا میخواهد اللهم انی اسئلک [261] لذة النظر الی وجهک و الشوق
الی لقائک تا بدانی که شوق از حضور باشد نه از غیبت اما تمامی شرح کردن — ن گفتن

سخن مرا با ایشان یکی دار و ایشان را با من مصاحبت کن که روشنی چشم من بدیشان است
آیت الا ان اولیاء الله دلیل بر این کرد که ایشان را درین جهان خوف و حزن نیست خوف
در استقبال باشد و حزن به نقد چنین بگوییم در صدر حدیث این سخن آمد لکن فرد الفرد کس
آنچه در هر وضع لابد باشد و ازین بیشتر شود چه گوییم قاضی را هنوز مختصر همان باشد مگر بعد — ن بیشتر بیشتر شود
فرد الفرد اوصاف دیگر که بیان کرده ایم فلا فرح حال ایشان و دلیل مقام ایشان — ن دید بیم لا فرح
قوله [259] از رؤیت و حضور خیزد یعنی یکبارے آن دیدی بحضرت محبوب حاضر شدی پس آن
بیجے و هجرانے که باشد آن طلبے که خیزد آن را شوق نامند اما اگر دید اکمل نباشد و شوق گویند
رنجے و خیالے باشد پس غیبت و هجران می باید تا آن حضور و رؤیت قوله [260] الا طال شوق
الابرار این تقاضا کرد که ایشان در حضرت اند و با حضور حضرت بر وفق توانند رسید اگرچه — ن بود
شوقے متعلقے و طلبے مفرطے باشد و انی الیهم لاشد شوقا یعنی تشویق دل ایشان و تجیب
نفوس ایشان بسوے خویش من کرده ام من خواستم که ایشان مرا مشتاق و طالب
تر بوند و انی الیهم لاشد شوقا درست آید قوله [261] و اسئلک لذة النظر الی وجهک
شاید که مشکور گردد اما تو بدان نظر ملتذ نگردی تا آنکه اوان آنها است که شے ملذوذ
محظوظ است رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آن طلب میکند که نظر باشد بالذات آنچه

این گروه نتوان زیرا که خاطر بار بر نتابد و حوصلها احتمال نکند و غیرت الهی نگذارد و همه
را که چون محرمان خود را از دیدهٔ اغیار چنان پوشاند که ایشان ما و حساب نیاورد
و ایشان را جز گمراه [262] و دیوانه نمانند اما او خود ایشان داند اگر گوش دار که شرح
این کلمات درین ابیات حاصل بگو خواهد آمد این رباعی را بشنو رباعی

آنها که بر آسمان هم صحبت ماه اند — بر تخته شطرنج ملامت شاه اند — ن دریا بساط آسمانم
و آنها که ز سر این سخن آگاه اند — گمراه خلایق اند و خود بر راه اند

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ [263] این باشد و ریقا اِنَّکَ لَفِی ضَلَالِکَ الْقَدِیمِ نیز خود
بجز ای ایشان گواهی میدهد اما باید که دانی که تابع متبوع باشد یعنی قطره
در دریا خود را دریا توان خواندن اگر گوئی قطره دیگر باشد راست باشد و اگر

محبان میبند از آن البته لذت گیرند و بیانے که محی الدین اعرابی در دیدار کرده اند در آن نظر
لذت غیبت درین سخن حکما و عقلا و آن سخن محبان و عرفاست و الشوق الی لقائه با وجود
یگانگی و یا وجود و همه او است لقاے شوق و لذت نظر نا زده کارے است مسکین سعدی
نظم را چه طرب از عشق بازی مجاز خود خبرے داشته بیده بیت

عجب نیست که گرشته بود طالب دوست — عجب این است که من واصل و سرگردانم

قوله [262] چو گمراه و دیوانه نمانند هر آینه چو از معتاد و متجاوز شود و از معهود خلاف افتد مردم دیوانه گویند
اگر به وصف دیوانگان است و گمراه خوانند اگر معیشت و زندگانی بر حسب عاقلان است قوله [263]
وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ یعنی مردمان ترا ضال دانند بسبب آنکه تو خلاف دین ایشان
کرده و از ایشان بیگانه و با خدا یکی گشته و خدا اشاره نموده است قوله [264] اِنَّکَ لَفِی ضَلَالِکَ
الْقَدِیمِ یعنی احتمال دارد یکے آنکه گمراهی از ره حق دوم محبتے مفرطے که از راه استقامت برده
بیگانه کرد آن را اضلال نام نهند یعنی ضلالک القدیم یغواے فی حبک القدیم که در آن

گوئی از دریا است هم راست باشد اما ۲۶۵ متعین نتوان کردن که مقصود من چیست اگر
کرد او که نماند جان بجنید تا بدست آرد این کلمات جز در کسوت مجمل نتوان گفت
بیان مجمل و مفصل از اشکال چه شود که مقلوب باشد ۲۶۶ بطلسمات مبدی اکنون نیک گوش دار
اخرد چهارم گفتی اعلم ان ۲۶۷ الموجودات تنقسم علی ثلثة اقسام علی جوهر و عرض و جسم

بیت گفته بوده است گمراه خلایق اند و خود بر راه اند این گمراهی ایشان است کما قال باید
ستان شراب حیرت از آن سرمست خود را از اله مستی گوید من شرابم من مستی ام شاید بحث حالت
یمنت مجاز جز شئ بدین نسبت که او از ان اوست و یا دره مراحل و امتزاج دارد اگر او خود
را عین او خواند شاید قاضی میگوید یعنی قطره خود را او دریا نوا خواند که از دریا است قطره بعض
یعنی اگر آن قطره خود را دریا خواند و تقصیر نه شاید یعنی با اصطلاح آن بزرگوار اطلاق
و تقیید میگوید دیگران مقید خود را مطلق خوانند باعتبارے شاید آن چنین از عین وجود خود را شمرده
یا بدان خوانده باشد قوله ۲۶۵ اما متعین نتوانم کردن که مقصود من چیست آرے تو متعین نمی کنی اما از آن
داند که چه میگوئی قوله ۲۶۶ بطلسمات مبدی ازین این طلسم مقلوب چه مراد است اینجا طلسم عالم میدان
رنج عالم جانی جز اشارت و رمز بیان نشود طلسم را گویند که چیزے دیگر نماید چنانکه مقلوب
مرده در طاس کاغذی روغن اندازد و فرو لیش چیزے آتش کند و در آن روغنی پز و بجنبد باید
کار عجب کارے کرد روغن و بماند با آتش سوخته نشود اما در ترکیب و ساقت آن مردم غافل اند و در حیرت
و تعجب باشند. قوله ۲۶۷ اعلم ان الموجودات تنقسم بدلیل جوهر و عرض و جسم بالیقین
همگی جمیع موجودات بر دو قسم ممکن الوجود و واجب الوجود و ممکن الوجود بر دو قسم عین و عرض و قاضی
چنین میفرماید جسم تابع است هر عرض و جوهر را یعنی جسم هیچ جوهر و عرض است زیرا چه جسم
عبارت از جوهر مرکب است ترکیب جوهر با جوهر عرض ولا واسطه در انجام یعنی جسم به جوهر
و عرض نیست و کل واحد منها حقیقة مرآیینه موجود است بے حقیقت نیست.

فالجسم تابع لهما ولا واسطة وامرجها وكل واحد منها حقيقة و
مجانسة فنقول الموجودات ۲۶۸ تنقسم الى واحد والى كثير اما ۲۶۹ الواحد فانه يطلق حقيقة
ومجازا اما الواحد بالحقيقة هو الجزء المعين ولكن على ثلث مراتب
المرتبة الاولى وهي حقيقة الحقيقت هو ۲۷۰ الواحد الذي لاكثرة فيه لابالقوة
ولا بالفعل وذلك كالنقطة وهذا ذات البارى تعالى وهو الذي سميناه
جوهرا فردا فان هذه النقطة ليست منقسمة ولا قابلة له فهو منزه عن
الكثرت بالوجود والامكان والقوة والفعل فهو واحد وهو ذات البارى
تعالى المرتبة الثانية الواحد ۲۷۱ بالاتصال وهو الذي لاكثرت فيه بالفعل اعنى
فى العالم الجسمانية ولكن فيه قوة الكثرة اعنى كثرة بالقوة اعنى ۲۷۲ القوة الربانية

قوله ۲۶۸ الموجود ينقسم الى واحد آن کثرت بالفعل یا کثرت الوجود جهت در شاهد و یا خواه نهایت
کثرت الوجود شود قوله ۲۶۹ اما الواحد فانه يطلق اگر شئ باشد که فیضے از ان واحد گرفته آن واحد حقیقت
باشد و آن مستفیض از و حکم کثرت دارد قوله ۲۷۰ الواحد الذي لاكثرت فيه كالنقطة يعني نقطه موهوم
که تصور وجود او حکما و عقلا را اختلاف بسیار است و برین وضع که تعظیم واحدے که هیچ نسبت کثرت
تصور ندارد ذات خدا است تعالی که حقیقت کل موجودات است و احدے را که تقسیم در اصطلاح
قاضی جوهرے فردے می نماید و ما در مباحث معقول اثبات کرده ایم که جوهر فرد حقیقی اگر عبارت
از ذات باری کند بحسب معنی شاید واما در اصطلاح اهل اسلام این سخن ممنوع است قوله ۲۷۱
بالاتصال یعنی کل را نسبت بر واجب مبدء جود واحدے را باشد آن اتصال میکنی اگرچه کثرت
او را است اما بالقوه کثرت باشد بسبب اعتبار و اتصال و انتساب قوله ۲۷۲ اعنى القوة
الربانیه فرد حقیقی اگر بفیض او نیست و مبدء آن جز قوت ربانی نیست.

وهذه المرتبة هي الانوار المظهرة من ذات الله تعالى تا [illegible] گفته شد
تنقطع يسمى جسمانيا ان كان فردا او متصلا يسمى جوهراً فرداً او المحيّز بالجوهر هما
لاحتياج الى غيره في قيامه ويكون قايما بنفسه المرتبة الثانية من الموجودات
ما كانت عكسية اثرية من هذين الموجودين المذكورين وهو المعنى المنسوب [illegible]
بالعالم الاثر هذا ينقسم الى قسمين الى ملكي والى ملكوتي هو العالم الروحانية وهو
ما يتعلق بعالم الاخرة ومنها ما يسمى هذا العالم وهو عالم الدنيا وجميع ما ذكره
اعلم [illegible] وهو نقطة لا والاخر نقطة ط والاخر نقطة لا والاخر على نقطة ن
والاخر على نقطة ى والاخر على نقطة د وبعضها على نقطة ح. ثم اعلم
ايضاً ان الموجودات تنقسم على ثلثة اقسام على واجب الوجود وعلى جايز
الوجود وعلى مستحيل الوجود وعلى مستحيل العدم اما المعنى بواجب الوجود فهو
القايم بنفسه لا قايم بغيره وهو ذات البارى تعالى لا ابتداء لوجوده ن بغيره

قوله وهي الانوار المظهرة آنکه هر چيزے را ظاهر ميکند وطارى بر ذات بارى ميشود کرده کشف
شود و بار ديگر منقطع شود و اين چيزے را جسم نامند و اگر نظر بر فردانيت واتصال اجزاى آن
فرد حقيقى که جوهر فرد گفته است ومراد از جوهر آنچه قايم بنفس خويش باشد ومحتاج بغيره نباشد
عکسيه واثريه يعنى عکس آن وجودات واثر آن وجودے هست که آنرا عالم معکوس خوانند
وآن منقسم بر دو قسم است ملکى وملکوتى آنچه درين عالم است ملکى گويند وآنچه دران عالم است
ملکوتى خوانند وآن عالم روحانى است قوله وهو نقطة هويت وآن در وحدت مقابل کثرت
آمد ودوم نقطه ط وآن کثرت آمد سيوم نقطه لا آن جزو لايتجزى از يک قسم واحد وچهارم
نقطه ن وآن را باتصال کثرت جسم ناميده است پنجم نقطه ى يعنى جوهر فرد که باتصال با جز
فرد حقيقى جوهر فرد اعتبارى شود واين يا از نقص است که اعتبار قسم جسميت ناقص گشت ويا از عکس ن ازين نقص

ولا افتتاح لثبوته وهذا هو النقطة الحقيقى واما جايز الوجود فهو الذى يجوز ان
لا يكون فاذا كان عدمه غير جايز يكون هي الانفاس والارواح العلوية وما
على ذلك فهو ما يجوز ان يكون ويجوز ان لا يكون وما لا يدخل فى الوجود فهو انه
[illegible] دو مذهب که اصحاب با يک ديگر خصومت مى کنند واز هر ملت خود بر
يکے غرور راضى ميدانند ويک ديگر را ميکشند اگر بر جميع آمدندے سخن اين بيچاره
شنيدندے ايشان را معذور شدے که همه يک دين ويک ملت اند تشبيه
غلط خلق را از حقيقت دور کرده است انديشه خلق را از حقيقت خود گم کرده است

باشد وآن دو نوع است عالم شهادت که دال آمد وعالم آخرت آن روح آمد وآن ح وقسم
جوهر فرد اعتبارى هم بجوهر فرد حقيقى الحاق کرده آن نقطه لا است [illegible] نقطه ديگر گفت
اين کلمات بچه ماند چنانچه يک مرد ديگرے را گويد که او گويد تو گفتى غيرم است او گفت
فضلى ووقتے عشق بازى کرده به غمزے و بر مرزے گفته وشنيده ووقتی اشارتے بغمزه
وچشمکے هم بوده آن بود آن کلمات را الشناسى وبيانے که [illegible] ميان اين قوم ديده ام
ازين وقتى [illegible] است او دست بر چشم نهاد ودوم دست بر لب نهاد وگفت من جلاے چشم
توام او گفت من مبتلاے لب توام مثل اين را بيان بسيار است اما شاے براے تو بنده
باشد شاعر گويد

شعر

ورد السلام بطرفه فتبسما — لما رانى بالجفون اسلما
واشرت فى سرى اليه قبلة — حذر الرقيب خفت ونيالما

قوله همه يک دين ويک ملت اند محمد حسينى ميگويد که [illegible] وهم خويش
هم اين چنين گمان برد که همه دينها يک دين است وهمه ملتها يک ملت است لا حول ولا
قوة الا بالله استغفر الله اينجا دو نظر است ازين رو که ما يم ما يم وازان رو که او است او

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ۲۷۹ اسماء بسیار است
اما معنی و مسمی یکی است ترا ظهیر الدین خوانند و خواجه خوانند و عالم و متقی خوانند بهر نامی

از رو که ایم ایم عبودیت رد و قبول و حسن و قبح است و از ان رو که او درست او ست لیس
عند الله صباح و مساء غلط او این گروه که اصول را با این فروع خواست برابر کند غلطی فاحش
والحادی و زندقه درست باشد بجای سر خود در بیان معارف و حقائق و نظر بحکمی هم
بیک نظر حق گو نسبت همه با و تسلیم کن و خود را در مقام عجز و انکسار می اثبات فرمائید گه دیگر که
محی الدین ابن اعرابی او نیز بر مقال اثباتی و استقلالی دارد و هم فهم او که مطلقی دارد و مقیدی
میگوید فان مقید نه آنکه مقید است آن مطلق نه آنکه مطلق است چون مقید شد تحدید
قسمت و تقسیم نه الحکم بر و استقامت یافت خواص است یکی و تضعیف بهر جزئی کنه دیگی
و خاصیتی و خطی خاصی درستی هست فافهم و اغتنم اکنون در بیان کلمات قاضی شرائع کنیم
نا باشد قوله ۴۵۲ اسماء بسیار است مثلا گوئیم زید زید نام شخصی است زید زا و یا و دال دیگر است و ان
ن باشد شخص دیگر است باشخص قیام اسم دیگر است و مسمی دیگر گوئیم مسمی بزید همان ذات زید است
غلط اسم عین مسمی باشد هر اسمیکه با مسمی خویش یکی است و با جمیع اسامی بیک مسمی می آید دیگر
فاما ذا الظلام مسمی خاطر ن بحث هم اسامی بر یک مسمی باز می آید و مثالی که می نمایان مثال بر یک مسمی بچند اسم ظهیر الدین و قاضی
و متقی و غیرها سخن قید این بحث نامیست اگر گوئی باری تعالی را یک ذات دارد و چند نام اسم او ست
ن زبان کند و مفهوم هر اسمی با این مسمی یکی است مسلما اما و غرض درین دارد که همه به یکی باز میگردد اعتقاد تمام مردان
دریچ شد حق نام نهاده اند آنانکه آنها که باحق این یکی یکست دهرا غلط فاحش قاضی میگوید حقول
الا منکه نقایض و اضداد و چگونه در یک محل جمع شوند و آنکه او از اهل کشف و عیان اند
چنین گویند به یک فیض از جمیع نقایض و اضداد و تباینی و تقابلی که هست بدان فیض
باز می گردد این را مثال گوئیم آبی از چشمه بیرون آمد جمیع درختان رسید هم از ان آبی

حقیقت تو نگردد و تو همیشه ظهیر باشی اما اسم تو یکی نباشد و مختلف باشد و مسمی یکی
و بسیار است باشد لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۲۸۰ این باشد دریغا از مصطفی علیه السلام نشنیده که
گفت کل مجتهد مصیب ۲۸۱ اجتهاد و مجتهد صواب را می انکار و هر یکی را اجتهاد
اعتبار کرده است کلمات عربی را شنیدی که جهانی شرع با خود دارد و
بشنو که گفت موجودات بر سه قسم اند قسمی واجب الوجود آمد و واجب الوجود

گروهی نیشکر است و گروهی دهاتوره و حنظل است و دیگر و گروهی جو برآمد و دیگر جا
کشمش اگر گوئی همه به یک آب رسته اند آری درست باشد و اینکه خوانند همه را
به یک رنگ و یک مزه و یک خاصه رسته اند لا حول و لا قوة الا بالله گندم و نیشکر و
ظاهر تو بگفته کشمش بخورند چه نیند و دهاتوره و نیم ان آنش بخورند و میرند از یک آب اند تفکرشان شده قرد را
اسناد مصدر تنها هم عجب الشان معامله است مومن و کافر از خدا آمدند و مومن در
اعلی علیین کافر در اسفل السافلین صالح در ترقی درجات فاسق در هاویه درکات بحکم
اگر قاضی پیش من بودی تعلیم حقایق میکردم ان مسکین بیچاره را ما برده است کارش بکمال
نرسیده بود و گرنه این چنین بیچیها نکردی قوله ۲۸۰ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ معنی آیت
این است که شما را دین باطل و مرا دین حق شما بر دین باطل محکوم و من بر دین حق ثابت
ن سم و راسخ و شما چو محروم از ان دین نگردید و من چو بر حقم از ان نگروم بهم ان حنظل هرگز از
نیشکر و کشمش نشوند و کشمش و نیشکر هرگز حنظل نگردد قوله ۲۸۱ کل مجتهد
مصیب یعنی در بذل مجهود خویش مصیب است و آنکه بذل مجهود غلطی کند
بصواب برسد و آنکاری دیگر است کافر و هم و ظن خویش اجتهادی
کرده و رسم و دین خویش را حقی دانسته جز این دگر خوان گفت هر دو
بر صواب و بر حق اند

آن باشد که لایزید ولاینقص نه زیاده شود و نه نقصان پذیرد و آن ذات باری تعالی است
قسم دوم صفت یزید دارد و از نقصان دور باشد در مزید باشد و در زیر نقصان نیاید و این
صفت نور باور و چراغ عالم آخرت است قسم سوم آنست که هم زیادت پذیرد و هم نقصان و آن
عالم جسمانی و قالب دنیوی بود پس اگر شنیده بگوید که قطره خود را در دریا خواند چنان بود
که آن مجاز گفت انا الحق او را نیز معذور باید داشت که کافر حقیقی بود و اگر نه از مقام
خود گوید یا شود فاوحی الی عبده ما اوحی رفت و من حاضر بودم چه سخن دید بود لب یعنی کافرم اگر

قوله لایزید ولاینقص این تعریف واجب الوجود است تعریف واجب الوجود الذی وجوده بذاته
بلا ابتداء ولا انتهاء اما لایزید ولاینقص از لوازم او شده است قوله و این صفت نور باور
و چراغ است که هم قدرش مزید دارد و نه نقصان لکن در ان از جهت مزید و نقصان نماید چراغ اگر
کسے از قریب بیند نورے بکمال باشد اگر از بعید بیند التباه از افعال خالی نباشد این
قریب و آن بعید گوید مزیدے و نقصانے دارد اما نور چراغ نه او را مزیدے نه نقصانے
او بصفت خویش است قوله قطره در دریا قطره در دریا انا البحر گوید مجازا باشد نه حقیقة
چو مجازا باشد چرا خود را بدین دهند و چرا حقیقت و مجاز نه بقت حقیقت نماید آن محی الدین
ابن اعرابی گوید مطلق و مقید و آن مطلق را کلی طبیعی میدارد که او را در خارج وجودے نیست
وجود او در ضمن جزئیات اوست و تا بدان فهم میتوان یابد چون در ضمن جزئی آن مطلق کلی وجودے دارد
بدین وجه کاو در خارج جز بدین [illegible] نیست پس بدین طریق گوینده انا الحق را معذور باید داشت
[illegible] من است میگویم محی الدین و من الصفات و آن گوینده انا الحق اگر این سخن گفته باشد [illegible]
باشد [illegible] قوله کافر حقیقی [illegible] کافر شده است کافرے باشد
که از حقیقت محروم است قوله [illegible] فاوحی الی عبده ما اوحی [illegible]
[illegible]

ن بگو
ن وصف

حاضر بودم فقط لی این باشد در مجلس عبارت گفته شد چه از این شنوی تا از عادت
پرستی بدر شوی اگر هزار سال در مدرسه بوده یک لحظه حضور نشده باشد یک بار در
خرابات نشو تا ببینی که خراباتیان با تو چه کرده است مجازی بیا تا ساعتے موافقت
کنیم

رباعی

رو تا بخرابات خروشے بزنیم — در میکده درشویم دو ششے بزنیم
دستار و کتاب را فروشیم گرو — بر مدرسه بگذریم و دو ششے بزنیم

نوش باد آن بزرگ را که گفت فقدت وجودی فی الخرابات مرة فروحی فداک فی
الخرابات تا پیر خرابات فرمان ندهد کس را زهره نباشد که عروس خانه قل الروح
من امر ربی را تواند دید شیخ و شاهد در خرابات خانه کفر نهاده اند تا آن کفر را بسی
نگذاری مومن ایمان احمدی نشوی رباعی

اندر ره عشق سر سری نتوان رفت — بے درد و بلا و بے سری نتوان رفت
خواهی که رسی از کفر بیابی اسلام — تا جان ندهی بکافری نتوان رفت

آن ندیده که بلبل عاشق گل است چون نزد گل رسید طاقت ندارد چون خود را بگل

ن در [illegible] محو شد
ن جوش
ن و بلا ای بری

قوله یک لحظه در خرابات نشوی یک لحظه حضور باشد [illegible] قوله فقدت وجودی [illegible]
آنجا فقدان وجود مراد است خرابات که سالک خود را گم کند و از خودی خود آگاه نباشد قوله قل الروح
من امر ربی روح از امر ربی است و تا با خود باشی امر رب بر تو تجلی نکند پس چون در خرابات از
خود بدر شوی دستار گرو دهی از خود و از خود بیگانه باشی تا من امر ربی ترا محقق گردد قوله شیخ و شاهد
را در خانه خراب مے است و قدح است و ساقی و حریف است مستی است مسند است نقل
است شمع است کثرت است و کثرت و وحدت و بیگانگی و کفر و غرامت آنکه چو بگذری باد [illegible]
مومن ایمان دین احمدی گردی قوله ندیده که بلبل عاشق گل است بلبل را عاشق گل فرض کنند

ن رب

زند خار درین گل مقام دارد و بلبل را کشته کند و رعنا صد هزار رهرو درین مقام بیچاره
شود که هرگز در دو جهان از ایشان هیچ اثرے نبود و ایشان را از خود خبرے نباشد اگر گل
بے زحمت خار بودے همه بلبلان عاشق گل گردندے اما با وجود خار از صد هزار بلبل یکے
دعوے عاشقی نکند و رعنا ترسائے بایستے تا من این بیتها بگفتمے ؛ رباعی

ترسم که من از عشق تو شیدا گردم — وز زلف چلیپاے تو ترسا گردم
وانگه بخرابات بناگه روزے — در دامنت آویزم و رسوا گردم

وانی که من تشبه بقوم فهو منهم چه باشد قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله

وآنکه طاقت ندارد در خود ابر گل زند الله اعلم خار در سر گل مقام دارد همه گلها خار ندارد و بعضے
گل چنین باشند حاصل کلام او این است هر که در ره درآید او را بے طعنے و تشنیعے وقتل نگذارند
سبب آن هر کسے درین مقام قدمے نمی نهند قاضی میگوید اگر بے خار بودے همه بلبلان
عاشق گل گردندے اعراض از گل بیخار زحمت خار خیت موجب این است که از خشم
او و باصره او طاقت بوے گل رود و عاشق رنگ و بوے او گردد آنرا آن بوے را
نظاره کنندے از زخم خار اندیشه نبودے۔

رباعی

ترسم که من از عشق تو شیدا گردم — مصحف بنهم گرد چلیپا گردم
گر تو ز بے ربی مسلمان نشوی — ناچار من از بهر تو ترسا گردم

این رباعی مانند رباعی قاضی است قوله من تشبه بقوم تشبه دو است یکے تشبه
این است که یکے بصورت شخصے و لباس شخصے متشبه گردد و دوم آنکه بمعنی و حقیقت
او متشبه گردد و همچو او باشد اینجا این معنی رعایت کرده است اگر خدائے را دوست
میدارید محمد میگوید پیروی من کنید این اتباع را قاضی تشبه میخواند و درین آیت تلویح

همین معنی باشد اما تا دربان این حضرت راه ندهد این مقام نتوان رفت
و نتوان یافت این دربان کیست فبعزتک لاغوینهم اجمعین اگر بادشاه
را دربان نبودے همه را قربت سلطان یکسان بودے و هیچ تفاوت نبودے
و نامردان تیز قدم در راه نهادندے این دربان ممیز مدعیان است تا خود
مخلص کدام است و مدعی کدام تو نیز با من در گفتن این بیتها موافقت کن که
گفتن این بیتها از سلوک باشد ؛ رباعی

اے شمع بهر جمعیت پروانه — وز عشق تو ام بخویشتن پروانه
لعل تو مرا بوسه کجے پذرفته — با زلف بگو تا بدهد پروانه

نهایت کمال سالکان این مقام باشد اما این کسے را باشد که ازین جا شروع سلوک و

سخن هست میگوید اگر شما خدا را دوست میدارید دوست مر دوست را اتباع و پیرو باشد
فاتبعونی پس مرا پیروی کنید فهم من فهم قوله دربان آنحضرت ابلیس را دربان حضرت
فرض کرده است بدین معنی که به وسوسه و اغوا مردمان را از طلب حقیقت و از دریافت
قربت باز میدارد و باخود چنین هم گوید که عبادت چهار ده هزار سال بجا آوردم تا خال سیاه
بر رخساره وجود طاعت نهادم اے برادر در و نقد است و تراجز باور ساختن در راه
نیست باز گرد که راه کعبه دراز است و خرابات در آے نوش کن که این جا ذوق نقد
نقد است چنین هم گفته۔

رباعی

من مست مئے عشقم هشیار نخواهم شد — خفته بر معشوقم بیدار نخواهم شد
ور زاهد چه بیگوشم دین خرقه چه بی پوشم — جز باده چه می نوشم دیدار نخواهم شد

قوله نهایت کمال سالکان این کلام دو احتمال دارد یکے آنکه او از خود بدر رفته و دوم آنکه
از وجود آمده اقسیره و حکایت نتوان کرد آنکه او از خود بدر رفته است لائق سخن و گفتار

ترقی باشد و ازین جا بدانجا شود یعنی از خود بدر شود اما کسیکه از آنجا بدینجا
آمده از خود آید هیچ نمی یارم گفتن و از حالت او هیچ نمی یارم نمودن الا سی
دوست من چند جایگاه ترا معذور داشتم تو نیز بدین جایگاه معذور دار و دیگر
از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم شنیده که گفت من[۲۹۳] اقال نادما بیعه
اقال الله تعالی یوم القیمة عثرته این حدیث نیز از من عذری خواهد این

رباعی

بیتها نیز بشنو

دل بسته آن دو زلف چون شست شده است / جان در سر چشم کافر مست شده است
ای جان جهان نه کفر و دین است مرا / دریاب مرا که کارم از دست شده است

آن سوال که کرده که مصطفی علیه السلام از بهر چه میفرماید که النظر[۲۹۴] الی المراة الحسناء
تزید فی البصر مگر که هنوز در بهشت ساکن نشده که حور عین کامثال اللؤلؤ
المکنون اکنون با حوریان در بهشت بودن گواهی میدهد ای دوست هیچ خوشتر
از عیش حوریان نیست از بهر آنکه هنوز ذره ازین عالم در و تصرف نکرده اند چندانکه
خود دانی که بدین حسن حسن معنوی میخواهد نه حسن قالبی و صورتی چون نظر بمعنی
آید نور بصر زیادت شود و بدین حضرت ما که میخواهد و بدین حسن حوران میخواهم

نیست و آنکه از وجود آمده سخن نمی گنجد قوله[۲۹۳] من اقال نادما بیعه اگر خریده و فروخته
بعد خریدار پشیمان شد پس بعد دعوی اقالت کرد برای خدا دشواریهای قیامت از وی
دور کند غرض این وارد هرآنچه گفتم از آن پشیمان ام تو مرا معذور دار قوله[۲۹۴] النظر الی
المراة الحسناء یزید فی البصر ازین مرات حسناء مراد او باشد ازین خضراوات
لاکه وجهی که در مرات حسناء است و تازگی که در خضراوات است که آن حسن
مهب وحدت اوست یعنی حسنی که در شخص حسن است آن حسن او نیست حسن خدای

و بدین حسن حوران میخواهد که نظر کردن درین دو کس بصر باطن زیادت کند و اما النظر الی
الکعبة یزید فی البصر نظر در کعبه[۲۹۵] حقیقت کردن بصر دل زیادت کند النظر[۲۹۶] الی وجه الاخ یزید
فی البصر نظر در روی برادران کردن روشنائی باطن زیادت کند و بصر قلب آئینه شادان

است و تازگی که در خضراوات است آن تازگی رحمت حق است پس نظر در چیزی که او بخدا
نسبت دارد هر آئینه موجب روشنائی باطن باشد و حورا که قاضی میگوید که حورا جنس این عالم ممتزج
است اگر ازین امتزاج این مراد است که صورت و شکل مجوهرات این جهان دارند و با خود چیزی
ازین جهان مختلط است و ترکیبی که درین جهان است آبی و بادی و خاکی است این خود نیست
و آنکه این صورت حسنا است با ایشان است آن مراد باشد علی ما ذهب هم صورتی دارد پس
روشنائی بصیرت باطن باشد و صورت خلق همین است هرچه ملذ و دنیا است و در جهان عین آن ن ملذ و دنیا
باشد و لیکن چیزی صافتر و لطیف تر من چه گویم قاضی عنایتی من عذر نعیمیکند میان خالی هرچه خوش
می آید میگوید اگر این حدیث را معنی تحقیق شود من بیان کنم که فیض او تعالی هرچیزی را حسن داده
و هر تازه را تازگی بخشیده است چون آن فیض اوست و نظر بدان محظوظ شود فزاید بصر و بصیرت
و سخن بسیار است آخر کتاب دراز شود و مرد عاقل را همین کفایت است قوله[۲۹۵] نظر در کعبه
حقیقت کعبه حقیقت آن است که دل متوجه بخدا باشد و نظر منحصر بدان جا گردد هر آئینه آن
نظر موجب بینائی دل باشد کعبه را بیت الله گویند بدین معنی که او را آنجا یابند بحق حقیقت اگرچه
هرجا که جوئیش یابی اما آن موضع متعین برای اوست خانه حکایت از خصم خانه کرده الیه
نیفی و اثری و نظری بر خانه خویش باشد سلطان خواجه بایزید رحمه کعبه را زیارت کرد گفت این حج
مرا صورت قبولی نبود و بار دیگر خانه کعبه را زیارت کرد گفت این بار امید قبولی هست سیوم
بار گفت این حج مبرور شد پرسیدند از کجا دانستی که اول مقبول نبود و دوم امید قبول داشت
و سیوم قبول شد گفت اول کرت من جز سنگی و خشتی را ندیدم کرت دوم خانه را با خصم خانه دیدم
کرت سیم تنها خصم دیدم خصم خانه بود قوله[۲۹۶] الی وجه الاخ ازین برادر شکل و هم شکل مراد است که هرکه

لطف الهی باشد پس باطن را بصر بهشت و حور باشد و انواع آن اما دل و جان
را بصر خود از صورت رأیت ربی لیلة المعراج فی احسن صورة باشد پس بدان
ای دوست اینجا آینه مخلوقات باشد آنجا آینه خالق تعالی باشد اکنون چنین
از کجاست تا کجا دریغا این رباعی را گوش دار. رباعی

جانا دلم از زلف تو آویخته است ۰ وین جان بغم عشق در آمیخته است ۰ ن آویخته ن آمیخته
تا در دلم این شور بر انگیخته است ۰ خون جگرم ز دیدگان ریخته است ۰ ن انگیخته ن ریخته

ای عزیز از سوالهای باقی بیش ازین چه مانده است که مصطفی علیه السلام گفت
ان الله تسعة وتسعین اسما من احصاها دخل الجنة اما بروایت ماثور خوانده ام ن خوانده ام
که روزی مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم بر سر منبر گفت یا ابابکر گفت لبیک یا رسول الله

ترا شکل او را شکل است او بجان باشد و اگر ازین جان حقیقی مراد باشد آنجا اضلاف الفلاع
از غیرت و شفقت و هجوم دل نظر مراد میشود و آنکه میگوید بصیرت قلب آینه شاهدان الهی هرکه
خواهد جمال حضرت را نظاره شود نظر بر دل شفاف خویش کند آن عکس پذیر انوار قدسی و تجلی است
آن جمال آنجا شاهده داشت قوله رأیت ربی لیلة المعراج فی احسن صورة علما این را مشکل ن شود
گویند ازینجا که او صورت گفته است این قدر هم اندیشه نکنند که ان الله خلق آدم علی
صورته و این قدر هم اندیشه نمی کنند خلق آدم علی صورة الرحمن یعنی ربی یعنی سیدی گویند چنانکه
ابوهریره رضی الله عنه گفت رأیت ربی فی السوق فقیل له کفر بعد الایمان فقال رأیت ربی
ای سیدی و مولی حسن ابن علی رضی الله عنه و دیگر ربی یعنی مربی باشد و ازین جبرئیل مراد باشد دیدم
جبرئیل را بهترین صورتها و آنکه محققان فرمایند حکایت عالم تشکل کنند چنانکه صحابی گفته است
رأیته بأبی صورة امی و دیگر گوید رأیت الله بصفة الرحم واللطف و دیگر ان بصفة الرحمة واللطف
احسن الصور یعنی دیدم خدا را در آن حال که او با رحمت و لطف و رأفت بود قوله ۲۹۸ اینجا آینه
مخلوق باشد یعنی کسی که او را در دل خویش بیند آن مخلوق باشد که خالق را در و بیند و آنجا

فقال ان الله ۲۹۹ تسعة وتسعون خلقا من تخلق بواحد منها دخل الجنة فقال
ابوبکر رضی الله عنه هل فی منها شیء یا رسول الله قال کلها فیک گفت ای ابوبکر خدا
را نود و نه خلق است هرکه یکی ازان تخلق یافت در بهشت شد ابوبکر گفت یا رسول الله
ازین خلقهای الهی هیچ در من هست گفت ای ابوبکر جمله خلقها در تو موجود است دیگر
باره سخن از سر می باید گرفت و راه دیگر می باید آموخت و نیز ضرورت است درین
راه آلاتی و اسبابی که سالک را باید تا او را بمقصود رساند که تحصیل معرفت باشد و آن ن تحصیل ایکه این

که آینه خالق گفت یعنی آینه خالق ساخته است از صورت صاف و شفاف و عکس پذیر و درین آینه
طالب محب جمال او را می بیند و آنجا که آینه مخلوق گفتم گویم خداوند تعالی محب و طالب را که هنوز دران
مرتبه نرسیده است که او را ظهوری و تجلی باشد خداوند سبحانه و تعالی بکرم و رحمت خود بیافریند چنانکه
یا بکیفیت انوار سبوحی و قدوسی در آن صورت ظاهر کرده و هرچند که مقصود تحقق آن نشد عکس او
در آن صورت نظاره کنند او هم گوید رأیت ربی فی احسن صورة و نیز رحمت متمثل و متشکل بصورتی جمیله
کند چون رحمت اوست او را عادت ربوبیت کند بینند و اند که او را دیدم اما صفت او متمثل بدین
صورت شده و ای مسکین بسیار است ازین اسرار که در خفایا بود هر صحرا نهاده ام چه دانم فهم کنی یا نکنی
اگر ازین نصیب گرفته باشی قوله ۲۹۹ ان الله تسعة وتسعین اسما خدا را نود و نه نام است هرکه
آنرا بداند و اعتقاد کند و آنرا باعتقاد حق داند در بهشت در آید و در بهشت است یکی بهشت این
دنیا هرکه تخلق باخلاق الله شد در بهشت نقد وقت او گشت آن بهشت که موعود است در دل
وجودات حقایقیها پیوسته اند و آنکه ابوبکر رضی الله عنه را گفت کل آن حقایق در تو هست
یعنی مستعد او و قابل همه یا خود همه بنقد وقت با تو است بر معنی اول ظاهر باد که انسان آن
برین صفت است پس به ابی بکر رضی الله عنه مخصوص نباشد و بر معنی ثانی مخصوص به ابی بکر رضی الله عنه
است.

نیست مگر درین حدیث مجمل که مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم فرموده است وعلما ازین
حدیث حروف دیده اند اما ندانم که تو ازین حدیث چه فهم کرده‌ئی آن بیان که در ابتدا گروه
شد از کیفیت سلوک سالکان و طلب کردن طالبان که همگی دران باشد اینجا معلوم تو
شود از کیفیت سلوک که طالبان بر دو قسم اند قسمی مطلوب باشند که ایشان را بخودی خود بخود رسانند
وایشان این گروه باشند که نعت ایشان شمه شنیدی قسم دوم از طالبان آن طالب باشد
او را بجز دیگر رسانند و فرق میان این دو طالب آن باشد که سلطان یکی را دوست
دارد بی خواست مقصود و او را خلعت های گوناگون هر لحظه می دهد و یک لحظه او را
از انس و مشاهده خالی ندارد پس این غلام را در لشکر مرتبه قربت در رای هر کس باشد و دیگری
چندان تقرب نماید و جد و جهد کند او را نیز بقربت سلطان رساند و او را نیز خلعتها دهد از
هزار طالب یکی بدین مقصود برسد و اگر برسد خلعت و عطا دیگر باشد و عنایت وحدت
سلطان دیگر بود اکنون طالبان را که مطلوب محب الهی باشند از حالات ایشان در
شنیدی اما طالبی که بطلب جد و جهد خود را بدو رساند از خود بدو رسد شمه نیز بباید گفت
واین در حدیث درج است ان الله تسعة وتسعون خلقا من تخلق بواحد منها دخل الجنة الخ

قوله طالبان بر دو قسم اند گفتیم در سلوک مجذوب سالک سالک مجذوب شمائے که قاضی گفت آن
ظاهر است اینجا نسخه هست بباید دانست آنکه او بجد و جهد رسید او را دو راه است یکی را ابتدا
از خود بر وجود رساند و دیگرے چندگاهی بخود دارد بر آن آنچه با او باخته بود و جان بازد لیکن
نیامد واقف‌تر و عالم‌تر بود تحقیق میان ایشان کیست شاید آنکه او را بطلب جنت سپس آن بخود برد
واقف‌تر بر و تحقیق باشد و آن مطلوب که من قبل گفتم اگرچه او را گرو شنیده اما چندان دیده دو
نشود او دیگرست هیچ را اعتبارے نیدم هم دو داں یک بساط و مهره شطرنج بازی کرده اند
قوله دخل الجنة گفته اما زین جنت فراغت و امن و امان مراد است و یا بهشت علی العموم
کرد دخول آن عامه خلق را است و دران بهشت هم بهشت خاص و عام است .

بی طلب او را بمطلوب رساند چند تفاوت باشد با طالبی که بطلب او را اگر بحق
باید بمطلوب رساند دریغا آن شب که شب آدینه بود و این کلمات می نوشتم
بجائے رسیدم که هرچه در ازل و ابد بود و باشد در حرف الف دیدم دریغا کسی
بایستی که فهم کردی که چه میگویم آن طالب که بمطلوب رسیده باشد جمله اسرار و علوم در حرفی
الف لام میم ابتدای ایشان این اسم باشد الله مقلوب شود چنانکه هیچ نماند چنانکه
از ابن عباس رضی پرسیدند که الله چه معنی دارد گفت الله عبارت عن الهویة طالبی دیگر
را مقلوب شود و ابتدا الهادی بود و هدایت سر بر زند و ان تطیعوه تهتدوا این باشد
پس ازین صبر و رضا باید ولو انهم صبروا حتی تخرج الیهم لکان خیرا لهم الخ

قوله در حرف الف بدیدم ازینجا دیدار که قاضی تا آنجا رسید یا خود با آنجا برد قوله در حرفی الم یعنی الف
لام میم اول او الف است و جمله حروف در الف بصورت و معنی مندرج است از عطاطان پس
ایشان الف نویسند جمله حروف را از الف استخراج کنند حکایت قاضی عبارت ازین است که بتر
مرجوات از ذات است که او را ابتدائی نیست الف از مبدای مخارج است لام از اوسط و میم
از انتها جمله حروف از حلق این مندرج آمد یکی که مبدای ایشان حیث و دوم درادوسط که بین الازل
والابد و جاثالث ایشان کدام است هرچه بر سر دو مثال که هر نیز بیچا باز گردد قوله الله را
مقلوب شود اگر از الله الف را ساقط کنی لله شود و لام را بر هم زنی هو شود و آن عبارت از هویت اوست
ابن عباس رضی معنی فرموده است قوله الهادی بود هادی اوست کشش او بیاید و کسیکه مطیع او بود
تهتدوا نتیجه او بود و ان تطیعوه تهتدوا این معنی قاضی گفت اکنون بعضی اسما را قاضی
کشف و تاویل مجاز نسخه میفرماید اما انصاف نزدیک بدین معنی نیست مرشتے غیرت عشق و امن ارادت
نمیگذارد تا این اسرار در بیان آید اما گفتار قاضی هم تو از آنها نیست که محتاج به بیان باشد دهم چیزی
میگویم قوله صبر و رضا باید یعنی سالک جنس ارادت و مرادات را این قدر باید کردن که جان را طلب

باشد پس البدیع روی نماید علامات یغفر المولی و یغفر النصیر روی نماید او را
بجای رساند که الباقی او را نیز صفت شود پس ازین او را قطعی وشد که او بدانکه الوارث
چه باشد پس الرشید روی نماید پس الضار او را ضروری حاصل آید النافع او را می
نهد المقسط درین مقام بداند که چه بود الممیت او را مستور گرداند المحی او را زنده گرداند ... ندو روی نماید
تا چه نیم یکی این حجابها اندکه گفته شد المبدی المعید درین مقام ابتدا و انتها دو یکی شد ... ان این
الظاهر الباطن او را هم ظاهر شود و هم باطن بکمال رساند السمیع البصیر او را شنوا و بینا

تا جلوه کند و لو انقصر بهم و احتج بهم الیهم اگر ایشان را صاحب باشد تا آنکه تو بیرون آئی ایشان را ...
جنس صفات تا آنجا باید کرد که مقصود بود تا آید بدیع روی نمود آنچه مبدع و مخترع است جان پیدا شود بدیع این
معنی از کرد یغفر المولی و یغفر النصیر ... است دیگر یاری نیست که جمال خود بیار رسد فرشتگی او را ... ن بیاد ما
انوار صفات حاضر داشته اجمال خوب رسید قوله الباقی او را صفت اید یعنی به بقاء او گردد بقاء او ...
فنای او نیز ابدی باشد قوله الوارث چه باشد او را نسبت در صورت و معنی با موروث منه و مستند پس آن ...
وحدت و معنی با موروث منه ... موروث منه نیست در کثرات و آید و آن اسرار و خزاین که ...
کمین است و این بنده بدان مالک و ملک گردد و دوستی که گفتیم هر چه پیدا ازین می آید آسان تر و ظاهر
تر است هم خود بیان کن که اکثر صفات باری مرادف انده چون قیاس کن قوله این حجابها اندکه گفته
شد اگر سالک اتصاف باشد حجاب راه او باشد او را در ذات منقصو و محو و فانی باید شدن و حجاب او را
نمی باید قوله الظاهر الباطن همو را شاید و ظاهر همو را شیخ محی الدین ابن اعرابی چنین ...
میگوید الظاهر حق و الباطن خلق الحق محسوس و الخلق معقول او را ندو بیان او ما را نسبت بیان تا ...
آن او ضرورت بوده است الصمد و الیکتا که صمد یکتا بخود صمدیت یکی که صمد احد است بجهد اعتبار
یکتا چه باشد گفتم چو او را ظاهر و باطن یکسان شد هر چه پرسی چنین گوید خدا کجا می آئی خدا چه میگوئی ...
میگذرد خاموش و تکلم عاطل بسیار چه می نمودم الله و کلام بدان مستغرق بوده که اشتغال به تکلم صفات وقت ...

حقیقت گرداند این هر یکی مقامات المتوحد الجبار المتکبر او را ماست و نیست گرداند المؤمن
المهیمن او را ماست که القدوس السلام او را امیر سیاست کند الصمد او را یکتا کند
و آنگه او را قبول کند او را بحث القدوس الباقی بنشاند دایره هو او را باشاه عزت گیرد
بعض آن بزرگ ایجاد روی نماید که مرید او را سوال کرد که شیخ تو کیست گفت الله گفت تو
کیستی گفت الله گفت از کجائی گفت الله آن دیگر چیز گر کما زین جا گفت چون او را
از کجا می آئی گفت هو گفتند کجا میروی گفت هو گفتند چه خواهی گفت هو تو ازین عالم چه
خبر داری ازین مقام تا بدانجا که مقام مصطفی علیه السلام است چندان است که از سواد
تا بیاض و یا از حرکت تا سکون جمله روندگان بشخصی رسیدند که قیام دو عالم ملک ملکوت
بدوست بعضی نور احمدی دانند و بعضی نور صمدی همگنان عین القضات نباشند که در
عزت دایره هو مستغرق باشند که در جهان حمایت صمدیت قلعها بخشد چه ما که این
بیچاره خود در حمایت عزت آن دیوانه است که الصبیان یرمونه بالحجارة ... ۳۱۱ ۳۱۲ ۳۱۳

باشد ... در واقعه دیدم گوئی کتابی است پیش من ... که در آغاز کتاب
کلی چنانکه جنس سخن ظاهر نوشته اند و من میخواندم ورق گردانیدم ... الله ... با خود گفتم چه شد این
با از سر گردانیدم آن نیز همین الله الله است چیزی خواجه گفت ... تعبیر چنین فرمود که گفتم تعلیم را
بغرافت کن آنگاه همه الله گردد اشارتی است درین کلام قاضی آنرا اعتبار ... که گوید
قوله بعضی نور احمدی دانند ... باعتبار مختلف بعضی او را نور احمد خوانند علیه السلام و بعضی صمد زیرا که
احمد محمد نیست الصمد قایم است و صمد خود مستغنی الیه است بدین دو وجه هر یکی تعلق باعتبار کرده قوله
همگنان عین القضات نباشند آری عین القضات از کجا باشد که نه کجا است و نه بود و نبود
هم نابود و نا بود است جز یک جود و را شهود نیست قوله در حمایت عزت آن دیوانه است ... از دین
از اول غایت او ادریس قرنی میکند رضی الله عنه و لیکن او دیوانه است که تنها قاضی در عرید و ... شور
است و عالت او درین جمله بود که چون از قرن تجدی بیرون آمد او را خلق دیوانه خواندند

الی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن به تعریف او گواهی میدهد همانا که تا از ان مع توح
شد که هشیار آمده بود و دیوانگی او را از همه موجودات پوشیده گردانید انبیا علیهم السلام بر سالت
و فایده و غیره مشغول شدند و او را گفتند با ما موافقت کن و ما را باش همانا که عشق اویس قرنی
باصورت بیان میگوید

رباعی

در عشق ملامتی و رسوائی به — کافر شدن و گبری و ترسائی به
پیش همه کس عاقل و رعنائی به — اندر ره ما سواد و سودائی به

یادگار شیخ احمد ما است قدس الله روحه اما ای دوست در رسالهٔ اضحوی نگر که چه خوانده
که شیخ ابوسعید ابوالخیر پیش ابوعلی سینا نبشته دلنی علی الدلیل فقال الشیخ الرئیس فی الرسالة
علی طریق الجواب الدخول فی الکفر الحقیقی والخروج من الاسلام المجازی و ان لا تلتفت
الا بما کان وراء الشخوص الثلثة

و او را چگونه سنگ میزدند گفته مرا سنگ مزنید ترسم که مرا خون آید و وضوء من بشکند و اگر عشق تجدید ے
او بجز نیسے عمر و علی بفرمان نبی و دین او و نشده و رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم بدو نشان داده و گفت انی
لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن و یجد از زمین یمن است و قرن دیهی از زمین یمن است قوله که
هشیار آمده بود مست رفت دیوانه آمده بود دیوانه رفت قوله الدخول فی الکفر الحقیقی
و معنی داره یکی مرد بحقیقت رسیده و از ان حکایتے و بیانے کند و یا بدل خویش بخیال خود او را باشیخ تعلیمی
داوند و خوانده و الکفر مانند شرعا یعنی کفر است که شیخ او حقیقت شد و دیگر حقیقت هی حق است لا تعدد
و لا کثرت و البعض و الکل و الاشارات و العبارات محو شده جلا و اسماء صفات چون او در ان حقیقت
در می آید و ماندن او بودن او و فهم او کفر است قوله والخروج عن الاسلام المجازی اسلام مجازی آنست اندک
ظاهر بیان درست بصدق نبوت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و آنچه شرایع و احکام است از اداب
اسلام مجازی است زیرا چه همه با احکام ظاهر قرار گرفته است و از حقیقت دور مانده قوله الا بما
کان وراء الشخوص الثلثه شخوص ثلاثه ملکوت و جبروت و لاهوت و ورای آن شئے لا کان

حتی تکون مسلما او کافرا فان کنت وراء هذا قلت مومنا و لا کافرا و ان
کنت تحت هذا فانت مشرک مسلم و ان کنت جاهلا من جمیع هذا فانک
تعلمون لا تقیمت لک و لا یعد لک من جمیع المخلوقات شیخ ابوسعید در مصابیح
محو آمده او وصلنی هذا الکتاب الی اما وصلنی الیه عمر مائة الف سنة من
العبادة ثم اما من بگویم ابوسعید چون این کلمات را بچشید و بو اگر شیخ بودی بچنانکه بوعلی و
دیگران که مطعون بیگانگان آمدند او نیز آمدے در میان خلق مطعون و سنگسار شدی
اما صد هزاران جان مدعی فدای آن شخص باد که چه پرده دری کرده است و چه
نشان داده است راه و بی راهی را در وقتم این ساعت ابیات انشاد میکند که
تقویت کرده بهتر چه این سخن مطعون آمدن بوعلی. گوش دار این رباعی را

بیت تو را این گفتن اما این جهانی سخن جز این است آن بوعلی چه بی از فهم آن سخن گفته است شیخ
محی الدین ابن اعرابی که در ماورای آن وجودات و جودے نگفته است قوله حتی یکون مسلما بدین
اعتبار که وراء شخوص ثلثه رسیده کافر بدین اعتبار که بحق حقیقت نرسیده است دیگر مسلما که
مسلم مجازی است و کافر بدین اعتبار کفر حقیقی دارد قوله فان کنت وراء هذا قلت
مومنا و لا کافرا آنرا چه بهره و اعتبار بالاتر برآمده است فعلی هذا لا کافرا و لا مومنا باشد
قوله و ان کنت تحت هذا فانت مشرک مسلم مومن عامی باعتبار مشرک است که
افعال و حرکات و سکنات را اضافت بخود میکند و بدین اعتبار که اجتناب از عبادت ننموده
کرده و تو به بتوحید آورده مومن باشد قوله فان کنت جاهلا من جمیع هذا اگر مسلم و
نه مشرک و نه مومن و نه کافر قسمت انسانیت در تو هست و ترا در حیز وجود شمارند و آنکه
گفت که این کلمات بجائے رساند که عبادت چهار هزار ساله بدانجا نرساند و احتمال دارد یا
بشهود و بدین وجود و در این وجود مفقود شده بود تا بود قرار شهود شد و یا خود فهم این

رباعی

اندر ره عشق کفر و ترسائی به — در کوی خرابات تو رسوائی به
زنار بجای دلق یکتائی به — سودائی و سودائی و سودائی به

نیک بشنو که چه گفته میشود اے فلسفی این کلمات فلسفه است هرچه نخورد کلمات فلسفه باشد مضمحل و باطل است دریغا اگر خواهی که اشکال تو تمام حل شود بدانکه آن مذهب که هست آنگاه ثابت باشد و مقرر شود که قالب و بشریت بر جاے باشد که حکم خطاب تکلیف بر قالب است هر دو بشریت در میان اما کسے

اسرار شده فهم این اندک کارے نداند که ام زهره بود که ام کلثوم بود که درو این معنی محقق شود و بیاید دست تواند کردن نباشد مگر کسیکه او را ازین نصیب کند دریا خواهند که دو آنچه قاضی میگوید که این کلمات چشیده بود از آنچه بوعلی بدنام و فضیحت نیست و هیچ قاضی عین القضات رسوا و بدنام نیست بیا تا شیخ مرشد است حکمت سخن آن باشد ابتدا چیزے گویند چنانچه بوعلی و قاضی گفته است کردیا انکلاء تو غفرکم خداوند تعالی میگوید لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ بتدریج انتظار کرده مه بود و بعد و باران و فرض نظر نیست عرض الیام و انتظام است قاضی و بوعلی هر دو بجزل افتادگان از دایره اما خارج اندازے قاضی چشیدن این نیست که رسوا شوند چه میگوئی آنکه قدح شراب خورد و اینکه سبو را غلط اند چند تفاوت باشد ذوالنون رح بابایزید رح گفت که قدحے شراب که بر دست شد بایزید رح گفت این کار کاران را بدنام مکن اینجا کسے است که دریاے ازل را بد فرو برد و هنوز نعره هل من مزید میزند مسکین با این همه نالد که چکنم بے شراب می آید اگر کسے نماند بیچاره عاشق هم ازین کار دم سرد و لب خشک و رخساره زرد باشد دریغا اگر بطبیعت این نباشد او را هیچ کس نداند حکایت سلمان رض و صهیب رض و بلال رض و بلال رض و ابوبکر رض و عمر رض بارها گفته باشم قوله ۳۲۲ تکلیف قالب است هر آینه تکلیف بر قدر قالب و بشریت است اگر خود قالب نباشد افعال جوارح که بجا آرد اما تو میگوئی که با وجود بشریت و قالب و ذمه تکلیف نماند

که قالب باز گذاشته باشد و بشریت افگنده و از خود بیرون آمده تکلیف و حکم خطاب برخیزد و حکم جان و دل قایم شود و کفر و ایمان بقالب تعلق دارد آنکس که يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ او را کشف شده باشد قلم امر تکلیف از وی برداشته و لیس علی الخراب خراج احوال باطن در زیر تکلیف امر و نهی درنیاید دریغا از روشهاے احوال درون چه نشان توان دادن اما خود دانسته باشی که روشها بر یک وجه نیست یعنی هر روندهٔ را روشے دیگر باشد احوال

الکلام فیه بدین دهم که قالب و ذمه رفت بارک الله فیما عندک الا انجا که این سخن مسموع نباشد یعنی میسر نیست یا نشاید یا نباید که با وجود همه حقایق و معارف و تجرد هستی و نابودی همه تکلیفات شرایع بر جا باشد کامل مقتداے قاضی و اسے متبعان او اندیشه کنید که محمد حسینی چه میگوید ترا قالب و ذمه وقت است خطا و کنایت مگن و سخن آن بگوے آنکه چرا نماز بگذاری و تسبیح چرا نمی کنی و تلاوت چرا نمی کنی این چه گذر کرد قوله ۳۲۳ که قالب باز گذاشته بود اگر بدین معنی گوید که از قید و بند او بیرون آمده مسلم و الا بیچ معنی ندارد قوله ۳۲۴ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ یعنی او نماند چیزے دیگر گشت اے دوست من این بیت شنیده و گفته **بیت**

تو او نشوی مگر شود معلومت — آن روز که تو نبوده او بودی

این تبدل نیست همان بودی همان چه شد که خود را دگر چه مجاز نامی نه آنکه از فهم حقیقت ابدی سنائی میگوید **بیت**

تو او نشوی ولیکن از جهد کنی — جائے برسی کز تو توئی برخیزد

قوله ۳۲۵ لیس علی الخراب خراج آن خراب نیست که قابل آن نباشد که بوده خراج بلکه این خراب دیگر است که از وے خراج نتوان ستد شورستان را نظاره شد خرابے است

سلوک و ترقی او از دیگری مغایر باشد مثلاً باشد که مرید بجائے رسد که احوال و روش
او ورای طریق[۳۲۷] پیر باشد و او را و شیخے دیگر باشد پس اهل سلوک را نه چندان مقامات
و روشش که ممکن باشد با حصر و عدد آوردن و ما یعلم جنود ربک الا الله و اینجا بیان
و ما یعلم جنود ربک[۳۲۸] الا هو میکند پس ممکن نبود سلوک هر یکے را توان اعداد کردن
و چون احوال هر یکے مختلف آمد آنرا حدے[۳۲۹] معین نباشد آنرا و در عالم امر و نهی نیاورند در بقا

از دیوان خراج شد اما آن خرابے است که از دو خراج دیوان گرفت قوله[۳۲۶] از یکے دیگر مغایر باشد
این مغایر یعنی متباین متضاد نیست چنان گفت که شریعت دیگر و حقیقت دیگر و طریقت دیگر هر که
گوید غلط گفته باشد هر یکے با ششم پیچیده اند چنانکه جوز و پوست او و مغز او و مغز مغز او و این مثال
گفته ام تا ل تحرث قوله[۳۲۷] ورای طریق پیر باشد یعنی غیر آن باشد که پیر مرید را بجاے برد و مثالی
صورت او این است دربان بر در او ایستاده ملک چون دانش نیست که سر ایچ زده اند آن سر ایچ
از دیباے حریر و جامه گلیم نیست طولے و عرضے و گے و کیفے ندارد و اگر از و حکایت کنیم گوییم مرد
بر در ایستاده چوبے بدست او آن چوب اینجا زده و نقره نیست اما آنرا چوب نامند دست او قبضے و بسطے
داخویه ندارد اما دست گوییم پیر مرید را تا آنجا رساند برد و درون آن سر ایچ انداخت و خود بیرون
باشد علاوش نیست که خدا با آن مرید چه معامله کرد و او داند و خدا داند مصراع

من دانم و دل داند و دل داند و من دانم

چون بازگرد و پیر او را پرسد که چه بود عرضش اینست که علمے حاصل آنچه با من است با دیگر
چیزے گویم هست و هر چه چیزے گوید چیزے نگوید و آنکه نگوید یا گفتنے در کلمات و یا در غایت
دقت است و چه دانم در اینجا چه گوید و چه نگوید از غیرت پیر هم محترز باشد قوله[۳۲۸] و ما یعلم جنود
ربک چه روندگان و طالبان و سالکان جنود الله اند چنانچه جنود سلطان قوله[۳۲۹] آنرا حدے
معین نباشد گفته اند الطریق الی الله بعدد انفاس الخلایق المقصود واحد.

در عالم شرع شخصے در همه عمر بر یک مقام که آن بشریت است قرار گرفته باشد و اما شخصے و حتی را
هر لحظه باشد که چندین هزار مقام مختلف احوال مو کنت پس گفت و کس از شخص که چنین باشد
راو دیگر مقام که شرع باشد چون قرآن یا فتی شخص تا لب را بجمله یکی حکم داده همه در حکم
شرع برابر آمده و در حکم شرع یکسان شدند و مصطفی صلی الله علیه وسلم از این گفت
علم الفرایض[۳۳۰] نصف العلم باشد علم نصف تمام باشد الا نیمه قسمت نیز پدید آید حالت دو است
یکے حالت زندگی و دو دیگر حالت مرگ آنچه در زندگی معلوم شود نصفے باشد و آنچه بموت
حاصل آید نصفے دیگر اکنون گوش دار علم و معرفت تو بجمله موجودات از وجود خود نیستی
یک طرف آمد و علم تو بذات و صفات یک طرف پس علم فرایض علم ادیان الشریعت — و فرایض
که نصف باشد چون این حاصل آمد آن نصف علم الهی باشد که و علمک[۳۳۱] ما لم
تکن تعلم از علوم و معلومات چه خبر توان داد و جز هر مرتبے که العلم[۳۳۲] لایحل منتهیه — ماده از خود او
علم پایان[۳۳۳] ندارد و ما به پایان نخواهیم[۳۳۴] رسیدن

قوله[۳۳۰] علم فرایض نیمه علم باشد قاضی این را بدین معنی گفت که سالک را در حالت حیات
علم حاصل شود به حقیقت و حقایق پس مرگ علم یکے است اما بدین قسمت یکے بدو حاصل شود
حقایق همان است اما بعد مرگ چیزے هست دیگر بوصف که در حیات نبود و است گفت علم تو
نیمه علم باشد نیمه قوله[۳۳۱] و علمک ما لم تکن تعلم یعنی پس مرگ علمے باشد در حیات نبود
است قوله[۳۳۲] العلم لایحل منتهیه بایستے تا آنجا که هست بگوید اما چون لا متناهی است در گفتن
در نمی آید قوله[۳۳۳] علم پایان ندارد از آن چه هر تجلی موجب علمے و تجلیات انوار الهی لا ینقطع چون
تجلی را پایان نه شد و علم بر موجب تجلیات هر آینه علم را پایان نباشد و آنکه رسول الله صلی الله علیه
و آله وسلم گفت رب زدنی علماً هم بدین اشارت است که تجلیات زیادت طلب کرد از که تا
از آن فارغ باشی قوله[۳۳۴] نخواهیم رسیدن زیرا که رسیدن اعتباری است که حقیقت کسے بود و در سید

نه علم داریم نه جهل و نه طلب داریم و نه ترک و نه حاصل داریم و نه بے حاصل نه مستم نه هشیار نه با خود ایم نه با او و ازین سخن سخت تر چه باشد گوئی که باشد که ازین قیل و قال وازین قالب تنگ نجات یابیم هنوز دور است این دو بیت بشنو

رباعی

نه دست رسد بزلف یارے که مراست | نه کم شود از سرم خمارے که مراست
هرچند بدین واقعه درمی نگرم | در دل همه حالست کارے که مراست

دریغا خوب بیان این حدیث را خواستم کردن اما امشب که شب آدینه بود نهم ماه رجب شیخ ابو علی آملی را ادام الله عمره دیدم که آمد و گفت که مصطفی را علیه السلام بخواب دیدم که من و تو که عین القضات باشی در خدمت او می رفتیم و این کتاب با خود داشتی مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم از تو پرسید که این کتاب بمن نمای بوے نمودی مصطفی علیه السلام این کتاب را برگرفت و گفت ترا که تو این کتاب را در آستین من نه در آستین مبارکش نهادی گفت اے عین القضات بیش ازین اسرار بر صحرا منه جانم فدای خاک پاے او باد چون گفت بیش ازین اسرار بر صحرا منه من نیز قبول کردم از گفتن این ساعت دست بر داشتم و بچیزی دیگر مشغول شدم تا خود چه فرماید

رباعی

ناگه زدم در آمدن دلبر مست | جام مے لعل نوش کرد و بنشست
از دیدن و از گرفتن بوے خوشش | دیدم همه چشم گشت و چشم همه دست

چون حقیقت رسی آنکه بچه رسیدی و بچه است که با تو رابطه است قوله نه علم داریم بکمال و تمام و نه جهل زیرا که چشی الی مسلم باشد و است و همچنین باقی کلمات قاضی قوله در آستین من نه یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم این کتاب را در آستین خود نهاد و تعبیر این باشد این همه اسرار که گفتی در یک طرف لباس ما است و این جمله گفتار تو طرفه از بیان شرائع است و هم بران مندرج است اما بیرون یافتن و فاش ساختن و آنچه ما نیم هم بران باش.

باش تا بعالم من رسی که زحمت بشریت در میان نباشد بے خود با تو بگوییم آنچه گفتنی باشد که در عالم حروف بیش ازین عبارت نتوان آورد ولیکن باشد که از او یار خود بریم و هنوز دور است و ار جوا عنقریب میسر شود فان تولوا فقل حسبی الله لا اله الا هو علیه توکلت وهو رب العرش العظیم لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر

بحق الالی و نعمة النعیم

قوله هنوز دور است و ار جوا که عنقریب میسر شود کلام متناقض است عجائب شخصے است قاضی مرگ و قتل را چه مقصود و چه مراد و چه آرزو بدان علمے که او است هانحو او مرده و دیوانه [illegible] رباعی گفته بودیم

رباعی

هستیم و لیک نیست نابود | نابود و لیک بود نابود
نابود چه بود بود نابود | نابود چه بود و بین مقصود

اللهم آنچه گفتیم اگر سر فهم و حقایق و دانش ما بود بدین عربده و بدین کلام و فصاحت از ما بما نگیری و اگر العیاذ بالله خطائے و خلطے و سہوے از ما رفت آن را ببخش بدرجه تو می آنا که درین راه قدمے زده از فاتحه در کار داریم الحمد لله رب العالمین. الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله ــــ

قال ابو علی المقریزی رایت النبی صلی الله علیه و آله و سلم فسالته عن اسماء الخلوت فقال سبعة اشیاء و هی هذه یا الله یا حی یا قیوم یا ذا الجلال والاکرام یا نهایت النهایة یا نور النور یا مجلی عظائم الامور فقلت کیف اعمل بهذه الاسماء یا رسول الله فقال صم اربعین یوما وکل من اللیل الی اللیل اقل القلیل واجعل اکثر ذکرک تری عجبا

تمت

غلط نامه کتاب مستطاب شرح تمهیدات قاضی عین القضات همدانی رحمة الله

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۹	۱	فضّل	فضَّل	۳۰	۳	چسکن	چکن
۳۱	۱	جمّادهٔ	رجمادهٔ	۳۶	۳	نیبت	غیبت
۵۳	۶	شنید چنانکه	شنید او بدو چنانکه	۷۳	۱۳	مریدین	مرید دیدن
۱۱۸	۲۰	قاهت	فاهت	۱۶۹	۱۹	مرسے	سترے
۱۴۱	۱۹	فردانیة قرآن	فردانیت فرمان	۱۷۱	۲۰	اودر نور او	او نور او
۱۶۳	۱۶	تاکند	تالند	۱۸۳	۱۷	اندخیها	اندایشها
۱۹۴	۳	ارنّی	ارنی	۱۹۳	۱۰	بالمقتوق	بالمعشوق
۲۰۱	۱	شرح عشق وعشق کبیره ۹۱	شرح عشق کبیره ومیانه ۹۱	۲۰۱	۱۳	تادربلادما	تادربلاے ما
۲۰۶	۲-۳ ط	لاعو لیسجمه	لاعو ینجمهم	۲۱۷	۱۷	تلکِ الاعلام	تلکَ الاعلام
۲۲۱	۱۳	جهب می درذایل	جهت فانی در زایل	۲۲۹	۲۰	بادشاه زا	بادشاه را
۲۳۳	۷	لذاته	لذاته	۲۳۷	۲	إذا آزاد	إذا آزاءَ
۲۴۰	۷	منّ	ورمنّ	۲۵۷	۱۹	نشتید	نشید
۲۴۴	۶	لنحیثه	لنحیینّه	۲۶۷	۳	الدواع	الدواءُ
۲۶۸	۱۶	لاانشمهم	لاشمحهم	۲۶۹	۷	الدالادین	الدلالة دین
۲۷۴	۹	سمیین	سمین	۲۸۳	۶	تضلّله	یُضلله
۲۸۳	۱۹	باضد	باصد	۲۸۶	۱۳	لیتبلوکم	لیبلوکم
۲۸۷	۱۵	فقتلوها	نقتلوها	۲۹۷	۹	ست	سب
۲۹۸	۱۹	رفت والحجزن	رفت والمجنون	۳۰۹	۱۹	قوله	قوله ۲۳
۳۲۷	۹	کلّوما	ظلّوما	۳۳۹	۱۱	بمر	بمیر
۴۱۹	حاشیه	مه نور تر	مه نور تر	۴۳۳	۷	عشرانهم	عشرانهم

تمت